416

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ
MÁSODELNÖK

ÉS

SCHÖNHERR GYULA
TITKÁR.

TIZENHETEDIK KÖTET

1899-DIK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG.
MDCCCXCIX.

Franklin-Társulat nyomdája.

TARTALOM.

1. Értekezések és önálló czikkek.

		Lap
Bay Ilona	Genealogiai adatok a csicseri Ormos család Szabolcs vármegyében kihalt ágához	37
Bárczay Oszkár	A Mesterházyak czímerlevele 1436-ból. *(Egy szines czímerképpel és egy szövegrajzzal)*	34
Dr. Boncz Ödön	A Szentgyörgyvölgyi Bakacs család. *(Két czímerképpel és négy pecsétrajzzal)*	1
— —	A Kökényesi utóbb Szent-Balázsi Szele család 1428-iki czímeres levele. *(Szines hasonmással és a szöveg közt két rajzzal)*	97
Dr. Borovszky Samu és Varjú Elemér	A Szirmay család czímeres levele. *(Szines hasonmással)*	71
— F.	Gáti alias Tokai	98
Fraknói Vilmos	Genealogiai kérdések (Pór Antalnak ajánlva)	135
Dr. Illéssy János	A Marczibányi család czímeres levele	41
— —	Felvilágosítás a Récsey czímeres könyvéről	197
Dr. Karácsonyi János	A báró Wesselényi család eredeti czímere. *(Szines hasonmással és a szöveg közt három rajzzal)*	153
Lehoczky Tivadar	Adatok a Balling, Berthóthy és Leövey családokról	82
Majláth Béla	Zeche ivadékai	21
— —	A turócz-divéki és nagypalugyai Platthy család története 1260-tól 1526-ig	49
— —	A nagyszombati egyetemen kiadott doktori oklevél 1642-ből. *(Két szövegrajzzal)*	138
— —	A liptóvármegyei királyi sólymárok leszármazói	176
Ifj. Reissig Ede	A Csabi nemzetség	29, 57
Récsey Viktor	Egy régi kéziratos czímerkönyvről	86
Sörös Pongrácz	Forgách Ferencz házassági terve	144
Szerémi	A Motesiczky, másképp Majthényi család előnevének kérdéséhez	196
Thaly Kálmán	Az ónodi Zákány családról	40
Varjú Elemér	Magyar köriratu pecsétek a XIV. és XV. században. *(Két szövegrajzzal)*	75
Dr. Wertner Mór	Nemzetségi kutatások	112, 157

2. Kisebb rovatok.

Tárcza.	A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülési	43, 90, 146, 198
	Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1899-ik évben. Schönherr Gyulá-tól	201
	Gróf Hunyady László † (1826—1898.)	46
	Szilágyi Sándor † (1827—1899.)	44
Szakirodalom.	Ortvay Tivadar, Pozsony város története. II. kötet, II. rész	46
	Károly János, Fejér vármegye története. II. kötet. Ism. Varjú Elemér	—
	Ströhl H. G., Heraldischer Atlas	—
	Nagy Iván, Családtörténeti értesitő	47
	Vas vármegye (Magyarország vármegyéi és városai. III. kötet.) Ism. Varjú Elemér	92
	Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. II. kötet. Ism. Varjú Elemér	95
	Nagy Iván, Családtörténeti értesítő. I. évf., 2—4. füzet. Ism. Csekei	96
	Regesta Imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410—1437.) II. k. Ism. Varjú Elemér	147

Lap

Kőszeghi Sándor, Nemes családok Pest vármegyében. Ism. * --- --- --- --- --- --- --- 152
Nagy Iván. Családtörténeti értesítő. I. évf. 5—10. füzet. Ism. V. E. --- --- --- --- --- 203
Dr. Meliorisz Béla, A heraldika köréből --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 204
Schroll A. bécsi czég kiadványai --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- —
Jahrbuch der k. k. Herald. Gesellschaft «Adler». Uj folyam, VIII. kötet. Ism. V. E. --- --- —
Dr. Mihályi János, Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból --- --- --- --- --- —

*

Kérelmek. 1. KORMOS BÉLÁ-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 48
2. Dr. MELIÓRISZ BÉLÁ-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- —
Helyreigazítás --- 96

Melléklet:

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1899-ben. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai.) I—VIII.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1899-ben.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és czélja.

1. §. A társaság neve: «*Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság*». — Székhelye: Budapest.

2. §. Czélja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palæographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot *a)* az alapító, *b)* a pártoló, és *c)* az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok háromfélék, úgymint: *a)* azok, kik a társaság czéljaihoz 100 osztr. ért. forinttal, *b)* azok, kik 200 o. é. forint alapítványnyal járulnak, *c)* az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frtnyi alapítványt tesznek. Ezen *c)* alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi jogon.

Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejárati határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhitelű értékpapirosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk czélját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tiz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenkint tiz forint tagdíjat befizet.

6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módozatok szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenkint 5 forint tagdíjat befizet.

7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúlta után is fenmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másodelnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és űléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnökölnek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli űléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az űléseken és gyűléseken előadói tisztet végez; a határozatokat végrehajtja; a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javúltával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az űléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgató-választmány intézkedik.

Rendkívüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frtig terjedő összeget, a legközelebbi űlés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálati szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bízza meg a szerkesztői teendőkkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudományszakok terén jeles munkálkodásuk által kitüntek közül szavazattöbbséggel választatnak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által irásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi űlésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi űlésen jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtetik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenkint legalább négy nyilvános választmányi űlést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak kötelességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi űléseken igazgatják a társaság ügyeit; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módozatok szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekeltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székök és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivévén, ha valamelyik a tisztikarba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísze- és javára. Ezeknek minden ülésen székök és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A renden kívüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanoly módozattal választatnak, de megbízatásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választható az ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosíttatnak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja címmel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határnapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnöklő, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e czélra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesíttetnek.

28. §. Az igazgató választmány ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelessége a társaság szakába vágó felolvasásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár élőszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezésöket előbb be kell nyújtani az igazgató választmánynak, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évnek első választmányi ülésén döntik el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököket, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgymint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgató tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosult tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképessége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlnék ennyi össze, a választás megejtése végett újabb határnapra tűzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése czéljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ívszámát, és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos czikkeken kívül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítva.

37. §. A társaság egyes családok megbizásából elfogadhatja okleveleik sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot bíz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdíja fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kívül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyonát képezik a 3. §. és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képezvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természettel nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendők. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmány rendeletéből, részben a társaság pénzbeli kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyonát képeznék még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémiavagy a Nemzeti Muzeumban helyezendők el, az igazgató választmány rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségkép a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitágítja.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen czélra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel, jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen czélból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», másod sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» czímén tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait, kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományszakok művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott czélt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni értéke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlatás terhe alatt köteleztetik.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselők.

ELNÖK:

Báró RADVÁNSZKY BÉLA.
Negyedizben megválasztatott 1897 deczember 11-én.

MÁSODELNÖKÖK:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.
Megválasztatott 1898 deczember 16-án.

Betöltetlen.

TITKÁR:

Dr. SCHÖNHERR GYULA.
Megválasztatott 1899 január 26-án.

JEGYZŐ:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.
Megválasztatott 1899 január 26-án.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KÁLMÁN.
Megválasztatott 1896 november 26-án.

A TURUL SZERKESZTŐI:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.
Negyedizben megválasztatott 1898 február 24-én.

Dr. SCHÖNHERR GYULA
Megválasztatott 1897 február 27-én.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.
Megválasztatott 1892 október 6-án.

II. Igazgató-választmány.

Gróf Apponyi Sándor. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Áldásy Antal. *Megválasztatott 1896 november 26-án.*
Barabás Samu. *Megválasztatott 1892 november 24-én.*
Gróf Batthyány Géza. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Gróf Bánffy György. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Idősb Bánó József. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Békefi Remig. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Berzeviczy Edmund. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Boncz Ödön. *Megválasztatott 1892 november 24-én.*
Borovszky Samu. *Megválasztatott 1897 november 27-én.*
Bunyitay Vincze. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
Dr. Csánki Dezső. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Csoma József. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Csontosi János. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Dézsi Lajos. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Emőkei Emich Gusztáv. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Fejérpataky László. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Fraknói Vilmos. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Géresi Kálmán. *Megválasztatott 1885 april 30 án.*
Dr. Hajnik Imre. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Illésy János. *Megválasztatott 1894 november 29-én.*
Iványi Ede. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Kammerer Ernő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Karácsonyi János. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
Dr. Károlyi Árpád. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Baczkamadarasi Kis Bálint. *Megválasztatott 1893 november 30.*
Dr. Komáromy András. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Kőváry László. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Lehoczky Tivadar. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Székhelyi Majláth Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Makay Dezső. *Megválasztatott 1894 november 29-én.*
Báró Mednyánszky Dénes. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Nagy Gyula. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Némethy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Báró Nyáry Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Megválasztatott 1883 február 25.*
Dr. Ortvai Tivadar. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Lovag Óváry Lipót. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Pauler Gyula. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Petrovay György. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Pettkó Béla. *Megválasztatott 1895 november 28-án.*
Pór Antal. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
Báró Prónay Dezső. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Báró Radvánszky Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Schönherr Gyula. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
Soós Elemér. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Szent-Iványi Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Idősb Szinnyei József. *Megválasztatott február 25-én.*
Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Thaly Kálmán. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*

*

Levelező tagok.

Doby Antal. *Megválasztatott 1884 april 24-én.*
Aszalói Kecskés Dezső. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
Benedekfalvi Luby Károly. *Megválasztatott 1884 april 24-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítványnyal:

† Gróf Andrássy Manó.
Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
Liptószentiváni Szent-Iványi Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítványnyal:

Arvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Árva-Váralja.*
Báró Atzél Béla. *Budapest.*
Gróf Bánffy György. *Budapest.*
Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
† Gróf Csáky László.
Gróf Csekonics Endre. *Zsombolya.*
† Gróf Cziráky János.
Gróf Dessewffy Aurél. *Budapest.*
Gróf Erdődy Rudolf. *Novimarof.*
Gróf Esterházy Ferencz. *Devecser.*
Gróf Festetich-könyvtár. *Keszthely.*
Báró Inkey Imre. *Berlin.*
† Ipolyi Arnold.
† Gróf Károlyi Gyula.
Gróf Károlyi László. *Budapest.*
Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*
† Lanfranconi Grazioso Enea.
Gróf Majláth György. *Zavar.*
Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Skiczó*, u. p. Kis-Tapolcsa.
Szerémi herczeg Odescalchi Gyuláné szül. gróf Degenfeld Anna. *Budapest.*
Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
† Báró Radák Ádám.
Báró Révay Gyula. *Kis-Selmecz*, u. p. Szucsány.
Sigmund Akos. *Kolozsvár.*
Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Erdő-Tárcsa*, u. p. Aszód.
† Gróf Sztáray Antal.
† Gróf Tisza Lajos.
† Idősb báró Vay Miklós.
Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
Gróf Wass Jenő. *Czege.*
Gróf Zselénski Róbert. *Temes-Ujfalu.*

III. 100 forintos alapítványnyal:

Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
Balásházy Bertalan. *Ködombpuszta*, u. p. Henczida.
† Báró Bánffy Ádám.
Bay Ilona. *Debreczen.*
Beöthy Ákos. *Budapest.*
† Báró Bésán N. János.
Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
Bezerédj Pál. *Szegszárd.*
Csapó Vilmos. *Tengelicz*, u. p. Gindly-család.
Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
† Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi*, u. p. Déva.
Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
† Kellemesi Melczer István.
† Alsó-Szopori Nagy Imre.
† Báró Nyáry Albert.
Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
† Ormós Zsigmond.
Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanoi herczeg. *Stübing.*
Pettkó Béla. *Budapest.*
Sopron vármegye közönsége.
Szilassy Aladár. *Budapest.*
Szontágh Pál. *Horpács*, u. p. Nagy-Oroszi.
Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
Tisza Kálmánné, szül. gróf Dégenfeld Ilona. *Budapest.*
Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

Ajkay Béla. *Kisfalud-Mihályi.*
*Gróf Almássy Dénesné. *Gyula.*
*Báró Ambrózy István. *Malonya.*
Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely.*
Dr. Andrásovics Béla. *Budapest.*
*Gróf Andrássy Géza. *Betlér.*
*Gróf Andrássy Gyula. *Budapest.*
*Gróf Andrássy Tivadar. *Budapest.*
*Báró Apor István. *Aporfalva,* u. p. Dicső-Szent Márton.
Andreánszky Antal. *Budapest.*
Dr. Áldásy Antal. *Budapest.*
Baán Elemér. *Körmöczbánya.*
Babics József. *Zsombolya.*
Szentkatolnai Bakk Endre. *Vizakna.*
Dr. Ballagi Aladár. *Budapest.*
Barabás Samu. *Budapest.*
*Baranyay Mária. *Budapest.*
Barlanghy Árpád. *Temesvár.*
*Baross Károly. *Budapest.*
Baróti Lajos. *Budapest.*
*Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár.*
Ludányi Bay Ferencz. *Jász-Kisér.*
*Ludányi Bay István. *Debreczen.*
*Idősb Bánó József. *Budapest.*
Bárczay Elemér. *Tisza-Roff.*
Komoróczi és Szentandrási Bencsik István. *Király-Helmecz.*
*Beniczky Ádám. *Zsámbok,* u. p. Tura.
*Beniczky Elemér. *Heves-Csehi.*
*Beniczky Ferencz. *Budapest.*
*Beniczky Géza. *Homok,* u. p. Tisza-Földvár.
Beniczky Kálmán. *Turócz-Szent-Márton.*
*Benke Gyula. *Budapest.*
Gróf Benyovszky Rezső. *Alsó-Tengelicz.*
*Berczik Árpád. *Budapest.*
Berczik Gyula. *Budapest.*
Bernáth Győző. *Magyar-Jesztreb,* u. p. Czéke.
Berseny Béla. *Eperjes.*
Berzeviczy Edmund. *Berzevicze.*
*Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres.*
*Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest.*
Bécsi m. kir. testőrségi könyvtár.
*Béldi István. *Marosvásárhely.*
Dr. Békefi Remig. *Budapest.*
Bolgár Emil. *Budapest.*
Dr. Boncz Ödön. *Budapest.*
*Bornemisza Ádám. *Budapest.*
Dr. Borovszky Samu. *Budapest.*
Bosnyák László. *Kaposvár.*
*Botka Béla. *Bánlak.*
Bölöni László. *Bánfi-Hunyad.*
Budapesti kegyesrendiek főgymnasiuma.
Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad.*
Buzinkay Gyula. *Budapest.*
Felsőpulyai Bük Géza. *Lébény-Szt-Miklós.*
Csatay Gyula. *Debreczen.*
Csausz Lajos. *Gyula.*
*Gróf Csáky Albin. *Budapest.*
*Gróf Csáky Ödön. *Főrév.*
Dr. Csánki Dezső. *Budapest.*
K. Császár Ferencz. *Budapest.*
*özv. Csergheő Gézáné. *Budapest.*
Csernátony Gyula. *Besztercze.*
Csernovics Diodor. *Arad.*
Dr. Csiky Viktor. *Kolozsvár.*
*Báró Csollich Géza. *Budapest.*
*Csoma József. *Devecser,* u. p. Forró-Encs.
Csontosi János. *Budapest.*
Dördöghfalvi Csuha Malva. *Császlócz,* u. p. Ungvár.
*Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa,* u. p. Czirák.
Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks.*
Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest.*
*Szamosujvári Dániel László. *Ó-Lécz,* u. p. Szerb-Bóka.
Dedek Crescens Lajos. *Budapest.*
Deési kaszinó-egylet.
*Gróf Degenfeld Gusztáv. *Téglás.*
*Gróf Degenfeld József. *Debreczen.*
*Gróf Degenfeld Lajos. *Szirák.*
*Gróf Degenfeld Sándor. *Erdőszáda.*
Dely Imre. *P.-Peres,* u. p. Furta.
Dr. Demjanovich Emil. *Budapest.*
*Dessewffy Arisztid. *Budapest.*
Délmagyarországi rég. és tört. egylet. *Temesvár.*
Dr. Dézsi Lajos. *Budapest.*
Doby Antal. *Homonna.*
Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely.*
Domahidy Viktor. *Budapest.*
Dorgó Albert. *Kolozsvár.*
*Dőry Jenő. *Dombovár.*
*Dráveczky Gyula. *Ér-Mihályfalva.*
Dudás Gyula. *Zombor.*
*Báró Duka Géza. *Kádár,* u. p. Rittberg.
*Dr. Duka László. *Nagy-Becskerek.*
*Br. Edelsheim-Gyulay Lipót. *Brezovicza,* u. p. Zágráb.
*Pazonyi Elek Gusztáv. *Budapest.*
Elek Salamon. *Szolnok.*
*Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest.*
*Vásárosnáményi Eötvös Jenő. *Vásáros-Namény.*
Eperjesi Széchenyi kör.
*Gróf Erdődy Ferencz. *Galgócz.*
Gróf Erdődy Imréné szül. gróf Migazzi Irma. *Galgócz.*
Gróf Esterházy Kálmán. *Budapest.*
*Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár.*
*Gróf Esterházy Mihály. *Cseklész.*
*Gróf Esterházy Miklós Móricz. *Budapest.*
*Gróf Esterházy Móricz. *Pápa.*
Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kismarton.*
Dr. Esztegár László. *Budapest.*
Esztergomi főegyházmegyei könyvtár.
Fáy Béla. *Dédács,* u. p. Piski.
*Fáy István. *Puszta-Szemszúró,* u. p. Batka.
*Fáy László. *Nyustya.*
Báró Feilitzsch Bertold. *Nyiregyháza.*
Fejér Ignácz. *Sirok.*
Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest.*
Dr. Fejérpataky László. *Budapest.*
Fekete Albert. *Alsó-Mislye,* u. p. Zsadány.
Fest Lajos. *Eperjes.*
*Gróf Festetich Andor. *Szeleste.*
Fiáth Imre. *Kajtor,* u. p. Seregélyes.
Fiáth István. *Nagy-Hantos.*
Gróf Forgách László. *Mándok.*
Dr. Fraknói Vilmos. *Róma.*
Füzi Füzy Sándor. *Lemes.*
*Gyulai Gaál István. *Budapest.*
Dr. Géczy Dezső. *Budapest.*
Géresi Kálmán. *Debreczen.*
Ghyczy Pál. *Csendes-puszta,* u. p. Nagy-Lapás.
Gombos Kálmán. *Kismarton.*
Bilkei Gorzó László. *Ujvidék.*
Bilkei Gorzó Nándor. *Gyoma.*
Gózony László. *Zala-Egerszeg.*
*Gömöry Oszkár. *Budapest.*
Görög István. *Budapest.*
Graenzenstein Béla. *Budapest.*
Gyarmathy Sándor. *Budapest.*

Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó.*
Báró Győrffy Samu. *Budapest.*
Nádudvari Győry Árpád. *Bécs.*
Gyulay Kálmán. *Kerepes.*
Dr. Hajnik Imre. *Budapest.*
*Hajós József. *Budapest.*
Halmágyi Sándor. *Budapest.*
Dr. Hampel József. *Budapest.*
Harmos Gábor. *Kassa.*
Harmos János. *Hatvan.*
Hattyúfy Dezső. *Székesfejérvár.*
Hedry József. *Alsó-Láncz*, u. p. Buzita.
Hedry Lőrincz. *Kassa.*
Zendrei és Gerendei Hegedűs Ferencz. *Jász-Kisér.*
Ó-moraviczai ifj. Heinrich Ferencz. *Budapest.*
*Heley János. *Budapest.*
Tiszabeői Hellebronth Antal. *Bécs.*
Tiszabeői Hellebront Géza. *P.-Gyenda*, u. p. Tisza-Roff.
Hets Ödön. *Budapest.*
Hodinka Antal. *Bécs.*
Hódy Imre Ferencz. *Budapest.*
Horváth Emil. *Budapest.*
Horváth Sándor. *Budapest.*
*Huszár Béla. *Balogh*, u. p. Balassa-Gyarmat.
*Báró Huszár Károly. *Abafája*, u. p. Szász-Régen.
*Ibrányi és Vajai Ibrányi László. *Suliguli.*
*Nagyilosvai Ilosvay Aladár. *Nyir-Meggyes*, u. p. Mátészalka.
Nagyilosvai Ilosvay Bálint. *Budapest.*
Nagyilosvai Ilosvay Endre. *Máté-Szalka.*
Dr. Illésy János. *Budapest.*
Inkey László. *Budapest.*
*Kisdobronyi Isaák Dezső. *Kis-Szekeres*, u. p. Zsarolyán.
*Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-Rhéde.*
Isépy István. *Sátoralja-Ujhely.*
*Ivády Tihamér. *Budapest.*
Iványi Ede. *Magyar-Óvár.*
*Draskóczi és Yordánföldi Ivánka László. *Budapest.*
Jakabházy István. *Deés.*
Jalsoviczi Jalsoviczky Sándor. *Budapest.*
Jasztrabszky Kálmán. *Ér-Endréd.*
Jedlicska Pál. *Felső-Diós*, u. p. Szomolyán.
Jeszenszky Alajos. *Nyitra.*
Jeszenszky Lajos. *Csejthe.*
*Jékey Zsigmond. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
Juhász Zsigmond. *Bécs.*
*Ifj. Justh György. *Neczpál.*
Kalocsai érseki könyvtár.
Kammerer Ernő. *Budapest.*
Kandra Kabos. *Eger.*
Dr. Karácsonyi János. *Nagyvárad.*
*Gr. Karátsonyi Jenő. *Budapest.*
Kassai társalgási egylet.
Kazinczy Gábor. *Kaposvár.*
*Kazy József. *Budapest.*
Kállay András. *Nagy-Halász.*
*Kállay Lipót. *Budapest.*
*Gróf Károlyi Sándor. *Budapest.*
Dr. Károlyi Árpád. *Bécs.*
*Kecskeméti kaszinó.
Aszalói Kecskés Dezső. *Ungvár.*
*Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-Ujfalu.*
*Báró Kemény Gyula. *Puszta-Kamarás*, u. p. Mocs.
*Báró Kemény Kálmán. *Vécs.*
Kempelen Béla. *Abauj-Szántó.*
*Pázmándi Kempelen Imre. *Székesfehérvár.*
*Kölcsei Kende Péter. *Ungvár.*
*Dr. Kenessey Pongrácz. *Veszprém.*
Képviselőházi könyvtár. *Budapest.*
*Gróf Khuen-Héderváry Károly. *Zágráb.*
Kilián Frigyes. *Budapest.*
*Baczkamadarasi Kis Bálint. *Magyar-Igen.*
Kisfaludy Á. Béla. *Budapest.*
Kisfaludy László. *Budapest.*
Kiss Emil Károly. *Baltavár.*
*Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles.*
Kollányi Ferencz. *Budapest.*
Kollár Jánosné szül. Szentmihályi Klementina. *Pacsa.*
Dr. Komáromy András. *Budapest.*
Komlósi Komlósy Béla. *Bereg-Ilosva.*
Dr. Konkoly Balázs. *Komárom.*
Korizmics Antal. *Alexandria.*
Kormos Béla. *Szombathely.*
*Ruszkai Kornis Ferencz. *Debreczen.*
Lovag Kotz József. *Arad.*
Berenczei és Járdánházi Kovács Jenő. *Homok*, u. p. Mikola.
Kovács Lőrincz. *Nagybánya.*
Kőszeghy Antal. *Budapest.*
Kőszeghy Sándor. *Budapest.*
*Kőváry László. *Kolozsvár.*
Bállai Krémer Sámuel. *Deés.*
Kubinyi Ferencz. *Kővár.*
*Kubinyi Hugó. *Rózsahegy.*
Ifj. Kubinyi Miklós. *Árva-Váralja.*
Dr. Küffer Béla. *Budapest.*
*Gróf Laszberg Rudolf. *Győr.*
Lehóczky Tivadar. *Munkács.*
Leleszi prépostság.
Leövey Sándor. *Budapest.*
Bilkei és Gorzói Lipcsey József. *Budapest.*
Bilkei és Gorzói Lipcsey Mór. *Szolnok.*
Lippich Gusztáv. *Szolnok.*
*Báró Lipthay Béla. *Budapest.*
Kisfaludi Lipthay Kornél. *Budapest.*
*Olaszliszkai Liszkay Bálint. *Nagy-Becskerek.*
Lombardini Sándor. *Zsolna.*
*Lónyay Géza. *Som.*
*Id. Lónyay Sándor. *Beregszász.*
Luby Károly. *Nagy-Károly.*
*Magyary-Kossa Géza. *Budapest.*
*Magyary-Kossa Sámuel. *Tápió-Szt.-Márton*, u. p. T.-Bicske.
Majláth Béla *Budapest.*
Makay Dezső. *Budapest.*
Makay Emil. *Temesvár.*
Makkay József. *Nagyvárad.*
Malatinszky György. *Vámos-Györk.*
Bohuszlaviczi Malobiczky János. *Budapest.*
*Br. Mattencloit János. *Paulis.*
Meczner József. *Korlát*, u. p. Vizsoly.
*Dálnoki és Mezőmadarasi Medve Zoltán. *Debreczen.*
Melhard Gyula. *Attala*, u. p. Csoma.
Deményfalvi Meliorisz Béla. *Eperjes.*
*Meszleny Bencze. *Velencze.*
*Meszleny Pál. *Velencze.*
Apsai. dr. Mihályi János. *Máramaros-Sziget.*
*Báró Miske Kálmán. *Kőszeg.*
Miskolczi ref. lyceum könyvtára.
Miskolczy Imréné. *Budapest.*
Miskolczy Jenő. *Debreczen.*
*Bocsári Mocsáry István. *Vácz.*
*Bocsári Mocsáry Sándor. *Lapujtő.*
Nagy Géza. *Budapest.*
Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest.*
Eözbéghi Nagy Ignácz. *Puszta-Varjas*, u. p. Böös.
Alsó-Szopori dr. Nagy Kálmán. *Budapest.*
Sz. Nagy Lajos. *Budapest.*
Nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtára.
Nagyiday Ferencz. *Verbőcz*, u. p Tisza-Ujlak.

Nagyszebeni városi levéltár.
Nagyváradi premontrei tanári kar.
Nagyváradi közs. iskolai könyvtár.
Naláczi Ödön. *Deés.*
*Gróf Nádasdy Ferencz. *Budapest.*
*Nemzeti kaszinó könyvtára. *Budapest.*
Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székesfehérvár.*
Németh Titus. *Budapest.*
Némethy Lajos. *Esztergom.*
*Báró Nyáry Béláné. *Pozsony.*
*Báró Nyáry Gyula. *Pilis.*
*Orczy Dezső. *Budapest.*
*Országh Lajos. *Kis-Telek*, u. p. Magyar-Mecske.
Oroszláni Oroszlány László. *Miskolcz.*
Országos levéltár. *Budapest.*
*Országos kaszinó. *Budapest.*
Dr. Ortvay Tivadar. *Pozsony.*
Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa.*
Lovag Óváry Lipót. *Budapest.*
Őrgróf Pallavicini Adolfné szül. Bárczay Anna. *Kassa.*
*Őrgróf Pallavicini Ede. *Budapest.*
Pannonhalmi főapátság.
Páriz-Pápai Paraicz Gyula. *Budapest.*
*Budahegyi Pauer Leo. *Budapest.*
Dr. Pauler Gyula. *Budapest.*
*Paulovics József. *Turócz-Szucsány.*
Payzsos Andor. *S.-A.-Ujhely.*
Pálfiszegi Pálffy László. *Pacsa.*
Páll Albert. *Ungvár.*
Dr. Pázmány Zoltán. *Kecskemét.*
*Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék.*
Peőcz Elek. *Budapest.*
Peőcz Ferencz. *Torda.*
Bonyhádi Perczel Gyula. *Budapest.*
Báró Perényi Zs. *Nagy-Szőllős.*
Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Nagy-Kürü.*
Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Déva.*
Dolhai és Petrovai öreg Petrovay János. *Pozsony.*
Dolhai és Petrovai Petrovay László. *Lugos.*
Dolhai és Petrovai Petrovay Margit. *Nagy-Kürü.*
*Péchujfalusi Péchy Mihály. *Czikó*, u. p. Sülelmed.
Pfeiffer Ferdinánd. *Budapest.*
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Levente. *Fenyő-Haraszt*, u. p. Verseg.
Gróf Pongrácz Frigyes. *Bécs.*
Pongrácz György. *Balassa-Gyarmat.*
Pongrácz Kálmán. *Nyitra.*
Pór Antal. *Esztergom.*
Dr. Pósta Béla. *Budapest.*
Pozsonyi kir. jogakadémia.
Pozsonyi kir. kath. főgymnasium ifjusági könyvtára.
Pozsonyi Toldy-kör.
Villei Pribék Pál. *Jenke*, u. p. Ungvár.
Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony.*
Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
Puky József. *Budapest.*
*Pulszky Ágost. *Budapest.*
Radocza János. *Budapest.*
*Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza.*
*Dr. Radvánszky György. *Budapest.*
*Báró Radvánszky János. *P.-Varsány*, u. p. Hatvan.
*Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Varsány*, u. p. Hatvan.
Ragályi Ferencz. *Ragály.*
Lublóvári Raisz Aladár. *Lőcse.*
Rakovszky Endre. *Kassa.*
*Rakovszky Ferencz. *Novák.*
Rakovszky György. *Budapest.*
Ráth György. *Budapest.*
Reiner Zsigmond. *Budapest.*
Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest.*
*Reviczky Ambró *Budapest.*
*Reviczky István. *Budapest.*
Dr. Récsey Viktor. *Győr-Szent-Márton.*
*Báró Rédl Béla. *Budapest.*
Dr. Réthy László. *Budapest.*
Rohács János. *Versecz.*
*Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor.*
*Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskerek.*
*Röser Miklós. *Budapest.*
Rudnay Béla. *Budapest.*
*Rudnyánszky György. *Felső-Atrak.*
Rumbold Bernát. *Budapest.*
Báró Salamon Mihály. *Székesfehérvár.*
Sárközy Aurél. *Komárom.*
*Gr. Schmidegg Ferencz. *Gmunden.*
Dr. Schönherr Gyula. *Budapest.*
*Schulpe Vilmos. *Török-Kanizsa.*
Sigmund József. *Budapest.*
Kissolymosi Simó Ferencz. *Budapest.*
Simonffy Imre. *Debreczen.*
Paksi Sipeky Béla. *Borsicz*, u. p. Nemsova.
*Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi.*
Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor.*
Sóvári Soós Elemér. *Budapest.*
*Báró Staudach Adolf. *Budapest.*
Nagyváradi id. Stépán István. *N.-várad.*
Sváby Frigyes. *Lőcse.*
Szabadkai közs. főgymnasium.
Szabó Lajos. *Péterháza*, u. p. Enese.
Dr. Szalacsy Lajos. *Győr.*
Szalay Gábor. *Budapest.*
Szatmár vármegye közönsége. *Nagy-Károly.*
*Gróf Szápáry Gyula. *Taskony.*
Szegedi Somogyi könyvtár.
Dr. Szendrei János. *Budapest.*
Szentgyörgyi Lajos. *Budapest.*
Szentimrey Tamás. *Máramaros-Sziget.*
Liptószentiváni Szent-Iványi Gyula. *Bikszád.*
*Liptószentiváni Szent-Iványi Gyula. *Budapest.*
*Liptószentiváni Szent-Iványi Károlyné szül. Szent-Iványi Margit. *Liptó-Szt-Iván.*
*Liptószentiváni Szent-Iványi Oszkár. *Bélád*, u. p. Nagy-Herestyén.
*Báró Szentkereszty Béla. *Árkos*, u. p. Szepsi-Szt-György.
*Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár.*
Szentpály Miklós. *Nagy-Szőllős.*
Özv. Négyesi Szepessy Andrásné szül. Okolicsányi Mária. *Miskolcz.*
Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz.*
Négyesi Szepessy Mátyás. *Miskolcz.*
Széll Farkas. *Debreczen.*
Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest.*
Idősb Szinnyei József. *Budapest.*
Dr. Szombathy Ignácz. *Budapest.*
Szmrecsányi Szmrecsányi Lajos. *Eger.*
Sztankay Béla. *Kassa.*
Sztankovánszky János. *Kajdacs.*
Dr. Szűts Andor. *Székesfehérvár.*
Tagányi Károly. *Budapest.*
*Tahy István. *Budapest.*
*Szili Taund Jenő. *Bécs.*
*Széki gróf Teleki József. *Tetétlen.* via Solt.
Széki gr. Teleki Sándor. *Budapest.*
*Özv. Széki gróf Teleki Sándorné szül. gróf Teleki Jozefa. *Gyömrő*, u. p. Üllő.
Temesvár sz. kir. város.
*Nádasi Tersztyánszky Andor. *Ipoly-Keszi*, u. p. Ipoly-Balogh.

Dr. Thallóczy Lajos. *Bécs.*
Dr. Thaly Kálmán *Budapest és Pozsony.*
Dr. Thim József. *Zombor.*
Tihanyi Dénes. *Zólyom-Radvány.*
*Ifj. Tisza Kálmán. *Geszt.*
Tisztviselők orsz. Egyesülete. *Budapest.*
Tomcsányi Tomcsányi Gyula. *Alsó-Németi*, u. p. Ungvár.
*Tomcsányi Tomcsányi Gyula. *Zsarnócza.*
Torkos László. *Budapest.*
Tóth Árpád. *Budapest.*
Tóth Endre. *Nagy-Becskerek.*
Török Kálmán. *Munkács.*
Törös Sándor. *Kolozsvár.*
Töttössy Gyula. *Nyulas.*
Turcsányi Gy. Tihamér. *Budapest.*
Ernyédi Turzó Miklós. *Nagy-Bittse.*
Türk Szilárd. *Budapest.*
*Ugron István. *Tiflis.*
Ujfalussy Lajos. *Nagy-Károly.*
Ujj György. *Tata-Tóváros.*
Ullmann József. *Budapest.*
Ungvári kir. kath. főgymnasium.
Csekei Varjú Elemér. *Budapest.*
Vasdényey Géza. *Budapest.*
Vasmegyei rég. és tört. egylet. *Szombathely.*
*Báró Vay Béla. *Alsó-Zsolcza.*
*Báró Vay Dénes. *Pozsony.*
*Gróf Vay Tihamér. *Felső-Vadász.*
Vály Géza. *Nagy-Zerind.*
Városy Gyula. *Kalocsa.*
Vecsey Imre. *Debreczen.*
Venter Gerő. *Arad.*
Veress Endre. *Déva.*
*Báró Vécsey Józsefné szül. gróf Dessewffy Blanka. *Budapest.*
Viczián Antal. *Budapest.*
*Bojári gróf Vigyázó Sándor. *Budapest.*
Vojth Gergely. *Deés.*
*Gróf Waldeck Frigyes. *Tisza-Roff.*
*Báró Weisz Pál. *Kálaz*, u. p. Verebély.
Dr. Wertner Mór. *Muzsla.*
*Báró Wodianer Albert. *Budapest.*
Gróf Zay Albert. *Zay-Ugrócz.*
Závody Albin. *Szegzárd.*
*Gróf Zichy Ágoston. *Kálóz.*
Zirczi apátsági könyvtár.
Zorkóczy Tivadar. *Stubnyafürdő.*
*Zsigárdy Gyula. *Galánta.*
Zsilinszky Mihály. *Budapest.*
Zsolnai kir. kath. főgymnasium.

Az alapító tagok száma
(500 frtos alapítványnyal 5, 200 frtos alapítványnyal 35, 100 frtos alapítványnyal 28) --- --- 68
A pártoló tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 150
Az évdíjas tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 305
Az összes tagok száma --- --- --- 523

A SZENTGYÖRGYVÖLGYI BAKACS-CSALÁD.

(Két czimerképpel és négy pecsétrajzzal.)

Zala vármegye alsólendvai járásában fekvő Szentgyörgyvölgye és környéke már a XIV. században számos kisbirtokos nemes családnak fészke volt. Lehetséges, hogy eredetileg különféle szolgálmányos népek, várjobbágyok, királyi ijjászok, határőrök voltak, legalább ezek emlékezete élt még a XIV. századnak végén.[1] Igy zalai őr (speculator) volt 1275-ben a Szentgyörgyvölgye mellett, vagy éppen annak határában, a mai Márokföldén, Kebele és Csesztrey közt 5 ekényi földet birt Buza is, kinek fia Márton 1275-ben V. István királyt úgy a jegyzői tisztben (in officio notarie), mint követségekben és más teendőkben hiven szolgálván, s utóbb megmaradván IV. László királynak udvarában is, Benedek választott esztergami érseknek és alkanczellárnak is hasznos szolgálatokat tévén, ezért a királytól atyjával, fivéreivel Márkkal és Mátéval, továbbá rokonaival Mártonnal és Jakabbal együtt nemességet nyer.[2]

Arra is van példa, hogy a szomszédságban a tatárjárás után nemes családok, nagyobb biztosságnak okáért önként a zalai őrök közé vétetik fel magokat, igy Benedek érseknek, kinek földje az emlitett Márton földjével határos volt rokonsága is. Az ilyenek azután, mihelyt a háborus idők lezajlottak, igyekeztek régi nemesi szabadságukba visszajutni.[1] A várispánsági intézménynek szétfoszlása idején, az Árpádkornak vége felé, az itteni családok, nagyrészt legalább, birtokukban már mint szabad és régi nemesek ültek.

Apróbb hatalmaskodások, leánynegyed iránti pörök, határbeli huzavonák, birtok-perlekedések, eskütársi tisztben való eljárás hiteles helyeken óvások tétele stb. foglalkoztatják a XIV. században főleg ezeket az egymásközt sokszorosan összeházasodott közbirtokos családokat. Olykor velük mint királyi emberekkel vagy birói vizsgálatokra megidézett szomszédokkal is találkozunk.

Országos vagy megyei tisztségeket nem igen viseltek. Mindössze egy iródeákot (Szentgyörgyvölgyi István fiát, litteratus Miklóst, 1398-ban) és egy vasvári prépostot (Szentgyörgyvölgyi Becsei Bálint fiát Jakabot, 1443-ban) emlitenek közülük az oklevelek.

Nevük — a mennyiben egyáltalán viselnek az apa keresztnevén kivül más nevet is — vagy egyszerüen Szentgyörgyvölgyi (olykor Szentgyörgyi is,[2] vagy, és ez a gyakoribb eset, van már külön családi nevök is.

[1] Erre mutat az is, hogy Szentgyörgyvölgyét régebben Őri-Szentgyörgynek is hivták. (Csánky Dezső, Magyarország történelmi földrajza, III. köt. 189. lap.) Egy, Vizeki Tallián Gyula kutasi családi levéltárában levő 1349-iki okirat szerint is, Velemérmelléki Lőrincz fia András a nádori itélőszék elé idézteti Eöriszentgyörgyi Tamás fia, János fia Tankót és néhány jobbágyát.

[2] I. Károly királynak 1327-iki, Márk fia Mihály kérésére kiadott s a kutasi levéltárban meglevő priv. levele szerint. Ez a birtok utóbb a lindvai Bánffiaké lett. (Zalavárm. tört. I. 513.)

[1] Wenzel: Árpádkori uj okmánytár. VII. 465.

[2] Ezen a néven jönnek elő pl. Szentgyörgyi Miklós

Ilyen a *Tankó* család, a melynek egyik őse, János fia Tankó (Thonkou), Máté fia Balázszsal együtt (1349-ben) a szomszédos Velemér-mellékiekkel pörösködött, Tankó fia János pedig (1399-ben) Radnán a Radnaiaktól és Dédiektől bizonyos birtokrészt hatalmasul elfoglalt. Ilyen családnevekké váltak idővel Szentgyörgyvölgyén a *Damján*, *Bobis*, *Börendel*, *Göndör*, *Mogai*, *Ferenczi*, *Kulcsár*, *Bertalan*, *Tiborcz* és más nevek is.[1]

Egy, az országos levéltárban őrzött 1513-iki adólajstrom[2] 19 különböző, Szentgyörgyvölgyén birtokos egy telkes nemes családot sorol ugyan föl, mind a mellett ez a jegyzék korántsem teljes, mert abból a felsorolt családok közül több, köztük a Bakacs-család is hiányzik.

Egyes családtagok más, tőszomszéd községekben, igy Farkasdin, Radnán, Déden is (ma már nem léteznek) birtokot szerezvén s részben ott telepedvén meg, magukat ezekről a helyekről is nevezték.

Radnán volt birtokos többek között Szentgyörgyvölgyi Radna fia Bodoló is, a ki az erre vonatkozó oklevelét biztos helyre kivánván tenni, megőrzés végett Panth fiaira, Balaséra és Tamásra bizta azt. Mikor aztán az oklevelek visszaadására került a sor, ezt Balase fia György szigeti polgár Bodoló unokáinak, Miklós fia Miklósnak és Szentgyörgyvölgyi Bodó- fia Pál fia Györgynek egyszerüen megtagadta, miért is őt a király (1382-ben) megintvén, a királyi tárnokmester elé idézte.[3]

Hasonlókép Radnán is birtokosok voltak 1443-ban Becsei, máskép Szentgyörgyvölgyi Bálint fia László (kinek fivére volt néhai Jakab vasvári prépost), Börendel (Bwrendel) Antal, továbbá Bobus Benedek fia György.

Még a XVI. század hatvanas éveiben is a Szentgyörgyvölgyi határnak egyes részeit ezekről a családokról nevezik Bakacsszegnek, Berendelszegnek, Göndörszegnek, Kalapácsszegnek, Tankószegnek stb.

A Bakacs családnak első, határozottabb ősére 1314-ben akadunk, a midőn Bakacs (Bachkach) fia Tamás és rokonsága, mint felperesek, bizonyos radnai birtokra nézve már hosszasan pereskednek Bodizló rokonságával, úgymint Tamás fiaival, Jánossal és Csókkal (Chok), Miklós fiaival Keménynyel, Pállal, és Mihálylyal, Tiborcz fiaival Istvánnal, Csobóddal (Chobowd) és Mátéval s végre Csapka (Chapka) fia Péterrel. Fogott birák közbenjárására az alperesek végre 1314 deczember 23-ikán kijelentik Herman csatári apát és a konvent előtt, hogy a peres földről Bakacs fia Tamás és rokonsága javára örökre lemondanak.[1]

Ez a Radna, úgy látszik, a mai Szentgyörgyvölgye határában vagy annak tőszomszédságában fekhetett,[2] valamint Déd is. A XIV. század vége felé Radnaülése és Dédteleke néven emlittetnek, és — bizonyára rokoni leszármazás révén — Radnai Pál fia György, Miklós fia János és Dédi Demeter fia János birtokában vannak. Ezeket akkortájt nagy veszedelem fenyegeti. Még Lajos király életében ugyanis Lindvai István és János tótországi bánok olyasmit hallottak, hogy Radnaülése és Dédteleke zalamegyei birtokok bizonyos embereknek magtalan elhaltával a királyra háramlottak volna. Siettek tehát a királyhoz és emlékezetébe hozván hüséges szolgálatukat, tőle ezekre a birtokokra adomány-

fia János, meg Péter fia Marczel és András, továbbá Szentgyörgyi Pál fia János (1350), Péter fia György, Mihály fia György és János fia Pál szentgyörgyvölgyi nemesek (1398), Szentgyörgyvölgyi János fia Pál és György fia Péter (1400), Szentgyörgyvölgyi János fiai Mihály, György és Péter (1424), Szentgyörgyvölgyi János (1490) és Szentgyörgyvölgyi Jakab (1495).

[1] 1490-ben Szentgyörgyvölgyén birtokosok többek közt Damján Pál, Bobis György, Pálfi Miklós, Göndör Benedek, Tankó Benedek, Mogai Tamás, Ferenczi Sebestyén, Oláh János, Cseke György és mások. (Orsz. ltár, Dl. 19647.) 1495-ben pedig Kis László, Bobics Lukács, Kulcsár László, Szép Péter és Miklós, Bertalan János és Tiborcz János stb.

[2] Orsz. levéltár, Dl. 32206. Csánky Dezső, id. h. 106. l.

[3] Eredeti oklevél Vizeki Tallián Gyula kutasi levéltárában, a hova leányági örökösödés révén a XVII. század közepe táján a báró Bakacs család levéltárának jelentékeny része jutott. Ismétlések elkerülése végett általánosságban megemlitem, hogy a forrásnak megjelölése nélkül közölt adatokat ennek a levéltárnak eredeti és eddigelé ismeretlen okleveleiből meritettem.

[1] 1342-ben Velemérvölgyi Bakach fiainak volt itten földje, a mely Kebelemellékkel, Baracsaházával és Ladaföldével volt határos. Zalavárm. tört. I. 397.

[2] Talán némiképen tájékoztathat Radna hol fekvésére nézve az, hogy a fentebb emlitett Bodoló (Budulo) fiainak birtoka 1342-ben Baracsaháza mellett, a Szentgyörgybe vezető uton, Verőláb nevü völgyben feküdt. I. h. I. 397.

levelet eszközöltek ki. Csakhamar azonban reájöttek arra, hogy alaposan tévedtek és háramlásról szó nem lehet. Más eszközhöz nyúltak tehát, hogy ezeket a birtokokat magukhoz ragadhassák. 1385-ben Mária királyné elé járultak, beismerték korábbi tévedésüket és azt állitották, hogy ezek a birtokok nem voltak az örökösök nélkül elhalt, általuk megnevezett emberek tulajdonai, hanem királyi birtokok azok, a melyeket bizonyos emberek alattomban elfoglaltak és bitorolnak. Erre Mária királyné a birtokokat anyjának beleegyezésével uj adományként nekik adja. Ennek sem lett foganata. Hosszas pereskedés után végre Bebek Imre országbiró János bán kérésére vizsgálatot rendelt az iránt, igaz-e, hogy az emlitett birtokokat korábbi birtokosaik mint szolgálmányos királyi ijjászok és örök birták?

Ezzel azonban János bán megjárta. A kiküldött királyi és káptalani emberek előtt a Radnaiak és Dédiek 20 határos, 32 szomszéd és 43 környékbeli birtokos tanuval állottak elő, a kik mind egyhangulag és hitük alatt azt vallották, hogy az a két birtok soha sem tartozott a királyi joghoz,[1] és azt Jánosnak, Péternek és Györgynek elei soha sem birták királyi lövők és őrök jogán, hanem valóságos nemesek gyanánt. Lindvai János még akkor sem nyugodott meg. Húzta-halasztotta a pört éveken át, hogy bizonyságokat gyüjthessen. Végre is kénytelen volt belátni követelésének igaztalan voltát és 1393-ban Kaplyai János országbiró előtt ünnepélyesen beismerte, hogy ezekre a királyné által neki adományozott birtokokra semmi joga nincsen, azokat az alperesek «mindig és régtől fogva» nemesi jogon birják s igy a pert letette s a birtokokat örökre átengedte.

Kitünik ezekből, hogy a Bakacs család elei már a XIII. század végén zalavármegyei birtokos nemesek voltak. Nevükkel ezután több mint egy századig nem találkozunk. 1490 május 8-ikán ismét a lindvai Bánffy névvel kapcsolatosan olvassuk egy Bakacsnak a nevét. Lindvai Bánffy Miklóst ugyanis azzal vádolta Szentlászlói Lacza Mihály, hogy néhai Bernaldust, Lacza Mihály feleségének fivérét, szolgái által megölette volna. A király által elrendelt vizsgálaton, a mely Bánffyt ártatlannak találta, a kapornaki konvent számos szomszédot és környékbeli nemest hallgatott ki. Ez utóbbiak közt olvassuk Bakacs János nevét is.[1]

Pár évvel reá, 1495-ben, nemes Szentgyörgyvölgyi Bakacs Benedek veszi meg 120 magyar arany forinton nemes Gosztoni Bálintnak Zalamegyében Farkasdi birtokokban, a «Szentgyörgy nevü völgyekben» fekvő három jobbágytelkét,[2] a melybe ugyanezen évben ellenmondás nélkül beiktatva is lett.[3]

Alkalmasint ennek a Benedeknek fia volt Bakacs Sándor (Sandrinus), a kitől fogva a családnak leszármazását, annak a XVIII. században bekövetkezett kihaltáig, szakadatlanul megállapithatjuk. Anyja alighanem Györgyfalvi Csépán leány volt, a mit abból sejtünk, hogy Sandrin 1528-ban a Csépán család zalavármegyei bagladi birtokát «anyai jogon» birtokába veszi s azt még 1549-ben is birlalja, nemes Györgyfalvi Csépán (Chyppan) Jánosnak panaszára.

Talán Benedeknek fivére volt Szentgyörgyvölgyi Bakacs Pál, kinek fia István 1550-ben rokonával, a fentebb emlitett Sándorral bizonyos telkekre és udvarházakra nézve csereszerződést köt. 1597-ben Martonfalván él még Bakacs Tamás is. Vajon Istvánnak fia volt-e? nem tudjuk.[4]

A családnak Bakacs Sándortól való leszármazását (kiegészitve és kiigazitva a Nagy Iván

[1] «. . . quod predicti Deesteleke et Radnaylese vocate jure Regio nunquam pertinuissent, nec predecessores prefatorum Johannis, Petri et Georgii nomine condicionariorum sagitariorum et spiculatoriorum (igy) easdem possedissent, sed iidem tanquam veri et sinceri nobiles dictas possessiones possedissent et ipsi in causam attracti sub eedem vere nobilitatis titulo possiderent. A zalavári konvent 1399 november 22-ikén kelt átiratában.

[1] Orsz. ltár, Dl. 19647.

[2] «possessiones jobagionales in vallibus Zenthgewrgh vocatis in possessionibus Farkassy in comitatu Zaladiensi existentis et habitis . . . nobili Benedicto Bakach de Zenthgewrghwewlge» adja el. A vasvári káptalan eredeti bizonyságlevele szerint.

[3] A kapornaki konvent eredeti hártya oklevele szerint. A beiktatásnál mint szomszédok ott voltak Szentgyörgyvölgyi Jakab, Bobis Lukács, Kulcsár László, Szép Péter és Miklós, Bertalan János és Tiborcz János, szentgyörgyvölgyiek.

[4] Balogh Gyula: Vas vármegye nemes családai, 8. l

nemzetségi művében levő családfát) a következőkben adjuk:

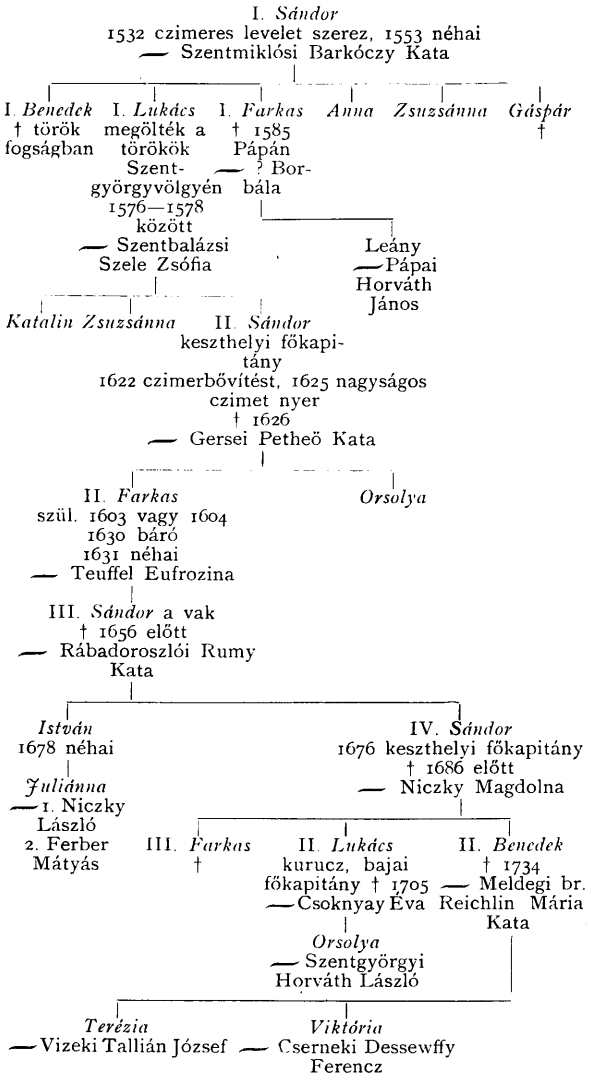

A családfa tövén álló Bakacs Sándor nem érte be a reá jutott szerény szentgyörgyvölgyi portával, hanem egy jó paripát szerzett, fegyvert kötött és neki indult hadiszerencsét próbálni. Beállott a vármegye egyik hatalmas főurának, Lindvai Bánffy Jánosnak szolgálatába. Oldalánál van a gyászos emlékezetü mohácsi csatában is. Mikor a csata már elveszett és a király a viadalból még megmaradt hiveivel együtt hátat forditani volt kénytelen s utját a felsőbb részek felé vette, az általános roppant zavarban Bánffy is elszakadt többi barátaitól és embereitől. Az ellenség elől való menekülése közben lova a nagy erőfeszitésben kimerülvén, Bánffy az ellenség kezei közül való megszabadulásnak már minden reményét elvesztette, s már a fogságnak vagy éppen a megöletésnek végső veszedelme fenyegette, mikor az őt serényen kisérő hüséges Bakacs Sándor neki a saját jó török paripáját felajánlotta, a melyen Bánffy szerencsésen el is menekült.

Bakacs Sándort utolérték a törökök, s mikor férfias viaskodás után belátta, hogy egymaga az aránytalan erőkkel szembe nem szállhat, megadta magát és fogságba került.[1]

Mikor és hogyan szabadult ki a török rabságból, nem tudjuk.[2] 1529-ben már adományba kapja a zalamegyei Balatér-Tormafölde és Dobri birtokokat, melyeket Sárkány Bernát és Antal felségsértés miatt elveszitettek.[3] 1530-ban ismét a Dunántúl vitézkedik Bánffy Jánosnak — ekkor már János király nádorának — szolgálatában, a ki a következő évben martonfalvi vasvármegyei egész birtokát adja neki jutalmul, majd 1532-ben részére János királytól régi nemességének elismerését és ennek jeléül czimeres levelet eszközöl ki, a melyre még alább visszatérünk.

Úgy látszik tehát, nem sokáig sinylette a rabságot. Az imént emlitett adománylevél szinte egy lélekzetre mondja el, hogy Sándor vitéz az urát mintegy az ellenség nyilai közül ragadta ki és maga is, Istennek segitségével, — a ki ezt az ura iránt való ragaszkodásáért igy akarta — az ellenség legsürübb csapatából a királynak nem kis bámulatára visszatért.

Nagy is volt a becsülete János király előtt. Egy Budán, 1530 szeptember 28-ikán kelt és nemzetes Bakacs Sandrin kedves hivéhez intézett, saját kezüleg aláirt zárt levelében a következőket irja neki a király: «Leveledből megértettük urad akaratát, és azt, hogy milyen szorultságban és zürzavarban van most urad az

[1] Bánffy János nádor 1531-iki adományleveléből, mely az 1546-iki királyi megerősitésben átirva, egykoru másolatban megvan a kutasi levéltárban. Bontz J. (Keszthely város monográfiája, 384. lap) szerint Bánffy őt a vasvári uradalommal ajándékozta meg.

[2] Nagy Iván ismert művében azt irja, hogy Bánffy váltotta ki és Baltavárral jutalmazta. Erről a tettről s a családnak baltavári birtokáról azonban a családi iratok mitsem emlitenek.

[3] Bontz József id. m. 384. l.

ellenségek fönhéjázása miatt. Mi valóban irtunk már minden hivünknek, hogy a leggyorsabban jöjjenek össze Hozzánk, mert az a mi szándékunk és akaratunk, hogy mellőzve minden más dolgunkat és összegyüjtvén minden erőnket, Mehmet béghez is — a ki most nagy számu szárazföldi és vizi haderővel a felsőbb vidékekre indult ellenségeink ellen — csatlakozva, azok ellen induljunk meg, a kikről te irsz és a kik a te urad jószágaiban latorkodnak. Bizunk a legmagasabb Istenben, hogy rövidesen úgy uradat, mint minden hivünket ezektől az aggságoktól meg fogjuk szabaditani. Légy tehát lelkes (boni animi) és erre birjad az uradat is. Legyen gondod reá, hogy levelemet a leggyorsabban uradhoz vigyék és abban, a miket irtunk, egyáltalán ne legyen kétséged.»

További közszerepléséről nem tudunk. Úgy látszik, Bánffy Jánosnak 1534 június 30-ikán bekövetkezett halála után visszavonult s utóbb ennek emberkort ért fiával, Istvánnal együtt, alkalmasint János király halála után, — Ferdinánd királynak pártjára állott. Ennek jutalmául erősiti meg 1546-ban I. Ferdinánd a Martonfalvára vonatkozólag Bánffy János által 1531-ben tett s már fentebb emlitett adományt.

Sándor szerző ember volt, s mint aféle hadakozó vitéz, az eszközöket sem éppen válogatta meg mindig hozzá. 1549-ben e miatt a Nádasdy Tamás országbiró által országgyülési határozat alapján Pozsonyban a dunántuli és más szomszédos vármegyék számára megtartott törvénynapokon be is vádoltatta őt Györgyfalvi Chyppan János, megbizottja, Pókateleki Kondé Lázár által, hogy még 1538-ban, nem tudni mi okból, az ő baglyadi jobbágytelkét elfoglalta. A nádor vizsgálatot is rendelt, hanem azért Sándor ur holtáig birtokában maradt a peres teleknek.

Úgy látszik, többnyire az ősi fészekben, Szentgyörgyvölgyén lakott. Itt szerez rokonától, néhai Bakacs Pál fia Istvántól, 1550-ben csere utján bizonyos telkeket és udvarházával szomszédos belsőségeket, itt éreztette nem egyszer osztályos atyafiságával apróbb nagyobb zsarnokoskodásait is. A mig élt, csak elszenvedték valahogy, nem akarván a befolyásos rokonnal, a hatalmas Bánffy család familiárisával kikezdeni, alig hunyta be azonban — úgy látszik, 1553 elején — a szemét, a rég elfojtott boszuság kitört.

Az özvegyet és árvákat még 1553-ban mindenhonnan a nádori, országbirói itélőszék elé idézik. Igy szentgyörgyvölgyi Kis máskép Kulcsár Miklós panaszt emelt, hogy Bakacs Sándor az ő atyját Jakabot, még 1535-beu nyájas szavakkal magához hivatván, az ő nemesi kúriájára vonatkozó összes okleveleit elvette, s mig élt, magánál tartotta, Szentgyörgyvölgyi Miklósffy máskép Szabó Gergely pedig azzal állott elő, hogy mikor 1535-ben néhai atyja, István, bizonyos ügyekben Bakacs Sándor udvarházához ment, ez, nem tudni mi okból, familiárisaival fegyveresen reá rontott s őt úgy elverte, hogy kevés nap multán sebeibe meg is halt s földjeit elfoglalta. Egy részét ezeknek a földeknek 1550-ben ugyan visszaadta, a többit azonban hatalmasul megtartotta s azok most is az özvegynél vannak. Előállott Györgyfalvi Csépán János és Cserge Mihály is ujból régi követelésével a baglyadi jobbágytelket illetőleg, a melyet Bakacs Sándor a beszterczebányai végzések szerint visszaadni tartozott volna s mégis — nem félve a végzésekben megszabott büntetésektől, — hatalmasul megtartott.

Özvegyének, Barkóczy Katának, a kit négyöt árvájával, Lukácscsal, Farkassal, Gáspárral, Annával és talán Zsuzsánnával is[1] hátrahagyott, volt tehát gondja bőven.

Volt Sándornak még egy fia, *Benedek*, bizonyára a legidősebb testvérei között. Ez atyja halálakor már a maga szárnyán lehetett s valahol a távolban vitézkedett.[2] Özvegy anyjának és testvéreinek tehát segitséget nem nyujthatott. Mindössze annyit tudunk róla, hogy Gyulafehérvártt volt bizonyos lovasoknak kapitánya s mikor a törökök Gyulafehérvárt bevették, őt is megölték.

Barkóczy Kata nem vesztette el a fejét. Nemcsak megtartotta az apai vagyont gyermekeinek, de még szerzett is hozzá. Igy rövid idővel férjének elhunyta után, még 1553-ban

[1] Ez utóbbi csakis egy izben, még 1550-ben, atyja életében emlittetik, mint legfiatalabb, utolsó helyen. 1553-ban, mikor az özvegy, gyermekeivel együtt, Bobisékkal szerződik, csakis Anna leányát (puella) emliti. Lehetséges tehát, hogy még atyja életében, mint gyermek, már elhalt.

[2] Csakis egyszer találjuk megemlitve őt és vitézi tetteit az 1622-iki czimeradományozásban.

özvegy Szentgyörgyvölgyi Soldos Lászlóné Bobis Dorottyától és ennek fiától Jánostól zálogba veszi ezek szentgyörgyvölgyi birtokát,[1] 1557-ben pedig fiaival együtt megveszi Bükaljai Csúzy Benedeknek szentgyörgyvölgyi nemesi féltelkét 48 forinton, a melyet még néhai Bakacs Sandrin elfoglalt, de a melyre Csúzy anyai jogon igényt tartott. Mikor pedig Nádasdy Tamás nádor 1555-ben a gyermektelenül elhalt Bobis Imrének és Lukácsnak, meg Berendel Lászlónak Berendelszeg nevü két házát és nemesi kúriáját Pécsi (de Quinqueecclesiis) János és Miklósffy Gergely diákoknak adományozta, ennek a beiktatásnál az özvegy embere, Nagy István erélyesen ellentmondott. Az ebből támadt hosszas pereskedésnek 1564-ben a vasvári káptalan előtt megkötött egyezség vetett véget, a mely szerint Bakacs Lukács és Farkas, özvegy édes anyjukkal együtt János és Gergely deáknak költségeikre 62 magyar frtot fizetnek ugyan, a birtokot azonban, — kivéve 4 hold szántót és egy, Bobisberke nevü 8 kaszás rétet a Velemér folyó mellett — tulajdonul megkapják.

Fiai, *Lukács* és *Farkas*, úgy látszik, osztatlanul kezelték az ősi vagyont. 1564-ben már érdemeket szerzett férfiak, a kiknek Oláh Miklós primás és helytartó összes vagyonukra, a melynek régtől fogva eleik is békés birtokában voltak, de a melyre vonatkozó okleveleiket a mostani zavarokban elvesztették, uj adománylevelet állit ki.[2] 1576-ban rokonuk, néhai Szentmiklósi Barkóczy Jób fia Miklós egy éven belül inditandó összes pöreihez többek közt őket is ügyvédjeiül vallja Radetius István egri püspök és helytartó előtt. — Farkasról még csak egy tudósitásunk van, Majthényi László pápai főkapitánynak 1585 deczember 14-ikéről Pápáról kelt levele, a melyben Farkas haláláról ád hirt.[3] Utódai nem maradtak. Még korábban hunyt el bátyja, Lukács. Gyászos végzete szentgyörgyvölgyi kastélya alatt érte utól, a hol a törökök ellen vitézül harczolván, elesett és fejét vették. «Hiven szolgálta élte utolsó napjáig eleinket, boldog emlékezetü császárokat és királyokat», irja róla II. Ferdinánd király 1622-ben. 1578-ban neje, Szentbalázsi Szele Zsófia, zalavármegyei tekintélyes és vagyonos családnak sarja, már özvegy, a ki mint Sandrin fiának meg Katalin és Zsuzsánna lányainak gyámja, Radetius István püspök, helytartó előtt beismeri, hogy azokat az arany, ezüst tárgyakat, készpénzt, ruhaféléket és más ingóságokat, a melyeket a töröktől való félelmében nemrég Orthenbergi Ernfrid gróf nejének, Archo Julia grófnőnek vasvármegyei Dobra várában Szekóczy Márton deák kezéhez őrizetbe adott, Bakocha Pál várnagytól visszakapta.

Szele Zsófia nem sokáig viselte az özvegyi fátyolt. Férjhez ment Hani Hany Gergely zalavármegyei földbirtokoshoz. Ujabb házassága azonban nem volt boldog és csakhamar véget is ért. Férjét, mikor 1589-ben Szentmárton napja táján mostohafiával, Bakacs Sandrinnal a martonfalvi szöllőkbe pinczézni ment, Zsófia asszony tisztje nemes Sárhiday Lőrincz 25 jobbágy kiséretében puskákkal meglövöldözte, úgy hogy sebeiben csakhamar meghalt. Rokonsága egyenesen az özvegyet vádolta a gyilkosság értelmi szerzőségével. A vármegye őt 50-ed magával leteendő esküre kötelezte afelől, hogy ebben a gyilkosságban ártatlan. Erre azonban nem került sor, jámbor férfiak közbenjárására még előbb kiegyeztek olykép, hogy az özvegy Hany Gergelynek minden jószágáról,[1] s ezenkivül hitbér és hozomány iránti követeléseiről is lemondott és még 150 frtot fizetett.

II. Sándor (Sandrin) ekkor már jókora legény lehetett. Nem sokára önállóan rendelkezik. 1596 nyarán már sárvári házánál törvényt láttat s

[1] Ezt a birtokot azután 1568-ban Bakacs Lukács és Farkas Soldos Jánostól 41 m. frton örökárban megveszik.

[2] Ez a vagyon a következőkből állott: Két egész ház és nemesi telek Szentgyörgyvölgyén, egy harmadik az ősi Bakacsszegen, negyedik Göndörszegen, ötödik Kalapácsszegen. Továbbá egy egész rész Farkasy birtokban, egy ház és nemesi telek Tankószegen, végre egy-egy egész jobbágytelek Nemesnép birtokon és Baglyádon.

[3] A Szele Zsófiához, akkor már Hany Gergelynéhez, intézett levél igy szól: «Köszönetünket irjuk Kegyelmednek, mint jó asszonyunknak. Ezt akaránk Kegyelmednek tudtára adni, hogy az Ur Isten az mi szerelmes fiunkat Bakáts Farkast ez világból elkiváná, ki az ő halálának előtte mind Mártonfalva és egyéb dolgok felől is mit hagyott és végezett Kegyelmed mindjárost jöjjön fel hozzám és tudtára adom Kegyelmednek, Isten tartsa meg Kegyelmeteket. Datum Papa 14 die decembris 1585. Maytheny László pápai főkapitány.»

[1] Ezek nevei: Felső-Kustan, Karmath és Hany, előbb birtokok (possessio), ekkor puszták (prædium).

úgy látszik, része van abban a hatalmaskodásban is, a melyet martonfalvi polgárok mezőlaki Zámbó Ferenczen elkövettek. Ezt sikerül elsimitania. Zámbó Ferencz 1597 márczius 11-ikén kiadott pecsétes levelében kijelenti, hogy az minemü nyomoruság és vereség a martonfalvai polgároktól rajta esett, megtekintvén az ő Istenének parancsolatját és az sok jámbor törekedését, minden boszuságát és haragját ezért teljes szivvel és lélekkel megengedte magának Bakacs Sándornak, vagy él, vagy meghal, és azt hagyja minden atyafiának, hogy se törvénynyel, se egyéb boszuállással rajta ne igyekezzenek állani és reá ne haragudjanak érette.

Mihelyt fegyvert tudott forgatni, már 1586-ban családja hagyományaihoz hiven, hadi szolgálatba állott. Mint a pápai őrség egyik hadnagya, egy Székesfehérvár alatti ütközetben súlyos sebet kapván, török fogságba esett.[1] Ötvenkilencz fontos békókban tartották, sanyargatták őt, mintegy két éven át, mindaddig, mig váltság fejében 10,000 frtot le nem fizetett. E végből ősi jószágát kellett zálogba adnia. Mihelyt kiszabadult, ujból a pápai őrségben vállalt hadi tisztet és egy lovas csapat kapitánya volt.[2] A végházat őrző «franczusok» azonban ekkor már nagyon zugolódtak s az erősséget török kézre akarták játszani. Bakacs Sándor nem volt a tervnek megnyerhető, hüségében megtántorithatő. Az őrség, nehogy neki bajt okozzon, őt, — miként maga feljegyezte, — «kegyetlen rabságba vetette, a melyben 26 nap kenyeret szemével nem látott». Végre, hogy tőle megszabaduljanak, egyszerü módot választottak, Sándort, atyjafiaival és szolgáival egyetemben, szépen eladták a töröknek. Neki magának sikerült valahogyan megszöknie, minden java azonban ott veszett, házanépét pedig ki kellett váltania, ami szintén — saját becslése szerint — 10,000 frtnyi kárával esett.

[1] Ez 1598-ban történt. Váltságához Vas vármegyének is hozzá kellett járulnia: minden birtokos 1 frtot, minden jobbágyporta 50 dénárt s az armalista 20 dénárt fizetett a vármegye rendeléséből. (L. Balogh Gyula id. m. 8. lap.)

[2] Ez időtájt váltotta ki Kenessey Péterrel együtt Tarnóczi Barbel János pápai főbirónak és Füstös Mihálynak a császári vajdák előtt 1601 augusztus 2-ikán vallott jótállása mellett Gaber György fiát, Gaber Jánost is, «a ki esett volt rabbá, hozatta ki Arnott Mustafával».

1602 január 5-ikén boldog házasságra lépett Gersei Petheő Kristóf leányával, Petheő Katával. A Nádasd nemből származó Gersei Petheők, számos, főként vas- és zalavármegyei jószágon kivül, a keszthelyi erősitett kastélynak is urai voltak. A török világban a védelem terhét maguk nem győzvén, miként főuraink legnagyobb része, ők is felajánlották a királynak a várat, tulajdonuknak megóvása mellett, a mit többnyire azzal is elismertek, hogy a tulajdonost, vagy családjának valamelyik tagját, a ki arra vitézi érdemeinél fogva méltó volt, tették meg a végház kapitányává. Igy lett Keszthely is végházzá, királyi őrséggel, s igy lettek utóbb Petheő Mihály fia István, továbbá Petheő Kristóf két leányának vejei, Bakacs Sándor és nádasdi Darabos István is Keszthely várának kapitányai. Petheő Kristófnak, Keszthely urának, csakis lányai maradtak, a kiket a Petheő fiág a családi jószágokból, köztük Keszthely kastélyból és tartozékaiból is kiszoritani igyekezett. Ezért sietnek özvegye és leányai a királyi oltalmat kieszközölni, a miről őket hetesi Pethe Márton helytartó 1602 márczius 14-ikén kelt s a dunántuli főkapitányhoz, alkapitányhoz, Zala vármegye fő- és alispánjához és a keszthelyi kapitányhoz intézett rendeletével biztositja.[1]

Ekkor a keszthelyi várban Perneszy György a királynak kapitánya, a ki a Bocskay mozgalmak idején a végházat Bocskaynak adta át, Bakacs Sándornak pedig, a ki a királyhoz való hüségét megtartotta, «minden marháját és jószágát» prédára hányta.

Bakacs Sándor ekkor a császári magyar sereg tábornagya, báró Tilly János alatt bizonyos lovas csapatnak kapitánya, s tőle 1605 deczember 5-ikén a hidvégi táborban azt a megbizatást kapja, hogy menjen el bizonyos vidékekre és ottan azokat, a kik a felségnek kegyelmét vissza nem utasitják, hanem ahhoz önként visszatérnek, a felség nevében fogadja vissza és biztositsa.

A keszthelyi végháznak kapitányságát — úgy látszik — 1606-ban nyeri el. Ezen évi május 29-ikén adja tudtul Mátyás főherczeg

[1] A következő évben ismét megujitja ezt Rudolf király és Bakacs Sándort meg nejét különös oltalmába veszi.

Juan és Chiszar vajdáknak, a kik 50—50 magyar drabanttal Keszthelyen szolgáltak, hogy őket az ő hü és kedves kapitánya, Bakacs Sándor alá rendelte s ezt az ő fejükké tette. Mindamellett nem juthatott hamarjában és békén a keszthelyi örökséghez, melyből a Petheő rokonság igyekezett őt és nejét mindenáron kiforgatni, ha másképen nem megy, akár erőszakos uton is. Sikerült is őt egyidőre kirekeszteni nemcsak a kapitányságból, de még a birtokból is. 1608-ban vele, mint Zala vármegye alispánjával találkozunk, a ki felesége és gyermekei nevében is kiegyezik arra a perre nézve, a melyet neje inditott bizonyos hatalmaskodások miatt Petheő János ellen. Beszünteti a pert Petheő István katonái és szolgái ellen is, kivéve kettőjüket, Bolla Jánost és Paray Pétert. Viszont Petheő István is visszaadta Petheő Kristóf lányainak a keszthelyi kastélyban őket megillető osztályrészt, kikötötte azonban, hogy Bakacs Sándor a keszthelyi kastélyba addig a lábát ne tegye, a mig azt a Felség oda nem adományozza,[1] hanem egyedül Petheő Katalin mehessen oda be öt vagy hat szolgájával.

Ezalatt nagy küzdelem folyt a sógorok között a keszthelyi kapitányságért. Petheő István a maga érdekében minden követ megmozgatott. Zrinyi Miklós gróf és Szécsy Tamás karolták fel ennek az ügyét Mátyás főherczegnél, a ki 1608 június 24-ikén Boszniában, a skorbaholi táborból azt üzeni, hogy itten az országon kivül, gondjai közt ilyen tisztek adományozásához hozzá nem jut, hanem majd ha a rövid idő előtt összehivott országgyülésre megy, fog ebben is határozni. Bakacs Sándornak viszont Battyány Ferencz lovászmester és sopronvármegyei főispán fogta a pártját. A győztes Sándorunk lett, a kapitányságot 1608 október 8-ikán megkapta. Petheő István ennek daczára sem nyugodott, hanem ujabb lépéseket tett, hogy sógorát kizavarva, a kapitányságot ő nyerhesse el. Másrészt Battyány Ferencz is irt ujból Bakacs Sándor érdekében (1608 deczember 8-ikán) II. Mátyás királyhoz. A levelet Bakacs Sándor maga vitte föl. El voltak benne számlálva az ő érdemei, s végül arra kérte pártfogója a királyt, hogy ezt a hiv szolgáját tartsa meg a kapitányságban, hogy ezáltal egyrészt szolgálatainak némi jutalmát vegye, másrészt azt is lássa, hogy Battyány közbenjárásának van némi ereje.

És csakugyan, a kapitányságot Bakacs Sándor nyerte el, mint Keszthelynek örökös jogu ura. Nem ment azonban egészen simán a dolog. Az őrség egy része a rendeletnek nem engedelmeskedett s az ő bemenetelének fegyveresen ellentállott, azokat pedig, a kik az engedelmességre hajlottak, kikergették a várból s azután a környéken latorkodtak. A király kénytelen volt 1609 június 22-ikén Brayner János főkapitányt kiküldeni, hogy Bakacs Sándort és a hü őrséget fegyveres hatalommal helyezze be, a lázadókat pedig érdemük szerint büntesse meg.

Maga irja egyik felterjesztésében, hogy Keszthelyhez ekkor csakis úgy juthatott, hogy Mátyás a győri, pápai és veszprémi hadakat vele adván, «lövéssel, ostrommal, laptákat behányván, azon végházban elégvén, hitre úgy adták meg.» Kilencz vitéze halt meg ekkor, és vagyonában nagy kárt szenvedett. Mind a mellett fővezére, Tilly mellett az egész nyáron át is 40 lovassal szolgált a fölkelők ellen.

Ugyanebben az évben Somogy- és Zala vármegye alispánja s ez utóbbi megyében a 4 frtos subsidium adóbehajtója (dicator) is volt Bakacs Sándor. Hiven járt el ebben a hivatalában is a vett részletes utasitások értelmében s a befolyt összegekről pontosan beszámolt. Mindamellett ebben a hivatalában sok aggsága lehetett. Számadására s az arra vett felmentvényre boszusan jegyezte reá utóbb a következőket: «Anno 1609. Ebbeli dicának quietantiája, melyet életemben soha sem viselek, Farkasnak, Kristófnak és az utánuk valóknak testamentomban hagyom, hogy soha se viseljék ezt a tisztet.»

A végbeli kapitányság sem járt ez időtájt valami sok gyönyörüséggel. Fizetés, ellátás ritkán és rendetlenül jött, az amúgy is elégtelen számu őrség e miatt folyton zúgolódott, s a várat otthagyással vagy a töröknek való átadással fenyegette, s igy a kapitány — ha volt miből — egyebet nem tehetett, mint hogy a vitézlő népet a magáéból fizette és látta el. Ez volt sorsa a mi keszthelyi kapitányunknak is. Vagyonos ember létére néha még a szomszédságot is ki kellett segitenie. Igy küldi őt jóakarója, Batthyány

[1] «ad usque resignationem præsidii præfati castelli Keszthel Sacr. Cæs. Regiæque Maiestatis fiendam».

Ferencz 1609 július 5-ikén Sümeg alá, hogy a várban levő és fizetésük elmaradása miatt egyenetlenkedő lovas és gyalogos katonaságot lecsendesitse. Ez csak úgy sikerült, hogy a vitézlő népnek kivánsága szerint ő maga is kezes lett abban, hogy Batthyány a sümegi szolgáló népet két hó alatt megelégiti. Néha még az udvarnak is kellett kedveskedésül egyet-mást küldenie. Igy szólitja őt fel 1611-ben Brayner győri főkapitány, segitsen neki abban, hogy «jó summa fáczányoknak, hattyuknak, túzokoknak és egyébféle főmadaraknak szerét tegye és Márton-nap előtt való harmadnapon ő Felsége mennyegző napjára felküldje».

Néha félévig sem kapott se fizetést, se élést. Lassankint az «ausztriai fizetést» egészen megvonták tőle, az őrségnek számát pedig egyre alább szállitották. Panaszkodik is keservesen, hogy mig előbb 136 embere szolgált, mostan csakis 50 fizetetlen gyalogja van, úgy, hogy a bástyákra és kapukra is alig marad valaki. Birtokos társai közül Petheő Gáspár és Petheő Istvánné is tartoznának 2—2 hajdut tartani, de erről megfeledkeznek, csakis Darabos János gondoskodik az ő két hajdujáról és a közönséges fizetésen tartott porkolábról. Annyira jutott már, hogy a belső kapukat kocsisa, szakácsa vonta fel, «maga nem érkezvén mindenre». Kéri, hogy az őrségnek azt a részét, a melyet Tatába vittek át, küldjék vissza, mert a nélkül Kanizsának és 13 más török kastélynak szomszédságában nem tarthatja magát.[1]

A balatonparti végházaknak, Keszthelynek, Csobáncznak, Szigligetnek, Vázsonynak, Tihanynak elrongyosodott és nyomorgó őrsége végre megsokalta a nélkülözést. Közös egyetértéssel Bakacs Sándorhoz mentek, s őt arra kényszeritették, hogy érdekökben Bécsbe menjen s a felségnél közbenjárjon. Esküvel erősitették, hogy fizetetlenül, éhség és szükség által nyomatva, tovább a végekben nem maradhatnak. Egy hónapig volt fent Sándorunk hiában. Végre türelmetlenül kijelenti, «mint hű és régi szolga», hogy ha innen fizetetlenül visszatér s a végbeli katonaság elpártol, ő ne legyen oka. Kanizsa elveszte után az 1613. évi 17. t.-cz. ugyan Keszthelyről is rendelkezett olykép, hogy ez a véghely éléssel láttassék el, hadi ereje szaporittassék és az erősségtől semmi katonai zsold meg ne vonassék, mindamellett a gondoskodás azontul is meglehetős mostoha volt.[1]

Ekkor már Bakacs Sándor forrásai is alaposan kiapadhattak. Mig bővebben volt ugyanis, fölös pénzén zálogos birtokokat vett. Igy 1618-ban Eszterházy Miklós és neje, hogy megszerezhessék Munkács várát, többek közt Bakacs Sándortól is kölcsön vesznek 15,400 frtot s ezért neki a lándzséri vár egyik tartozékát, Rorbachot engedik át. De már a következő évben Bethlen hada Sopron mellett táborozott. Az egész környék, a dunántuli végházak Győrig, mind Bethlenhez pártoltak. Keszthely megmaradt a császár hűségében. Ezért aztán a felkelők ezt a jószágát teljesen kifosztották s neki 6000 frt kárt okoztak. Volt egy birtoka Ausztriában is, Oberloch, Lova és Inzersdorf községekben, a melyet 28,000 frton szerzett. Ezt meg a császár hadai pusztitották el, marháját elhajtották, Lova faluját felégették és nehány jobbágyát meg is ölték. A többit az éhség üzte világgá, úgy, hogy 64 jobbágyából csakis 15 szállott vissza.

Sok küzködése volt az osztályos atyafisággal is, névszerint Petheő Istvánnal, továbbá Petheő Gáspárral és Györgygyel. Az előbbivel, mint emlitettük, 1608-ban ugyan kiegyezik, hanem azért még sok huzavona volt azontul is a sógorok között. Petheő István, mielőtt 1612-ben meghalt, haragjában, hogy kijátszsza Bakacsnét és Darabosnét, Rátky Menyhérttel szinlelt zálogszerződést kötött és javainak egy részét az ő kezére akarta játszani. Ez ellen az emlitett két Petheő lány azonban 1612-ben Thurzó György nádor előtt óvást emelt. Nem sokat használt neki az sem, hogy Mátyás király 1618-ban őt sógorával Darabos Jánossal együtt a Petheők ellen különös oltalmába vette. Tulajdonostársai a keszthelyi várban, a Petheők (mert a kapitányságot ugyan megkapta, de tulajdoni igényeivel

[1] Úgy látszik, egy ideig Szigliget is a keze alatt volt. Legalább 1609-ben Bolondvárból levelet ir neki szomszédsági tisztességgel a nagymankuczi aga, s azt igy czimezi: Ez levél adassék Szigligetbe Bakacsi Sándornak, nekem tiszteletes vitéz úr barátomnak, hiven és tiszteletesen kezében.» Bontz J. (i. m., 91. lap) szerint B. Sándor 1609 körül a szigligeti öbölben állomásozó sajkás hajóhadnak kapitánya volt.

[1] Lásd még az 1618: 35. és 1622: 41. t.-czikkeket.

a törvényes eljárásra utasittatott Bethlen Gábor pártján állván, Bakacs Sándor vagyonát alaposan felprédáltatták.

Mindamellett nem csüggedett. Jól tudta azt is, hogy hű szolgálatait és a végház inségét emlegetni magában nem elégséges, hanem az eszközöket is meg kell mutatni arra, hogy őt miből segélyezzék. És ebben szintén nagyon ügyes volt. Hol vám- és révjogot kért a Balatonon, hol vásárjogot Keszthelyen, vagy veszendőben levő jószágokra uj adományokat,[1] peres követeléseire kedvező itéleteket szerzett. Kárait és tényleges kiadásait felszámitván, mindig tud azokra fedezetet is. Egyszer a Kismarton tartományban levő Schandorfot (Csém, Vasmegyében) kéri dézsmáival és tartozékaival, majd «Draizpurkot», melyet egy magyar atyjafia, Megyeri Zsigmond bir, ha örökben nem is, legalább négyezer forint szolgálatában. Nem kerüli el figyelmét az sem, ha valamely jobb végbeli tiszt üresedik meg. Igy, mihelyt értesül arról, hogy Török István meghalt (bizonyára enyingi Török István pápai kapitány, † 1618), azonnal benyujtja kérését győri királyképe urához s hivatkozván arra, hogy ő felsége már kilátásba helyezte neki azt, hogy megfelelő üresedés esetén reá másoknak előtte tekintettel leszen, közbenjárását kéri. Ha nem is vezettek ilyesmik mindenkor sikerre, bizonyos, hogy azért a régi és hű szolga nem maradt üres kézzel.

Ha kellett, nem sajnálta a fáradságot attól, hogy ügyeit szorgalmazandó, Bécsbe is felutazzék, s mikor sógorával, Berekszói Hagymási Miklós zala- és somogymegyei alispánnal 1618-ban a vármegye részéről az országgyülésre követül küldetett fel, bizony nem mulasztotta el az alkalmat arra, hogy a karoknál és rendeknél is közbe ne járjon avégből, hogy ő tisztében, vagyonában meghagyassék, tekintvén azt is, hogy «az bécsi végzés szerint mindennek meg kell immáron az ő jószágának adattatni».

Nem hanyagolta el, természetesen, osztályos vagyoni viszonyait sem. Nagyanyja, Barkóczy Kata utján rokonságban volt Sándorffy Miklóssal,[1] báró Zay Magdolna férjével, a ki gyermektelenül halván meg, végrendeletében rokonaira 7000 frtot hagyott. Özvegye, utóbb Hosszutóthy Istvánné, majd Karvai Orlé Miklósné olykép egyezett ki velök, hogy Liptóujvár várának egyik tartozékát, Verbiczét engedte át nekik, köztük Bakacs Sándornak is. Tetemes vagyont szerzett anyja és neje révén is. Ezenkivül sokat vásárolt készpénzen is, részint örök árban, részint zálogul.

Mikor 1619 április 14-ikén fia, az akkor 15 éves Farkas részére összeirta vagyonát, már négy vármegyében, sőt ezenkivül még Ausztriában is, több mint 50 olyan községet jegyezhetett föl, a melyekben részint kastélyai és birtokai, részint jobbágytelkei, szőllői, jobbágyai voltak örökösen, vagy legalább zálogjogon.[2] Ezenkivül még a Szele és Méray vagyon egy részére is igényt tartott.

A keszthelyi őrségnek költségeit azonban többnyire magának kellett viselnie. Szorultságában a Pozsonyban egybegyült országrendekhez is folyamodott, járnának közben, hogy az uj contributióból a keszthelyi sereg is kapjon valamit. Pártját is fogták sokan, köztök a kalocsai érsek, a győri püspök és magyarországi kanczellár is. «Felségednek veterán és érdemesült végbeli szolgája, Szentgyörgyvölgyi Bakacs Sándor», igy szól a királyhoz intézett levelök, «hűségében és hódolatában mindig állhatatos, béke és háboru idején, balsorsban és jó szerencsében egyaránt».

[1] Igy szerez Forgách Zsigmond nádortól uj adományt a somogymegyei Atád birtokra, továbbá Csehi birtokban való részre és Túr pusztára. A beiktatásnál Túrra nézve tóti Lengyel János és fivérei tiltakoztak.

[1] Egy, a pozsonyi káptalan előtt 1608-ban létrejött egyezség alkalmával őt Bakacs Sándor és szentmiklósi Barkóczy László bátyjuknak (frater) nevezik. 1619-iki vagyonösszeirásában is akként osztályozza Bakacs Sándor a javait, hogy kit szegény ipa keresményéből, «kit szegény bátyám Sándorffy uram keresményéből s kit magam kapitányságom után szerzettünk és reánk maradott».

[2] Ezek a birtokok a következők: Zalamegyében Szentgyörgyvölgye, Baser, Nemesnép, azután Mártonfalva, (Kerka-) Szentmiklós, Lovászi, Baza, Baglád, Hany, Kökényes, Kisfalud, Szentbalázs, Istvánd, Pacsa stb., Keszthely és tartozékai, úgymint Kattafalva, Sid, Rezi, Szántó, Fenék, Tomaj, Falud, Kovácsi, Egregy stb., Vas vármegyében Rábakovácsi kastélylyal, Vasvár, Makffa, Gerse, Mihálfalva, Péterfalva, Kalocsa, Oszkó, Mizd, Oloszka, Olaszfalva, Petheő-Tilaj máskép Hermán stb, Somogymegyében (Balaton-)Csehi, Gadács, Túr, Tetves, Halagos (ma Halasdosd), Sopronmegyében Rorbach (Orbók), Ausztriában Lova (Oberloch) és Czidorf (Inzersdorf).

Annyit csakugyan elért, hogy a király 1620-ban a keszthelyi őrségnek még 25 huszárral és 50 drabanttal való megerősitését megengedte s utóbb a hadi tanács ő felségének azt a határozatát is tudtára adta, hogy valahányszor a győri grániczban szolgálók zsoldot és fizetést kapnak, olyankor mindig a keszthelyiek is kapjanak, mindamellett azontul is neki kellett jórészt hadi népét ellátnia. 1622 márczius 10-ikén is ad neki erről bizonyitványt a keszthelyi őrség.

Végre is elnyerte jutalmát. II. Ferdinánd király 45 évi hű szolgálatáért és számtalan kárvallásáért, az 1620-ban kilátásba helyezett 50 telkes jobbágyhoz még 50-et adva, megigéri neki, hogy mihelyt az országban 100 jobbágyos jószág üresedik meg, ezt neki és fiának, Farkasnak, fogja adományozni.

Ennek az igéretnek némi beváltásául azután 1625 november 19-én Esterházy Miklós nádor neki adományozza a somogymegyei Uzd és Patola egész pusztákat, továbbá Füred egész birtokot, melyek néhai Petheő Kristófnak, illetőleg néhai Szentgyörgyi Jánosnak magvaszakadtával szállottak a koronára.

Még kevésbbé maradt el a virtuális jutalom. 1622 augusztus 15-ikén a király neki és fiának a legelismerőbb szavakkal s az egész családnak érdemeit részletesen magasztalva, czimerujitó és bővitő levelet adományozott, majd 1625. évi október 7-ikén Bécsujhelyben azt is elhatározta a király, hogy neki és utódainak a «nagyságos», vagyis bárói czimet adományozza. Ehhez képest a törökkel kötött béke után 1625 szeptember 3-ikára Sopronba összehivott országgyülésre már Bakacs Sándor külön királyi meghivót kapott és őt a nádor fentebbemlitett adománylevelében nagyságosnak czimezi.

Ez az országgyülés azután Zalavárnak felépitését is elhatározván, az épitészek mellé felügyelőkül és épitési segédekül a karok és rendek «nagyságos» Bakacs Sándor urat, nemzetes Hagymásy Kristófot és Sárkány Istvánt küldték ki. (1625 : XX. t.-cz.) A bárói diplomának formaszerinti kiadása azonban ismeretlen okból jó ideig fenakadt. Az öreg végbeli vitéz főkapitány ezt már meg sem élte, úgy látszik 1626 nyarán őseihez tért.

Végrendeletet még 1626 junius 27-ikén, mint egészséges ember tett a vasvári káptalan előtt. Mindenét feleségére és egyetlen fiukra, Farkasra hagyta. «Annak is ilyen formán = Isten meghozván, és ha egy jobbágy leányt vesz is, minden javaim övék legyenek, de ha Tayffel Kristóf leányát veszi, átkozottak legyenek», s erre az esetre fiát az összes szerzeményi vagyonból kitagadván, azt a felesége rokonságára, a Szele atyafiságra, az atyjáról való rokonokra (Esztergetők, Barkócziak) és jótékony meg ájtatos czélokra rendeli.

II. Farkas atyjának elhunytakor mintegy 24 éves fiatal ember volt. Közszolgálatát igen korán kezdette meg. Atyja még jóformán gyermekkorában a császári aulába adta szolgálatra, majd nemsokára innen már 15 éves korában hadi szolgálatba lépett és Eszterházy Miklós főkapitánysága, meg Buquoy gróf generálissága alatt táborozott. 1622 márczius 25-ikén, tehát alig 19 éves korában, a hadi tanács már azt tudatja vele, hogy úgy atyjának sok évi szolgálatára, mint az ő hűségére tekintettel, a melyet a forrongó időkben kimutatott, a király neki havi 50 frtot engedélyezett s azt is kilátásba helyezte, hogy, ha atyja nyomdokait követve a hűségben ki fog tartani és jövőben a keszthelyi kapitányságban változás állna be, megszerezvén a képességeket és gyakorlatot, atyját állásban és fizetésben követheti. Ezt el is nyerte. Prainer János győri kapitány 1626 szeptember 19-ikén állítja ki számára az oklevelet arról, hogy ő felsége megtekintvén Bakacs Farkas uramnak mind udvarnál s mind oda föl való táborában teljesitett hűséges szolgálatját, kegyelmesen neki adta a keszthelyi kapitányságot.

Ebben az évben gróf Zrinyi György tótországi bán seregében találjuk őt, mint könnyü lovas csapatnak századosát, a kit vezére, más csapatokkal együtt, bizonyos ügyekben Horvát-Szlavónországba küldött.

A fentebb emlitett királyi elhatározás alapján még atyja életében, 1625-ben, mint «liber baro» irja ugyan magát alá, mindamellett forma szerinti bárói oklevelet csakis 1630. évi június 7-ikén ad neki II. Ferdinánd.

Atyjának végrendeleti akaratáról azonban teljesen megfeledkezett. Feleségül vette Teuffel Eufrozinát! Házasságán nem volt áldás. Farkas báró csakhamar, alig 28 éves korában, meghalt. 1631 június 12-ikén még összes pereinek fel-

függesztését nyeri arra az időre, a mig a király szolgálatában fog mint könnyü csapatok kapitánya külföldön hadakozni, október 12-ikén pedig már özvegyét veszi oltalmába a király s ennek ad pereire egy évi halasztást, nehogy zavartassék, mielőtt még a férje jószágaira és pöreire vonatkozó ügyeket megismerhetné. Nem sokkal utóbb az özvegy is nehéz betegségbe esett és 8 évi folytonos szenvedés után követte férjét.

Fogott az atyai átok! Farkast még egyetlen fiában is sujtotta, ez a szegény kis árva, (III.) *Sándor*, testileg csenevész volt és világtalan.[1]

A király nem vonja meg tőle gyámolitását. 1632 április 20-ikán jóvá hagyja azt a szerződést, a melyet Sándor nevében anyja kötött ákosházi Sárkány Miklóssal, s a mely szerint addig, mig fia a törvényes kort eléri, a keszthelyi kapitányság tisztének ellátását bizonyos feltételek alatt Sárkány Miklósnak adta át.[2] 1633-ban pedig atyjának érdemeire tekintettel, neki adományozza a somogymegyei egész Zádor birtokot is, a mely nemes Zádory Miklós és János fivéreknek magvaszakadtán háramlott a koronára. Úgy látszik, a nagyatyai vagyonnak jó részét sikerült is megszereznie.

A szegény világtalannak legfőbb támasza neje, Rábadoroszlói Rumy Katalin volt. Hálából 1650-ben a vasvári káptalan előtt kijelenti, hogy mivel esküvője idején bizonyos akadályok miatt nejének az ország törvényes szokása szerint adandó jegyruhákat, násfákat, arany és ezüst marhákat megadni nem tudta, s mivel Isten akaratából szeme fényétől megfosztatván, fogyatékosságában ez őt hiven gyámolitja, neki egész czimendorffi birtokát, a melyet Esterházy Lászlótól bir 10,000 frtban, továbbá Kovácsit és Mártonfát 10,000 frtban és keszthelyi javait 12,000 forintban, ezeken kivül még 11 somogymegyei birtokát is leköti. A családi vagyon más részeiben is megfogyatkozott az ő keze alatt. Elidegeniti Rábakovácsit; az öreganyjáról maradt kemendi és vasvári birtokát és tartozékait pedig Svastics Istvánnak zálogositja el.

1656-ban III. Sándor már nem él. Ekkor már özvegye pereskedik két fia, IV. Sándor és István nevében kis-sennyei Sennyey Gáspárral azon «husz, igaz merő arany» miatt, a melyet Bakacs Sándor kért kölcsön sógorától, Sennyey Jánostól.

Rumy Kata nem sokáig gyászolta az urát, hanem férjhez ment Babocsay Ferencz keszthelyi kapitányhoz. 1659-ben már mint ennek neje tesz végrendeletet Keszthelyen és — megfeledkezvén első urától való gyermekeiről — összes ingóságait, akár az ő hozománya légyen, akár előbbi urától Bakacs Sándortól származott légyen az, úgyszintén vasmegyei sennyei telkét is, mostani urára, Babocsay Ferenczre hagyta. Mindamellett Rumy Kata még 1668-ban is élt s második férjétől is több gyermeke született.[1]

A Bakacs fiuk gyámja mostoha atyjuk, Babocsay Ferencz volt, a ki nevükben a keszthelyi kapitányság tisztét is ellátta. Nem mondhatni, hogy gondjukat ne viselte volna, jól is bánt velök, vagyonuk azonban mégis egyre fogyatkozott. Jelentékeny részét özvegy anyjuk juttatta Babocsay kézre s akadtak mások is, a kik abban részesedni igyekeztek. Ezért 1662-ben Ákosházi Sárkány János kénytelen szót emelni gróf Zrinyi Miklós horvát bánnál. «Szala vármegyében lakó szegény árva öcséim mellett, ki néhai Bakacs Sándor gyermekei», az Ausztriában levő jószágok végett, melyeket a kanczellár birt zálogban. A rábakovácsi kastélyt s a hozzá tartozó birtokokat úgy látszik még atyjok elzálogositotta Szápáry Péternek. Babocsaynak is voltak bizonyos részei benne, de azokat 1674-ben szintén eladta sógor urának és feleségének, Egresdy Zsófia huga asszonynak, s ekkor felesége és gyerekei nevében is az egész jószágot Szápáry Péter kezéhez bocsátotta.

[1] Olykor János Sándornak és Sándor Ferencznek is irják.

[2] III. Ferdinánd királynak 1641 november 28-ikán kelt megerősitő oklevelében. 1649 február 1-én gróf Mansfeld Fülöp győri ezredeshez intézett levelében pedig meghagyja a király, hogy mivel ő Bakacs Sándornak, mint Keszthely örökös urának, nem tekintve testi fogyatkozását (ungehindert seiner Leibsgebrechlichkeit), a keszthelyi főkapitányságot adományozta olykép, hogy azt alkalmas és a királynak bemutatandó egyénnel administrálhassa, Bakacs Sándort főkapitányul jelentse ki és iktassa be.

[1] 1667-ben és 1668-ban Ferencz, Magdolna (Mancza) és Mária (Marinka) gyermekeiket emlitik. Utóbb Babocsay Ferencz megözvegyülvén, Perneszy Juliánnát vette nőül, kitől szintén egy leánya született. 1684-ben tett végrendeletében javait mindkét házasságából való gyermekeire hagyta.

Mindamellett szép vagyon maradt még kezükön, a melyen a testvérek 1668-ban megosztoztak, egyes birtokaikat azontul is közösben tartván meg.

István nem jutott nagyobb szerepléshez s már harminczas éveiben el is halt. 1676-ban még fivérével együtt zálogosítják el somogymegyei füredi jószágukat, 1678-ban pedig már özvegye emlittetik. Úgy látszik, vagyonának jó részét elvesztegette s ennek nagy részét fivére, Sándor váltotta magához. Csakis egy leánya maradt, Juliánna, a ki előbb Niczky Lászlónak, majd Ferbert Mátyásnak nejévé lett.

IV. Sándor örökölte atyjától a keszthelyi főkapitányságot, a mely tisztséget a család már évtizedek óta ténylegesen nem viselt. 1675-ben, a mikor valami 25—26 éves lehetett, már ténylegesen is betölti. Nagyon korán házasodott. Már 1672 szeptember 11-ikén nyugtatót ad arról, hogy nemzetes és vitézlő Babocsay Ferencz mostoha apja ura ő kegyelme vásárlott az ő számára mátkájának, Niczky Magdolnának, mentének, szoknyának valót és máshol való aprólékot 93 frtig és 80 pénzig, a melyet a jövő évi husvétra megadni magát kötelezte.

Eleintén bizonyos könnyelmüség jellemzi őt is. Hiveinek kisebb-nagyobb adományokat tesz, adósságokat csinál, több jószágát elzálogositja. 1679-ben neje, gyermekeik Farkas és Lukács nevében is, a vasvári káptalan előtt kénytelen már óvást tenni, mikor férje a családnak egész keszthelyi részét, a mely már amúgy is zálogban volt Petheő Lászlónál és nejénél gróf Tököly Máriánál, majd ez utóbbinál, mint gróf Nádasdy István nejénél, ennek ujból, élte fogytáig elkötelezte. A következő évben pedig a miatt tettek óvást, hogy minden komoly ok nélkül, merő tékozlásból bizonyos fenéki földeket stb. eladott. Később azonban — úgy látszik — gondosabban bánt vagyonával. Keszthelyi főkapitánysága dolgában is sokat forgolódott ugyan, mindamellett igyekezett a török szomszédsággal is lehehetőleg jó békességben maradni.

Csakhamar Thököly Imre pártján találjuk. 1683 április 2-ikán még mint a király keszthelyi kapitányához ir neki Esterházy Pál nádor, aziránt keresvén meg őt, hogy Borsos Ferencz tiszttartójának tétessen, mint Keszthelynek kapitánya, teljes kielégitést, ugyanezen évi augusztus 20-ikán pedig Dobay Sámuellel együtt már Szakolczán találjuk őt csapataival, hova őket Thököly fejedelem azért rendelte, hogy ezt a szomszédos morva őrgrófságtól veszélyeztetett várost megvédje. Jellemzi a kort, hogy a két parancsnok magának a várostól bizonyitványt állittatott ki arról, miszerint ők csapataikat jó rendben és sulyosabb sérelmek nélkül tartották volt.

1686-ban Sándor már nem él. Özvegye csakhamar ujból férjhez ment telekesi Török Pálhoz. 1688-ban már ismét özvegyi fátyolt viselt. Ezt is letette s harmadszor Jókay Miklóshoz ment nőül. Mint ilyen halt meg 1711-ben vagy 1712-ben.

Sándornak három fia volt. Ezek közül *Farkas* még gyermekkorában elhalt, a másik kettő, *Lukács* és *Benedek* emberkort ért.

Lukács eleintén — úgy látszik — nem viselt hadi tisztet. Keszthelyen lakott, mint annak egyik örökös ura (de kapitányának nem nevezi magát) s itt jegyzi el magának nemzetes Csoknyay Éva asszonyt 1698-ban.[1] Gondját az ősi vagyon visszaszerzésére forditja. 1703-ban lefizet a kanizsai perceptor, Madaras Pál kezében, jus armorum gyanánt Csehiért 104 frtot, Gadács, Uzd, Patalon, Taton, Atád, Tur, Halagos pusztákért s a tetvesi puszta feléért 269 frtot.

A következő évben már Rákóczy Ferencz seregében találjuk őt. Ez évi január 13-ikán, mikor Károlyi Sándor generális átkelvén a Dunán, fegyverre szólitja a hazafiakat, ezzel a felhivással Bakacs Lukács keszthelyi alkapitányt ereszti ki azzal, hogy a felkelőket összeszedvén, január 20-ikára Egerszegre szálljon. Ez a nap még el sem érkezett, máris gróf Bercsényi Miklós őt, a ki magát a fejedelem és haza szolgálatába jószántából kötelezte, 1704 január 19-én lovas ezeres kapitányság tisztével ékesiti meg, ezen évi augusztus 2-ikán pedig Rákóczy őt szegedi táborából kelt levelével bajai főkapitányává teszi.

Mindamellett kuruczsága nem sokáig tartott, csakhamar — családja hagyományát követve —

[1] Bakacs Lukácsnak móringlevele szerint, a melyben, mivel «bevett szokása az nemesi véreknek egybenvaló kötelezésök idejekor», magtalan halala esetére nejének 1000 tallért köt le stb.

ismét a császáriakhoz állott. A kutasi levéltárban most is megvan gróf Huyn János József lovasgenerális, szigeti ezredesnek, 1705 április 21-ikén kelt passzusa, a melyben, mivel hirül hozták neki azt a reá nézve fölöttébb kedves dolgot, hogy báró Bakacs Lukács hozzá kiván jönni, meghagyja az alatta levő magyaroknak és ráczoknak, hogy őt szolgáival együtt hozzá bocsássák a hűségeskünek letétele végett. Ez után egyideig alkalmasint visszavonult a hadi szolgálattól. 1706-ban a Dunán kellett — nem tudni hova — általmennie s erre az utjára és egyéb szükségeire szántai házát és 5 hold földjét elzálogositotta. 1709-ben pedig feleségével és anyósával ennek szigetvári birtokára készül utazni s e végből Sümegen november 17-ikén Schilling császári lovassági ezredestől, Sümeg, Pápa és Veszprém parancsnokától utlevelet szerez. Főként vagyoni ügyeinek rendbehozásával látjuk őt elfoglalva ez időtájt.

1712-ben már ismét a keszthelyi kapitányságban találjuk. Ezen évi július 4-ikén ugyanis a keszthelyi esküdtek és városbirák kijelentik, «hogy midőn Sümeg megvételekor kegyelmes urunk ő felsége grácziáját complectáltuk, nem lévén szegény helyünknek directora, akkori commandérozó commendáns Schilling uram ő nagysága constituálta és confirmálta t. nemz. Szentgyörgyi Bakacs Lukács urunkat ő nagyságát helybeli kapitánynak és előttünk járó fejünknek, mivel nem volt más, a ki ügyünket és szegény helyünk dolgait forgatta volna, kire nézve most is tartjuk ő nagyságát fejünknek és directorunknak.»

Nejétől, Csoknyay Évától, Csoknyay János és Farkas Doricza leányától, csakis egy leánya maradt, Orsolya, a ki utóbb szentgyörgyi Horváth László nejévé lett s 1759-ben már mint ennek özvegye emlittetik.

A családnak utolsó férfi tagja, *Benedek* báró, mostoha atyjának Babocsay Ferencznek szárnyai alatt már korán hadi szolgálatot vállalt. 1692-ben még iskolás diák Botka Ferencz gondviselése alatt, alig 9 évre reá pedig már mint gróf Esterházy Antal huszárezredesnek századosa az imperiumban Bajorországban hadakozik és halálos sebekbe esik, úgyannyira, hogy fölgyógyulását senki sem reméllette. Ekkor fogságba esvén, összes tábori eszközét, jószágát, lovait akkorbeli commandérozott seregnek parancsnoka, Babocsay Ferencz vette magához. Sebeiből mégis csak felépült, s nemsokára fogságából is kiszabadult s a bajor választó fejedelem visszabocsátja őt ezredéhez.[1]

1711-ben már «fölséges Károly spanyolországi királynak Splényi nevü obrister uram regimentje alatt levő kapitánya», a ki ekkor a néhai édes anyja, Niczky Magdolna által gróf Esterházy Borbálánál és gróf Kéry Ferencznél pecsét alatt letett ládákat követeli vissza.

1719 június 1-én Balaton-Csehiben tartózkodik és bátyjával Lukácscsal somogymegyei jószágaikra nézve osztályos egyezségre lép.

1715 táján megnősül. Feleségül veszi Meldeki báró Reichlin Mária Katalint, kivel nevezetes számu ezüst és arany művön kivül 6000 frt vagyont kapott, a melyen a zálogban levő rábakovácsi, keszthelyi és somogymegyei jószágokat kiváltották. Házasságából két leánya született, Teréz, a ki Vizeki Tallián Józsefhez és Viktória, a ki cserneki és tarkői Dessőffy Ferenczhez[2] ment nőül. 1723-ban unokahugával, Orsolyával együtt Pálffy Miklós nádortól adományt szerez a néhai Katona, Hagymási és Donáth családoknak kihaltával a koronára szállott somogymegyei balatoncsehi birtokra.

Csakhamar ismét ezredével külföldön táborozik. 1726 november 10-ikén Egerben van quártélyon, a hol jó fegyelmet tart. 1730 november 11-ikén már a báró Zungenberg Ferencz huszárezredének kapitánya és sulyos betegen fekszik otthonában Rábakovácsin. Halála esetére rendelkezéseket tesz. Megemliti, hogy gyermekségétől fogvást az ő felséges urát királyát fegyverrel hüségesen szolgálta, mind imperiumban s mind pediglen Magyarországban a keresztények megesküdt ellensége, a török ellen hadakozott, de mostanság annak végét tapasztalja nyavaláiban. Csakhamar kiheveri azonban megint baját

[1] 1704 február 16-ikáń ad neki utlevelet Arco János gróf tábornagy a végből, hogy szolgáival és lovaival együtt Donauwörthön át a birodalomba mehessen szabadon ezredéhez.

[2] Meghalt 1759-ben, mint Abaujmegye alispánja, miután ezt a tisztséget 23 évig viselte. A fölötte elmondott halotti beszéd özvegyét, báró Bakacs Viktoriát jó és jámbor asszonynak mondja, a ki férjével 30 évig élt boldog házasságban. Horvát Imre gagyi plebános halotti beszéde Dessewffy Ferencz fölött. Eger, 1760.

és 1731 január 9-ikén már Viadanában, július 19-én pedig Mantuában táborozik. Ezt a helyet sehogy sem szereti. Leányához irt leveleiben panaszkodik, hogy mióta ott van, jó egészsége nincsen, olyan melegségek járnak, hogy majd megfullad az ember és 38 esztendőtől fogvást ilyes időt nem ért. Olaszországi hadi szolgálatában jól vitézkedett. Számos franczia tisztet és katonát ejtett fogságba.[1] 1732-ben Olaszország különféle helyein táborozik, 1733 november 15-ikén Riedlingenben van, csak 20 órányira a francziákhoz, hová sok mars után érkezett. Reméli — irja onnét — hogy 10—15 nap alatt megverekszenek velök. Deczember 12-ikéről Fillingenből ir kedves fia urának, Tallián Józsefnek s kéri, hogy ügyeiben menjen föl Bécsbe Gottmann ágenshez.

1734-ben január 12-ikén Kemptenből Thallenbe érkezett és utban van Olaszország felé. Úgy véli, nagyobb láttatja a békességnek, mint a háborunak, mert a franczia bizony erőtlen hozzájuk.[2] Csakhamar meg is érkeznek ismét Olaszországba. Savoyai Jenő ez évi márczius 13-ikán Bécsben kelt és hozzá intézett levelét már Mantuába czimezi. Ápril hóban Gaitonál van. Onnan irja, hogy mihelyt gróf Csáky regimentje oda érkezik, megint a Rajna mellé mennek. Ő van ott a legfélőbb őrszemen, a terméskő hátán alszik és régtől fogva le nem vetkőzhetett. Április 23-ikán Mantuában van, a hol ismét beteges, törődött lesz és a megviselt harczos végrendeletét megirja. Július 24-ikén kissé jobban van, de azért bágyadt és görnyedezve tengődik s leányának, Tailiánnénak irt levelében panaszkodik Csonkabékre, a ki őt szántszándékkal föl nem váltja. Végre kiszabadul az egészségtelen helyről és augusztus 6-ikán már Quingentulóban van a seregnél. Onnan irja Terézia leányának, hogy ezen a napon agyonlőtték «szegény Eltenáirt», mely veszedelem közönséges dolog velük, csak az úr Isten tudja, kik maradnak meg közülök.

Az öreg harczosnak levelezése itten megszakad. Övéit, kik után annyiszor vágyódott, kikhez irt leveleiből annyi melegség árad,[1] többé viszont nem láthatta; 1734 szeptember 6-ikán hányatott élete — a csatatéren-e vagy a táborozás viszontagságaitól-e? nem tudni — véget ért. Bajtársai a quingentolii táborban 1734 szeptember 14-ikén össze irták a vitéz huszárkapitánynak ingóságait, aztán elárverezték s az öszszeget családjához juttatták. Vele fiágon kihalt a szentgyörgyvölgyi Bakacsoknak századokon át nem épen dicstelenül virágzott családja.

Hátra van még, hogy a Bakacs családnak már fent emlitett czimer- és rangadományozó okleveleit röviden ismertessük.

Legérdekesebb ezek közt úgy ritkaságánál, mint a czimer tárgyánál fogva János királynak Lippán 1532 június 11-ikén kelt nemességet erősitő és czimert adományozó oklevele. Ezen, szintén Tallián Gyula kutasi levéltárában, meglehetős jó karban levő hártyakéziratnak — a melyről azonban a kék-sárga-zöld sodrott selyemzsinegről lefüggött pecsét már elveszett — humanista stilusu szövege a következő:

* * *

Joannes dei gratia Hungarie etc. Croatie etc. *(igy)* tibi fideli nostro nobili Sandrino Bakach de Zenthgewrgwewlge, salutem et gratiam nostram regiam. Si quis eas virtutes, quibus subditi principum erga se benevolentiam conciliare consueverunt, diligenter secum consideraverit, fidem sine controversia imprimis statuendam esse inveniet, que cum inter alias sic excellere tantamque in se vim habere videatur, ut etiam eos, quos nunquam viderimus, tamen si modo vel exiguum aliquod huius de se virtutis specimen prebuerit, non solum remuneratione que amplissima semper illis delata est, verum etiam eterna illos felicitate dignos iudicemus. Merito certe aput maiores etiam nostros tantus semper honos istis habitus est, ut nemo unquam scriptorum, qui res preclare gestas Romano-

[1] Egy erre vonatkozó franczia nyelvü elismervény most is van a kutasi levéltárban, a mely szerint 1732 (?) február 20-dikán Hionban felsorolja Homouth «auditeur» azoknak a hadifoglyoknak neveit, a kiket Bakacs Splényi ezredbeli kapitány elfogott és utóbb átadott. Ezek közt van két hadnagy, egy tiszthelyettes, két granátos és 13 katona.

[2] Innen irja huszárosan, hogy «már semmit sem ér a hadi ember, mióta itten a Fekete-erdő körül tekergünk, két kóczos francziánál lovastul többet nem nyertünk».

[1] Különösen szerette «Laczi fiát», Terézia lányától, Tallián Józsefnétől való unokáját. Végrendeletében is különösen megemlékezik felőle. Leányának irt egyik levelének ez a záradéka: «P. S. Isten áldjon, édes fiam, Laczi. Fogadj Isten, hogy érettem iszol, de bár imádkoznál is. Ha valaki megver vagy bánt, megirjad nekem, ne busulj, mint édes atyádnak, oly gondom leszen reád, ha az Ur Isten éltet. Ruhácskádat emberül elkészittettem. Isten éltessen. Igaz Grosspapád Bakacs.»

rum aut alia fortia facta variarum nationum litteris illustrare voluisset, hactenus extitit, qui talium laudes merito a se pretermitti posse arbitraretur. Hinc enim Philocrates Gracchi, hinc Pindarus Cassii servitores multum nominis sui recordationem de nunquam satis laudata fidelitate ipsorum erga dominos posteris tradiderunt. Quorum beneficio et illud sepe contigisse, ut qui nec rerum gestarum splendore neque etiam dignitate familie aut alia virtutis via clari unquam aput posteros evadere potuissent, servorum fidelitas eorum memoriam etiam litteris illustrem posteritati colendam transmitteret. Inter quos Panopionem vel ex annalibus Romanorum unum fuisse accepimus, qui tunc a triumviris proscriptus in Reatina villa latitaret et neque ibi a militibus, qui eum prosequebatur, tutus esse posset, servus non solum commutata veste, verum etiam permutato annulo, quibus faciem dignitatemque domini sui simularet, mortem pro suo domino equo animo a satellitibus subire non dubitavit. Caii vero Plotii quis unquam meminisset? vivit ille tamen at non suo sed servi beneficio, qui nullis cruciatibus adigi potuit, ut dominum suum suo etiam periculo indicaret. Quorum omnium gloriam famamque tu prope solus longe superare videris, cum utrumque non sine magna tui nominis celebritate fueris consequutus, non solum enim dominum tuum, fidelem nostrum spectabilem ac magnificum Joannem Banffy de Lyndwa regni nostri Hungarie palatinum, tempore nominatissimi illius Mohachini conflictus, equo suo iam destitutum, ex mediis quasi hostium telis eripuisti, sed et teipsum ex confertissima hostium turba, deo optimo maximo, pro tua ista erga dominum tuum pietate et obseverantia ita volente, reducem nobis cum quadam admiratione prebuisti. Sane igitur cum te Sandrinum ex verissima relatione dicti domini tui intelleximus, qua fide non modo in eliberatione sua, verum in nostris quoque servitiis, posteaque dei maximi nutu ad hanc dignitatem assumpti essemus, penes ipsum in omnibus procellis et tempestatibus fortunarum nostrarum usus fueris, fatere non possumus, neque par esse censemus, ut has tuas virtutes atque hec egregiorum tuorum factorum merita aliquo regio nostre munificencie monumento non prosequamur. Convenientissimum itaque nobis esse videtur, ut eam nobilitatem tuam, ex qua a maioribus tuis te oriundum esse cognovimus, nostro hoc testimonio exornemus et nova hac nobilitatione nostra quodammodo confirmemus, ut tu, posterique et heredes tui universi cognoscant, quibus meritis et egregiis facinoribus tuis te et heredes posterisque tuos utriusque sexus universos in cetum et numerum verorum nobilium huius regni de novo ascribendos duximus et assumendos, prout nunc ascribimus et assummimus presentium per vigorem, ac in signum huiusmodi nobilitationis tue per nos tibi heredibusque tuis uniuersis concesse, hec arma seu nobilitatis insignia: scutum videlicet quinqueangulare celestini coloris, quod a duobus pueris angeli speciem preseferentibus gestatum, tue non modice virtutis signum, cum scilicet ex equo tuo desiliens, ac dominum tuum, dictum Joannem Banffy, armis ut erat indutus, gravem, altera iam pede et ipsum innitentem, sollicita tua manu, equo tuo thurcico insigni, ut ad meliora se tue patrie tempora reservaret, insidendum, proprie etiam salutis tue immemor sublevaris, in se continet. Supra scutum galea est, quam tu ipse, lorica, galeaque cono decora, ac stricto ense amictus, vultu etiam nunc ad minas composito premis, totum vero ambitum scuti flosculi quidam virentes ac ad flatum ventorum varij, prout in capite seu principio litterarum nostrarum Apellis manu, suis appropriatis coloribus descripti sunt, circumdare videntur, animo deliberato et ex certa nostra scientia tibi tuisque heredibus et posteritatibus universis danda et concedenda, ut a modo perpetuis futuris temporibus hiis armis sic iam stantibus ubique locorum et in omnibus exercitiis ac expeditionibus instar aliorum verorum nobilium arma utentium libere uti eademque tam in annulis, vexillis et sigillis, quam etiam aliis omnibus in rebus ferre valeas atque possis posterique tui universi ferre valeant atque possint. In quorum omnium premissorum fidem et testimonium presentes litteras nostras secreti sigilli nostri appensione roboratas tibi et per te tuis posteritatibus universis duximus concedendas. Datum in civitate nostra Lyppa, in festo beati Barnabe apostoli, anno domini millesimo quingentesimo tricesimo secundo, regnorum vero nostrorum anno sexto.

A czimernek szigoru heraldikai szabályok szerint való leirását meg sem kiséreljük. Mozgalmas csatajelenet ez, az oklevél szövege szerint a mohácsi futásnak egy részlete, a mint Bakacs Sándor János király későbbi nádorát, Bánffy Jánost lovának átadásával megmenti.

A veres kantárzatu fehér lovon nyargaló Bánffy Jánosnak fején egyszerü, vasból való magyar hegyes sisak van, karajjal és — bizonyára tévesen föltolva ábrázolt — orrvassal. Fegyverzete, a melyet a czimerleirás nehéznek jelez, mindamellett nem a teljes vasöltözet, hanem pusztán vasfegyverderékból s a karjait védő váll-, kar- és könyökvasakból áll. A fegyverderék alól csaknem térdig érő vörös (bársony?) korszovágy látszik, a mely a világos-sárga nadrágot csaknem teljesen elfödi. Csizmája (melynek szine, mivel a festék épen ezen a tájon lepattogzott, meg nem határozható) térdig ér; szára elől magasabb és egyenesen vágott, hátul kissé lefelé kanyaritott. Baloldaláról aranyos lánczon szablyája függ le, melynek fekete tokján az akasztó pántok, úgyszintén a kard keresztvasa és markolata is aranyosak.

Bakacs Sándoron valamivel könnyebb fegyverzet van. Sisakja hasonló az uráéhoz, csakhogy alacsonyabb és hátul lemezes nyakvédője, sőt a külső czimerképen fület védő vértvasa is van. Fegyverdereka vaspántokból van összeállitva. Karjain pánczélujjak vannak, sőt a sisakdisz-alakon a vasmell alatt teljes pánczéling látható. Pajzsbeli képén a vasmell alól csaknem

térdig érő, elől kétfelé kihajtott világos-szürke dolmányt, világoskék nadrágot és térdig érő, felül kettősen körülkanyaritott száru sárga csizmát visel. Baloldaláról fekete szijjon fekete tokban szablya függ le. A sisakképen jobbjában tart hegyes tőrt. Bánffy végvonaglásban fekvő zsemlye-deres paripáján gazdagabb aranyos-piros szerszámot láthatunk. Ilyen szinü a nyereg, heveder és farmatring is.

Az aranyos aczél rostélysisak takarója jobbról kék arany, balról veres-fehér szinü.

Az egyenes vonalakkal határolt ötszögü pajzsot két térdeplő szárnyas gyermekalak tartja, két lilaszinü pillér és azok mögött lelógó rózsaszinü függöny előtt.

János király fenmaradt csekély számu czimeres levelei között a Bakacs-armális korra a harmadik. Megelőzik azt a Quendel (utóbb Serpilius) családnak 1530 május 4-ikén[1] és a Prusinszky családnak is ugyanezen évben adott czimeres nemesitő levelek,[2] utána pedig következnek a Vécsey Istvánnak 1532. évi október 16-ikán adott czimerbővités,[3] Záray Lázárnak 1533 július 26-ikáról kelt czimeres nemeslevele[4] és a Dévay Péternek 1538 július 13-ikán adott birtok- és czimeradományozó levél.[5]

A czimerkép tárgyát tekintve, mindezek megegyeznek abban a magyar heraldikában régtől fogva kedvelt motivumban, hogy a czimer az adományosnak valamely kiváló tettét vagy magát az adományost ábrázolja. A Dévay czimerben levő, nyillal és lándzsával átdöfött tatár bizonyára ép úgy a Dévay Péter által legyőzött ellenség volt, mint a hogy a Záray Lázár czimeres levelében határozottan meg is van nevezve, hogy az a veres kalapos szakállas fő, a melyet a felhőkből kinyuló, szablyát tartó kar levágott, egyenesen annak a német lándzsás vitéznek a feje, a kit Záray leteritett. Hasonlóképen az az oroszlán, a mely — kezében a Vécseyek régibb czimerével — ormózott várfalon emelkedik, kétségtelenül a Buda ostrománál vitézkedett Vécsey Istvánt példázza. A Prusinszky és a Quendel czimeres levélnek szövegét nem ismerem,[1] nincsen azonban kétségem arra nézve, hogy az előbbiben hármas koronáju, gyökeres aranyfából kinyuló, kardot tartó kar a czimerszerző vitézi tettét jelképezi, az utóbbiban pedig a pajzsban levő vértezett, jobb karjával kivont kardot, baljában lábához támasztott pajzsot tartó vitéz az adományos Quendel Jánosnak az oklevelében megemlitett hadi érdemeket szerzett fia és a sisakdiszül festett papi alak ennek fivére, a Wittenbergában tanult Lőrincz lelkész. A Bakacs-czimer ennek az iránynak teljességét mutatja: a pajzsban a királyi megörökitésre méltó vitézi tett, a sisakdiszen pedig maga a czimerszerző van lefestve. A czimerleirat a czimerképpel nem egyezik teljesen. Ez utóbbin Bánffy már a lovon ül és nyargal, Bakacs pedig mellette fut, holott a leirás szerint Bakacs az urát éppen a lovára segiti. Bánffynak nehéz vértezetben kellene lennie, holott a képen csakis derékig van vasban stb. Ez magában még nem volna föltünő jelenség, — hasonló eltérések a czimeres levelekben gyakran fordulnak elő.

Jobban gondolkodóba ejthet már a képen látható viselet, a mely több olyan részletet mutat, a minőre eddig a XVI. századnak utolsó évtizedei előtt nem igen volt példánk.

Legfeltünőbb azonban a czimerképnek stilusa és kiállitása, a mely nagyon is eltér a János király által adott más czimerképektől. A pajzsnak szokatlan alakjáról nem is szólunk, bár ebben a korban az «ötszögü» pajzsot egészen másként szokták volt megfesteni. A szinek kezelése, a festés technikája is ujabb időre vall. Végül nagyon szembeszökő a czimeren a sisaknak és járulékainak alakja és máza is. Általánosan elfogadott nézet szerint ugyanis a négymázu (ezüst-vörös és arany-kék) sisaktakarók csakis a Habsburg-királyok alatt terjedtek el nálunk s mégis a Bakacs armálison már jobbról kék-arany, balról veres ezüst sisaktakarót láthatunk. A czi-

[1] Siebmachers Wappenbuch: IV. Band. 15. Abth. G. Csergheő, Der Adel v. Ungarn. 577. l. (411. tábla).

[2] A czimerkép másolata a Herald. Társ. gyüjteményében, a nemz. muzeum levéltárában.

[3] Siebmacher-Csergheö: 705. lap és 483. tábla.

[4] A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

[5] Jahrbuch der k.k. Heraldischen Gesellschaft «Adler». Neue Folge, II. k. 112. l.

[1] Csergheő (Siebmacher, id. h. 577. l.) «az eredeti után» adja a czimernek képét és rövid leirását, de nem mondja meg, hol van ez az eredeti, sem az oklevélnek tartalmáról bővebb felvilágositást nem nyujt.

merlevélnek hiteles voltához kétség alig férhet. Igaz ugyan, hogy az oklevél a kanczellária részéről aláirva nincsen, mégis ugy a stilus, mint az irásnak módja, a betüknek alakja, a melyek pl. a Záray armális irásával csaknem teljesen egyeznek, biztositanak arról, hogy itten az oklevél-hamisitást kizártnak kell tekintenünk. Erre nem is volt ok, mert hiszen a Bakacs-családnak hogy a kiállitott és kiadott czimeres levélbe a czimernek beléfestése valamely ok miatt elmaradt, s ez csakis később pótoltatott.[1] Alkalmasint ugyanannak az «Apelles»-nek kellett volna azt megfestenie, a ki a Záray czimert is festette. Tehát egy, olasz renaissance izlésü ügyes gondos munka maradt el az oklevél fejéről, a melyen a czimerpajzsot sok szinü virágos ágakká

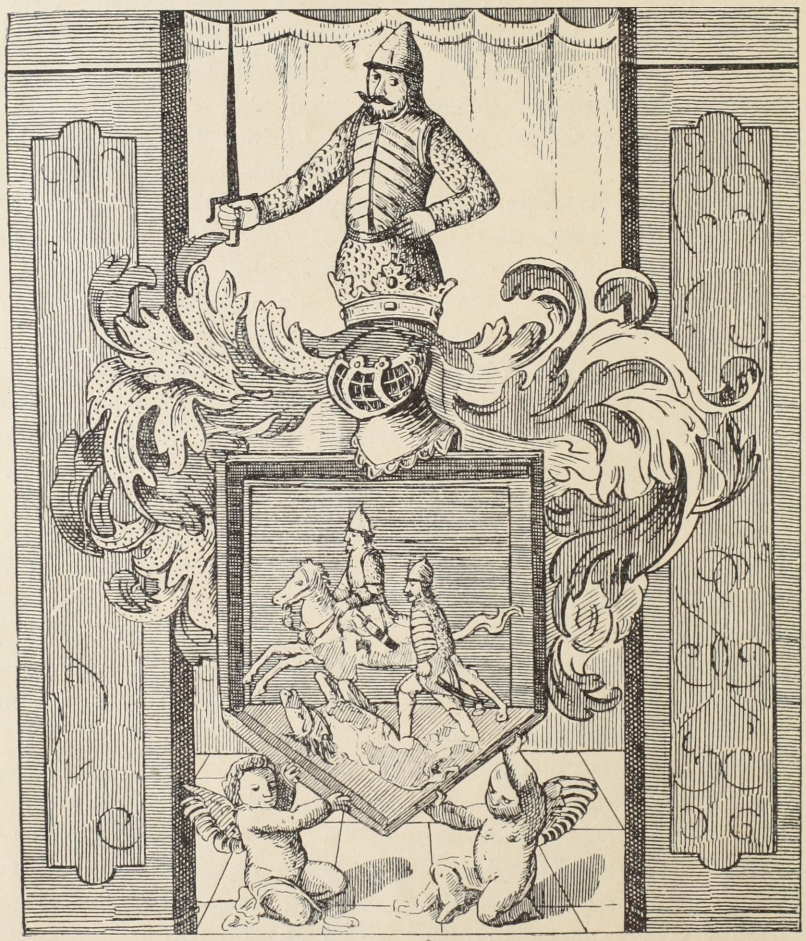

A Szentgyörgyvölgyi Bakacs család czimere az 1532-iki czimeres levélen.

nemessége régtől fogva el volt ismerve s igy az armális a mohácsi vitézi tettnek megörökitésén kivül egyébre nem szolgálhatott, ennek megtörténtét pedig a Bánffy hálás jószágadományozó oklevele is bizonyitja. Láttuk végül János királynak egy maig fenmaradt leveléből azt is, milyen befolyásos főembere volt Bakacs Sándor a királynak.

Igy hát nem gondolhatunk egyebet annál, alakitott pajzstakarók között két oldalt tartották volna az angyalkák.

Mikor festették be az 1532-iki armális czimerképét, határozottan meg nem állapithatjuk. Alkalmasint II. Sándor tétette azt, a ki az 1622-iki czimeres levelet is szerezte. —

[1] Erre Varju Elemér t. tagtársunk tett figyelmessé, kinek nézetével teljesen egyetértek.

1609-ben használt pecsétjén már a mohácsi jelenetet láthatjuk, a mely ha térbeli nehézségek miatt kissé el is tér a czimerképtől, mégis valószinü, hogy ennek a pecsétnek vésője munkáját nemcsak leirás, hanem kép után is készitette, vagyis feltehetjük, hogy ekkor már János király czimeres levele kiegészitést nyert.

Az adománylevél pusztán megerősitése, megujitása lévén Bakacs Sándor régi nemességének, bizonyára volt a Bakacs-családnak addig is czimere[1] és csakugyan, mielőtt a családi pecséteken a mohácsi jelenetre találnánk, Bakacs (II.) Sándornak 1596. és 1598-ból keltezett iratain más pecsétjét láthatjuk, a mely, ha az elmosódott, papiron át nyomott, pecsétekről jól vesz-

A Szentgyörgyvölgyi Bakacs család czimere az 1622-iki czimeres levélen.

[1] Csoma József (Turul, 1892. évf. 161. l.) emlit egy 1517-ből való Szentgyörgyvölgyi Bakacs czimert, de miként a leirásból és képből látható, itt nyilván való elnézés forog fenn, és Csoma az ebből az évből való Brodarics czimerre gondolt.

szük ki, felhőből jobbra kinyuló, egy szárból kihajtott három virágot tartó keztyüs kart áb-

Bakacs (II. Sándor) pecsétje (1596—1598).

rázol. (Lásd a mellékelt ábrát.) Alkalmasint ez volt tehát az ősi czimer, a mely azonban ezentúl a használatból kiment.

Nemességet erősitő és czimert ujitó, némi részben azonban bővitő oklevél a II. Ferdinánd király által Bakacs Sándor keszthelyi kapitánynak és fiának, Farkasnak, 1622. évi augusztus 15-én adott s jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában[1] őrzött adománylevél is.

Az oklevél szövege a czimerleirást részben a fentebb tárgyalt armálisból irja ki. Sajátságos tévedésből azonban ezt a czimeres levelet Ulászló királytól származónak mondja. Ha megtekintjük a diszes kiállitásu, aranyos nyomással diszitett pergamentbe kötött okmányt s elolvassuk azt a tömérdek magasztalást, a melylyel a király Sándorról és fiáról Farkasról, aztán Sándornak atyjáról Lukácsról, s ennek testvéréről Benedekről, végre öregapjáról Sándorról megemlékezik, szinte érthetetlen előttünk az, hogy az adománylevél egyéb kegyet nem ad annál, hogy az ősi nemességet és czimert megerősiti s azt lényegtelenül kibőviti. Ez a bővités mindössze abból áll, hogy a sisakdiszen Bakacs Sándor alakja két nyitott fekete sasszárny közé helyeztetett, a melyek közül az egyiken az oklevél szövege szerint holdsarlónak, a másikon pedig csillagnak kellene lennie, de valójában a czimerképen mindkét szárnyon egy-egy hat sarku arany csillagot láthatunk.

Magáról a csatajelenet ez ujabb ábrázolásáról kevés a mondani valónk. A czimer-tárgy maradt, csak a kivitel változott a festő felfogása szerint. A leglényegesebb eltérés az, hogy mig az 1532-iki czimer már azt a jelenetet ábrázolja, a mint Bánffy a Bakacs lovára kapva, tova rohan, addig az 1622-iki czimerkép inkább János király adománylevelének szövegéhez tartván magát, a jelenetet még abban a perczben örökiti meg, mikor Bakacs az urát az ő lovára felsegiti.[1] Valószinü ebből, hogy az 1622-iki czimereslevél kiállitója nem látta a János király adománylevelét eredetiben, hanem abból csakis a czimer-leirást kaphatta meg és ez lehetett annak is az oka, hogy az oklevelet tévesen Ulászló királyának mondja.

Sajátságos egyébként, hogy a család ezentul is szivesebben használja pecsétjein az 1532-iki armálison levő azt a felfogást, hogy Bánffy már a lovon ül és Bakacs futni indul. Csakis a családnak utolsó tagja, Benedek, metszeti pecsétjét az 1622-iki czimerkép után.

Bakacs pecsétek.

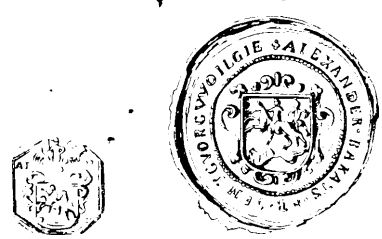

III. Sándor (1648). Benedek (1730-as évek). IV. Sándor (1680).

A czimerbővitést csakhamar követte 1625-ben Bakacs Sándornak a nagyságos, vagyis bárói rendbe emelése, de az erre vonatkozó és 1630 január 7-ikén kelt diplomát már csak fia Farkas kaphatta meg.[2]

A veres bársonykönyvbe kötött és diszesen kiállitott oklevélben nincsen czimerkép vagy czimerleirás, s igy mintegy kiegészitése ez az 1622-iki adománylevélnek. Tartalmára nézve a szokásos bevezetés után II. Ferdinánd megemliti, hogy Bakacs Farkas régi nemes családból származott és elei hadi erényekben érdemesült egyének voltak és hogy atyjának a bárói rangba emelését már 1625-ben elhatározta.[3] Ezután fel-

[1] És nem miként a Siebmacherben áll (pótkötet, 10. lap), az orsz. levéltárban. Csergheő a Bakacs családról két izben is adott rövid közléseiben egyébként is több hibás adatot közöl, igy a nádori adomány 1625-ben és nem 1525-ben kelt, egyebek közt Füred és nem Füzed birtokról, s a család nem 1759-ben, hanem fiágon már 1734-ben halt ki.

[1] Ezt a jelenetet nagyitva, szinesen közzé tette az Athenæum a «Magyar nemzet története» VI. kötetében (100. lap), bár nem épen teljes hűséggel.

[2] Tallián Gyula kutasi levéltárában.

[3] «sui una cum suis posteris de conferendo magnificentiæ seu baronatus titulo, in anno adhuc domini sexcentesimo vigesimo quinto supra millesimum, die septima mensis octobris, in civitate nostra Neostadiensi benigne Nos resolveramus».

sorolja Farkasnak viselt dolgait, a melyeknek elismeréseül és hogy hűségének ujabb bizonyságaira annál inkább ösztönöztessék, őt és örököseit a nemesi rendből kiveszi és Magyarország mágnásainak avagy báróinak veres pecsétet használó rendjébe sorozza.

Miként láttuk, Farkas bárónak nem volt többé alkalma ujabb vitézi tettekre. Már a következő évben elhunyt. Ivadékai még egy századig becsülettel viselték az ősi czimert, a mely mig ennek a letünt családnak dicsőségét hirdeti, egyúttal a gyászos mohácsi nap egyik jelenetének emlékét hagyta reánk.

Dr. Boncz Ödön.

ZEMCHE IVADÉKAI.

(A csemiczei Csemiczky és benyiczi Benyiczky család)

Tüzetesen ismertettük már a Palugyay család történetének leirásában[1] a Palugya földének helyrajzi leirását s ha most arra ismét visszatérünk, ennek megokolása abban gyökeredzik, hogy ezen terület kiterjedésének szükebb és tiszta meghatározását, minden kétséget kizáró helyfekvését, s eredeti elnevezésének értelmét kivánatosnak látjuk megállapitani úgy a Csemiczky, mint a Keresztúri családok történetének előadása érdekében.

Általában véve az egész terra Polugea, az «inter duos palludes» elnevezés alatt a két Palugya folyók köze értendő s az nem a Kis- és Nagy-Palugya községek határára vonatkozik. Ennek authentikus meghatározását találjuk egy 1226. évi, egy másik 1267., és egy harmadik 1348. évben kelt királyi okiratban.

Az 1226. évi Budán február 2-ikán «. . . ipso festo purificationis Marie virginis gloriose . . .» kelt, II. András király által kiadott oklevél szerint a budai vár parancsnoka, Liptai Magnus fiának Miklósnak «. . Nicolai filio Magni de Liptovie servitoris et provisoris castri nostri Budensis . . .» adományozza azon földterületet, a Demjénfalván (Gimianfalva) máshol Damianfalva levő összes királyi népekkel, nevezetesen 12 egész néppel «. . . omnes populos nostras in Gemiani villa nimirum duodecim populos integros . . .»[2] minden földükkel, rétjeikkel, hegyeikkel stb.

Ezen okiratban a határleirásnál az adományozott terület kelet felé a Goriczmalom, délnek a Plostyiniak földe s innét Boda népségének mocsaráig terjed, továbbá a Palugya vizéig, a hol a száraz barlang van, a melyből a Palugya vize kifolyik, a mely a hegyeket, erdőket és Demjénfaluját is körülzárja «. . . a mola Goricz versus orientem currit . . . iuxta terras ville Plostyin . . . exinde versus meridiem descendendo . . . usque ad quoddam *stagnum vel paludem* populi Boda, inde ad *aquam paludis*, ubi est *siccum antrum* ex quo aqua Paludis eminet . . . et ipsam villam Demianii intercludit . . .»[1]

Az 1287. évi okiratban, melylyel László király Zemche fiainak egy földrészt adományoz, a *két Palugya között* lenni mondja, de mindjárt hozzá teszi a jelzőt is «. . . inter duos Palludes Palugya pataka vocata . . .»[2]

Az 1348. évi deczember 27-ikén . . . «feria quinta proxima post festum beate Catharine virginis et martyris» Budán kelt oklevél határjárási királyi rendelet Plostyéni (Palaschini) Demjén fia Miklós részére, mely szerint a szepesi káptalannak meghagyatik, hogy a Plostyén (Palaschin) nevü birtokot határolja el. Ez okiratban Demjén fiát Miklóst de Palaschinpalagya kevzi — Palugya köze — nevezi, a határjárásra vonatkozó káptalani jelentésben az ugyanazon év deczember 25-ikén «feria quinta proxima ante festum beati Thomæ apostoli» . . . végrehajtott határjárásban az emlitett birtokot Palaschinpalagiakuzinek mondja.[3] Itt tehát a *két Palugya folyó közt* levő terület értendő.

Mindazon okiratilag igazolt adatok alapján állitani merjük, hogy okiratainkban a Liptó-

[1] Turul, 1898. évf. 4. füzet.
[2] Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

[1] Ugyanott.
[2] Eredetije Csemitzky József ltárában Csemiczen.
[3] A Magyar Nemz. Múzeum ltárában.

megyére vonatkozó «inter duos Palludes» kifejezés nem a Kis- és Nagy-Palugya községekre, de a két Palugya pataknak nevére vonatkozik, s azon területről szól, mely ezen két patak között fekszik, s a Palugya (Pologea, Palludea) név az ezen területen elterült mocsaraktól származott, melyeknek kiszikkadt zsombékos talaja, imitt-amott tőzeges földe most is magán viseli egykori mocsáros jellegét.

A XIII. században Liptómegye kulturális fejlődésének történetében a társadalmi községi élet keletkezésében nevezetes szerepe volt a kispalugyai népnek, a kik a Palugya terület benépesitésének tényezőivé váltak. Innét származott a Csemiczky családnak első okiratilag ismert őse is Zemche, kinek utódai az egyik ágon Csemeházyaknak s jelenleg Csemiczkyeknek neveztetnek, a másik ágon pedig a Benyiczkyek származtak le, a mely család azonban össze nem tévesztendő a micsinyei és benyiczi Benyiczky családdal.

Zemche a kispalugyai királyi népek közül való jobbágy volt, kinek születési évét tekintetbe véve azt, hogy 1287-ben, midőn ennek fiai Márkus, Benedek és Móricz a nemesek sorába felvétettek, már nem élt, minden valószinüség szerint a XIII. század első felébe, legalább is az 1240. évek valamelyikére tehetjük. Hogy Zemche nem tartozván az országos nemesek sorába, mégis földbirtoka volt Kis-Palugya határában, annak bizonyságául szolgál, hogy a többi királyi népekkel együtt birt földeket csak föltételesen mondhatta magáénak, a mennyiben földeit s annak tartozandóságait bizonyos ellenszolgálatok fejében kapta és élvezte annak hasznát.

A család történetében, de különben is igen érdekesek azon körülmények, a melyek között Zemcsének emlitett három fia az országos nemesek közé felvétetett. A nemesités előzményes tényeit a következő három okirat szövege adja elő.

1287. évi márczius 30-ikán . . . «datum in dominica Palmarum» . . . hely nélkül kelt s kiadott okiratban mondja Demeter mester zólyomi comes, hogy László király *szóbelileg* meghagyta neki, hogy Márkust, Benedeket és Móriczot kispalugyai jobbágyok fiait régen birt földeikkel, a többi népektől elkülönitse, és őket a más jobbágyok fiainak sorába iktassa «. . . nobis percepisset *oretenus* ut Marcum, Benedictum et Mauricium filios jobbagionum de minori villa Polugha de ipsis populis cum terra eorum habita et possessa ab antiquo separare debemus et in numerum aliorum filiorum jobbagionum agregare . . .»[1] Kitünik ebből a «*habita et possessa ab antiquo*» kifejezésből, hogy Zemche elődei Liptómegye benépesitésének legelső korában, tehát a XII. században már a királyi jobbágyok között voltak s mint ilyenek teljesitették azon szolgálatokat, melyekhez földeik birtoklása kötve volt; és az «*in numerum aliorum filiorum jobagionum agregare*» mást nem jelenthet, mint azt, hogy a király népei közül az országos jobbágyok, vagyis az ország nemesei közé soroztassanak.

Zemche utódai földeinek elkülönitése azonban a többi kispalugyai népek földeitől akadályokba ütközött s nem ment oly simán, mint az talán Zemche fiai, sőt maga Demeter comes részéről is kivánatos volt, mert ugyanazon földnek elkülönitése ellen, melyet Zemche fiai a többi jobbágyok földei között birtak, fenyegetődzve tiltakoztak a többi királyi népek. Ezen érdekes esetet Demeter zólyomi comes fentebb idézett okiratában igy irja le: midőn a király parancsára Markust, Benedeket és Móriczot a többi népek közül kivenni s földeiket elkülöniteni akarta, egyrészről Kekech, Preazló, Madach, Aladár, más részről az egész Palugya tiltakoztak az ellen, hogy a nevezett három testvérnek azon földet, melyet előbb birtak, átadják, mert azon föld hozzájuk közel van, s helyette cserébe más földet ajánlottak nekik; «. . . inter eosdem ab una parte Kekech, Preazlo, Madach, Aladarium et totam villam Polugha ex altera contencio extitit suscitata, contradicentes, ne ipsam terram in qua iidem . . . prius possiderunt, ipsis statuere debemus eo quod eadem terra ad ipsos prope esset . . . de ipsa terra ville . . . tante quantitatis et qualitatis, quante essent, in concambium terre prenotate assignarent . . .» Ezen cserét azonban a három testvér el nem fogadta s azt visszautasitotta, «. . . quod cambium tamen iidem . . . recusabant» s bárha — irja tovább — a felek között az iránt többszörös egyezkedési kisérlet történt, végre Demeter comes engedélyével többeknek közbenjárására a

[1] Eredetije Csemiczky József csemiczi ltárában.

felek kiegyeztek, hogy a három testvér a többi népek földjei között lévő földjüket elhagyta s a kispalugyai népek e helyett cserébe nekik tőlük elkülönitett és határdombokkal körülvett két ekényi földet adtak «. . . mediantibus quam pluribus civisbus et specialiter Laurentio officiali nostro de Lipto, Dionisio de Luchka, Theodoro, Radum, Martino et Kunch . . . terram ipsorum relinquerunt, et e converso iidem populi in concambium terre eorundem terram ad duo aratra sufficientem vel minus de terra ipsorum . . . assignarunt . . .» Ezen egyezséget azzal kötötték meg, hogy a visszalépő fél a másiknak 12 márkát tartozik fizetni «. . . pars autem resiliens ab ipso concambio tenebitur duodecim marcas concambium tenenti.

Demeter comes ezen okiratát a három testvér bemutatván, a király azt megerősitette s ugyanazon év április 8-ikán «tertio die octavarum pasce . . .» Szepességen kelt okiratában át irta.[1]

Ezzel azonban Zemche fiainak csak a kispalugyai népek közül való kiemelése volt végrehajtva; az országos nemesek sorába való beigtatásuk később, de gyorsan erre, 14 nap multán, vagyis április 22-ikén, történt meg.[2] Meg kell itt jegyeznünk, hogy ezen királyi okiratban, mint IV. László más egyéb kiadványaiban is, a kelet hónapja hibás, s annak nem decimo Kalendas Aprilis Indictione decimaquarta kellett volna lennie, hanem legkorábban decimo Kalendas Maii; minthogy a decimo Kalendas Aprilis márczius 23-ikára esik, s minthogy László ebben a királyi okiratban hivatkozik Demeter comesnek fent emlitett és márczius 30-ikán kiadott azon oklevelére, mely szerint az ő közbenjárására eszközölt csereszerződést Zemche fiai és a kispalugyai népek között helyben hagyva «. . . de pristina conditione eorum eosdem duximus eximendos ordinantes ipsos in cetum et collegium aliorum fidelium jobagionum de Lipto . . . simul cum terra quam magister Demetrius . . . in concambium terre sue . . . assignavit . . .» mert ha az okirat márczius 23-iki kelete helyes volna, akkor nem hivatkozhatnék benne oly tényre, mely 7 nappal később, márczius 30-ikán történt.

[1] U. ott.
[2] U. ott.

Mig a két előbbeni oklevélben csak arról szerezhettünk tudomást, hogy a három testvér a kispalugyai népek egyikének fiai s apjuk nevét még azokban nem ismerjük, ezen harmadik s hibásan április 22-ike helyett márczius 23-ikán keltezett nemesitő oklevélben találkozunk legelőször Márkus, Benedek és Móricz testvérek apjának nevével Zemchével. Időközben, azaz 1287 április 8-ika és április 22-ike között történhetett a legidősebb testvér Márkus halála, minthogy a már emlitett április 22-ikén kiadott királyi nemesitő okiratban Márkus nem, s csak Bene és Móricz két testvér emlittetik «. . . quod nos consideratis fidelitatibus et serviciorum meritis *Mauricii* et *Bene* filiorum *Zemche* de numero populorum nostrorum de minori villa Pallugya . . .» s itt csak annyit jegyez meg a két testvér földéről, hogy az két ekényi és a két Palugya vize között fekszik és a Vág (Wagh) folyóig terjed «. . . mete autem terre ipsorum ad duo aratra sufficientis usque ad fluvium Wagh . . . inter duos Palludes *Palugya pataka* . . .»

Ezen Kis-Palugya határából kihasitott és Zemche fiai részére elkülönitett két ekényi birtokrész talán fekvése miatt vagy más oknál fogva nem volt inyére a két testvérnek s alig telt bele másfél év, az 1288 október 18-ikán «feria secunda proxima post festum beati Galli confessoris» kelt s a turóczi konvent által kiadott bizonyságlevél szerint eladták azt kilencz márka dénarért Chima fiainak, Miklós, Pál és Péternek és Ivachun, János, Jvanka és Chyma jobbágyok fiainak.[1]

Sajnos, hogy ezen eladott földbirtok további körülményeiről a most emlitett adásvevési okirat hiányában tudomással nem birunk; nem tudjuk, valjon az eladás tényleg végrehajtatott-e vagy nem? s igy arról sem számolhatunk be, hogy a jelenlegi Csemicze kis község ugyanazon a helyen keletkezett-e, a mely földterületet Zemche fiai László királytól adományul kaptak megnemesitésükkel együtt. Annyi azonban tény, hogy az első határleirás 1287-ből megfelel a mai Csemicze helyrajzának, s valószinü, hogy azon sok kellemetlenség és faggatás, mely ezen

[1] Liptói regestr. Történelmi tár, IV. k. A turóczi konventnek erre vonatkozó bizonyságlevelét 1288. évből nem ismerem, a családnál nincs meg.

földrész eladása miatt Zemche utódait majdnem egy századon keresztül érte, csakugyan ezen területre vonatkozik a nemesi birtoknak jobbágy kézre való eladása nem nyerhetett királyi megerősitést, s innét eredett a sok zaklatás, perpatvarkodás, melynek Erzsébet királyné parancslevele a liptói comeshez vetett végett.[1]

Az eddig felhozott okiratos tények két irányban alkalmasak boldogult Nagy Iván érdemes tudósunknak — bizonyára téves értesülés alapjan nyert — azon közleményét helyreigazitani, hogy Zemchének csak két fia, Móricz és Bene nevü, volt s ezek kapták 1287-ben Benefalvát, együttesen,[2] Móricz pedig külön Csemiczére kapott ugyanazon évben uj adománylevelet.[3] A másik tévedés az, hogy Zemche már 1250-ben birta azon földet, a melyen a mostani Csemicze helység van.[4] A mint kimutattuk, Zemchének nem két, de három fia volt: *Márkus*, *Bene* és *Móricz* s ezek együttesen kapták cserébe a Kis-Palugya határából kihasitott azon földrészt, a melyen Csemicze község keletkezett, s a mely terület a kispalugyai népeké volt, s László király 1287-ben nem uj adományt adott külön Móricznak, csak megerősitette ugyanazon évben a Demeter comes közbenjöttével eszközölt cserét, az időközben már nem létezett Márkus elhagyásával az életben levő két testvér Bene és Móricz részére. Ezen adomány Benefalvára nem vonatkozik, de Csemiczére; mert Benefalva — a mai Benicz és nem Benedekfalva[5] — csak később keletkezett, a mint azt alább látni fogjuk, akkor t. i., midőn Bene és Móricz birtokaikon megosztoztak s Bene az akkori Beneházát, a mai Benyicz községet alapitotta. Világosan kiderül azon másik tévedés is, hogy a Csemiczkyek első ismert őse Zemche 1250-ben nem birta a két Palugya között fekvő azon területet, a melyen Csemicze helység van, mert Zemche és fiai is még közös területet birtak a kispalugyai királyi népekkel és Zemche már akkor nem is élt, midőn fiait onnét 1287-ben a király szóbeli rendeletére kivették s az ottani népek között birt földrészüket csere utján elkülönitve, kihasitották a kispalugyai határból

1298. évi ápril 1-én «feria tercia proxima post dominicam Ramispalmarum» Mika liptói comes és castellanus Olaszii (Gallicus) János részére bizonyságlevelet adott ki, mely szerint Demeter pozsonyi és zólyomi comes különös parancsára törvényt ült több liptói férfival azon földrész visszaadása iránt, melyet Gergely, Gekmén comes szolgája, jogtalanul elfoglalt Olaszii Jánostól; ezen birói itélet hozásánál a többiek között, mint jelen volt, emlittetik Márton, Zemchének fia is. Ezentul az okiratokban Móricz mindenütt Mártonnak iratik.

Palugyay András kispalugyai birtokának határjárásánál 1299 deczember 6-ikán az esztergomi káptalan által kiadott határjárási okiratban a többi között mint jelenlevő szomszéd birtokos Zemchének fia Bene is föl van sorolva, s a határleirásnál mondja, hogy a határ lejön egészen azon utig, a mely Kis-Palugyától a Zemche fiainak házáig terjed «. . . pervenit ad viam que ducit de una villa minoris Palugea ad domus filiorum Zemche.[1] Ezen adat tiszta világosságba helyezi azon tényt, hogy a mai Csemicze község Zemche fiai által 1287—1299. évek között telepittetett.

A XIII. század végéig Zemche nemzetségének terjedéséről még adatok nincsenek, a XIV. század elejéről azonban már egy családi katasztrófa arról értesit bennünket, hogy Zemche fia Benének három fia, Bodon, Miklós és Meke közül ez utóbbit 1302-ben Benkének fiai Pál és Szerafin megölték. Ezen főbenjáró ügy a zólyomi comes elé került, mely ügynek mibenlétéről és végelintézéséről a túróczi konvent előtt vallomást tettek, s az ezen esetről szóló bizonyságlevelet a konvent 1302. évben kiadván, ezen ügyet ilyképen adja elő: hogy midőn Pálnak és Serafinnak magukhoz hasonló 50 nemes ember előtt esküt kellett volna tenniök, hogy Mike halálában ártatlanok, az eskütételre kitüzött határnapon úgy a maguk, mint négy szolgájuk Fodor Tamás, Posk fia Márk, Helleus fia Perke és Cyren fia Máté nevében egyrészt, másrészt pedig Bene fiai Bodon és Miklós a konvent előtt

[1] Liptói Regestrum, id. h.

[2] Nagy Iván, Magyarország családai, III. k. 128. l.

[3] U. ott. 129. l.

[4] U. ott. 128. l.

[5] Szent-Iványi csal. ltára a Magyar Nemz. Múzeumban, Lit. Dl. Fasc. I. Nro 9.

[1] Eredetije Palugyay István bodafalvi ltárában. Fejér, Cod. Dipl., VI/II. k. 242. l. csak regestáját közli.

megjelenvén, más tisztességes liptói és túróczi férfiak tanácsára egymás között megegyeztek, hogy Pál és Szerafin, Bene fiainak Bodon és Miklósnak testvérük haláláért három határidőben tiz márka ezüstöt részint ezüstben, részint értékben fizetni kötelesek.[1]

Ősi adományos birtokukat Bene, és mondjuk ezentúl, Márton harmincz évig osztatlanul birtokolták és csak 1317-ben osztozkodtak meg rajta, midőn is a közös megegyezéssel végrehajtott osztály iránti bizonyságlevél kiadása végett Bodó comes és liptói officialis és a törvényt látó birák előtt az osztozkodó felek megjelentek, s nekik az osztálylevél az emlitett év június 5-ikén «in quindenis Pentecostes»[2] kiadatott.

Ezen osztálylevélben névszerint emlittetnek fel az osztozkodók, a kik között azonban Márton, Bene fivére, már nem fordul elő; ez azon föltevésre jogosit, hogy 1317-ben az osztozkodás alkalmával már nem élt, mert csak fiai: Aladár, Mihály és Phyle soroltatnak fel egyrészről, holott másrészről Bene Zemche fia, Péter, Mike, Gellián, Márk és Pál nevü fiaival együtt jelent meg comes Bodó liptói officialis előtt, «. . . . quod Bene filius Zemche una cum filiis suis Petro videlicet Mykone, Gelliano, Marko et Paulo ex una parte, Aladar, Mychael et Phile filii Martini ex altera personaliter coram nobis constituti . . .» A kétfelé osztott birtok leirását ezen osztozkodási bizonyitvány ekképen irja le: minthogy a birtok kétfelé osztását az *egykor* idősebbik testvér Bene «idem Bene *senior condam*» — tehát Márton csakugyan nem élt már ekkor, — eszközölte, megengedte, hogy testvére gyermekei azt a részt válaszszák maguknak, a melyiket akarják «. . . unam partem quam vellent pro ipsorum portione et utilitate . . . eligent», s igy történt, hogy Benének azon rész jutott, a mely dél felé a mostani Kis-Palugya és Bodófalva között fekszik s a hol Bene a neve után elkeresztelt Benefalva — most Benyicz — községet alapitotta, mig az alsó részen a Vág és az országut mentében Nagy- és Kis-Palugya között a már 18 évvel előbb létezett Csemeháza — most Csemicze községe — Márton fiainak jutott osztályrészül. Ősi birtokában az igy ketté vált család Bene ágán alapitotta a Benyiczky, Márton ágán pedig a Csemiczky családot.

Azon időig, mig a két testvér, Bene és Márton birtoka osztatlan volt, nem érezték szükségét annak, hogy az eredeti adománylevél szövegét átirassák, a birtok kétfelé osztása után azonban a birtokjog megvédése szempontjából kivánatosnak látszott az 1287-ben kelt eredeti adománylevélnek átiratását eszközölni; ennek keresztülvitelét Palugyai András foganatositotta 1340-ben. Nem tudjuk azonban, hogy Palugyai András minő vérbeli rokonságban vagy összeköttetésben volt a Zemche nemzetséggel, s mi jogon kérte Károly királytól nemcsak a Zemche utódai, de a saját maga és testvérei nevében is az 1287. évi adomány átirását. Ezen okiratban, melyet Károly király 1340. évben kelet, hely és nap nélkül adott ki, a kérelmezők voltak Aladár gyermekei: György, János és Márta és Bene gyermekei: Kilián — az 1317. évi osztálylevélben ugyan ez Gelliánnak van irva — Péter és Márkus «. . . . Georgii et Joannis filiorum Aladari et filie Marthe, necnon Kiliani, Petri et Marci filiorum Bene proximis et generationibus suis . . .»[1] Minthogy ezen okirat hely és nap nélkül van keltezve s átirása az 1287. évi adománylevélnek, az 1340. évben még egy másik királyi okirat is adatott ki, a mely deczember 6-ikáról volt keltezve «in festo beati Nicolai confessoris»[2] melyet *Benefalvi Péter fia Miklós* 1391. évben Bubek Imre által tartott általános birtokvizsgálat alkalmával bemutatott; mi ezen okiratot nem láttuk és nem ismerjük. A Csemiczére vonatkozó adományleveleket az emlitett birtokvizsgálat alkalmával István fia Lőrincz mutatta fel.[3] Meg kell itt jegyeznünk Nagy Iván azon állitására, mintha a Csemiczére 1287. évben kiadott királyi adománylevél elégett volna s erre Móricz utóda István 1380-ban I. Lajos királytól uj adománylevelet kapott volna,[4] s hogy régente Zemche Scennichének is iratott volna, hogy az 1287. évi adománylevél nem égett el, mert mi az eredeti adománylevelet használtuk

[1] Fejér, Cod. Dipl. VIII/VI. k. 184. l.

[2] Eredetije Csemiczky József csemiczei levéltárában.

[1] 1793 február 16-ikán kelt hiteles káptalani másolatban, Csemiczky József csemiczei levéltárában.

[2] Liptói regestr. id. h.

[3] U. ott.

[4] Nagy Iván, Magyarorsz. családai. III. köt. 129. l.

s erre hivatkozunk jelen dolgozatunkban, s azon István, a ki 1280-ban uj adománylevelet kapott, nem Zemche utóda volt, s nem Csemiczére kapta a nova donatiót, minthogy Csemicze soha *Scennichének* nem iratott, nem irathatott, mert *Scenniche*, a mai Nagy- és Kis-Selmecz, Liptómegye nyugati szélén van, Kis-Palugya pedig, a melynek határából Zemche földét 1287-ben kihasitotta Demeter comes, a megye közepén, annak délkörében fekszik. Bővebb és meggyőző bizonyságául annak, hogy *Scenniche* nem azonos a *Csemicze* névvel, szolgáljon azon határleirás, a mely Donch zólyomi és pataki comes által 1321. évben kiadatott Rudlinus comes részére,[1] midőn is Rudlinus comes Garam melletti birtokát cserébe adta a liptómegyei Fejérpatak és Terlina-réte Rózsahegy mellett levő részben szántható erdőbirtokért «. . . quandam possessionem nostram sylvosam et ex parte arabilem in Liptovia existentem *Fejérpatak* et *Terlina-rethe* nuncupatam dedimus . . . comiti Rudlino . . .» Itt a határ leirásánál a többi között emliti «. . . prima meta incipit in fluvio *Scenniche*. . .», tovább «. . . ascendit ad metam terream, que separat a terra ville *Scenniche* . . .»; a további határ a *Revucze* folyónál és Rózsahegy területénél van «. . . descendit per vallum quandam ad fluvium Revucze . . . ubi est terre meta que separat a terra *Rosemberk* . . .» Azon Péter, kinek apja István és nagyapja János de Scenniche névvel iratik s a ki *Scenniche* iránt az adománylevelet 1391-ben bemutatta,[2] a Stavnyiczkyak és a nagyselmeczi Thuoldtok őse volt. Scenniche a mai Nagy- és Kis-Selmecz.

A mint már feljebb kimutattuk, Zemche két fia az ősi adományos birtokon 1317-ben megosztozván, két különböző család alapitói lettek, s bár feltehető, hogy az osztozkodás után családnevük közkeletüvé vált, azzal okiratilag legelőször 1401-ben találkozunk, azon eset alkalmából, midőn a boczabányaiaknak a kincstár elleni pörös ügyében egy erdőrész elfoglalása miatt Zsigmond király rendeletére a szepesi káptalan által a tanuk kihallgatása elrendeltetett. Ezen ügyben a tanuk kihallgatása 1401. év április 30-ikán eszközöltetvén, a többi között Csemniczky Miklós liptómegyei táblabiró és Benyiczei Benyiczky Gáspár is kihallgattatott «ibidem nobilis Nicolaus Chemniczky coassesor sedis nobilium comitatus Liptoviensis . . . egregii ac nobiles Caspar Benyiczky de Benyicz etc. . . . jurati et diligenter examinati . . .»[1] Minthogy pedig Márton ágán György és János terjesztették tovább a Csemiczky családot, s a mint kimutattuk, Györgynek fia István, ennek fia Lőrincz volt, ezen Miklós csak Jánosnak lehetett fia; a Bene ágán leszármazó Benyiczky családot csak Miklós, Péter fia, terjesztette tovább, és Benyiczky Gáspár Miklósnak volt fia.

A Csemiczky családnév ujabb változásával három izben találkozunk a XV. század folyamán, midőn is az Csemeházyvá változik át. Ugyanis a szepesi káptalan egy 1415. évi február 25-ikén «in crastino festi beati Mathie apostoli» kelt kiadványában bizonyitja, hogy a káptalan előtt néhai Csemeházy Lőrincz leánya Klára, Platthy Péter neje Erzsébet a saját és gyermekei nevében tiltakozik Lőrincz fia Jakabnak, Klára testvérének, azon szándéka ellen, hogy úgy a saját, mint Klára nővére birtokrészét Csemeházán elidegenitse[2] «. . . dicitur . . . in persona . . . Clare relicte filie Laurencii de *Chemehaz*, Petri Platthy et domini Elizabeth consortis sue . . . quod Jacobus filius ejusdem Laurencii frater dicte Clare uterinus portionem suam possessionariam una cum porcione domine Clare in dicta possessione Chemehaz . . . vendere alienare . . . vellet . . .»

1440. évi deczember 15-ikén «feria quinta in festo beate Lucie virginis et martyris» kelt szepesi káptalani kiadvány bizonyitja, hogy a kispalugyaiak tiltakoznak a király azon szándéka ellen, hogy Kis-Palugyán egy földrészt *Chemeházy* Lőrincz fiának Jakabnak adományozzon «regia serenitas quandam particulam terre in dicta possessione Kyspaludia existentem Jacobo filio Laurencii de Chemeháza nova donacionis titulo conferre niteretur . . .»[3] és 1481. évi július 6-ikán «feria sexta proxima post festum

[1] A Batthyányiak köpcsényi levéltárában, Lad. 25. fasc. 2., az esztergomi kápt. 1338-ban kelt átiratában.

[2] Liptói regestum, id. h.

[1] A szepesi káptalan által 1819 május 4-ikén kiadott hiteles másolat Boczabánya levéltárában.

[2] Eredetije a Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

[3] Eredetije ugyonott.

beati Procopii» kelt jelentésében *Chemehúzy* Pált mint királyi embert emliti azon birtokbeiktatásnál a túróczi konvent, melyet a magtalanul elhalt Keresztúri István birtoka Szent-Iványi Balázs és Kispalugyai Lipthay Bálint részére eszközölnie kelletett «... una cum prefato Paulo de Chemehaza ... fratrem Gallum ... duxissemus destinandum ...»[1]

Bene ágán a Benyiczkyvé vált család egyik tagjával György fiával Lászlóval 1435. évben találkozunk egy február 23-ikán «feria quinta proxima ante festum beati Mathie apostoli» Pekel de Keche Fülöp alispán és a liptói szolgabiró által kiadott bizonyságlevélben, mely szerint Benyiczi György fia László, «... *Ladislaus filius Georgii de Benyicz*»[2] Fejérpataki István fia Péter meghatalmazásából jelent meg.

A liptómegyei nemeseknek 1718—26. évi összeirásában a többek között nemessége kimutatására a benyiczi birtok felől, a Benyiczky-család felmutatta Mátyás királynak 1470. év körül kelt beigtatási parancsát: «Familia dominorum Benyiczky reproduxit mandatum et statutoria beatæ recordationis Mathiæ regis circa annum 1470 emanatum ...»[3] Hogy Zemche utódainak Bene ágán melyik tagja szerezte a beigtatási parancsot, azt kideriteni nem lehet, de mert ezen időben a Benyiczky családnak két tagjáról van tudomásunk, I. Györgynek t. i. László és György fiáról, valószinünek tartjuk, hogy az emlitett beigtatási parancsot ezek valamelyike szerezte meg.[4]

Ezen időtájban történhetett, hogy II. Csemeházy György Hliniken birtokot szerzett, s magát szerzett birtokáról Hliniczkynek — néha Lyneczkynek is — irva, ezzel egy ujabb ágnak, a Hliniczky családnak lett megalapitójává. 1489 január 27-ikén «... feria tertia proxima post festum conversionis beati Pauli apostoli ...» kelt bizonyságlevelében a túróczi konvent azt irja, hogy Szentkereszti István leánya Borbála, Hliniczki György özvegye, «... domina Barbara filia quondam Stephani de Zentkereszt, relicta vero quondam nobilis Georgii de Hliniczk ...» Szent-Iványi Balázstól és Istvántól megkapta a nagyatyja Szent-Iványi Péter révén őt megillető liptómegyei birtokok után neki járó jegyajándékot, kelengyét és hajadoni negyedet.[1] A most emlitett Györgynek fiát Lászlót emliti a túróczi konvent 1485. évi deczember 18-ikán «quanto die executionis premissarum» kelt utasitásában; a végrehajtás megujittatott deczember 15-ikén «feria quinta proxima post festum beate Lucie virginis et martiris», mely szerint Madácsházi András neje Juliánnának, Hadázházi Kisszel István Benedek fia és ennek anyja elleni birtokosztási ügyében Hliniczi László mint szomszéd tulajdonos jelen volt a többiek között «... vicinis et commetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis ... una cum ... Ladislao de Hlynyk ...»[2] A most nevezett László még egyszer fordul elő 1495. évi szeptember 14-ikén «in festo exaltationis sancte crucis» a túróczi konvent által kiadott bizonyságlevélben, mely szerint Várallyai Mihály leánya a saját, Mártha és Anna nővérei nevében is nyugtatja Felsőkubini Pece Lászlót és Hlyniczki Lászlót a nekik kiadott tulajdoni negyed iránt «... nobilis domina Veronica filia nobilis quondam Michaelis de Várallya in sua et nobilium dominarum Marthe et Anne sororum suarum personis ... Ladislaum Pece, et Ladislaum de Hlynik super ... omnimodam satisfactionem dicti quartalicii reliquit ... per omnia quitos ...»[3]

A Bene ágán leszármazó Benyiczky család tagjai közül az okiratokban a XV. század folyamán többé nem találkozunk, de valószinünek tartjuk, hogy a Gálfalva nevü jószágrész megszerzése általuk már a XV. század utolsó tizedében megtörtént, mert mint szomszédos birtokosok és határosok 1523. évi május 1-jén «feria sexta proxima ante festum inventionis sancte crucis»[4] a szepesi káptalan által kiadott jelentésben Szentkereszti Czin Mihálynak az Ipócsházi birtokba való bevezetése alkalmával Be-

[1] Eredetije Lokcsánszky Béla ügyvéd liptószentmiklósi levéltárában.

[2] Eredetije a Fejérpataky cs. levéltárában, a Magyar Nemzeti Múzeumban.

[3] Acta publ. com. Liptov. 1718—1726. jegyzőkönyv 568. lap.

[4] Nagy Iván Györgyöt említi, a forrást nem nevezvén meg. Id. m. III. k. 129. l.

[1] Eredetije Bobrovnyiczky László levéltárában Rózsahegyen.

[2] Eredetije u. ott.

[3] Eredetije Szmrecsányi Bogomir szmrecsányi levéltárában.

[4] Eredetije Platthy Gyula nagypalugyai levéltárában.

nyiczky László és Simon is meghivattak és jelen voltak; «. . . vicinis et commetaneis eiusdem universis, signanter . . . Ladislao de Benyicz, Simone de eadem . . . inibi legitime convocatis et presentibus . . .»[1]

Bizonyitékával tartozunk még annak, hogy a Hliniczky, Hlyniky és Linyiczkynek irt György és annak utódai László s ennek fia János csakugyan Csemiczkyek voltak.

1545. évi július 16-ikán «. . . feria quinta proxima post festum beate Margarethe virginis et martyris . . .» a szepesi káptalan kiadta a bizonyságlevelet a felett, hogy Linyiczky János tiltakozik az ellen, hogy Kubinyi Márk fiai Kristóf, György és Benedek, a Liniken, Jánosházán és Váralján levő birtokot, melyet apja Liniczky László közös megegyezéssel reájuk ruházott, eladják, elzálogositsák, használják stb., mert a szerződésileg kikötött feltételek teljesitésével legkevésbbé sem gondoltak.[2] Ugyanezen Linyiczky vagy Hliniczky család egy későbbi tagjáról 1636. évben márczius 18-ikán «. . . feria sexta proxima post festum sancti Gregorii pape et confessoris» kelt kiadványában irja a szepesi káptalan, hogy ifjabb Felsőkubini Kubinyi János saját és testvérei nevében tiltakozik, hogy Csemiczky, másképen *Hliniczky* János férfiutód hiányában javait Judit és Zsófia leányára átruházza «. . . quod Johannes Csemniczky aliter Hliniczky in defectu masculino existens . . . Juditham et Sophiam filias suas in bona et jure . . . in possessionibus Hlinik et Izsépfalva introducere et statuere vellet . . .»[3] A Csemiczkyek közül az egyetlen György volt, a ki a Hliniczky nevet vette hliniki birtoka révén, a ki, mint feljebb kimutattuk, 1484-ben élt, s e szerint az utána következő László 1515-ben ennek fia volt, s János, a kiről fentebb tettünk emlitést, 1545-ben már apjára, Lászlóra hivatkozik Kubinyi Márk elleni tiltakozásában. Ennek további utódaira már ki nem terjeszkedvén, csak azt akarjuk konstatálni, hogy Györgytől kezdve ennek leszármazói a hliniki Hliniczky nevet nem előnév, de családi név helyett használták, de az okiratokban leggyakrabban hozzá téve: alias Csemniczky; mig végre a család ezen ága 152 év multán 1636 után férfi ágon Jánosban kihalt.

A Zemche nemzetsége Bene és Mártonban kétfelé szakadt ágának, a Benyiczkyek és Csemiczkyek családjának leszármazását 1526-ig a jelen értekezésben felhasznált okiratok alapján a mellékelt táblán állitottuk össze.

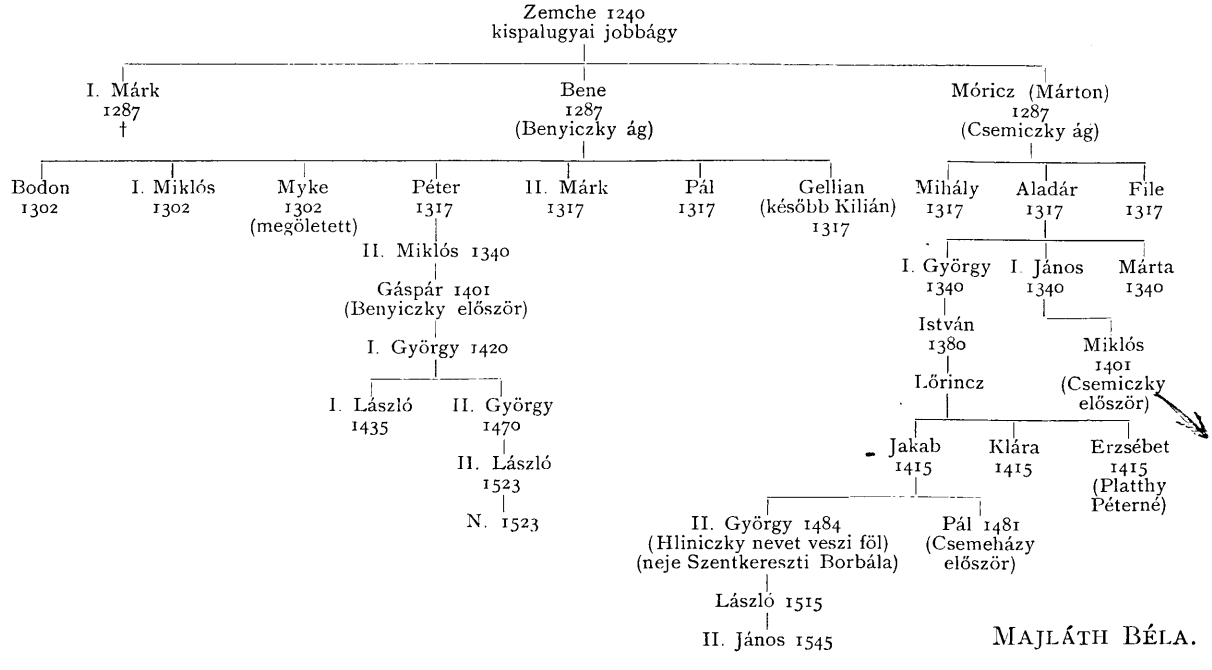

MAJLÁTH BÉLA.

[1] U. ott. — [2] Káptalani hiteles másolat, 1793. évi február 16-ikáról keltezve, Csemiczky József csemiczei levéltárában. — [3] U. ott.

A CSABI NEMZETSÉG.

(Első közlemény.)

A Csabi nemzetség a zalai várjobbágyok közül származik, melyeknek tagjai közül, főleg a tatárjárás utáni időben, István ifjabb király által bőkezüen osztogatott adományok által, többen nemesitettek.

E nemzetségre vonatkozó első eddig ismeretes adat szerint, Balázs comes, Detre zalai várjobbágy fia, 1257-ben fordul elő, mint kiküldött királyi ember, Kuppán, Hada és László birtokhatár-szabályozási ügyében.[1]

A nemzetségi jelzővel «*de genere csab*» első izben Gotthárd emlitetik, egy István ifjabb király által 1266-ban István, Márk és Imre fiai részére kiadott oklevélben.

E körülmény kétségtelenné teszi, hogy Csab birtok, honnan e nemzetség nevét veszi, már akkor tulajdonukat képezte.[2]

Balázs comes, valamint testvérei Gotthárd a zalai fegyveresek parancsnoka és Márton, továbbá Gergely fiai: Olivér és Bikács testvérek 1263 február 4-ikén a Karaka (Kelka) folyón túl fekvő Cséd (Cheyd) nevü birtokot veszik meg 14 márkáért, mi által e nemzetség a Zala vármegye nyugati részén elterülő erdős, dombos vidéken letelepedett kisebb nemzetségek közé költözik át.[3]

Következő évben Detre fiai: Balázs, Gotthárd és Márton, továbbá Gergely fia Olivér karakai birtokukat Heym fiainak 36 márkáért eladják.[4]

Balázs comessel, továbbá Gotthárddal és Mártonnal még egy izben találkozunk, egy 1268-ban kiadott oklevélben, mely alkalommal Gotthárd a major spiculatorum (lándzsások parancsnoka) s unokatestvére Olivér a major exercitus tisztét tölti be.[5]

Utódaikat nem ismerjük. Águk velük megszakadt.

[1] Wenzel, Árpádkori uj okmtár, VII. k. 466. l.

[2] Csab birtok a zalai várhoz tartozó terület volt, helyét a mai Csab-Rendek községhez tartozó hasonnevü puszta jeleli.

[3] Wenzel, id. m. VIII. k. 74. l.

[4] Wenzel, id. h. VIII. k. 116. l.

[5] Wenzel, id. m. VIII k. 208. l.

A mondottakból következő összeállitást nyerünk:

Detre zalai várjobbágy

Balázs comes	Gotthárd	Márton
1257—1268	1263—1268	1263—1268

A Detre testvérétől Gergelytől leszármazott Olivér és Herbord fejlesztik tovább a nemzetséget, ők a Rezneki család ősei, — utódaik azonban Szent-György vára után néha Szentgyörgyieknek is neveztetnek.

Olivér és Herbord, mint unokatestvéreik, szintén a hadi pályán tüntek ki.

A Zala vármegye nyugati dombvidékén letelepedett nemzetségek, főként az elhatalmasodott oligarchia ellen fejtettek ki sikeres ellentállást.

A Csabi nemzetség tagjai Ausztriában is harczoltak a garázda Németujváriak ellen, mely alkalommal Tamás nevü fivérük hősileg elesett. Ebbeli szolgálataik elismeréseül IV. László királytól 1273-ban a zalai várhoz tartozó több várföldet nyertek jutalmul.[1]

Később megszerzik Fernekág földjét,[2] 1282-ben pedig Rezneki Olivér és Herbord comesek a Karaka folyó melletti hasonnevü birtokot veszik meg Márton, István és társai zelcsi nemesektől.[3]

Az okiratban találjuk a nemzetség tagjait elző izben a «Rezneki» névvel megjelölve.

1287-ben a Bagodi nemesekkel létrejött egyesség folytán Bezefalva, Derrefalva és Szent-András birtokokat nyerik Olivér fiai (névszerint: Miklós, Gergely, István, Olivér, Salamon. Imre és János), meggyilkolt nagybátyjuknak, Gergelynek (Olivér és Herbord testvérének) vérdija fejében.[4]

Ez alkalommal Lóránd fia Lóránd is szerepel, a ki nem volt a leszármazási táblán elhelyezhető.

Herbord comessel még két izben találkozunk.

[1] Wenzel, id. m. IX. k. 27. l.

[2] Wenzel, id. m. X. k. 420. l. (A mai Zala-Lövő környékén.)

[3] Orsz. ltár, Dl. 1136. sz.

[4] Hazai okmtár, VI. k. 328. l.

1291 június 13-ikán[1] a közte és Apáti Demeter közt folyó per elhalasztatott, 1291 július 12-ikén III. Endre király adományából Olivérnak Miklós, Gergely és Olivér nevü fiaival egyetemben Fenesfalvát nyeri.[2]

Ekként vázolván a nemzetség első birtokviszonyait, most Olivér és Herbold ágának ismertetéséhez fogunk. Herbord ágának már a XIV. század közepén magva szakadt, miért is elsősorban az ő utódait ismertetjük.

I.
A Reznekiek.

A) Herbord ága.

Herbordnak két fia volt: Herbord és Jakab.

I. *Herbord.*

Herborddal első izben, a vasvári káptalannak egy 1325 május 16-ikán kiállitott oklevelében találkozunk, melyben részére, továbbá fivére Jakab (tévesen János), továbbá Gergely comes fiai Mihály és Domonkos, végül Salamon fia Kelemen részére a Bogudi nemesek által 1287-ben kötött, s Detrefalva, Betefalva és Szent-András birtokokra vonatkozó átadási levél iratott át.[3]

1326 január 16-ikán Sándor országbiró a közte és unokatestvére Domonkos közt egyrészről s Kutasi András fiai közt másrészről fenforgó pert elhalasztja.[4]

Az Árpádház kihaltát követő belzavarok közepette a Reznekiek is kénytelen-kelletlen a Németujváriak párthivei lettek, e féktelen nemzetség rablókalandjain okulva, csakhamar követték a Nagymartoniak, Köcskiek, Oslok példáját s I. Károly király hűségére tértek.[5]

A Németujváriak azonban kegyetlen boszut vettek elpártolt hiveiken. Hadnagyuk «vörös» Salamon Herbordot megtámadta, szüleit legyilkolta, várát s templomát lerombolta és adománylevelét elrabolta. Károly király Herbord panaszára erre a vasvári káptalant küldi ki vizsgálatra.

A zalavári konvent 1326 június 13-ikán kelt jelentésére, mely Herbord panaszát valónak bizonyitotta, a király ez év június hó 26-ikán kiállitott oklevelével Herbordot Bakónak, Szent-György, Szent-Kereszt s Velemér melletti földbirtokában megerősítette.[1]

Következő évben fivérének Jakabnak fiával Lukácscsal együtt kibékül a veszprémi káptalan előtt Salamon comessel, mely alkalommal visszanyerte lakbirtokát s családján elkövetett hatalmaskodásokért 20 bécsi márkával nyer kielégitést a Salamon nemzetségtől.[2]

1329-ben ugyanezen unokaöcscsével osztozik Kerkaalja és Kebellemelléke nevü birtokokon.[3]

A Salamon nemzetséggel kötött egyezség nem volt tartós, mert 1335 augusztus 13-ikán kelt oklevél szerint Zala és Veszprém vármegyék küldtek ki egy vegyes bizottságot, közte és a «veres» Salamon fia Kopasz közt felmerült ügyekben itélkezni.[4]

Herbort 1337 márczius 31-ike előtt halt el. A vasvári káptalannak e napon kelt jelentése szerint hagyatéka testvérének fiát Lukácsot és unokatestvérének Miklósnak fiát Györgyöt illette volna meg.[5]

Károly király azonban Nagymartoni Pál országbiró és Nagymartoni Lőrincz kérelmére az összes birtokokat örökösödési jogon nekik adományozza.[6]

Herbordnak utódai nem maradtak, ezzel áttérhetünk Jakab testvérének vonalára.

II. *Jakab vonala.*

Jakabbal csupán egy izben találkozunk a fent érintett 1325. évi oklevélben. Valószinü, hogy «vörös» Salamon boszujának esett áldozatul, mert 1326-ben már nem volt életben.

Jakabnak három fia volt: Lukács, János és István.

1. *Lukács* szerepléséről már fentebb megemlékeztünk. Egy leánya volt Margit, kit milleji

[1] Wenzel, id. m. XII. k. 513. l.
[2] Wenzel, id. m. X. k. 32. l.
[3] Fejér, Cod. Dipl. VIII/VII. k. 177. l.
[4] Zala várm. okmtár, I. k. 146. l.
[5] Turul, 1890. évf. 186. l.

[1] Zala várm. okmtár, I. k. 149. l.
[2] 1327 október 11. Zala várm. okmtár, I. k. 198. l.
[3] Id. h. I. k. 237. l.
[4] Orsz. ltár, Dl. 2955.
[5] Zala várm. okmtár, I. k. 324. l.
[6] Orsz. ltár, Dl. 3111.

Millej fia Sidó vett nőül. 1338 október 2-ikán átadta vejének Kebelle-Szentmártont, a hozzátartozó kegyuri joggal, mig ezen birtok másik felét ugyanez év november 23-ikán adta el neki 25 márkáért.[1]

A birtok elfoglalását azonban a nemzetség többi tagjai: György, Domonkos, István és Kelemen megakadályozták, minek folytán Milleji Sidó őket perbe idézte.[2]

Időközben Rezneki György és Gergely testvérek megölték Kőri Fintát, Lindvai István főispán rokonát, mire Lukács a Csabi nemzetség tagjaival (György és Gergelylyel, továbbá Olivér fia István és Domonkossal) együtt felajánlja a megölt rokonainak Csesztreg, Hétkutas, Dobronak s mindkét Bakónak birtokokat, mit Lindvai István a vérdíj fejében el is fogadott.[3]

Alig fejeződött be az ügy, Lukács ismét folytatja a pert a többi Reznekiek ellen, Kebellemellék elfoglalása miatt, miután a kapornaki konvent Milleji Sidót Kebellemellék birtokba vételétől eltiltotta.[4]

Következő évben Baksafalva elfoglalása miatt perel Rezneki István, György és Domonkossal.[5]

Lukáccsal legutoljára 1341 június 11-ikén a vasvári káptalan előtt, rokonaival kötött osztálylevélben találkozunk. Ez osztálylevél szerint Lukács, Szentandrás és Bürih haszonélvezetében hagyatott meg, mig Miklós fia György, továbbá, Kelemen, Domonkos, Gergely és István a több nemzetségi javakon osztozkodtak.[6]

2. *János.* Nevét Jakabfijánosfalva helység örökitette meg. Életéről semmi adat sem maradt ránk. Azonban erőszakos kimulása, melyel Milleji Sidót gyanusitották, hosszas pert idézett elő a nemzetség tagjai s Milleji Sidó közt.

A gyanu csakugyan alaposnak bizonyult, mire Milleji Sidó Rezneki Olivér fia Istvánnal 1342 márczius 19-ikén kiegyezett olykép, hogy a megölt rokona vérdija fejében 13 márkát fizet.[7]

Jánosnak egy fia maradt, Gergely, a ki a nemzetség ezen ágának összes birtokait örökölte s 1253-ban magtalanul elhalt.

3. *István.* Csupán egy izben fordul elő, Mixefalvi Mixe fiai Pál s Kozma és Kövér Margit, Miklós leánya, István neje közt a Kapornak folyó melletti Szántód nevü birtok szétosztása iránt 1352 október 3-ikán kötött osztálylevélben.[1]

Utódairól mitsem tudunk. Herbord ágát ezzel befejeztük volna, áttérünk idősebb fivérének, Olivér ágának ismertetésére.

B) Olivér ága.

Olivér fiai közül: I. Miklós, IV. Gergely, II. Olivér és Salamon maradékait ismerjük.

I. *Miklós vonala.*

Miklósnak két fia: II. György és III. Gergely s egy leánya volt.

Leánya Erzsébetről, feltünő későn, csupán egy okirat emlékezik meg. Fivérének Gergelynek fia Páris 1384-ben Széplak egy harmadát adta neki, miután a vagyontalan és nem nemes Szentlászlói Adorján fia Tamáshoz ment nőül, hogy öreg napjaira inségtől ment legyen.[2] Miklós fiai:

1. *György.* (II.) Györgygyel első izben 1303-ban találkozunk, midőn fivérével Gergelylyel együtt tett panaszára Zala vármegye itélőszéke a Salamon nb. Istvánt és Demetert megbirságolja.[3]

Ezzel a Salamonok s a Reznekiek közt közel egy századon át tartó viszálykodás kezdetét veszi.[4]

György 1327 november 8-ikán testvérével Gergelylyel, valamint rokonaival III. Gergely fiaival, továbbá II. Olivér fia Istvánnal perel a turjei konvent előtt ellenük, a Csütörtökhelyen tartandó heti vásár ügyében, melyet a Salamonok erőszakkal Harkály faluba helyeztek át, a konvent a veszprémi káptalan elé utasitja a perlekedő feleket, minthogy itt sem sikerült megegyezniök, az ügy a király elé került.[5]

1329-ben György unokatestvérével Kelemen-

[1] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 557. Nr. 12.
[2] Orsz. ltár, Dl. 3131. sz.
[3] Orsz. ltár, Dl. 3255. sz.
[4] 1340 november 3-ikán. Zala várm. okmtár, I. k.
[5] 1341-ben. Orsz. ltár, Dl. 3428.
[6] Zala várm. okmtár. I. k. 379. l.
[7] Orsz. ltár, Dl. 3486.

[1] Zala várm. okmtár, I. k. 523. l.
[2] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1699. Nr. 34.
[3] Orsz. ltár, Dl. 1649.
[4] A Salamon nemzetség vonatkozó ágát alább adjuk.
[5] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 424. Nr. 2.

nel egyezkedik, mely alkalommal Gergely fivérével egyetemben Izsóföldét és Peternyét megnyerik.[1] 1330-ban unokatestvérével Mihálylyal perel.[2]

1333 április 15-ikén a kapornaki konvent előtt elcseréli Barabás nevü birtokát Olivér fia István Fényesfölde nevü birtokával.[3]

1335-ből három oklevél emlékezik meg a Salamonok s a Reznekiek közt fennálló egyenetlenségekről. Ez évben egy Ó-Budán tartott udvari ünnepély alkalmával Salamon nb. Kopasz György lovát eltulajdonitotta, mire a főispán 1335 márczius 23-ikán a ló árának megtérítésére és 3 márka birságra itélte.[4] Augusztus 13-ikán Zala és Veszprém vármegyék Tapolczán tartott közös ülésből küldenek ki egy vegyes bizottságot Rezneki György és rokonai Domonkos, Gergely, Mihály közt egy részről s Salamon nb. Kopasz közt másrészről felmerült birtokügyekben itélkezni.[5]

Még ez évben fenti Reznekiek kiegyeznek Drugeth nádor előtt Kopaszszal.[6]

Ez egyezség nem volt tartós, mert 1339—1241 közt György ismét perel ellenük.[7]

1341-ben rokonaival Kelemennel és III. Miklóssal együtt Barrabás birtokában találjuk.[8]

Következő év május 16-ikán rokonaival elörökiti Baracsaháza és Lavafölde birtokokat Lindvai Miklósnak 32 márkáért.[9]

Ugyanezen évben rokonaival Kelemen, István és Domonkossal együtt felperesként szerepel Irsai Bód fiai ellen.[10]

1343-ban fivérével Gergelylyel, továbbá rokonaival együtt kiegyezik egy Péter nevü nemessel, Jáhon Szent-György, Velemér s a hozzátartozó birtokok ügyében.[11]

Ugyanekkor Gógán fia György ellen is pert folytat.[12]

[1] Zala várm. okmtár, I. k. 240. l.
[2] Fejér, Cod. Dipl. VIII/VII. k. 228. l.
[3] Zala várm. okmtár, I. k. 271. l.
[4] Id. m. I. k. 289. l.
[5] Orsz. ltár, Dl. 2955.
[6] Orsz ltár, Dl. 2947.
[7] Orsz. ltár, Dl. 3254.
[8] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 382. Nr. 19.
[9] Zala várm. okmtár, I. k. 394. l.
[10] Orsz. ltár, Dl. 3459.
[11] Orsz. ltár Neoreg. Acta Fasc. 1017. Nr. 13.
[12] Orsz. ltár, Dl. 3549.

1244 november 27-én Jáhon vagy Májusfölde birtok ügyében Pál országbiró vizsgáló bizottságot küld ki, mely alkalommal Györgyön kivül fivére Gergely, továbbá István, Domonkos stb. Rernekiek is érdekelve vannak. Ezen vizsgálat azért vált szükségessé, mert Péternek, Jáhon birtokába 1342 május 20-ikán történt beiktatása alkalmával ellentmondtak a Reznekiek.[1]

1346-ban rokonaival együtt, Kolgyári András és társa panaszára Zalavármegye itélőszéke elé idéztetik, Pál fia Egyed és István megöletése ügyében.[2]

György 1347-ben már, mint néhai szerepel. Ez évben özvegye Fényesfölde birtoka iránt egyezkedik fiával Péterrel, továbbá Rezneki Kelemen. Domonkos és Miklóssal. E birtokot 1355-ben a rokonok özvegyi jog czimén neki, engedik át.[3]

György özvegye ezen egyezség daczára is ki volt téve a kapzsi szomszédok s rokonok támadásainak. Lajos király azonban még 1353 augusztus 15-ikén kiadott rendeletével az özvegyet és gyermekeit a főispán oltalma alá rendelte.[4]

Györgynek két fia volt: Péter és János. Leányát Irsay Pál vette el, közelebbi adatok nem maradtak reánk.

(1.) *Péter.* 1342-ben szintén előfordul rokonaival, Kebellemellék, Baracsaháza és Ladaföld eladása iránt kötött szerződés alkalmával.[5]

1344-ben Jáhon birtok ügyében kiküldött bizottság részére a Velemér, Szent-Györgyhegy és Kolgyár közti területet jelölte ki.[6]

1353-ban anyjával s testvéreivel együtt megvédetik ősi birtokaiban.[7]

Utoljára 1355-ben szerepel ama perben, melyet az elhalt Rezneki István birtokai ügyében, Tamai Lukács özvegye Erzsébet, az őt megillető leány negyed iránt a Rernekiek ellen inditottak.[8]

(2.) *János.* 1353-ban az atyai birtokokban

[1] Zala várm. okmtár, I. k. 398., 421. ll.
[2] Orsz. ltár, Dl. 3840.
[3] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 393. Nr. 14.
[4] Zala várm. omktár, I. k. 540. l.
[5] U. ott.
[6] U. ott.
[7] U. ott. Birtokok: Reznek, Széplak, Barrabás, Szent-György és Izsóföld.
[8] Orsz. ltár, Dl. 4497. Birtokok: Szent-György, Pósteluk, Bürih és Szent-András.

történt megoltalmaztatását már fentebb említettük.

1358 deczember 10-ikén, anyjával, továbbá Kelemen fia Lászlóval és Gergely fia Kozmával egyetemben, Bathi Kozma özvegyét, Rezneki Kelement és Domonkost, Reznek falu megülésétől eltiltja.[1]

1360-ben rokonaival: Kelemen és fia Lászlóval, továbbá Domonkossal együtt, Szécsi Katát, Kozma özvegyét, a zalavári konvent előtt, Reznek s a hozzátartozó birtokok után járó hitbére fejében 239 márkával elégiti ki.[2]

Utoljára 1369-ben szerepel, a kerékthói nemesek által a Reznekiek ellen inditott perben.[3]

Utódait nem ismerjük. Ezzel áttérhetünk IV. Gergely s maradékinak ismertetésére.

2. *IV. Gergely.* Szereplése — mint láttuk — a Salamonok elleni birtok perekben nagyrészt összeesik testvérével, Györgyével.

1332 május 16-ikán, a vasvári káptalan előtt rokonaival, II. Istvánnal és I. Mihálylyal, a királyné egy csepregi jobbágyának megöletése fejében járó vérdijat fizeti le.[4]

1351 deczember 7-ikén a király utasitotta Zala vármegyét, hogy nejét és kiskoru gyermekeit Csúzi János ellen védje meg, a ki Gergely távollétét felhasználva, azon ürügy alatt, hogy a két várat (Reznek és Szent-György) Gergely neje fentartani nem képes, lépéseket tett azok megszerzésére.[5]

1353 október 18-ikán, már mint néhai szerepel. Ez évben özvegye Margit, fiai Miklós Olivér, László, István és András, továbbá leányai Ilona és Klára, Szent-András, Bürih és Csütörtökhely birtokokba visszahelyeztetnek.[6]

Gergelynek kilencz gyermeke volt.

(1.) *Miklós.* 1342-ben Kebelmellék, Baracsaháza és Ladaföld eladásánál szerepel.[7] 1353-ban visszahelyeztetik az atyai birtokokba.[8]

Fiai: Domonkos csupán egy izben emlitetik a Reznekiek közt 1371 július 1-én kötött osztálylevélben, ez alkalommal Jakabfijánosfalvát nyeri.[1]

Másik fia György felveszi a Szentandrási nevet, szereplését, mely belenyúl a XV. századba, alább ismertetjük.

(2.) *Kozma.* 1358-ban Báthi Kozma özvegyét és társait Reznek megülésétől eltiltja.[2]

1371 június 7-ikén László nádor által kiadott oklevél tanusága szerint testvéreivel: Olivér, István és Párissal egyrészről, továbbá Domonkos fiaival másrészről, végül Kelemen fia Lászlóval harmadrészről megosztozik a néhai Rezneki II. István tulajdonát képezett; Szent-György, Csütörtökhely, Baksafalva, Hegenfölde, Reznek, Légfalva, Jakabfijánosfalva, Pósfalva és Fényesfölde birtokokon.[3]

Ez alkalommal fivéreivel Szent-Andrást nyeri birtokul, honnan az ág magát később Szentandrásinak nevezte.

(3.) *Olivér.* (III.) Első izben 1353-ban találkozunk vele. 1371-ben kötött osztálynál szerepel utoljára. Fia lett volna István, kitől a rezneki birtokra vonatkozó periratok szerint a Szentandrási Monthor család származott volna le. Ezen bevezetés oklevélészeti alapon nem igazolható.[4]

(4.) *II. László.* 1353- s 1358-ban találkozunk vele.[5]

(5.) *István. III.* Első izben 1353-ban kelt oklevélben emlitetik, 1371-ben kötött osztálynál szerepel utoljára.[6]

(7.) *Páris.* Első izben az 1371-ben kötött osztálynál szerepel. 1384-ben nagynénjének Erzsébetnek Széplak egy harmadát adja.[7]

Jelentékeny szerepe volt nápolyi László 1403-iki felkelő hadjáratában, mely családjának későbbi sorsára döntő befolyással volt. A Hetrahelyen 1403 márczius 23-ikán tartott értekezlet hatása alatt a zalai nemesség nagy része, közte a Csabi nemzetség tagjai közül Páris,

[1] Hazai okmtár, I. k. 224. l.
[2] Orsz. ltár, Dl. 4936.
[3] Orsz. ltár, Dl. 5755.
[4] Sopron várm. okmtár, I. k. 127. l.
[5] Zala várm. okmtár, I. k. 512. l.
[6] Id. m. I. k. 541. l.
[7] U. ott.
[8] U. ott.

[1] A Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában.
[2] U. ott.
[3] Hazai okmtár, IV. k. 209. l.
[4] A rezneki birtokra vonatkozó periratok a XVIII. század második feléből a Reissig család kámoni levéltárában.
[5] U. ott.
[6] U. ott.
[7] U. ott.

Herbord, György és Domonkos csatlakoztak a felkelőkhöz.

A hadjárat alatt azonban beérték Gersei Pethő javainak pusztitásával, — annak befejeztével osztoztak felkelő társaik sorsában.

Zsigmond király 1403 november 5-ikén kelt adománylevelével a hütlen Páris, továbbá Miklós fia György és Kelemen fia Domonkos javait Egerváry Miklós fia Deák Mihálynak adta jutalmul.[1]

Ezen adománylevél mélyreható változást idézett elő Zala vármegye birtokviszonyai tekintetében, de másrészt forduló pontot képez a nemzetség történetében. Mig a Reznekiek többi tagjai megfogva az ádáz küzdelmekben, letünnek a szereplés teréről, addig a Szentandrási ág sarjai: Páris és Miklós fia György az addig használt családnév letétele mellett a Szent-Andrási nevet veszik fel.

Bár a XV. század első évtizedében a Rezneki családnevet vegyesen használják, később azonban magokat állandóan Szent-Andrásinak, Páris fiai pedig Szentandrási Páris fiaknak nevezik, honnan a család idővel *Szent-Andrási Páris* nevet vett fel.

(7.) *András.* Csupán az 1352-ban kiadott oklevélben tétetik róla említés.[1]

(8.) *Ilona* és

(9.) *Klára*, az 1351 s 1353-ban kelt s fentebb ismertetett okleveleiekben szerepelnek.

Mielőtt a Szent-Andrási, Páris és Szent-Andrási Monthor családokat ismertetnők, a nemzetség XIV. században szerepelt tagjaihoz térünk vissza. Ifj. REISZIG EDE.

[1] Fejér, Cod. Dipl. X/IV. k. 211. l. A birtokok: Szent-György, Aliter, Kisfalud, Csütörtökhely, Baksafalva, Szentadorján, Jakabfijánosfalva, Peternye, Poósfalva, Izsófölde, Barrabás, Herbortfölde.

[1] U. ott.

VEGYES.

A Mesterházyak czimerlevele 1436-ból.[1]

(Egy szines hasonmással és egy szövegrajzzal.)

Fejér György a Codex Diplomaticusában egy *Esterházy Bálint* nevü emberre vonatkozó oklevélkivonatot közöl, a ki Zsigmond király idejében élt volna.[2] E király szerinte *Esterházy András* és fiai részére 1436-ban armalist állitott ki. Nagy Iván erre nézve azt mondja, hogy ez téves állitás és hogy e «botlást az idézett Codex Diplomaticus követé el, midőn az érdeklett 1436-iki armális levélnek kivonatát a *Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Nat. Hung. Széchenyi. regnicol.* tom. I. k. 584. lapjáról gyüjteményébe a vezetéknév elferditésével átvette, mert a Catalogusban ez áll: *1436., Sigismundus arma confert Andreæ Vesterhazo.* Én (úgymond Nagy Iván) ugyanis az érdeklett Catalogus utasitása nyomán fölkeresvén a Nagyar Nemz. Múzeumban az 1283. számu *Quart. lat.* kéziratot, melynek czime: *Collectionis Diplomatum, Privilegiorum ac reliquorum quoque scriptorum ad Historiam Patriae, Iurisprudentiam forensemet c. illustr. facientium tomus I. congestus ab anno 1766—1769. Csetnekii et Sopronii. Per Jonatham Wietoris*, ebben az 1436-iki Zsigmond királytól adott armalist egész terjedelmében fölleltem; és itt az oklevélben is világosan igy áll: *Tibi fideli nostro Valentino Literato filio Andreae de Vesterhazo*, és tovább: *Tibi et per Te Johanni fratri tuo carnali, item Sebastiano de Bogod, ac Osvaldo, Valentino, Nicolao et Marco filiis ipsius Sebastiani, nec non Petro et Sigismundo filiis Georgii de eadem Bogoth* etc. Világos tehát, hogy a Fejér Cod. Diplomaticusában is Vesterházinak kellene állani Esterházy helyett, és még meg kellett volna emlittetni a Bogodiaknak is, kikkel együtt nyerte Vesterházi a czimert, melynek kár, hogy alakját le nem lévén irva az oklevélben (az eredetiben lefestve volt) nem tudhatjuk, hacsak egykor az eredeti — melyről Wietoris Gömörben (?) másolatát vette, elő nem kerül. Mindezekkel azonban azt, hogy a Vesterházi név idővel nem változhatott-e Esterházy-vá, nem akarjuk tagadni.»[1]

Abban a helyzetben vagyok, hogy a szóban forgó czimerlevél szövegét és czimerrajzát az eredeti után hiven másolva e folyóirat tisztelt olvasóinak bemutathatom, ugyanis *Szily Kálmán* akadémiai főtitkár úr szives közbenjárásával

[1] Szerző utolsó munkája, melyen kevéssel halála előtt dolgozott, már előre megkészittetvén e folyóirat szerkesztősége utján a hozzá szükséges szines hasonmást. Sajnos, a halál meggátolta a befejezésben; mi e dolgozatot abban a formában adjuk, a mint az a szerző halálakor maradt. *Szerk.*

[2] X/VII. k. 830. l. és X/VIII. k. 662. l.

[1] Magyarország családai IV. k. 80–81. ll.

A MESTERHÁZY-CSALÁD CZÍMERE 1436-BÓL.

alkalmam volt a Mesterházy Gyula potyi földbirtokos tulajdonában lévő armálist lemásolhatni, s a czimerrajzáról hasonmást készittethetni.

Az armális 51·7 cm. széles és 31 cm. magas pergamen lapra van irva; szövege jól olvasható, kivévén a 11., 12. és 13-ik sorok közepén levő szavakat, és következőleg hangzik:

Sigismundus dei gratia Romanorum imperator semper augustus, ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc rex. Tibi fideli nostro Valentino Literato filio Andree de Vesterhaza salutem gratiamque nostram cesaream atque regiam et omne bonum. A claro lumine throni cesaree aut regie maiestatis velut e sole radii nobilitates legittimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia claritate sic dependent, ut non sit dari alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree seu regie maiestatis. Sane attentis et consideratis tuis fidelitatibus et fidelium obsequiorum meritis, quibus tu in nonnullis nostris et regni nostri Hungarie predicti agendis et expeditionibus sicuti prosperis sic et adversis cum omni fidelitatis constantia maiestati nostre studuisti eoque ferventius in antea studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum gratiis a nostra celsitudine conspexeris fore insignitos, tibi et per te Johanni fratri tuo carnali, item Sebastiano de Bwgwth ac Osualdo, Valentino, Nicolao et Marco filiis ipsius Sebastiani, necnon Petro et Sigismundo filiis Georgii de eadem Bwgwth vestrisque successoribus heredibus ac posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia, que in principio seu capite presencium litterarum nostrarum suis apropriatis coloribus arte pictorea figurata sunt et depicta ac distinctius expressata, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis sciencia dedimus, donavimus et contulimus, ymmo ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presentibus elargimur, ut vos, vestrique heredes et successores universi predicta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis utentium a modo in antea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis et aliis omnibus, exercitiis nobilibus scilicet et militaribus, necnon sigillis, anulis, velis, papilionibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis cujuscunque conditionis, preeminentie, status, gradus vel dignitatis existant, harum notitiam evo habituris insignitos dici, nominari et teneri volumus ac etiam reputari, gestare ac omnibus et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres nobilesque et clientes regni nostri armis utentes quomodolibet consuetudine vel de iure freti sunt et gavisi, frui et gaudere possitis et valeatis. De talique singularis et specialis gratie nostre antidoto merito exultetis et tanto ampliori studio ad honorem nostre casaree ac regie maiestatis vestra in antea solidetur intentio, quanto vos largiori favore cesareo et regio preventos conspicitis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras sigillo nostro secreto, quo ut rex Hungarie utimur, inpendenti communitas vobis duximus concedendas. Datum Bude, in festo visitationis beate Marie virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quinquagesimo, Romanorum XXVI-o, Bohemie XVI-o imperii vero quarto.

Az armalis felső, jobb szögletébe 12·5 cm. széles és 14 cm. magas zöld keret között vörös alapon van a czimerfestés: balra dőlt kerektalpu pajzs kék mezejében zöld ágon fekete fajd. (Csőrössisak.) Oromdisz a pajzs alak. Orrjegy arany-kék.

Az oklevél, vörös, fejér, zöld selyem zsinóron függő pecsétje valami konvent alig kivehető bélyegét mutatja s láthatólag később erősittetett rá.[1]

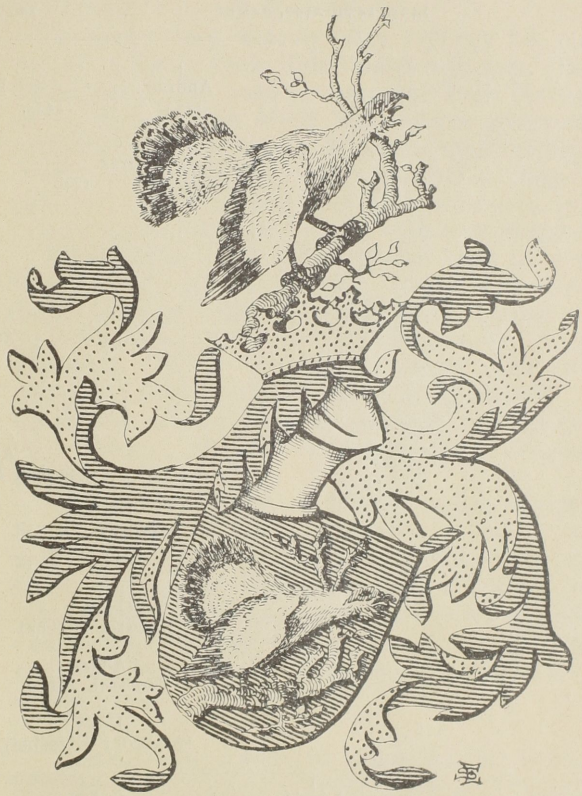

A czimerfestés jobb fele teljesen látszik, balfele ki volt szakadva, s később javitották ki vörösre festett pergamennel, a mely alá a hátlapon papiros van ragasztva. Az összehajtott czimerlevél hátlapján következő felirás olvasható: *Armalis Sigismundi regis Hungarie de anno 1436.* És a *Sigismundi* és *regis* szók közé «*imperatori et*» van betoldva. E betoldás, az irást tekintve, a XVIII. századból való. A czimerszerző Bálintot Pál fraknói gróf hites ügyvéd-

[1] A czimerkép heraldikai méltatásába a szerző hátrahagyott kéziratában nem bocsátkozott, de hogy szándéka volt, mutatja az, hogy kevéssel halála előtt a czimernek egy *Soós Elemér* tagtársunk által rekonstruált rajzát adta át a szerkesztőségnek, mely a Mesterházyak ősi czimerét a mai heraldikai felfogás szerint stilizálva mutatja be. E rajzot a szövegben közöljük. *Szerk.*

jének mondja a vasvári káptalan egy 1437 május 13-ikán kelt s a királyhoz intézett jelentésében.[1]

Vesterháza, Westerháza (ma Mesterháza) helység a vasvármegyei határszélen [2] Csepregtől délkeletre [3] fekszik s ma is a Mesterházyak birtokában van. E szerint a szóban forgó armális nem Esterházy Bálint, hanem Mesterházy Bálint és rokonai, továbbá a Bögötiek részére állittatott ki.

A Vesterháza és Vesterházi név még a XV. században változott át a nép nyelvén Mesterházivá, egy 1479. évi oklevélben Lenárd királyi ember már de Mesterházának van irva.[4]

A családi levéltárban egy a XVII. századból való leszármazási táblázatból, a család Bálint atyjától, Andrástól való leszármazás a mai napig a következő:

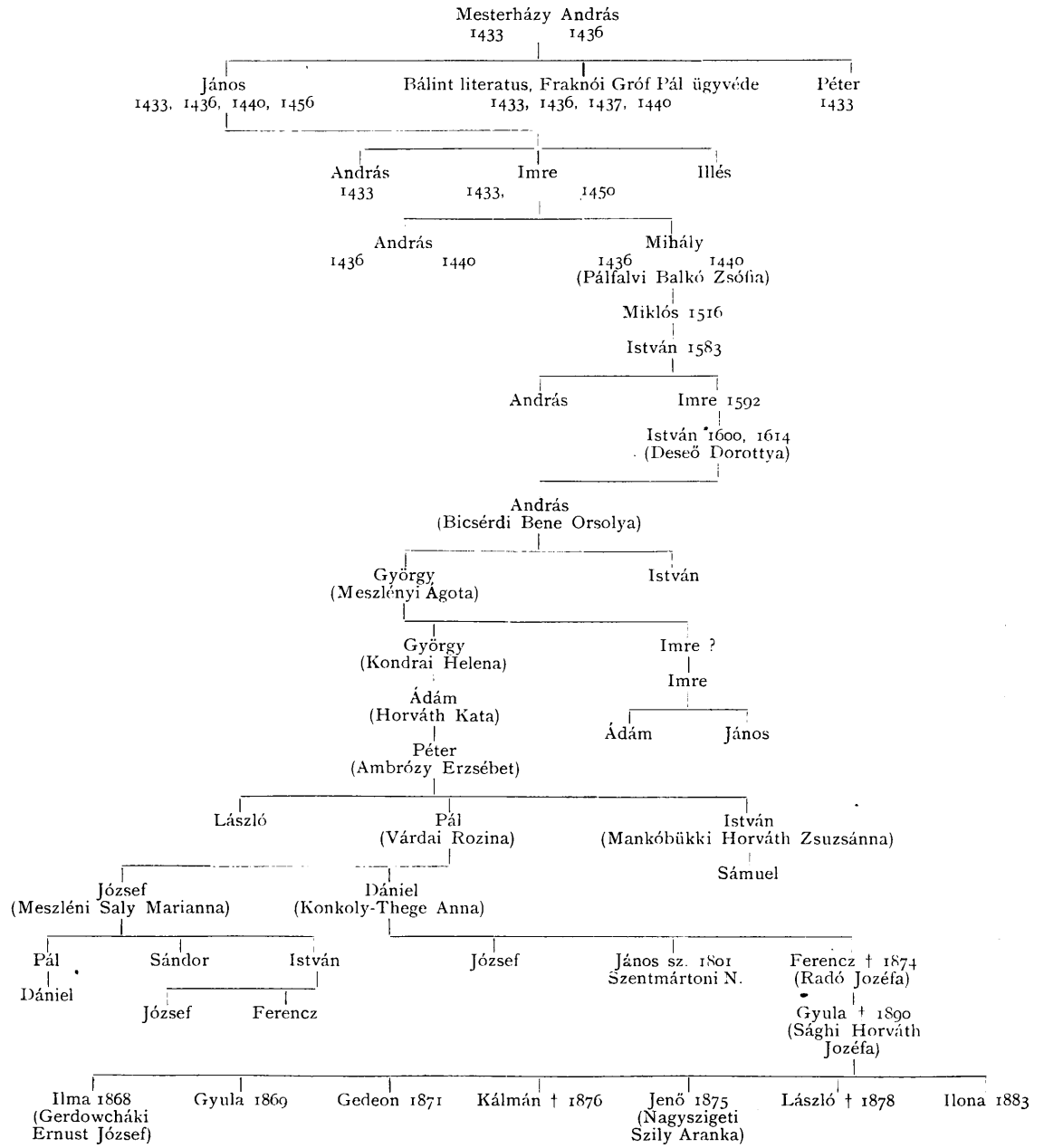

[1] Eredetije az Ostffy-család levéltárában. Hazai okmánytár, III. k. 372. l.

[2] Westherhaza: 1456. Sopronvármegye oklt. II. k. 109. l.; 1440. Pozsonyi kápt. orsz. ltára, lad. 2. fasc. t. num. 10.; 1449. Sopronvármegyei okltár, II. k. 338., 343. l.; 1456. Hazai okmtár, IV. k. 383. l.; 1479. Orsz. levéltár, Dl. 18220; 1498. Orsz. levéltár, Dl. 20,759. Vesteryazya, Vesterhazya: 1433. Múzeumi levéltár. Mesterháza: 1479. Orsz. ltár, Dl. 18221.

[3] Csánki Dezső, Magyarország Történelmi Földrajza, III. k. 635. l.

[4] Orsz. ltár, Dl. 20,759.

Westerházi András fiai tekintélyes emberek lehettek, mert Erzsébet királyné Komáromban 1440-ben kelt levelében pallos jogot adományoz [1] Westerházi Bálint és János testvéreknek, továbbá Westerházi Imre fiainak Mihálynak és Andrásnak, János fiának Benedeknek, György fiának Miklósnak és Pál fiának Jakabnak valamint Mileki Miklós fiának Andrásnak Sopron, Mosony és Vasvármegye területére való érvényességgel.

Ebből és a csornai konvent 1433. évi bizonyság leveléből is kivehetőleg a XV. században az előbb bemutatott leszármazási táblából feltüntetteken kivül még a következő Vesterháziak éltek:

Pál 1433
Jakab 1433
István 1433 | Miklós 1433 | László 1433 | János 1433
Benedek 1433
Vitus 1433
Miklós 1433

továbbá:

György 1433, 1450
Miklós 1433, 1450
István 1433 | Imre 1433 | János 1433 | Jakab 1433 | András 1433

Ezeknek helyét a családfán nem vagyok képes megjelölni.

A czimerszerző Bálint fiának Imrének nevével V. Lászlónak Budán 1456 márczius 12-ikén kelt adománylevelében találkozunk, melyben Bánládon — Bán-Ládony (ma Pór-Ládony) Sopron-vármegyei helységet Haraszti Thopán Kelemen magvaszakadtával Varjuhegyi Lőrincznek és Westerházi Imrének adományozza.[2]

BÁRCZAY OSZKÁR.

Genealogiai adalékok a csicseri Ormos család Szabolcs vármegyében kihalt ágához.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság közlönye a Turul 1898. évi folyamának I. füzetében 41 42. lapján a csicseri Ormos családról megjelent közleményemet az Ormosok azon kihalt ágával szoros vérségben álló két nemzetség genealogiai ágazatának hiteles kimutatásu felsorolásával kivánom kiegésziteni.

Emlitett értekezésemben csicseri Ormos Miklós hitveseként szatmári Király Erzsébet emlittetik, kinek fia csicseri Ormos György volt.[1]

Györgynek neje, Morvay József ugocsai alispán és hitvese csicseri Ormos Kata leánya, alsódraskolczi Morvay Erzsébet,[2] kitől csak egy leánygyermeke született: Katalin, kivel a szabolcs vármegyei csicseri Ormosok ága sirba szállt. Ezt a Katalint ludányi Bay Gábor vette nőül.[3]

Ludányi Bay Gábor Bereg vármegyében Surány faluban született.[4] Szülői voltak: ludányi Bay Károly Bereg vármegye főszolgabirája, és csernelházi Chernel Erzsébet.[5]

Ludányi Bay Károly Bay György fia, első nejétől pazonyi Elek Krisztinától született.[6] Bay Györgynek első nejétől: pazonyi Elek Krisztinától Károly fián kivül még három gyermeke maradt, u. m. Erzsébet Dézsi udvari tanácsos neje, Adám, a ki csak egy leánygyermeket hagyott hátra és Ferencz, a ki királyi testőr volt, neje Olgyai Anna, de utódot maga után nem hagyott.

Pazonyi Elek Krisztina halála után az öreg Bay György csebi Pogány Máriát vette nőül; ebből a másodszori házasságából öt gyermeket hagyott maga után u. m. Teréziát, csomai Kajdi Lajosnét, Zsófiát nagyváradi Ajtay Józsefnét, Máriát gulácsi Gulácsi Lőrinczné, Józsefet és Györgyöt. Ekként a két rendbeli házasságból Bay György kilencz élő gyermeket hagyott maga után.[7]

Pogány Máriától született leánya Terézia Kajdi Lajosné[8] férjéről örökölte a Bereg vármegyében fekvő Csoma falut, melyet még életében öcscsének Györgynek ajándékozott. Házassága gyermektelen maradt. A testvér nénjétől Csoma falut ajándékba nyert Bay György királyi engedéllyel a csomai előnevet úgy maga, mint utódai részére fölvette.[9]

[1] Eredetije a család levéltárában.

[2] Hazai okmtár, IV. k. 384. l. Eredetije a Niczky cs. ltárában, 178. sz. a.

[1] Csicseri Ormos Miklósné, szatmári Király Erzsébet halálakor felvett 1795. évi eredeti leltári okmány. Prazsályi-Kun és a szentmiklósi és óvári Pongrácz nemzetség közti nagy osztály eredeti okmányai.

[2] Családi eredeti okmányok.

[3] Esketési anyakönyv bejegyzés 1833. év.

[4] Bereg-Surányi anyakönyv 1803. évi bejegyzésének hiteles kivonata.

[5] Ludányi Bay Károly és hitvese csernelházi Chernel Erzsébet esketési bejegyzése 1796. év február 14-ről beregsurányi anyakönyvben.

[6] Bay Károly testvéreinek jogutódjait hitelesen egyenkint feltüntető hivatalos tabella. Csebi Pogány Mária sajátkezü levelei, melyeket mostoha fiához, L. Bay Károlyhoz irogatott.

[7] Bay György kétrendbeli házasságából származott Bay testvérek jogutódjai közt keletkezett osztály-pótokmányok 1., 2., 3., 4., 5. eredetiben.

[8] Kajdi család (Beregvárm.) u. i. Bécs, 1790 deczember 24-ikén L. IV. lásd Illési J. és Pettkó B. «Királyi könyvek» nemesség, czim, előnév. Ugyanott: Kajdi Lajos «csomai» előnév Bécs, 1794 június 23-ikán L. VIII. k. 165. l.

[9] Bay de Ludány Györgynek «csomai» előnév adom.

A ludányi Bay család első ismeretes őse Barnabás, 1453. év körül származott Nógrád vármegyéből Bereg vármegye vidékére. Czimert a család Bay Ignácz személyében 1540-ben I. Ferdinánd királytól nyert.[1]

E czimer kék mezőben, ötleveles koronából kinövő, első lábában három rózsát tartó, szakálas fehér egyszarvut (unicornis) ábrázol. A pirossal bélelt sisak fölött ötleveles koronából ugyanilyen szakálas egyszarvu emelkedik ki.[2]

Ezzel a czimerrel élt a család egészen napjainkig, a mint ezt egy 1831-ből származó családosztály-levélen lévő pecséten is láthatjuk.[3]

A beregvármegyei Bayak azonban az itt leirt czimert általánosan nem használták. A régibb Bayak gyűrüs pecsétjein a fehér egyszarvu egész alakban áll a pajzsban, három ágas koronán, vagy halmon (?) a sisak ötleveles koronájából pedig szintén egész alakban ágaskodik a fehér unicornis, első lábában szintén három rózsát tartva. Mikor és hogyan keletkezett a két czimer közt emez eltérés, előttem ismeretlen.

A XIV. században élt Bay Zsófia-Klárát a gróf Rádaiak őse Rádai Gáspár vette nőül. Bereg vármegye történelmében a Bayakkal gyakran találkozunk; voltak közülük számosan főszolgabirák, főjegyzők, alispánok, országgyülési követek.[4]

A harcztéren is feltünt közülök némelyik; a legkimagaslóbb alak ludányi Bay Ferencz, a ki 1552-ben Eger védelménél elnyerte az «Egri nevet.[5] 1565-ben Erdőd, 1567-ben Krasznahorka vár királyi kapitánya.[6]

Ugyancsak 1570-ben, mint Munkács királyi vár parancsnoka, Bereg vármegyét is kormányozta.[7]

A régibb időben a Bayak által egybeállitott Bay-család genealogiai táblázata fölmutatja Mihályt, a ki 1604 körül élt.[8] Ez a Mihály ecsedi Báthori István kedvencz főembere vala,[9] kitől a Pozsony vármegyében fekvő Dévény végvárat nyerte ajándékban. Bay Mihály hitvese Czobor Erzsébet volt, kitől csak egy leánygyermeke született, Zsuzsanna, kit a Keglevics grófok őse, Keglevics Péter vett el feleségül. Fiuk Keglevics Ferencz, a ki az anyjáról Bay Zsuzsannáról örökölt Dévény végvárat a Pálffi grófoknak adja el.

L. Bay László a Rákóczi fejedelmi ház rendithetetlen hive, 1711-ben Munkács vár parancsnoka.[1]

Ludányi Bay Mihály szintén Munkács vár parancsnoka, portai követ, Thökölyi Imre fejedelemmel Nikomediában bujdosott; uti naplóját a Magyar Tudományos Akademia adta ki.[2] Ennek a Mihálynak, mint hiteles adatok igazolják, fiutódja nem maradt. Édes testvére volt Ferencz.[3]

1714-ben Bereg vármegye alispánja, ki 1690 körül vette nőül a Káta nembeli Rafain comes ivadékából származott Surányi-Charnavadai nemzetség[4] utódját Osztopáni Pernyeszi Borbálát.[5] Ennek a ludányi Bay Ferencznek fia: Ferencz, ennek György, ennek fia megint György, a kinek első neje pazonyi Elek Krisztina, a második csebi Pogány Mária. E két házasságból ágaznak le a bereg vármegyei ludányi Bayak.

A bereg vármegyei Bayakkal szoros vérségben áll az ősrégi eredetü, előkelő Osztopáni Pernyeszi nemzetség. Ennek a családnak czimere a Bay czimerrel majdnem azonos. Vörös mezőben arany koronából kinövő, mellén nyillal átlőtt szakálas fehér egyszarvut (unicornis) ábrázol. A sisak felett ugyanilyen szakálas egyszarvu emelkedik ki.[6]

Mielőtt az Osztopáni Pernyesziek történelmileg följegyzett működését fölemliteném, ide bejegyzem a Turul 1893. év folyamában III. füzet. K. A. által közölt genealogiai közlemény töredékét, a mely tanusitja, hogy az Osztopáni Pernyeszi nemzetség a dunántuli vármegyék főrendeivel is vérségben állott, mert Viczay Ádám atyja Viczai Sándor, ennek anyja a régi nemesi vérből somogy vármegyei főispán beregszói Hagymássi István fiától, Miklós szörényi bántól való fia Hagymássi Gábor, ennek felesége Osztopáni Pernyeszi Kata, ennek leánya Orsolya.

A fentebb megirt Viczai Ádám anyja volt Hédervári Kata, Hédervári István leánya, a kinek anyja galantai Esterási (Esterházi) Erzsébet, ennek a leánya Esterházi Erzsébet, a ki

Bécs 1830 június 17-ikén L. XV. k. 720. l., lásd Illési-Pettkó «Királyi könyvek».

[1] Lehoczki Tivadar Beregvárm. monograph.

[2] Beregvármegye levéltár. 1., 3., 4. sz. a. Bay Ignatio de Ludány. Ferdinandus rex insig. nob. conf.

[3] Ludányi Bay Károly és mostoha testvére Bay Zsófia nagyváradi Ajtay Józsefné által Bereg-Surányban kiállitott pótosztályukat érdeklő okmány 1831-ből.

[4] Beregvármegye levéltára.

[5] Budai polg. lex. I. k. Szirmai Szatmár várm. II. k.

[6] U. ott.

[7] Beregvármegye levéltára. Comes Bay, 1570-ben Beregvármegye alispánja Ilosvay Miklós lásd Petrovai «Ilosvay család» Turul, 1896. 3. füzet.

[8] Lehoczki Tivadar Beregvárm. monog. Bay-család genealogiai táblázata III. k.

[9] Komáromi András «Ecsedi Báthori István» Magyar Hirlap. 1895 V. évfolyam 185 sz.

[1] Thaly Kálmán czikke a Történelmi Tár 1888. év II. füzetében.

[2] Thaly Kálmán kiadásában.

[3] Családi okmányok. Beregvármegyei levéltár és a bereg-surányi régi templom karzat fölirata.

[4] Káta nemzetség: Szabó Károly «Kun László» 101. l. 1695—1697. évi Csarnavada (Bereg várm.) falura (mai Csarada) vonatkozó eredeti okmányok.

[5] Ludányi Bay család genealog. táblázata Lehoczki Tivadar. Bereg várm. monog. III. k.

[6] Haller grófok «Nemzetség könyve» Turul IV. k. 1886. év I. füzet.

gróf Esterházi Pálhoz Érsekujvár vicegenerálisához ment nőül és ennek a gróf Esterházi Pálnak neje Károlyi Mihály leánya Károlyi Zsuzsanna volt stb.

Osztopán Dénes. Ezt a Dénest küldék a magyar főrendek 1384-ben Anjou Mária királynénkhoz, hogy a fiatal királynét Magyarország nemessége jogaira figyelmeztesse.[1]

Osztopáni Pernyeszi Miklós. 1518-ban II. Lajos király tanácsosa.[2]

Osztopáni Pernyeszi András. Őt és Rajki Gábort a pozsonyi országgyülés 1569-ben Ausztria támadása meggátlása végett az ország határához rendelte.[3]

Osztopáni Pernyeszi Farkast Martinuzzi 1550-ben Csanád védelmére küldötte ki, és Csanádnál Petrovics rácz seregét derekasan meg is verte, de a csata hevében sulyos sebet kapott lábán. 1561-ben a sánta Osztopáni Pernyeszi Farkas Babocsa kapitánya és Zrinyi Miklóssal Monoszlónál a törökön fényes győzelmet aratott, mely győzelmet Tinódi Sebestyén is megénekelte.[4]

Az Osztopáni Pernyeszi nemzetség házasság révén származott Erdélybe. Legalább a házasságok följegyzéseiből azt következtetem.

A XIV. században élt Osztopáni Pernyeszi Anna elsőben losonczi Bánffi Györgyné, másodszor apanagyfalvi Appaffi István Belső-Szolnok vármegye főispánjával lakodalmazott.[5] Ezzel a házassággal az Osztopáni Pernyeszi család a fejedelmi Appaffi nemzetséggel jött atyafiságba.

Osztopáni Pernyeszi Dorottyát Haller Mihály vette nőül.[6] Osztopáni Pernyeszi Zsófia Gerendi Istvánné,[7] mely házasság az Osztopáni Pernyeszi családot a Rákóczi fejedelmi házzal hozza rokonságba.

I. Osztopáni Pernyeszi István Erdélyben, Udvarhelyi főkapitány. Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem őt küldi Lengyelországba Gradnóba, hogy az 1587-ben elhalt nagy Lengyel király somlai Báthori István hamvait Krakkóba szállító lengyel gyászpompánál, Erdélyországot képviselje.[8]

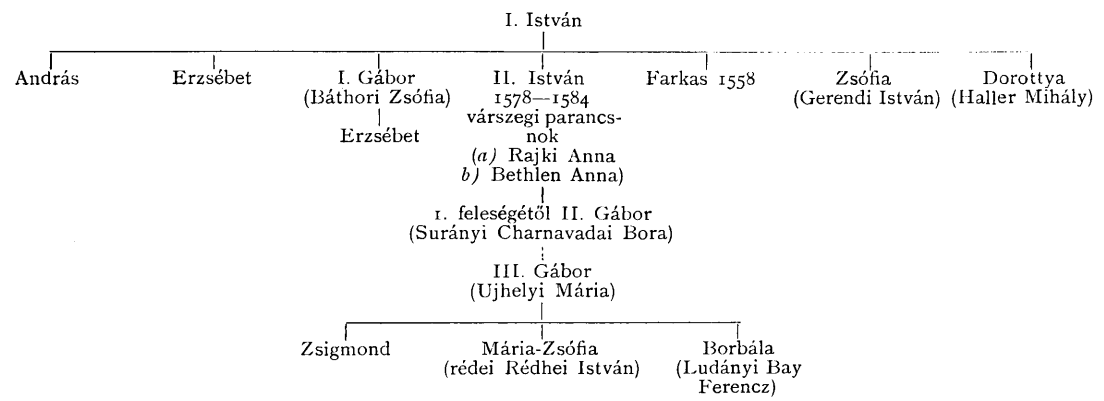

(Osztopáni Pernyeszi nemzetség genealog. táblázata: Turul 1892. III. f. kivonata.)

Mint az itt álló genealogiai táblázatból kitünik, I. Osztopáni Pernyeszi István fia I. Osztopáni Pernyeszi Gábor ennek hitvese Báthori Zsófia.[9] Ennek az Osztopáni Pernyeszi Gábornak csak egy leánya maradt: Erzsébet.

I. Gábor testvére II. István, 1578-ban várszegi kapitány, ennek fia volt II. Gábor, a ki az utolsó Surányi-Csarnavadai Gábor utódját Surányi-Csarnavadai Borát vette nőül, ennek fia: (Turul 1892. év III. füzet.) III. Osztopáni Pernyeszi Gábor, ennek leánya: Mária-Zsófia, rédei Rédhei Istvánné, a másik leányát Borát ludányi Bay Ferencz vette nőül.[10]

Osztopáni Pernyeszi Gábor Bocskai István fejedelem korszakában 1606-ban Kővár kapitánya, Középszolnok főispánja. De hogy melyik Osztopáni Pernyeszi Gábor viselte ezen tisztségeket teljes okadat hiányában nem jelezem meg.

Az Osztopáni Pernyeszi nemzetség Miklósban halt ki.[11]

[1] Budai polg. lex. III. k. 100. l.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] U. ott.
[5] Gróf Lázár Miklós a Századok 1888 deczemberi füzetében 919. l.
[6] Haller grófok nemzetségi könyve.
[7] Turul 1892. év III. füzet osztopáni Pernyeszi család genealog. táblázata.
[8] Budai polg. lex. I. k. 275. l.
[9] Somlai Báthori István a Szaniszló unokája Szaniszló fia István Turóczi Orsolyától való, annak fia István, ennek Farkas, ennek a Báthori Farkasnak a leányát nagykállói Kállói Ferencz vette nőül. Báthori Farkas fia Zsigmond, ennek unokája Báthori Zsófia, a ki először losonczi Bánffi Tamásné, másodszor osztopáni Pernyeszi Gáborhoz ment férjhez. Lásd: Budai polg. lex. I. k. 197. l.
[10] A beregvármegyei Charnavada (jelenleg Csarada) falu régi templom falán maig látható a Rédhei nemzetség fára irott siremléke.
[11] Turul, 1892. év III. f. Osztopáni Pernyeszi nemzetség terjedelmes genealog. táblázata.

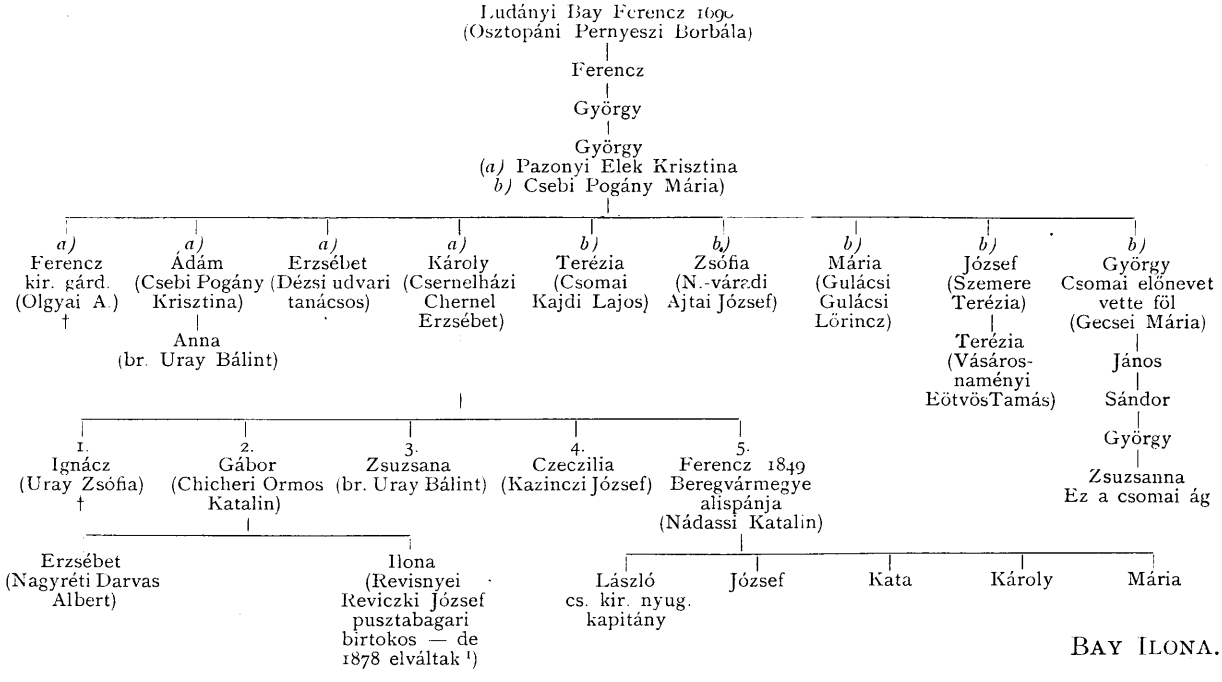

BAY ILONA.

[1] Gábor két jogutódja: Erzsébet és Ilona házassági okmányainak hiteles kivonata. — A két testvér örökösödési és osztály okmányai.

Az ónodi Zákány-családról.

A Turul mult évi 2-ik füzetében (68—71. l.) irtam volt egy kis közleményt a régi nemes, és valaha Somogyból Borsodba szakadt s itt a kuruczvilágban nevezetes szerepet vitt Zákány-családról «*Három Zákány István*» czim alatt. Most *Puky József* t. tagtársunknak — a borsodi hires Zákányok vérrokonának — szivességéből nehány érdekes adalékkal toldhatom meg idézett czikkemet.

A 69. l. emlitettem, hogy még 1855-ben, mint 16 éves gyermekifju, mily kegyelettel szemlélém a szendrei reform. egyháznak a régi Zákányok buzgó adományaiból származott szent edényeit és egyéb régiségeit, nevezetesen a Zákány Tamás, András vagy István (a keresztnévre már nem emlékeztem vissza biztosan) vég-szendrei vitéz kardjától levágott török basa turbánövét, stb. Mely érdekes régiségek, hogy megvannak-e még? — kérdést tettem.

Most már e kérdésre magam adhatom meg örömmel a választ, hogy igenis megvannak, gonddal őriztetnek, sőt az Ur asztalához szolgáló két boros kanna az ezredéves történelmi kiállításon is látható vala, (a katalógus 2205. és 2206. sz. a., a XVIII-ik teremben.) Megtudjuk továbbá, hogy a török basa vitézi legyőzője és a nagylelkü ajándékozó, a kuruczvezér ónodi kapitány idősb Zákány Istvánnak édes atyja: amaz ugyancsak idősb *Zákány András*, borsodi alispán, többszörös országgyülési követ és táblabiró volt, kinek ezen szerepléséről megemlékeztünk. Sőt az évet is megtudjuk: 1639.

A *Puky* (másként *Poky*) család irományai között a következő eredeti régi följegyzés maradt fenn:

«*Zákány András* a 16-ik *(17-ik!)* seculumban Borsod Vármegye vice-ispánya, és a felesége *Poky Ilona* volt. Kik is a szendrei templomnak egy nagy ezüstkannát ajándékoztak; a neveik fel vagynak mettzve rajta. Azon kivel *a Zákány András által a szendrei parton levágott Török Basa czifra sabrákja* (csótár; nyeregtakaró) *a szendrei templomba a cathedrán, az öve meg a Basának kendő gyanánt az Ur asztalán szokott lenni.* Ennek a Zákány Andrásné. Poky Ilonának osztálylevele s ascendensi tudatnak.»

A sárgás-barna szinü, háló-forma szövetü selyemövet (a mint már emlitém) 1855-ben láttam, az aranyvirágokkal gazdagon kivarott, piros szinü, pompás keleti müvü nehéz selyem csótárral együtt; csakhogy akkor nem voltak az Ur asztalán s szószéken, hanem egy nagy ládából vették ki megmutatni. Az egyház szent edényeiről pedig nt. Paksy Sándor szendrei reform. lelkész ur 1891 márczius 4-ikén ezt irja:

«Van az egyháznak három ezüstkannája.

A legnagyobbat *id. Zákány András*, Borsod vármegye alispánja *és neje Puky Ilona* (id. Puky Péter leánya) ajándékozta; a középsőt *ifj. Zákány András* és neje *Stenczel Anna*, a legkisebbet pedig Hartyányi Borbála.[1] A legnagyobb kannán ez a körirat áll bevésve:

GE. D. AND. ZAKANY V. Co. INCLVTI Cot. BORSOD et UXO. Ei G. D. HELE. POKI in HON. SACRATISS. SANG. I. CHRI. — Fd. ECCL. EVANG. SZENDRÖV. F. F. ANNO D. 1639. D. 19. MEN. APR.»

E felirat minden kétséget kizár. A nehéz ezüstkancsó készittetése és a szendrei ref. egyháznak ajándékozása tehát 1639-ből való; azonban a török basa levágása alighanem valamivel korábbi évekből, id. Zákány András ifjui éveiből való esemény, miután ő 1639-ben már, s alispáni tisztén kivül főként fia és unokája (a *két elző Zákány István*) korából itélve, — meglehetős öreg ur lehetett. Egyébiránt id. Z. András, mint látszik, kétszer nősült; gyermekei: id. *Z. István*, ifj. *Z. András* és *Z. Klára* Szemere Józsefné, első hitvesétől Puky Ilonától születtek; de anyjok halála után édes atyjok (kinek utolsó nyomát 1655-ben találjuk) ludányi *Bay Zsuzsánnát* vevé feleségül, a ki egy 1665-ben kelt eredeti zálogváltási levél szerint mint id. Zákány András *meghagyott özvegye* élt Borsodban vagy Gömörben.[2] Gyermekei e levélben nem emlittetnek.

Hogy pedig Zákány András *kettő* volt (apa és fiu), e záloglevélen és a föntebbi lelkészi tudósitáson kivül kitünik a Turul m. évf. 70. l. közlöttük Rákóczi-kori folyamodvány szövegéből is, melyben a kuruczvezér id. Zákány István atyául «Nemzetes *üdösbik* Zákány András Uram» mondatik. Az u. o. közzé tett származékrendet tehát ezek s a Puky-család levéltárában levő még némely más adatok szerint a következőképen egészithetjük ki:

Zákány I. *András*
1635, 1637 Borsod vármegye országgyülési követe; 1639 alispánja; 1646, 1647 és 1655 ismét követe
(1. Puky Ilona
2. Bay Zsuzsánna, ki 1665 özvegy)
Első nejétől

I. *István*	II. *András*	*Klára*
1670 előtt ónodi kapitány; ettől fogva kurucz vezér; 1672 Ónodot vijja, † 1681 előtt	(Stenczel Anna)	(Szemere József)

II. *István*	*N. N. leány*
az ónodi seregek főtisztje, Thököly hive, 1686—90 táján haza száll Ónodra, † 1700 előtt	(Szuhay Gáspár)

Erzsébet	III. *István*
1686, 1705 (Olchváry Ferencz)	1705 árva, tanuló ifju

Maradtak-e II. Andrásnak, továbbá e III. Istvánnak fiuivadékai? Eddigelé nem tudjuk. A Zákány-utódok után úgy Borsod, mint Szabolcs vármegyében tudakozódtunk, — azonban sikertelenül. Ilyen nevü nemes családot ma ott nem ismernek; igy tehát valószinü, hogy e történelmi nevezetességü család fiágon kihalt.

THALY KÁLMÁN.

A Marczibány család czimeres levele.

A czimeres nemeslevelek viszontagságainak egy érdekes példájáról szólanak a következő sorok. 1797-ben Tolna vármegye arról értesitette a m. kir. Helytartótanácsot, hogy ez év január 16-ikán Zsitkovszky István szekszárdi mészárostól egy őt meg nem illető régi czimeres levelet vett el és helyezett a vármegye levéltárába, a melyet I. Mátyás király 1465-ben szent Barnabás napján Budáról keltezve adományozott. A czimerszerző családi neve ki van javitva s csupán annyi állapitható meg, hogy azt egy trencsénvármegyei Márton fia András nyerte. A Helytartótanácsnak első dolga volt a gyanus armalist magához bekivánni. A beküldött diplomából ő se tudott meg többet, mint a mennyit Tolna vármegye. Mégis, az ilyenkor követni szokott hivatalos eljárásnak eleget teendő, a czimerrajzot pecsétnyomóba vésette s a pecsétlenyomatot 9373. számu nyomtatott körözvény kiséretében 1797. május 2-ikán megküldte a vármegyéknek és városoknak, azzal a meghagyással, hogy szokott módon közhirré tevén, a netalán jelentkező igényjogosultakat hozzá utasitsa.

A körözvény nem maradt eredménytelenül. Nem sokára két jelentkező akadt. Az egyik: Gero István postaellenőr Győrből, a ki hosszadalmasan előadta, hogy atyja András a feleségét

[1] Ennek ajándéka 1681-ből való. Hartyányi Borbála, Péternek Puky Erzsétől született leánya és Hatvani András szendrei kapitány neje volt. Fiuk, Hatvani Ferencz, a szepesi kamara tanácsosává lőn, leányukat Máriát pedig Gyürky Pál kir. ezredes, majd kurucz tábornok és senator († 1709.) birta nőül.

[2] Nagy-Bessenyői *Bessenyey István* a Gömör vármegyében Lénárdfalván birt három egész házhelyét, a melyek «*Nemzetes Bay Susánna Aszonynál, néhai Öreghbik Zákány András Uram Relictájánál*» voltanak zálogban, ettől kiváltván, — adta és vetette ismét zálogba négy egész esztendőre Nztes és Vzlő Hamvay György Uramnak és feleségének Nztes Náprágyi Ersébet Asszonynak stb. 400 magyari forintokban. «Datum in Possessione Gicze, die 24-ta February Anno Dni 1665. *Bessenyey István m. p.*» (Eredeti, *Puky József* urnál Budapesten.)

hütlenül elhagyván, ez a férje iratait átvizsgálás végett átadta Kostyán pestvármegyei várnagynak, a ki az iratok közt feltalálta Mátyás királynak a Gero család részére adományozott nemeslevelet. Gero András később visszatért a feleségéhez, de nem sokáig éltek együtt; összepakolta papirjait, köztük a nemeslevelet, és ujra elhagyta családját, hogy soha többé hirét se hallják. Gero István, a postaellenőr úgy véli, hogy a körözött armalis őt illeti, mert családja trencsénmegyei eredetü s az ő armalisukat is Mátyás király adományozta; könnyelmü apja valószinüleg elzálogositotta s igy kerülhetett az Tolna vármegye levéltárába. Gero előadásából nyilván való, hogy puszta okoskodásra alapitja igényét s hogy az ő dolgában csak a hivatkozott Kostyán várnagy adhat utbaigazitást. Azonban a Kostyán Mihály kihallgatásával megbizott Pest vármegye azt jelentette, hogy egykori várnagya már vagy 30 esztendővel az előtt meghalt. És ezzel megszünt a Gero István igényjogosultsága; az armalis kiadására irányult kérelmét a Helytartótanács teljesithetetlennek találta.

A másik igénylő Trencsén vármegyéből jelentkezett. A vármegye akkori helyettes alispánja Puchói Marczibány Imre, a mint a körözvényt megkapta, rögtön észrevette, hogy a pecsétlenyomat, mely két első lábával, keresztbe fektetett kardot tartó ágaskodó medvét ábrázol, tökéletesen megfelel az ő családi czimerének. Nagyobb bizonyosság okáért a vármegye utján az eredeti czimeres levelet leküldette s akkor határozottan meggyőződött, hogy az kétségtelenül őt illeti. Bejelentette tehát igényét, okait következőleg fejtvén ki: 1. Az armalisban megnevezett Márton fia Andrásnak ugyancsak I. Mátyás király adománylevelet is állitott ki (1469-ban) a puchói és nimniczi kuriákról. 2. Családja folytonosan azzal a czimerrel élt és él most is, a mely az armálisban látható. 3. Arról, hogy az armális Tolna vármegyében lappang, már husz év előtt értesült a család. 4. A *puchói* előnévvel több mint három század óta szakadatlanul élnek. 5. Az armalist nem nemességük igazolása vagy valamely jogaik visszaszerzése végett kivánják vissza, hanem csakis azért, hogy azzal más jogosulatlanul vissza ne éljen. 6. Az ő nemességük a Mária Teréziától nem rég kapott adománylevél alapján is beigazolható, nem szükséges nekik a czimerszerző Puchói Andrástól való izenkénti leszármazást kimutatni, jóllehet ezt is megtehetnék, mert a nagy emlékü király adományozta puchói és nimniczi kuriákat azóta mindig s most is lakja a család. 7. Azt, hogy a családi oklevelek nagy része, köztük a czimeres levél, a viszontagságos időkben elvesztek, kész esküvel erősiteni. Mindezek alapján ismételve kéri a nemeslevél kiadását, a mire a Helytartótanácsot 500 frt birság terhe alatt az 1659 : 43. t.-cz. is kötelezi.

A Helytartótanács nem is vonakodott Marczibány kérését teljesiteni; azonban az ez iránt megkérdezett m. udv. kanczellária nehézségeket támasztott, mert abból indulván ki, hogy ugyanazzal a czimerrel és ugyanazzal az előnévvel nem ritkán több, különböző család is él, ennélfogva 1798 május 25-ikén 4996. sz. a. kelt rendeletével oda utasitotta Marczibány Imrét, hogy a czimereslevélnek egykor a családi iratok közt létezését s azok közül elveszését, valamint a czimerszerző Puchói Mártontól való leszármazását igazolja be.

Marczibány Imre csak a következő 1799. évben nyilatkozott a kanczellária követelésére. Mindenekelőtt megjegyzi, hogy a leszármazás kimutatását feleslegesnek tartja. A Marczibány családnak jelenleg más élő tagjai nincsenek, mint ő felsége néhai tanácsosának Marczibány Lőrincz csanádvármegyei volt alispánnak a gyermekei, köztük a kérelmező Imre. Ismétli, hogy családja századok óta használja a kérdéses czimert, valamint a puchói és nimniczi kuriát és fundusokat, melyekre legutóbb, 1658 február 8-ikán Wesselényi Ferencz nádortól is kaptak Marczibány Miklós, Mátyás, István és Zsigmond uj adománylevelet. Annak az igazolására, hogy a kérdéses armális megvolt a családi iratok közt, bemutatja a Puchón 1676 február 14-ikén kelt okmányt, mely szerint a néhai Puchói Marczibány György és Klobusiczky Kata fiának Györgynek a fiai István és Zsigmond abból az alkalomból, hogy első szülött testvérbátyjuk Mátyás «in partibus regni Hungariæ Superioribus» választott magának lakást, a családi levéltárt neki, mint törvényszerinti gondozójának leltár mellett átadják. A leltárnak mindjárt első pontjában foglaltatik: *Litterae insigniales familiae Marczibány Mathiae regis emanatae*, második pontjában pedig ugyancsak Mátyás királynak már emlitett adománylevele a túróczi konvent beiktatási jelentésével együtt a puchói és nimniczei nemesi udvarházakról.

Marczibány Imre ezen ujabb érvelésének meg lett a kivánt sikere. A kanczellária 1799. évi 9681. sz. rendeletével elrendelte a czimerlevél visszaadását, a miről a Helytartótanács 1799 október 8-ikán 23298. sz. a. értesitette Trencsén vármegyét.

Ily módon a valószinüleg ellopott czimeres levél hosszas hányódás után ismét vissza került jogos gazdájához.

A Marczibány-féle armalis itt elmondott viszontagságos története nem egészen uj dolog. Már Nagy Iván emliti az 1797. évi 9373. sz. helytartótanácsi intézvényt, de aligha látta (Magyarország Családai VII. k. 295. l.). Ha látta

volna, az armalis keltét, bizonyára nem teszi 1467-re, mert a hivatalos körözvény, valamint a többi tárgyalási iratok[1] következetesen *1465* szent Barnabás napjáról (június 11-ikén) szólanak. Továbbá látnia kellett volna a körözvényhez csatolt pecsétlenyomatot, mely az *eredeti* czimerről készülvén hitelesebb és helyesebb, mint az a rajz, melyet ő *ujabb vételü* pecsét után közölt s melynek hiányosságát már ő maga felismerte. De helyesebb a Siebmacher Wappenbuch-jában látható rajznál is, mely szintén pecsétlenyomatról — még ha XVIII. századi lenyomatról is — készült. Mind Nagy Ivánnál, mind Siebmachernél a medve *dombon ül*, két első lábában (Nagy Iván szerint: *szájában* is) *görbe* kardot tart. Ellenben a Helytartótanács pecsétlenyomatán a medve egyenesen *ágaskodik* és pedig *nem dombon;* fejét jobbra (heraldikailag véve) fordítja; két első lábában a *nyak irányában keresztbe fektetett egyenes*, tőr alaku kardot fog. A sisakdisz: hasonló medve, növő helyzetben. A pajzs kék szinü; ebben megegyeznek az emlitett heraldikusok is.

Dr. ILLÉSSY JÁNOS.

[1] *1797. évi* 5185., 9373., 15992, 19703., 20073., 25756. — *1798. évi* 2591., 8613., 14086., 20239., 23616. — *1799. évi* 13979., 18229., 23298. htt. és *1798. évi* 4996. — *1799. évi* 9681. kanczellári szám.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató választmánya *Szilágyi Sándor* másodelnök elhunyta alkalmából f. évi január 13-ikán rendkivüli ülést tartott, melyen *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt *Barabás Samu*, *Bánó József*, *Békefi Remig*, *Boncz Ödön*, *Borovszky Samu*, *Dézsi Lajos*, *Emich Gusztáv*, *Hajnik Imre*, *Illésy János*, *Komáromy András*, *Majláth Béla*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Óváry Lipót*, *Pauler Gyula*, *Soós Elemér*, *Tagányi Károly* ig. vál. tagok, *Fejérpataky Kálmán* ügyész és *Schönherr Gyula* jegyző vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, a következő beszédben adta tudtára az igazgató-választmánynak a gyászesetet, mely a rendkivüli ülés összehivását szükségessé tette:

Tisztelt választmány! A legszomorubb kötelesség jutott osztályrészemül, mikor másodelnöki tisztemből kifolyólag intézkednem kellett a jelen rendkivüli ülés összehivása felől. Mély gyászszal fejeztük be az elmult szomoru évet, sulyos csapással kezdjük az ujat.

Nincs még két hónapja, hogy elvesztettük társaságunk, elnökségünk diszét, *Nagy Ivánt;* most ismét sulyos, pótolhatatlan veszteséggel állunk szemben *Szilágyi Sándor*, a fáradhatatlan munkás, a hazai tudománynak és közmüvelődésnek buzgó előharczosa, ki minden szép és nemes törekvésért lelkesedni és azokra lelkesiteni tudott, társaságunk nagyérdemü másodelnöke, ki éveken át vezette ügyeinket, ki társaságunk czéljait mind erejével előmozditani iparkodott, nincs többé. Ő is itt hagyta e küzdelmes világot, s dicsőséggel megfutott irói és tudományos pálya után örök nyugalomra tért.

A lesujtó hir első hatása alatt még nem is látjuk vesztességünket egész nagyságában. Egygyel azonban tisztában vagyunk. Az ürt, mely utána marad, egy ember munkássága nem töltheti be. A bámulatot keltő tevékenység, melyet az elköltözött félszázadnál hosszabb irói pályája alatt tudományos és társadalmi téren kifejtett, több egyén munkásságára vár, nem hogy ő pótolható, hanem hogy a pihenés nélküli munka folytatható legyen.

Az általános gyászból, mely a tudományos világot érte, társaságunk is kiveszi a maga részét. Gyászoljuk, sirassuk az elköltözöttet, ki ott volt társaságunk születésénél, figyelemmel, jóakarattal tanácsaival kisérte annak müködését. Szenteljük emlékének mai ülésünket, s ápoljuk azt továbbra is buzditó példa gyanánt, mint olyan férfiuét, kinek egész életpályája a közmüvelődés és tudomány szolgálatában telt el és ki e téren pihenést nem ismert. Áldás emlékére!

Ezután *Schönherr Gyula* társ. jegyző előterjesztvén az elnökségnek a gyászban való részvételre vonatkozó javaslatait, az igazgató-választmány a következőket határozta:

1. Szilágyi Sándornak a társaság nagyérdemü másodelnökének elhunyta felett mély fájdalmát nyilvánitja és e megboldogultnak a társaság felvirágoztatása körül szerzett érdemeit jegyzőkönyvében megörökiti,
2. elhunyta felől külön gyászjelentést ad ki,
3. családjához részvétiratot intéz,
4. koporsójára koszorut helyez,
5. temetésén testületileg vesz részt,
6. a gyászszertartáson bucsuztatót mondat,
7. folyóirata legközelebbi füzetében nekrologot szentel az elhunytnak és
8. egy később kitüzendő ülésében emlékbeszédet fog felette tartatni.

Elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére felkéri *Bánó József* és *Boncz Ödön* ig. vál. tagokat s ezzel az ülést berekeszti.

SZILÁGYI SÁNDOR.

(1827—1899.)

Még nem gyepesedett be a sirdomb, mely társulatunk egyik másodelnökének Nagy Iván-nak porladó hamvai fölé emelkedik, már is ujabb gyász érte társaságunkat. Szilágyi Sándor másodelnökünk hosszas szenvedés után kilehelte minden szép, minden jó iránt fogékonysággal teljes, nemes lelkét.

Nem jött váratlanul a hir. Hosszu időn keresztül aggódó szemmel kisértük a küzdelmet, melyet a törékeny, de szivós testtel a válni készülő lélek folytatott. Hányszor hittük, hogy a vég már csak napok kérdése, de csodálatos természete ujból és ujból diadalmaskodott a lappangó kór felett. És mintha uj erőt meritett volna a küzdelemből, ujult kedvvel látott a munkához, dolgozott, lelkesitett, buzditott. S midőn a halálos kór végleg ágynak dönté, melyből többé fel nem kelhetett, mikor biztosan tudtuk, hogy élete már csak órák, perczek kérdése, folyton reméltük szivünk mélyében, hátha mégis győzedelmeskedik természete, s vissza adja őt ujból az életnek s nekünk, hű gárdájának. Csalódtunk. A hidegülő testből felszabadult lélek elszállott örökre, s mi, kik lesujtva álltunk ravatala mellett, mondhatatlan ürt érzénk magunk körül. Mintha saját lelkünkből szakadt volna ki egy rész, úgy jajdult fel ajkainkról a fájdalom hangja és megtörve a súlyos csapástól, könyes szemekkel kisértük utolsó utjára.

Ha volt, ki széles e hazában a tudományos életnek úgyszólván központját képezte, úgy Szilágyi Sándor volt az, kinek egész élete munkában, folytonos munkában telt el. A hazai történettudománynak fellendülése az utolsó huszonöt év alatt az ő nevével van elválhatatlanul egybeforrva. Nemcsak személyes tevékenysége, egy egész könyvtárt megtöltő irodalmi munkássága, hanem személyes buzditása, vezérlése segitette elő e fellendülést, vetette meg az alapot, melyen a magyar nemzeti mult büszke csarnoka felépült. S ha majdan valaki meg fogja irni a magyar történettudomány történetét, Szilágyi Sándor neve arany betükkel lesz annak lapjára feljegyezve.

E lapokon Szilágyi Sándor dicsőségét, a magyar tudományosság körül szerzett érdemeit nemcsak a betük rideg világa, nemcsak a könyvtárakban hosszú sorozatot elfoglaló munkái fogják megörökiteni. Mert hisz a folyton haladó kutatás az ő munkássága eredményét is sok tekintetben meg fogja változtatni. Nem is munkáiban rejlik Szilágyi Sándor pótolhatatlansága. Mást, nagyobbat alkotott ő, mely irodalmi munkásságát túl fogja élni. Az ifjabb történetirói nemzedék az, mely hivatva van Szilágyi Sándor nevét az utókorra átszármaztatni. Mert Szilágyi Sándor megtette azt, mire csak a sors kiválasztottjai vállalkozhatnak. Maga köré gyüjtötte az ifjabb történetirói nemzedéket, azokba lelkesedést öntött, azokat buzditotta, nevelte, tanácscsal, utbaigazitással támogatta. Hányan vagyunk, kiknek ő egyengette utját a hazai tudományosság rögös, tövises utain. Mi, kik vele folytonos érintkezésben állottunk, tudjuk csak egész bensőnkben átérezni azon veszteséget, melyet Szilágyi Sándor halála a magyar történettudományra jelent.

Érdemeit szakavatott toll fogja méltatni. Addig is tegyük le a halhatatlanság jelképét a czipruságat s az érdem babérkoszoruját sirjára annak, kinek emlékét sziveinkben mindvégig hiven megőrizendjük.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi január hó 26-ikán *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt ülést tartott, melyen *Áldásy Antal*, *Barabás Samu*, *Bánó József*, *Békefi Remig*, *Boncz Ödön*, *Borovszky Samu*, *Dézsi Lajos*, *Hajnik Imre*, *Illéssy János*, *Kammerer Ernő*, *Komáromy András*, *Makay Dezső*, *Pauler Gyula*, *Pettkó Béla*, *Soós Elemér*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szinnyei József*, *Tagányi Károly*, *Thaly Kálmán* ig. vál. tagok, *Fejérpataky Kálmán* ügyész, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Schönherr Gyula* jegyző, titkár-helyettes vettek részt.

Az elnök az ülést megnyitván, napirend előtt bejelentette, hogy azon határozatok, melyeket az ig. választmány, elhunyt másodelnöke Szilágyi Sándor végtisztessége tárgyában f. évi január 13-iki rendkivüli ülésén hozott, végrehajtattak, s hogy a bucsuztatót a társaság nevében, az elnökség felkérésére, gróf Teleki Géza alapitótag, történelmi társulati elnöki minőségében mondott bucsubeszédébe foglalva mondta el.

Illéssy János ig. vál. tag felolvasta «A Marczibányi család czimereslevéléről» czimü értekezését, mely a Turulban fog megjenni.

A folyó ügyek első tárgyát az üresedésben levő titkári tiszt betöltése képezte. Az alapszabályok 15., 25. és 32. §§-ai értelmében elrendelt titkos szavazás utján beadott 23 szavazatból *Schönherr Gyulára* 17, *Komáromy Andrásra* 5 szavazat esett, egy szavazó lap üres volt. A társaság titkárává tehát az 1899—1903. évekre *Schönherr Gyula* választatott meg.

E választás által a jegyzői tiszt üresrdésbe jövén, az elnök felhivta az ig. választmányt annak betöltésére. A titkos szavazás utján beadott 22 szavazat közül *Áldásy Antalra* 16, *Illéssy Jánosra* 3, *Komáromy Andrásra*, és *Pettkó Bélára* 1—1 esett, egy lap üres volt; és igy a társaság jegyzőjévé az 1899—1903. évekre *Áldásy Antal* ig. vál. tag választatott.

Schönherr Gyula titkár bejelentette. *gróf Hunyady László* ig. vál. tagnak 1898 deczember 30-ikán bekövetkezett halálát. Inditványára az igazgató választmány a veszteség felett érzett részvételének jegyzőkönyvében adott kifejezést és elhatározta, hogy az elhunyt özvegyéhez részvétiratot intéz s emlékét a Turul hasábjain nekrologban örökiti meg.

Uj tagokul megválasztattak, és pedig évdijasokul, *Pázmány Zoltán* jogakadémiai tanár Kecskeméten (ajánlja a titkár), *Szatmár vármegye* közönsége (aj. Luby Károly), a kalocsai érseki könyvtár, (aj. a titkár), az eperjesi *Széchenyi-kör* (ajánlja Meliorisz Béla), báró *Győrffy Samu* Budapesten (aj. Nagy Géza), jalsoviczi *Jalsoviczky Sándor* Budapesten (aj. Pettkó Béla) és *Sztankay Gábor* honvédhuszár-kapitány Kassán (aj. a titkár).

A titkár bemutatta *Berzeviczy Edmund*, *Békefi Remig*, *Dézsi Lajos* és *Petrovay György* leveleit, melyekben ig. választmányi taggá történt megválasztatásukért köszönetet mondanak.

Éble Gáborról, ki az 1898. évi november hó 24-iki ig. vál. ülésen 3 ig. vál. tag szabályszerüleg benyujtott ajánlására az ig. választmány tagjává választatott, az ülés berekesztése után megállapittatván, hogy nem tagja a társaságnak, az ig. választmány a választást érvénytelennek nyilvánitotta, s miután ugyanő amaz ülésen a számvizsgáló bizottság tagjává is megválasztatott, helyébe a számvizsgáló bizottságba harmadik tagul *Borovszky Samu* ig. vál. tagot küldte ki.

A titkár előterjesztette a pénztárnok részletes kimutatását az 1898. év eredményéről; ezzel kapcsolatban felolvasta az előirányzat és tényleges eredmény összehasonlitását, mely a következő adatokat tartalmazta:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1898. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.

	Előirányzat frt kr.	Eredmény frt kr.	Különbözet frt kr.
1. Pénztári maradvány	182 28	182 28	— —
2. Értékpapirok kamatai	432 —	436 —	+ 4 —
3. Alapítványok kamatai	155 —	140 —	— 15 —
4. Pártoló tagdíjak	1400 —	1370 —	— 30 —
5. Évdíjak	1300 —	1300 —	— —
6. Kiadványok eladása	100 —	134 25	+ 34 25
7. Alapítvány-befizetés	100 —	99 80	— 20
8. Rendkívüli bevétel	10 —	5 88	+ 4 12
Összesen	3679 28	3668 21	

A tényleges eredmény e szerint 11 frt 07 krral kevesebb az előirányzatnál.

Kiadás.

	Előirányzat frt kr.	Eredmény frt kr.	Különbözet frt kr.
1. Személyi járandóságok	750 —	750 —	— —
2. Irói tiszteletdíjak és szerkesztés	700 —	632 90	— 67 60
3. Nyomdai költség	1400 —	1418 83	+ 18 83
4. Színnyomatok készítése	250 —	245 —	— 5 —
5. Metszetek, rajzok, czinkografiák	180 —	41 61	— 138 39
6. Utánvételi expeditio költségei	40 —	41 61	+ 16 03
7. Irodai átalány	60 —	60 —	— —
8. Társulati szolga díjazása	60 —	60 —	— —
9. Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb.	110 —	117 41	+ 7 41
10. Tőkésítés	100 —	101 10	+ 1 10
11. Rendkívüli kiadás	10 —	33 90	+ 23 90
Összesen	3679 28	3516 78	

A tényleges kiadások tehát 162 frt 50 krral maradnak az előirányzaton innen.

Előirányzott maradvány	19 frt 28 kr.
Tényleges maradvány	151 „ 43 „
A többlet tehát	132 frt 15 kr.

Vagyonállás 1898. deczember 31-ikén:

1.	Értékpapirok névleges értékben (koronajáradék 21,600 korona, jelzáloghitelb. nyer. kötvény 100 frt)	10,900 frt	— kr.
2.	Kötelezvényekkel biztositott alapitványok	2,600 «	— «
3.	Kötelezvény nélküli alapitványok	500 «	— «
4.	A középkori czimeralbum és a Nemzetségi Zsebkönyv czéljaira a takarékpénztárban két könyvre elhelyezett összeg	300 «	— «
5.	Készpénz (átvitel 1899-re)	151 «	43 «
	Összesen	14,451 frt	43 kr.

Tekintettel a régi gyakorlatra, mely szerint a pénztárnok évi kimutatása mindig a számvizsgáló bizottság jelentése kapcsán, annak biráló és magyarázó megjegyzései kiséretében terjesztetett elő, s a bizottság annak eredménye alapján készíti el az uj költségvetés tervezetét, a mennyiben a számvizsgáló bizottság csonka levén, ülést nem tarthatott, a bemutatott pénztári kimutatást az ig. választmány Boncz Ödön ig. vál. tag inditványára csak kivételesen és annak kimondásával vette tudomásul, hogy ez a jövőben a régi gyakorlaton semmit sem fog változtatni. A költségvetési tervezetet pedig, melynek bemutatása az ülés napirendjébe felvétetett, előzetes tárgyalás alá sem véve, a számvizsgáló bizottságot utasitotta, hogy javaslatát e tárgyban az évi számadások megvizsgálásáról teendő jelentésével kapcsolatban a legközelebbi ülésen terjeszsze az ig. választmány elé.

A *Szilágyi Sándor* felett mondandó emlékbeszéd tartására az ig. választmány *Fejérpataky László* másodelnököt kérte fel s miután Komáromy András ig. vál. tag a mult nagygyülésen betegsége miatt nem tarthatta meg Nagy Iván felett emlékbeszédét, ennek megtartását a folyó évi, a Szilágyi Sándor felett mondandóét a következő évi nagygyülés napirendjére tűzte ki.

Az üresedésben levő másodelnöki szék betöltését az ig. választmány az elnök javaslatára a folyó évi rendes nagygyülésre halasztotta.

A titkár előterjesztette a pénztárnok jelentését a pénztár állapotáról, mely szerint január 26-ikáig volt bevétel 636 korona 86 fillér, kiadás 247 kor. 84 f., maradvány 389 korona 02 fillér, a társaság vagyona 28,989 kor. 02 f.

Boncz Ödön ig. vál. tag e jelentéssel kapcsolatban, a koronaértékben való számitással szemközt felvetvén a kérdést, nem volna-e czélszerűbb az eddigi osztrák érték szerint való számitást mindaddig, mig az állam be nem szünteti, megtartani, ennek eldöntését az ig. választmány a számadás-vizsgáló bizottság ez irányban teendő javaslatától tette függővé.

A folyó évi nagygyülés megtartásának ideje az év végére halasztatván el, a titkár megbizatott, hogy annak napja és tárgyai felől az őszi ig. választmányi ülésen tegyen javaslatot.

A jegyzőkönyv hitelesitésére *Borovszky Samu* és *Illéssy János* ig. vál. tagok kéretvén fel, az ülés véget ért.

Gróf Hunyady László.

1826—1898.

A sulyos veszteségek közé, melyek társaságunkat a legutóbbi hónapokban érték, szomorodott szivvel kell iktatnunk az igazgató-választmány egy régi tagjának, gróf Hunyady László valóságos belső titkos tanácsosnak, a magyar főrendiház tagjának a mult év utolsó napján bekövetkezett elhunytát.

Gróf Hunyady László 1826 július 26-ikán született Budán. Katonai nevelést nyert és mint császári katonatiszt, magyar hazafiui szivének sugallatát követte, midőn a függetlenség harczosai sorába lépett. A szabadságharczot mint alezredes és a somogyi honvédzászlóalj parancsnoka küzdte végig és Klapka György oldala mellett, Komáromban érte meg bukását. A közélet ezután csak az alkotmányos élet ujjáébredésekor látta viszont a lelkes magyar főurat, ki 1861-ben tagja volt a feloszlatott országgyülésnek, 1867-től 1872-ig Mosonmegye főispáni tisztét viselte s azontul 1887-ig mint országgyülési képviselő vett részt a politikai küzdelmekben.

A megboldogult a tudományos irodalommal csak mint műkedvelő foglalkozott, de érdeklődése, melylyel a kulturai kérdések iránt viseltetett, nem egyszer juttatott neki jelentékeny szerepet tudományos köreink törekvésének ápolása körül. Ez a meleg érdeklődés hozta őt közelebbi érintkezésbe azokkal a lelkes férfiakkal, a kik a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság megalapitásán fáradoztak. Az alapitás munkájában teljes buzgalommal részt véve, kezdettől fogva helyet foglalt az igazgató-választmány sorában, s élénk részt vett annak munkásságában. Különös buzgalmat fejtett ki a Nemzetségi Zsebkönyv létesitése körül, s ha többi főuraink követték volna áldozatkészségben az ő példáját, társulatunk bizonyára nem csalódott volna e vállalatához füzött reményeiben.

Halála érzékeny veszteség társulatunkra, mely kegyelettel őrzi elhunytai emlékét s hálával örökiti meg a felvirágoztatása körül szerzett érdemeket.

SZAKIRODALOM.

Ortvay Tivadar Pozsony város története, II. kötet, II. rész. Pozsony, 1898. 8-rét, XVI. + 528. l.

Pozsony város történetéből megjelent a II. kötet, második része gyanánt a negyedik darab. *Ortvay Tivadar* egyike azoknak a történészeinknek, a kik a politikai történet mellett a müvelődéstörténelemre is nagy sulyt fektetnek. Munkájának legutóbb megjelent része különösen a benne felhalmozott kulturtörténeti anyag miatt fontos és becses. De találhat benne nehány érdekes adatot a heraldikus is.

Czimerészeink előtt már régóta ismeretes volt Pozsony városának 1436 július 8-ikán Zsigmond király és császártól nyert czimeres-levele, ábráját azonban eddig nem ismertük. Ortvay most kiadta az egész oklevél hasonmását, fájdalom, nagyon kicsinyre redukált mértékben. A hatalmas kártyalap jobb- és felsőszélét dus lombozatu gótikus keret fogja körül. Élén van a rárakott aranynyal ékes czimer, helyesebben pecsét-kép, a legnagyobb összes hazai oklevél-czimereink között. 235 × 235 mm. kerek pecsétet ábrázol, melynek vörös mezején három tornyu fehér kapubástya van. A körirat (kék alapon arany betükkel) :

\+ SIGILLUM · CIVITATIS · POSONIENSIS.

A czimer szines másolata megvan a Magyar Nemzeti Muzeum levéltárában s folyóiratunkban meg fog jelenni.

Szfragisztikai szempontból érdekes, a mit a könyvben Pozsonyváros pecséteiről olvasunk. A várost Mátyás király 1459 február 2-ikán kelt oklevelében azon kiváltsággal ruházta fel, hogy mindennemü pecséteihez vörös viaszt használhat. A pecsétek képeit a régebben megjelent III. kötet közölte. Ebben a részben csak két pecsétet találunk : Dóczy Orbánét és Ellerbach Bertholdét ; mindkettő már a Történeti Életrajzokból ismeretes.

Meg kell még emlitenünk a városi jegyzőkönyvből közölt egyik érdekes adatot, mely a pozsonyi czimernökre vonatkozik. Az 1442. évnél ugyanis ez áll : «*Item auch hab wir bezalt das Silber, das man genomen hat zu der Stat wappen, von der Maister geusin, das man von der Stat wegen dem Hamisko Herolt geschikt hat . . .*»

Nagyon hihető, hogy ebben az időben minden nagyobb város tartott magának heroldot. Szükség volt rá minden tornaünnepélyen, diszes temetésen, főbiró, polgármester beigtatáson. A középkori közigazgatás ép úgy nem nélkülözhette, mint akár a hóhért.

Pozsony város heroldja, ha szabad neve után itélnünk, cseh vagy tót lehetett. Különben az összes eddig ismert hazai czimernökök idegen eredetüek ; magyar ember soha sem értett az eféle mesterséghez. Talán ebből lehet megmagyarázni azon tényt, hogy középkori heraldikánkban semmiféle nemzeti vonást nem lehet találni. Csak czimerleveleink mutatnak némely a külföldtől eltérő sajátságokat ; ezt azonban a magyar kanczelláriai hivatalnokoknak köszönhetjük. A heroldok megszerkeszthették a czimert, megállapitották szineit, alakjainak helyzetét, arányait, de az oklevelek kiállitásába már aligha folyhattak be.

Fejérvármegye története. Irta Károly János. II. kötet. Székesfejérvár, 1898. 8-rét XXI. + 713. l.

Károly János kanonok, Fejérvármegye monografusa, közre bocsátotta a megye történetének második kötetét. Genealogiai s heraldikai adat igen kevés található benne ; mindössze a káptalan és a keresztes-vitézek régi pecséteinek ábráit adja a kötet, de ezeket is a Jerney munkájának régen elavult, gyarló metszetei után. Nagyon kivánatos lett volna pedig a város és a megye területén létezett nevezetesebb egyházi testületek peseteinek összegyüjtése és használható ábrákban való publikálása. Olyan ábrák, a minőt p. o. a székesfejérvári latin-polgárok pecsétéről találunk a kötetben, rosszabbak a semminél. Erről teljes lehetetlenség megmondani a pecsét korát ; a körirat

\+ S · LATINORUM · CIVIV · ALPENSIVM

latin betükkel van rajzolva, a mi a XV. századnál ujabb időre mutat, viszont a mezején látható hármas tornyu bástya alakja a XIV- XV. századra vall. A szövegben pedig hiába keresünk felvilágositást.

Külön melléklet gyanánt járul a munkához a város 1845-ben nyert pecsétczimerének kisebbitett, szinnyomatos hasonmása. A czimer : kékben, zöld téren álló, term. szinü három tornyos kapu-bástya. A pajzson öt rózsáju korona ; két oldalán foszladék, kék arany és piros ezüst. *Varjú Elemér*

Ströhl H. G. Heraldischer Atlas. Stuttgart. Verlag von Jul. Hoffmann. Megjelenik 25 füzetben.

A korrekt czimerrajzairól hires bécsi heraldikus és udvari czimerfestő *Ströhl H. G. Heraldischer Atlas* czimmel egy czimertani mintakönyvet ad ki. A 25 füzetre tervezett munkából eddig 10 jelent meg, harmincz nagyobbára szines nyomásu táblát és kb. 60 oldalnyi szöveget hozva. Úgy a táblák összeállitása, mint typografikus kivitele semmi kivánni valót sem hagy hátra. Nevezetes czimeres albumokból vett próbák, hires czimfestők ábráinak másolatai, sirkövek,

sisakok, koronák, czimertartók, stb. képei töltik meg az eddig megjelent táblákat. Még magyar vonatkozásu is akad a képek között. Mindjárt az első táblán látjuk *Francolin János* I. Ferdinánd király *magyar* heroldjának szines képét, egy 1560-iki eredeti után. A vörös trikóba öltözött szálas férfialak vállain vörös szinü, ujatlan czimerköpeny van, ráhimzett magyar czimerrel: jobbról a hármas zöld halomból kinövő kettős ezüst kereszt; a köpeny bal oldala vörös-ezüsttel hétszer vágva. A herold kezében sima fehér pálczát tart. Fövege nincs. Mellette látható I. Ferdinándtól 1557 márczius 8-án Regensburgban nyert czimere: Vörös keretes, arany-kékkel ötször hasitott ék által három részre osztott pajzsban a két felső mező mindenike aranyban term. szinü koronás császármadarat (Francolin) mutat; az alsó kék mezőn vörös András-keresztet tartó egyfejü ezüst sas. Sisakdisz a császármadár előtörve. Foszladék kék-arany és vörös-arany. Nagyon valószinü, hogy a magyar herold magyar nemességet kapott.

Ajánljuk a szép munkát a heraldika minden barátjának figyelmébe.

Nagy Iván. Családtörténeti értesitő, szerkesztik és kiadják dr. Komáromy András és Pettkó Béla. 1899. I. évfolyam, I. füzet.

Egy uj folyóiratnak első füzete fekszik előttünk, mely a családtörténeti irodalom fejlesztését tüzte ki feladatául. Szerkesztői társulatunk igazgató-választmányának tagjai, a családtörténet és heraldika kiváló készültségű művelői. Az uj folyóirat feladatául tűzi ki a magyar nemesség eredetét, fejlődését, koronként való változásait, köz- és magánjogi helyzetét, fokozatait, kiváltságszerzésének módját, eszközeit stb. ismertetni, továbbá a nemesség-igazolás módjára és productionalis pörökben követendő eljárásra vonatkozó hatósági rendeleteket, feldolgozza a nemesi vizsgáló bizottságok jegyzőkönyveit, az orsz levéltári adóösszeirások alapján a XVI. századtól fogva az egyes vármegyék nemesei lajstromát, leirja a liber regiusokban őrzött armalisokat, kiegészitve ezt más levéltárak adataival, rövidebb-hosszabb családtörténeti közleményeket ad stb., szóval a gyakorlati élet igényeinek is megfelelő, a nagyközönség érdekeit is szem előtt tartó értesitő akar lenni. Hivatalos értesitő czim alatt pedig a belügyminister, mint legfőbb nemesi hatóság által kiadott határozatokat is közli. Feldolgozza az országos levéltárral régibb nemesi ügyekben folytatott tárgyalásokat, továbbá összeállitandja a belügyministerium által igazolt kétségtelen nemesi családok névjegyzékét.

A most megjelent első füzet tartalma eléggé változatos és a programm igéreteinek megfelelni igyekszik. Komáromy András dr. a Perényiekről a mohácsi vész előtt értekezik, Pettkó Béla czimerleirásokat közöl a Királyi Könyvekből, Magyarország családai rovata alatt a Vértessy, Bátori, Sigray, Vörösmarty, Benkő, Alsódraskóczi Morvay és Lászlóffy családokra találunk adatokat. Illésy János dr. az 1754—55-iki országos nemesi összeirásnak közlését kezdi meg Abauj vármegyével, a tárczarovat pedig kérdéseket és feleleteket vegyesen tartalmaz.

Az uj folyóirat szerkesztőinek egyénisége biztos garantiát nyujt arra, hogy azt, a mit igér, be is fogja tartani. Magunk részéről örömmel üdvözöljük pályafutása kezdetén.

Kérelem.

Tisztelettel kérem azon t. tagtársaimat, kik családtörténeti kutatásokkal foglalkoznak, miszerint a 14. és 15-ik században Temes s a 15. és 16-ik század óta Heves illetve Borsod megyékben előforduló Kormos családról valami adatok birtokában vannak vagy ilyenek birtokosairól, illetve idevonatkozó adatokról tudomással birnának, azt alólirottnak tudomására adni kegyeskedjenek.

Budapest, 1899 február hóban.

Kormos Béla.
cs. és kir. huszárhadnagy.
Kossuth Lajos utcza 20. sz. II. em.

Kérelem.

Tisztelettel kérem mindazokat, kik a gömörmegyei Felső-Vályról eredő *Vályi* család multjára, nemességére, czimerére vonatkozó adatok birtokában vannak, hogy azokat tudomásomra hozni sziveskedjenek. A család több tagja volt ev. ref. lelkészi állásban, gör. kath. vallásra tért ágának egyik sarja jelenleg eperjesi gör. kath. püspök.

Eperjes, 1899 január 9-ikén.

Dr. Meliórisz Béla.
jogakad. m. tanár.

A TURÓCZ-DIVÉKI ÉS NAGY-PALUGYAI PLATTHY CSALÁD TÖRTÉNETE 1260-TÓL 1526-IG.

Azon földterület nevének keletkezéséről, melynek legrégibb elnevezése «*Praedium Polugea*» czim alatt ismeretes, s mely a Lubella és Plostyin patak között fekszik, délről az alacsony Tátra, éjszakról a Vág vize határolja el, már előbb szólottunk a Kispalugyai és Bodafalvi család történetének leirásásánál. Megemlékeztünk arról is ugyanott, hogy ezen területnek tudtunkra és oklevélileg bizonyithatólag első birtokosa a XIII. század első felében Miklós, Detre zólyomi comes fia volt, de mert a még ekkor gyér lakosságu Liptómegyét be kelletett népesiteni — új községek és telepek alapitása a rengeteg erdők irtása szempontjából is szükségessé vált — IV. Béla király 1246. évben szeptember 11-ikén Polonaváralján kelt oklevele által Miklós comestól vissza vette, s neki helyette a Hunth várához tartozó Garmath földet adta cserébe.[1]

Nemsokára ezután a «*terra Polugea*» mint királyi prædium adományozás alá került, s egymásután keletkeztek e nagy földterületen a telepitések, s a XIII. század végeig már nyolcz benépesitett községet találunk rajta, melyek közül 1267-ben emlitetik *villa Poluga* azon adománylevélben, melyet IV. Béla király Gekmény és Tywan liptói nemesek részére kiadott a magtalanul elhalt *Vide* birtoka Videfelde iránt.[2] 1273 évet megelőzőleg keletkezett *Kisew Polugea*[3] Chermona — most Csrmno — 1282-ben hasittatott ki a palugyai határból Seraphin de Aklich — most Okolicsány — részére: «Seraphin de Aklich ... petivit a nobis quandam terram Chermona vocatam de terra ville majoris Palugya vocatam abscissam in Liptou existentem».[1] Ipochháza 1283-ban különitetett el Palugya határából Bachlor fia Ipoth és Aladár fia Leustách részére: «Ipoth filius Bachlor et Leustachius filius Aladarii . . . terram ad duo aratra sufficientem de terra Palugya excissam sibi dari et conferri perpetuo postularunt»;[2] 1287-ben keletkezik *Zemchefelde*, midőn ezen két ekényi birtok Zemche fiai Móricz, Bene és Márkus részére Palluda határából kihasitatik.[3] 1283. évben kapja László fia Boda kihasitva Polugea határából azon földrészt, mely neve után Bodafalvának hivatott.[4] Mint község, bár nem létezett még 1273-ban Andaháza — most Andicze — néven, de már a most emlitett évben László király által Bogomér comes részére Salamonfelde iránt kiadott oklevélben a határ leirásánál mint Albert fia Andrásnak háza is emlitetik: «prima meta incipit a parte meridionali sub alpibus in fluvio Lubella et descendit pro cursum ipsius fluvii usque *domum Andree filii Alberti*»[5] s az községgé a XIV. század első felében alakult.

[1] Árpádkori uj okmtár, II. k. 189. l.

[2] U. ott, III. k. 159. l., Genealogia familie de Felső-Kubin, editio altera. Pest, 1824.

[3] Arpádkori uj okmtár, IX. k. 16. l.

[1] Fejér, Cod. Dipl. V/III. k. 122. l.

[2] Árpádkori uj okmtár, XII. k. 442. l.

[3] Eredetije Csemiczky József ltárában.

[4] Fejér, Cod. Dipl. V/III. k. 161. l.

[5] Árpádkori uj okmtár, IX. k. 16. l.

Az adományozás utján igy feldarabolt birtoktest, melynek gyüjtő neve «*terra Polugea*» volt már a XIII. század első felében, s második felében megannyi nevét vette fel a községek alapitóinak; a *villa magna Polugea* néven fenmaradt birtokrész lett ősi birtoka a Platthy családnak, a melyről előnevét is «de Nagy-Palugya» irta. Ha végig tekintünk az «*inter duos palludes*» akkori határában keletkezett községeken, sehol sem találhatjuk az 1246-ban emlitett *Salamon földe* topografiai meghatározását; s tekintve azt, hogy a *terra magna Polugiának* a XIV. század elejéig még megmaradt, de már jóval megkisebbedett határában 1317-ben még a Csrmno és Dubrava patak menténi területen telepittettek Gálfalva, Guothfalu, Király-, Czin-, Moltko-Szentkereszt, Ancsikfalva, azon nézetben vagyunk, hogy a sajátképeni *Salamonfelde* a terra Polugiának azon része volt az 1246. évet megelőzőleg, a melyen 1267-ben a villa magna Polugea már mint község fölépült, s annak első adományos birtokosa Salamon Borznak a fia volt, a mit annál is inkább hiszünk, minthogy az emlitett Salamonfelde, midőn az Bogomér comesnek 1273-ban adományoztatott, mint olyan terület emlittetik, a mely a Nagy-Palugyaiak földétől el van különitve: «quandam terram Polugiam vocatam, quam olim Salamon filius Borz a terra magna ville Polugea distinctam tenebat».[1] Megerősiti ezen nézetünket még az is, hogy ugyanezen okiratban Salamonfelde Polugiának neveztetik: «cum dictam terram Salamunis *Polugiam* vocatam».[2] Bizonyitja ezt még a Salamonfelde határleirása és az 1273. évi adománylevél is Bogomér comes részére,[3] valamint az 1284. évi okirat, melylyel azt László király *Saraphin de Aklichnak* adományozza.[4] Ezen két határleirásban Andicze és Kis-Palugya közé helyezi, mig a Vág felőli oldalon kelet felé Chakan fiainak földjével határos, s az országut felé terjed egy jávorfáig, a mely fa a kis- és nagypalugyai népek földjét határolja.

Megállapitani véljük mindezek alapján, hogy a Platthy család ősi adományos fészke, a prædium Polugeának határában levő azon birtokrész, mely 1267-ben *villa Polugea*nak neveztetett, okiratilag bebizonyitva a XIII. század első felében Salamonfeldének neveztetett; 1272-ig első birtokosa Borz fia Salamon 1284-ig Seraphin de Aklich a második adományos 1317. évig.

A Platthy család okiratilag ismert első őse Marcheus, ki minden valószinüség szerint idegen országból beszármazott törzsnek volt utóda, s ha lehet a családnak régi időktől fogva használt czimerképére utalni, — kék mezőben szarvaival fölfelé forditott ezüst félholdban álló hatágu aranycsillag — a Hunt-Pázmán nemzetség ivadéka volt. S ha némi lehetőséggel birhat Wagnernek azon közleménye, hogy a család törzse bizonyos Leonhard nevezetü volt,[1] a kinek életkora a Marcheuséval összevág, s Nagy Iván nem tartja lehetetlennek, hogy Leonhard Marcheusnak atyja lehetett;[2] az esetben még nagyobb valószinüséggel bir Lehoczkynak följegyzése, mely szerint a Platthyak őse Platthy István stiriai kapitány volt, a kit II. András király 1228. évben a szlavóniai bánok törvényhatósága alól fölmentett, s a horvát- és dalmácziai nyest adót neki adományozta, mert a királyt a maga költségén kiállitott 250 lovassal a szentföldre s onnan vissza Magyarországba kisérte, a kit aztán IV. Béla király constituált.[3] S valóban nem tudjuk a Platthy család név keletkezését másképen megmagyarázni — mert erre sem birtokaiknak neve, sem a helyi viszonyok, sem természetrajzi körülmények mint hegyek, vizek, források, erdők nevei, erre inditó okul nem szolgáltak, — ha csak azon föltevésnek nem adunk helyet, hogy a család tagjainál még a XIV. század végén is élénk emlékezetben volt családjuk idegen országból beszármazott ősének Platthy Isvánnak neve, a midőn Marcheus unokái — a mint később kimutatjuk — okiratilag első izben emlittetnek Platthy néven; s talán ezen ősöknek emlékére vették föl családi nevüket. Elhagyva azonban mindezen föltevéseket, melyeket okmányszerüleg bizonyitani nem tudunk, kiindulási pontnak a család történetében

[1] Árpádkori uj okmtár, IX. k. 16. l.
[2] U. ott.
[3] U. ott.
[4] Fejér, Cod. Dipl. V/III. k. 226. l.

[1] Wagner, Tabellæ geneal. mss. tab. XLV.
[2] Nagy Iván, Magyarország csal. IX. k. 311. l.
[3] Lehoczky, Stemmatographia. Pozsony, 1796. II. k. 304. l.

Marcheus marad. Vajjon ő maga Marcheus, mint adományos magyar nemes, hol és mikor kaphatott donationális birtokot, arra adataink nincsenek; de hogy neki vagy mint elődei örökösének, vagy mint donatáriusnak földbirtokkal birnia kelletett már a XIII. század közepe felé, bizonyitja azon okirat, melyet 1317. év október 20-ikán hely nélkül keltezve: «datum per manus discreti viri magistri Johannis Albensis ecclesie prepositi aule nostre vicecancellarii et archidiaconi de Kukulleo ... anno domini MCCCXVII. tredecimo Kalendas Novembris»[1] Károly király Marcheus négy fia: Othmár, Péter, Fülöp és Márton részére kiadott. Ez okirat szerint Marcheus fiai mind magisterek voltak és mint nemesek emlitetnek: «nobiles viri magistri Othmar, Petrus, Philippus et Martinus filii Marcheus». A *nobilis* czimzés a birtokos osztályt illetvén, már atyjuknak Marcheusnak birtokosnak kelletett lennie; ki emlitett gyermekeit mint nemes ifjakat neveltethette; bizonyitja ezt továbbá azon tény, hogy mint magisterek kerültek ki az élet gyakorlati terére s akkori szokás szerint Donch mester zólyomi comes udvarában tartózkodtak, s a király többféle ügyeiben eljárván, Donch comessel együtt mint urukkal, kiváló ügyességet tanusitottak; különösen pedig mint vitéz harczosok tüntek ki a trencséni Csák Máté elleni harczokban, s midőn szerzett érdemeiket azzal tetőzték, hogy 1315-ben Visegrád és 1317-ben Komárom elfoglalásánál vérük ontásával pecsételték meg hüségüket a királyhoz, és harczi vitézségüket a csatatéren: e szolgálataik jutalmául «... que iidem nobis in diversis negotiis nostris et agendis una cum magistro Donch comite de Zolyum ... domino ipsorum contra Matheum de Trencsinio ... in expugnatione castrorum *Visegrad* et *Comarum* vocatorum cum sui sanguinis effusione exhibuerunt et impenderunt ...»[2] adta ki nekik a király az 1317. évi október 20-ikán kelt adomány-levelet.

Ha most már ezen történeti adatokat az események számtételeivel egybe vetjük, azon eredményre kell jutnunk, hogy Marcheus, mint első ismert őse a Platthyaknak, 1317-ben már nem élt, mert róla, mint élőről, az adományozási okiratban emlités nem tétetett s csak annyi van mondva, hogy Othmár, Péter, Fülöp és Márton Marcheusnak a fiai. Föltételezve pedig azt, hogy 1315-ben Visegrád ostrománál a legutóbb nevezett, kit legifjabbnak tekinthetünk, legalább 20 éves kellett hogy legyen, s igy a legidősebb, az elől nevezett Othmár bizonyára 24 éves korában vett részt a visegrádi ostromnál, s e szerint születési éve 1291-re esik, a négy testvér apjának Marcheusnak születési kora legkésőbben az 1260—1270. évek közé tehető.

Marcheus négy fiának a harcztéren és a király ügyeinek hüséges szolgálatában szerzett érdemei királyi megjutalmazás nélkül nem maradhattak, s midőn Othmár és három testvére tett szolgálataikra hivatkozva a liptómegyei *Nagy-Polugát* magoknak adományoztatni kérték, ezen birtokot Károly király érdemeik felsorolása mellett fentebb idézett oklevelével nekik adományozta.[1]

Itt látjuk helyén nagyérdemü genealogusunk Nagy Ivánnak azon téves közlését helyre igazitani, mintha a Platthy család egyszerre egy királyi adománynyal lett volna birtokosa Árvamegyében Csimhova pusztának, Turóczban Divék, Alsó- és Felső-Kálnok és Albert földének és Liptóban Nagy-Palugyának;[2] mert mig Othmár és testvérei 1317. évi október 20-ikán kapták a liptómegyei Nagy-Palugyát — villam Nogh Poluga in districtu Liptou existentem, —[3] ezen okiratban sem az árva- sem a turóczmegyei birtokokról egy szó emlités sincsen, s ezeket jóval később kapták, sőt semmi esetre sem 1391. év előtt és akkor sem egyszerre; mert a most emlitett évben, midőn Bubek Imre országbiró Szent-Mártonban a birtoklási okiratokat vizsgálta, a Platthy családnak akkor élt tagjai közül egyik sem mutatta be birtoklási jogát a turóczmegyei Albertfelde másképen Dyakfalva felett, a minthogy nem is mutathatta be, mivel Albertfeldének egy 1327. évben május 1-én kelt csereszerződés szerint birtokosai Gál és Jakab, Jakab fiai voltak, a kik azt Pál mesterrel, Gyeleti fiával, ennek vett birtokával elcserélték,

[1] Fejér, Cod. Dipl. VIII/II. k. 70. l.; Fejérnél hibásan áll az 1307. év, mert a «regni autem nostri anno similiter decimo septimo» az 1317. évet jelezi.

[2] U. ott.

[1] U. ott.

[2] Nagy Iván, Magyarország családai IX. k. 310. l.

[3] Fejér, id. h.

ezt a csereszerződést a túróczi konvent 1386-ban deczember 9-ikén — in crastinis festi conceptionis beate virginis — átirta.[1]

Ezen birtokrészt tehát Albertfalván csak 1391—1412 között kaphatta Platthy János fia Péter, mert Albertteleke — alio nomine Dyakfalva vocata in comitatu de Thurwch — ugyan ennek 1412. évi ápril 10-ikén Vysolban kelt ujabbi királyi donatióval adományoztatott.[2] Azonban ezen oklevélben sem volt még Felső- és Alsó-Kálnok és Divék, sem pedig az árvamegyei Csimhova prædium adományozás tárgya, és ezen birtokok adományozása csak 1412—1438. évek között történhetett, miután Albert király e birtokokat 1438. évi február 20-ikán — feria quarta proxima ante festum Cathedre beati Petri apostoli — Budán kelt oklevelében [3] uj adomány czimén adományozta Platthy Péter fiai Miklós, György és Gergely, továbbáPéter testvére Bálint fiának Tamásnak.

Liptómegye kulturális mozzanatainak első százada, a XIII. évszáz már letünt volt, a községi telepitések, az erdőirtások nagy részben befejezésükhöz közeledtek, midőn Marcheus fiai Othmár, Péter, Fülöp és Márton 1317-ben Nagy-Polugát adományul kapták, s valamint a Platthy család azon ősei a megye határán kivül, a királyi udvarban, a király hadjárataiban szerzett megjutalmazásául nyerték első adománylevelüket, ugy ezeknek utódai is az egész XIV. században át a király személye és udvartartása körül igyekeztek hüségüknek és szolgálataiknak jeleit adni, s ezért ősi fészkük megyéjében nem találkozunk szereplésükkel, nem kulturális alkotásaikkal s csak annyiban ismeretes feltünésük itt-ott Liptómegyében, a mennyiben meglevő okirataik alapján mint homo regiusok, vagy mint arbiterek, választott birák neveztetnek a megye területén lefolyt egyes események sorában; s a mennyiben genealogiai szempontból a hatszázéves család nemzedékrendje szakadatlan sorozatban tünteti fel az utódok leszármazását a mai napig. Igy találjuk azon választott biróság tagjai között Othmár comest 1319-ben, midőn hosszu viszálykodás után Palugyay András és Madach Pál egymás között egyességre léptek és a most emlitett év július 13-ikán békét kötöttek Donch zólyomi comes előtt.[1]

Az első adományozás után rövid hét év alatt Othmár és testvérei ujabb érdemeket szereztek arra, hogy Károly király figyelme feléjük forduljon s mintegy elismeréseül hüséges szolgálataiknak «. . . merita predicti magistri Othmar et fratrum eiusdem . . . in nostris negociis et agendis necessariis reddere graciosos et acceptos . . .» helynélküli kelettel 1324. évi október 28-ikán — quinto Kalendas Novembris [2] — az 1317. évi adománylevelet Nagy-Palugyára, uj királyi pecsétjével fölszerelve megerősitse.

Othmárral élete pályáján még csak két izben találkozunk azontul, először mint választott bíróval Boda Miklósnak Chyn Gergely elleni főbenjáró ügyében, midőn is Chyn Leustach, Mátyás és Chyn neje Boda Miklóst Chyn Gergely megöléseért pörbe idézte, s a most emlitettekkel, Othmár comes, Pongrácz és Serephel András fiai, András Lőrincz fia és Donch Tamás fia, választott birák közbenjárására kiegyezett; s az erre vonatkozó bizonyságlevelet Tamás mester liptói alispán és a négy járás birája 1349. évi augusztus 26-ikán «. . . quarta feria proxima post octavas festi assumptionis virginis gloriose . . .»[3] másodizben pedig 1352. évben február 10-ikén — quarto Idus Februarii — I. Lajos király által kiadott okiratban, midőn Othmár és testvérei részére az 1317. évi adománylevelet Nagy-Palugya felett megerősiti.[4]

Marcheus fiai közül Othmár és I. Péter úgy látszik, hogy a családot nem terjesztették tovább, magtalanul haltak el, minthogy tudtunkkal ezeknek utódainál a családi okiratokban emlités nem tétetik s egyáltalján 1348-tól 1391-ig a család többi tagjairól sincsenek adatok. — Anda fiának Andrásnak kivételével, a ki 1365-ben Boda Miklós fia Jakabnak növéreit képviselte azon egyességnél, midőn Jakab, Skclasztika, Klára és Chalya nővéreit a bodafalvi birtokból kielégitette s ez iránt a túróczi konvent bizonyságlevelét

[1] Engel, Mon. Ung. Bécs, 1809. 70—71. l.

[2] Eredetije Platthy Gyula nagypalugyai ltárában, Litt. A. Nr. 2.

[3] U. ott. Litt. T. Fasc. 23. Nr. 496.

[1] Eredetije Palugyai István bodafalvi ltárában.

[2] Eredetije Platthy Gyula nagypalugyai ltárában.

[3] Eredetije Palugyay István ltárában.

[4] Liptói Regestr. Magy. Tört. Tár, IV. k.

azon év deczember 12-ikén kiadta. Anda minden valószinüség szerint Fülöpnek fia volt,[1] s csak midőn 1391. évben Bubek Imre országbiró a birtoklási okmányok vizsgálatát tartotta Bódogasszonyfalván, akkor látjuk ismét előtünni Mártonnak fiát Domokost, és Fülöp fiának Jánosnak fiát Bálintot és II. Pétert, mint a kik a Nagy-Palugyára vonatkozó birtokjogukra nézve az 1317. évi, s ugyan azt 1352. évben megerősitő királyi adományleveleket felmutatták.[2] Márton ágának Domokos fiában magva szakadt, s a család Fülöpnek fiában II. Péterben terjedt tovább, mert mint látni fogjuk, II. Péter testvérének Bálintnak ága ennek Tamás nevü fiával szinte kihalt.

Az 1399. év a Platthy családra nézve jelentőséggel bir, minthogy okiratilag itt találkozunk legelőször a Platthy családnévvel Zsigmond királynak a most emlitett év augusztus 11-ikén Rózsahegyen «. . . secunda die festi beati Laurentii martyris . . .» kiadott oklevélben, melyben *Petrus de Plath* mint homo regius emlitetik, s a túróczi konventnek meghagyatik, hogy Szentannai László fiát Pétert a hadászi birtokba bevezesse.[3] 1402-ben márczius 17-ikén «. . . Bude feria sexta proxima ante dominicam ramispalmarum . . .» Zsigmond király elrendelve a túróczi konventnek Sent-annai Péter Hadáz nevü birtokának határjárását, ott ismét Nagy-Palugyay Pétert küldi ki homo regiusnak.[4]

Platthy Bálinttal II. Péter testvérével Zsigmond király által Kassán 1407. évi január 1-jén «... Cassovie in festo circumcisionis Domini ...» kiadott oklevélben találkozunk, a hol Tornallyay Lászlónak Prónay György elleni panasza ügyében, mint homo regius van megnevezve[5] «. . . Georgius de Nazpal vel Valentinus de Plath aut Michael filius Ivanka de Turuch aliis absentibus homo noster . . .»

Platthy Péter, mint Zsigmond király udvarnoka «. . . Petrus de Platthy aule nostre juvenis . . .»[6] a királyi udvarban tartózkodván, ott kiváló érdemeket szerehetett magának, s ennek következtében nagy befolyásra tett szert, a mit a következő eset világosan bebizonyit: Zsigmond király azon körülmény folytán, hogy Erzsébet és Mária királyné valamint a saját királyi pecsétje elveszett, nehogy ez által bármi nemü visszaélés történhessék, a saját nagyobb pecsétjét összetöretvén, elrendelte 1406. évi január 14-ikén kelt okiratával, hogy mindazon adomány és kiváltságlevelek, melyeket Lajos király titkos pecsétje alatt adott ki, nem különben Erzsébet és Mária királyné, valamint a saját maga által kiadott oklevelek is az 1406. évi Szent-György napjától számitandó egy év alatt vagyis 1407. évi Szent-György napig megerősités végett bemutattassanak; kijelentvén egyszersmind, hogy mindazon oklevelek, melyek a kitüzött határidő alatt be nem terjesztetnek, érvényüket vesztik. Daczára ezen királyi rendeletnek, Besnyői István fiai András, Tamás és János, úgy szintén Besnyői Tamás fia Mihály, Medekuspataka liptómegyei birtokukra vonatkozó Zsigmond király titkos pecsétje alatt kiadott adománylevelet — «litteras nostras donacionales sub priori nostro secreto sigillo supra donacione possessionis Medekuspataka vocate in comitatu Liptoviensi» — megerősités végett be nem terjesztették, s ez okból Medekuspataka — a mai Patak község — birtoka az 1409. évi október 27-ikén Tathán kelt királyi levél szavai szerint ismét királyi kézre került «... et ex eo dicta possessio Medekuspataka rursum ad manus nostras regias rite devoluta existit . . .»[1] S mégis három év leforgása után Platthy Péter királyi udvarnok kérelmére «. . . fidelis nostri Petri de Platthy aule nostre juvenis . . .» Medekuspataka birtokot Besnyői András, Tamás, János és Mihálynak 1409. évi október 27-ikén Tatán kelt oklevelével «. . . datum in Tatha in vigiliis festi beatorum Simonis et Juda apostolorum . . .» uj adomány czimén vissza adta.[2]

1410. évben Tornalljay Sándor, Miklósnak fia László testvérével összes birtokaikon osztozkodni óhajtván, ez iránt az osztozkodást Zsigmond király Budán február 6-ikán «. . . Buda feria sexta proxima post festum beate Dorotthee virginis et martyris . . .» a túróczi konventnél

[1] Loksánszky Béla szentmiklósi ügyvéd gyüjteményében.
[2] U. ott.
[3] Eredetije Bobrovnyiczky László rózsahegyi ltárában.
[4] Eredetije u. ott.
[5] A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.
[6] U. ott.

[1] U. ott.
[2] U. ott.

elrendeli, s itt mint homo regius a többi között «*Petrus de Palaga*» (igy) emlitve van.[1]

Már fentebb emlitettük, hogy a Platthy család ősei a túróczmegyei Albertteleke nevü birtokot 1391—1412. év között kapták adományul; s ha tekintetbe veszszük azt, hogy Platthy Bálint mint homo regius Pronay György elleni ügyben szerepelt 1409-ben Turóczmegyében, föl kell tennünk, hogy már ugyan akkor a túróczmegyei Albertteleke más néven Dyákfalvának adományos birtokosa volt, s csakis mint turóczmegyei birtokos lehetett 1407-ben egy turóczmegyei ügyben mint homo regius megnevezve. Bizonyára sok tanujelét adta II. Platthy Péter a király körüli hüséges szolgálatainak, sok érdemekre tett szert, hogy mindezt Zsigmond király megjutalmazás nélkül nem hagyhatta «. . . non sine persone sue gravibus dispendiis ac rerum et bonorum larga expositione complacere studuit atque exhibere multimodas fidelitates . . .»,[2] s 1412. évi ápril 10-ikén Vizsolyban «. . . datum in Vysol octava die festi pasce domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo duodecimo . . .»[3] kelt királyi oklevéllel Albertelekét «. . . Albertteleke alio nomine Dyákfalva in comitatu de Thuroch . . .» Platthy Péternek és Bálint testvérének adományozta.

A Platthy család leszármazási táblájának kiegészitése szempontjából érdekes egy 1415-ben február 25-ikén «. . . feria secunda in crastino festi beati Mathie apostoli . . .» a szepesi káptalan által kiadott tiltakozási okirat, melynek szövegéből megtudjuk, hogy II. Platthy Péternek neje Csemeházi Erzsébet volt, s ugyan ekkor három fiu gyermeke Miklós, György és Ráfael élt. Ezen okirat szerint ugyanis Kispalugyai Mihály, Chemeházi Lőrincz, leánya Klára, ennek nővére Erzsébet, Platthy Péter neje, s gyermekeik Miklós, György és Ráfael nevében tiltakozik édes testvérük Csemeházi Lőrincz fia Jakabnak azon szándéka ellen, hogy úgy a saját, mint Klára nővére részét a Csemeházi — előbb Zemchefelde, most Csemitz — birtokban elidegeniteni akarja.[1] Ekkor tehát Gergely, II. Péternek fia még nem született meg, mert különben az ő nevének, mint tiltakozóénak, szintén elő kellett volna fordulni az emlitett tiltakozási okiratban.

A fentebb emlitett 1412. évi királyi adományozás esetéből történt, hogy Zsigmond király a túróczi konventet megbizván a beiktatással, ezen jogi ténykedést Csepcsányi Márton mint királyi ember és Lőrincz pap a konvent részéről valának megbizva végrehajtani, a kik azonban figyelembe nem vevén Nedazseri Andrásnak a beiktatás elleni tiltakozását, Platthy Pétert és Bálintot május 29-ikén ünnepélyesen beiktatták Albertteleke nevü birtokba. Ennek következménye lett azon nevezetes octavalis pör, a mely 1425-ben Garai Miklós nádor előtt tárgyaltatván, csak 1417-ben fejeztetett be, midőn is az ellentmondó fél vissza lépvén, a törvényellenesen véghez vitt beiktatás a nádor által is meg lett erősitve.[2]

Ezentul II. Péterrel többé nem találkozunk s valószinünek tartjuk, hogy már 1430. év előtt elhalálozott, s a most érintett évben legidősebb fia Miklós veszi át a birtokszerzésben atyja szerepét. Megvenni szándékozott ugyanis Kalicsnai — később Akalicsnai most Okolicsányi — András és Mihálynak Laziche — előbb Chirumpna, most Lazistye — nevü birtokrészét; a mit megtudván Kereszturi — most Szentkereszti — András fia István, úgy az eladni, mint a venni szándékozók ellen ünnepélyes tiltakozást emel a garam-szent-benedeki konvent előtt 1430. évi június 22-ikén «. . . octavo die sacratissimi corporis Christi . . .» különösen eltiltván Platthy Miklóst a vételtől «. . . ab impignoratione et abalienatione possessionis Laziche Chirumpna vocatarum . . . Nicolaum vero filium Petri Platy . . . apignoris receptione . . .»[3]

Úgy látszik, hogy a család átöröklött erényeihez tartozott a dinásztikus hűség, a feláldozó szolgálat a király személye körül, s apjuk II. Péter szerzett érdemeit annak fiai Miklós,

[1] Eredetije Pothornyay Eduard szentiványi ltárában.

[2] Platthy Gyula nagy-palugyai levéltárában. Litt. A. Nr. 2.

[3] U. ott.

[1] A Magyar Nemz. Múzeum ltárában.

[2] Nagy Iván közlése: Magyarország családai, IX. k. 311—12. ll. A pöriratot nem ismerjük, de forrását Nagy Iván sem emliti.

[3] Eredetije Bobrovniczky László ltárában Rózsahegyen.

György és Gergely — Ráfael időközben elhalt, s Gergely, a ki 1415-ben a Csemeházy Jakab elleni tiltakozásukban Platthy Péter fiai között még emlitve nincsen, s igy bizonyára később született — a magukéval tetézték, s úgy Zsigmond, mint Albert király körüli szolgálataik jutalmául 1412—1438. évek között királyi adományul kapták Turóczmegyében Felső- és Alsó-Kálnokot, Divéket, Árvamegyében pedig a nagy kiterjedésü Csimhova nevü pusztát . . . Nicolai, Georgii et Gregorii filiorum Petri Platthy coguominati de Nagh-Palugya . . . ac Thome filii quondam Valentini de eadam Nagh-Palugya patruelis fratris eorum Nagy-Palugya predictam in Lypthoviensi, ac Felső-Kálnok, Alsó-Kálnok et Gywek vocatas in Thuroucz comitatibus habitas, item predium Csemhova appellatum in comitatu Arwa . . . juxta antiquam divisionem inter eos factam comcernentem, nove nostre donationis titulo . . .[1] Az uj adományozás ezen szavaiból látható, hogy az 1438. évi Budán február 19-ikén . . . feria quarta proxima ante festum kathedre beati Petri apostoli . . . kelt adományozás csak megujitása volt a régebbinek, s az adományosok birtokukon már előbb megosztoztak, s hogy Ráfael már nem élt, mert az adományosok között elő nem fordul. Sajnos, hogy az első adományozásnak sem körülményeit, sem évét nem tudhatjuk, minthogy ezen adományozási okirat a család levéltárában nincsen meg. Még ugyanazon napról február 19-ikéről kelt Albert királynak a turóczi konventhez intézett parancslevele, a melyben elrendeli, hogy II. Péter fiait Miklóst, Györgyöt és Gergelyt, Bálintnak fiát Tamást uj adományozás czimén az emlitett birtokokba Prószéki Boldizsár vagy György királyi ember jelenlétében bevezesse. Sajátságosnak látszik ezen rendeletben, — mely a beiktatás megtörténtéről szóló káptalani jelentésben foglaltatik — a királyi parancsnak egy mondata, a mely az adományozási okiratban nem foglaltatik s némileg azon föltevésre jogosit, mintha Felső- és Alsó-Kálnok, Divék turóczmegyei és Csimhova, árvamegyei birtokokat Albert király adományozta volna II. Péter fiainak «. . . in quorum dominio . . . ipsorum progenitores hac tenus perstitisse se ipsosque persistere asserunt de presenti *vigore aliarum litterarum nostrarum exinde confectarum* . . .»[1] Ez tehát azt jelentené, hogy az emlitett birtokok adományozása iránt Albert királynak egy másik előbbről kelt oklevele intézkedik. Ezzel azonban ellentétben áll a február 19-én kelt uj adományozási oklevél azon mondata mely a négy adományosról igy szól: «. . . uni cuique scilicet quod ad suam proportionem ipsorum *iuxta antiquam divisionem inter eos factam* concernentem nove nostre donationis titulo dedimus . . .»[2] Fölmerült tehát a kérdés, miképen értendő a testvérek között történt régi osztoszkodás, az *antiqua divisio*, ha Albert király 1438. évi január 1-jén királylyá koronáztatván, uralkodásának második havában, február 19-ikén, kiadott adománylevelében azt mondja, hogy az adományosok régi osztályuk arányában kapják meg az adományozott birtokokat; a turóczi konvent pedig a bevezetési jelentésben pedig április 13-ikáról «quintodecimo die dicte introductionis ac statutionis premissorum . . .» reprodukálja a statutiót elrendelő királyi okiratot, a mely szerint Albert király az emlitett birtokok adományozása iránt egy másik oklevelére hivatkozik «... vigore aliarum litterarum nostrarum ex inde confectarum . . .» Nézetünk szerint ezen utóbbi hivatkozás csak akképen érthető, hogy ez emlitett birtoktestek még Zsigmond király által adományoztattak II. Péternek, a melyen az adományos fiai megosztozkodtak, s Albert király a régebben adományozott és a testvérek között megosztott birtokokhoz tartozó királyi haszonvételek jogát adományozta Miklós, György, Gergely és Tamásnak február 19-ikét megelőző okiratával.

Ezen birtokokba való iktatás 1438. évi márczius 30-ikán «. . . die dominica proxima quo cantatur divinum officium Judica me domine...» történt, az erről szóló jelentést pedig a túróczi konvent a beiktatás 15-ik napján, április 13-ikán adta ki.[3]

A XIV. század további folyamán még két

[1] Eredetije Platthy Gyula nagypalugyai ltárában, Litt. T. Fasc. 23. Nr. 496.

[1] Liptómegye ltára által kiadott hiteles másolat. Platthy Gáspár nagypalugyai ltárában.

[2] Eredetije Platthy Gyula ltárában, Litt. Fasc. 23. Nr. 496.

[3] Hiteles másolata Platthy Gáspár nagypalugyai levéltárában, Fasc. 23. Nr. 502.

izben találkozunk a Platthy család tagjaival; egyszer a turóczi konvent által 1481. évi márczius 27-ikén «. . . feria tercia ante dominicam Letare . . . » kiadott bizonyságlevélben, melyben Nagypalugyai Platthy György, néhai Györgynek fia, «Georgius filius quondam Georgii», Szentiványi Balázs, Kispalugyai Bálint és Márton nevében azok meghatalmazottjaként szerepel, s tiltakozást emel megbizói nevében Revisnyei Othmár és Jakab azon ténye ellen, hogy Kereszturi Jánosnak Dobry Imre kezére jutott birtokrészét megszerezni s annak minden haszonvételét magának megtartani akarja.[1] A másik esetben III. Péter, Györgynek fia mint tanu megjelenvén Parisfalvi Litteratus István liptói alispán előtt, tanuságot tesz egy okirat eltulajdonitási ügyben Revisnyei Othmár és fia János között, midőn is a két fél közötti egyességről szóló bizonyságot az alispán 1485. évi május 11-ikén kiadta.[2]

Mig a XIV. században a Platthy család ősei közül Othmár volt az első ősi birtok szerzője Liptómegyében Nagy-Palugyán, a XV. században Péter vált ki a többi családtagok közül, a ki, mint fentebb kimutattuk, a liptómegyei törzsbirtokot Túrócz- és Árvamegyében érdemeinek jutalmául adományozott birtokokkal szaporitotta; a XVI. század elején II. György volt az, a ki a család emelkedésére ujabb fényt vetett, megszerezvén a pozsonyi főispánságot és sopronyi kapitányság diszes állását. Platthy Györgynek fia II. György t. i. azon szerencsés körülménynél fogva, hogy mint Ulászló királynak udvarnoka, a király személye körül teljesitheté szolgálatát, azon kedvező helyzetbe jutott, hogy bőismeretével birt azon vajmi gyakori pénzzavaroknak, melyekkel a királyi udvartartásnak folyton küzdenie kellett; s igy bizonyára többszörös alkalom nyilt arra, hogy az ő felsége udvartartását zavaros helyzetéből kimentse, a mi természetesen magára vonta a király figyelmét, s a tett szolgálatokat hálával viszonozta hiveinek, igy Platthy Györgynek is, mint hüségesen szolgáló udvarnokának «. . . fideli nostro magnifico Georgio Platti de magna Paludia, quem in servitorem et familiarem nostrum specialem recepimus . . .» ; azon 4000 forintért ugyanis, melyet a királynak adott, a pozsonyi főispánságot és a sopronyi kapitányságot ugyanazon feltételek alatt, a mint azokat Weythmüli Benes és később Sárkány Ambrus élvezték, Platthy Györgynek adományozta 1509. évi május 22-ikén «. . . in festo beatæ Helene, regine et vidue . . .» Brünnben kelt oklevelével.[1] Ezen okirat sajátképen csak záloglevél volt, mert abban feltételül volt szabva, hogy ezen tisztséget és a sopronyi kapitánysággal járó évi 436 forint harminczadot csak addig birja, mig azt vissza nem váltja a király «. . . a nobis teneat honorem comitatus et capitaneatus titulo pignoris . . . infra tempus redemptionis . . .»

Ugyanezen Platthy György 1512. évben megjelenvén Vidafoldi Benedek liptómegyei alispán előtt kijelentette, hogy Zahorján nevü községben levő birtokot, mely őt quartalis jusson illeti, Czyn Mihálynak három forintért zálogba vetette «. . . partem suam, hereditariam que ipsum concernet in possessione Zahorján, jure quartalicio, nobili Michaeli Cyn in florenis tribus . . . pignori posuisset et obligasset . . .» Az erről szóló bizonyságlevelet Vidafalvi Benedek alispán 1512. évi május 6-án «. . . feria quarta proxima post festum inventionis sancte crucis . . .» Boldogasszonyfalván adta ki.[2]

Ezen oklevélből kitünik az, hogy Platthy II. Györgynek anyja I. Györgynek a neje Czyn leány volt, mert ha a zahorjáni birtokrészt mint quartaliciumot öröklés utján birtokolta, azt csak anyja után örökölhette, mint a kinek a fivérei a quartaliciumot természetben kiadták; bizonyitja ezt azon tény is, hogy ezen quartalis birtokrészt Czyn Mihály vette zálogba, a ki mint testvér, sógor vagy legközelebbi vérbeli rokon zálogjogi elsőbbséggel birt, mert ha ez nem úgy lett volna, a zálogba adás ellen bizonyára tiltakoztak volna mindazok, a kik a zálogba vételre nézve a törvények szerint elsőbbségi joggal birtak.

A család történetében a Platthy névvel 1526-ig még egyszer találkozunk II. György

[1] Eredetije Lokcsánszky Béla liptó-szt-miklósi ügyvédnél.

[2] Az eredeti okirat u. ott.

[1] Hiteles másolata Platthy Gáspár nagypalugyai ltárában, Fasc. 23. Nr. 478.

[2] Eredeti okirat Bobrovnyiczky László ltárában Rózsahegyen.

testvére III. Péter személyében, a ki Báthory Istvánnak 1523. évi január 16-ikán «. . . Sabbatho proximo post festum Epiphaniarum domini . . .» Budán Szentkereszthi Czyn Mihálynak Ipochháza birtokába való beiktatási ügyében a szepesi káptalanhoz intézett beiktatási parancsában mint nádori ember emlittetik.[1] Platthy Péter azonban mint szomszéd és érdekelt fél a nádor embereként nem szerepelhetvén, ezen szerepben Felső-Malethyni Jakab müködött, Platthy Péter pedig mint szomszéd és határos birtokos vett részt a beiktatásnál a többi meghivottakkal együtt.[2]

Az előadottak nyomán a Platthy család leszármazását Marcheustól 1526-ig a következő nemzedékrendi táblán tüntetjük fel.

[1] Eredetije Platthy Gyula nagypalugyai ltárában.
[2] U. ott.

A túróczdivéki és nagypalugyai Platthy család leszármazási táblája 1526-ig.

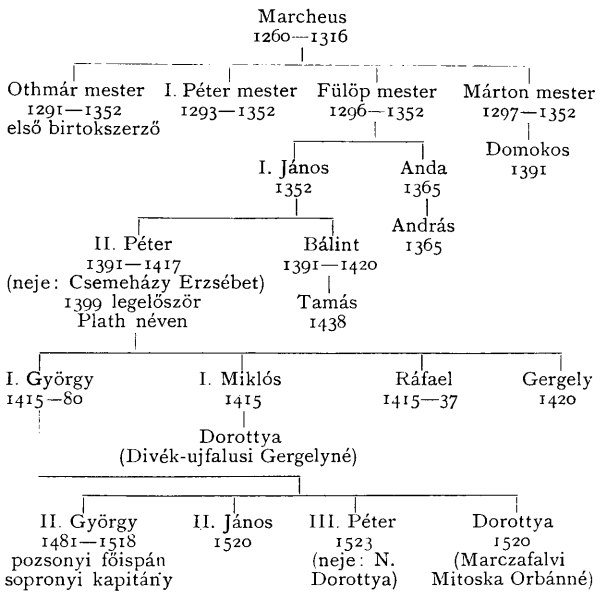

MAJLÁTH BÉLA.

A CSABI NEMZETSÉG.

(Második és befejező közlemény.)

II. *Gergely (III.) vonala.*

Gergelynek három fia maradt: Mihály (I.), György (III.) és Domonkos.

1. *Mihály.* 1303-ban szerepel első izben, mely alkalommal rokonaival egyetemben tett panaszára Zalavármegye a Salamonokat megbirságolja.[1]

1324 május 24-ikén Domonkos fiaival egyetemben nyilvánitott kérelmére, a vasvári káptalan egy 1287. évi cserelevelet ir át.[2]

1327 június 11-ikén fivérével Domonkossal s a többi rokonaival egyetemben kibékül a Salamon nembeliekkel.

A kibékülés ezuttal sem volt hosszu életü, mert Harkályi István, Mihály testvérét Györgyöt, a mint egyik birtokából a másikba átment, halálra sebezte s lovait megölte. Mire a főispán Mihály és Harkályi István közt lóháton fegyveres bajvivást rendelt el.

[1] Fejér, Cod. Dipl. X/IV. k. 211. l.
[2] U. ott. VIII. k. 7., 177. l.

Harkály István a bajvivás elől meghátrált, erre 1328 szeptember 8-ikán kelt itélettel fő- és jószágvesztéssel sujtatott.[1]

1330-ban Rezneki Miklós fia Györgygyel perel.[2] 1332-ben, a királyné egy csepreghi jobbágyának megöletéseért vérdijat fizet.[3]

Utoljára az 1335 augusztus 13-ikán kelt oklevélben emlitetik, mely alkalommal a Salamonok s a Reznekiek közt fenforgó ügyben Zala és Veszprém vármegye rendei határoznak.[4]

Mihály fia volt Miklós (III.). — 1341-ben tünik fel a Barrabás birtok ügyében kelt országbirói határozatban,[5] 1342-ben eladja rokonaival Kebellemellék stb. birtokokat.[6]

1344-ben felperesként szerepel «Tóth» Pál lindvai castellanus ellen, Borih birtokába

[1] Zala várm. okmtár, I. k. 224. l.
[2] Fejér, Cod. Dipl. VIII. k. 228. l.
[3] U. ott.
[4] Orsz. ltár, Dl. 2955
[5] U. ott.
[6] U. ott.

történt beiktatásnál nyilvánitott ellentmondás miatt.[1]

1353-ban Lajos király ellenében a főispán oltalma alá rendeli nagybátyjának Györgynek özvegyét.[2]

1354-ben nagybátyjával Domonkossal egyetemben, a Mákvai Beke által ellenük folytatott perben megidéztetik.[3] 1363 augusztus 17-ikén unokatestvéreivel Herborddal s Lászlóval egyetemben a Salamon nembéli Jánost és társait Csütörtökhely haszonélvezetétől eltiltja.[4] Ugyanezen évben tiltakozik Nádasdi Lőrincz és társai ellen, Fényesfölde vétele miatt.[5]

1368 április 27-én pedig Kolgyára András tiltja el a Reznekieket Szent-György eladásától, mivel abban neki is része van.[6]

1364-ben a vasvári káptalan előtt Jelkusi Lőrincz, Milleji Lóránd és István bizonyitják, hogy a néhai leánya, illetve anyjuk után nekik járó hozományt és leánynegyedet Miklós, valamint nagybátyja Domonkos, Herbord fiával s Kelemen László fiával egyetemben 80 márka és két szentadrási birtokrészlettel kielégitették.[7]

1364-ben Fernekág és Csütörtökhelyen elkövetett hatalmaskodások miatt Lajos király rendeletére Miklós, valamint nagybátyjai Domonkos s Kelemen panaszára Salamonvári János ellen a vasvári káptalan vizsgálatot indit.[8]

1368-ban unokatestvérével Herborddal szerepel egy ügyben.[9]

Utoljára 1369-ben találkozunk vele, midőn a zalavári konvent előtt Szepetneki Mike fiai Pyder és Gegen igazolják, hogy néhai anyjok Rezneki Lóránd Kolozs özvegye után járó hozományt nekik ötven nehéz márkával Miklós és rokonai megfizették.[10]

Miklósnak csupán György nevü fiát ismerik. Első izben az Izsófölde birtokosztály ügyében kelt nádori itéletben szerepel rokonaival: Kelemennel s ennek fiával Lászlóval, továbbá Domonkos fiaival: Herbord, Ferencz és Jánossal egyetemben.[1]

1384-ben pedig ellene s Domonkos fiai ellen Lindvai István és János perelnek.[2]

Családi viszonyai, valamint halálozási ideje ismeretlen.

2. *György*. Györgyről csupán annyit tudunk, hogy 1328-ban Salamonvári István halálra sebesitette. Utódairól nincsenek adatok.[3]

2. *Domonkos*. Első izben 1324-ben egy cserelevél átirása alkalmával emlitetik.[4]

A közös akciók tekintetében szereplése összeesik fivérével Mihálylyal.

1330-ban rokonaival II. Istvánnal és II. Györgygyel együtt Fényesföldi Poós, Bedech és Márton ellen perel.[5] Ugyanezen évben a fenti Isvánnal együtt felperes Fényesfölde birtoka ügyében.[6]

1331 május 9-ikén közte s fivére Mihály közt egyrészről s rokona II. István közt másrészről fenforgó ügyet Csaba alispán elhalasztja.[7]

1341-ben Zalavármegye főispánja itélkezik közte s Salamon fia Kopasz közt felmerült ügyben.[8]

Ugyanezen évben Baksafalva elfoglalása miatt perel rokona Rezneki Lukács ellen.[9]

1342-ben rokonaival Rezneki Kelemennel, II. Istvánnal együtt pert folytat Bód fia János fiai Péter és Kousa ellen.[10]

1344-ben Jáhon birtokosa.[11]

1353-ban Lueu (?) zálog birtoka miatt perel Mákvai Bekével.[12]

Ez évben Barlanghi László leánya Katics, Zalai Lőkös özvegye, a vasvári káptalan előtt igazolja, hogy az anyja Margit Dominika (Rezneki Olivér leánya) után őt megillető leánynegyedet Domonkos s Rezneki István özvegye Kinige megfizették.[13]

[1] Orsz. ltár, Dl. 3700 és 3859.
[2] U. ott.
[3] Orsz. ltár, Dl. 4458.
[4] Zala várm. okmtár, I. k. 637. l.
[5] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1698. Nr. 121.
[6] Zala várm. okmtár, II. k. 16. l.
[7] Orsz. ltár, Dl. 5278.
[8] Orsz. ltár, Dl. 5297.
[9] Orsz. ltár, Dl. 5700.
[10] Orsz. ltár, Dl. 5749.

[1] Orsz. ltár, Dl. 5952.
[2] Orsz. ltár, Dl. 7115
[3] U. ott.
[4] U. ott.
[5] Orsz. ltár, Dl. 2609.
[6] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 393. Nr. 29.
[7] Zala várm. okmtár, I. k. 257. l.
[8] Orsz. ltár, Dl. 3383.
[9] Orsz. ltár, Dl. 3428.
[10] Orsz. ltár, Dl. 3508.
[11] U. ott.
[12] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 447. Nr. 32.
[13] Orsz. ltár, Dl. 4541.

1354 november 27-én kelt oklevél szerint Domonkos három márkát köteles fizetni Mákvai Bekének, de mert Beke nem jelent meg, Zalavármegye alispánja ez ügyet elhalasztja.[1]

1360 márczius 21-ikén rokonaival együtt a még 1327-ben elhalt II. Herbord összesen 200 márkára becsült javait nyeri.[2]

Ez alkalommal érdekelve vannak: I. Kelemen és fia I. László, III. János, továbbá Irsai Pál és fia János.

Ez évben unokatestvérével Kelemennel együtt ellent mond Harkályi Jánosnak, Fényesfölde, Csütörtökhely és Egyedfölde elfoglalása miatt.[3]

Utoljára 1364-ben szerepel a Zelkusi Lőrincz leányát s Milleji Loránd és István anyját illető hozomány s leánynegyed lefizetése ügyében.[4]

Domonkosnak négy gyermeke maradt:

(1.) *Herbord.* (III.) Első izben Ladaföld stb. birtokoknak 1342-ben történt eladásánál szerepel. Ettől kezdve 1369-ig mit se hallunk felőle. Ez évtől kezdve 1389-ig mindenütt fivéreivel: Ferenczczel és Jánossal együtt fordul elő.

Igy 1369-ben a keréktói nemeseknek ellenük folytatott perében,[5] 1371-ben Izsófölde birtokosztály ügyében emlitetnek, ez év június 7-ikén kötött osztályos egyezség alkalmával Szent-György, Légfa, Baksafalva s Jakabfijánosfalva fele részét nyerik.[6]

1372-ben kelt itélettel Herbord visszanyeri a Salamonvári János által Herbordfalvától Lövőbe áttelepitett jobbágyait.[7]

1373-ban Salamonvári János perel ellenük.[8]

1384-ben Lendvai János ellen perelnek.[9]

1389 január 22-ikén Herbord, valamint fia László és testvérei Fényesföldét átadják Mákvai Pethő s fiainak.[10] Herbord ettől kezdve nem szerepel. Egy 1399-ben kiadott oklevélben néhainak mondatik.

Özvegye Rigálcsi Miklós leánya Borbála 1405-ben Rerneki Ferencz özvegyével Kecskedi László leányával egyetemben igazolja, hogy a Reznekiek elkobzott vagyonából az őt illető részt Egervári Mihály megtéritette.[1]

Herbordnak négy gyermeke volt: Herbord(IV.) csupán 1388-ban emlitetik a királyi kúria által kiadott birságoló levélben,[2] valószinüleg az 1403-iki felkelő hadjáratban esett el. Utódait nem ismerjük. Második fia László (III.) csupán Fényesfölde 1389. évi átadásánál szerepel. Utódai ismeretlenek.

Herbord leányai közül Konstanczia Bucsai Péter neje, kinek fiai 1417-ben a vasvári káptalan előtt igazolják, hogy a néhai anyjuknak, Reznek, Szent-György, Csütörtökhely, Jakabfijánosfalva, Poósfalva, és Légfa után járó hozományt, nekik Egervári Mihály és Balázs megtéritették.[3]

Másik leánya Márta Gelsei Pethő fia Tamáshoz ment nőül.

Kérelmére Zsigmond király 1399-ben a néhai atyja utáni birtokokra fiusitó adománylevelet állitott ki.[4]

Domonkos második fia:

(2.) *Ferencz.* 1369—1389 közti években részt vesz testvérével Herborddal, az összes közös akciókban. Önállóan nem szerepel. Özvegye Kecskedi László leánya 1406-ben visszanyerte a Reznekiek elkobzott javaiból az őt megillető hitbéri s hozományi részt.[5] Úgy halálozási éve, mint utódai ismeretlenek.

Domonkos harmadik fia:

(3.) *János*, szintén csak fivéreivel emlitetik. Nejét nem ismerjük, okleveleinkben csak egy leányáról tétetik említés. Leánya Margit Sárusdi György neje volt, a kit az Egerváriak 1405 augusztus 17-ikén az elkobzott Rezneki birtokok után kijáró anyai hozomány fejében 25 márkával kárpótolnak.[6]

Jánosnak fiutódait nem ismerjük. Igy III. Ger-

[1] Zala várm. okmtár, I. k. 554. l.

[2] Zala várm. okmtár, I. k. 604. l. A birtokok: Reznek, Szentkereszt templommal, Fényesfölde, Széplak, Baksafalva, Szent-András, Borih, Liakfalva, Jakabfijánosfalva, Pósfalva,

[3] Orsz. ltár, Neo Reg. Acta Fasc. 793. Nro 25.

[4] U. ott.

[5] U. ott.

[6] Hazai okmtár, IV. k. 209. l.

[7] Orsz. ltár. Dl. 6052.

[8] Orsz. ltár, Dl. 6146.

[9] Orsz. ltár, Dl. 7115.

[10] Zala várm. okmtár, II. k. 229. l.

[1] Orsz. ltár. Dl. 9027.

[2] Orsz. ltár, Dl. 7402.

[3] Orsz. ltár, Dl. 10,567.

[4] Orsz. ltár, Dl. 8443.

[5] U. ott.

[6] Magyar Nemzeti Múzeum ltára.

gely vonala megszakad. Ezzel áttérünk II. Olivér vonalára.

III. *Olivér vonala.*

Olivérnek két gyermekét ismerjük. II. Istvánt és Margit-Dominikát.

1. *István* II. Első izben 1327 június 11-ikén Lak birtok visszaadása tárgyában kelt oklevélben fordul elő. Ettől kezdve unokatestvéreivel részt vesz az összes közös akciókban, 1340-ben I. Kelemen unokatestvérével egyetemben nyilvánitott kérelmére a kapornaki konvent egy 1332-ből kelt határjárási oklevelet ir át.[1]

1332 márczius 19-ikén kiegyez Milleji Sidóval Rezneki Jakab fia János megöletése ügyében, mely alkalommal Milleji Sidó magát 10 márka vérdij fizetésére kötelezte.[2] 1349-ben közte s a keréktói nemesek közt, Keréktó és Keresztúr községek közti határsértés miatt támadt per folytán, a keréktói nemesek távolmaradásukért megbirságoltatnak.[3]

Ugyanezen évben kiegyezik Kolgyári Pál fia Andrással s István fia Györgygyel, Egyed és Pál megöletése ügyében.[4]

1352-ben Kutassi Pál fia János perel ellene.[5]

Utoljára 1353 augusztus 15-ikén kelt oklevélben emlittetik.[6]

Még ez évben Barlanghi Katics, Zalai Lőkös neje igazolja, hogy II. István özvegye Kinige asszony őt anyja Barlanghi Lászlóné született Rezneki Margit-Dominika után megillető örökrészében kielégitette.[7]

2. István nővére Margit-Dominika, Barlanghi László neje, csupán a fenti ügyben szerepel.

Istvánnak nem maradtak utódai, mert birtokait 1371-ben, valószinüleg özvegye halála után unokatestvére Kelemen és fia László, továbbá I. Domonkos és IV. Gergely gyermekei örökölték.[8]

[1] Orsz. ltár, Dl. 2748.
[2] Zala várm. okmtár, I. k. 389. l.
[3] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 438. Nr. 17.
[4] Orsz. ltár, Dl. 5952.
[5] Orsz. ltár. Dl. 4299.
[6] Zala várm. okmtár, I. k. 540. l.
[7] U. ott.
[8] U. ott.

IV. *Salamon vonala.*

Salamonnak csupán Kelemen fiát ismerjük.

I. *Kelemen mester.* Első izben 1324-ben szerepel, egy 1287-ik évi cserelevél átirása tárgyában kelt oklevélben.[1]

Részt vesz rokonaival az összes közös akciókban.

1329-ben Rezneki György és Gergely unokatestvéreivel egyezkedik.[2]

Ettől kezdve egész 1340-ig mitsem hallunk felőle. Ez év november 30-ikán a Kebelle helység ügyében kiadott oklevélben szerepel ismét.[3]

1341-ben Barrabás birtok ügyében szerepel,[4] 1355-ben Tamai Lukács özvegye, Erzsébet asszonynak, a II. István hagyatéka után járó leánynegyed ügyében megidéztetik.

1369-ben a Keréktói nemeseknek a Reznekiek elleni perében emlittetik.

Ugyanezen évben a zalai konvent előtt kifizeti Szepetneki Mike fiait.[5]

Utoljára 1371 június 17-ikén Rezneki II. István birtokainak szétosztásánál szerepel, mely alkalommal László fiával egyetemben Szent-György és Légfa felét nyeri.

Három gyermeke maradt: László, Mihály és Ilona.

1. *Lászlót* először a Ladaföld stb. birtokok eladása tárgyában 1342-ben kelt oklevél emliti.

Ettől kezdve részt vesz atyjával az összes közös birtokügyekben.

Igy 1360-ban Reznek stb. birtokosa rokonaival, hasonlókép 1363-ban rokonaival együtt tiltakozik a Salamonok foglalásai ellen. 1364-ben Domonkos nagybátyjával együtt szerepel. 1371-ben történt osztály alkalmával Szent-György és Légfa felét nyeri, ugyanezen évben Izsófölde birtok osztály ügyében kelt oklevélben, szintén atyjával együtt szerepel.

1383-ban Nádasdy Tamás ellentmondása mellett beiktattatik Pyskolcz birtokába,[6] mely ellentmondás folytán Nádasdy Tamást még ez évben a vasvári káptalan elé idézi.[7]

[1] U. ott.
[2] U. ott.
[3] Zala várm. okmtár, I. k. 374. l.
[4] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 382. Nr. 19.
[5] U. ott.
[6] Orsz. ltár, Dl. 14,290.
[7] Orsz. ltár, Dl. 7045.

További szereplése ismeretlen, családi viszonyairól nem maradtak fenn adatok. Testvérét:

2. *III. Mihályt* csupán Wertner Mór emliti A magyar nemzetségek cz. művében, 1371. évszámmal, közelebbi adat megnevezése nélkül.[1]

3. *Ilona.* 1385-ben már Rajki Péter fia Mihály özvegye,[2] mely alkalommal, atyja után örökölt kiskolcsi birtokát (Vas vármegyében) átengedi Egervári Miklósnak s nejének.

Rokona Margit, Kolthai Balázs neje, hasonlókép ez év július 17-ikén Rezneki Kelemen után öröklött hitbéri s hozományi részét átengedte Egervárinak.[3]

Mivel sem I. László, sem III. Mihály maradékait nem ismerjük, Salamon vonala megszakad. Ezzel befejeztük I. Olivér comes ágának ismertetését.

Mielőtt azonban a IV. Gergely fiaitól leszármazott Szentandrási családokhoz visszatérnénk, egy másik, a XIV. sz. közepén feltünő Olivér maradékairól kell megemlékeznünk.

C) Olivér maradékai.

Magáról Olivérről a fenmaradt oklevelek nem emlékeznek meg közvetlenül, ezért nem vagyunk abban a helyzetben, hogy maradékait a nemzetségfába beilleszszük.

Fiai közül: Domonkos és Kelemen 1364 április 20-ikán együtt szerepelnek III. Miklóssal, köztük és Salamonvári János közt Csütörtökhely és Fernekág elfoglalása miatt támadt perben.[4]

Domonkosnak további viszonyai ismeretlenek. Kelemennek összesen öt gyermeke maradt: László, Mihály, Domonkos, Lóránt és Klára.

1. *László.* Első izben 1374 augusztus 7-ikén kelt oklevélben szerepel, mely alkalommal fivéreivel: Mihály s Domonkossal együtt, Szent-György és Himesföld nevü birtokaikat Szentbenedeki Péter és társainak 50 márkáért elzálogositják.[5]

1394 május 30-ikán a kir. kuria által megidéztetik.[1]

1398 augusztus 7-ikén kelt oklevélben már néhai;[2] családi viszonyai ismeretlenek.

2. *Mihály.* Csupán Szent-György és Himesföld elzálogositása tárgyában kelt fenti oklevélben szerepel.

3. *Domonkos.* Első izben Szent-György és Himesföld elzálogositásánál szerepel. Ettől kezdve 1398-ig mitsem hallunk felőle.

Ez év augusztus 7-ikén a vasvári káptalan előtt Lóránd fivérével egyetemben hat elpusztult s egy elhagyott jobbágytelket, továbbá a néhai testvére tulajdonát képezett telkeket Jakabfijánosfalván s egy nemesi telket Légfalván 28 bécsi márkáért elzálogositott néhai Főr-Szent-Györgyi Miklós és Pál fiainak.[3]

1400 február 16-ikán Zsigmond király neje, Dalkai Jonkár fia Simon leánya, Afra kérelmére, a Cseföldön elkövetett erőszakoskodás ügyében megtartandó vizsgálat iránt Zala-vármegyéhez rendeletet bocsájt ki.[4]

Jelentékeny szerepre azonban csak az 1403-iki felkelő hadjáratban való részvétel folytán jutott.

Mint már láttuk, 1403-ban a többi felkelésben részes Reznekiek javaival együtt, Domonkos birtokai is elkoboztattak.

Egervári Mihály azonban, noha Zsigmond király, még ez évben kiadott iktatási parancscsal, előbbi adományát megerősitette,[5] s azokba be is iktattatott, a rokoni köteléktől áthatva, 1404-ben, a vasvári káptalan előtt, kijelenti, hogy az adományozott birtokok egyrészét rokonával, Domonkossal, a kit «nem akar földönfutóvá tenni,» megosztja.[6]

Hasonlókép megosztotta Rezneki Páris és György elkobzott javait is.

Egervári Mihály ezen valóban ritka szép tette által, mérhetetlen bonyodalmakat idézett elő.

[1] Wertner, id. m. I. k. 178. l.
[2] Orsz. ltár. Dl. 7126.
[3] Fejér, Cod. Dipl. X/VIII. k. 187. l.
[4] Orsz. ltár, Dl, 5297.
[5] Orsz. ltár. Dl. 6231.

[1] Orsz. ltár. Dl. 7954.
[2] Orsz. ltár, Dl. 6231.
[3] Orsz. ltár, Dl. 6231.
[4] Orsz. ltár, Dl. 8535.
[5] Orsz. ltár, Dl 8895. és 11,603. Az elkobzott birtokok: Reznek, Légfa, Lakos, Jakabfijánosfalva aliter Fenyőföld, Pósfalva, Barrabás, Peternye, Baksafalva, Izsófölde, Szent-András, Csütörtökhely, Hegenfölde, Szt.-György aliter Kisfalud. Ezen iktató levél 1406-ban átiratott. Orsz. ltár, Dl. 8898.
[6] Magyar Nemzeti Múzeum ltára.

Zsigmond király ugyan a Reznekiekkel eziránt kötött szerződéseit 1409-ben megerősitette,[1] azonban a visszaadott nemzetségi javak tulajdonjoga iránt csakhamar egyenetlenségek támadtak a családtagok közt.

Barrabás birtok egy részét Domonkostól (Rezneki) Szentandrási II. Miklós fia György erőszakkal elfoglalta, mire Zsigmond király 1407 június 8-ikán e birtok tulajdonjogának vitás kérdésében a zalai konventet vizsgálat megtartására utasitotta.[2]

1408-ban Domonkos visszaadta Csütörtökhely részeit Egervári Balázsnak.

Egervári Mihály és Balázs ezalatt, Domonkos közbenjártával, a Rezneki család összes nőtagjait az elkobzott javakból nekik járó hozomány, hitbér fejében kielégitették, mire az Egerváriak 1315-ben uj tiszta adományt nyertek az elkobzott nemzetségi javakra.[3]

Domonkosról ezután egy darabig mitsem hallunk. 1421-ben kérésére a vasvári káptalan egy 1408-ban kelt tanuvallomás levelet ir át.[4]

1426-ban elzálogosit egyes rezneki birtokrészeket Kávási György fia Miklósnak.[5]

Ez évben Egervári Balázs helybenhagyta a Kávásiakkal kötött zálogszerződéseket, csupán azt köti ki, hogy a 200 frtnyi zálogösszegért birtokait visszaválthassa.[6]

Özvegye, vagyis második neje Ilona 1455-ben a vasvári káptalan előtt igazolja, hogy Reznek után járó hitbérét neki Egervári Balázs fiai megfizették.[7]

Domonkosnak csupán Bongád nevü leányát ismerjük, kinek Szentmihályi Kelemennel kötött házasságából származott fia István 1417 április 29-ikén a vasvári káptalan előtt igazolja, hogy az anyja után járó hitbért s hozományrészt Egervári Mihály és Balázs családjának kifizették.[8]

Domonkossal sirba szállt a Rezneki családnév. Erdélyben ugyan a XVII. században feltünik egy Reznek család,[1] mely a magyarországi Reznekfalváról származott volna, közelebbi adatok hiányában nem lehet az összeköttetés felől tájékozást szerezni.

4. *Lóránt.* 1398-ban szerepel első izben, 1404 szeptember 2-ikán már özvegye, szül. Baadi Mocskos Klára, igazolja a vasvári káptalan előtt, hogy az elkobzott nemzetségi javak után járó hitbérét, az Egerváriak neki kifizették.[2]

5. *Klára* Egervári Miklós neje. 1385-ben Rajki Mihály özvegye átengedi neki Kis-Kolcs birtokát.[3]

1394-ben fivérével Lászlóval, továbbá Nádasdy Tamással s ennek fiával, végül Mezőlaki Jánossal, a kir. kúria által megidéztetik.[4]

Ezzel befejezve Olivér utódainak ismertetését, a IV. Gergely fiaitól leszármazott Szentandrási családokra térünk át.

II.

A Szentandrásiak.

Rezneki IV. Gergely fiai közül: Páris és Miklós fia György, valószinüleg azon okból, hogy ősi birtokuktól, Reznektől megfosztattak, a XV. század első éveiben felveszik a Szentandrási nevet, mely név ugyan 1424-ig a Rezneki családnévvel vegyesen fordul elő, ettől kezdve azonban a család tagjai magokat állandóan Szentandrásiaknak, illetve később Szentandrási Páris és Monthornak nevezték.

Zsigmond király 1403-ban megujitotta Egervári Mihály sárvári várkapitány részére tett adományát, s őt Szentandrási Páris és Miklós fia György birtokaiba beiktatni rendelte,[5] Egervári Mihály azonban nemes érzületét, melyet Rezneki Domonkossal szemben tanusitott, ezuttal sem tagadta meg.

1406 április 26-ikán a vasvári káptalan előtt, a neki adományozott birtokok egyrészét Szentandrási Párisnak visszaadta.[6]

[1] Orsz. ltár, Dl. 8973.
[2] Orsz. ltár, Dl. 24,503.
[3] Orsz. ltár, Dl. 10,347.
[4] Orsz. ltár, Dl. 9429.
[5] Orsz. ltár, Dl. 11,844.
[6] Orsz. ltár, Dl. 11,797.
[7] Orsz. ltár, Dl. 14,979.
[8] Orsz. ltár, Dl. 10,567.

[1] Nagy Iván, Magyarorsz. Családai IX. k. 741. l.
[2] Orsz. ltár, Dl. 8982.
[3] Orsz. ltár, Dl. 7126.
[4] Orsz. ltár, Dl. 7954.
[5] Orsz. ltár, Dl. 8895.
[6] Magyar Nemzei Muzeum ltára. A birtokok: Széplak, Barátülése, Ladateleke, Herborthfalva a Zala folyó mentén és Szent-Keresztegyház mellett két telek.

Következő évben Páris fia Gergely kérelmére ez ügyben kelt osztálylevelet kiegészitette, s Miklós fia Györgygyel is hasonló szerződést kötött, melyet a király 1409-ben erősitett meg.[1]

A Szentandrásiak ezzel visszanyerték ősi javaik egy részét, ellenben az Egervváriak atyjuk eme nemes tettéből kifolyólag számos pert örököltek.

Mig Szentandrási György erőszakkal elfoglalta Barrabás egyes részeit Rezneki Domonkostól,[2] addig Páris fia János pert kezdett az Egervváriak ellen.

Szentandrási Páris fiaival, János, Gergely, Péter, István és Miklóssal együtt 1409-ben elzálogositotta a Barrabás s Peternye birtokokhoz tartozó nemesi telkeket 2 bécsi márkáért az Egervváriaknak.[3]

A rossz szomszédság is elég bajt okozott az Egervváriaknak. 1418-ban Szentandrási Páris fia János és társai, Alsó-Lindvai Zsigmond és Illvághi Máté, a Ján nevü birtokon esett állitólagos károk miatt az Egervváriakat a királyi kúria elé idézik.[4]

Mint tudjuk, az Egervváriak megegyezés folytán tiszta iktatást nyertek 1415-ben Szentandrási Páris javaira.[5]

Alig egyeztek ki ezekkel, Szentandrási Miklós fia Györgygyel gyült meg bajok.

Györgyről időközben kiderült, hogy az 1403-iki felkelésben nem volt részes, mire lépéseket tett az elkobzott javai visszaszerzésére. Egervári Balázs és társai erre 1419 október 16-ikán vele szerződést kötöttek, mely szerint a tőle elkobzott javakat Györgynek visszaadják, kikötik azonban, hogy Balázs élte fogytáig azokat megtarthassák, azon érdemek fejében, melyet megótalmazásuk körül az Egervváriak kifejtettek.[6] Ezzel a későbbi Szentandrási Monthor család vagyoni jóléte biztositttatott.

Most meg a Szentandrási Páris fiak inditottak pert az Egervváriak ellen. Egervári Mihály Páris fia István panaszára 1420-ban a királyi kúria elé idéztetik.[1]

Következő évben pedig Páris másik fia János kérelmére a király elrendeli, hogy Reznek, Pósfalva, Légfa, Jakabfijánosfalva, Csetelakósa, Szent-András, Baksafalva, Peternye, Barrabás, Izsófölde, Borih, Szent-György, Csütörtökhely, Szent-Iván másként Herbordfölde nevü birtokok ama részei, melyek az eredeti adománylevélben nem voltak felsorolva, neki visszaadassanak.[2]

1422-ben Garai Miklós nádor előtt Páris fia Gergely és Egervváry Balázs kiegyeznek.[3]

Következő évben Egervári Balázs beiktattatik, királyi jóváhagyás mellett, Szent-András, Csetelakósa, Peternye, Barrabás, Izsófölde és Borih birtokába,[4] miután Páris fia Gergelylyel Szent-András, Csetelakósa, Peternye, Barrabás, Izsófölde, és Borih birtokrészek iránt valahogy kiegyezett.[5]

Szent-Andrási Páris fia Gergely most meg ujból Egervári Balázs ellen kezdett pert az ősi nemzetségi javak ügyében.[6]

A Bánffy leányoknak Reznekre és a többi birtokokra tartott igénye ismét összehozta a peres atyafiakat.

Alsólindvai Bánffy István özvegye már megelőzőleg 1423-ban pert inditott Szentandrási György ellen a Szent-András, Medes és Szombathelyen letelepült jobbágyok ügyében, mely ügyben Szentandrási István és Balázs is több más társaikkal együtt a kir. kúria elé idéztettek.[7]

1427-ben azonban Herczeg Péter, Alányi István és Bánffy Zsigmond özvegye Beatrix, másodszor férjesült Herczeg Péterné és ennek leánya Katalin Szent-György, Kisfalud, Csütörtökhely s a többi javak birtokába történt beiktatás alkalmával nyilvánitott ellentmondás miatt Egervári Balázs és társai Szentandrási György és Páris fiai, továbbá egy másik Páris István és Kelemen fia István ellen pert inditottak;[8]

[1] Orsz. ltár. Dl. 8973.
[2] Orsz. ltár, Dl. 24,503
[3] Orsz. ltár, Dl. 9515.
[4] Orsz. ltár. Dl. 10,715.
[5] Orsz. ltár. Dl. 11,603.
[6] Orsz. ltár, Dl. 10,854. még pedig Baksafalva, Reznek, Pósfalva, Lövő aliter Herbortfölde, Jakabfijánosfalva és Szent-György.

[1] Orsz. ltár, Dl. 10,930.
[2] Csánki, Magyarország tört. földrajza, III. köt.
[3] Orsz. ltár, Dl. 11,180.
[4] Csánki id. m.
[5] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 715 Nr. 5.
[6] Orsz. ltár, Dl. 11,603.
[7] Orsz. ltár, Dl. 11,352. és 11,516.
[8] Orsz. ltár, Fasc. 11. Nro 62.

ez ügyben a kir. kúria 1428-ban ujból megidézte a feleket.[1]

Még a per alatt a Szentandrásiak s a Bánffyak közt viszályok támadtak, utóbbiak felhasználván a zavaros viszonyokat, eleget garázdálkodtak.

1433-ban Szentandrási György, Herczeg Péter s több más nemessel egyetemben, az elkövetett hatalmaskodások ügyében vizsgálatot kért.[2]

Alig fejeződött be a Bánffy leányok ellen sikerrel vitt birtokper, ismét szemben találjuk egymással az Egervári s Szentandrási családokat.

1438-ban a király parancsára a kapornaki konvent azon ügyből kifolyólag, hogy a Szentandrási Páris fiak: István, Péter, Miklós továbbá néhai Gergely fia Bertalan és Péter fia György, néhai Szentandrási Gergely azon részbirtokait foglalták el erőszakkal, melyeket Egervári Balázs országbirói itélettel visszanyert.[3]

Ez ügyben a király 1439-ben a vármegyét uj vizsgálat tartására utasitja. A per későbbi sorsáról nem emlékeznek meg az oklevelek.[4]

Ezen birtok-perek közepette, lassan, szinte észrevétlenül fejlődik ki a család két ága. Szentandrási György fiától a Szentandrási Monthor család, melynek szerepléséről a XV. századbéli oklevelek elég bő adatokat nyújtanak, Páris fiaitól a Páris család származott le, melylyel csak a XVI. század első éveiből kelt oklevelekben találkozunk ismét.

A) A Szentandrási Monthorok.

A család tulajdonképeni őse Szentandrási György fia Miklós, a ki 1453-ban első izben használja a Monthor nevet.

Ez évben zálogba vette Lengyeli Tordai Istvántól és testvérétől Lengyelt 40 arany forintért.[5] 1463-ban Szenterzsébeti Therjék Györgytől azon négy mindszenti elpusztult jobbágytelket s összesen 48 hordó bort termő szőlőt veszi zálogba, 13 arany forintért, melyeket Therjéknek Tordai István 12 arany forintért elzálogositott.[1]

1464-ben a királyi kúria itéletet hoz a Debréthei testvéreknek ellene, valamint társai Pethri János és Bertalan keresztúri plébános ellen, Tordai Lukács fiainak Mindszent, Lengyel és Csőzi birtokába történt beiktatásnál nyilvánitott ellentmondás miatt.[2]

Úgy látszik Monthor Miklós valamely hütlenségi perbe keveredett, mert 1466-ban Mátyás király ez alapon Bánujfalu zálogbirtokára a Bánffy testvéreknek adománylevelet állitott ki.[3]

Későbbi szerepléséről nem tudunk semmit. 1496-ban már fia szerepel.

Valószinüleg testvére volt azon Monthor János, a ki Kálazfalvai Thaba András és Gáspár által megöletett, ezeknek özvegyei ellen az országbiró a vérdij ügyében vizsgálatot rendelt el.[4]

Miklós neje Zsófia volt, kitől három fia származott: János, Pelbárt és Miklós.

János — úgy látszik atyja birtokszerzési hajlamait örökölte.

A Debrétei Tordai örökösök ellene Kökényes-Mindszent, Thordafalva és Lengyel birtoka ügyében folytatott perben 1496-ban egyezséget kötöttek, mely alkalommal fenti javak Monthor János és Tárnok Gáspárra ruháztattak át.[5]

Az Egerváriakkal még a XV. század közepén megkezdett birtokperek tekintetében az akkori viszonyok a Monthor család előnyére alakultak.

I. Ulászló király 1441-ben az Egerváriak birtokait, mivel ők a pártütő Szécsieket támogatták, Gersei Pethő Jánosnak adományozta, ez adománylevél aligha hajtatott végre, mert az Egerváriak továbbra is megmaradtak a nemzetségi javakban.

Egervári László bánnak a XV. század utolsó éveiben bekövetkezett halálával családja hanyatlásnak indult; mig az Egervári rokonok az örökség megszerzésén viszálykodtak, Monthor János és a Szentandrási Páris családbeliek,

[1] Orsz. ltár. Dl. 11,988.
[2] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1551. Nr. 40.
[3] Orsz. ltár, Dl. 13,230.
[4] Orsz. ltár, Dl. 13,344.
[5] Orsz. ltár, Dl. 14,523.

[1] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 403. Nr. 44.
[2] Orsz. ltár, Dl. 20,437.
[3] Orsz. ltár, Dl. 16,435.
[4] Orsz. ltár, Dl. 20,723.
[5] Orsz. ltár, Dl. 20,437.

I. Ulászló király adománylevelére hivatkozva, nádori adománylevelet eszközöltek ki a Csabi nb. részjószágokra, mely adománylevél alapján Monthor János, továbbá Páris László, Pelbárt és Miklós 1501-ben beiktattattak Reznek, Jakabfijánosfalva, Pósfalva és Légfa birtokába. Ezen beiktatás ellen az Egerváriak a kapornaki konvent előtt tiltakoztak.[1]

Ezen tiltakozás folytán a kapornaki konvent 1503 szeptember 17-ikén maga elé idézte Szent-Andrási Monthor János és testvéreit Pelbártot s Miklóst, időközben azonban Monthor János 1503 deczember 2-ikén királyi adománylevelet állitott ki a fenti javakra.[2]

Ezen királyi adomány-levél alapján Monthor János s rokonai az ősi nemzetségi javak birtokába megerősittettek, s még ez évben azokon megosztoztak.[3]

Hasztalan tiltakozott ez ellen Egervári Bereczk tinnini püspök a vasvári káptalan előtt 1504-ben,[4] ámbár a káptalan részére kiadta a Reznek, Szent-György stb. javakra vonatkozó adománylevéleket, mindazonáltal Szentandrási Monthor János és rokonai megmaradtak a tényleges birtokban.[5]

1506-ban ez ügyben a kapornaki konvent ismét maga elé idézi Monthor Jánost anyjával s nejével Ilonával egyetemben.[6]

Ez alkalommal Telekessi Mihály az Egerváriak megbizásából 16 napig törvényben állott, a Szentandrási Monthorok nem jelentek meg. Mivel azonban magokat kimentették, a király őket ujból a törvény elé idézteti.[7]

Monthor János ezuttal szerepelt utoljára. Özvegye Ilona 1524-ben uj királyi adománylevelet eszközölt ki Kaczorlaka, Dusnak, Kissziget Szent-Miklós, és Peleskefő zálogbirtokára; még ez évben ezenkivül Ferdeszigete, Homokkővár, Berrencze, Blantha és Felső-Oroszton birtokába lett beiktatva.[8]

[1] Orsz. ltár, Dl. 2.,046.

[2] Zala várm. jegyzőkönyve a vasvár-szombathelyi székeskáptalan levéltárában.

[3] Reissig család ltára.

[4] Orsz. ltár, Dl. 22,248.

[5] Reissig család ltára.

[6] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1018. Nr. 53.

[7] Reissig család ltára.

[8] Vasvár-szomb. káptalan ltára, statutionales.

Fiai: Tamás és János 1525-ben osztoznak atyjok testvérének Miklósnak leányával Zsófiával, férjezett Cziráki Istvánnéval. Ez alkalommal Zsófia a mindszenti és csúzi részbirtokokat nyerte.

Zsófia az osztálylyal nem volt megelégedve, még Szent-Andrásból is részt követelt. Egyelőre beérte a tiltakozással, a pert örökségkép fiára hagyta.

Monthor János emlitett fia közül János magtalanul halt el. Tamás a mohácsi vészt követő időben János király pártjára állott s az öröklött zálogbirtokokon kivül számos zálogbirtokot szerzett. Ezek közül Kaczorlaki Kaczor Albert és Therjék István többet elfoglaltak. Ezen erőszakoskodások ellen 1529-ben a vasvári káptalan előtt tiltakozott.[1]

A mint János király pártjának szerencse-csillaga hanyatlott s Monthor Tamás is elköltözött az élők sorából, özvegye még az ősi javak háborithatlan élvezetében sem maradt meg.

1534-ben János király Zala vármegye oltalma alá rendelte az özvegyet, Bánffy János özvegye és Nádasdy Ferencz foglalásai ellenében.[2]

Ez azonban nem sokat segitett, mert Monthor Tamás javai csakhamar a rokonok s a szomszédok közprédájának lett kitéve.

Az Egerváriak pedig 1536-ban Ferdinánd királytól, a Csabi nemzetségi javakra, noha azokba még 1533-ban Nádasdy Tamás iktattatott be, uj iktatási parancsot nyertek.[3]

Az Egerváriak nem sokáig örvendhettek a Csabi nemzetségi javaknak, mert azokba 1558-ban Nádasdy Tamás iktattatott be.[4]

Monthor Tamás özvegye született Ákosházi Sárkány Anna, másodizben Szeghi Györgyhöz ment nőül.

Férjével együtt 1543-ban Cziráki György a királyi kúria elé idézteti néhai Monthor Tamás birtokai (Baksafalva, Péternye, Izsófölde, Barrabás, Lengyel, Csözi, Zagorhida, Szent-András, továbbá a Sopron vármegyei Agyagos és Lak) után anyját Monthor Zsófiát megillető hozomány ügyében.[5]

[1] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 558. Nr. 10.

[2] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1565. Nr. 50.

[3] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1565. Nr. 57. és 634. Nr. 10.

[4] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 568. Nr. 5.

[5] Zala várm. konvent, Elench. 647. l.

Monthor Tamás egyetlen kiskoru leánya ez évben perel Armándi István és János ellen, Tordafalva elfoglalása miatt.[1]

Ez évben már férjnél is találjuk, férjével Gönyőfalvi Segeth Györgygyel együtt birtokába veszi Mindszentet, Csözit és Baksafalvát.

Ez ellen Bánffyné Székely Margit panaszt emelt, s a király ez ügyben a kapornaki konventet küldi ki vizsgálatra.[2]

1544-ben, e vizsgálat következtében, férjével együtt Baksafalva teljes birtokába iktattatik, rokonai: Szentandrási Páris János, Miklós, Bóra férjezett Szecsődy Gáspárné, Kálóczfalvai Thaba Ferencz és Bánffyné Székely Margit ellentmondása mellett.[3]

Kilencz évig mit sem hallunk felőle, 1553-ban már második férjével Csombord Mátyás nádori főjegyzővel együtt, a kir. kúria elé idéztetik Bunyafalvai Szegedi György, Ebergény melletti szőllejének elfoglalása miatt.[4]

Monthor Magdolnának ez utóbbi házassága, főleg a nemzetségi javak visszaszerzése tekintetében volt előnyös.

A pénzszükében levő rokonok a hatalmas összeköttetésekkel biró s befolyásos főjegyző ellen mit sem tehettek, igy Szentandrási Páris János és Miklós beérték azzal, hogy Izsófölde, Barrabás, Baksa, Peternye, Szent-András és Mindszenten levő részjószágokat eladták az új házasoknak, mely szerződés ellen ugyan a Páris családbeli leányok: Anna, férjezett Forintos Péterné, Margit, férjezett Eötvös Istvánné tiltakoztak,[5] azonban ez mitsem akadályozta Páris Miklós és Jánost abban, hogy a Monthor Tamás utáni örökséget képező részbirtokokról le ne mondjanak.[6]

Csombord Mátyás most még Kis és Nagy-Lengyel birtokát igyekezett megszerezni.[7]

Ezen sikeres birtokügyek befejezte után, az új házasok pásztoróráit Szecsődy István, a lentiivár kapitánya, Páris Bóra fia zavarta meg. Ő már régóta számitott a Monthor javakra; ismerte a nemzetség korhadni kezdő Monthorágának szerződését a Páris családdal, mely szerint, az egyik család kihaltával, annak összes javai a másikra szállanak.

Most arra törekedett, hogy ezeket magának megszerezze.

E végből 1562-ben, a vasvári káptalan előtt, hasonló adoptionalis szerződést kötött Szent-Andrási Páris Miklóssal s Jánossal.

Monthor Magdolna azonban nem egyezett bele ezen szerződésekbe, s hogy a nagy költséggel megszerzett nemzetségi javakat utódai számára biztositsa, férje királyi adománylevelet eszközölt ki a Monthor Tamás után öröklött birtokokra,[1] sőt 1563-ban Csombord nevü birtokba is beiktattattak.[2]

Szecsődy István és testvérei pedig ellentmondásaikkal elutasittattak.

A mindszenti kúriába azonban mindezen birtokügyek sikeres lebonyolitása, nem hozott boldogságot.

Monthor Magdolna már ekkor sem szerette férjét, kihez csak az érdek csatolta, de sokkal jobban bántotta, hogy a nagy gonddal visszaszerzett javaknak nem volt örököse.

Egyetlen fia 1562 körül elhalt, lelketlen emberek felásták Mindszenten a sirt, mire felháborodva e gonoszságon, nem volt többé maradása otthon, hanem felváltva Lakon, Sopronban, Pozsonyban és Bécsben tartózkodott.

Sopronban ismerkedett meg Debreczeni, másként Dávid Györgygyel, férje hivatalnokával.

A tapasztalt kalandornak nem sok fáradságba került Magdolnát elcsábitania, mire elhatározta, hogy Sopronban marad.

Férje azonban mit sem tudott e viszonyról. 1565-ben a pünkösdi ünnepek alatt, Kávássi Jób házában előfordult családi jelenetek[3] folytán Debreczeni Györgynek el kellett távoznia Csombord Mátyás mellől.

Ugyan még ez évi november 9-ikén megjelent Csombord Mátyásnál, egy hivatal elnyeréséhez kérve pártfogását.[4]

Majd egykori urát innen Lakra (ma Répcze-

[1] U. ott.
[2] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1566. Nr. 30.
[3] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1566. Nr. 36.
[4] Zala várm. konvent, Elench. 574. l.
[5] Vasvári-szombathelyi székeskáptalan jegyzők. 534. l.
[6] U. ott. 1560. év.
[7] Zala várm. konvent. Elench. 1557. év, 1955. l.

[1] Vasvári káptalan, Donat.
[2] Zala várm. konvent. Elench. 1545. l.
[3] Tanuvallomások a Vasvári-szombathelyi székeskáptalan levéltárában, 1566. év 5. lap.
[4] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 654. Nr. 4.

Lak Vasmegyében) követte; itt azonban összezördült vele s november 13-ikán eltávozott.

Hat nappal később (november 19-ikén) az est homályában, Csombord Mátyást az ablakon keresztül egy ismeretlen tettes puskagolyója halálra sebesitette.

A gyilkosság nagy feltünést keltett, mig a közvélemény a gyilkost Debreczeni személyében kereste, Magdolnát is bünrészességgel vádolták.[1] Kávássi Jób, egyrészt ama szoros baráti kötelóknél fogva, mely őt a meggyilkolthoz fűzte, de másrészt a kincstár javainak szaporitása tekintetében is, nagy hévvel látott a bünösök fölkutatásához.

1566 januárjában, a vasvári káptalan és a helytartóság hivatalnokainak jelenlétében megtartott tanuvallomások hatása alatt, Debreczeni György és egy sereg gyanús egyén letartóztatása rendeltetett el.

Magdolna, kit már Kávássy Jób igaztalan támadása, s a vasvári káptalan előtt lefolyt tanuvallomások megtörtek, nem érte meg, hogy magát a bíróság előtt tisztázza. Kávássi Jób 1566 május 16-ikán kelt levelében néhainak irja.

Hihetőleg ama méreggel vetett véget életének, melyet Mihályfi Imre gazdatisztjével hozatott Bécsből.

Halála lényeges változással volt a gyilkossági per kimenetére.

A rokonok, kiknek érdekükben állott a nagy örökség megszerzése, mindent elkövettek Debreczeni tisztázására.

Therjék Tamás, Szecsődy István valóságos küzdelmet fejtettek ki Kávássi Jób ellen.

Sikerült is nekik Debreczenit tisztázniok a szörnyü vád alól, a kit a pozsonyi bíróság, miután a gyilkosság Cziráki Mátyás dénesfalvai jobbágyára, Molnár Mihályra bizonyult be,[2] 1567 deczember 13-ikán tisztitó esküre itélt.[3]

Debreczeni György, 25 nemessel együtt, 1568 november 5-ikén tette le ezen esküt. A rokonok visszanyerték Monthor Magdolna örökségét.

Csakhogy Szecsődy István az osztálylyal — a per sikeres befejezését saját érdemének tudván be, — nem volt megelégedve; ezzel azután megkezdődött közte s a Páris családbeliek közt az egyenetlenkedés, melyet alább bőven fogunk ismertetni.

B) A Szentandrási Páris család.

A Szentandrási Páris családról a XV. század második feléből csupán annyit tudunk, hogy 1458-ban a Csányi és a Csébi Pogány családokkal együtt pallos jogot nyertek.[1]

A XVI. század első éveiben a Monthor család által, az Egervváriak ellen folytatott perekben találkozunk ismét e család tagjaival.

1501 május 15-ikén Páris Pelbárt, László és Miklós is beiktattatnak az ősi javakba.[2]

Azonban Egervári Bereczk, a nemzetségi javak elfoglalása miatt 1504 márczius 9-ikén úgy Páris Bartholomeus fiai: Herbort és Miklós, mint Imre fia Miklós ellen tiltakozott.[3]

Herbord és Miklós mindazonáltal a kapornaki konvent által 1505 február 23-ikán beiktattattak Szent-András, Peternye, Izsófölde, Borih és Széplak birtokába, az Egerváryak tiltakozása mellett.[4]

Ezen ellentmondás következtében Páris Miklós és Herbord a Monthor család tagjaival egyetemben, a kir. kúria elé idéztettek.[5]

Még ez évben ez ügy II. Ulászló király elé került, azonban ezuttal sem hozatott érdemleges határozat.[6]

A mohácsi vészt megelőző időből, 1513-ban eszközölt összeirás szerint, a Páris család Szent-Péteren s Szent-András on birt egy-egy jobbágytelekkel.

* * *

A mohácsi vészt követő korban, a század elején szerepelt családtagok közül először Páris Miklóssal, Imre unokájával találkozunk.

1549-ben a vasvári káptalan előtt, Nádasdy Tamás gróf erőszakoskodásai ellen tiltakozik.[7]

[1] A gyilkossági perre vonatkozó iratok: Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 656. Nr. 10—14.
[2] Orsz. ltár, Neo Reg. Acta Fasc. 655. Nro 8.
[3] Orsz. ltár, Neo Reg Acta Fasc. 656. Nro 12.

[1] Csánki, id. m. III. köt.
[2] U. ott.
[3] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 563. Nr. 28.
[4] Orsz. ltár, Dl. 21,402.
[5] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 1018. Nr. 53.
[6] Orsz. ltár, Dl. 21,613.
[7] Vasvári-szombathelyi káptalan ltára, Elench. 92.

Ot év mulva, a Páris család leánysarjai tiltakoznak ellene, azon okból, mert ősi birtokait Csombord Mátyásnak eladta.[1]

Páris Miklós ősi birtokait azáltal igyekezett pótolni, hogy ő is foglalt, a hol tudott. 1556-ban Hosszulovasi Eötvös Istvánné perelt ellene, a Csupp folyón levő malom elfoglalása miatt.[2]

Ekkor azonban veszedelmes versenytársa akadt sógorának fiában.

Mint láttuk, Páris Bórát, Szecsődy Gáspár vette el, kinek hozományát, az amúgy is megfogyott birtokokból nem tudták egyhamar a testvérek kiadni.

Szecsődy Gáspár még a 40-es években elhalt, fia István úgy segitett magán, hogy az elhalt Páris Imre és Bernát Peternye és Szentandrás helységekben levő javait 1557-ben elfoglalta.

E miatt támadt pert 1558-ben kötött egyezséggel igyekezett kiegyenliteni;[3] de ezen egyezségnek nem sok foganatja lett.

Páris Miklós és János 1560-ban nádori adománylevelet nyertek a Peternye, Izsófölde, Szent-András és Baksa helységekben levő részbirtokokra, s azokba a zalavári konvent által be is iktattattak.[4]

E birtokokat azonban még ez évben eladták Csombord Mátyásnak, és Monthor Magdolnának.[5]

Szecsődy István erre, hogy a Szent-Andrási családoktól remélt örökségtől végkép el ne essék, 1562-ben Páris Miklós és Jánossal adoptionalis (örökbe fogadási) szerződést kötött.[6]

A számitó Szecsődiek ez alkalommal is saját érdeküket tartották szem előtt. Igy Páris Jánost és fiát Györgyöt a pusztahelyi birtokokra vonatkozó örökbefogadási szerződésből, miután tőle utódok származtak, kihagyták.[7]

Ezen atyafiságos szerződések daczára is kénytelen volt Páris János ellenük a Kerka folyón levő malmok elfoglalása miatt perelni.

Tudjuk, hogy Monthor Magdolna e szerződésekbe nem egyezett bele, de a rokonok közül is többen, közte Páris Kata, Baghodi János neje tiltakozott.

Igy a Szecsődyek egyenlőre mitsem érhettek el, de Monthor Magdolna halála az egész ügynek más irányt adott. A fiskus a lefoglalt jószágokat, közte a szentandrási kúriát, visszaadta a Páris családnak.

Szecsődy István méltán elvárhatta, hogy a gyilkossági perbeni szereplését kellőkép honorálják, de időközben Páris Margitot vette el s igy most kettős igénynyel birt.

A visszaadott birtokok közül Szecsődy István és Páris család 1568-ban együtt eladta Izsóföldét Anheraiter Jánosnak s nejének.[1]

Páris Miklós még ez évben nádori adományt nyert Czuppra s abba Szecsődy Istvánnal együtt, beiktattatott.[2]

Szecsődy István ezalatt egész csendben birtokába vette Baksát, majd Peternyét és Csombordot, neje után pedig Szent-András egyrészét.

Miután Monthor Magdolna életében örökbefogadási szerződést nem köthetett, most fia javára kérte magát Szent-András részbirtokába megerősitetni. — Ez sikerült is neki, — mire a Páris családbeliek »nem fukarkodtak az ellentmondásokkal». Páris György ellentmondásának következtében Szecsődy elesett Szent-András birtokától.

Hogy azonban a veszedelmes perlekedőt megbékitsék, Páris György, ki tudja hányadszor, 1570-ben egyezséget köt Szecsődy Istvánnal.[3]

1573-ban ujra tiltakozni volt kénytelen Szecsődy ujabb foglalásai miatt. Ez évben Páris Miklós elhalt. Hagyatéka ügyében fia János csakhamar összeveszett mostohájával, Nádasdy Erzsébettel.[4]

Nádasdy Erzsébet, rövid idő mulva (1574-ben) Csuppi Miklós deákhoz ment nőül. Az uj férjnek első sorban a kikosarazott kérőket kellett kielégiteni.

A szentandrási kúriát és halastót Szecsődy Istvánnak ajánlották fel, ki azt el is fogadta. 1577-ben pedig Szentandrási másként Biró Mártonnal egyezkedett.[5]

[1] U. ott.
[2] Zala várm. konvent. Elench. 1102.
[3] Vasvári-szombathelyi káptalan ltára, 241.
[4] Vasvári-szombathelyi káptalan, Don. és Zala várm. konvent Elench. 801.
[5] Vasvári káptalan, Prot. 186.
[6] Vasvári káptalan, Prot. 200.
[7] Reissig család ltára.

[1] Vasvári-szombathelyi káptalan ltára, Prot. 20.
[2] U. ott, Don.
[3] Vasvári-szombathelyi káptalan ltára, Prot. 127.
[4] Zala várm. konvent, Elench. 2064.
[5] Zala várm. konvent, Elench 166.

Páris Miklós, első házasságából származott János fia utoljára 1586-ban szerepel.[1] Utódai sem maradtak.

Miklós testvérének Jánosnak Chiaba Kata nejétől két fia született: Miklós és György.

1578 augusztus 10-ike körül tartott határjárás alkalmával, úgy János fiai, mint a fent említett Miklós fia János tiltakoztak Szecsődy István foglalásai ellen. Mig a Barrabáson, Páris János fiai s Szecsődy István közt ugyanekkor kötött szerződés a status quot tartotta fenn.

De ennek sem volt sikere, mert 1579-ben ujból tiltakozniok kellett Szecsődy István ujabb foglalásai ellen.

Szecsődy István 1580-ban perelt utoljára Páris György ellen.[2] 1581-ben már néhai s a vasvári káptalan hasonnevü unokája részére gyámot rendel.[3]

Szecsődy István halála megváltoztatta a helyzetet; az elfoglalt Monthor-féle javak Páris Jánosra, s ennek halálával unokatestvérére Györgyre szállottak.

Egyenlőre szünet állott be a peres atyafiak közt.

Szecsődy István hasonnevü unokája, a ki úgy látszik a hadi pálya iránti előszeretet mellett, nagyatyja peres hajlamait is örökölte, azzal terelte magára a figyelmet, hogy 1598-ban nádori adománylevelet állittatott ki a Monthor-féle részjószágokra, mely adománylevél ellen a család utolsó fisarja: Páris György február 6-ikán tiltakozott.

Minthogy elöregedett, ez év márczius 9-ikén végrendelkezett, melyben összes javait egyetlen leányára Évára hagyta.

* * *

A törökök előnyomulása a XVI. század vén mindegyre aggasztóbb mérveket öltött.

Kanizsa eleste után kisebb portyázó csapatok száguldoztak a közeli falvakba.

1600-ban a szentandrási váracs is felégettetett egy portyázó csapat által.

Az őrség elmenekült, a jobbágyok pedig a Kerka, Czupp és Illvág patakoktól övezett területre menekültek.

A szentandrási kúriához tartozó birtok uratlanná vált.

A Páris család fisarjai ekkor már nem éltek, Miklós még 1596-ban egy portyázó csapat áldozata lett, György is elhalt, özvegye Csébi Pogány Kata Falussy Jánoshoz ment nőül, Éva leányával biztosabb helyre költözött.

Szecsődy István ez alkalmat felhasználta. Az elhagyott birtokokat elfoglalta s azok birtokában 1610-ben megerősittetett.

Hasztalan tiltakozott, ezen eljárás ellen Páris György özvegye.

Az erőszakos férfiun győzött az asszonyi furfang.

A másodizben özvegygyé lett Páris Györgyné 1611 augusztus 29-ikén eladta Papuk, másként Kovács Mártonnak, Páris Éva gyámjának az elfoglalt birtokokat.[1]

Erre Szecsődy István is meghökkent, fordított egyet a dolgon s mint kérő kopogtatott be Pogány Katánál, ki, bár öreganyja is lehetett volna, s már két urát temette el, örömmel fogadta férjéül azt a férfiut, ki oly sok keserű órát szerzett neki.

Szecsődy István elérte azt, mire nagyatyja egy emberöltőn hiába törekedett, beleülhetett, legalább egyidőre, az összes fenmaradt nemzetségi javakba.

Páris Éva, miután mostoha testvéreivel az öröklött birtokokon megosztozott, előbb Hollóssy Mihály, utóbb Szilassy István neje lett.

Utoljára 1660 január 18-ikán szerepel, mely alkalommal, vejével Pukich Péterrel Szent-Andráson három jobbágytelket zálogosit el a Takács családnak.[2]

Páris Évával sirba szállt a Csabi nemzetség. Találunk ugyan Páris családokat Horvátországban, Adamoveczi (1528—1532) és Glavniczei (1529) előnévvel.

Az előbbi család tagjai 1641—1677 közt is szerepelnek.[3] A Csabi nemzetséggel való összeköttetésük nem állapitható meg.

[1] Vasvár-szombathelyi káptalan, 239.
[2] U. ott.
[3] U. ott. 61. l.

[1] Vasvár-szombathelyi káptalan ltára, Prot. 86.
[2] Reissig csal. ltár.
[3] Orsz. ltár, Neoreg. Acta, Fasc. 686. Nr. 14. és 682. Nr. 21. stb.

A Csabi nemzetség genealogiája.

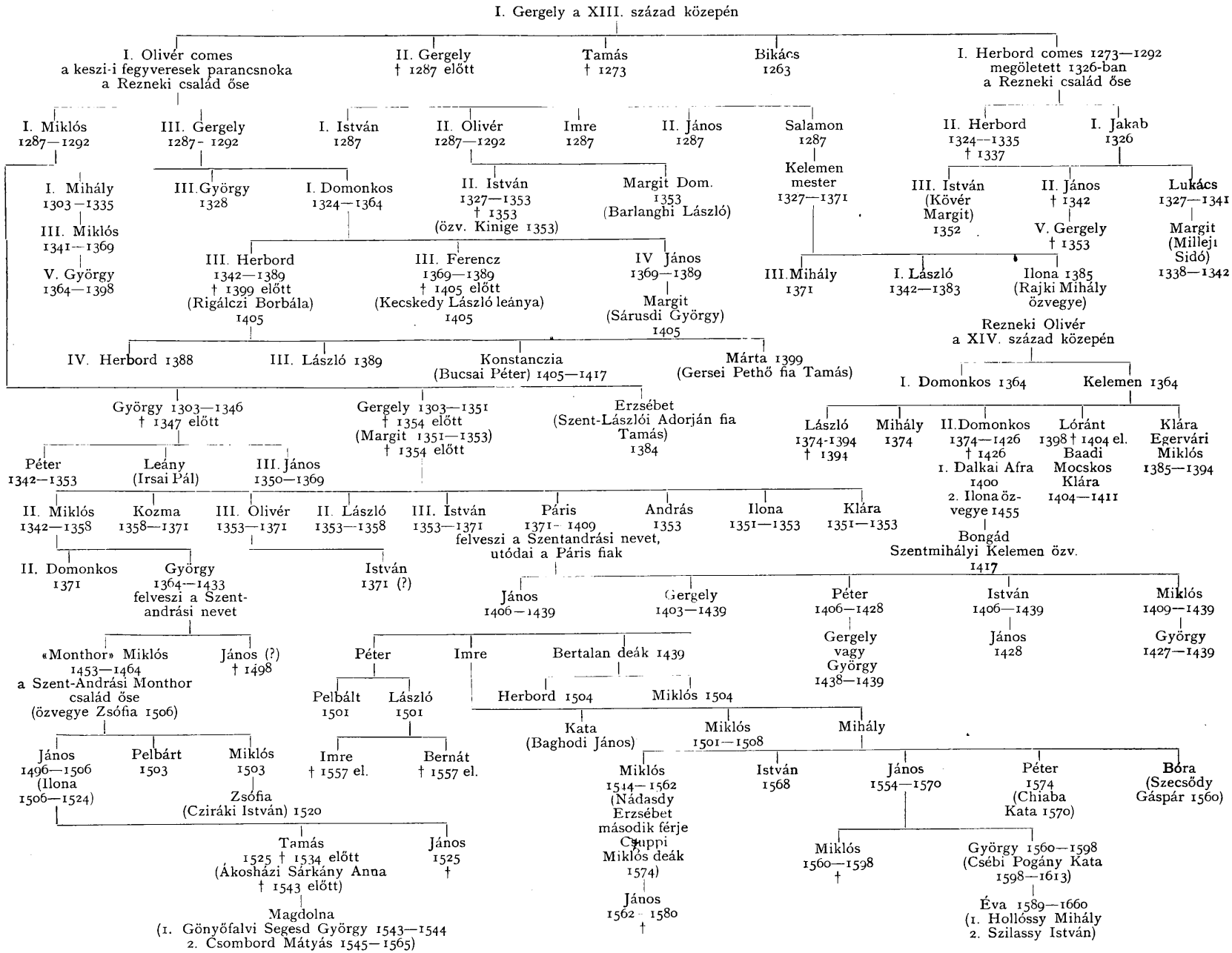

A SZIRMAY CSALÁD CZÍMERE 1417-BŐL.

A családfán, melylyel adatainkat befejezzük, feltüntetve a nemzetség elágazásait, foglaljuk össze nehány sorban négy százados multjának főbb eseményeit.

A nemzetség megalapitói hirtelen tünnek fel, s a hadipályán szerzett érdemeik fejében emelkednek, a zalai várjobbágyokból a nemesség sorába.

A király iránti hűségük közel egy századon át véres küzdelemre utalja őket ama kor pártütő főurai s azok csatlósai ellen.

A XIV. században az ősi javak a mindinkább szétágazó nemzetség tagjainak nem voltak képesek megélhetést biztositani.

Állandó birtokperek támadnak ebből, úgy a nemzetségi tagok, mint rokonaik s szomszédaik közt.

A Zsigmond király elleni felkelés megfosztja őket az összes ősi javaktói.

Bár Egervári nemes tette kárpótolja némileg az elvesztett birtokokat, mindazonáltal a nemzetség régi jólétét visszanyerni nem képes. Egyes ágak teljesen letünnek, s a XV. században, e nemzetségből kiváló Páris és Monthor családoknak csupán az ősi birtokok romjai maradnak meg.

A Monthor család utolsó női sarja, Magdolna, egy gyilkossági per áldozatává lesz.

A Páris család az előbbit ugyan egy századdal túléli, azonban történetét csakis az ősi javak foszlányainak megmentése feletti küzdelem képezi.

Bár a nemzetség korának kiváló családaival — a Nagymartoniakkal, Egerváriakkal, Alsó-Lindvai Bánffyakkal, Nádasdyakkal — volt rokonságban, közpályán szereplő férfiut nem adott a hazának.

Nem tartom mindazonáltal haszontalan fáradságnak, emlékét a feledéstől megóvni, hogy ezáltal néhány ujabb adattal gyarapithassam a magyar nemzetségek történetét.

Ifj. Reiszig Ede.

A SZIRMAY CSALÁD CZIMERES LEVELE.

(Szines hasonmással.)

I.

Megint egy Zsigmond-kori czimeres-levéllel van alkalmunk hazai diplomatikánk e nemű emlékeit gyarapitani. A Szirmay család eddig ismeretlen czimeres-levele ez, melyet Zsigmond király Konstanczban 1417 június 27-ikén adott Szirmay Pál fiának Györgynek — ki a királyt Isztriában, Lombardiában, Burgundiában, Franczia-, Angolországban, Hollandiában s Németországban kisérve, kiválóan kitüntette magát — s általa osztályos atyafiainak, u. m. Péter fiának Péter tisztelendő úrnak, a királyi levéltár (capella regiæ maiestatis) őrének, továbbá János fiának, Miklósnak, Péternek és Pálnak, Domokos fiainak, Antalnak és Jakabnak, végül Fábián fia János fiainak, Jánosnak és Domokosnak. Nagy Iván munkájából (X. köt. 740. l.) tudjuk, hogy a Szirmayak családfáján ezek egyike sem ismeretlen.

Maga a czimeres-levél, melynek rajzát sikerült hasonmásban itt bemutatjuk, a Szirmay családnak ez ideig Kassán őrzött s mostanában örök letéteményül a Magyar Nemzeti Múzeumba került levéltárában maradt fenn. A levéltár ez időszerinti tulajdonosa, szirma-bessenyői Szirmay Andor a családjára oly nagy jelentőségü oklevelet egyelőre magánál tartva, a legnagyobb készséggel bocsátotta Szily Kálmán akad. főtitkár rendelkezésére, kinek szivességéből közöljük itt rajzát és szövegét.

Még csak azt jegyezzük meg, hogy az oklevélről a királyi pecsét erőszakosan le van szakitva; az erőszakos müveletnek a hártya is áldozatul esett s két darabra szakadt. Mindazáltal a szöveg, melynek alsó része is ennek következtében le van válva, egészen ép s minden vonása tisztán kivehető.

Hangzik pedig ekképen:

Commissio propria domini regis.

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex. Omnibus Christi fidelibus tam presentibus, quam futuris, presentium notitiam habituris salutem in eo, qui dat

regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni regii velud e sole radii nobilitates legittimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie dignitatis. Sane ad universorum tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster Georgius filius Pauli de Zirma celsitudinis nostre accedens presentiam, propositis et recensitis et suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis utique acceptis et laudandis, quibus ipse in Istrie, Lombardie, Burgundie, Francie, Anglie, Hollandie et presentibus Alamanie regnorum partibus nobis et sacro dyademati ac nostre celsitudini a longinquis temporibus in prosperis nostris agendis et adversis persone et rebus suis non parcendo indefesse complacere studuit reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia in presentium literarum nostrarum capite depicta maiestati nostre exhibendo, ab eadem maiestate nostra eadem arma seu nobilitatis insignia sibi et per eum honorabili viro domino Petro filio Petri, custodi capelle nostre maiestatis, necnon Nicolao, Petro et Paulo filiis Johannis, Anthonio et Jacobo filiis Dominici ac Johanni et Dominico filiis Johannis filii Fabiani fratribus suis condivisionalibus de eadem Zirma ipsorumque Georgii, Nicolai, Petri et Pauli, Anthonii et Jacobi ac Johannis et Dominici heredibus et prosteritatibus universis et *(tollhiba* ex *helyett)* liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos annotati Georgii gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus ac indefessis hactenus erga nostram claruit maiestatem cottidieque claret et inantea eo quidem studiosius clarere poterit, quo se et suos sentiet singularioribus honorum gratiis decoratos, animo deliberato et ex certa nostra scientia eisdem Georgio, Nicolao, Petro et Paulo, Anthonio et Jacobo ac Johanni et Dominico ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ad prefati Georgii supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia hic depicta et pictoris magisterio distincte descripta virtute presentium conferimus, ymo de habundantiori plenitudine nostre gratie ad maiorem prelibatorum Georgii, Nicolai, Petri et Pauli, Anthonii et Jacobi ac Johannis et Dominici suorumque prosteritatum ac heredum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus, damus et elargimur, ut iidem necnon heredes et posteritates ipsorum universe nate et nasciture hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus literis circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, ammodo inantea in preliis, hastiludiis, torneamentis et omni exercitio militari gestare valeant pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio et de tanto munere singularis gratie antefati nobiles necnon heredes et posteritates ipsorum universes merito exultent tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem inantea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere gratiarum. Presentes autem premissorum memoriam perpetuam cum pendenti secreto nostro regio sigillo quo ut rex Hungarie utimur, prelibatis Georgio ac domino Petro custodi, necnon Nicolao, Petro et Paulo, Anthonio et Jacobo ac Johanni et Dominico eorundemque Georgii, Nicolai, Petri et Pauli, Anthonii et Jacobi ac Johannis et Dominici heredibus predictis universis duximus concedendas. Datum Constancie, in die festi beati Ladislai regis, anno domini millesimo quadringentesimo decimo septimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo primo, Romanorum vero septimo.

A Szirmay család itt bemutatott czimeres-levelével a Bárczay Heraldikájából ismert Zsigmond-kori czimeres-levelek száma 67-re, a mohácsi vész előttiek száma pedig 152-re szaporodik.

BOROVSZKY SAMU.

II.

Középkori czimeradományaink két csoportba sorozhatók. Egy részükben valamely ujonnan nemesitett, vagy már régebben nemes, de czimertelen család nyer czimert. Ebbe a csoportba tartozik Zsigmond-kori armalisaink legtöbbje. Vannak aztán olyanok, a melyekkel a király egy már régen használt családi czimert adományoz, igazabban erősit meg. Az ősök önkényesen, senkitől sem kérve s kapva engedelmet, fölvettek egy képet czimer gyanánt s ezt a tulajdonukat képező jelvényt az utódok szükségesnek látták az uralkodó által megerősittetni.

A czimerviselés szokásának első korszakában ki-ki tetszése szerint választhatott czimert, nem korlátozva, csupán a czimer egyéni természetéből folyó azon szabály által, hogy már valaki által birtokolt czimerképet felvenni nem szabad. A ki abba a helyzetbe jutott, hogy czimerre lett szüksége, az az első neki tetsző alakot rávésette a pecsétnyomójára, ráfestette paizsára, s ráhimeztette öltönyére, minden magasabb jóváhagyás nélkül. Azonban ez a szokás úgy a XIV. század elejétől kezdve lassanként megváltozott. Ez idő tájban a királyi tekintély és hatalom nagyon megnövekedett; az uralkodók, a kik hosszu ideig csak névleges hatalommal birtak dusgazdag, nagy birtoku hübéreseik fölött, valódi urakká válnak. A fejedelem isten helytartója, fölötte csak a pápa áll; ő minden jognak, minden tulajdonnak és kiváltságnak forrása. Ennek a nézetnek a következményeként lett a czimeradományozás is királyi joggá. Nemességet már előbb is csak az uralkodó adhatott; most már a nemesség attributumát, a czimert is ő adja. A fejedelmek tudják, hogy ez valamikor másként volt, s épen ezért szükségesnek látják hangoztatni, hogy egyedül ők vannak jogositva

a czimerhordás engedélyezésére. Zsigmondnak majdnem minden armalisában benne van ez a mondat: «A claro lumine throni regii, velut e sole radii, nobilitates legittimo iure procedunt *et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie dignitatis.*» Ebben van kifejezve a XIV—XV. század felfogása, a mely az előző századokétól merőben kölönbözik.

Különben csak fel kell ütnünk Bartolust «*de insigniis et armis*», hogy lássuk, mint gongondolkozott e tárgy felől a kor gyermeke. «Habere arma — olvassuk a kilenczedik fejezet czimében — ex concessione principis prodest, quia aliis præfertur, et non potest ab alio prohiberi.» Az adományozott czimer szerinte becsesebb az önkényesen fölvettnél, még ha ez utóbbi ősi eredetü, régen használt lenne is, mert amannak a birtoklása bizonyitható, viselésétől senki sem tilthatja el tulajdonosát, még abban az esetben sem, ha kitünne, hogy a királytól adományozott czimerrel valamely más nemzetség már régebben élt. Ha ketten pörlekednek valamely czimer birtokáért, föltétlenül az leend előnyben, a ki királyi adomány gyanánt birja azt.

Erre a felfogásra támaszkodva kért 1417 június havában Konstanczban a király kiséretében levő Szirmai Pál fia György az uralkodótól czimert. Zsigmond megemlitvén a kérelmező hüséges szolgálatait, örömest teljesiti a jogosult óhajtást. A nagy érdemek, melyeket György urfi Isztriában, Lombardiában, Burgundban, Hollandiában, Franczia-, Angol- és Németországban a király oldalán szerzett, bizonynyal nem állottak egyébből, mint hogy segitett a sokat utazó és nagy kisérettel járó Zsigmond udvari népének számát növelni, itt-ott lándzsát tört idegen országbeli lovagokkal a sürün tartott vitézi tornákon, vagy talán ép vidám mummerájokon, dalidókon nyerte meg hajlandóságát a mulatságot kedvelő fejedelemnek. Mert a czimereket többnyire nem hadi vagy politikai érdemekért osztogatták. Megesett, hogy egy háromnapos vadászat után, a hol bizony csupán ártatlan őzeknek, szarvasoknak ontották vérét, csak úgy hullott az armális; hét is esik egy napra. Meg aztán a legtöbb armális kelte összeesik a nürnbergi, konstanczi és római ünnepélyekkel, tornákkal, világosan megmutatva, hol kell a czimeradományok okát, eredetét keresni.

A czimert, mondja a Szirmay-czimerlevél és vele a legtöbb hasonló oklevelünk szövege, a kérelmező bemutatta a királynak s úgy kérte annak adományozását. Az udvarnál mindig volt ilyen esetekben kihez folyamodni. A király kiséretében egész serege járt a heroldoknak, persevantoknak, a kiknek a czimer-komponálás mesterségük volt. Ott voltak a cimerariusok, valami közép-lények a festő és a herold közt, a kik a plasztikus sisakdiszeket készitették, a pajzsokra, lótakarókra, zászlókra ráfestették a czimereket. Nem hiányzott egy-két gyakorlott miniator sem, a kikre a kanczelláriának volt szüksége. Ezekhez fordultak a czimert kérők; ezek szerkesztették meg az uj czimert vagy öntötték megfelelő formába a régi jelvényeket. A mikor aztán a királyi jóváhagyás meg volt nyerve, s az oklevél kiállitását elrendelő parancs a kezében volt a kitüntetettnek, akkor ezzel együtt a czimer-tervet is elvitte a kanczelláriába. Itt hozzáértők megbirálták, nem hibás-e, főleg nem egyezik-e meg valamely már régebben adományozott czimerrel. Ha nem merült fel semmi kifogás és ha a fél az irásért, festésért, pecsételésért járó taksákat lefizette, kiadták a függő pecsétes diplomát. Az is megesett, hogy nem volt elegendő pénze a nemes urnak, s akkor bizony üresen maradt a czimerkép helye, mint például a Bossányiak birodalmi czimer-levelében.

Régibb pecsétek hijján nem tudjuk eldönteni, ősi czimer volt-e az, a melyet Szirmai György Zsigmondnak bemutatott, vagy ott született meg Konstanczban, talán ép *Kunigsperg János*nak, czimernöki nevén *Ungerlant*-nak, minden magyarországi heroldok királyának agyában. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha az utóbbit hiszszük. Azt mondani is fölösleges, kivált mióta Komáromy András jeles munkája a Szirmayakról megjelent, hogy a Rák vitézről való históriát nem lehet összeköttetésbe hozni a czimerrel. Egy magát a régi, szép nemzetségbe becsempészett, nagyzási hóbortban szenvedő ember koholmánya volt az egész, a melyet fölemlegetni sem érdemes. Ennek a soha sem létezett ősapának az emlékére bizony nem vették fel sem 1417-ben, sem azelőtt a Szirmayak a rákos czimert. Valószinüleg annak előtte nem is

volt czimerük. Ha a hiteles családfát vizsgáljuk, rájövünk, hogy a nemzetség XIV—XV. századi tagjai közt még szolgabiró sem igen akad, annál kevésbbé magasabb országos méltóságot viselő ember; a legelőkelőbb talán az armálisban említett Péter volt köztük, a királyi levelesház egyik őrzője, deáki tudományban jártas papi ember. Minek lett volna tehát nekik a czimer? Pecsétjük bizonynyal nem volt, a mire rávésették volna; okleveleket ők maguk nem adtak ki, osztozásaikat, örökbevallásaikat a káptalan, a konvent vagy az alispán foglalta irásba s látta el pecsétjével. Holmi czimeres zászló, szőnyeg, üvegablak vagy efféle házi butor ebben az időben középrendü magyar embernél bizony nem igen akadt. Tornákon pedig, a hol még ezeken kivül a czimerre szükség lett volna, György előtt aligha forogtak a szirmai nemesek. Itthon sohasem is tartották a czimert a nemesség elengedhetetlen attributumának.

Hanem mikor György ur külső országokban járván, tapasztalta volna, hogy a németek, olaszok s egyéb idegen nációk között minden valamire való embernek, még a városi polgároknak is van czimere, bizony megrestellette a maga szükölködő állapotját s a király urtól armálist kért magának.

A czimer motivuma érdekes és szokatlan. Egy virágos koszorut tartó főtt rák, a mint kiemelkedik a vizből, (mert ezt jelképezi az alsó, fekete pólyával megrakott ezüst mező). A mi Zsigmond-kori armalisaink bővelkednek az efféle különös, szinte humoros jelvényekben. Ilyen például az Eresztvényi Ferencz lángon piruló csukája, vagy az Olsvay Mátyás sakkfigurája, a Moghi-czimer szarvason lovagló asszonya, a Dabi Mihályéban levő három fog s az Aszuvölgyiében látható szeliditett, tánczra szoktatott medve.

Ezek a czimerek, ép úgy mint a vadászati jeleneteket vagy emblemákat mutatók (pedig a legtöbb Zsigmond idejebeli ilyen) bizonyára nem örökitenek meg valamely vitézi cselekedetet, hőstettet, hadi érdemeket.[1] A Szirmay György rákja nem mint élő állat ábrázoltatik, tehát nem tulajdonságaival szimbolizál. Egyszerüen emlékeztethet valamely dus fejedelmi lakomára, hol a szépen diszitett tálon fekvő, hatalmas főtt tengeri rákot ép György urfi nyujtotta oda a királynak.

A czimerábra, bár mint festmény nem tartozik a szebbek közé, kompoziczióját nézve csinos és tetszetős. A czimer arányai jók, szerkezete kifogástalan, szinei jól vannak megválogatva. Mázai ellen nem tehetünk kifogást, tudva, hogy a középkori heraldika a szinre fém és fémre szin elvét csakis a mesteralakokra vallotta, de még itt sem mindig tartotta meg. Természeti alakot tetszés szerinti mázú alapon ábrázolt. Ezt figyelembe véve, az előttünk fekvő czimeren nem találhatunk kifogásolni valót. A kék szinű, ezüstbélésű takaró határozottan igen jó izlésre mutat, ellentétben a sokszor négy-öt szinben tarkáló sisaklebbentyükkel.

Nem igen tudnók ez idő szerint megmondani, melyik kiadott vagy ismert Zsigmond-kori czimerábránk festőjétől származik a Szirmay armális képe. Legjobban hasonlit még hozzá a Kőszeghy László 1415-ik évben ugyancsak Konstanczban kelt czimerlevelének ábrája. Ha egykor nagyobb számu kiadott czimerkép áll majd rendelkezésünkre, talán képesek leszünk az egyes festők működése idejét is megállapitani s feleletet adhatunk olyan fontos kérdésekre, hogy p. o. rendes udvari czimerfestők, vagy esetről-esetre felfogadott miniátorok készitették-e az armalisok képeit.

A Szirmay czimer egyik érdekes darabja középkori festett czimerképeink diszes sorozatának. A családnak közel fél ezredéves ereklye; de valamennyiünknek szép emlék abból a rég elmult daliás időkből, a mikor a magyar nemesség ifju vitézei nem csak pompájukról, bőkezüségükről, hanem arról is hiresek voltak Európaszerte, hogy értenek hozzá, mint kell a jó német és olasz lovagokat a koronás végü lándzsával kibillenteni a magas torna-nyeregből.

VARJÚ ELEMÉR.

[1] Vannak sokan, a kik a czimer-szimbolikát az úgynevezett czopf-heraldika találmányának tartják. De nagyon tévesen. A czimer maga is szimbolum, s alakjainak, ábráinak magyarázata, jelentéssel való felruházása ép oly régi, mint az egész intézmény. A középkor embere mindig bizonyos okból vett fel valamely képet czimerébe, a mint azt a sok beszélő-czimeren kivül a minnesängerek dalaiból bőséges adatokkal bizonyitjuk.

MAGYAR KÖRIRATU PECSÉTEK A XIV. ÉS XV. SZÁZADBAN.

(Két szövegrajzzal.)

Volt sok csapást átélt nemzetünknek egy igen gyászos s nagyon hosszan tartó korszaka, amelyben a faji sajátságaira tulságosan is büszke magyarság ép azt a kincsét dobta el magától, melyel hivalkodnia leginkább kellett volna s amely nemzetiségének legfőbb támasztékát képezte: zengzetes, ősi nyelvét. Még nem is olyan régen mult el; akár hányan vannak még, a kik megélték. Fajunk sohasem volt közelebb a végromláshoz, soha nem ment át nagyobb válságon, mint akkor, midőn szokásba jött a magyar nyelv mellőzése, elhanyagolása, sőt lenézése, amikor az uri rend szégyelt a «paraszti» idiomával élni, a tudósok, bölcsek, törvényhozók pedig egyenesen kijelentették, hogy ez a nyelv hivatalosan hasznavehetetlen.

Szerencsére azok, a kik minden módon igyekeztek nemzetünket belehajtani a megsemmisülésbe, mohóságukban tulságosan erőszakos eszközökhöz folyamodtak. Az erőszak a régi tulajdonaiból makacsságát még megőrzött népünkben üdvös ellenhatást szült. A magyarság felébredt az álomból, a mely már-már halálos dermedésbe volt átmenendő. Felismerte lassanként, mekkora kincset bir nyelvében. S megkezdődött az ujjászületés, megindult az ujjáalkotás munkája.

Azok, a kik a hosszu elhanyagoltatás alatt hátramaradt és megromlott nyelvünk felujitásán s fejlesztésén buzgólkodtak, megkezdték a kutatást az ősidőkből származó emlékek után. Nem volt olyan kicsiny töredék, nem egy sornyi régi irás, a mely ne keltett volna örömet a buzgó buvárok között. De az eredmények nem álltak arányban a fáradozással s a lelkesedéssel. Egy Toldy bámulatos képzelő erejére volt szükség, hogy a csekély maradványokból csak halvány, vázlatos képet is lehessen alkotni az ősi műveltségről, nyelvről és irodalomról. S ebben a képben alig volt megfogható valóság; a találgatás, a sejtés, a képzelet szövedéke az egész, a mit a «*szent öreg*» az ő ellenállhatatlan agitáló képességével a köztudatba beleoltott.

Igaz, vannak dolgok, a miket bizonyitani sem kellett, a miket sugall a józan ész s irott adat hijján is elfogad a gondolkozó elme. Ki kételkedne azon, hogy őseink a megtelepedés idejében magyarul beszéltek, vagy hogy a nép zöme nyelvünkkel élt az egész középkoron keresztül? De joggal kérdhetjük például, hogy a tatárjárás után, mikor a magyarul beszélő uri rend nagy része elpusztult, elterjedt-e ujra nyelvünk olyan mértékben, mint azelőtt? Vajjon az a nemesség, a mely az idegen eredetü királyok alatt oly sok fényes haditettel örökitette meg emlékét, magyarul beszélt-e? Származása szerint több volt benne az idegen eredetü, mint a magyar elem. Magyar volt e nyelvére nézve az a királyi udvar, melyben a főméltóságokat csupa idegenből ideszaladt urak viselték? Volt e városaink közt csak nehány is, a melynek lakói, elöljárósága tiszta magyar volt, a melynek falait nem németek vagy olaszok rakták?

Ilyen kérdésekre kerestek feleletet azok, a kik a fellendülés korában a mult idők történetének felkutatásán fáradoztak s ezek foglalkoztatják elsősorban ma is müvelődéstörténetünk buvárait. S ezekre lehet legnehezebben feleletet kapni. Az a nehány darab, a mit nyelvünk emlékei gyanánt ismerni tanultunk, nagyon egyoldalu képet nyujt. Középkori nyelvmaradványaink alig egy-két kivétellel egyházi, vallásos tárgyuak s csak azt mutatják, hogy az alsóbbrendü nép, a női zárdák kevéssé művelt lakói s egy-két «együgyü» barát magyarul nyerték lelki táplálékukat. Mind ezen emlékek csak irodalmiak. Diplomatikai nincs köztük, a XV. századból mindössze *egy* darab, a Vér András záloglevele, ez is a század legvégéről. Nincs ezen kivül egyetlen királyi vagy magán okirat, egyetlen missilis levél, egy sornyi törvényes végzés, a mely magyarul volna. Valóban, nincs mit csodálkozni rajta, hogy akadtak hazafiak, kik ezt látva, nyelvünket a hivatalos használatra alkalmatlannak vallották. Kiki ismerte a királyainktól s magánosoktól bőségben fenmaradt latin, német, cseh, olasz, sőt franczia és angol okiratokat és leveleket, de ki látott tőlük csak egy sort is a XVI. századot megelőző időből magyarul?

Ezek a dolgok már magukban véve is nagyon elszomoritók, hát még összevetve a külföld állapotaival. Nem is szólunk arról, hogy a román nyelvü országokban már a középkor dereka óta használatos volt a nemzeti nyelv az oklevelekben, csak arra mutatunk rá, hogy a legkisebb délszláv ország is tud legalább nehány ilyen fajta emléket felmutatni.

Nem igen van rá remény, bár a lehetőség kizárva nincs, hogy diplomatikánk valamikor egy fejezetet szentelhessen a magyar nyelvü okleveleknek. De némi szerény kárpótlásul van egy másik speczialitása, a melyre eddig nem forditottak kellő figyelmet: a magyar köriratu pecsétek.

Külföldön a nemzeti nyelvü pecsétköriratok nem tartoznak a ritkaságok közé, s nem is tulajdonitanak nekik nagy fontosságot. Ott, a hol a honi nyelvü okiratok is közönségesek, könnyen érthető a nem latin nyelvü pecsétek gyakori volta. Franczia-, Olasz- és Spanyolországban már a XIII. század elején elterjedtek. Először a deviseken, jelmondatokon fordul elő sürübben a nemzeti nyelv, s ezekről megy át a czimek- és nevekre. Németországban a XIII. században általában kevés akad, de a következő század közepétől kezdve, kiváltkép a városi polgárság körében nagyon elszaporodnak a német feliratu pecsétek. De nem csak a polgárok, fejedelmek, uralkodók sem ragaszkodtak a latin nyelvhez s különösen a német köriratu titkos- és gyürüpecsétek épen nem ritkák.

Nálunk ezekkel az érdekes emlékekkel eddigelé keveset foglalkoztak. A mellőzést két okra lehet visszavezetni. Egy részt ritkaságuknál fogva kikerülték a figyelmet, másrészt pedig művelődés-történeti jelentőségeiket nem ismerték fel. Toldy volt talán az egyetlen, a ki nagy jelentőségüket észrevette, de ő mindössze csak egy középkori darabot ismert, a Szalay Ágoston gyüjteményében levő *vámosi pecsétet.* Ez volt az első közismertté vált középkori magyar köriratu pecsét, melynek ábrája azonban csak 1860-ban látott világot az Akadémiai Értesitő I. kötetében.

Mig XVI—XVII. századiak csapatostól kerültek elő s tétettek közé, addig a középkoriak publikálása nagyon lassan haladt előre. 1855-ben, az épen megindult *Magyar Történelmi Tár* első kötetében Lugossy József kettőt adott ki, a *Gerlistyei Jakab*ét és a *Tárnok Péter*ét, mindkettőt 1500-ból. Utána Szalay Ágoston közleménye következik «Nehány magyar köriratu pecsétről.»[1] A nemzeti emlékek szorgalmas gyüjtője a birtokában volt magyar köriratu pecsétnyomókat ismertette, köztük egyet állitólag a XIV., egyet pedig a XV. századból. Az elsőbb azonban nyilvánvalóan későbbi, ha ugyan nem hamisitvány. A *Századok* XIV. folyamában művelődéstörténetünk fáradhatatlan buvára, Radvánszky Béla báró egyszerre három magyar köriratu pecsétet közölt, mindhármat családi levéltárából, még pedig olyanokat, a minőkről a lelkes Toldy Ferencz aligha mert álmodni, kettőt a XV. század elejéről s egyet a XIV. század végéről. Utánna azonban csak még egy felfedezésről számolhatunk be: Csánki Dezső a Történelmi Társulat máramarosmegyei kirándulása alkalmából, 1889-ben, a Szilágyi-féle nevezetes oklevélgyüjtemény egyik darabján ráakadt *Dolhay Szaniszló* 1419-iki pecsétére. A felfedező a kirándulás emlékkönyvében ismertette az érdekes emléket; ábráját pedig a *Turul* XI. kötetében nyomatta le Petrovay György.

Ennyi jelent meg eddig mindent összevéve 1500 előtti magyar köriratu pecsétekről, legfeljebb még Nagy Gézának az Archæologiai Értesitőben[2] megjelent czikkét számithatjuk ide, Jánus főur gyürüjéről. Ez a pecsét-gyürü lapján egy diadémos emberfőt mutat, körötte ezen felirattal IANVS. Semmi kétségünk sincs az iránt, hogy a gyürün olvasható név a Johannes-nek magyaros alakja s mivel a gyürü minden valószinüség szerint még a XII. századból való, ez tartotta volna fenn a legrégibb magyar köriratu pecsét emlékét. Mégis mellőzzük jelen összefoglalásunknál, mert koránál fogva annyira távol esik a többiektől, hogy mint kétségtelen kivételt, nem szabad következtetések alapjául venni.

Az eddig ismert s hitelt érdemlő magyar köriratu pecsétek rövidre összevont lajstroma a következő:

1380 körül. *Kazai Kakas László* függőpecsétje. Átmérője 19 mm., kerek, mezején csucsives

[1] Akadémiai Értesitő. A philos.-törvény- és történettudományi osztályok közlönye. I. k. 1860. 48. l.

[2] Uj folyam, XIII. k. 432. l.

pajzsban álló hárslevél, (a Rátold nemzetségének czimere). Körirata majuskulákkal:

✠ S(igillum) ✱ KAKAS ✱ LAISLO ✱

A pecsét eredetije egy az 1380 körüli évekből való, keltezetlen oklevélen a Radvánszky bárók sajó-kazai levéltárában van. Ábrája s leirása a Századok, XIV. évf. 484. lapján.

Az oklevél, melyen e nevezetes pecsét függ, teljesen magán-jellegű; benne a már élemedett koru Kakas László mintegy végrendelkezik, utasitást adván fiainak, hogy a csak 1376-ban nádori itélettel visszanyert nógrádmegyei birtokait Megyert és Lapasdot miként védelmezzék rokonaik foglalási törtekvései ellen. Semmi nyoma sincs, hogy László úr valamilyen hivatalt viselt volna s igy pecsétje tisztán *magán-pecsét.*

1405—1422. *Forgács Péter* gyürüpecsétje. 25 mm. átm., kerek; koczkázott mezején csőrsisak, rajta sok ágú koronát viselő, két befelé fordult holdsarló által kisért női mellkép. Körirata minuskulákkal:

✠ s ✱ forgatſch ✱ peter

Közölve egy 1412-iki, a sajó-kazai levéltáraan őrzött oklevélről ábrában is, a Századok XIV. foly. 485. lapján. A közlő talán a hibás rajzú ábra által félrevezetve igy olvasta a feliratot:

G(imesi) Forgatcch Peter, holott az első betü világosan S, a Forgács-név hetedik betüje pedig hosszu ſ.

A pecsét több példányban ismeretes, a legrégibb Forgács Péternek, mint nyitramegyei alispánnak 1405-ben kiadott egyik okiratán van. A Kakas Lászlóénál tehát annyival érdekesebb, hogy nem pusztán magán használatra van szánva, hanem hivatalosan kiadott okiratokon is szerepel.

1415—1423. *Perényi Péter* gyürüpecsétje. Átm. 19 mm., kerek. Rajta jobbra forditott, kis lebbentyüjű csőrsisak, ezen pedig a Perényiek szárnyas saslábak közé helyezett emberfeje. A nem nagy művészettel vésett pecsét kicsiny ábráján azonban inkább egy farktollas szárnynak látszik a ritka czimerkép. A majuskulákkal vésett körirat igy hangzik:

S(igillum) ✱ PERENII ✱ PETERE ✱

A két előbbivel együtt közölte Radvánszky Béla báró a Századok XIV. foly. 485. lapján egy, családi levéltárából való, 1415. évi oklevélről. Megvan ez a pecsét Perényinek számos országbirói kiadványán az 1415—24 évekből.

Ez az eddig ismertek közt a legfontosabb, mert a birodalom egyik első méltóságának, az országbirónak hivatalos iratokon használt, hiteles pecsétje. Érdekességét fokozza a köriratában használt magyar tulajdonitó eset: Sigillum Perényi Péteré.

1419. *Dolhay Szaniszló* pecsétje. 30 mm. átmérőjü, kerek, rányomott viaszpecsét. Közepén csúcsives, két oldalt kissé kikanyaritott paizs, benne felfelé fordult, nyillal átlőtt holdsarló, két-két keresztecskével környezve, alatta kürt. A szokatlanul, a paizs csúcsánál kezdődő minuskulás körirat:

✠ dolhay ✱ sanislo

Ismetette egy, a Szilágyi István gyüjteményében levő okiratról Csánki Dezső, a Történelmi Társulat máramarosmegyei kirándulásának emlékkönyvében. (Budapest, 1889.) Az oklevél az oláh eredetü Dolhay Szaniszlónak, a ki különben Máramarosmegye egyik legelőkelőbb földbirtokosa volt, 1419-ből való alispáni kiadványa. A pecsét ábrája a Turul XI. folyamában a 131. lapon látható.

A Dolhay Szaniszló pecsétje után egy hosszú időszakból egyet sem tudunk felmutatni. A legközelebbi magyar köriratu pecsét 1487-ből való s Vámos községé volt. Átmérője 32 mm. Mezején Alexandriai Szent-Katalin látható, jobbjában a törött kerékkel, baljában karddal, szokott jelvényeivel. A körirat durva alaku kapitálissal:

VAMOSI · PECZET · 1487.

A pecsétnek rézből való, igen gyarló vésetü tipáriuma maradt Szalay Ágoston gyüjteményében volt. Kiadatott az Akadémiai Értesitőben. (Történettudományi osztály, I. k. 1860. l.)

Ez ellen a pecsét ellen azonban sulyos gyanuokok merülnek fel. Az a kor, a melyből állitólag való, sem ilyen betüket, sem ilyen számjegyeket nem használt. Különösen a számok, köztük nevezetesen a négyes és a hetes szokatlanok. Az elsőt a XV. században ♀, a másodikat ∧ formában használták. Lehet azon-

ban az is, hogy a tipusokat csak a metszet készitője, Karacs forgatta ki igazi alakjukból. Igy, a mint a közkézen forgó ábrán látható, a pecsétnyomó csak a XVI. század készitménye lehet s a rajta levő 1487. évszám vagy egy régibb pecsétről van átvéve, vagy, mint az szokásban volt, a község egyik nevezetes privilegiuma megnyerésének idejét mutatja. Legkorábbi lenyomata is csak 1593-ból való, ennél régebbi okleveleken nincs nyoma. Minden esetre nehéz helyes itéletet mondani, az eredeti megtekintése nélkül.

A XV. század legutolsó évéből való két érdekes pecsét a Gerlistyei Jakabé és Tárnok Péteré. Mindkettő egyazon okiratra van nyomva, egy 1504-ben, Illés próféta napja előtti csütörtökön, Orsován kelt pergament-levélre, melyet Gerlistyei Jakab és Macskási Tárnok Péter szörényi bánok adtak ki, bizonyos szerémmegyei nemesek pörében.[1]

A két pecsét a Magyar Történelmi Tár I. kötetében látható fametszet szerint egészen egyforma nagyságu, átmérőjük 22 mm. A Gerlistyeiének mezején hármas halomba tüzött, hold és nap által kisért latin kereszt van; körirata csinos kapitális betükkel:

IACOB · ISTENEK · RABIA · 1 · 5 · Ez ·

A Tárnok Péter hasonló művü pecsétjének közepét egy felhőből kinyuló s virágos ágat tartó emberi balkar foglalja el. Körirata.

PETER · ISTENEK · RABIA · 15 EZ ·

Gerlisthey vagy Gerlistyei Jakab, a Gerlicziek egyik ősapja, 1495—1508. közt viselte a szörényi bánságot előbb, körülbelül 1504-ig, Macskási Tárnok Péterrel, innen kezdve Bélai Barnabással. Úgy látszik, Lugossy által ismertetett pecsétét úgy ő, mint társa, csak ritkán, talán kizárólag fontosabb, patens okleveleik megerősitésére használták. Legalább az általunk látott okleveleken mindkettőjüknek ettől merőben különböző, kicsiny, felirás nélküli gyürüpecsétje van. Miután azonban a Lugossy közölte oklevél hitelessége ellen semmiféle alapos kétséget felhozni nem lehet, a pecsétek hiteles és eredeti voltát is el kell fogadnunk.

[1] Az oklevél kiadva a Magyar Történelmi Tárban, I. k. 177. l.

A két pecsét felirása szokatlan és teljesen különbözik az e korbeli magyarországaikétól. Hanem jól illik a délszláv eredetü s talán még szokásaiban teljesen meg nem magyarosodott két főurhoz. Úgy látszik, mintha egyenesen oroszból vagy szerbből volna forditva. Nagyon valószinünek tartjuk, hogy a két urnak volt is hasonló feliratu, czirill-betüs typariumja s ez után készitették a magyart.

A magyar köriratu pecsétek sorozatának végére hagytuk a Szalay által XIV. századinak tartott Abafi Miklós-féle pecsétnyomó leirását. Lenyomata nem ismeretes, csak a vörösréz typarium maradt fenn. Alakja, úgy a mint Szalay leirja, megfelel a XIV XV. századnak; nyele nincs, csak kis füle, melynél fogva nyomták rá a forró viaszra. A pecsét mezején jobbra dült csucsives paizs van, benne valamely négyszögletü láda-félén álló, csőrében gyürüt tartó madár látható. A paizson aránytalanul kicsi rostélysisak, rajta a paizsbeli czimerkép. A sisak *belsejéből* (!) kiágazó primitiv foszladék egészen lombszerü. A szokatlanul, vonalak által el nem keritett körirat gót minuskulákkal van vésve s igy hangzik:

abafi * miccus

Ez bizony, ha *Abafi Miclus*-nak olvassuk is, mint Szalay tette, akkor is furcsán hangzik. Hanem még e miatt elfogadhatnók a typariumot XIV. századnak. Csakhogy nem engedi ezt a czimer. Rostélysisak nemcsak pecséteken, hanem valóságban sem létezett a XV. század közepénél hamarább, divatba pedig csak a XV. század végén s a XVI. elején jött. Igy hát a pecsétnyomó legjobb esetben is csak a XV. század második feléből való. A rajta levő czimer és az Abafiak czimere közt van ugyan hasonlatosság; az utóbbiban galamb van, szájában lombos ággal; ezt lehetne talán azonositani a pecsétnyomón levő madárral, Ámde az Abafi család czimere, melyet különben II. Mátyás 1609-ben egy kardján törökfőt tartó karral bővitett meg, csak a XVII. századi pecséteken fordul elő; korábbi időből semmi nyoma. Az egész pecsét különben annyira stilszerütlen, hogy, ha nem is merjük azt minden kétséget kizárólag, hamisnak tartani, legalább is gyanusnak kell bélyegeznünk.

Az eddig kiadott magyar pecsétek rövid sorozatához ezuttal két ismeretlen darabot csatolunk, a melyek korra nézve az összes eddig kiadottakat felülmulják. Mindkettő az igen gazdag, de még nagyon kevéssé felhasznált soproni városi levéltárból került elő. Szinte csodálatos, hogy az ott kutató tudósok mindeddig nem akadtak rájuk, holott az egyik három (esetleg több) példányban is előfordul. A hozzájuk tartozó oklevelekből kettő ki is van adva a Sopronmegyei oklevéltárban, de a pecsétekről ott semmi említés nem tétetik.

Az elsőt, a régebbit, először két 1361. évi oklevelen találjuk. Az egyik a Sopronmegyei Oklevéltár I. kötetében a 224. szám alatt olvasható s a nevezett év május havának 25. napján kelt. A kis papiroklevél egyszerü bizonyság arról, hogy két sopronmegyei nemes elhalt fivérük özvegyének házbérét és hozományát kiszolgáltatta. (Jelzete Lad. G. Fasc. 1. Num. 26.). A másik kiadatlan, hasonló tartalmú, ugyanezen évből. (Lad. C. Fasc. 1. Num. 19.). Kiállitói mindkettőnek Valentinus és Paulus, sopronmegyei szolgabirák. Ugyancsak ők adnak ki 1362 október 20-ikán egy testimonialist Pillichdorffer János soproni polgár pörös ügyében. (Kiadatlan, Lad. VIII. et H. Fasc. 1. Num. 14.) Ezen oklevélben egészen magyarosan irja a nevét a két tisztviselő *Palus et Balent*-nak.

A három oklevélen meglehetős épségben maradtak meg a reányomott viaszpecsétek. A *Pálusé* nem lévén magyar köriratu, nem tartozik ránk, csak azért emlitjük meg, mert érdekes, hogy a szolgabiró úr minden egyes esetben idegen pecsétnyomót használt. A 12 mm. átmérőjü gyürüpecsét közepén egy nagy gótikus majuskula M látható, körirata:

✠ S ✱ MICOLAI ✱ SAG ✱

Első pillantásra azt hihetnők, hogy Pálus az apja gyürüjét használja, a mi épen nem tartozna a ritkaságok közé. Ámde komplikálttá teszi a dolgot az, hogy Pálunknak, a ki 1370 tájáig szolgabiráskodott, egyéb oklevelekből családi nevét is tudjuk, hangzott pedig ez a képen *Paulus filius Lorandi de Damanya*. A pecsét tehát atyjáé sem lehetett s igy kölcsönöznie kellett valakitől. Kié volt tehát? Még három oklevelen ismerjük egy-egy példányát, mind a három alispáni kiadvány s a pecsét egy meg nem nevezett szolgabiróé. Nem lehetetlen, hogy minden egyes esetben Damanyai Pál használta, bár érthetetlen, hogy ezt a Sopronmegyében ép ez időtájt igen elterjedt Sági család tagjai szó nélkül türték. Sokkal valószinübbnek látszik, hogy Sági Miklós hivatalbeli társa volt Pálusnak s ennek nem lévén pecsétje, esetről-esetre a Miklósét kérte kölcsön.

A *Bálent* pecsétje sokkal inkább magára vonja figyelmünket. Átmérője 26 mm., tehát gyürüpecsét semmi esetre sem lehetett. Egyszerü vonallal keretelt mezején egy csonka fa látható, mellette a talajból kinövő ágbogas bokrokkal; a fa törzsén *harkály* kuszik fel, csőrével a fát kopogtatva. Az egész ábrázolás ügyes véső kezére mutat. A köriratot jól formált majuskulák alkotják, hangzik pedig e képen:

WEKECRAI ✱ BALINT

A körirat olvasása, tekintve, hogy három elég ép példány áll rendelkezésünkre, minden kétségen felül helyes. Azért hangsúlyozzuk ezt, mert a *Wekecrai* név oly különösen hangzik, hogy sokakban gyanut támaszthat a körirat olvasásának megbizható volta felől. Annál is inkább, mert Bálintot az oklevelek nagyon elütő néven nevezik. Nevével különben elég sürün találkozunk okmánytárainkban. Saját kiadványaiban mindenütt csak keresztnevét teszi ki, ellenben előneve is olvasható a következőkben:

1361 augusztus 23. Lanceus[1] és Antal mesterek, soproni ispánok ez időszerinti szolgabiráikkal Lóránd-fia[2] Pál és Veykei Bálinttal egyetemben megerősitik Septei Márton végrendelését.

1362 január 25. Lanceus soproni ispán egy bizonyságlevele, melyben *Valentinus de Veyka* szolgabiró, mint hivatalos kiküldött emlittetik.[3]

[1] Fejérnél, hol ez az oklevél ki van adva (IX. k. 3., 284. ll.) hibásan Laucius.

[2] Fejérnél hibásan filius Leonardi.

[3] Sopronmegyei Oklevéltár, I, k. 232. sz.

1363. Emlittetik Bebek István országbiró egy itéletlevelében *Valentinus filius Johannis de Veyke* szolgabiró, hasonló minőségben.[1]

1368 július 13. Zauka János soproni comes és szolgabirái bizonyitják, hogy Harkai Péter és sógornője Klára választott birák előtt kiegyeztek. A birák közt ott szerepel *Valentinus de Weyka* is, a ki tehát ez időben már nem viselte a szolgabiróságot.[2]

Pecsétünk tulajdonosának valódi neve tehát Velykei vagy Vejkei Bálint. Hogy kerül mégis a pecsétre a különös hangzású Wekecrai név? Legfeljebb valamely idegen eredetü, a nevet hibásan értő ötvös tévedését tudnánk okul felhozni, más magyarázatát adni ennek a különös névváltoztatásnak nem vagyunk képesek adni.

Bármint legyen is, annyi tény, hogy az itt bemutatott ez idő szerint a legrégibb ismert magyar köriratu pecsét s mint ilyen szerény pecséttani emlékeink közt kiváló helyet érdemel.

Nem kevésbbé érdekes a másik soproni pecsét, daczára fiatalabb korának. Ez László soproni ispáné, kinek egy 1378 augusztus 2-ikán kelt bizonyságlevelére van nyomva.[3] A megbarnult s kevéssé hiányos kerek pecsét átmérője 21 mm.; gyöngykörzetü mezején csöbörsisak látható, melynek czimere kinövő, nyakörves eb. A czimeralak testéből omlik le a sisaklebbentyü. A majuskulás köriratból ennyi olvasható:

✠ ⊂ ✱ ℳV . . . . ∠LĀO

A kiegészitést könnyen megkaphatjuk az alispán egy másik okleveléből, mely a Sopronmegyei Oklevéltárban a 312. sz. a. olvasható s csak két hónappal kelt később az előbbeninél.

Ebben pecsétünk tulajdonosa *Ladislaus dictus Moth*-nak irja magát. Lesz tehát a kiegészitett körirat:

S(igillum) ✱ MVTh ✱ LĀZLĀO

[1] U. ott I. k. 236. sz.

[2] U. ott I. k. 263. sz.

[3] Jelzete: Lad. C. Fasc. I. Num 28. Az oklevél kiadva a Sopronmegyei Oklevéltárban, I. k. 310. sz. a.

Ennyi mindössze, a mit a mai napig a XIV. és XV. századi magyar köriratu pecsétekből ismerünk; ha a gyanús vámosi pecsétet nem számitjuk, van nyolcz darab. Nem sok ugyan, de arra már elég, hogy némi következtetéseket vonjuk le belölük.

Mindenek előtt konstatálnunk kell, hogy lánglelkü Toldink jól sejtette, az általa egyedül ismert vámosi pecsét, «*nem első, sem egyetlen tünemény a maga nemében, hanem egész sereg elenyészett* (vagy helyesebben lappangó) *pályatárs fenmaradt képviselője.*» S ez a tény micsoda tanulságokat hord magával! Az a középkor, melynek helyes megismerését s méltánylását úgyszólván elzárják előttünk az idegen nyelvü oklevelek, még sem volt hát oly annyira nemzetietlen, mint már-már hinni kényszerültünk. Ez a nehány pecsét világos bizonyitéka annak, hogy a hivatalos latinság nem volt képes a magyarságot nemzeti nyelvétől megfosztani; a ragaszkodás az ősi idiomához kicsillan az idegen maradványok közül; meglátszik az oklevelek egy-egy magyar szaván, valamely elszórt megjegyzésen, itt-ott nehány pecséten. Nem csak a nép, meg a neki prédikáló szerzetesek, hanem a nemesek, a Nagy-Lajos és Zsigmond kozmopolita udvarában forgó zászlósok, maga az ország főbirája sem restellették honi módon vésetni nevüket hiteles és nagy jelentőségü pecséteikre.

Igaz, csak morzsák ezek, a melyeket a mohó kutatónak itt-ott hullat a véletlenség. De ezek a morzsák becsesek; belőlük jobban meg fogjuk tudni alkotni a mult idők képét, mint külföldi krónikások még olyan hosszu lére eresztett, de többnyire tévedésekkel telt tudósitásaiból. Talán, ha szorgalmasan, fáradozva nem szününk meg keresni az idő kimélte töredékeket, rá fogunk még czáfolhatni a nemzetünket büszkén lenéző Galeotti Martiusra, a ki szerint «*sola Hungaria nonnisi latine scribit*».

Nyolcz kétségtelen hitelü pecsétünk mind magánosoktól ered, de ezek közt csak egy van, a ki nem viselt hivatalt. A többiekből egyik országbiró, kettő szörényi bán, három megyei ispán, egy pedig szolgabiró. A mi azt bizonyitja, hogy bár a szokás által szentesitve a latin nyelv volt diplomatikánkban a hivatalos, még sem volt abból a magyar szó teljesen kizárva. Ha a hitelesités legfőbb eszköze, a nagy tekintélynek

örvendő s szigoru ellenőrzésnek alávetett pecsét magyar körirattal is használható volt, igy is teljes érvénynyel birt, úgy kétséget sem szenved, hogy bár korlátoltabb számban s kevésbbé jelentős ügyekről, de okvetlenül kellett magyar okleveleknek is lenni.

Más tekintetben is rejtenek magukban ezek a pecsétek megszivlelendő tanuságokat. Vizsgáljuk csak tulajdonosaik nemzetiségét. Mit tapasztalunk? Dolhay Szaniszló, az alispán, oláh eredetü, alig egy évtizeddel alispánná lette előtt lépett be a tulajdonképeni magyar nemesség sorában, melynek aztán úgy ő, mint utódai teljesen magyarrá válván, derék és tekintélyes tagjai lettek. Macskási Tárnok Péter és Gerlistyei Jakab elei délszlávok, sőt maguk sem vetkőzték még le teljesen származásuk minden nyomát. De mig a magyar főuraknak eszükbe sem jutott mást, mint latin felirásu pecsétet vésetni, addig ők tüntetőleg magyar köriratu pecsétet használnak. Ime napjaink névmagyarositása középkori formában. A magyarrá váló idegen igyekszik túltenni hazafiasság dolgában az őslakókon. A szent korona testévé, a magyar nemesség tagjává csak az válhatott valóban, a ki testtel-lélekkel beolvadt a nemzetbe. Innen, az ilyen körülményekből leszünk képesek megmagyarázni a Balkánról ide származott sok szláv nemzetségnek, igy például a Hunyadiaknak bámulatos gyors és gyökeres elmagyarosodását.

Talán nem csalódunk, ha nem tekintjük puszta véletlennek, hogy a két, általunk ezuttal először ismertetett magyar pecsét, a Velykei Bálintté és Damanyai Pálé ép Sopronmegyéből való. Sopron s vele a nyugati megyék mind, nagyon különös helyzetet foglaltak el hosszu évszázadokon keresztül. Egyszer Ausztriához csatolták őket, vagy egyik-másik részüket, másszor ismét Magyarországhoz. Főbb birtokosaik hol osztrák hübéresek, hol meg a magyar király jobbágyai. Volt tehát idő, a mikor a jó hazafiaknak tüntetniök kellett magyar voltukkal. A rengeteg pöriratot, a vagyonszerzési vágy s a kapzsiság ezen bizonyitékát látva minduntalan, szokva vagyunk a középkori embert balul itélni meg. Azt hisszük, hogy benne önzésen kivül alig lakott egyébb emberi tulajdonság. Van történetirónk nem egy, a ki a legnagyszerübb hőstettekben, a jobbágyi ragaszkodás legszebb példáiban sem képes egyebet látni a vagyonszerzés végsőkig fokozott eszközeinél. Talán, mert nem lát tovább az okmánytárak rideg betüinél, vagy, s ez valószinübb, de elszomoritóbbb, mert a jelen szemüvegén át képes csak meglátni a multat.

Hátha lakott a középkor magyarjában is rajongó honszeretet? Hátha volt a középkor jobbjaiban is buzgó, odaadó törekvés a haza, a nemzet felvirágoztatására? Hátha azok, a kikről a magyar pecsétek ránk maradtak, követendő példát akartak mutatni az országban megtelepülő idegeneknek? Épen nem lehetetlen, sőt nagyon hihető, hogy a soproni alispán és szolgabiró, a kiknek a kétnyelvü megyében sürün akadt németekkel a dolguk, *tüntetőleg, magyarositó szándékkal* vésettek ilyen pecsétet. Ép ebből a vármegyéből van példa rá, hogy a magyar eredetü család némethez hajló tagján ragadvány vagy csúf névül, hiszen ilyeneket mindenkor szeretett a magyar osztogatni, rajta száradt a *német* név. Nagymartoni Lőrincz fiát egy 1370-iki oklevél[1] *Niclinus dictus Nemeth*-nek nevezi. Sőt egy másikban,[2] melyet I. Lajos király a következő évben adott ki, ezen Miklós és hasonló nevü vérrokona igy különböztettek meg: *Nykul teutonicus et alter Nykul ungarus, nobiles de Nogmarton.* Megjegyezzük azonban, hogy a Magyar Miklós ép olyan semmirekellő gonosztevő volt, mint testvére, a Német Miklós, mert a két úr, «mala malis accumulando, diabolo humani generii inimico persuadente» teljes egyetértéssel fosztogatta a szomszédokat, nem átallván eféle ügyleteikhez az ausztriai németek nagy sokaságának segitségét igénybevenni.

Természetesen nehéz döntő érvényü következtetéseket vonni ilyen kicsiny sorozatból, mint a minőt össze tudtunk állitani. Hanem ebben főleg oklevéltáraink szerkesztői a hibásak. Alig egy-két dicséretes kivétellel, a többiek épenséggel nem törődtek a pecsétekkel; azt vélik, hogy kötelességüknek eleget tettek, ha jegyzetben az oklevél alá teszik: *egy, két, vagy három pecséttel.* Hogy mi van azon a pecséten, azt a legritkább esetben mondják meg. Mennyi érdekes pecsétet

[1] Sopronmegyei Oklevéltár, I. k. 272. sz.
[2] U. ott, I. k. 274. sz.

rejthet például a nagy gazdaságu Zichy-levéltár? És milyen kevés fáradsággal s mennyi haszonnal járt volna, ha nem is lerajzolásuk, vagy lefényképezésük, de legalább pontos leirásuk!

Nagyon nagy hiba, hogy mi még mindig jobban szeretjük a szerencsés véletlen szerezte felfedezéseket a rendszeres munkánál.

VARJÚ ELEMÉR.

VEGYES.

Adatok a Balling, Berthóthy és Leövey családokról.

Nagy Iván *Magyarország családai* czimü nagy művében e három régi családról csak röviden értekezvén, nem lesz érdektelen azokra vonatkozólag nehány történeti adatot itt közölni.

Gelsei Balling János már 1619. évben úgy emlittetik, mint Munkács várának főkapitánya és azon uradalom főnöke, mi azon időben igen tekintélyes állás volt. Úgylátszik, hogy *Bethlen Gábor* fejedelem helyezé őt ez állomásra, akkor, midőn az 1619- és 1622-iki békekötés szerint a felső-magyarországi vármegyék s azokkal a munkácsi vár is éltefogytáig birtokába kerültek. Előtte *Eszterházy Miklós* kezén volt a nevezett vár és uradalom, kire az neje özvegy Magócsy Ferenczné született Szerdahelyi Dersffy Orsolyával 1612-ben jutott s ki 1620-ban kárpótlásul Munkács helyett Fraknó várát kapván, Bethlennek az az 1622. évi 29., 30. és 31. t.-czikkek szerint 300,000 magyar forintban örökösen átadatott.

Balling tisztében erélyesen járt el; még 1622. évben kibocsátott Munkács város részére egy rendőri szabályzatot, mely 12 pontból áll s mely felhivás alakjában igy kezdődik: «Halljátok meg Munkácson lakozó férfiak, német és magyar, orosz, czigány és minden nemzet, itt lakos és vidékiek kicsinytől fogva nagyig! Ebben az utczai éjjeli csavargást, csendháboritást, verekedést, «*üstököt-vonást*», lövöldözést szigoruan eltilt, szabályozza a vásártartást, tűzrendészetet, pörlekedést s egyéb a közbiztosságra vonatkozó intézkedést, megállapitván a kihágókra szigoru büntetést, a többi közt azt is, hogy az éjjel lámpás nélkül csavargót az őrök fogják meg s a szentegyház előtt *álló kalitkába zárják* stb.[1]

Igyekezett fejedelmi urának jószágát öregbiteni, e végből több uj helység alapitása végett intézkedett; igy 1625-ben megállapitá a talamási és volóczi *kenézséget*, mely utóbbit július 20-ikán Gyulafejérvárott maga a fejedelem is megerősitett. 1629 szeptember 2-ikán kenézségi kiváltsággal felruházta Vaszkó Miklóst a végből, hogy *Kis-Szolyvára* uj idegen lakókat telepitsen.

És azon évben a várban is tett javitásokat, mint azt a munkácsi vár falában levő emlékkő ma is hirdeti. A var akkor voltaképen Bethlen Gábor neje Brandenburgi Katalint illette, kit 1625 október 6-ikán Kölnben és illetőleg deczember 16-ikán Gyula-Fejérvárott eljegyezvén, *annak hitbérül* szerződésileg Fogaras és *Munkács* várait leköté,[1] ez utóbbit háromszázezer forintnyi értékben még azon évben Ferdinánd király jóváhagyásával reá át is ruházván.[2]

Midőn 1629 november 15-ikén Bethlen Gábor elhunyt, az özvegy fejedelemné mindenekelőtt igyekezett Balling János főkapitány hüségét megnyerni s az akkori szokáshoz képest azzal, hogy neki négyezer forint fejében *Bereg-Rákoson* egy nemes udvart (kúriát) adományozott, mely Ballingnak a leleszi konvent által át is adatott, a beiktatást 1630. évben végezvén Kigyósy István királyi ember és Telekesy István leleszi konventbeli áldozár.[3]

Természetes, hogy *Balling* immár az *özvegy jogait* védendő, a várat szigoruan őriztette s annak kapuit elzáratta s csak azután kezde az özvegy fejedelemné Rákóczy György, erdélyi fejedelemmel a munkácsi vár átadása iránt alkudozni, kit szóval, de Fogarason 1631 április 13-ikán irásban is biztosita, hogy a munkácsi várat s ahhoz tartozó uradalmat csak neki adja, ha őt e tekintetben illően kárpótlandja;[4] nehány héttel később május hó 26-ikán pedig oly *egyességre* lépett Medgyesen Rákóczyval, hogy annak fiát Zsigmondot örökbe fogadván, halála esetére a munkácsi várat s jószágát reá ruházza; azon esetre pedig, ha ő férjhez menvén, gyermekei lennének, Zsigmond 150,000 forintot tegyen le azoknak s az uradalmat birja; egyszersmind váromanyosul Rákóczy első fiát Ferenczet jelölé ki; sőt nagyobb biztosság kedveért Rákóczy Zsigmondnak a munkácsi uradalomban husz jobbágytelket előlegül át is szolgáltatott.[5] A szerződés megtartására, valamint arra,

[1] Eredeti Munkács város levéltárában.

[1] Budai kamarai levéltár I. 1759. csomó 9. sz.
[2] U. ott 743. csomó 11. sz.
[3] Leleszi levéltár, E. prot. III. Nro 513.
[4] Munkácsi urad. levéltárban levő irat,
[5] Budai kamarai levéltár. 369. csomó 24. szám.

hogy az özvegy fejedelemné iránt törhetetlen hűséggel fognak viseltetni, megesketteté Ballingot, mint főkapitányt, úgy Palaghy István alkapitányt és a többi tiszteket, udvarbirót, porkolábot, hadnagyokat, tizedeseket és az egész őrséget és szolgaszemélyzetet.[1] Daczára ez esküneknek, Balling főkapitány Rákóczy Györgyöt a nikolsburgi és pozsonyi egyezségek alapján ellenállás nélkül bebocsátá a várba, mit Bethlen fejedelem özvegye zokon vett és *Csáky István*nal kezdett a munkácsi birtok iránt alkudozni, mi ellen Rákóczy György 1631-ben a leleszi konvent előtt tiltakozott;[2] de csakhamar ismét kibékülvén, Katalin úgy Balling főkapitánynak, mint Palaghi István alkapitánynak, Huszár Ferencz és Glosz Gergely várbeli tiszteknek engedetlenségükért megbocsáta, Ballingot a Bethlen Gábortól nyert hivatalában életfogytáig megerősité s a többi tiszteket Rákóczy György hűségére megesketteté, sőt Balling Jánosnak még Ruszkócz helységet 4500 frtban és egy beregszászi szőllejét 1200 frtban leköté.[3]

Később Katalin Ferencz szász választófejedelemhez nőül menvén s magyar- és erdélyországi igényei iránt kielégittetvén, a munkácsi uradalom és vár Rákóczy György birtokába jutott, kinek érdekében azután Balling János teljhatalmulag intézkedett s a várat ura részére megőrzendő, abban nemcsak kellő számu fegyveres őrséget tartott, hanem az uradalmi jobbágyok közül háromezer fegyverfogható férfit tartott számon, kikkel bármikor csatakészen kiállhatott s azonkivül a vár táraiban ötszáz gyalog számára tartott készen képposztós egyenruhát, jó puskákat és egyéb szükséges fegyvereket és felszerelést. Ilyen háromezer emberrel megszállotta ő 1644. évben Ungvárt is, az ottani szorongatott protestánsok védelmére, s a Homonnai Drugethek erősségét kivette az országbíróné kezéből.

Természetes, hogy ily zilált politikai viszonyok közt Balling anyagi érdekeiről sem feledkezett meg s vagyonát öregbiteni igyekezett; Munkács városban tömérdek birtokot, bent nemes kúriát, a főtéren házat s künn egész tagokat szerzett, különösen az a százholdas dülő, mely a város északkeleti részén a Kamjanka nevü lejtőnél elterül, ma is Balling-dülőnek és *Klucsárkánál* egy dülő *Balling-láznak* s a felsőmezei domb alatt fakadó forrás most is *Ballingforrásnak* neveztetik; zálog czimén birta Rákóczytól még Ignyéte, Gorond és Timpor népes jobbágy helységeket is.

Balling főkapitány alatt szolgáltak a munkácsi várban és uradalomban Láczay János udvarbiró, Némethy János kapitány, Bornemisza Zsigmond alkapitány, *majd Lövey Gergely alkapitány*, Maxay György stb. udvarbirák. Ezek közül *Lövey Gergely* Balling János leányát *Annát* vette nőül, kivel használatul a zálogos birtokokat kapta. Másik leánya *Erzsébet* Kölcsei Kende Ferenczhez ment nőül, mig fia György szintén külön vagyont kezelt.[1]

Balling János 1645 április 25-ikén végzé be földi pályáját s helyét mint uradalmi főnök *Királydaróczi Debreceny Tamás* foglalá el, mig *Lövey Gergely* alkapitányul és Maxay György udvarbiróul működtek tovább Rákóczy György fejedelem munkácsi birtokán; de már 1648-ban lett *Lövey Gergely* fővárnagy és Fornosi János kapitány.

Balling János fia György magtalanul hunyt el s Kende Ferencz is egy 1645-iki okiratban már néhainak mondatik.[2]

* * *

A *Lövey-család* régiebbi tagjairól itt csupán annyit hozok fel, hogy *Lövey Antal* 1506. évben működött mint királyi ember Bereg-Daróczon egy beiktatásnál;[3] 1526-ban *Lövey János* kieszközölt magának királyi parancsot a leleszi konventhez, hogy a Lövő, Kerecsen, Hetény, Adony és Eszterjén helységekbeli birtokaira vonatkozó iratait, mennyiben a pórlázadás alkalmával elvesztek, ha ott lennének, adja ki;[4] 1553. évben *Lövey György* eljárt mint királyi ember a Losonczy-család beiktatásánál Zemplén és Bereg megyékben.[5] 1609-ben éltek *Lövey Gergely* és *Erzsébet*, kik Czeglédy István örököseinek Jékén, Sinyőn és Homokon történt beiktatásakor ellenmondással támadták meg a birtoklást.[6] — 1650-ben *Lövey János* ellenmondott *Lónyay Zsigmond* beiktatásának Bereg-Szent-Miklóson.[7] E János *Lövey* Gergelynek, a munkácsi fővárnagynak volt a fia, első nejétől Szerdahelyi Judittól, ki később magtalanul elhunyt, valamint még előbb István és Klára gyermekei; a másik nejétől *Balling Annától* pedig születtek: *Sámuel*, *Éva* Beczky Lászlóné, *Ilona* Kökényesdy Györgyné, *Mária Berthóthy Gáborné*, és *Erzsébet* Horváth Ferenczné, kit kitagadott. Éva és Ilona utódok nélkül haltak el, Erzsébet sorsa ismeretlen, nézetem szerint, Klacsanón nősült a Klacsanói Horváth-családba; ellenben Berthóthy Gábornénak hat gyermeke és számos unokája lett, mint az a mellékelt nemzedékrendből ki-

[1] U. ott, 369. csomó 23. szám.
[2] U. ott, 767. csomó 24. szám.
[3] U. ott, 743. csomó 8., 9., 10. szám.

[1] 1636-iki beiktatás a leleszi konvent levélt.
[2] U. ott, Prot. III. 1645. Nro 513.
[3] Lelesz Prot. AA. 675. Nro 27.
[4] U. ott 602. Nro 14.
[5] U. ott Litt. L. Nro 61.
[6] U. ott Litt. E. Nro 93.
[7] U. ott.

tünik, mely 1823. évben igy állittatott össze s a pörbiróság által hitelesittetett.

Lövey *János* még 1672-ben is élt, mig *Sámuel* utódai tovább terjedtek.

II. Lövey Gergely maga 1655. évben halt meg s hagyott maga után azon évben január hó 18-ikán kelt végrendeletet, mely úgy családja mint birtokaira nézve érdekes adatokat tartalmazván, nem lesz fölösleges azt itt kivonatilag közölni.

Mindjárt annak elején felhozza, hogy két felesége volt s ezektől született, még pedig az elsőtől Szerdahelyi Judittól *János*, a másodiktól, vagyis *Balling Annától* pedig *Sámuel*. Ezeknek hagyta Beregmegyében Kálnikot és Benediket, Ungban Szlatinát, Komoróczot, Horlyót, P.-Helmeczet és Rátot; megjegyezvén, hogy Kálnikot még atyja[1] adta zálogba 300 tallérért és Halábori Mózes ki akarván váltani, megtoldotta harmadfélszáz forinttal; hagyott rájuk még Kálnikon és Szerdahelyen szőlőket is; Jánosnak különösen még Kövesdet s a bereczkei pusztát; együttesen a két fiának az apáti részbirtokot (portiot), a bakai pusztát, Gyürén két pusztát, úgy Ladányban is; Kenézen egy kertet és földeket, megjegyezvén, hogy *Lövőn* a bekeritett földje legyen Sámuelé, zálogos jószága a feleségeé éltefogytáig, a nagy-muzsalyi szőlő Sámuelé s az ottani kőbánya közös leányaival.

A *gorondi* zálogos jószágot hagyta leányainak, mennyiben azt még nagyatyjuk szerezte s negyedfél ezer forintjába került; ők birják a barkaszói jószágot is, noha a bodrog-kisfaludi szőlőket hat telekkel együtt Berthóthy Gáborné kezébe bocsátotta; «ha ezekkel megelégszenek, bene quidem, ha nem, úgy szóljon köztök a beregszászi, munkácsi, gallisi, ungvári, kaszonyi és somi hegyeken levő szőlőkkel együtt egyenlőn.»

A *surányi* ház s birtok maradjon egészen Sámuelé, úgy az általa Munkácson a Latorcza folyó partján épitett ház is, melyben felesége 400 forintja vagyon, eziránt elégitette ki a leányokat; övé legyen továbbá az itteni birtok és a bényei, endesi és szlatinai szőlő is; ha magtalanul meghalna, úgy szálljon a birtok a leányokra, kivéve az endesi és szlatinai birtokot, mely akkor Jánosé legyen. A czeglédi rész maradjon fiaira, a többi jószág maradjon a feleségeé, ki igazságosan adja ki a leányok negyedeit. A petrii jószág iránt Apáthy Jánosékkal és Zsoldosnéval pör folyván, ez iránt «*fiat justitia* a kötvények szerint». A Rákóczy György fejedelemtől zálogban birt *Tőkést* birja Sámuel és az anyja, mig ki nem váltják, a *gyulaházi* jószágból fizesse ki Sámuel a bátyját Jánost; az Ugornyán levő puszta legyen közös, a petrii jószágból két rész legyen Jánosé.

Felhozza továbbá, hogy az örökség csak a három leányát (Éva, Ilona és Máriát) illesse, *mert a negyediket* (Erzsébet Horváth Ferencznét), *ki a vérséget meggyalázta, kizárja mindenből*, úgy hogy csak a dédai summából kapjon egy száz forintot. A többi három leánya «*Ilonka, Éva és Marinka*» pedig örököljenek. A vidi jobbágyát Sámuelnek hagyja; Mátyus legyen a fiaié.

Irja tovább, hogy «*Pribék Ferenez uramnak*» adósa lévén hatszáz forinttal, ezt Sámuel fizesse meg a bényei szőlőből, melyért ő 5000 forintot adott s egy évben is többet terem annál az adósságnál. Meghagyá, hogy Baksa Péter jobbágyának két fiát szállitsák Aranyoson telekre. Az udvarház legyen a törvény szerint, a kisebb fiaé, de ha meg nem alkudhatnak, oszszák meg, a marhából kielégitvén Jánost; legyen Sámuelé és a kis Évácskáé és Sámuel viselje gondját az anyjával együtt, mig kiházasitják.[1]

Megjegyzé végre, hogy *pénze nincs*, mert jószágvételre forditotta s gyermekeire költötte s a szerzemény értékét *25,000 forintra* teszi. Egy ezüst poharat, a melyen Posgai neve van kimetszve, hagy *Jánosnak*, meg azt, melyet Kozák Istvántól vett, valamint egy körtélypoharat és rostélyos lóra való szerszámot a *portai karddal* együtt; a többi osztassék szét a gyermekek között. Az aranyos mosdó legyen Sámuelé.

Teste a lövei templomban takarittassék el, egyszerüen, «*mert átkozott legyen* az, a ki az én koporsómra ezüstöt csináltat, mert nem kell ott czifraság».

De e mellett az egyházról sem feledkezett meg, meghagyván, hogy a muzsalyi dézsma legyen a *lövei egyházé*, hogy abból épitsék s *a predikátor számára egy hordó bor járjon* a helyett, a mit ő szokott volt adni. Miért is — irta — «fiamnak Sámuelnek lelke veszedelme alatt meghagyom, hogy a dézmát annuatim kiszolgáltassa és a pénzét tegyék a ládába, hogy templomot legyen miből épiteni, minden esztendőben kiárulják a borát, a falu birájától számot vegyenek, úgy álljon bizonyos helyben, hogy legyen mihez nyulniok».

Végre megjegyzé, hogy *Hodász* és *Gelse* az anyjoké, az iránt egyezkedjenek ki vele az örökösök; Papost pénzen vette stb. A végrendeletet előttemezték Lövey Mihály, Borbély Ferencz, Eperjessy Pál, Szőllőssy András, Mirsay László szolgabiró, Ráthy Péter, Ráthy Pál és Benkő István.

Feltünő immár, hogy úgy a bemutatott nemzedékrend, mint a végrendelet szerint, II. Lövey Gergelynek, ki 1597-ben született és 1655-

[1] Lövey Gergely, kinek neje volt Mokcsay Klára és ki meghalt 1600-ban.

[1] Később Beczky László vette el nőül, de utódok nélkül halt el.

ben meghalt, csak *János* és *Sámuel* fiai valának, mégis Nagy Iván művében[1] még *Ádám* is említtetik, mint első házasságból, vagyis Szerdahelyi Judittól született fiu, ki 1680-ban Thököly Imre hadseregében kapitány lett volna s kitől számos utód származott.

Egy *Lövey Ádám* élt Munkácson még 1731. évben, ki ellenmondását jelenté be akkor, midőn a munkácsi uradalomba beiktattatott gróf Schönborn Buchheim és Wolfsthal Frigyes Károly bambergi püspök; de vele együtt ellenmondottak a beiktatásnak Lövei Sámuel és László és Berthóthy Gergely is. Nehány évtized multán, *Lövey Ádám* eladta munkácsi birtokát a gróf Schönborn-családnak, mi ellen 1764. évben bizonyos Fábián Ferencz protestált. Ez eladott birtokok között volt a munkácsi főtéren egy kúria is, melyen most egy emeletes épület áll és maiglan *Lövey-kúriának* neveztetik. E kúriát Lövey Ádám még 1751-ben zálogositá el és 1814-ben végleg eladta a grófi családnak.

A Berthóthy-család nemzedékrende 1823. évben felvéve.

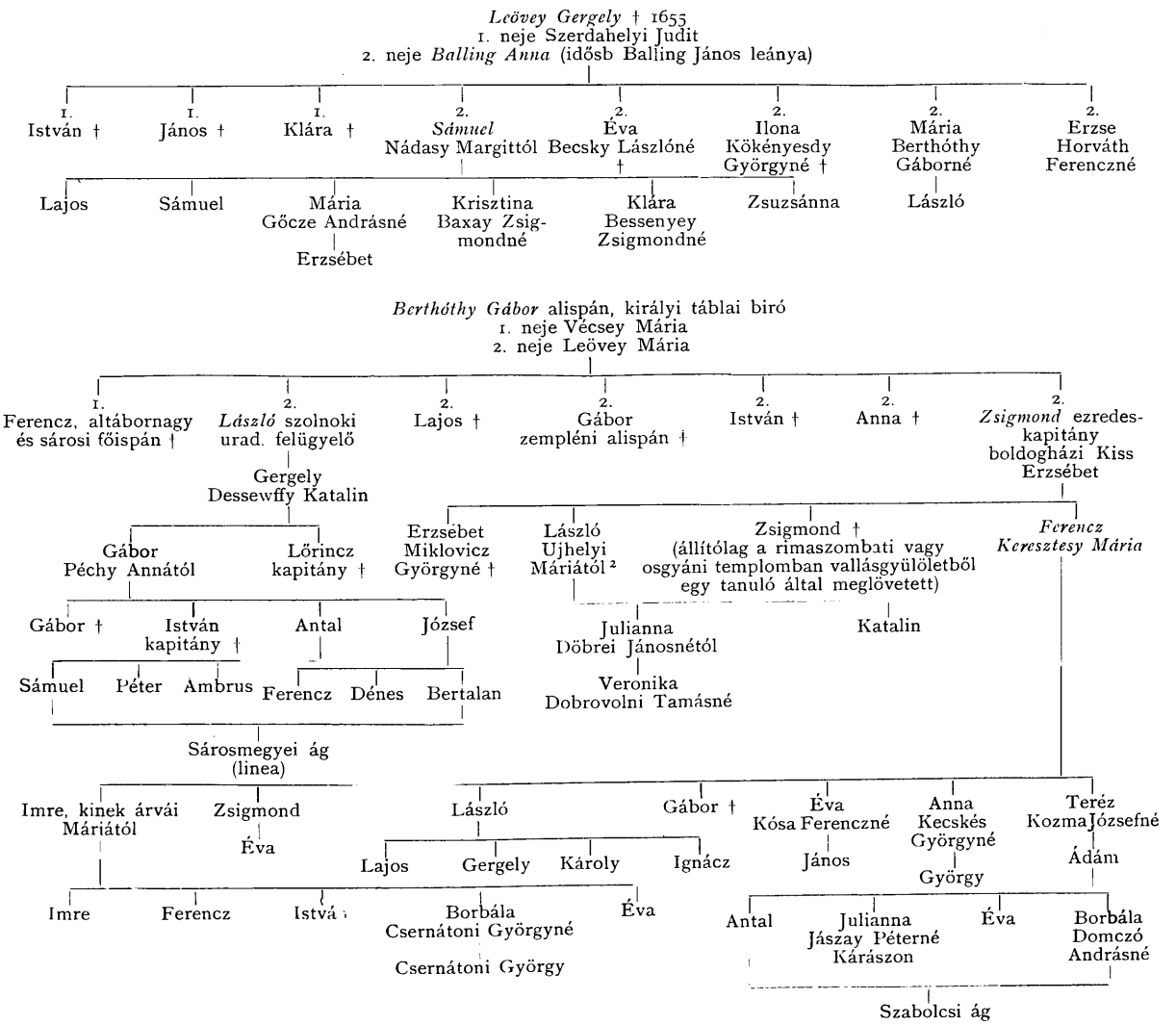

[1] Nagy Iván, id. m. pótkötet, 333. lap.

[2] Minthogy Ujhelyi Máriának első férje Pataky Sámuel volt s ettől Zsuzsánna, Sámuel, Mária és András gyermekei is maradtak és Berthóthy László ezekkel vette el: a patai jószág ezeket illeti.

II. Lövey Gergely leányai Éva Beczky Lászlóné és Ilona Kökényesdy Györgyné utódok nélkül hunyván el, az 1667. évben létesült osztály szerint szálltak *Lövey Sámuel* birtokába az Endecs, Kapocs Apáti, Baka, Papos, Petri, Mátyus, Márok, Atya, Gemze, Ladány, Vid, Tisza-Szálka, Kaszony, Som, Hetyén, Barkaszó, Déda, Papi, Surány, Dávidháza és Munkácson levő jószágrészek. Azonban ez iránt Berthóthy László, mint Lövey Mária férjezett Berthóthy Gábornétól származott rokon is igényt támasztván, 1718 márczius 10-ikén Varranón, Zemplénmegyében egyességet kötöttek a felek, mely szerint Berthóthy László a munkácsi, beregmegyei és ungi birtokrészeket megkapta. Az azon évi május 18-ikán eszközölt végrehajtás szerint, a munkácsi Balling- illetve Lövey-kúrián már akkor többen voltak megszállva különféle jogczimen, névszerint Komlóssy Sándor, Rácz Kristóf, Galgóczy István és Galgóczy Mihály, kiktől az egyes földeket és telkeket kiváltották és elszedték.

1814-ben a Balling- illetve Lövey-féle birtok a gróf Schönborn-család tulajdonába kerülvén, ekkép az utóbbi család is teljesen eltünt innen s annak emlékét csupán a munkácsi főtéren a római katholikus plébániával szemközt fekvő épület tartja fenn, mely közönségesen *Lövey-kúriának* neveztetik; mig Balling Jánosnak majd háromszázados emlékét a *Balling-forrás* és a *Balling-láz* nevü dülő hirdeti, a nélkül, hogy annak jelentőségét és eredetét a közönség tudná.

1735-ben Apostol Mihály nevü birtokos vett Munkácson Balling- és Kende-féle két telket; melyek később szintén az uradalom birtokába kerültek. LEHOCZKY TIVADAR.

Egy régi kéziratos czímerkönyvről.

Az ezredéves kiállitásra keresett történelmi emlékek között sok olyanra akadhatott a kutató, melyek azelőtt gondosan el voltak rejtve avatott szemek elől is.

Többi között én is találtam ekkor egy régi kéziratos czímerkönyvet Kőszegen Korchmáros Menyhért zalamegyei földbirtokos házánál.

Ez a czímerkönyv nagy ivrétü kézirat, melyben nagyobbrészt Horvátország nemes családjai vannak felvéve; de vannak benne magyarországi származásu családnevek is. Minden egyes család neve után először az illető család rövid története, illetőleg genealogiája van megirva latinul, azután jön a czímer szinezett képe. A czimer és a mellékelt szöveg alá egy-egy név van jegyezve és egy protocollumra történik hivatkozás. Ez a kéziratos jegyzék levéltári használatára látszik utalni.

Jaszvits, az egyik hitelesitő, a mult század végén és a jelen század elején tényleg a királyi kanczelláriában volt alkalmazva, a mint ezt néhány akkori időben expediált kinevezési okmány hitelesitésén olvastam.

Kéziratunk, melynek semmiféle czime nincs, a mult század második feléből származik és Korchmáros tulajdonába a Horvátországban birtokos Erdődyék révén jutott. A többire nézve a szakférfiak figyelmébe ajánlom e jegyzéket, mely a könyvben előforduló családok névsorát mutatja.

Arma nobilitaria Joannis Piczinger supr. præfect. Carolost. Nro 43. ex Januar 752. F. Fr. de Jaszvitz. m. p.
Joannis Jamborszky Græci ritus unitor. parochi Oszlaviczensi. Nro 98. April. 1752.
Pandy Joannis. Nro 86. ex Junio 1752.
Josephi Ignatii Mitterpacher viduæ et prolium. Nro 25. ex Julio 1752.
Murlassy Michaelis. Nro ex August. 1752.
Pöhr aliter Rosenthall Jacobi Antonii. Nro 108. ex August. 1752.
Ebner Martini. Nro 109. ex Aug. 1752.
Antonii Knobloch, jam Arányossy. Nro 29. ex Octobris 752.
Kerszner ics. Nro 73. ex April 1751.
Csanády Gruba Nro 27. ex Julio 1751.
Nincsicsevics Maximi. Nro 27. ex Julio 1751.
Vasadia Jovicza. Nro 27. ex Julio 1751.
Runics Simeonis. Nro 45. ex Julio 1745.
Kanacsanin Joannis. Nro 67. ex Julio 1751.
Vuxits Ignatii. Nro 67. ex Julio 1751.
Popovits Joannis. Nro 76. ex Julio 1751.
Oblacsis Radoszav. Nro 82. ex Julio 1751.
Eremics Zsivan. Nro 82. ex August. 1751.
Raikovits Petri. Nro 55. ex Julio. 1751.
Vuits Maximi. Nro 55. ex Julio 1751.
Gyukits Lazari. Nro 76. ex Julio 1751.
Mediánszky Lazari. Nro 73. ex Julio 1751.
Abrahamovits Villimir. Nro 55. ex Julio 1751.
Csokits Georgii. Nro 44. ex Julio 1751.
Nikolits Sivan Rasciani. Nro 55. ex Julio 1751.
Golub Georgii. Nro 45. ex Julio 1751.
Rozár Francisci. Nro 1. ex Majo 1751.
Branavaczky Subutha. Nro 82. ex Julio 1751.
Millinovics Nessa. Rasciani Nro 82. ex Aug. 1751. Jaszvitz.
Egry Joannis. Nro 55. ex Julio 1751.
Stojanovits Arsenic. Nro 55. ex Julio 1751.
Karakassevits Dragits. Nro 55. ex Julio 1751.
Branavacsky Michælis. Nro 55. ex Julio 1751.
Karapancsits Szava. Nro 27. ex Julio 1751.
Dudvarszky Nicola. Nro 82. ex Aug. 1751.
Vucskovits Zsivko. Nro 82. ex Aug. 1751.
Popovits Georgii. Nro 67. ex Julio 1751.
Hernyakovits Joannis. Nro 67. ex Julio 1751.
Csepreghy Michæl. Nro 69. ex Augusti 1751.

Szily Adami. Nro 83. ex Julio 1781.
Kosits Petri. Nro 12. ex 8-bri 1751.
Piakovits Joannis. Nro 12. ex 8-bri 1751.
Pesity Miath. Nro 27. ex Julio 1751.
Pajazetovits Athanasii Nro 67. ex Julio 1751.
Vojnovits Vaja. Nro 82. ex Julio 1751.
Kubura Osztoja. Nro 82. ex Aug. 1751.
Bender de Lajtha Philippi et Jakobi. Nro 40. ex 8-bris 1751.
Vogl Joannis Josephi. Nro 81. ex Septembri 1751.
Hölbling Joannis. Nro 113. ex 7-bri 1751.
Bimbo Lazari. Nro 26. Septembris 1751.
Némethy Andreæ. Nro 35. ex 8-bri 1751.
Kastenholz Honorii Vilhelmi. Nro 47. ex 8-bri 1751.
Nagy Mathiæ. Nro. 112. ex 7-bri 1751.
Susani Nicolai. Nro 59. 8-bris 1751.
Mirillovits Maximi. Nro 82. ex Julio 1751.
Lazarovits Milán. Nro 73. ex Julio 1751.
Antonovits Janicii Nro 13. ex Martio 1751.
Coller Joh. Christophori et yus filii Ernhardi
Sudarovits Gaja. Nro 111. ex 7-bri 1751.
Tessits Michælis. Nro 111. ex 7-bri 1751.
Karapancsis Nicolai. Nro 111. ex 7-bris 1751.
Pro Galetha Sivan. Nro 111. ex 7-bri 1751.
Szeldmayer Sebast. Ladisl. Nro 71. ex X-bri 1751.
Szlavy Pauli et Georgii. Nro 8. ex X-bri 1751.
Margalits Joannis. Nro 79. ex 7-bri 1751.
Poohr Joannis. Nro 8. ex. 7-bri 1751.
Fejérváry Ladislai. Nro 6. ex Junio 1751.
Galambos Michælis. Nro 22. ex Julio 1751
Illits Gabrielis. Nro 82. ex Aug. 1751.
Radicsics Marci Vexilliferi Rasc. Nro 82. ex Julio 1751.
Zsivko Popovic Locumtenent Rasc. Nro 76. ex Julio 1751.
Sarits Stephani Vexilliferi Rasc. Nr. 73. ex Julio 1751.
Zako Stephani Capitanoi Rasc. Nro 13. ex Martio 1751.
Marlok Michaelis. Nro 12. ex Julio 1751.
Sztáray Emerici Comitis. Nro 50. ex Aug. 1751.
Delimanics Josephi. Nro 9. ex Aug. 1747. Protocoll. fol. 608. Ó-Kelli.[1]
Comitatus Syrmiensis. Nro 48. ex Julio 1747. Protocoll. fol. 585.
Actoffer Francisci. Nro 42. ex Julio 1747. Protocoll. fol. 562.
Brankovits ab Amicis Francisci et Hugonis Comitum de Jajcza. Nro 1. ex Junio 1747. Protocoll. fol. 543.
Montsko Stanislai. Nro 70. ex Octobri 1746. Protocoll. fol. 433.

[1] Idáig kezdettől Jaszvitz, innentől végig, a két utolsó név kivételével, Ó-Kelli hitelesitik az adatokat.

Kelemen Petri. Nro 69. ex 8-bri 1746. Protocoll. fol. 431.
Herlain Francisci Xav. Nro 68. ex 8-bri 746. Protocoll. fol. 428.
Ladáry Emerici. Nro 42. ex Octobri 1746. Protocoll. fol. 424.
Kozma Pauli. Nro 13. ex Septembri 1746. Protocoll. fol. 405.
Voich Ladislai. Nro 36. ex Aug. 1746. Protocoll. fol. 367.
Marmarossiensis Comitatus. Nro 55. ex Febr. 1749. Protocoll. fol.
Strisics Joannis. Nro 32. ex Novembr. 1748. Protocoll. fol. 172.
Schenk Nikolai. Nro 30. ex April. 1748. Protocoll. fol. 77.
Szent-Királyi Stephani. Nro 21. ex Martio 1748. Protocoll. fol. 61.
Comitatus de Posega. Nro 11. ex Martio 1748. Protocoll. fol. 59.
Pinczés Emerici Filii Francisci. Nro 1. ex 1748. Protocoll. fol. 1.
Pintér Fhilippi. Nro 2. ex Octobri 1747. Protocoll. fol. 781.
Longer Antonii. Nro 1. ex Octobri 1747. Protocoll. fol. 729.
Kövesdy Martini. Nro 31. ex 8-bri 1747. Protocoll. fol. 771.
Loncsarics Georgii. Nro 30. ex 8-bri 1747. Protocoll. fol. 769.
Scultety Ladislai. Nro 91. ex 7-bri 1747. Protocoll. fol. 716.
Kayser Sebastiani. Nro 66. ex 7-bri 1747. Protocoll. fol. 704.
Vida Stephani et Gabriellis Fratrum. Nro 10. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 154.
Sztrakoniczky Andreæ. Nro 11. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 156.
Fejes Georgii. Nro 22. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 154.
Schnee Bernardi. Nro 34. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 158.
Szabó Stephani et Francisci Fratrum Carnalium et uterinorum Nro 35. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 160.
Hackstock Pauli. Nro 36. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 161.
Fischer Joannes. Nro 43. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 163.
Hoanczl Georgii. Nro 46. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 164.
Miller Georgii. Nro 46. ex X-bri 1741. Protocoll. 165.
Markovits Matthiæ Nro 1. ex Januario 1742. Protocoll. fol. 177.
Pröbstl Caroli. Nro 2. ex Januario 1742. Protocoll. fol. 178.

Derra Andreæ. Nro 31. ex Januar. 1742. Protocoll. fol. 180.
Jazigum et Cumamaniæ Districtuum Nro 39. april. 1746. Protocoll fol.
Öttvös Martini. Nro 60. ex Martio 1746. Protocoll. fol. 270.
Arczy Simonis. Nr. 16. ex Aug. 1046. Protocoll. fol. 360.
Comitatus de Verőcze Nro 4. ex Junio 1746. Protocoll. fol. 306.
Germanorum fratrum episcopi Csanadiensis Nicolai Stanislavics Nro 58. Protocoll. fol. 264.
Ujfalussy Caroli comitis de Divek-Ujfalu Nro 56. ex Martio 1745. Protocoll. fol. 184.
Pro Joanna Antonio Jean de Hanuscu Nro 42. ex Januario 1745. Protocoll. fol. 4.
De Sermage Petri comitis Nro 65. ex X-bri 1749. Protocoll. fol. 496.
Bobok de Föl Bar Michæli Nro 63. ex X-bri 1746. Protocoll fol. 460.
Vajay Steph. et Ladisl. baron. Nro. 1. ex Febr. 1741. Procoll. fol. 29.
de Koch Ignatii baronis. Nro 1. ex X-bri 1748. Protocoll. fol. 192.
de Neffezer Joannis Jacobi baronis. Nro 59. ex Junio 1745. Protocoll. fol. 10.
Kubicza Nikolai. Nro 12. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 132.
Szent-Miklóssy Stephani de Primocz baronatus. Nro 32. ex 9-bri 1741. Protocoll. fol. 135.
Suvics Francisci de Bibir. Nro 48. ex 7-bris 1741. Protocoll. fol. 113.
Pulszky Samuelis. Nro 63. ex 8-bri 1741. Protocoll. fol. 125.
Vass Michælis. Nro 63. ex Januario 1741. Protocoll. fol. 27.
Szeiff Joh. Michælis. Nro 34. ex 7-bri 1741. Protocoll. fol. 110.
Lubik Georgii. Nro 4. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 151.
Tuszek Adami. Nro 5. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 152.
Scheffer Christophori. Nro 45. ex 9-bri 1741. Protocoll. fol. 143.
Mittermayer Tobiæ Antonii. Nro 2. ex X-bri 1741. Protocoll. fol. 149.
Scultetty Joannis. Nro 38. ex 9-bri 1741. Protocoll. fol. 142.
Pierstl Matthia. Nro 44. ex 9-bri 1741. Protocoll. fol. 144.
Gedeon Klementis. Nro 17. ex Aug. 1749. Protocoll. 403.
Hohnemer Josephi. Nro 1. ex Aug. 1749. Protocoll. fol. 394.
Levacsics Caroli Georgii. Nro 49. ex Oct. 1749. Protocoll. fol. 470.
Kacsamagh Georgii et Joannis. Nro 1. ex Sept. 1749. Protocoll. fol. 435.
Tomejan Alexandri. Nro 2. ex Sept. 1749. Protocoll. fol. 438.
Markovcsics Stephani. Nro 47. ex Aug. 1749. Protocoll. fol. 409.
Simonovics Nicolaii. Nro 17. ex Junio 1749. Protocoll. fol. 341.
Mészáros Andreæ et Matthiæ. Nro 9. ex Majo. 1749. Protocoll. fol. 309.
Krajnik Alexandri. Nro 70. ex Januario 1742. Protocoll. fol. 200.
Czigler Nicolai. Nro 72. ex Januario 1742. Protocoll. fol. 203.
Pinkovics Joannis. Nro 42. ex Januario 1742. Protocoll. fol. 185.
Pro Comite Danieli. Alexandro ex Januario 1742. Protocoll. fol. 182.
Révész Jonæ. Nro 59. ex Aprili 1749. Protocoll. fol. 303.
Buday Adami. Nro 84. ex Martio 1849. Protocoll. fol. 279.
Kosch-Tichy Michælis. Nro 55. ex Julio 1749. Prot. sub Nro 41. fol. 385.
Balczer Josephi. Nro 52. ex Junio 1749. Prot. sub Nro 41. fol. 345.
Majerszky Joannis. Nro 44. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 41. fol. 187.
Jeszenszky Antonii baronis. Nr. 54. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 189.
Oszterhuber Joannis. Nro 55. ex Januario 1742. Prot. sub. Nro 39. fol. 192.
Pilasenovits Jakobi, Stephani, Philippi et Joannis. Nro 56. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 194.
Pataky Stephani. Nro 57. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 196.
Koczka Nicolai. Nro 69. ex Januario 1742. Prot. sub. 39. fol. 198.
Schwartner Martin. Nro 71, ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 201.
Bukovich Elias. Nro 78. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 204.
Leporres Adami. Nro 79. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 206.
Koszta Joannes. Nro 80. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 204.
Leroko Danielis. Nro 81. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol 209.
Strigner Petri. Nro 82. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 210.
Lehner Georgi, Michælis et Joannis. Nro 83. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol 212.
Gömöry Joannis et Davidis. Nro 84. ex Januario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 213.
Deanovics Joannis. Nro 3. ex Februario 1742. Prot. sub Nro 39. fol 215.
Kocsi alias Horváth Michaelis et Stephani. Nro 15. ex Februario. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 217.

Fatavics Francisci. Nro 35. ex Februario 1742. Prot. sub Nro 39. fol 222.
Stummer Georgii. Nro 29. ex Februario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 220.
Vojnits Stephani et Joannis. Nro 60. ex Februario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 244.
Volkmann Joannis. Nro 61. ex Februario 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 246.
Folli Gabrielis. Nro 15. ex Martio 1742, Prot. sub Nro 39. fol. 248.
Perliczy Danielis. Nro 39. ex Martio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 250.
Kovács Martini. Nro 5. ex Aprili. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 271.
Zombory Francisci. Nro 38. ex Aprili 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 277.
Gredanoczy Stephani. Nro 1. ex Majo 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 280.
Haages Thomæ. Nro 45. ex Junio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 305.
Legáth Michælis. Nro 52. ex Junio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 306.
Frendl Georgii Cornelii. Nro 53. ex Junio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 308.
Bors Francisci. Nro 15. ex Julio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 309.
Scopek Francisci. Nro 25. ex Julio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 313.
Haill Ignati. Nro 31. ex Julio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 315.
Stainicher Joannes Francisci. Nro 50. ex Julio 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 314.
Hemeczperger Joannis. Nro 66. ex Aug. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 341.
Vuich Arsenii. Nro 31. ex Septemb. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 345.
Vichy Samuelis. Nro 40. ex Septemb. 1742. Prot. sub Nro 39. 348.
Bobics Gregorii. Nro 48. ex Septemb. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 371.
Oláh Stephani. Nro 48. ex 8-bris 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 353.
Schuster Ign. et Caroli. Nro 23. ex 8-bri 1742. Prot. sub Nro. 39. fol 355.
Hojtssy Beniamini et Michæli. Nro 33. ex 8-bri 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 357.
Petőcz Petri. Nro 43. ex Novemb. 1742. Prot. sub Nro 39. fol. 366.
Filszky Ignatii Caroli. Nro 29. ex Januario 1743. Prot. sub Nro. 39. fol. 381.
Huszinecz Michaelis. Nro 36. ex Feb. 1743. Prot. sub. Nro 39. fol. 386.
Pocskay aliter Tuko Georgii Josephi. Nro 60. ex Martio 1743. Prot. sub Nro. 39 fol. 397.
Grassalkovits Antonii comitis. Nro 49. ex Aprili 1743. Prot. sub Nro. 39. fol. 408.
Oppidi antea Militaris Szabadka nunc Szent Mária. Nro 57. ex Majo 1743. Prot. sub Nro 39. fol. 418.
Pongracz Gaspari comitis, ex Julio 1743. Prot. sub Nro 39. fol. 418.
Markovits Joannis. Nro 60. ex Sept. 1743. Prot. sub Nro 39. fol. 456.
Konczér Georgii. Nro 1. ex. X-bri 1743. Prot. sub Nro 39. fol. 474.
Deaky Andreæ. Nro 39. ex X-bri 1743. Prot. sub Nro 39. fol. 488.
Khorer Joh. Franc. Xav. Nro 15. ex Januar 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 497.
Ferberth Johannis et Francisci Xaverii. Nro 14. ex Aprili 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 538.
Sissay Michaelis. Nro 60. ex Majo 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 567.
Orsics Christophori Comitis. Nro 28. ex Januar 1744. Prot. sub Nro 38. fol. 580.
Ladislaides Christian. Nro 34. ex Octobri 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 681.
Sztranyay Georgii.
Baan Michælis.
Novoszel Lucæ. Nro 26. ex Novembri 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 695.
Strobel Joannis. Nro 49. ex X-bri 1744. Prot. sub Nro 39. fol. 115.
Király Matthiæ. Nro 31. ex Septemb. 1720.
Somsics Pancratii Nro 20. 1716.

RÉCSEY VIKTOR.

Gáti alias Tokai.

A Turul régibb évfolyamában «Jobbágy-nemesitések» czim alatt két közleményt irtam, a czimerleveleknek két kézzel történt osztogatása korából, II. és III. Ferdinand idejéből. Mindkét közleményben eredeti oklevelekben tiltakoznak, egyikben a földesúr, másikban a vármegye, a foldesúri jogoknak a tömeges jobbágynemesitések következtében történt csonkitása ellen.

Ezuttal Mária Terézia idejéből közlök egy levelet, mely megvilágitja előttünk az uralkodása alatt történt nemesitések megszerzési módját és megtudjuk belőle azok árát is.

A tömeges armális osztogatás, — daczára a megyék, országgyülések gyakori tiltakozásának s daczára a törvényeknek, melyek ez ellen ismételve hozattak, a Ferdinándok és I. Lipót uralkodása után sem csökkent. III. Károly — a Habsburg-ház utolsó férfi sarja — tömegesen nemesitette meg hiveit, kik előzőleg II. Rákóczy Ferencz szabadságharczában, az uralkodóház érdekeit védelmezték s leánya Mária Terézia szintén oly bőkezüen osztogatta az armálisokat, hogy csak a Siebmacher-féle «Ungarischer Adel» czimerkönyvben — nem számitva annak pótlék-

kötetét — négyszázat haladja a Mária Teréziától adományozott czimerek száma.

Az alább közlendő levél egyszersmind azt is bizonyitja, hogy a nemesitések még mindig nem kizárólag az érdemek jutalmazására, hanem az állampénztár megtöltésére szolgáltak, mert a királynő — személyekre való tekintet nélkül — maga szabta meg időnként a kiosztandó armálisok számát s talán árát is.

De ha összehasonlitjuk az ő és elődei nemesitéseit, a kettő között lényeges eltéréseket és más intentiókat találunk.

Mig elődei a tulajdonképeni nemességszerző mellett, egy és ugyanazon armálisban gyakran egész sorát nemesitették meg a mellék nemességszerzőknek, addig Mária Terézia armálisai csak egy család nemesitésére szoritkoztak. Mig elődei a hadviselésben bátorságot tanusitott egyéneket, vagyonosabb, nem ritkán szökött jobbágyokat nemesitettek meg, addig ő leginkább a honoratiorokat, — a gentryt — nemesitette: postamestereket, bányaigazgatókat, városbirákat és senatorokat, udvari kanczelláriai hivatalnokokat, papokat, jegyzőket, helytartó tanácsosokat, tartományi biztosokat, harminczadosokat, orvosokat stb. s katonákat a hadnagyoktól felfelé. De mig elődeinek nemesitései magyar embereket emeltek fel, addig ő e kitüntetésben legtöbb esetben idegen nemzetiségüeket részesitett.

A sárospataki főiskola levéltárában van egy levél, melyet Dömjén Gergely udvari agens irt Szathmári Király Györgynek, ki már e levél vételekor traktusának egyik legbefolyásosabb embere s később 1763—1775-ig a sárospataki főiskolának főgondnoka volt.

A levél tartalma a következő:

Spectabilis ac generose domine,
Fautor mihi colendissime!

Ezelőtt jó idővel tudakozá az úr, hogy lehetne tiszt. Tokai uramnak armalist szerezni, most apodictice felelhetek, 1500 Rh. forintért præter sportulas és két minden apparatussal elkészült lovas katonáért vagy ennek redemtiójáért 200 forintal. Mert ő flge illy conditio alatt determinált 50 armalist resolválni és a végre annyi iránt a cancelláriának megengedett propositiót tenni. Ha azért tiszt. uramnak tetszik, minden cunctatio nélkül resolválya magát a mig a quinquagenarius numerus bé nem tellyesedik, de azt kivánnyák hogy securitast adgyon, melyre nem látok nagyobbat, mintha az 1500 forintot felküldi és letéteti a taxaturatus officiumban, e mellett irja meg nékem maga kereszt nevét és gyermekeiét akkiket akar inseráltatni.» (A levél folytatásában más dolgokról van szó, a vége:)

Magamat az úr gratiájában ajánlom és maradok

Az urnak

Bécs 23. 9-bris 1759

alázatos szolgája
Dömjén Gergely

Azon sokféle zaklatásoknak, melyeknek ez időben a reformatusok ki voltak téve, egyike az volt, hogy reformatus lelkészektől nemességük igazolását követelték s kik nemességüket igazolni nem voltak képesek, gyakran állásukkal nem egyező lealázó bánásmódban részesültek. Tokai György az előkelő miskolczi ref. egyház papja volt 1759-ben, de vagy nem volt nemes, vagy nem tudta többé nemességét bizonyitani. Ez indithatta Szathmári Király Györgyöt arra, hogy kedves papjának ez állásában nemeslevelet szerezzen.

Demjén Gergely udvari agens pontosan eljárt megbizásában, mert Gáti alias Tokai György, valamint gyermekei: György, József, Zsuzsanna, Sára és Zsófia 1764-ben megnyerték az armalist s véle a következő czimert: kék és veresben hasitott pajzsban, koronás zöld hármas halmon, hajlott kar, veres mezben, markában irótollat tart, a pajzs jobb felső sarkában arany naptól, a balfelső sarkában ezüst, befelé fordult holdsarlótól kisérve. Sisakdisz: veres és kék bivalyszarv között a kar. Takarók: kék-arany, veres-ezüst. —F.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató választmánya f. évi ápril hó 27-ikén *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt ülést tartott, melyen *Barabás Samu*, *Borovszky Samu*, *Illésy János*, *Majláth Béla*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *hg. Odescalchi Arthur*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szinnyei József*, *Thaly Kálmán* ig. vál. tagok, *Töth Árpád* pénztárnok és *Áldásy Antal* jegyző, titkárhelyettes vettek részt.

Az elnök az ülést megnyitván, a jegyző felolvassa *Meliorisz Béla* társ. tag értekezését «A bothfalvi Both család czimeréről», mely a Turulban fog megjelenni.

Varjú Elemér társ. tag felolvassa «Magyar köriratu pecsétek a XIV. és XV. században» czimü értekezését, melyet a Turul jelen füzete közöl.

A folyó ügyek folyamán először az új tagok választattak meg és pedig alapitó tagokul 100 frttal

Babics József orsz. képviselő Zsombolyán és *Karczag István* Götzendorfban a Lajta mellett ; pártoló tagul a *Mosonmegyei tört. és régészeti egylet* Magyaróvárott (aj. a jegyző) ; évdijas tagokul *Borsay Jenő*, Piroson (aj. a jegyző), *a budapesti tud. egyetem történeti szemináriuma* (aj. a jegyző) ; *Gachal Sándor* honvédszázados Kassán (aj. u. az) ; *Krahl Ernő* Bécsben (aj. Kiss Emil Károly), és *dr Zubriczky József* ügyvéd Budapesten (aj. a jegyző). Jelenti egyuttal a jegyző, mint a titkár helyettese, hogy *ludányi Bay Ilona* néhai szülei *ludányi Bay Gábor* és *csicseri Ormos Katalin* emlékére 100 frt alapitványt tett.

Borovszky Samu ig. vál. tag, mint a számvizsgáló-bizottság előadója felolvassa a számvizsgáló-bizottság következő jelentését :

Tekintetes Választmány !

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1898-iki pénztári állapotának és számadásainak megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a f. évi márczius hó 22-ikén teljesitett számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni :

Eljárásunkban az eddig szokásos módot követvén, mindenekelőtt a *pénztári naplókönyvet* vizsgáltuk át, s annak 1898. évi minden egyes tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdij-befizetésekre nézve pedig a *tagok nyilvántartó könyvében* is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s azt 1898. deczember 31-ikével 3668 frt 21 kr bevétellel, 3516 frt 78 kr kiadással és a folyó 1899. évi költségelőirányzatba első bevételi tétel gyanánt átviendő 151 frt 43 kr. pénzmaradványnyal lezártuk.

Ezután a *kézi pénztárt* vizsgáltuk át. A pénztári naplókönyv 1899. évi tételeit, kezdve a mult évről átvitt és fentebb kimutatott 151 frt 43 krnyi pénzmaradványnyal, bezárólag márczius 21-ikéig összegeztük és 1449 frt 93 kr. bevételt, 726 frt 53 kr. kiadást, vagyis 723 frt 40 kr. pénzmaradványt állapitottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézi pénztárban fedezetül 399 frt 40 krt készpénzben, 300 frtot takarékpénztári könyvecskében, 24 frtot pedig előlegnyugtában, minélfogva a kézi pénztárt hiánytalannak jelenthetjük.

Vizsgálat alá vettük ezután a *törzsvagyon-könyvet.* E szerint a társaságnak a mai napon 5 ötszáz forintos (2500 frt), 35 kétszáz forintos (7000 frt) és 31 egyszáz forintos (3100 frt) alapitó tagja lévén, az alapitók száma a mult évihez képest négy 100 frtos alapitóval gyarapodott. A felsorolt, összesen 12,600 forintot tevő alapitványokból be van eddig fizetve 9500 frt és fizetetlen még 3100 frt. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben biztositva van 2600 frt, a miről közvetetlen szemlélet és számbavétel alapján meggyőződtünk, ellenben 500 frt kötelezvényekkel biztositva nincsen.

Inditványozzuk, szólitsa fel a t. választmány azon alapitókat, a kik sem kötelező iratot nem adtak, sem alapitványukat eddig be nem fizették, hogy állitsanak ki kötelezvényt.

A társaság törzsvagyonához tartozik még az az alapitványi természettel nem biró 1700 frtnyi összeg is, a mely megtakaritásokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyona összesen (12,600 + 1700) 14,300 frtot tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 9500 frtnyi befizetett alapitványból és a megtakaritott 1700 frtból, összesen 11,200 frtból 10,600 frt az osztrák-magyar banknál, 600 frt pedig kötvényben a pénztárnok kezénél őriztetik, a bank 5 drb letéti jegyének, továbbá hat kétszáz koronáról szóló 4%-os magyar bankjáradék kötvénynek megtekintése által győződtünk meg.

Ezek szerint a társaság teljes *vagyonállása* a föntebb emlitett 14,300 frt törzsvagyonnal, továbbá a választmányi határozatok alapján a középkori-czimer albumra félretett 200 forinttal s a Nemzetségi Zsebkönyv költségeire fentartott 100 frttal (mely utóbbi, 300 frtot tevő összegek két külön takarékpénztári könyvecskére tétettek le), végre a mult évi 151 frt 43 krnyi pénztári maradványnyal, tehát 1898. évi deczember 31-ikén összesen 14,451 frt 43 krral állapittatott meg.

A mi az 1898-iki *zárszámadási* eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárszámadásnak részletes összehasonlitását a '/. alatt csatolt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a *bevételek* csaknem teljesen megfeleltek az előirányzatnak ; hasonlókép a *kiadásoknál* is az előirányzott tételektől csak csekély eltéréseket találtunk, sőt itt a végeredmény 11 frt 07 krral kedvezőbb mérleget mutat.

Mindezek után — jelentvén azt, hogy a t. elnökség az elmult évben is reálisan és körültekintőleg gazdálkodott, — javasoljuk a tek. választmánynak, hogy Tóth Árpád társulati pénztárnok urat a mult 1898. évre nézve, a szokásos fentartással, fölmenteni méltóztassék.

Áttérve ezek után az 1899. évi költségvetési javaslatra, miután annak egyes tételeit az eddigi tapasztalatokkal, a mult év eredményeivel s a jövő szükségleteivel megokoltnak véljük, szerencsénk van azt 3760 frt 43 kr. bevétellel, 3730 frt — kr. kiadással s igy 30 frt 43 krnyi előirányzott pénzmaradvánnyal a tek. választmánynak elfogadásra ajánlani.

Budapesten, 1899 márczius 22-ikén.

Szinnyei József, s. k. számv. b. tag. — *Boncz Ödön*, s. k. számv. b. tag.

Borovszky Samu, s. k. számv. b. tag.

A számvizsgáló-bizottság jelentése és javaslata alapján az igazgató választmány a társaság pénztárnokának a felmentést — a szokásos fentartással — az 1898. évre megadta s kimondta, hogy azon alapitók, kik eddig alapitványaikat be nem fizették, sem arról kötelezvényt nem adtak, szólittassanak fel a kötelezvény kiállitására, a pénztárvizsgáló bizottságnak pedig fáradozásaiért az elnök inditványára köszönetet mondott.

A számvizsgáló-bizottság ajánlata alapján a társaság 1899. évi költségkivetése a következőkép állittatott meg :

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1899. évre.

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány az 1898. évről	151 frt	43 kr.
2.	Értékpapirok kamatai (11,000 frt 4% koronajáradék és 100 frt 4% hitelbanki nyeremény kölcsönkötvény után)	444 «	— «
3.	Alapítványok kamatai, 3100 frtnyi be nem fizetett alapítvány után 5%	155 «	— «
4.	150 pártoló tag után várható összeg	1350 «	— «
5.	300 évdijas tag után várható összeg	1250 «	— «
6.	A társulati kiadványok eladásából	100 «	— «
7.	Alapitvány befizetés	300 «	— «
8.	Rendkivüli bevétel	10 «	— «
	Előirányzott bevétel	3760 «	43 «

Kiadás.

1.	Személyijárandóságok (titkár 300 frt, jegyző 200 frt, péztárnok 250 frt)	750 frt	— kr.
2.	Iróí tiszteletdíjak és szerkesztés	700 «	— «
3.	Nyomda (4 füzet nyomtatása)	1400 «	— «
4.	Szinnyomatok készítése	250 «	— «
5.	Metszetek, rajzok	100 «	— «
6.	Utánvételi szétküldés költségei	40 «	— «
7.	Irodai átalány	60 «	— «
8.	Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb.	120 «	— «
9.	Tőkésítés	300 «	— «
10.	Rendkívüli kiadás	10 «	— «
	Előirányzott kiadás	3730 frt	43 kr.
	Előirányzott maradvány	30 «	43 «

A mult ig. vál. ülés határozata alapján a koronaszámitás ügyében a határozathozatal a számvizsgálóbizottság véleménye alapján jelen ülésre maradván, *Borovszky Samu* ig. vál. tag felvilágositásai után kimondatik, hogy mindaddig, mig a koronaszámitás általánosan kötelezővé nem válik, a társulat könyvei az eddigi mód szerint vezettetnek.

A jegyző előterjeszti, hogy a román irodalmi és közmüvelődési egyesület Nagy-Szebenben a társasággal csereviszonyba óhajt lépni, a maga részéről Transilvania cz. folyóiratát ajánlva fel cserébe a társaság kiadványaiért. Az ig. választmány a cserét *Thaly Kálmán* ig. vál. tag hozzászólása után örömmel elfogadja, s megbizza a titkári hivatalt, hogy a társulat régebbi kiadványaiból a készlethez képest küldjön az egyletnek.

A pénztárnok jelentése szerint április 27-ikén a pénztár állapota a következő volt:

Bevétel	1480 frt	93 kr.
Kiadás	1088 «	01 «
Készpénz	392 frt	92 kr.

Vagyonállás.

1.	Értékpapirokban	11,200 frt	— kr.
2.	Kötelezvényekben	2,600 «	— «
3.	Kötelezvény nélküli alapítványok	500 «	— «
4.	A középkori czímeralbum és a Nemzetségi Zsebkönyv czéljaira	300 «	— «
5.	Készpénz	392 «	92 «
	Összes vagyon	14,992 frt	92 kr.

A jegyzőkönyv hitelesitésére *Borovszky Samu* és *Szinnyei József* vál. tagok kéretvén meg, az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

Vasvármegye. A Magyarország Vármegyéi és Városai állandó munkatársai bizottsága felügyelete alatt irta a vármegyei helyi munkatársak bizottsága. Budapest. Apollo irod. és nyomdai részvénytársaság. 1898. 4-r. XI. és 622. oldal. 31 önálló meléklettel és 458 szövegképpel.

A Magyarország vármegyéi és városai monografiáinak kiadására alakult társaság egymásután adja ki a szebbnél-szebb köteteket. Abauj vármegye leirása nyitotta meg a sort, ezt követte Fiume és környékének ismertetése s legujabban Vasvármegyéé. Az elsőt azért nem ismertettük, mert már készült a genealogiai rész irójának, Csoma Józsefnek nagy munkája az abauji nemes családokról, mely bővitve mindazt tartalmazta, a mi a monografiában a genealogus és heraldikusra nézve érdekes volt; Fiume kötetében pedig nem volt tárgyunkra vonatkozó anyag. Annál több van a most megjelent *Vasvármegyé*-ben és mi örömmel ragadjuk meg az alkalmat, hogy a szép munkát olvasóinknak bemutassuk.

Vasmegye az ország azon kevés vármegyéi közé tartozik, a melyekben az ősi nemesség még nem csak ki nem pusztult, hanem virágzik is. A folytonos háboruskodás, a melyben századokon keresztül része volt az ország ezen védőbástyájának, megedzette fiait, szívós ellentálló erőt oltott beléjük, a mely képesiti őket nemcsak a háborus idők, hanem a békés korszak veszedelmeinek tulélésére is. A festői várkastélyokban, az erősfalu kuriákban, melyekből az előttünk fekvő könyv gyönyörü sorozatot mutat be, még alig akad «uj földesur», a legtöbben ma is régi családok ivadékai laknak. Kár is volna idegen kézre ereszteni ezt a szép darab földet. Megáldotta Isten minden széppel, jóval; földje termékeny, népe nagy részben magyar, éghajlata kedvező; birja a fejlődés minden előfeltételét.

Ezt a vármegyét mutatja be a *Magyarország vármegyéi és városai* czimü vállalatnak harmadik kötete. Feldobog a szivünk, végig lapozván rajta

annyi dicső, nagyszerü emléke a mult időknek vonul el előttünk. Nincs megye az országban, a melyben annyi kastély maradt volna épen, s a melyben annyi műkincset, drága családi ereklyét öriznének, mint ebben. A szerkesztők végtelenül hasznos dolgot műveltek a monografia létrehozásával; valódi kincsesbányát nyitottak meg a mult emlékeit kutatók előtt, a melyből nemzedékek merithetnek anyagot és okulást.

Nem tartozik feladataink körébe a munkát a maga egészében megismertetni a *Turul* olvasóival, bár menynyire óhajtanók is a benne rejlő gazdag történelmi és műtörténeti anyagot bemutatni. Meg kell elégednünk ezuttal a becses kötetben található genealogiai és czimertani anyag összefoglalásával.

Egy terjedelmes külön rész (a mely jó ismerősök számára különnyomatban is megjelent) foglalkozik a vasvármegyei nemes családokkal. Szerzője *ifj. Reiszig Ede dr.* tagtársunk, a folyóiratunk olvasói előtt jól ismert fiatal genealogus. Munkáját nagyon megkönnyitette az, hogy előtte már foglalkoztak e tárgygyal. Balogh Gyula, a vármegye levéltárnoka néhány évvel előbb adott ki egy terjedelmes kötetet Vasmegye családjairól, a melyet Reiszig fel is használt, természetesen kijavitva annak számos tévedését. Az egyes családokról csak röviden emlékezik meg, nem sorolja fel valamennyit, csak a nevezetesebbeket. Munkájának becses részét nem is ez, hanem a bevezetés teszi, a mely tömören, de világosan összefoglaló képét nyujtja a megye benépesitésének és a nemesség viszonyainak a legrégibb időktől maig.

Megtudjuk ebből, hogy a vármegyének első okmányilag kimutatható nagy birtokosai idegen nemzetségek voltak. A XII. században telepedik le Héder, a róla nevezett nemzetség alapitója és a Németujváriak őse, Haholt és Buzád, Wenczelin, a Jaák nemzetség ősapja s a Hermann nemzetsége. Kétséget sem szenved, hogy e mellett már a honfoglalás idejétől kezdve sok birtokos ősmagyar család lakott Vasban, de ezekről a tatárjárás előtti időből alig történik említés. A magyar eredetü megyebeli birtokoscsaládok közül a Nádasdiak, Csákok (Kisfaludyak) és a Szecsődiek viszik föl genealogiájukat a tatárjárás előttre.

Jellemző a vármegyére, hogy benne, talán a nyugati feudális országokkal való sürübb érintkezés folytán, korán a hübériség felé hajló viszonyok kapnak lábra. Egy nehány család tartja kezében a megye területének legnagyobb részét s valóságos hatalmat gyakorol a többi nemesek fölött gazdagsága és tekintélye révén. A Németujváriak a XIII. század végén igazi kis királyai Vasmegyének, birtokokat adományoznak hiveiknek, mint valami uralkodók, hadakoznak, foglalnak, erőszakoskodnak büntetlenül. Mellettük a középkor végéig főleg a Nádasd nemzetségebeli Darabosok, az Ostfiak, az Egervváriak, a lindvai Bánfiak és a Szécsiek játszanak szerepet. A XV. század vége felé a régi szereplő családok apránként eltünnek, helyüket ujak, többnyire másünnen beköltözöttek foglalják el. Legjobban kiválik közülök a Batthyány család, mely a mohácsi vész után a megye leggazdagabb birtokosává lett. Ez időtájt jutnak hatalomra az Erdődyek, Zrinyiek s több külföldi család, mint a Paumkircherek, Pukhamárok, Poppelek stb. A XVII. században nagy birtokokat szerez Vasmegyében Esterházy Pál gróf. Jelenleg a megyei birtokosok közt találjuk az ország legelső nemzetségeit, terjedelmes uradalmaik nagyobbára hitbizományok.

Sok érdekes adat találkozik Reiszig tanulmányának második, az egyes családokkal foglalkozó részében is. A megyebeli nemzetségek közt többnek van mohácsi vész előtti czimerlevele. Igy a Batthyányaknak, a Bezerédy, Erdődy, Goszthonyi, Babay, Kisfaludy, Mesterházy, Palásthy, Petheő, Pogány, Litkey (Gyalókay) és Spissich családnak. Ezek közül Bárczay Oszkár heraldikájában a czimereslevelek sorozatából *három* hiányzik. Nincs ott a *Goszthonyiak*nak 1467-ben Mátyástól nyert s 1508-ban Ulászló által megujitott armálisa. Az 1467-ikit emliti Nagy Iván (IV. 429.) Pray másolata után, az 1508-iki egy Ulászló-kori formuláskönyvben maradt ránk. (Turul, IX. évf. 59 l.) Hiányzik a *Babay György* és testvéreinek 1418. Konstanczban kelt czimerlevele, melynek hiteles másolata Vasvármegye levéltárában van. (Balogh, Vasvármegye nemes családai, 168. l.) Nem emliti végül Bárczai a *Palásthy*ak ősének *Tamás fia Gergelynek* azon czimerlevelét sem, melyet neki Zsigmond király adott 1421-ben, pedig az oklevél nyomtatásban is megjelent Fejérnél, (X/VI. k. 368. l.) Kaprinaynak az eredetiről vett másolata után.

A most is szerepet játszó nemes családok közül soknak nevével találkozunk a sorozatban. Kiemeljük belőlük a jelenlegi miniszterelnökét, kinek ősapja 1639-ben nyert czimeres nemeslevelet. Az előkelőbb birtokosok közt szereplő család előneve Dukai és Szent-Györgyvölgyi.

A derék dolgozat a Siebmacherből átvett czimerekkel van illusztrálva, ábrái tehát semmi nevezeteset nem nyujtanak. Van azonban a kötet rengeteg képe közt nehány olyan, a melyre okvetlenül fel kell hivnunk heraldikusaink figyelmét.

A legérdekesebb s legfontosabb egy a 276-ik lap mellett levő fénynyomatu műmelléklet, mely *Kőszeg sz. kir. városnak 1446-ban III. Frigyes római király által adományozott czimerlevelét* ábrázolja, kifogástalan hüséggel, de igen megkicsinyitve.

Ismeretes, hogy Kőszeget Albert királyunk neje Erzsébet 1439-ben III. Frigyes császárnak zálogba vetette. A város Ulászló idejében ugyan rövid időre

ujólag Magyarországhoz csatoltatott, de a német uralkodók arról le nem mondottak s III. Frigyes 1445-ben kicsinyes örügygyel visszafoglalta. Hogy a város nem szivesen hajolt meg az idegen uralkodó előtt, mutatja a kemény ostrom, melybe elfoglalása Frigyesnek került s azon kegyetlen cselekedet, melyre a hóditó aztán vetemedett, felakasztatván nyolczvanat a jámbor polgárok közül. De sietett aztán a várossal megbékülni, s ennek a békülésnek egyik emléke az a német armalis, a melyet tőle nyert a város. Csakhogy a derék Kőszegieket nem kenyerezte le végképen a nagy pecsétü diploma, mert a legelső kinálkozó alkalommal már lerázták nyakukról a németet s 1454-ben már Hunyady Jánost látták vendégül falaik között. Hogy Mátyás halála után mégis másfél századig osztrák kézen volt Kőszeg, annak bizony nem annyira a kőszegiek, mint a magyar királyok voltak az okai.

A Frigyes czimereslevele nem mérkőzhetik kiállitása tekintetében a magyar királyok városi armálisainak diszességével. Hosszas keskeny hártyára van kacskaringós góth irással irva, közepén az egyszerü, nem nagy művészettel festett czimerrel. A czimer két lebegő angyal által tartott táblán van: csucsives pajzsban, kékben vörös tetős fehér torony, derekára huzott lombkoronával, mögötte ormós, fehér bástyafal, a torony két oldalánál egy-egy félig leeresztett rácsu kapuval. A kettős nagy pecséttel megerősitett oklevél szövege a következő:[1]

Wir Fridreich von gotes gnaden Romischer kunig zu allen zeiten merer des reichs, herczog ze Osterreich, ze Steir, ze Kernden und ze Krain, herre auf der Windischenmarch vnd ze Portenaw, graf ze Habspurg, zu Tirol, zu Phyrrit vnd ze Kyburg, markgraf zu Burgow vnd lanntgraue in Elsass. Bekennen vnd tun kund offentleich mit diesem brief allen den die in sehen oder horen lesen, daz wir haben angesechen die annemen dienst, die vns vns(er) getrewen lieben der richter, rat vnd die burg(er) zu Guns yetz tund vnd in kunftigen czeiten willig sind ze tun, und haben in dise klaynad vnd schilt gnedicleich gegeben, als der in der mitte dits gegenwurttigen vnsers briefs mit farben vnd figurn aygentlicher ausgestrichen ist, vnd mainen, seczen vnd wellen, das sy den in allen iren geschefften mit sigeln vnd andern iren notdurften geprauchen sullen vnd mugen von men(n)icleich vngehindert on geuerde. Dauon gepieten wir von Römisch kunigleicher macht allen fursten geistleichen vnd weltleichen, grauen, freyen, herren, rittern vnd knechtten, phleg(er)n, burkgrafen, burgermaistern, richtern, reten, burgern vnd sust allen andern vnsern vnd des heiligen reichs auch vnserr erbleichen lannd vnd furstentum vndertanen vnd getrewen vnd allen andern vnd wellen ernstleich, daz sy die obgenanten richter, rat vnd die burger zu Gunns bey diser vnserr begabung des schilts vnd klaynads genczleich beleiben vnd sy der also in iren geschefft(e)n vnd notdurfften geprauchen lassen. doch andern, die villeicht desgleichen geprauchten, am iren klaynaden an schaden. mit vrkund des briefs, versigilt mit unserr kunigleichen maiestat anhangundem insigil. Geben zu Wienn, an Phincztag vor sant Pauls tag der bekerung, nach kristi gepurd vierczehenhundert jar vnd darnach in dem sechsunduierczigisten iar, vnsers reichs im sechsten jare.

A város valószinüleg már előbb is használta az armálison látható czimert, természetesen «*klaynad*» (sisakdisz) nélkül, a mint az városokhoz illett. Régi pecséteiből hármat mutat be a kötet, mind a hárman ezt a czimert találjuk. A legrégibbnek látszó[1] nagy kerek pecséten, melynek korát a XV. század közepére tehetjük a czimerlevéléhez mindenben hasonlitó czimer van, de nem csucsives, hanem kerekalju pajzsban. Körirata góth minuskulákkal:

Sigillum · der · Stat · zu · guns

Ez a Frigyes-féle oklevél után készülhetett, ha ugyan nem erről vette a czimerlevél ábrájának festője a czimerképet. Nem sokkal fiatalabb ennél azon valamivel kisebb, egyszerü pecsét, melynek ábráját a 276. lapon látjuk. Mezején hármas karélyban tárcsapajzson kerek őrtorony, mögötte ormós (de kaputlan) bástyafal. A pajzs mellett G—G betük. A XVI. század derekáról való lehet végül a 139. lapon közölt pecsét. Ennek mezején két angyal által tartott tojásdad táblán látható a czimerlevélbeli czimerábra pontos mása. Körirata, latin betükkel:

SIGILLVM · LIB(eræ) · CIVITATIS · KEOSZEG
* SIVE * GVNS *

Szépen jellemzi Kőszeg lakóit, hogy pecsétjükre az osztrák uralom idején rávésették a város *magyar* nevét is.

Nehány diszes faragott emlék ábrája is méltó a megemlitésre. A legrégibb köztük s a legérdekesebb az 1471-ben árulásáért lefejezett Paumkircher András gróf emlékköve Szalónak várában, melyet magának emeltetett annak örömére, hogy a szalónaki várat ujra épittette. A hatalmas kőlapon Paumkircher álló, teljes góth vértezetbe öltözött alakja látható; jobbjában lobogót tart, bal kezével melléhez szoritja czimeres tárcsa-pajzsát. Úgy a zászlón, mint a pajzson nagy, gót stilü templom látható. A lovag fején levő nyitott sisakon koronába tüzött nyilt szárnypár közt valamely nem tisztán kivehető alak, talán egy lombos fa van. A kőlap alján ezen gótbetüs felirat:

[1] A monografia az oklevelet nem irja le, szövegét sem közli; a hasonmás azonban kicsisége daczára tiszta és éles lévén, jól olvasható.

[1] Magyarázat, fájdalom, nincs az ábrákhoz!

Hos · Andreas · Pamkircher · de · Balonak · comes · posonien · hoc magnificū opus · fortissimo ✝ · murorū · erigi · fecimus · Incepti · anno · millesimo cccc · l ·
(úgy látszik, még egy számjegy, talán V következett)
1850

Batthyányi (III.) Boldizsár németujvárott levő siremléke két részből áll. Egyiken a hős törökverő életnagyságu alakja van kifaragva, pompás vértben, feszületes zászlóval. Lábánál jobbról az ősi Batthyányi czimer, balról egy ismeretlen, talán anyjáé, kit Nagy Iván Svetkovics Katának nevez. A czimer a kis ábrán nem vehető ki egész tisztán ; inkább valamely mesterjelvényhez (Hausmarke) hasonlit. A másik kőlapon az ismert Batthyány czimer van, két géniusz által tartva. Felirata :

MAGNIFICO · DO · BALTHASARI
BATTHYANYI · CONSIL : S : CÆS :
REGIÆQ · MAIES DAPIF REGAL MAG
PIO · SINCERO · PATRI · PATRIÆ
DOMI MILITIÆ : QVE FŒLICI : QVI
EXCESSIT · I · FEBR : AN : 1590
POSTERITAS · DICAVIT ·

Diszesebb renaissance-izlésü tumbáink közül való Egervári Bereczk tinini választott püspöknek Egervárán, a templomban levő alakos siremléke. A kövön a főpap teljes ornatusban ábrázoltatik, fején kis *cappa*val, a süveg jobb vállánál fekszik. Lábai alatt van családi czimere : csucsives, oldalain kikanyaritott pajzsban kettős (eger-)fa galyat tartó pánczélos jobb kar. A gyarló ábrán a sirkő köriratát kibetüzni lehetetlen. A püspök a XVI. század első éveiben hunyt el.

Még egy faragott czimeres emléket kell megemlitenünk. A 190. lapon egy kettős czimerü kőtábla képe látható ezen felirással: *Mátyás korabeli czimer a bozsóki várkastélyon.* A szövegben nincs róla említés.

Egy pillantás a képre megmutatja, hogy a kőlap a XVI. század derekánál régibb nem lehet. Bajta barokkba hajló keretben két czimer van. Az egyiknek pajzsán két szemközt álló, egy pallost markoló oroszlán van ; sisakdisz egy pallost tartó, koronából kinövő oroszlán. A másikon két nádszál közt álló vadlud képezi a paizs ábráját ; a sisakon koronán álló vadlud látható. Az első czimer mellé O. S., a második mellé P. E. betük vannak bevésve. A keret alsó részén ezen felirat :

CVSTODI · DOMINE · INTROITVM ·
ET · EXITVM · TVVM · A ·

Ha tudjuk, hogy a bozsóki kastély, melynek valószinüleg kapuja fölött áll a czimer, a XVI. század óta az *Óvári és Szarvaskendi Sibrik* családé volt, úgy a Siebmacher segélyével könnyen feloldhatjuk a két czimer gazdáinak monogrammját. Az első czimer Sibrik (II.) Osváté, a második ennek első feleségéé, Petheő Katáé. A kö készülhetett 1580—1600. között.

Terünk nem engedi, hogy Vasmegye érdekes monografiájával többet foglalkozzunk, pedig még korántsem meritettük ki a kötetnek tárgyunkra vonatkozó anyagát. A kit csak legtávolabbról is érdekel a dolog, jól teendi, ha átolvassa magát a munkát ; ideje nem vesz kárba, haszna és öröme lesz belőle.

Varjú Elemér.

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Von Franz Zimmermann. C. Werner und G. Müller. II. Band. 1342—1390. Hermannstadt, 1897. 8° 4 lev., 759 oldal és VII tábla.

Az erdélyi szászok mintaszerü oklevéltárából világot látott a második kötet. Tartalmát 1342—1390 közti oklevelek teszik, részben teljes szövegük szerint, részben regestákban. Ezek az oklevelek nagyobbára már ki vannak adva az Anjoukori Okmánytárban, a Teleki-oklevéltárban, Fejérnél, a Székely Oklevéltárban, stb., ujra közlésük még sem volt felesleges, mert a régi kiadások hiányos, töredékes vagy megrontott szöveget nyujtottak. A hatszázhetvenhét oklevél a genealogusnak igen szép anyagot nyujt az erdélyi nevezetesebb családokra vonatkozólag ; különösen a gróf Béldiek levéltárából származó, nagyrészt kiadatlan oklevelekből merithet sokat a hazai családisme.

A kötet becsét nagyban növeli hét tábla 27 pecsét-ábrával. A jól megválogatott és tiszta, Divaldnak becsületére váló fénynyomatok kiadott pecsétjeink csekély számát szaporitják. Nagyon óhajtandó lenne, hogy egyéb oklevéltáraink is követnék a jó példát. A legutóbb megjelent Teleki-oklevéltár közöl ugyan nehány érdekes pecsétet, de ép a legrégiebbeknél megelégszik egyszerü említéssel vagy leirással. A Zichy-kódexből pedig egyáltalán hiányoznak az ábrák, pedig csak az Árpád-korból több mint 20 darab, részben ismeretlen pecsétet lehetett volna kiadni a zsélyi levéltárból.

A szász Urkundenbuchban kiadottak közül már több régóta ismeretes Pray Syntagmájából, Jerney-ből, a Történeti Életrajzokból s máshonnan. Régibb e fajta kiadványaink azonban olyan gyarlók, hogy a pecsétek fényképi másolatban való ujra közlése soha sem felesleges. Ilyen, már egyebütt kiadottak : Nagy Lajos két rendbeli kettős-pecsétje, kisebb titkos és négyszegletü gyürü-pecsétje ; Mária királynő *sigillum secunduma ;* Demeter bibornok és esztergomi érsek nagy pecsétje ; a hét szász szék XIV. századi pecsétje (kiadva Édernél, De initiis iuribusque Saxonum, 166. l.). Eddig kiadatlanok :

Gobilin erdélyi püspöké egy a bécsi cs. és kir. udv. levéltárban levő 1380-iki eredeti galván-másolatáról. Két csúcsú (67×47 mm.), mezején gót ivezet alatt a sárkányt ölő Sz. Mihály arkangyal. Ez alatt kis fülkében a püspök térdeplő alakja, mellette jobbról-balról kivehetetlen ábráju csúcsives paizs. Körirata :

S : GOBILLIRI : DEI GRA : EPI : ECCC :
ALBEN : TRANSSILVANE

A kolozsmonostori konvent pecsétje két rongált példány után van közölve, az egyik 1373-iki, a másik.

1382-iki oklevélről való. Ez a pecsét Jerney munkájában is le van rajzolva, egy 1466-iki példányról, de igen hibásan. Mezején gót stilü trónon ülő Mária látható, (Jerneynél mellette térdeplő angyalokkal, a minek az Urkundenbuch ábráján semmi nyoma), körirata :

S : GORVGNTVS : BTG : M : VIRGINIS :
D' COLMOR'TVRA

A brassói káptalan pecsétje 1380-iki lenyomatról van levéve. Kétcsúcsu (52×32 mm.). A pecsétmező két egyenlőtlen részre van osztva ; a felső nagyobban gótikus ivezet alatt két szent, valószinüleg Péter és Pál alakja ; az alsó osztásban középütt körives fülkében térdelő papi alak, két oldalt egy-egy csúcsives czimerpaizs. Az elsőben egymáson álló két természetes madár, a másodikban két csillag által kisért, gyökerestől kitépett fa (Brassó város czimere). Körirata :

+ S' · CAPITVLI · DE · BRASSOhOW

1569-iki példány után közöltetik a *szebeni kiskáptalan* XIV. századi pecsétje. Kétcsucsu ; mezején oltárszerü emelvény, rajta ülő Krisztus-alak, mellette áll a két szent asszony, Mária és Magdolna ; fejük felett hármas *román* ivezet. Körirata :

* S' * CAPITVLI · AVBINIHNSIS *

A nagyselki kiskáptalannak ugyanezen korbeli pecsétjét a magántulajdonban levő eredeti typarium lenyomatáról fényképezték. Kétcsucsu (64×40 mm.). Mezején két angyal által emelt templom. Körirata :

* S ✠ CAPITVLI : DECANATV ☙ DE · SChELK

A régi szász székek pecséteiből is van nehány érdekes az Urkundenbuchban kiadottak közt. A brassói széknek három pecsétjét találjuk a II. kötetben. Az egyik, a legrégibb, csak jobb lenyomata egy az I. kötetben 11. sz. alatt közölt pecsétnek. A második töredéke egy 1368-iki oklevélről való ujabb pecsétnek, a melynek képe s körirata, (a mennyire t. i. még megvan) teljesen hasonló a harmadik, 1380-ból való pecsétéhez. Ez utóbbi kerek, (48 mm. átm.) ; mezején hatkarélyban foglalva csúcsives paizs stilizált liliommal ; paizstartókul két, aránytalanul kicsire vésett madár. A paizs fölött két lebegő angyal koronát tart. Körirata :

✠ S ⁘ CIVIVM ⁘ HT ⁘ PROVINCIALIVM *
DE BRASChO ⁘ ∾ ☙

A beszterczei szék 1367-iki pecsétje igen durva vésetü. Átm. 38 mm., kerek mezején bokros talajon álló, középen kaputoronynyal ellátott ormós várfal látható. Körirat:

✠ S · PROVINCIALIV DE BIST'ZA

A municipalis pecsétek közül a beszterczei és nagyszebeni régi pecséteket találjuk még a kötetben. Az első egy 1367-iki okiratról függ. A 40 mm. átmérőjü kerek pecséten csúcsives paizs van, melynek hasitott mezején jobbról három haránt pólya ; a balosztás ábrája kivehetetlen. Az oldalt paizson kendőszerü takaróval ellátott, felismerhetetlen czimerü sisak. A körirat :

SIGILLVM CIVIVM DE BISTRICIA

Nagy-Szeben város pecsétje a XIV. századból való, de későbbi, 1472-iki lenyomatról van kiadva. Kerek, átmérője 46 mm., mezején czimer : csúcsives paizsban keresztbe tett két pallos, markolataik közt három csillag által kisért lebegő korona. Körirat :

✠ S * CIVIVM * DE VILLA * hERMANNI

Reméljük, hogy a szász oklevéltár kiadóinak példája követőkre fog találni, különösen a kiadás módját illetőleg. Az egyebütt is kiadott pecséteknek az Urkundenbuch ábráival való egybevetése bárkit is meggyőzhet arról, miszerint a legjobb és legszebb *rajz* is pontatlan és tökéletlen a fénynyomatu képpel szemben. Ma, a mikor a fényképi eljárások nemcsak igen tökéletesek, hanem igen olcsók is, nagyon hibás dolog lenne a régi szokáshoz ragaszkodva rajzoltatni a pecséteket. Mig ezzel fel nem hagyunk, nem lesznek kifogástalan s minden tekintetben hasznavehető ábráink. *Varjú Elemér.*

Nagy Iván. Családtörténeti értesitő. Szerkesztik és kiadják dr. Komáromy András és Pettkó Béla. I. évfolyam, 2—3. és 4. füzet.

Az uj füzetek nagyrészben az elsőben megkezdett nagyobb közlemények folytatásait tartalmazzák. Komáromy András befejezi a *Perényiek a mohácsi vész előtt* czimü nagyérdekü dolgozatát, Pettkó Béla folytatja a királyi könyvek czimerleirásainak közlését. Illéssy János az 1754—55-iki nemesi összeirásból Abauj, Arad, Árva, Bács és Baranya vármegyék névlajstromát mutatja be ; ugyan ő tőle egy három füzetre terjedő érdekes czikksorozatot találunk az *Alaghy-családról.* A *Magyarország családai* czimü rovatban egész sora foglaltatik a rövid, de sok adatot tartalmazó családtörténeteknek, Angyal Pál, Benkő Imre, Horváth Sándor, Baczkamadarasi Kiss Bálint s mások tollából. Ezuttal a *Bodnár, Horváth, Jeszenszky, Kéler, Knapp-Bányai, Klein-Arnótfalvy, Korchmáros, Kovachich, Marsó (de Verebély), Molnár, Nagy (de Tasnád), Pekri (de Petrovina, gróf és nemes) és a Tattay*-családok rövid monografiái közöltetnek. A *Hivatalos értesitő* referál a belügyminiszteriumban ujabban előfordult nemesi ügyekről s közli Perczel belügyminiszternek 1893 junius 27-ikén az *ősfák* (talán inkább leszármazási táblák ?) *hitelesitéséről* és 1898 szeptember 23-ikán a *czimerbizonylatok hitelesitéséről* kibocsátott rendeletét. A *Tárcza* változatos tartalmából, mint kiválóan a czimertanra vonatkozót, a dr. Sőtér Ágost által a mosonymegyei levéltárban őrzött czimereslevelekről összeállitott jegyzéket emlitjük meg.

A *Nagy Iván* behatóbb ismertetését akkorra tartjuk fenn, mikor egy egész évfolyam fekszik előttünk.

Csekei.

Helyreigazitás.

Az I. füzet 20. lapján levő három pecsétrajz közül a sorban 3-ik a Benedeké és a 2-ik — miként felirata is mutatja — IV. Sándoré ; ugyanazon a lapon a Bakacs (II.) Sándor pecsétje alatt pedig az 1598. évszám helyett 1603. évszám értendő, s az előző lapon a szöveg is ennek megfelelően kiigazitandó.

A KÖKÉNYESI, UTÓBB SZENT-BALÁZSI SZELE CSALÁD ÉS 1428-IKI CZIMERES LEVELE.

(Szines hasonmással és a szöveg közt két rajzzal.)

Ama számos közbirtokos nemes család között, a mely az Árpád-házi királyok korában Zala vármegye egyes vidékein megtelepedve volt, találjuk már a XIV. századnak elején a Kökényesi családot is.

Eredetileg is ebben a vármegyében volt-e törzsökös, avagy máshonnan költözött-e át? erre a fenmaradt adatok felvilágositást nem nyujtanak. Sem az Erdélyből származó Kökényes vagy Kökényes-Rénold nemzetséggel, a mely a XIII. század végén Baranyamegyében, Siklós közelében, Nagyfalun is otthonos volt,[1] de onnan csakhamar kiszorult, sem azzal a Kökényes (Kukenus) mesterrel, a ki 1313-ban fiaival, Balázszsal és Jánossal 45 márkán megveszi a somogymegyei Jutun (ma Jutom, tabi járási) birtok egyrészét Erb comes özvegyétől, ennek Jakab fiától, Klára leányától és rokonuktól, Phanch comestől, kapcsolatára nem találunk. Ezt az utóbbit mégis némileg valószinüvé teszi az a körülmény, hogy a somogyvári konventnek a fentebbi adás-vételről szóló bizonyságlevele az alább tárgyalandó Kökényesi-armálissal és a Szele családnak számos más, jórészben középkori iratával együtt ma is és régtől fogva közös levelesládákban fekszik.[2]

A családnak első ismert bizonyos tagja Kökényesi (de Kewkenus) Agabitus, kinek neje Molnári Csépán comes leánya volt. Fiuk Sándor 1331-ben zalavármegyei kökényesi és debréteï birtokának felerészét 6 évre zálogba adta nagybátyjának, Molnári András comesnek és — fia ekkor még nem lévén — őt fivérévé, ennek fiait, Petőt, Tamást, Miklóst és Andrást pedig fiaivá fogadta. Utóbb mégis fia született, Mihály. Kökényesi Sándor ezt nem sokkal élhette tul, fiának jogaiért már özvegyének, Erzsébetnek kellett pörösködnie. 1337-ben végre a felek a vasvári káptalan előtt olykép egyeztek meg, hogy az emlitett birtokokat a kölcsönös örökösödési jognak fentartása mellett véglegesen megfelezték.[1] Ez időtájt élt Kökényesi (de Kukynes) Imre is, kinek fia László, kökényesi nemes, fiával Péterrel együtt 1355-ben kökényesi örökös birtokának egy harmadát a zalavári konvent előtt leányának, Marigichnak hozományul felvallotta. Az oklevélből összeállitható családfatöredék a következő:

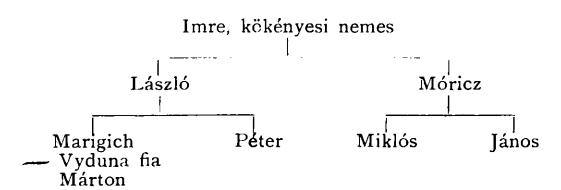

[1] Árpádkori uj okmtár, XII. k. 186. l., IV. k. 332. l., XII. k. 553. l. Volt Baranyamegyében, közel a Dunához, egy Kökényes nevü birtok is, melyen 1468-ban a Kökényesi Adéfi család lakott. (Csánki Dezső: Tört. földr. II. k. 551. l.) 1341-ben ebből a családból szerepel Kökényesi Pál fia, Miklós. (Anjou-kori okmtár, IV k. 130. l.)

[2] Vizeki Tallián Gyula kutasi ltárában. A forrásnak megjelölése nélkül közlendő adatokat mind ebből a levéltárból meritettem.

[1] Zala várm. tört., I. k. 255. l.

1371-ben ismét Kökényesi családtagokra találunk. Tanukul jegyezte fel őket a megyebeli nemesek között a vasvári káptalan bizonyos, a Németujváriak és Egerváriak közt folyt perben. Ezek Kökényesi Pál fia István, Kökényesi Péter fia Mihály, Miklós fia János, Kökényesi Márton fia Domokos és Kökényesi András fia Miklós.[1] 1378-ban a Kökényeshez közel fekvő Hetés birtok iránti perben jelöltettek ki királyi emberekül Kökényesi György fiai Miklós és János is,[2] 1382-ben pedig Kökényesi Miklós fiai Bertalan és Lőrincz, továbbá egy másik Kökényesi Miklós fiai Péter és János, meg Kökényesi Lukács fiai, Balázs és István állottak perben Hahóthi Lászlóval és Miklóssal, Sárhidai Fodor Jánossal, Kökényesi Péter fia Jakabbal, Szentbalázsi Miklós fia Sebestyénnel és Tófői András fiaival.[3]

Láthatjuk ezekből, hogy a XIV. századnak vége felé a család meglehetősen elterjedt volt.

Ez időtájt veszi fel a családnak egyik ága a Szele (Zele) családnevet is, a melyet a velük rokon Szentbalázsi családnak egyes tagjai már a XIV. századnak közepén is viseltek Úgy látszik, Kökényesi Miklósnak nejétől, Szentbalázsi János leányától származott fiai használják ezt a nevet először.

A Szentbalázsiakkal való vérségi kapcsolat s utóbb az összeolvadás ezzel a családdal irányitotta nagyrészt a Kökényesi családnak sorsát.

* * *

A *Szentbalázsi* család már a XIV. századnak kezdetén Zala vármegye közepe táján több faluban birtokos volt. A családnak első ismert tagja Bogyiszló (Budyzlo), még az Árpád-kor vége felé élhetett, mert 1340-ben már emberkort ért unokái szerepelnek. Bogyiszlónak János fiától öt unokája maradt: három fiu, István, Imre és Móricz, továbbá két leány, kiknek egyike Kökényesi Miklósnak, a másik pedig Szepetneki Jakabnak nejévé lett. Közeli rokona volt Edelicsi vagy Szentbalázsi Ilemér, kinek szintén János nevü fia volt. Ennek özvegye Venys, Tomaji László comes leánya, 1325-ben fiaival, Bedővel, Ilemérrel és Benedekkel együtt Pallin nevü ősi birtokuknak felét 25 márkán Kanizsai Lőrincznek adta el.[1] Bogyiszló és Ilemér fentnevezett fiunokái birtokaikat, úgymint Szentbalázst másnéven Udvardot (Wdworth), Kisfaludot és Edelicset egymás közt megosztották. Birtokaikban osztályos részt kapott egy tolnamegyei család is, úgymint Apari Peterke fia, Orros Miklós (dictus Orrus) és előbbinek Dénes fiától származott unokája János, a kiket egy 1340-iki oklevél a Bogyoszló-fiak egyazon nemzetségi és vérségi vonalon levő testvéreinek (fratres) nevez.

Bogyiszló unokáiról nem sokat tudunk még. István 1340-ben mint királyi ember járt el a Rajki családbeliek osztozkodásánál és 1346-ban testvéreivel együtt bizonyos birtokrészeit eladja az emlitett Apariaknak,[2] Imre pedig 1357-ben Zala vármegye szolgabirája volt s mint ilyen a Konth Miklós nádor által tartott megyei közgyülésen a gonosztevők és latrok elitélésénél közremüködött.[3]

István és Imre nemsokára gyermektelenül halhattak el. Imre 1365-ben még élt s ekkor — fiai nem lévén — rokoni szeretetből apai birtokaiból nővérei fiainak, vagyis Kökényesi Miklós és Szepetneki Jakab gyermekeinek kiadta a negyedet. Egyetlen leányának, Margitnak, Salamonfalvi Salamonfia Pál nejének, ezt már előbb kiadta volt. Szentbalázsi Imre 1365-ben már betegeskedett s a zalavári konvent által kérésére kiküldött Bereczk fráter előtt végrendelkezést is tett, a melyben leányát a neki adott osztályrészben ujból megerősitette. Vele csakhamar kihalt a Bogyiszló-ág.

A családot Ilemér ága tartotta fenn továbbra. Tőle a Szentbalázsi család a következőképen ágazott le:

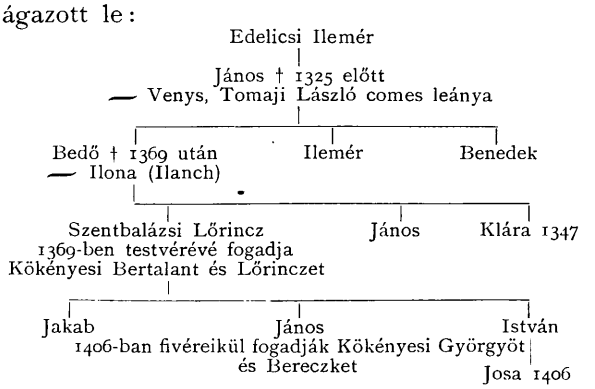

[1] U. ott, II. k. 48. l.
[2] U. ott, II. k. 154. l.
[3] U. ott, II. k. 187. l.

[1] U. ott, I. k. 191. l.
[2] U. ott, I. k. 372. l. és II. k. 354. l.
[3] U. ott, I. k. 574. l.

Ilemér unokájának Bedőnek (Bedow, Bedeuk, Bedouk, Bedouch, Bodev), a kire a Bogyiszló-ág birtokának jelentékeny része is szállott,[1] e miatt hosszas pere volt a leányággal, kivált az Apariakkal, névszerint Apari Peterke unokáival: Dénes fia János mesterrel meg Orros Miklós fiaival: Miklóssal és Tamással. Ezek már korábban is harczban állottak vele, sőt még hamis bizonyság czimén is emeltek ellene keresetet. Bedő 1347-ben kiegyezett velök s neje és 3 gyermeke nevében is a Szentbalázsi birtoknak egy részét (abban egy gesztenyefaerdőt is) átengedte ugyan a peres atyafiságnak, mindamellett a Bogyiszló-ági örökségen ujból összevesztek s a pereskedés köztük végleges megoldást csakis 1368 táján nyert, még pedig ezuttal Bedőnek és gyermekeinek javára. Ilemér ága eleintén többnyire edelicsi birtokáról nevezte magát. A Szentbalázsi nevet állandóan — úgy látszik — csakis Bedő vette fel, a Bogyiszló ágának kihalta és birtokának elnyerése után.[2] Alkalmasint ekkor Szentbalázsra is költözött.

Bedőnek és fiainak, miként láttuk, elég okuk volt arra, hogy a leányági atyafiság iránt különös vonzalmat ne érezzenek.[3] Egyedül csak a Szentbalázsi János leányától, Kökényesi Miklósnétól származott fiuk tettek ebben kivételt. Abban a perben ugyan, a melyet 1368-ban Bedő szentbalázsi, kisfaludi és túri birtokai érdekében inditott, a Szepetnekieken és Salamonfalviakon kivül a Kökényesi fiuk ellen is támadt, de már a következő évben, 1369-ben a peres atyafiságot annál melegebb viszony váltotta fel és Bedő, meg fia Lőrincz a Kökényesi fiukat, Szelét, Bertalant és Lőrinczet a vasvári konvent előtt osztályos atyjukfiaivá (in fratres adoptivos et condivisionales) is fogadták. Pedig Szentbalázsi Lőrincznek magának is voltak fiai. Az atyafiságos szeretet ezekre is átszármazott. Szentbalázsi Lőrincz fiai Jakab, János és István 1391-ben Kökényesi Szele Bertalan fiait: Györgyöt és Bereczket, a kölcsönös örökösödésnek fentartása mellett szintén fivérükül vallották s magukat egymás javaiba ezen a czimen ellentmondás nélkül be is iktattatták. 1406-ban a testvérek közül már — úgy látszik — csakis István élt, s ez, bár ekkor egy fia is volt már, Józsa, ennek nevében is megujitotta az örökvallást.

Szentbalázsi István ezt nem sokkal élte túl. 1408-ban még Zala vármegye közgyülésén a nádor előtt tiltakozott az ellen, hogy János mester, néhai Móroczhidai Simon bán fia bizonyos Nagyfő (Nagyfew) nevü, az edelicsi határban levő birtokát az ő szigligeti várához hatalmasul elfoglalta,[4] csakhamar azonban fiával együtt elhalt s javaikat már ugyanebben az évben a Kökényesi családnak kezén látjuk.

Szentbalázsiakra egy ideig még ezentul is találunk. Kapcsolatukat Ilemér ágával és egymás közt kimutatni nem tudjuk. Lehet, hogy attól a Szentbalázsi Miklós fia, Sebestyéntől származtak le ezek, a kinek 1382-ben pere volt a Kökényesiekkel.[5] Alkalmasint azonban ez a Sebestyén is az Apari családnak leszármazója s a már fentebb emlitett Orros Miklósnak unokája volt. Általában valószinü, hogy az 1408. éven tul előforduló Szentbalázsiak a szóban forgó családnak csakis nőágon voltak leszármazói, a kik Szentbalázson birtokrészeket szerezvén, magukat onnan is nevezték. Ilyen névcserére találunk pl. az Apari, Keresztúri, Garázda és Kalazsnyai család egyes tagjainál is. Ezek közül valók Szentbalázsi Péter fiai, Péter, Orbán és Lukács, a kik 1437-ben, mint szomszédok, bizonyos edelicsi birtoknak beiktató határjárása ellen tiltakoztak. Olykor Szentiványiaknak és Kisfaludiaknak is nevezék magukat.

1406-ban nemes Szentbalázsi Szele Mártonról hallunk hirt, aki maga és János fia nevében kisfaludi, molnárii, szerdahelyi és szentmihályi egész birtokát, meg a szentbalázsi szőlőhegyen neki járó hegyvámot s taksákat 140 arany forinton ákosházi Sárkány Ferencznek zálogositotta el. Ez a Molnári mellett feküdt Szentgyörgyön lehetett birtokos és azonos azzal a Szentgyörgyi

[1] Ugy látszik, volt birtoka Kökényes-Mindszent tájékán, a döbrétei határban is, legalább egy 1366-iki határjárás emlit itten egy Beduchzeley nevü szőlőhegyet. Zala várm. tört., II. k. 12. l.

[2] 1345-ben még Edelicsinek hivják. Zala várm. tört., I. k. 427. l.

[3] Szentbalázsi Lőrincz ugyan 1370-ben Szentbalázsi Orrus Miklóstól még 2 márkát is kölcsönkért, minek fejében az edelicsi szőlőhegyen őt megillető vámot neki zálogba adta (Fejér, Cod. Dipl. IX. k. 4., 251. l.), de ez is alighanem ujabb elhidegülésre adott alkalmat.

[4] Csánki Dezső, Magyarország tört. földr. II. k. 185. l. Orsz. ltár. Dl. 9430.

[5] Zala várm. tört., II. k. 187. l.

Miklós fia Mártonnal, aki 1379-ben nem kis bajba került. Peres ügyében ugyanis a királyi kúriába készülvén, Szentmihályi Ravasz István özvegyének Szentmihály, Szerdahely, Vár, Molnári és Nyirkút birtokokra vonatkozó peres ügyét is elvállalta s az erre vonatkozó négy okmányt is átvette. Megtudván ezt Szentmihályi János fia László, utána küldötte embereit, hogy az okmányokat tőle csellel vagy erővel elvegyék. Az uton Mártonunk szerencsével járt és az okmányokat Lajos királynak néhány főur jelenlétében Gerencséren fel is mutatta. A királyi kúriába utasittatván, Visegrádra ment s ottan Pál szabó házába szállott, a kinek az okmányokat is megőrzés végett, gondosan, tokba és tarisznyába (in una valista) rejtve, átadta. Szentmihályi László emberei erre valahogyan reájöttek és az okleveleket csellel magukhoz keritették. Az özvegy azonban nem sok szánalommal volt iránta, hanem hütlen sáfárkodás miatt bevádolta és országbirói itélettel be is börtönöztette őt. Fogságából csakis 1384-ben szabadult ki, miután előbb maga és fiai János, Miklós és Péter kemény kötés alatt vagyoni jótállást vállaltak.

Ezektől a Szentbalázsiaktól származhatott és a Kökényesi leszármazókkal is közelebbis többszörös rokoni kapocsban állott az a Szentbalázsi Péter, a kinek a csehek, németek és más ország ellenségeivel szemben, különféle hadjáratban vére hullásával szerzett érdemeit 1460-ban Mátyás király azzal jutalmazta meg, hogy Molnári, Szerdahely és Szentmihály birtokokat, továbbá Szentbalázs, Kisfalud, Túr, Zelefalva, Kökényes, Mindszent és Ederics birtokoknak felét, a melyeknek ő, illetve neje Kathkó, néhai Szentmihályi Istvánnak, Szentbalázsi Szele Balázsné Szentmihályi Iloncz fivérének leánya s ennek fivére Szentmihályi Gáspár régtől fogva békés birtokában voltak, nekik ujitott adományba adta.[1]

Mindamellett a Szentbalázsi nevet nem ezek, hanem a kökényesi Szele család tartotta fenn, a melyre a név és vagyon — miként emlitettük — leányágon és örökbefogadás utján szállott.

* * *

Térjünk immár vissza a Kökényesi családnak viselt dolgaira.

Kökényesi (de Kokenyes) Szele Miklósnak Szentbalázsi János leányától leszármazó utódait a következőkben állitjuk össze:

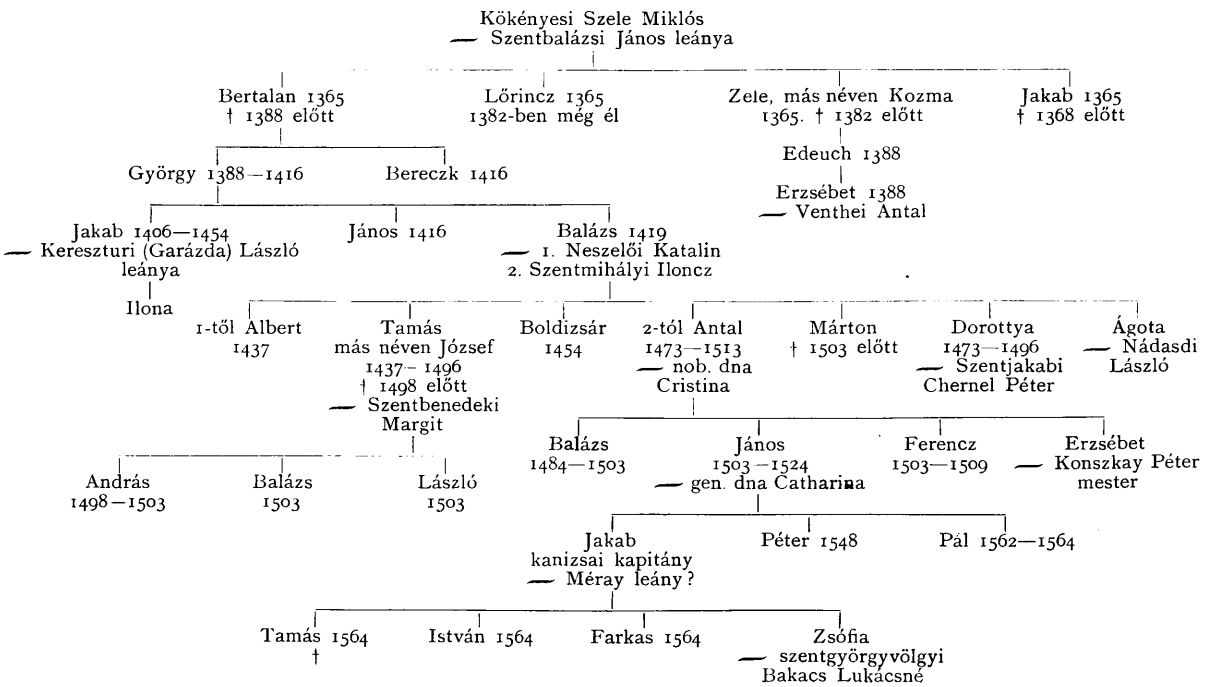

[1] Orsz. ltár, Dl. 15500.

Miklósnak négy fia volt: Bertalan, Lőrincz, Szele és Jakab, a kiknek — mint emlitettük — nagybátyjuk, Szentbalázsi Imre 1365-ben a leánynegyedet kiadta. A testvérek közül Jakab csakhamar elhalt, legalább 1368-ban, mikor Szentbalázsi Bedő a rokonságára perrel támadt, a Kökényesi fiuk közt az ő neve már hiányzik. Szelének, kit máskép Kozmának is neveztek (Zele, alio nomine Cozma) — a mennyire egy egérrágta oklevélből sejteni lehet — Edeuch nevü fia,[1] ennek pedig Erzsébet nevü leánya volt, kit Venthei Antal fia István vett nőül s a kit hozományára nézve Kökényesi Bertalan fia György 13 márkán kielégitett.

Szele, Benedek és Lőrincz részesedtek a fentebb leirt 1369-iki örökvallásban, a melynek alapján utóbb fiaik Szentbalázsi Lőrincz ivadékainak magtalan kihalta után, 1416 táján a szentbalázsi és kisfaludi birtokot örökölték. A testvérek közül 1382-ben már csak Benedek és Lőrincz élt, a kiknek, rokonságukkal együtt, ekkor perük volt Hahóthi Lászlóval és Miklóssal, Sárhidai Fodor Jánossal, Kökényesi Jakabbal, Szentbalázsi Sebestyénnel és Tófői András fiaival.[2]

Lőrincznek neje alkalmasint Apáti leány volt, a mit abból gyanithatunk, hogy 1419-ben Kökényesi Szele György fiai Apáti László fiát Bereczket a Lőrincz özvegye után őt Kökényesen és egyebütt megillető hozomány dolgában kielégiti. Azt is látjuk ebből, hogy Lőrincznek fiai nem maradtak, hanem javait Benedek fivérének utódai örökölték.

Benedeknek két fia volt: György és Bereczk. Az előbbi — miként láttuk — már 1388-ban az ősi vagyonnak birtokában volt. Miként atyjukkal 1369-ben Szentbalázsi Lőrincz, úgy velök 1391-ben ez utóbbinak fiai léptek kölcsönös örökösödési szerződésre. A Szentbalázsiak az ő birtokaikat Szentbalázst, Kisfaludot, Túrt és Edelicst kötötték le, a Kökényesiek által lekötött birtokok pedig voltak Kökényes, Zelefalva (egy 1406-iki királyi és az 1489-iki nádori átirat szerint: Zeelech) és Kisfalud. A sors a Kökényesieknek kedvezett, csakhamar mindezeknek a birtokoknak uraivá lettek és azokra már 1408-ban a királytól uj adománylevelet is szereztek.[1]

György három fia közül Jánosról csakis az 1416-iki királyi privilegiális levél tesz említést, azontul az iratok már csak Jakabról és Balázsról szólanak. A két testvért eleintén vagyonuk rendezésével látjuk elfoglalva. 1420-ban a zalavári konvent őket és Zoba Imre szigeti várnagyot Szentbalázs, Kisfalud és Jánosfalva zalamegyei birtokokba ellenmondás nélkül beiktatja, a következő évben pedig Zsigmond király parancsára a pécsi káptalan vezeti be őket tiltakozás nélkül Kökényes és Istvánfölde birtokukba, továbbá Mindszenten, Szentbalázson, Kisfaludon és Jánosfalván levő birtokrészeikbe. Mindamellett az osztályos atyafiak, az Apariak és Kalázsnyaiak, nem nyughattak és 1433-ban Kökényesi Szele Jakabot pörbe fogták a miatt, hogy az ő szentbalázsi és kisfaludi birtokukat hatalmasul elfoglalta és használja. A pert a Kökényesiek nyerték meg, a nádor ebben az évben hozott itéletében a birtokokat nekik itélte oda.

Már ezt jóval megelőzőleg Kökényesi Jakab a királynak szolgálatába állott, kinek seregében találjuk őt 1428-ban az Aldunánál is. Ekkor Zsigmond király, tekintvén az ő hüséges szolgálatait, neki és Balázs fivérének a galambóczi táborban, 1428. június 22-én jutalmul czimeres levelet is adományozott, a melyre alább még visszatérünk. A két testvér közeli rokonságban volt a szintén zalavármegyei Jersai vagy Irsai családdal is. Ha nem csalódunk, anyjuk lehetett Irsai-leány. A köztük fennállott atyafiságos szeretetet mutatja az, hogy mikor Irsai László, alsó-lindvai Bánfi Pálnak familiarisa 1431-ben Zsigmond királytól a tiroli Feldkirchenben czimeres levelet szerzett, ezt nemcsak a maga és nagyapja fiági leszármazói, hanem rokonai, a szentbalázsi (már igy nevezi) Zele György fiai, Jakab és Balázs részére is kéri, holott ezek

[1] Ez alkalmasint Molnári környékén telepedett meg, legalább 1431-ben itt, Nyrkuthfelde mellett emlittetik Edewchhaza, a Ventheiek birtoka. Zala várm. tört., II. k. 470. l.

[2] Zala várm. tört., II, 187.

[1] Utóbb, 1416-ban minderről Zsigmond király Kökényesi Szele György fiainak, Jakabnak, Jánosnak és Balázsnak kettős pecsét alatt privilegiális levelet is adott, tekintve azt, hogy korábbi patense a titkos pecséttel volt megerősitve, a melyet nem másért, mint római királylyá történt választatása folytán, czimének gyarapodása miatt (propter augmentum tituli nostri) töretett szét.

három évvel előbb már maguk is szereztek czimert maguknak.[1]

1437-ben ismét felujult az Apari-rokonsággal a régi pereskedés. A Szentbalázsi Bedővel 1365-ig pereskedett Apari János mesternek ugyanis fiivadékai kifogyván, unokája Ilona, Tomaji Miklósné, továbbá ennek leányai Zsuzsánna Pápai Györgyné és Apolina Wki Istvánné a családi vagyonnak egy részébe, az edelicsi birtokba, magukat beiktattatni kivánták. Ez ellen a Szele testvérek tiltakoztak. Két éven át folyt a per, a mely azután más birtokokra is kiterjedt (Szentbalázs, Túr, Kisfalud) s a rokonság nem épen atyafiságosan tárgyalt egymással. Végre is a Szelék lettek a győztesek s ellenfeleik a vasvári konvent előtt igényeikről lemondottak.

Szele Jakab, Ilona leánya nevében, Keresztúri Lászlóval és fiaival szemben egy más pert már korábban megnyert s ekként a vasvármegyei Keresztúr és Barkolcz birtokok feléhez jutott. Mégis a békét egyengető jámbor férfiak közbenjárására 1433-ban ujabb egyességre lépett s ekkor leányának csak bizonyos féludvarhely, szőlő és a Farkasfalvával határos telek stb. jutott.

1443-ban Szentbalázsi Szele Jakab a kanizsai várban viselt, mint a Kanizsaiaknak embere, tisztséget, s mikor a Rozgonyiak, a kik már Kanizsai Imrét is foglyul ejtették, a várat ostrom alá vették s több napon át gépekkel töretették és ostromló bástyákkal megtámadták, a két várnagy, a plébános, meg Szele Jakab kilencz társával együtt, Alsólendvai Bánfi Istvánt és Pált hivták segitségül, s nekik a várat bizonyos feltételek — köztük a visszaválthatás feltétele — alatt, megvédés czéljából átadták.[2]

A következő évben a két Szele testvér birtokán tartózkodott s néhány társukkal néhai Kozma fia Lőrincznek szomszédos döbrétei jószágán hatalmaskodtak.[3]

1450-ben már Szele Jakabnak és Balázsnak volt nagy panasza. Birtokaikra meg a szent-balázsi plébánia-templomra vonatkozó némely okleveleiket ugyanis Sárkürtösön Alsólindvai Bánfi Pál jobbágyának, Balázs birónak házához adták volt őrizetbe. Megtudván ezt Szele Balázs komája (compater) Laki Kaczor János, embereivel a biró házára tört, a cistát feltörette és az irásokat elvitette. A király a vármegyét vizsgálatra küldte ki, a mely a panaszt igaznak találta.

Egyébként az ilyesmikben Jakab és Balázs urak és fiaik sem voltak nagyon ártatlanok.

Az Ulászló király hősi halála után támadt zavaroknak elháritására, névszerint az országban elterjedt háboruskodásoknak megszüntetése végett összehivott országgyülésre szóló és 1445. február 8-ikán Zalavármegyéhez küldött meghivóra egykoru kéz rövid tartalomjelzésül azt irta reá, hogy ez «a főpapoknak és bároknak a hatalmaskodók ellen kibocsátott levele, a melyet a Zele fiuk ellen kell felmutatni.»[1] Igy tudjuk, hogy 1446-ban Benkfalvi Zopa Péternek és Sólyagi Ambrusné, Kapurévi Katalinnak ellenük emelt az a panasza szintén igaznak bizonyult, hogy Szentbalázsi Szele Jakab és Balázs a közelmult zavaros időkben az ő Bucsita nevü zalamegyei birtokukat hatalmasul elfoglalták.

Jakab vélt jogainak erőszakos érvényesitésében annyira ment, hogy Balázs testvérének nejét, néhai Szentmihályi máskép Boldogasszonyfalvi Boldizsárnak leányát Ilonát, s ennek anyját, Sára asszonyt sem kimélte, miért is ezek 1454-ben a királynál is panaszt tettek a miatt, hogy Jakabnak megbizottja a mult husvét táján őket azoknak a szentmihályi, szerdahelyi és molnárii birtokrészöknek átvételében, a melyek Szele Balázsnéra Szentmihályi Balázs fia Miklósnak magtalan elhalta után szálltak, erőszakkal megakadályozta s az öröklött szentmihályi házból lovakat, fegyvereket és gabonát elvitt, sőt saját udvarházuknál is hatalmaskodott, Sára asszonynak egyik emberét félholtra veretvén.

Jakabról ezentul semmi hir sincsen. Alkalmasint csakhamar bekövetkezett halála hárította el azt, hogy a testvérek között volt jó egyetértést háboruság váltsa fel. Jakabnak egy leánya maradt, Ilona, fiairól tudomásunk nincsen.

Balázs tulélte bátyját. Miként Jakab a Kanizsaiaknak, Balázs szintén egy hatalmas főurnak, Cillei Ulriknak szolgálatába állott. Mikor ura fogságba került és várait átadni volt kénytelen, Szele Balázsra is rossz napok borultak. Csak-

[1] Szövegét kiadta a Hazai okmtár, I. k. 327. l. Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeumban.

[2] Zala várm. tört., II. k. 519. l.

[3] Orsz. ltár, Dl. 13771.

[1] Zala várm. tört. II. k. 524. l.

hamar azonban kegyelmet nyert a királytól. «Az elmult napokban,» mondja a király a Szombathely melletti mezei táborában 1441 április 19-ikén kelt oklevelében, «a melyben Magyarország uralmára történt megválasztatásunk és meghivatásunk után, a megválasztatásból és azután következett megkoronáztatásunkból folyó jogunknak foganatositása végett az országba jöttünk és végre az ország teljes uralmának átvétele végett hadat inditva előrehaladtunk volna, az ország több lakosa és alattvalója által némely ellenkezések támasztattak ellenünk. Mások között akaratunkkal ellenkeztek a méltóságos herczegek, Frigyes és Ulrik Cilli, Ortenburg és Zagoria grófjai, ugyanazon Magyarországunknak tagjai is, a kik Erzsébet királynénak fogván, pártját, velünk szembe szálltak. Miért is ellenök és familiarisaik meg alattvalóik ellen lelkünkben sulyos neheztelés támadt. Mégis, mivel azután azon grófoknak jóakaró meghódolását és hűségét elfogadtuk, az ő esküjöknek letétele által teljesen megbizonyosodván a köztünk és köztük folyt tárgyalásoknak szilárdságáról . . . előbbi méltatlankodásunkkal és neheztelésünkkel velök és familiarisaikkal szemben felhagytunk, s megigértük . . . hogy abban az esetben, ha a mostani zavaros időkben javaikból vagy szolgáik javaiból . . . eladományoznánk, úgy az ilyen adományokat, bármi váddal vagy okkal történjenek és bárkinek adattak légyen is, mindenestől visszavonni és törölni s a másnak adott birtokokat . . . visszaadni tartozzunk. Ezért . . . Ulrik gróf részéről egyéb familiarisai között Boldogasszonyfalvi László fiának Boldizsárnak, Szentmihályi Balázs fiának Istvánnak, Szentbalázsi György fiának Zele Balázsnak és Haholthi Mihály fiának Antalnak emlitett kötelezettségünket — a melyet országunk jó békessége javáért tettünk — beváltani óhajtván, minden neheztelésünket és haragunkat, a melyet irányukban uruk után tápláltunk, nékik . . . megbocsátjuk, minden kihágásaikat, ha volnának, egyszerüen elengedjük és minden jószágukat, javaikat és jogaikat, ha az előző időkben valakinek adományoztuk volna, úgy, miként eddig birták, visszaadjuk.»

Szele Balázs kétszer is házasodott. Első neje Neszelői Katalin volt, Neszelői Bekő István leánya, ugyancsak zalavármegyei családból. Neszelén, Gebarthon és Osztolczon szerzett vele gyermekeinek birtokokat, a melyeknek biztositása azonban elég gondot okozott neki. Az első peréről 1435-ből értesülünk, a melyet egyrészt neje és néhai Neszelői Fábiánnak [1] Suskó leánya, másrészt Aracsai János fia Balázs s ennek fia Balázs, továbbá Pető fia Péter s ennek Péter fia között Neszelő birtok dolgában ekkor már javában folyt és még két év mulva, 1337-ben is tartott. Végre mégis megszerezték azt. Az osztolczi birtokrészeket veje Rajki Lászlóval és ennek nejével együtt birta, azonban ennek felét 1444-ben tőlük Osztolczi Antal per utján visszaszerezte. Gebarth, Aracsa, Tötös és Sévenfalva máskép Lovászy iránt is pereskedtek Aracsai Péterrel.[2]

Balázs ur hányatásai és perlekedése folytán némi vagyoni zavarok közé jutván, kénytelen volt 1447-ben fiával Józseffel együtt neszelei és gebarthi birtokukat 26 arany forinton haraszti Thopan Kelemennek elzálogositani.[3] Neje ekkor már nem élt, a záloglevélben meg sincsen emlitve, a birtokokat pedig a nádori bizonyságlevél Szele Balázs és József tulajdonának mondja. Ebben az évben már Balázs ur másodizben is nős volt. Második neje Szentmihályi, máskép Bódogasszonyfalvi Balázsnak Iloncz (Elena) leánya volt, a ki ekkor fivéreivel Istvánnal és Miklóssal, meg özvegy anyjával együtt az országbiró elé idézteti Szentmihály, Szerdahely és Molnári zalamegyei birtokaiknak jogtalan elfoglalása miatt laki Kaczor Jánost, Hermáni Miklóst s a hozzájok tartozókat. Csakhamar a testvérek egymás közt is meghasonlottak s még ebben az évben Szele Balázs, neje nevében, sógorait és napát Sára asszonyt is perbe fogta az emlitett birtokokra vonatkozó jussaikra nézve. A pert meg is nyerte, de azért a birtokokhoz még sem juthatott, mert sógorai és napa azokat erőszakosan elfoglalták, sőt az országrendektől bizonyitó okleveleiknek felmutatására perujitást is nyertek. Végre mégis békés egyetértés létesült a felek között, a birtokokat közösen birlalták, sőt utóbb Iloncz testvérei a maguk részét (az emlitetteken

[1] 1437-ben a zalavári konvent egyik oklevelében Suskó atyját Aracsai Fábiánnak nevezi. A Zala várm. tört. I. k. 5. l. levő jegyzet szerint Szele Balázsné is Neszelei Fábián leánya volna, a mi nyilván tévedés.

[2] Zala várm. tört., II. k. 522. l., I. k. 5. l.

[3] Magyar Nemzeti Múzeumi törzsltár, 1447. év.

kivül Nyirkutot is) Szele Balázséknak eladni vagy elzálogositani is akarták, a mi miatt aztán 1452-ben Szentmihályi Gáspár, saját apjának Istvánnak ellenében is, óvást emelt. Balázs napa, Sára asszony először Szentmihályi Balázs neje volt, a kitől Miklós nevü fia is származott. Ez utóbb örökös nélkül elhalván, vagyona anyjára s ennek második házasságából való leányára, Szele Balázsnéra szállott. Ezt azonban békén nem birhatták, mert — a mint fentebb már emlitettük — Iloncz asszonynak ezeken a jószágain 1453-ban még sógora, Szele Jakab is hatalmaskodott.

Szele Balázsnak még az apai birtokoknak megtartása is gondot okozott. Osztályos rokonsága, a Kalazsnyaiak és a Kereszturiak, még egyszer megpróbálták, hogy már több izben sikertelenül hangoztatott követeléseiknek végre foganatot szerezzenek. Az osztályos per köztük már régóta folyt. Garai Miklós nádor azt a Szele testvérek javára már el is döntötte volt. Utóbb azonban az emlitett peres atyafiak néhány bizonyitó oklevélhez jutván, 1450-ben ismét perujitást eszközöltek ki. De ekkor sem boldogultak, mert a nádor hosszas pereskedés után Szentbalázst és Kisfaludot Szele Jakabnak, Balázsnak és Balázs fiainak itélte oda s a Kalazsnyai és Keresztúri nemeseket örökös hallgatásra kárhoztatta.

Csakis ekkor jutott végre a Kökényesi-család a Szentbalázsiak jószágainak békés örökébe és ez időtől fogva a már eddig sem igen használt Kökényesi családnév lassanként egészen feledésbe ment.

Ugyanebben az évben Szentbalázsi Szele Balázsnak a szomszédaival is meggyült a baja. Kökényesfő nevü birtokát, a mely nyugat felé Ebergény határáig, északra pedig Egerszeg város határáig ért, Bucsai Kelemen és fia, Haraszti Thopan János, Csáni Csák Tamás és mások hatalmasul háborgatták, miért is ellenök királyi vizsgáló parancsot eszközölt ki.

Első nejének rokonságával szintén hadilábon állott olykor. A fiágnak szokásos küzködése folyt itten is a leányág ellen. Ezuttal — úgy látszik — a leányág volt a hatalmasabb, mert Aracsai Imre fiai Tamás, Benedek és László a panaszosok a miatt, hogy Szele Balázs és fia, meg Aracsai máskép Neszelői Fábián leányának, Suskónak férje, Ákosházi Sárkány Benedek az ő aracsai házuktól három ökröt elhajtattak, szőlejükben pedig hatalmasul kilenczedet szedtek.[1]

1455-ben mint Vasvármegye egyik alispánja szerepel Szentbalázsi Szele Balázs.[2] Több hirt nem is hallunk felőle. Második házassága aligha lehetett boldog, mert fia Tamás, másképen József, egyenesen az özvegyet — az ő mostoháját — vádolta azzal, hogy férjét megölte. Mátyás király 1467-ben el is veszi erre a vádra az özvegynek szentmihályi, szerdahelyi, molnárii és nyirkúti birtokait, a melyeket az emlitett okból a koronára hárultaknak mondanak, s azokat, továbbá az özvegynek hozományát is, hiveinek ákosházi Sárkány Bertalannak, Benedeknek, továbbá Szentbalázsi Szele Tamásnak adományozta.[3] Az özvegy jóval túlélte Balázs urat, ujból férjhez is ment Wenthei Péterhez,[4] s még 1489-ben is részt vett Antal fiának vagyoni elkötelezéseiben. Balázsnak öt fia és két leánya maradt[5] Albertről és Boldizsárról csakis egy-egy izben (1437. és 1454-ben) találunk említést, bizonyos beiktatás és hatalmaskodás ellen tiltakozók között.

Márton nevére gyakrabban találhatunk. 1473-ban özvegy anyjával és testvéreivel, Antallal és Dorottyával meg ekkor már Józseffel is egyetértve, Ákosházi Sárkány Benedeknek a fentemlitett birtokok $^1/_3$-adába való beiktatása ellen tiltakozott. A védekezés sikeres lehetett, mert 1482-ben az emlitett testvérek ezekre a zalamegyei birtokokra uj adománylevelet is nyertek. A birtokoknak ugyan — mondja az adománylevél — mostan is békés birtokában vannak, de arra vonatkozó okmányaikat évekkel azelőtt, a törökök, a mikor a királynak Morvaországban jártában az országba rontottak s kivált

[1] Magyar Nemzeti Múzeumi törzsltár, 1454. év.

[2] U. ott, 1455. l.

[3] Orsz. ltár, Dl. 16495. Utóbb azonban kiegyezhettek az özvegygyel, mert az a fenti jószágoknak bizonyos részeiben továbbra is benne maradt. Az adománylevél Ozvald zágrábi püspöknek javaslatára adatott ki, a ki Szele Tamással jó viszonyban lehetett, mert egy, a kutasi levéltárban levő 1470-iki levelében a püspök arra kérte fel szeretett Tamás barátját, hogy fivéreivel együtt Bottka János ellen tanuskodni eljöjjön.

[4] 1484-ben mint ennek neje emlittetik. Orsz. ltár, Dl. 18962.

[5] Ágota leányáról, Nádasdi Lászlónéről, csakis Nagy Iván nemzetségi müvéből van tudomásom.

Zalavármegyét feldulták, felégették, az ő szentmihályi templomukból elvitték és megsemmisitették.[1]

Az emlitett testvéreknek ezek miatt a birtokok miatt azonban elkeseredett viszálykodásuk támadt a Harsághiakkal. Annyira ment a gyülölködés köztük, hogy mikor Harsághi Mihályt ismeretlen gonosztevők megölték, rokonsága ezzel a tettel is Szele Antalt gyanusitotta. A vármegye vizsgálatot is rendelt el, de ezen számos tanu azt vallotta, hogy a mikor Harsághi Mihályt megölték, akkor Szele Antal a saját lakóházában halálos betegen feküdt s igy a vád dolgában teljesen ártatlan. A két család közti viszálykodás végre a perdöntő bajvivás utjára tereltetett. A bajnokok már készülődtek a bajszin helyén az összeütközésre, mikor a felek jámbor férfiak közbenjárására megegyeztek s az általuk választott birók a birtokokat köztük megosztották.[2] Mártont utoljára 1498-ban találjuk megemlitve, 1503-ban már nem élt. Birtokait, vagy legalább Kökényest, Szelefalvát és Mindszentet fivére Antal és ennek fiai örökölték.

Tamás, a kit másképen Józsefnek is neveztek, Szele Balázsnak első nejétől származott fia volt. Atyja már 1437-ben felemliti őt ügyleteiben. Nevével csakis vagyoni perlekedések során találkozunk. 1459-ben neje Szentbenedeki Margit asszony, Szentbenedeki Bertalan fia Balázsnak leánya és ennek testvérei, úgymint Orsolya Galya Jánosné, Suskó Aszuvölgyi Miklósné és Dorottya emelnek a király előtt panaszt lindvai Bánffi Pál ellen, a ki az elmult zavaros időkben az ő szenterzsébeti, csatári és szentbenedekfalvi birtokukat igaztalanul elfoglalta, a következő évben pedig Bánffi Miklóst és Charnavodai Péter diákot idézi perbe. Ez utóbbit azért, mert magát jogtalanul Szentbalázs, Kisfalud, Kökényes, Szelefalva, Mindszent és Tur birtokokba be akarta iktattatni. Úgy látszik, kökényesi vagy mindszenti birtokán lakott, legalább 1463-ban bizonyos döbrétei hatalmaskodások vizsgálatánál a szomszédok közt emlittetik.[3]

Nemsokára maga is hatalmaskodási perbe keveredik. A Csányi Csákoknak fizette vissza azt az erőszakoskodást, a mit a jó szomszédok atyja ellen 1450-ben elkövettek. Legalább arról vádolták őt 1467-ben a nádor előtt Csányi Csák fia Benedek és Csák fia Tamásnak neje Katalin asszony, hogy a Debréteiekkel egyetértve, embere által Katalin asszony egyik jobbágyát nyilt uton kifosztotta, lovát és ökreit elvétette, a kökényesi szőlőhegyen pinczéjét feltörette s borait elvitette.[1] Ártatlanságát bebizonyitandó, bajvivást ajánlott, de ezt a felperes képviselője el nem fogadta, hanem kihallgatásokat kért, majd 1468 június 21-ikén a nádor Szele Tamást és társait 150-ed magukkal való eskü letételére kötelezte.[2]

Hosszas viszálykodásba keveredett Szele Tamás rokonaival, az Ákosházi Sárkányokkal. Még atyja életében — mint fentebb láttuk — a legjobb atyafiságos viszony volt köztük. Még azután is egyideig. Egy, a Nemzeti Muzeum levéltárában őrzött, kelet nélküli oklevél szerint Sárkány László és Szele Tamás együtt kértek a nádortól igazságot a miatt, hogy Venthei István a nem rég mult időkben, Albert királynak halála után,[3] Szele Balázsnak szentbalázsi és molnárii birtokán erőszakoskodott, Chernel Imre pedig az Aracsára vonatkozó záloglevelet igaztalanul visszatartotta, bár Tamás az egész zálogösszeget neki megfizette. A jó egyetértés, miként a fentebb emlitett közös vagyonszerzésből is látható, még 1467-ben is meg volt a Sárkány-családdal. Csakhamar azonban alaposan összetüznek. Az erőszakoskodásokat — úgy látszik — a Sárkány-rokonság kezdi meg. Sárkány Benedek 1467 Szentmihály nap táján embereivel Szele Tamásnak szelefalvi házára tört, ennek jobbágyait elverte, szekrényeit feltörte, a Molnárira, Szerdahelyre és Szentmihályra vonatkozó irásokat elvitte. Szentmárton nap táján pedig Sárkány János és fiai Szele Tamásnak két jobbágyát nyilt uton elfogták és haholthi birtokukra hurczolták.[4] Jogczimet erre bizonyosan abban az örökbe-

[1] Orsz. ltár, Dl. 18,652. Kiadta Teleki: Hunyadiak kora, XII. k. 215. l.

[2] U. ott, 18,962.

[3] U. ott, Dl. 15,807.

[1] U. ott, Dl. 16,599.

[2] U. ott, Dl. 16,675.

[3] Tekintve azt, hogy az oklevél Szele Balázs halála után kelt (a ki 1455-ben még élt), a felpanaszolt hatalmaskodás bizony jóval Albert király halála (1439.) után eshetett meg.

[4] Orsz. ltár. Dl. 16,771.

vallási egyezségben kerestek, a mely a Sárkányok és Szele Tamás, Antal, Márton es Dorottya közt Palóczi László országbiró előtt 1467-ben köttetett. Eszerint Szele Balázs gyermekei az ő szentmihályi, szerdahelyi, molnárii és nyirkuti egész félrészöket, úgyszintén a másik félrészt is, a mely Szentmihályi Gáspáré volt, de ennek hütlensége után uj adományul Szele Józsefnek adatott, a Sárkányoknak engedték át. Szentmihályi Gáspárral utóbb, 1469-ben a Sárkány fiuk fogott birák közbenjárásával kiegyeztek s őt minden kártétele dolgában is feloldották, a Szele fiukkal azonban nem sokat tárgyaltak, hanem az őket megillető egy harmadrész birtokokba 1473-ban magukat egyszerüen beiktattatni akarták. Ennek azonban özvegy Szele Balázsné a maga és gyermekei József, Antal, Márton és Dorottya, továbbá Venthei Péter és Szentmihályi Gáspár nevében is ellentmondott. Ez év őszén pedig Szele Antal Budára is felment a nádornál igazságot keresni. Kijelentette, hogy a néhai Palóczi László országbiró előtt történt örökvallás, a melyet ő Márton fivére és Dorottya nővére nevében is tett, semmis, mert ő akkor még tökéletlen koru volt, miért is az elidegenitéseket visszavonja.

A pereskedés sok költséggel járt s a Szele testvérek 1473—76 közt kénytelenek voltak birtokaik egy részét 200 arany forinton lotomberki Swampek Györgynek elzálogositani. Sárkány Bertalan és Benedek pedig tovább is hatalmaskodtak a Szelék javain. Majd az ő mindszenti kegyuri jogukhoz tartozó házat és házastelket foglalták és pusztitották el s Darócz nevü erdejükből, a melyben számos szelid gesztenyefa is van, a gesztenyéket embereikkel összegyüjtették és szekereken Budára küldve eladatták, ezekkel 400 forint kárt okozván, majd Sárkány Bertalan, még pedig «már az uj országgyülési végzések utáni időben» Szele Tamásnak szelefalvi házára tört, ott ennek emberét megsebesitette s utóbb a szelefalvi curiát is alaposan kifosztotta. A nádor mindezekre nézve 1482-ben, a Sárkány fiukat elmarasztalta, Mátyás király pedig ugyanebben az évben — mint már emlitettük — uj adománylevelet is adott a Szele testvéreknek, a kik között azonban Tamás neve már elő nem fordul.

A viszálykodásnak az a körülmény vetett véget, hogy az Ákosházi Sárkányok, részben legalább, a római császárhoz pártolván, hütlenség bünébe estek. Bizonyosan nem minden káröröm nélkül vettek részt 1483 október 24-ikén Zelefalvi Szele Antal és András, mint szomszédok, azon a beiktatáson, mikor a hütlen Sárkány Jánosnak és fiainak buzaszigeti kastélyát és tartozékait Bánffi Miklós, Jakab és Batthyány Boldizsár a király adományából birtokukba vették.[1]

Mátyás király halála után az Ákosházi Sárkányokra ismét jobb napok virradtak. Gondot is okozott ez Szele Tamásnak. 1495-ben óvatosságból kiadatja magának annak az 1469-iki okiratnak mását, a melylyel egyrészt Sárkány Benedek és Bertalan, másrészt Szele Tamás és Szentmihályi Gáspár a kölcsönös kártételekre nézve kiegyeztek. A pereskedés megujult, sőt Sárkány Benedek elhalván, azt 1496-ban fia Lőrincz mester is folytatta nagybátyjával együtt.[2]

Ez időtájt Szele Tamás is meghalt. 1498-ban már néhainak mondják, mikor laki Kaczor György a nádor előtt a miatt tett panaszt, hogy tőle azokat a szelefalvi, kökényesi és mindszenti birtokokat, a melyeket mintegy 9 év előtt Szele Tamás nála 120 forinton elzálogositott, de erről igérete daczára záloglevelet nem adott, most fivére Márton, fia András és özvegye Margit erőszakosan elfoglalták.

Szele Tamásnak — úgy látszik — három fia maradt, a már emlitett András, meg talán még Balázs és László is. E két utóbbi 1503-ban Andrással együtt emlittetik, anélkül, hogy világosan Tamás fiainak neveztetnének, bár ezt a körülmények nagyon valószinüvé teszik. András már 1490-ben férfikorban volt. A Mátyás király által Szentlászlói Lacza Bernaldus megöletése dolgában Lindvai Bánffi Miklós ellen elrendelt vizsgálaton ekkor ő is az eskü alatt kihallgatott felmentő tanuk között szerepelt. Balázsról és Lászlóról az 1503-ik éven túl hirt nem hallunk. Az 1513-iki dikális adólajstromban Szentbalázson és Kisfaludon már csakis Szele András szerepel 4 portával.[3]

[1] Orsz. ltár, Dl. 18,850.

[2] Eredeti oklevelek a kutasi levéltárban és Orsz. ltár. Dl. 17433. Pere volt Szele Tamásnak, Antalnak és Mártonnak János fehérvári őrkanonokkal is, a melynek eligazitását 1488-ban választott birák döntésére bizták.

[3] Orsz. ltár, Dl. 32,206.

A család — tudomásunkra — Antalnak ivadékaiban virágzott tovább. Ő élt legtovább testvérei között s úgy látszik, ő volt a legtekintélyesebb is köztük. Reászállott, miként emlitettük Márton fivérének vagyona is.

1497-ben és 1498-ban Zalavármegye alispánja volt, s mint iiyennek több oklevele maradt fenn.[1] Ő folytatja és szerencsésen be is fejezi az Ákosházi Sárkányokkal való régi pört. 1503-ban ugyanis Sárkány Benedek fiai kijelenték, hogy a hosszas pereskedéssel Szele Antal iránti különös barátságukra tekintettel felhagynak és Szele Antalnak, fiainak és rokonságának javára összes követeléseikről lemondanak. Ennek daczára Antal ur nem élt a legrendezettebb vagyoni viszonyok között. Igy 1509-ben bizonyos égető szükségei miatt kökényesi, mindszenti és szelefalvi birtokát kellett özvegy Sárkány Ferenczné Iloncz asszonynak 120 magyar forintba zálogba adnia, 1513-ban pedig a Márton fivérétől örökölt birtokokat vetette özvegy Ádám Balázsnénak 25 magyar forinton zálogba.

Antalnak három fia maradt: Balázs, János és Ferencz. A legidősebb közöttük Balázs. 1484-ben csakis őt emliti még atyja, a mikor a Harsághiakkal egyezségre lép.[2] A Sárkányokkal létesült 1503-iki békességben ő is meg van még emlitve, atyjának 1513-iki zálogvallásánál azonban már csakis János és Ferencz neve fordul elő.[3] 1509-en tul Ferencz nevét sem találjuk megemlitve.

Mindamellett lehetséges, hogy ezek, avagy talán Tamás fiai, különválva szintén családokat alapitottak.

János tevékeny és szerző ember volt. 1517-ben érdemeinél fogva s mások közbenjárására Lajos király neki adományozta Cháfordy Margit asszszony összes javait, amelyek akként szállottak a koronára, hogy a nevezett úrasszony, isteni és emberi törvényekre nem nézve, nemes Ádám Balázs özvegyét Erzsébet asszonyt véresre verte. 1519-ben ujabb adománylevelet is szerzett a királytól azokra a molnári, szentmihályi, szerdahelyi és nyirkúti jószágokra, amelyek néhai Sokoródi, másképMolnáry György fia Mihálynak birtokát képezték, de ennek magtalan halálával a koronára háramlottak.[1] Sikeresen védte meg jószágát hatalmas szomszédja Felsőlindvai Széchy Tamás ellenében is; aki az ő vári erdő nevű, a szentmihályi határban levő erdőjét hatalmasul elfoglalta, kivágatta és használta. A hosszas perlekedésnek eldöntését a felek fogott biráknak itéletére bizták s végre a király birtokaik közt Szentmihályi Turóczy Miklós személynöki itélőmesterrel határt járatott és erről 1524-ben Zele Jánosnak privilegialis levelet adott ki. Ugyanabban az évben még egy pere volt. Bizonyos kökényesi birtokot követelt vissza, amely eredetileg az ő birtokából volt kihasitva és néhai Kökényesi Ispán Péternek halála után nemes Kökényesi Zakach Mihályra, Mátéra és Mártonra, Ispán Péter osztályos atyjafiaira szállott. Ezek azután abból 5 népes jobbágytelket Zalapatakai Litteratus Györgynél elzálogositottak, sőt az 1567 év táján örökbe is felvallottak anélkül, hogy a birtokkal Zele Jánost megkinálták volna. 1527. év szeptember 24-dikén még Thury Jánosnak, a szombathelyi vár udvarbirájának bizonyos panaszos üzenete dolgában intézkedik, 1528 május 14-én pedig neje, nemzetes Katalin asszony már mint özvegy hajtja be néhai férje követelését.

János fiai közül legjelentékenyebb szerepre jutott Jakab. Eleintén vagyoni viszonyai rendezésével van elfoglalva. 1538-ban még ő panasz-

[1] Dl. 20,529., 20,611., 20,619., 20,620. stb. és Zala várm. tört., II. k. 639. l.

[2] Orsz. ltár, Dl. 18,962.

[3] Az a Szentbalázsi Szele Balázs, a ki 1527-ben Szentbalázson Szele Jánosnak a Thury György szombathelyi provisortól kapott levelet megmagyarázta, és a kivel Szele János fiának Jakabnak 1538-ban pere volt a miatt, hogy Jakabnak 3 hold földjét Szentbalázson jogtalanul elfoglalva használta, alkalmasint nem Antalnak, hanem Tamásnak a fia volt.

[1] Az erre vonatkozó és a kutasi levéltárban levő oklevél szabályszerüen kiállitva, összehajtva és a nagy veres királyi pecséttel is lezárva volt. Sajátságos azonban, hogy a szövegben egykorú kéz a Zele János nevét mindenütt áthúzta és helyébe magister Bernardus Sarkan de Akushaza nevét irta. Oldalt és a szélén új királyi embereket irt s végül az oklevél keltét, a mely eredetileg 1519-ben Budán a szokatlan «feria secunda proxima ante festum cathedre beati Petri apostoli» keltezéssel volt ellátva, áthúzta és alája 1521. február 1-ének megfelelő pozsonyi keletet jegyzett. Valószinü tehát, hogy ezeket a javakat Zele János beleegyezésével két évvel utóbb a király Sárkány Bernátnak adományozta.

kodik Szele Balázs ellen Vasvármegye itélőszéke előtt a miatt, hogy ez tőle Szentbalázson 3 hold földet hatalmasul elfoglalt, de csakhamar maga is próbát tett az erőszakos vagyonszerzéssel és Péter testvérével együtt Hársághi Ferencznek molnárii, szerdahelyi és szentmihályi jószágain hatalmaskodott. Ennek következménye azonban a királyi kúria előtti hosszas per és főbenjáró itélet lett. Végre mégis egyezségileg elsimult a dolog és 1548-ban Hársághi Ferencz a Szele fivérek iránti atyafiságos (fraternalis) szeretetből bizonyos feltételek alatt lemondott követeléseiről és jogairól.

A Szele család Szentmihályon kegyuri jogokat is gyakorolt. Ezt Jakab ur nagyon gyakorlatias módon fogta fel. Midőn az ottani plébános hirtelen végrendelet nélkül elhalt, a hagyatékát egyszerüen a maga részére foglalta el.[1]

1551-ben Szele Jakab már a kanizsai várnak tiszttartója volt. Onnan irta az atyafiának, Csányi Ákosnak azokat a leveleit, amelyeket Szalay Ágoston adott ki idézett gyüjteményes művében. 1555-ben adószedő is volt. Panaszkodik, hogy az adópénzt nem adják meg, s őt az urának, Nádasdy Tamás nádornak való szolgálatáért halálra gyülölik. 1557-ben rokonával, Szele Jánossal jut nagy viszálykodásba. Panaszkodik Csányi Ákosnak, hogy elbusult Zele János hitvány erkölcse miatt, amelylyel rajta és jobágyain károkat cselekszik. Ez ideig elszenvedte, hogy ennyi gonoszság jött az ő nagy türéséből és szenvedéséből, de immár jobágyát öli és magát is holt embernek állitja. Most is Szelefalváról egy szegény vén jobágya alig szaladhatott Szele János elől, egyik fiának kezét könyökbe elvágatta a másikat agyonvágatta. Nincs mit tennie, meg kell magát ismertetnie a hitvány erkölcsü éretlen ifjuval. Többé igazát törvénynyel nem keresi, mert már elmarasztaltatta négy rendbeli itélettel, de sok jámbornak tanácsára és Szele Jánosnak nagy szabódására, fogadására elengedte volt neki s most ezt érte el vele.

1559-ben panaszkodik Csányi Ákosnak, a kinek állását is köszöni, hogy két rendbeli nyomoruságtól nehéz magát megótalmaznia. Ha az ura házát (várát) épitteti, ezért a szegénység panaszkodik ellene, s fél, hogy végre pusztitó nevét költik, ha pedig nem épit, életében s tisztességében járandó és fogyatkozó kezd lenni és ura is haszontalannak és tunyának nevezné.

1560 szeptember 26-ikán Batthyány Ferencz ir neki azon panasz folytán, hogy Szele Jakab a dézsmát törvénytelenül szedi be, mert előbb a földesur szedi az adót s csak azután szabad dézsmálni. Kéri tehát, mint barátját, hogy legyen e nélkül, mert bizony nem engedi senkinek, hogy szegény árvák jószágán valami uj törvényt költsön valaki.

1564-ben osztályos atyafiaival Pállal, Jánossal és Boldizsárral együtt Miksa királytól a zalamegyei családi birtokokra, Szentbalázsra, Kisfaludra, Zelefalvára másképen Zelechre, továbbá Túr pusztára a kökényesi részbirtokra és Darócz pusztára Miksa királytól uj adománylevelet és a kapornaki konventhez szóló beiktató parancsot eszközölt ki. Az adomány-levélbe bele foglaltattak Jakab fiai István, Farkas és Tamás, Pál fia János, továbbá János fiai Tamás, László és Ferencz is.

Egyébként ezeken a birtokokon, sőt még Molnárin, Szentmihályon és Szerdahelyen is, már előbb — 1560-ban — megosztozott az atyafiság. Csakis a szentbalázsi és szelefalvi erdőket hagyták osztatlanul, meg a mi kevés ezüst művük volt. Ez utóbbit is megosztották 1562-ben.

Ezentul Jakabról semmit sem hallunk. Tulok más néven Tömördi (Thwlok másnéven Theomeordij) Tamásnak egy 1590-iki kötelező levelét ugyan, mint tanu Zele Jakab is aláirta, ez azonban aligha volt már a kanizsai várbeli tisztartó, hanem családjának valamely ujabb sarja.

Jakab alkalmasint Méray leányt birt feleségül.[1] Már emlitett három fián kivül Zsófia nevü leánya is volt, a ki szentgyörgyvölgyi Bakacs Lukácsnak nejévé lőn, s a kinek jussán a Szele család régibb iratainak egy része is a vizeki Tallián-családnak birtokába jutott.

Ezek között van egy 1568-ik évi hushagyó hétfőről keltezett kiházasitási jegyzék is arról, hogy «mikoron Tarródy Ferencznek Szele asszonyt nádorispánné asszonyom haza adta», miket

[1] Szalay Ágoston, Négyszáz magyar levél, 1504—1560. 88. l.

[8] Abból gyanitjuk, mert unokája, Bakacs Sándor a Méray-vagyonnak egy részére is igényt tartott. L. a Bakacs családról szóló értekezésemet: Turul, 1899. évf. 10. l.

A KÖKÉNYESI SZELE CSALÁD CZÍMERE 1428-BÓL.

adott vele. Tekintve azt, hogy Szele Jakab Nádasdy Tamásné kanizsai tiszttartója volt, valószinü, hogy ez a férjhez adott Szele asszony Jakabnak özvegye volt, a kit a nádorné, Szele Jakabnak halála után talán udvarába vett. Egyébként Jakab fivére Péter is házas ember volt, 1560-ban neje bizonyára már özvegye — szintén részesedik a Szele-atyafiak osztozkodásánál.

A Szentbalázsi Szele család ujabb történetére összefüggő adataink nincsenek. A közölt családfa az utolsó éveket illetőleg egyáltalán nem teljes. Tény azonban, hogy a család Vasvármegyében tovább is virágzott, igy pl. 1636-ban Zele György a megyének főszolgabirája volt.[1]

* * *

A Kökényesi Szele családnak — miként fentebb már emlitettük — régi nemességét Zsigmond király 1428 június 22-ikén czimer adományozásával ékesitette fel. Ennek a galambóczi táborban kelt s jelenleg szintén Vizeki Tallián Gyula kutasi levéltárában őrzött, nagyon megrongált és szakadozott oklevélnek, a hozzá hasonló 1430-iki Dabi-féle armálisból kiegészitett szövege a következő:

Nos Sigismundus dei gratia Romanorum rex, semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie [etc. rex omn]ibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris presentium notitiam habituris salutem in eo, per quem reges regnant et principes princi[pant vic]torioso cum triumpho Humane [co]nditionis circumspecta sagacitas et bonorum operum assidua percunctatrix sic artis ingenio naturalibus se conf[ormare didicit,] quam ex causis nobilibus effectus [insignes] producit, ut quos natura superior interioribus dotibus nobilibus illustravit, ipsorum animos sapien[tie et scient]ie altitudine pre ceteris decora[vit, horum] consilio thronus regius roboratur, et eorum virtuosis actibus regalis sublimitatis gloria optata [presidia suscipit et] salutaribus omni tempore [proficit] incrementis. Proinde ad universorum tam presentium quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod [fidelis noster] Jacobus filius Georgii de [Keky]nes celsitudinis nostre veniens in presentiam, propositis suis fidelitatibus et fidelium obsequi[orum gratuitis meritis sinceris]que complacentiis [per ipsum nostre] maiestati locis debitis et temporibus opportunis [exhibitis et impensis, nostre] humiliter [et devote] suppl[icavit maiestati, ut] arma seu nobilitatis [insig]nia circa principium presentium pictoris magisterio [appropriatis coloribus depicta sibi et per eum suis heredibus et] successoribus dare et conferre dignaremur. Nos itaque actendentes [multiplicia merita probitatis et preclare devotionis ac fidelitatis demonstrata opera, quibus idem Jacobus diversis] in nostris negotiis cum omni sinceritatis zelo et sollicitudine indefessa preceteris suis [particibus, velut aurum puritatis suo splendore cete]rorum [metallorum] precellens nitorem, nostre maiestati obtutibus gratum se reddidit et acceptum, vo[lentes et] animi cupientes [eidem pro premissis] et aliis causa pro[lixitatis] obmissis fidelium servitorum preclaris meritis munificentia regalis benignitatis respondere, de regie [potestatis plenitudine an]imo deliberato ex certa scientia nostre maiestatis et gratia speciali arma seu nobilitatis insignia prout circa principium seu [caput presentium pictoris ma]gisterio appropriatis coloribus sunt depicta, eidem Jacobo ac Blasio filiis Georgii de Kekynes ipsorumque heredibus et posterita[tibus universis dedimus dona]vimus et contulimus ymo damus, donamus et conferimus, ut ipsi simul vel divisim eorumque posteritas universa nata et [nascitura a modo in poster]um eadem arma seu nobilitatis insignia ubique bellorum et pacis tempore libere habeant et secure portant seu deferant, ip[sisque armis seu nobilita]tis insigniis in preliis, torneamentis, hastiludiis, anulis, cortinis et generaliter in omni exercitu militari et clientali uti possint prepetuo [et gaudere?] harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in descensu nostro campestri sub castro Galambacz, feria tertia proxima ante festum nati[vitatis] beati Johannis Baptiste, anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XLII., Romanorum decimo octavo et Bohemie octavo.

Az okmányról lila és rózsaszinü sodrott selyemzsineg függ le, amelyen a pecsétnek immár nyoma sincsen meg.

Az adománylevél szövege a ritkább formulárék közül való. Tudomásom szerint eddig csakis Zágrábi Dabi Mihálynak 1430-iki okleveléből volt ez ismeretes,[1] melylyel a Szele armális csaknem szószerint megegyezik, kivéve, hogy az előbbin nemesitő záradék is van, a mire a Kökényesieknek szükségük nem volt.

Az oklevélnek keltezése nemcsak azért érdekes, mert egygyel szaporitja Zsigmond király magyar földön kelt aránylag kevés czimeres levelének számát, hanem azért is, mert a balul kiütött aldunai hadjáratnak egyik hányatott napját jelöli meg és a király seregében vitézkedett egyik hivének nevét adja tudomásunkra.

A czimerkép a szokásos helyen, az oklevélnek fejére van festve. A festés a nedvességtől nagyon megrongálódott, a szinek kissé meghalványodtak, az aranynak és ezüstnek jó része le-

9 Balogh Gyula, Vas várm. nemes családjai, 165. l.

[1] Turul, 1887. évf. 106. l.

pattogott. A pajzsban levő czimerkép szárnyainak kifestése pedig befejezetlennek is látszik.

A balradőlt kerektalpu pajzsnak ezüst mezejében balra néző, arany koronából kinövő, kék testü és lábu, veres szárnyu, aranynyal fegyverzett griff látható. A pajzs jobb sarkára állitott ezüst csőrös sisakról lefüggő kék-veres takarót arany korona szoritja le, amelyből a pajzsbeli czimeralak nő ki. Az egész kép vörös vonalkeretbe van foglalva. A mellékelt szines czimerkép — képzeleti helyreállitásban — eléggé hűnek mondható, mindamellett egyes, elmosódott

részeit a másoló tévesen rajzolta le. Igy nevezetesen helyreigazitást igényel a sisaknak alakja, amelyet vázlatosan hivebben is bemutatunk.[1]

A czimerkép feltünően hasonlit a hat évvel utóbb, 1434-ben, Bazelben, Karcsai Péternek adományozott czimerhez, amelynek alapgondolatul szolgálhatott.[1] Mindössze két lényegesebb eltérést láthatunk. Az egyik az, hogy a Karcsai czimerén a korona hiányzik és a pajzsalak felhőkből nő ki, az oromdisz pedig közvetetlenül a takaróba megy át, a másik pedig az, hogy a szinek fel vannak cserélve, amennyiben a Karcsai griffjének a teste vörös és a szárnya kék.

A czimeralak hasonlósága magában még nem feltünő jelenség, s a griff is előjön középkori hazai czimereinken, igy pl. a Tomay nemzetség tagjainál s még hasonlóbban a Bor Mihály 1415-iki armálisán,[2] mégis a czimerképnek ilyen feltünő megegyezésére XV. századi czimeres leveleinknél csakis egy példát tudok, azt a szájában nyulat tartó párduczot, amelyet czimerül Zsigmond király 1415 június 23-ikán Konstanczban Hothvafői Tamáséknak és a Doklinai Bothosoknak, Arragoniai I. Ferdinand pedig 1415 október 20-ikán Perpignanban Hetyei Péter fiainak és Bátai Benedeknek adományozott.[3] Itt is csak a szinek különböznek s az egyik czimerképen meg van a korona, a másikon — a Zsigmondén — hiányzik az.

Véletlen gondolat-találkozásra a Karcsai czimernek festésénél nem igen gondolhatunk. Úgy az oklevélnek más — egyébként a legelterjedtebb — formulája, mint a czimerképnek eltérő kiállitása, stílusa arra vallanak, hogy a Kökényesi és Karcsai czimeres levelet sem ugyanaz az iró, sem ugyanaz a czimerfestő nem készitette. Reám a Karcsai czimer azt a benyomást teszi, mintha annak kiállitásánál a czimerfestő elé mintául a Kökényesi czimert tették volna, de ez önérzetből oda törekedett volna, hogy a lényegesnek megsértése nélkül a részletekben a szolgai utánzástól szabaduljon. Ezért választhatott kerek talpu pajzs helyett háromszögü pajzsot, ezért adott a griffnek «kiterjesztett» szárnyak helyett a természeti ábrázolásnak kétségen kivül jobban megfelelő «csukott» szárnyakat s ezért czifrázta ki jobban a sisaktakarót és a czimerképnek keretét is.

Ezek a felfogásbeli eltérések annál feltünőbbé teszik a fővonások azonosságát, miért is önkéntelenül arra kell gondolnunk, hogy a Karcsai

[1] A pajzsbeli griff sem egészen hű, mert ennek is, az oromdisz griffjéhez hasonlóan, felálló szarvszerü füleinek kellene lennie, és testének is nyulánkabbnak, vagyis a jobb lába alatt, a korona két ága között levő kék szin helyett a pajzsmező ezüstjének kellene lennie.

[1] Turul, 1898. évf. 143. l.

[2] Turul, 1895. évf. 71. l.

[3] Turul, 1884. évf. 58. l. és 1897. évf. 186. l.

czimer szándékosan készült a Kökényesi czimerkép után, akár rokonság czimén,[1] akár valamely más szoros vonatkozás kapcsán. Ebben az esetben a Karcsai czimerképen levő változtatásokban, a szinek felcserélésében és a korona elhagyásában a czimertörésnek érdekes példája maradt volna reánk.

Kökényesi György fiai úgy látszik — nem érték be a griffes czimerrel. Ez időtájt már a Kökényesi Szele családnevet is kezdték elhagyni és az 1416-ban ujabb királyi jóváhagyást nyert örökvallás s a nem sokkal utóbb kihalt Szentbalázsi család javainak birtokba vétele után a Szentbalázsi Szele nevet felvenni. Csakhamar uj nevükre ujabb czimert is kapnak. 1431 október 2-ikán részeseivé lesznek annak a czimeradománynak, a melyet Irsai (Jersai) László Zsigmond királytól unokatestvérei, továbbá rokonai (proximi), Szentbalázsi Zele Jakab és Balázs meg ezek utódai részére megszerzett.[2]

Ez a czimeres levél is fenmaradt, jelenleg a Magyar Nemzeti Muzeum levéltára őrzi azt. Az arra festett czimer balra dőlt háromszögü pajzsot mutat, a melynek kék mezejében arany koronára bal felé könyöklő pánczélos, ezüst keztyüs, tollas buzogányt tartó balkar látható. Oromdisz ugyanaz, — a sisaktakaró szine kék-fehér.

Arra, hogy rövid idő mulva ugyanaz a család ujabb czimert is szerez, van már példa hazai heraldikánkban. Miként ismeretes, a Sóvári Soós család ugyanabban az évben (1418) külön is, meg a Csapiakkal és másokkal együtt is kap más és más czimert. Ennek magyarázatául pedig aligha fogadható el Soós Elemérnek az a következtetése,[3] mintha ilyenkor az egyforma nevek alatt két különböző egyén volna értendő, mert ezt a Szele fiuknál kizártnak tarthatjuk. Ezért talán inkább arra gondolhatunk, hogy a czimer pusztán diszül, ékességül tekintetvén, annak Zsigmond király idejében többszörös megszerzése is kivánatosnak és értékesnek mutatkozott, vagy arra, hogy az ilyen ujabb czimerszerzéssel részint a család különválást, részint a más családokkal való szorosabb kapcsolatot akarták kifejezésre juttatni.

Melyik vált a két czimer közül a Szele családban általánosan használatossá, a fenmaradt gyér pecsét-töredékekből bajos megállapitanunk. Az Országos Levéltár hat olyan, 1497-ből és 1499-ből való vasvármegyei bizonyság-levelet őriz ugyan, a melyeket tiszttársaival együtt Szele Balázs fia Antal, mint a megye egyik alispánja kiadott, a még fennmaradt pecséttöredékek[1] között azonban a griffes czimer fel nem ismerhető.

Buzogányos kart inkább sejthetünk, mint láthatunk ugyan az egyik pecséten, bizonytalan azonban az, hogy ezzel Szele Antal pecsételt-e?

Ivadékai hol intarsiával pecsételtek (mint pl. Szele Pál 1562-ben), hol pedig pecsétjükön kardot tartó karnak körvonalaira vélünk ismerhetni, (igy Szele Jakab 1590-iki pecsétjén).[2]

Mégis valószinü, hogy az 1428-iki czimer volt az elterjedtebb és általánosabb a családban. Igy bizonyos az, hogy Szele Jakab kanizsai várkapitány is rendszerint a griffes czimert használta pecsétül, a mint az a Szalay Ágoston gyüjteményében levő 1551-ben és 1557-ben kelt levelein látható. Rajzát Szalay Imre nemzeti muzeumi igazgató úr szivességéből itt közöljük.

Mind a mellett a régi név és régi czimer nemsokára teljesen feledésbe mehetett, s a Kökényesi armálisra, — a mely pedig máig a leányági leszármazók kezén őriztetik — már XVII. századi kéz ezt jegyezte fel tájékoztatóul: «Idegenek levelei, Kökényes familia nemes levele.»

Dr. Boncz Ödön.

[1] Ha ez állana, úgy a Gencsi családtagok talán abból a családból származtak, a mely a XV. században a vasvármegyei Magyar-Gencsen volt birtokos. L. Csánki Dezső, M. tört. földr., II. k. 749. és 823. ll.)

[2] Az adománylevélnek szövegét l. Hazai okmtár. I. k 327. l. A czimerképnek szines hasonmását a Turul egyik közelebbi száma fogja hozni.

[3] Turul, 1885. évf. 115. l.

[1] Orsz. ltár, Dl. 20,529., 20,611., 20,619., 20,620., 20,787.

[2] Mindkettő Tallián Gyula kutasi levéltárában.

NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Első közlemény.)

1. Ákos.

a) *Legrégibb tagok.*

Kétséget nem szenvedhet, hogy e nemzetség ősi fészke Biharmegye és igy biztosra vehetjük, hogy ez uton legrégibb nyomaira is akadhatunk.

II. István országnagyjai sorában van 1124-ben *Ákos* is; a görög háboruban fogságba jutott 1128-ban *Ákos* ispán; 1136-ban a nagyok között megint egy *Ákos* szerepel; 1138-ban ugyanez már *bihari főispán* és végre találjuk, hogy 1146-ban egy *Ákos* megint országnagy.[1] Vajjon 1124-től 1146-ig mindig csak egy és ugyanazon személyről van szó, nem tudjuk, nem is lényeges; a fődolog, hogy egy Ákos nevü országnagy 1138-ban Biharmegye főispánja s hogy ez mindenesetre az Ákos nemzetségnek, ha nem is őse, de biztossággal kimutatható első tagja.

Nincsen azonban kizárva, hogy vele egyidejüleg a nemzetségnek még egy másik sarja is szerepel.

Tudjuk, hogy a Biharmegyében birtokolt Almosdi Csire-család szintén az Ákos nemzetségnek egyik hajtása s hogy e család eredetét V. Istvánnak egyik adományozásával kapcsolják össze, melynek értelmében az ifjabb király *Marouth nb. Almus fia Cyrillt*, — mert birtokaira vonatkozó okiratai a tatárjárás alatt elvesztek — 1261-ben a biharmegyei Álmosd birtokában megerősiti. Nem ismerem ugyan a Fejér VII/III. k. 41. lapján közzétett regestának eredetijét, de — feltételezve, hogy létezik és hogy nem hamisitvány — kétségkivüli dolog, hogy egyes megjelölései el vannak ferditve. A Cyrill nem más, mint a «Csire» szónak elferditése, melyet különben a XIV. század közepében «Chura» alakban találunk:[2] atyjának neve Álmos helyes és vele összeköttetésben áll mindenesetre a helység neve is; de a «Marót» nemzetség homlokegyenes ellentétben áll az Ákos nemzetségtől való leszármaztatással. Itt csak a következő magyarázatnak van helye:

A krónika elbeszéli, hogy azok között, a kik 1132-ben az aradi gyülésen Borisz pártját fogták, az Ákos nemzetségből való *Majnald* is volt, kit vak Béla emberei akkor agyonütöttek. Ebből következtethető, hogy e Majnald előkelő ember volt és igy helyes uton járunk, ha az Ákossal együtt 1124-ben az országnagyok sorában szereplő *Magnold*-dal[1] azonositjuk. Már most világos, hogy esetleges utódai — bár Ákos-nembeliek — magukat hébe-korba Majnald-ivadékoknak nevezték és igy arra a következtetésre jutunk, hogy a Fejér-féle regestában a «*Morouth*» *név nem más, mint a* «*Moynolth*» *vagy* «*Magnold*» *név elferditése.*

b) *A gömörmegyei ág ősei.*

Ákos nb. Máté fiai Detre és Fülöp megkapják 1243 június 5-ikén a Gömörmegyében lévő Csetneket. Atyjukról nevén kivül mitsem tudunk. Detréről, ki a «kopasz» melléknevet is viseli, legyen e helyen csak annyi kiemelve, hogy fia Benedek, kitől a Csetnekiek és a pelsőczi Bebekek származnak, 1289-ben gömörmegyei szolgabiró, a mi abból következik, hogy vele együttesen ugyanakkor bizonyos Lukács is müködik, kiről feltételezhető, hogy unokafivére.

Kopasz Detrének Fülöp nevü fivérét, ki 1243-ban a csetneki adományozásban részes volt, egyenesen nem emlitik többé; valószinü azonban, hogy Gömörmegyének 1244-ben szereplő főispánjával, Fülöppel azonos.[2] Több fiut hagyott hátra maga után, de ezek közül csakis az egy Lukács ismeretes.

I. Lukácsról tudjuk, hogy 1261-ben fivérével Detrével az esztergomi káptalan előtt közös

[1] Fejér, II. k. 80., 88. l.; Knauz, I. k. 97. l.; Wenzel, I. k. 57. l.

[2] Anjoukori okmtár, V. k. 503. l.; Zichy okmtár, II. k. 575. l.

[1] Fejér, II. k. 80. l.

[2] Hazai okmtár, VIII. k. 44. l.

birtokait felosztotta;[1] 1262-ben *fivéreivel együtt* Szát nb. Jób pécsi püspök ellen bizonyos pert veszt el.[2] 1271-ben a Hanva nb. Hontnak gömörmegyei birtokügyében választott biró minőségében müködik;[3] 1272 június 14-ikén *fivéreivel együtt* Jób püspök ellen ujólag pervesztes lesz, a mit IV. László 1275-ben megerősit.[4] 1275-ben közbenjár a királynál, hogy a gömöri várhoz tartozó máléi jobbágyokat a nemesek sorába emelje.[5] 1282-ben a Zágráb nb. gömörmegyei birtokosoknak osztályozása alkalmával választott bíróként müködik,[6] mi annál jellemzőbb, a mennyiben az osztozkodók nagyatyja, Zágráb, 1244-ben Fülöp főispán mellett tanuként szerepelt. 1289 október 31-ikén előfordul megint egy Lukács, ki Gömörmegye alispánja mellett (szolga-) birói minőségben szerepel;[7] hogy e Lukács Ákos nb. ember, bizonyitja az, hogy mellette (Detre fia) Benedek müködik és hogy közbenjárásuk megint a Hanva nemzetség érdekében történik. Utoljára 1290 október 6-ikán akadunk reá, mely napon Sajóládi Domonkossal és másokkal választott biró minőségében Sajó-Németin halasztást ad.[8]

II. *Lukács*, kinek esetleges fivéreit nem ismerjük, 1334 április 3-ikán az alországbiró előtt Kopasz Detre unokájával ősi birtokaik ügyét rendezi;[9] de mivel az illető okirat sem birtokait, sem leszármazóit nem nevezi, nem is vagyunk azon helyzetben, hogy róla és esetleges utódairól egyebet mondhassunk. Úgy látszik azonban, hogy utódok hátrahagyása nélkül halt meg.

Fennebb láttuk, hogy több alkalommal volt szó Fülöp fia Lukács fivéreiről, a nélkül, hogy az illető források e fivérek neveit közölték volna 1282-ben azonban találjuk, hogy *Cselén* comes Fülöp fia Lukácscsal és másokkal együttesen a Zágráb-nembelieknek gömörmegyei birtokai ügyében választott biró minőségében szerepel;[10] 1332 április 24-ikén pedig olvassuk, hogy Ákos nb. Cselén fia Sándor borsodmegyei birtokos; találjuk továbbá, hogy Ákos nb. Cselén fia Sándor fia János és ennek fivérei gömör- és nógrádmegyei birtokosok, — és hogy Károly király az Ákos nb. Cselén fia Sándor fia Jánosnak többi között a gömörmegyei Somkutot, melyet 1243-ban Máté fiai Kopasz Detre és Fülöp kaptak és melyről Detrének és Fülöp fiainak a Szát nb. Jób püspök és ennek fivére javára 1258-ban le kellett mondaniok, megint adományozta.[1] Mindezek alapján tehát nagyon valószinü, *hogy az 1282-ben Gömörmegyében előforduló Cselén comes, a ki kétségkivül az Ákos nb. Méhi és karancsági Sági családok őse, Fülöpnek egyik fia és Lukácsnak egyik fivére.*

Cselén fia Sándor 1328-ban gömörmegyei szolgabiró.[2] Hogy három fia volt, tudjuk. Az egyik Miklós somogyi főesperes, kinek nyomaira 1333-tól 1350-ig akadunk;[3] a másik János, ki Szát nb. Feliczián merénylete alatt az eléggé ismert szerepet vitte; a harmadik «Ász» Jakab; tudjuk továbbá, hogy ezektől a Méhi és a karancsági Sági családok származtak, miért is e helyen Cselén fiutódairól nem szólunk; kevésbbé ismeretes azonban, hogy Sándornak még három leánya is volt.

1342 augusztus 21-ikén Sárosdi Maty fia Bálint neje, *Erzsébet* és *nővére*, Lénárd székesfejérvári vendég özvegye (utóbbi István nevü fia nevében is) kijelentik, hogy fivéreik, Miklós somogyi főesperes és János comes által mindennemű örökjogukra nézve kielégitve lettek.[4] 1357 április 27-ikén pedig arról értesülünk, hogy Sándor fia János, akkoron gimesi várnagy, a Nógrádmegyében fekvő hartyáni zálogos birtokának egy részét *nővérének* és ennek férjének, Lénárd fia Domonkosnak átengedte; Domonkos akkor már nem él, de van egy Domonkos nevü fia. E Lénárd fia Domonkos 1339 november 9-ikén Nógrádmegyének «judex capitaneus»-a. 1345 április 15-ikén pedig arról értesülünk, hogy néhai Domonkosnak, Lénárd fiának fia Domonkos és ennek leányai öt évvel ezelőtt szintén egy har-

[1] Anjoukori okmtár, III. k. 65. l.
[2] Wenzel, XI. k. 516. l,
[3] Hazai okmtár, VII. k. 131. l.
[4] Wenzel, XII. k, 48., 133. ll.
[5] U. ott 158. l.
[6] Hazai okmtár, VIII. k. 226. l.
[7] Hazai okmtár, VII. k. 208. l.
[8] Hazai okmtár, VII. k. 212. l.
[9] Anjoukori okmtár, III. k. 65. l.
[10] Hazai okmtár, VIII. k. 226. l.

[1] Wenzel, XII. k. 684. l.
[2] Anjoukori okmtár, V. k. 442. l
[3] Anjoukori okmtár, III. k. 16. l. Fejér, IX/I. k. 800. l.
[4] Anjoukori okmtár, IV. k. 255, 256. ll.

tyáni birtokot zálogba vettek, mely ügyben őket nagybátyjuk, Sándor fia János képviselte.[1]

2. Csák.

a) *István bán, udvarbiró és főispán.*

Az István nevü árpádkori országnagyoknak egyike 1231-től 1232-ig Biharmegye főispánja, mely minőségben 1235-ben megint átveszi a pohárnokmesteri hivatalt. II. András halála után már nem akadunk rá.

Ezenkivül ismerünk még egy István bánt, kinek neje 1231-ben Velek herczeg leánya és Miskócz nb. Bars comes nejének a nővére, mely utóbbi a bánné leányának, Annának különféle ruhát és értéktárgyat hagyományoz.

Csak 1243 január 29-ikén akadunk megint egy ily nevü országnagyra, amennyiben *Csák fia István* akkor szörényi bán.[2] Hogy a fennebbi kettőnek melyikével azonos, nem tudjuk; de ha az, akkor sokkal valószinübb, hogy pohárnokmester és bihari főispán volt.

1243 után sokáig mitsem hallunk felőle, mig csak 1257 október 18-ikán mint *Csanádmegyének főispánjára* bukkanunk reá.[3] Annak a bizonyitéka pedig, hogy tényleg ő vele van dolgunk, a következőben rejlik: Béla király nevezett napon a Bór-Kálán nb. Nána comesnek a Baranyamegyében lévő Sámod nevü helységére vonatkozó intézkedését helyben hagyván, a nevezett birtok és a hozzátartozó jószágok bejárásával a pécsi káptalan közremüködése mellett Istvánt, Csanádmegye főispánját bizza meg; már most feltünő, hogy a király ezzel nem valamely baranyamegyei embert bizott meg, hanem a Baranyától meglehetős távolságban fekvő Csanádmegyének főispánját hivta fel; de miután számtalan esetet ismerünk arra nézve, hogy hasonló eljárásoknál idegen főispánok is müködtek közre, ha a müködési hely megyéjében birtokoltak, tehát a határolandó birtok szomszédai voltak, Bélának e kirendelését egészen természetesnek találjuk, ha fontolóra vesszük, hogy István bánunk, a mint ezt alább bebizonyitjuk, Baranya- és a vele határos Somogymegyében birtokolt.

Miután 1257 után árpádkori csanádmegyei főispánt nem ismerünk, nem is mondhatjuk, hogy meddig maradt István Csanádmegye főispánja. 1258 szeptember 21-ikén ráakadunk mint Csák comes fia István bánra, ki nejét a Győr nb. István fia Konrád ellen személyesen képviseli. Győr nb. Both comesnek volt t. i. három leánya, kiknek egyike Éty fia Pál országbiróhoz, másika pedig a mi Istvánunkhoz ment férjhez. Nevezett évben fellépett azonban Győr nb. Konrád azon kivánságával, hogy Bothó leányai az ilsovai és rohochai birtokokat, mint őt illető ősi jószágokat neki visszaadják. Miután pedig az alperesek képviselői bebizonyitották, hogy ezek a nevezett birtokokat már harmincz év óta leánynegyedi jogczimen kezükben tartják, visszautasitotta Béla király a felperest.[1]

Miután Béla az itéletet Hidvégen kimondta és Hidvég nevü helységet úgy Baranya-, mint Somogymegyében találunk, miután továbbá tudjuk, hogy a Győr nemzetség e két megyében birtokolt és István bánt szintén ezeknek birtokosai sorában találjuk, majdnem biztossággal mondhatjuk, hogy Ilsova és Rohocha e két megyének egyikében feküdt. (L. alább a Győr nemzetségnél.)

Hogy István 1258-ban csak czimzetes bán, több mint valószinü; igaz ugyan, hogy 1243 után a legközelebbi szörényi bán 1262-ben bizonyos István, de ez azért nem lehetett Csák fia, mert ő István trónörökös embere, holott majd meglátjuk, hogy a mi Istvánunk az öreg királynak és nejének leghivebb pártfogója. Az 1262-ik évi szörényi bán kétségkivül Csák nb. Máté fia István, V. Istvánnak későbbi tárnokmestere.

Kétséget nem szenved, hogy István bánunk az öregebb és ifjabb király között kitört viszályok alatt IV. Bélának rendithetlen hive maradt és ennek kifolyásaként kell tekintenünk, hogy 1264 márczius 9-ikétől kezdve megint a tényleges országnagyok sorában találjuk. Nevezett naptól kezdve 1265 szeptember 9-ig ő Mária királyné udvarbirája és Vasmegye főispánja.[2]

[1] Anjoukori okmtár, III. k. 604. l., IV. k. 500. l. VI. k. 566. l.

[2] Wenzel, VII. k. 133. l.

[3] Wenzel, XI. k. 435. l.

[1] Wenzel, XI. k. 444. l.

[2] Hazai okmtár, VI. k. 132. l. (év nélkül); Wenzel,

Meddig maradt e megyének főispánja, nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy országbirói hivatalának fentartása mellett 1267 szeptember 15-ikétől 1269-ig Pozsonymegye főispáni székén találjuk,[1] mely minőségben 1269-ben (és nem 1264-ben, a mint ezt Hazai okmtár, VIII. k. 96. l. mondja) magyar sereg élén I. Uros István szerb királyt fogságba ejtette.

Béla halála után már nem találjuk Istvánt a tényleges országnagyok sorában; udvarbiró lett helyette bizonyos Farkas, Pozsonymegye főispánja lett Monoszló nb. Egyed, mindketten Istvánnak kipróbált hivei. István bán birtokaira húzódott vissza, hol 1276 előtt meg is halt.

Birtokviszonyaira nézve csak annyit tudunk, hogy 1268-ban a vasmegyei Pereszteg mellett feküdt Neszdint kapta;[2] de miután tudjuk, hogy a baranyamegyei Kórógyiakkal baja volt,[3] valószinübb, hogy Neszdin azonos a Kórógyiaknak Somogymegyében fekvő Nezde nevü birtokával. Tudjuk továbbá, hogy egyetlen ismert fia, *Imre* 1276 deczember 3-ikán, mint *Csák nb. István bán fia* Baranyamegyében fekvő Koromszó nevü örökölt birtokát a Kórógyiaknak eladta;[4] hogy ez esetben valóban István bán, volt országbiróval és Pozsonymegye főispánjával van dolgunk, bizonyitja épen azon körülmény, hogy atya és fiu a Kórógyiakkal érintkezésben állott.

Koromszói birtokosokat találunk még 1338-ban is, pl. Péter fia Mihály fiait Jánost és Istvánt, Imrének esetleges utódait pedig nem ismerjük.

Van azonban ránézve még következő megjegyzésem:

1272 november 17-ikétől 1273 május 29-ig Somogymegye főispáni székén bizonyos *Imre* ül,[5] kinek családi hovátartozandóságát a rendelkezésünkre álló kútfőkből, mert azok csak puszta nevét és főispáni állását emlitik, nem tudjuk meghatározni. Ha azonban fontolóra vesszük, hogy ez Imre 1272 november 17-ikén, tehát ugyanazon napon lett Somogymegye főispánja, a melyen Pál országbiró fia Miklós, ki V. István alatt nem kapott országos hivatalt, mint erdélyi vajda, megint a tényleges országnagyok sorába lépett, — hogy e Miklós Csák nb. Imrének az unokafivére (hisz tudjuk, hogy Csák nb. István bán neje Pál országbiró nejének a nővére), — hogy ez Imre somogyi és baranyai birtokos, akkor tekintettel még arra is, hogy ez időből egyetlen egy más Imrét sem ismerünk, kire a somogyi főispánság ráillene: azt hiszem helyes uton járunk, *ha Imre somogyi főispánban Csák nb. István bán fiára ismerünk.*

b) *János, Hontmegye főispánja.*

Az 1299[1] július 29-ikén kiállitott okiratban, melylyel az országgyülésen összegyült egyházi és világi országnagyok Morosini Albertnek a magyar honosságot szavazzák, többiek között «Joannes filius comes Vntensis»-t is emlitik. Ez mindeddig ismeretlen személy. Meghatározására pedig a következők szolgálnak:

Bizonyos Csák fia János 1265-ben birtokos a nógrádmegyei Kútásó mellett.[2] III. András trónraléptével Baranyamegye főispánja;[3] 1296 április 4-ikén az ország bárói sorában szerepel, anélkül, hogy a tőle elfoglalt hivatalt ismernők;[4] ugyanazon évi április 25-ikén megerősiti őt András király a neki már azelőtt adományozott, Hontmegyében fekvő Visk birtokában;[5] 1297-ben azt mondja róla a pápa (ki őt «Johannes Zat»-nak nevezi), hogy egynéhány főurral

II. k. 167. l. (év nélkül, de 1265-re teendő; czimei: banus, comes castriferrei, iudex curie domine regine); VIII. k. 169. l.; Zalai okmtár, I. k. 45. l.; Zichy okmtár, I. k. 18. l. (év nélkül, de 1264 augusztus 15-ikére teendő).

[1] Fejér, IV. k. 3., 386., 437. ll.; Hazai okltár, 55. l.; Hazai okmtár, VII. k. 118. l., VIII. k. 96. l. (tévesen 1264.); Wenzel, III. k. 157. l., VIII. k. 227., 235. ll.; Zalai okmtár, I. k. 51. l.

[2] Fejér, IV/III. k. 437. l.

[3] Hazai okltár, 55.

[4] Wenzel, IX. k. 163. l.

[5] Fejér, V/II. k. 49. l. Hazai okltár, 65. l.; Hazai okmtár, VI. k. 193. l., VII. k. 138., 141., 144. ll., VIII. k. 148.; Wenzel, IV. k. 2., 27. ll., IX. k. 2., 3., 5., 11., 16., 34. ll., XII. k. 71., 80. ll.; Zichy okmtár, I. k. 33. l.

[1] Fejér, VII/V. k. 502. l. és utána mások ez okiratot 1292-re teszik. Hogy e keltezés helytelen, már másutt bebizonyitottam; itt csak még egyszer akarom kiemelni, hogy tekintettel az országnagyok neveire és arra, hogy az 1298-ik évi országgyülésen a világi főrendek nem szerepeltek, jelen okmány keltezése megczáfolhatatlanul csakis 1299-re helyezendő.

[2] Wenzel, XI. k. 547. l.

[3] Wenzel, X. k. 415. l.

[4] Wenzel, XII. k. 585., 587. ll.

[5] Knauz, II. k. 387. l.

együtt a pannonhalmi apátságot megtámadta s kárositotta;[1] 1297 július 1-én királyi lovászmester.[2] III. András halála után cseh Venczel pártját fogta, ki őt 1303-ban Visk birtokában megerősiti; az illető okmány Csák nb. Csák fia Jánosnak mondja.[3] 1311 július 6-ikán országbiró,[4] de nemsokára átpártolt Trencsényi Mátéhoz, kinek oldalán életét bevégezte. Hütlenségbe esvén, Károly király összes birtokait elkobozta és azokat 1324-ben az osztrák Harsendorfer Volfingnak adományozta.[5]

Miután ezek között a hontmegyei Visken kivül még az ugyanazon megyében fekvő Pereszlént és Szemerédet is találjuk és miután nála azon valóban ritkaság számba menő jelenségre akadunk, hogy az összes róla szóló okiratok, kivétel nélkül, őt mindig «Csák fiá»-nak nevezik: azon körülmény, hogy az 1299-ik évi okirat egy «Joannes filius....» honti főispánról szól, holott az összes többi főispánokat csak puszta saját nevökkel, nem pedig atyjuk megjelölésével nevezi, döntő. *Az 1299-ik évi honti főispán ezek szerint nem más, mint Csák nb. Csák fia János.*

3. Csanád.

Véty udvarbiró-főispán és fia Tivadar nádor.

Tudvalevő dolog, hogy II. András király azon okirata, melylyel 1222-ben a németrendnek a Bárczaságot adományozta, a záradékában megnevezett országnagyok miatt diplomatikai curiosum számba megy; vannak benne oly országnagyok felsorolva, kikről Andrásnak ez időből származó számos egyéb okiratainak egyike sem tesz emlitést és ennek az lett a következménye, hogy némelyek ennek alapján még az okirat valódiságát is kétségbevonták.

E záradéknak beható magyarázata tudtommal eddig még nincsen adva s épen azért megkisérlem ezt a jelen sorokban.

Egyik kimagasló kutatónk többi között azt mondja, hogy nehezen elfogadható dolog, miszerint ez ismeretlen emberek csak efemer szerepet játszottak légyen. Ez állitásnak van ugyan némi jogosultsága, de nem áll ez az őt megelőző feltételezésre nézve. Ha itt valóban egész idegen, sem azelőtt sem azután elő nem forduló személyekkel volna dolgunk, akkor annak a feltételezése, hogy ama bizonyos országnagyok nevei az illető okmányban el vannak ferditve, szintén nyerne némi valószinüséget; miután azonban e személyek nem ismeretlenek, egész más magyarázatot kell keresnünk.

Tudjuk, hogy a II. András és fia Béla között kitört családi viszályok 1222-ben igen heveny alakot öltöttek, és hogy mint minden palotaviszálynál, az ország két pártra, az öreg és az ifjabb király hiveire oszlott, kik egymással a hatalom elnyeréséért harczoltak. Ez áramlatok legszembetünőbb képét nyerjük akkor, midőn a váltakozó szerencsével egymás ellen harczolók hatalomra jutását az 1221 és 1222-ik évben kormányra jutottak révén elemezzük.

1221 végén és 1222 kezdetén a kormány főemberei: Bór-Kálán nb. Bánk országbiró, Ampod fia Dénes tárnokmester, Kán nb. id. Siklósi Gyula királynéi udvarbiró, Szakállos Mika Biharmegye főispánja és Szát nb. Miklós nádor, tehát mindnyájan oly emberek, kik András halála után részint börtönnel, részint számüzetéssel lettek megbüntetve és kiknek egyike Bánk, Gertrud királyné, Béla anyjának meggyilkoltatása részesének tartatott; szóval az 1222-ik év első kormánya tiszta András-párti.

Ennek bukása után a következő listára akadunk és ez épen a kérdéses okirat záradékában előforduló kormány;

Nádor: *Wetich fia Tivadar;* országbiró: *Nána fia Pózsa;* Bácsmegye főispánja: *Miklós;* Pozsonymegye főispánja: *Tiborcz;* Abaujvármegye főispánja: *Mihály fia Márton;* Biharmegye főispánja: *Illés. Itt tehát már hiányzik Bánk, az András-féle irány legjellemzőbb alakja*, de e kormány csak igen rövid ideig tudta magát fentartani, mert tagjai sorában valószinüleg még az öreg király hivei tulsulyban voltak; félreállt és helyette még 1222 második felében oly kormánynak adott helyt, melyben már Tomaj nb. Dénes (IV. Bélának első nádora), mint lovászmester, Miska fia *Salomo* (Bélának 1213-ban mentője) mint szlavóniai bán, *Ratold nb. Gyula* (Bélának vajdája) mint bihari főispán és *Buzád-*

[1] Wenzel, X. k. 273. l.
[2] Wenzel, X. k. 264. l.
[3] Fejér, VIII/I. k. 115. l.
[4] Anjoukori okmtár, I. k. 231. l.
[5] Anjoukori okmtár, II. k. 115. l.

Hahót nb. Buzád (Bélának kisérője Ausztriában) mint Pozsonymegye főispánja helyt kaptak. E lista világosan és behatóan mutatja a még 1222-ben beállott rendszerváltozást. Nemcsak hogy Bélának leghivebb emberei helyet kaptak az uj kabinetben, de annak egyéb tagjai között (Kán nb. Gyula nádor, Batisz országbiró, Csák nb. Demeter tálnokmester, ifj. Siklósi Gyula pohárnokmester, Szát nb. Miklós királynéi udvarbiró,) egyetlen egy sem volt, ki Gertrud meggyilkoltatása által kompromittálva lett volna; ez nyilván a fuzió kabinetje; ebből tehát megmagyarázható, hogy Tivadar nádorsága 1222-ben efemer is lehetett.

Kabinetje emberei nem épen ismeretlen alakok. *Miklós* bácsmegyei főispánt — igaz — meg nem határozhatjuk ugyan, mert mellette akkoron még más Miklós nevü tisztviselők is szerepelnek, de alig szenvedhet kétséget, hogy Ugrin esztergomi érsek fivérével, Csák nb. Gedeczi Miklóssal azonos. *Tiborcz*, a pozsonyi főispán, azelőtt szolnoki és bodrogi főispán, 1206-ban királynéi udvarbiró és Fejérmegye főispánja, 1213-ban mosonymegyei főispán. *Illés*, a bihari főispán, biharmegyei birtokos, ki 1221-ben *Tiborczczal együtt* András királytól a várföldek birtokviszonyait megvizsgáló bizottság tagjává lett kinevezve. Mihály fia *Márton* úgy látszik már 1209-ben volt Abaujvármegye főispánja, biztossággal tudjuk, hogy 1223-ban Mosonymegye kormányzatát kapta.

Térjünk már most át a két főszemélyhez.

Ismerünk egy Tivadart, ki 1199-től 1200-ig Bodrogmegye főispánja, de 1200 után már nem szerepel és ennek következtében nem lehet nádorunkkal azonositni. De találjuk 1224-ben bihari 1225-ben mosonyi és 1233-ban abaujvári főispán minőségében. E szerint világos, hogy 1222 után még nem tünt el az országnagyok sorából. Már most az a kérdés, hogy honnan származott?

Bizonyos *Véty (= Weyceh)* 1199-ben Csanádmegye főispánja;[1] ugyanazon évben pedig királynéi udvarbiró s Nyitramegye főispánja, mely minőségben 1200-ig találjuk.[2] A Véty név (= Wechich = Wetich = Weyceh = Veyceh) valószinüleg a cseh Vojtech elferditése, mindenesetre pedig az okirattárainkban oly gyakran előforduló Wech, Weich, Wech módositása és akadunk erre valamint a Tivadar névre többi között az ősrégi, Dél-Magyarországban és Erdélyben birtokos Csanád nemzetségben is; igy pl. ismerjük 1256-ból Csanád nb. Tivadar fiát Ety-t (— Weyteh).[1] Annál világosabb és célunkhoz vezető nyomokat pedig a következőkben találunk:

A pécsi káptalan tanusitja 1255 márczius 15-ikén, hogy *Nána fia néhai Pózsa comes leánya Lucia, Csanád nb. Véty fia Véty özvegye* (relicta Wechsh filii Weich de genere Csanád) maga és fia, János nevében kinyilatkoztatja, hogy leánynegyedére, valamint anyjának, néhai Poch comes leánya, Erzsébetnek hozományi követeléseire nézve, elhalt atyjának, Pózsának fia Nána részéről teljesen ki lett elégitve.[2]

Miután most már tudjuk, hogy Véty fia Tivadar 1222-ben, midőn nádorságra jutott, országbiróul maga mellé Nána fia Pózsát vette, kézzel fogható, *hogy ezt azért tette, mert e Pózsának a leánya, Lucia, saját fivérének a neje, tehát sógornője volt.* De létezett a két nemzetség között már azelőtt is sógorsági kapocs, amennyiben Tivadar nádor rokona, *Csanád nb. Pongrácz, Bór-Kálán nb. Kálán pécsi püspök nővérét* (1183—1218) nőül vette.

Megkapjuk tehát a következő stemmatöredéket:

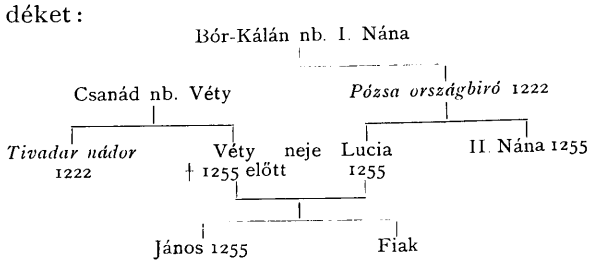

Ebből tehát következik, 1. hogy Tivadar nádor az ősrégi, tekintélyes és dusgazdag Csanád-nemzetség tagja, 2. hogy mert a Csanád-nemzetség Csanádmegyében számos birtoknak ura volt és 1199-ben Véty nevü csanádmegyei főispánra akadunk, ki 1199-től 1200-ig királynéi udvarbiró és Nyitramegye főispánja lett: *a nádor atyja e Vety udvarbiró főispánnal azonos.*

Pózsa országbiróról majd alább lesz szó.

[1] Hazai okmtár, V. k. 4. l.
[2] Hazai okmtár, II. k. 2. l.; Wenzel, XI. k. 73. l.

[1] Wenzel, VII. k. 431. l.
[2] Wenzel, VII. k. 412. l.

4. Gutkeled.

«*Fekete*» *Amádé utódai.*

A Gutkeled nemzetség egyik tagja, kiről csak azt tudjuk, hogy «Fekete» Amádénak hivták, Lothárd, Ampod és Amadé nevü fiukat hagyott hátra maga után, kik a Vasmegyében fekvő, a (felső-)lindvai várhoz tartozott lindvai földbirtokukat egyéb öröklött birtokaikkal együtt élvezték.[1]

Lothárd, ki 1265 július 22-ikén a szolgagyőri várhoz tartozott Bős és Aportsuka nevü birtokokat királyi adományozás utján kapta[2] és kinek nyomait 1274 május 31-ig követhetjük, *János* nevü fiut hagyott hátra maga után, ki legelőször 1319 szeptember 12-ikén merül fel és 1359-ben már nem él. E Jánostól származik a bősi és várkonyi Amadé család, melynek részletes története nem tartozik e sorok keretébe.

Ampod, kinek életéről mitsem tudunk, 1290-ben már nincs az élők között. Özvegye 1290 április 14-ikén még él. Bertalan nevü fián kivül egy «Finta» Ilona nevü leánya is volt, ki szintén 1290-ben szerepel. *Bertalan* 1292 május 1-én a biharmegyei Bagamér és Selind nevü birtokok résztulajdonosa. Fia *István*, kit már 1290-ben emlitenek, a Veszprémmegyében fekvő Marczaltőtől a *Marczalitői* nevet viseli; előfordul 1341-ig. Özvegye 1350 április 29-én még szerepel. Két fia van: *Péter* és *Miklós*, kik már 1346 április 21-én müködnek. Péter, ki 1376-ig szerepel, folytatta a családot. Özvegyével 1398 augusztus 8-ikán találkozunk. Két fia volt: *Egyed deák* és *János*, kiknek elseje a családot folytatja. Neje 1406-ban Apollónia, a Pécz nb. Tamás fia Miklós özvegye. Jánosnak a neje pedig 1418-ban Péczi Miklós leánya Dorottya.

Fekete Amadénak hasonnevü fia *II. Amadé* családjának kiváló tagja. 1271-ben a királyi bárók sorában emlittetik, a nélkül, hogy a tőle viselt hivatalt ismernők.[3] V. István halála után 1272 november 17-ikétől 1273 márczius 30-ikáig találjuk őt Vasmegye főispáni székén,[4] de alig szenvedhet kétséget, hogy még 1273 április havában is főispán volt, miután tudjuk, hogy a vasmegyeiekkel együtt magát akkor a csehek elleni hadjáratban kitüntette. Hogy már 1273 május 12-ikén Monoszló nb. Gergely a vasmegyei főispán, annak az a magyarázata, hogy e Gergely — mint alább látni fogjuk — Amadéval sógorságban állott és hogy ez utóbbi valószinüleg önkénytesen adott helyet az eddig kegyvesztett rokonnak, mert hogy Amadé az udvar kegyéből ki nem esett, bizonyitja IV. László, midőn neki IV. Béla, V. István és saját uralkodása alatt szerzett érdemeinek elismeréseül a Vasmegyében lévő (Felső-)*Lindva* nevü királyi várt 1275 deczember 10-ikén adományozta,[1] sőt azt is találjuk, hogy röviddel ez adományozás előtt, 1275 nyarán megint vasmegyei főispán,[2] 1276-ik év november havában Zalamegye főispánja.[3] Innen tul elvesztjük a nyomát. Hogy valamikor nádor lett volna, a mint ezt egy Anjoukori okmány állitja,[4] nincs bebizonyitva. Halálozási évét nem ismerjük.

1286 június 18-ikán arról értesülünk, hogy IV. László Amadé fia néhai Amadé hü szolgálatait tekintetbe vévén, ennek összes birtokait *özvegye* és árva gyermekei számára megerősiti.[5] Gyermekei közül azonban csak az egy Miklós ismeretes.

Özvegye még 1332 február 9-ikén életben van. Nevezett napon tanusitja a veszprémi püspök, hogy néhai Miklós bán anyja a somogymegyei Ság nevü birtokának plébánosát egyházából kikergette.[6]

Miklós legelőször 1292 május 1-én tünik fel, midőn rokonával, Ampod fia Bertalannal a biharmegyei Bagamér és Selind birtokokat határoltatja.[7] 1307-ben zalamegyei birtokos; 1310 május 5-ikén Héder nb. Henrik bánt képviseli bizonyos somogymegyei birtokügyben;[8] 1313-ban

[1] Anjoukori okmtár, VI. k. 172. l.
[2] Hazai okmtár. VIII. k. 98. l.
[3] Fejér, V/I. k. 156. l.
[4] Fejér, V/II. k. 49., 87. ll. (tévesen Domonkos). VII/III. k. 73. ll.; Hazai okltár, 66. l. Hazai okmtár, VI. k. 194. l., VII. k. 138. l., VIII. k. 149. l.; Wenzel, IX. k. 2., 3., 11. ll., XII. k. 71. l.
[1] Wenzel, XII. k. 143. l.
[2] Fejér, V/II. k. 209., (tévesen 1274) 259., 397. ll. (tévesen 1277.) Hazai okmtár, VI. k. 210. l., VIII. k. 179. l.
[3] Wenzel, XII. k. 174. l.
[4] Anjoukori okmtár, II. k. 77. l.
[5] Wenzel, IX. k. 443. l.
[6] Anjoukori okmtár, II. k. 580. l.
[7] Hazai okmtár, III. k. 41. l.
[8] Anjoukori okmtár, I. k. 139., 203. ll.

megkapja Monoszló nb. Egyedtől, rokonától, hagyományozás utján a Somogymegyében fekvő Ropolyt,[1] de miféle rokonságban álltak egymáshoz, nem tudjuk; a legnagyobb valószinüség a mellett szól, hogy Miklós anyja Egyednek a nővére, s igy volna magyarázható, hogy II. Amadé 1273-ban Egyed fivérének, Gergelynek, tehát sógorának helyet csinált. 1316 május 26-ikán már a királyi bárók sorában foglal helyet, de tisztségét nem ismerjük;[2] 1317 február 24-ikén megkapja a királytól a Somogymegyében lévő Berény, Dencs és Osztopán birtokokat; ugyanazon évi május 22-ikén Baranya- és Bácsmegye főispánja; 1318-ban Sopronmegye főispánja, mely minőségben a lázadó Güssingi Andrást legyőzte.[3] Ennek elismeréseül megkapta 1322-ben a szlavóniai báni méltóságot, melyet a soproni és komáromi főispánsággal együtt 1325 május 28-ig tartott.[4] Midőn Károly király 1323 márczius 29-ikén számára a somogymegyei birtokokról szóló adományát átirja, az adományos érdemei közül a következőket sorolja elő:

Kezdetben a Güssingiek hive volt, de azután ott hagyta őket és felkarolta a király ügyét; a macsói vár elfoglalására menesztett magyar hadseregnek a Száva folyónál az által tett nagy szolgálatot, hogy Uros szerb király embereit, kik a magyarok átmenetelét meg akarták akadályozni, megtámadta és ez által a sereg átkelését lehetővé tette; megtette aztán a magáét Macsó elfoglalásában is. Legyőzte a lázadó Güssingi András és osztrák társait, kik közül hat előkelő főtisztet (Stadeckert, Wildungsmauert és másokat) fogságba ejtett; Csák nb. Máté halála után ő volt az első, ki a lázadó területét átlépvén, még mielőtt a király odajött volna, Máté várait, Apponyt, Groghot, Privigyét és Bajmóczot saját erejéből elfoglalta.[5]

1325 május 28-ikán megkapja a királytól a Győrmegyében fekvő *ikrényi* birtokot és akkor ő tényleges bán, soproni és komáromi főispán.[6]

[1] Knauz, II. k. 677. l.

[2] Anjoukori okmtár, I. k. 395. l.

[3] Anjoukori okmtár, I. k. 395., 415., 428., 490., 627. ll. II. k. 77. l.

[4] Anjoukori okmtár, II. k. 8., 77., 93., 117. ll.; Hazai okmtár, III. k. 76. l.; Fejér, VIII/II. k. 324., 337., 565. ll. Soproni okmtár, I. k. 105. l.

[5] Anjoukori okmtár, II. k. 69. l.

[6] Fejér, VIII/II. k. 562., 565. ll.

Halála évét nem ismerjük, de miután biztosra vehetjük, hogy az érdemdus ember haláláig a tőle viselt hivatalok birtokában maradt és 1325 után többé rá nem akadunk, jogosan feltételezhetjük, hogy még 1325-ben meghalt.

Tekintélye oly nagy volt, hogy azt rokonaival szemben is érvényesitette. A családi birtokokat saját magának tartván, azoknak rengeteg jövedelmeit egymaga élvezte, mig Ampod és Lothard fiai csak Marczaltőt birták. Halála után az összes még fel nem osztott családi birtokok fiára *Miklósra* szálltak át, ki atyja tekintélyének oltalma alatt a felosztást szintén eltudta halasztani.

E Miklós zálogba veszi 1341 augusztus 16-ikán Hetesi Leo özvegyének a somogymegyei *Jnke* nevü faluban levő birtokrészét. 1343 október 6-ikán pedig a Gyovád nembeliektől *Paczcza* és *Dezseda* nevü somogymegyei birtokaikat száz márka denárért örök áron megveszi.[1] 1343 után elvész a nyoma.

Hogy fiatal korban meghalt, onnan következtetendő, hogy két zsengekoru fiut, *Jánost* és *Amadét* hagyott maga után és hogy özvegye, *Margit* még egyszer férjhez ment.[2]

Miután Lothárd unokái 1346 október 29-ikén az ellen tiltakoztak, hogy Miklós bán fiának, Miklósnak birtokai, melyeket még fel nem osztottak, Nagymartoni Pálnak adományoztassanak,[3] világos, hogy Miklós 1346-ban halt meg.

Margittal és kiskoru fiaival legelőször 1347 július 29-ikén találkozunk.[4] 1347 szeptember 29-ikén a zalamegyei letenyei vámot Béczi Mátyásnak engedik át.[5] 1348-ban — akkor már *Ropolyi Miklós* özvegye — bagaméri birtokát a váradi püspöknek engedi át, melyért a gömörmegyei Gyirmótot és a baranyamegyei Szentmiklóst kapja.[6] 1354-ben Margit már az Ákos nb. Miczk bán fia Ákosnak a neje, mire Ampod és Lothárd utódai Felső-Lindva felosztását kérték.[7]

János és Amadé 1354 után alig fordulnak elő. János 1356 május 1-én Németi nevü so-

[1] Anjoukori okmtár, IV. k. 125., 374. ll.

[2] Anjoukori okmtár, VI. k. 172. l.

[3] Hazai okmtár, I. k. 192. l.

[4] Anjoukori okmtár, V. k. 109. l.

[5] Zalai okmtár, I. k. 466. l.

[6] Fejér, IX/VI. k. 37., 38., 39. ll.

[7] Anjoukori okmtár, VI. k. 172. l.

mogymegyei birtokát Ságí deák Jánosnak engedi át,[1] de ez a róla szóló utolsó egyenes hir. Amadéról egyáltalában már mitsem hallunk. 1359 május 7-ikén pedig olvassuk,[2] hogy Miklós bán fia Miklós fia János magvaszakadta folytán birtokait Várkonyi János fiai kapták.

Fekete Amadé utódainak nemzedékrendje az eddigiek szerint tehát a következő:

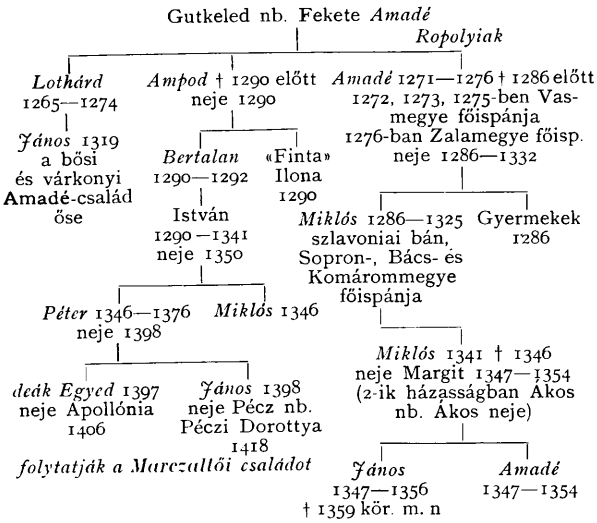

5. Győr.

a) *A Kéméndiek, Gyulaiak és Patfiak elei.*

Keszői[3] Simon krónikás mondja: «Ezután jöve be Lébényi Pót, kit más néven Ernistusnak neveztek. Ez sok vitézzel jött Magyarországba; tőle veszi eredetét Konrád, altenburgi gróf.»

Turóczi János krónikás másitotta e leszármaztatást, a mennyiben szerinte Altenburgi Konrád 1028 és 1030 között Magyarországban mint II. Konrád német király követe járt volna. Fia Erneszt, Magyarországban letelepedvén, Salamon és Gyécsa királyoknak követeként Henrik császárhoz és más uralkodókhoz járt, minek az lett a következménye, hogy a német »Bote« (=küldöncz, követ) mint »Both« hozzá és utódaira ragadt, melyből később a «Konth» név fejlődött.

Keszői Simon előadása hitelesebb, csakhogy belőle többet nem tudunk, mint azt, hogy az ő idejében élt Altenburgi Konrád egy jövevény nemzetség sarja, mert az Erneszt és Poth névnek összefüggését sehogy sem tudjuk kibetüzni. Biztossággal tudjuk, hogy Magyaróvári (=Ungarisch-Altenburg) Konrád a *Győr* nemzetség ivadéka s hogy Lébény tényleg e nemzetség birtoka volt. A mi a nemzetség nevét illeti, mondhatjuk, hogy annak Győr városához semmi köze nincs; a valószinüség a mellett szól, hogy neve (Geur, Jeur, Yeur) a György névvel valami összeköttetésben volt és hogy egyik legrégibb képviselője a német középkorban (de még ma is) divó «Botho» nevet viselte, melyet magyarosan Pot vagy Patnak vettek. Biztos továbbá, hogy a nemzetség legrégibb birtokai az ország nyugati részének két pontjára, Moson- és Somogymegyére mutatnak reá.

Úgy látszik azonban, hogy III. Istvánnak azon *Konrád* nevü nemese, ki 1172-ben a Győrmegyében fekvő Hecse, Sisó (ez mindenesetre a győrmegyei határon levő komárommegyei Csicsó) és Ménfő birtokokat a szentmártoni apátságnak adományozta,[1] szintén a Győr nemzetség tagja. Az adományozás idejében nejéről és neposairól szól.

A nemzetség legrégibb tagjai *I. Sándor* és *I. Szerafin*, kikről csak azt tudjuk, hogy a mosonmegyei *Lébény* tulajdonosai voltak. Egyenes utódaik — úgy látszik — nem voltak, mert Lébény haláluk után a koronára szállt, mely azt másoknak adományozta, kiktől vétel utján ismét másokra szállt, végre megint a koronára szállván, III. Béla és Imre király kezében maradt mindaddig, mig Imre a nemzetség néhány tagjának ujból vissza nem adta.[2]

E másik ágnak az őse bizonyos *István*, kiről nevén kivül mit sem tudunk, de kitől kezdve

[1] Anjoukori okmtár, VI. k. 450. l.

[2] Hazai okmtár, II. k. 104. l.

[3] Latinul «Simon de Keza», melynek alapján a krónikást «Kézai Simon»-nak nevezzük. Világos, hogy a «Keza« ez esetben a latinizált helységnévnek az ablativusa és hogy a «Keza» nem más, mint a számtalan, mai napság «Kesz» vagy «Keszi»-nek nevezett helységnek latinra forditása. Igen, csakhogy ezek a helységek a forrásokban kivétel nélkül «Kezeu» «Kezv» vagy «Kezw» alakban fordulnak elő és igy helyes kiejtésük szerint «Kesző»-nek veendők, miből viszont az következik, hogy «Kézai» helyett a krónikást «Keszői»-nek kell vennünk.

[1] Fejér, II. k. 186. l.

[2] Fejér, III/I. k. 59. l.

már szakadatlan genealogiai lánczolatot füzhetünk, Saul, (II.) Sándor, I. Csépán, I. Bothó és (I.) Mór nevü fiakat hagyott hátra maga után.

I. Saul, ki a papi pályára lépett, 1183-ban királyi főjegyző; 1188-tól 1190-ig csanádi püspök, 1192-től 1202-ig kalocsai érsek; 1188-ban mint választott csanádi püspök királyi jegyző is. Meghalt 1202-ben. Szeplőtlen életével annyira elnyerte az általános elismerést, hogy II. András róla 1208-ban mondja, hogy «szent és büntelen életének érdemei alapján Isten és emberek előtt érdemdus lőn». Érdemei mindenesetre előmozditották családjának előremenetelét, mert — mind majd meglátjuk — összes testvérei kiváló állásokat foglaltak el.

Sándor, ki a «*Kubech*» (Göbecs?) melléknevet is viselte, kiváló hadvezér volt és mint ilyen, részt vett azon hadjáratban, melyet Imre király 1202 őszén a bolgár uralkodó ellen a Morava mentében inditott.[1] Az itt kivivott érdemek elismeréseül megkapta Imrétől a Mosonmegyében fekvő Bán és Sásony nevü birtokokat. 1207-ben Mosonmegye főispánja,[2] mely minőségben Lébényben a Szent-Jakabról nevezett benczés apátságot kezdte alapitani, de az alapitás bevégezte előtt már 1207 és 1208 között halt meg, miután az alapitandó apátságnak fennebbi két birtokát hagyományozta. *Rajka* nevü mosonmegyei birtokát pedig, melyet II. Andrástól kapott, oldalrokonai nak hagyta. Fiai nem voltak.

Fivére *I. Csépán* 1199-től 1200-ig Sopronmegye főispánja;[3] 1200-tól 1202-ig nem akadunk rá mint országnagyra, minek valószinüleg az akkortájt Imre és András közt kitört viszályok voltak az oka; 1202-től 1204-ig azonban ismét Sopronmegye főispánja.[4] II. András trónraléptével megkapta 1205-ben a bácsmegyei főispánságot, mely minőségben 1206-ban a nádori méltóságot kapta. Mindkét állásban 1209-ig találjuk,[5] mely évben a Tomaj nb. Tiba keze által megöletett. Halálának közelebb részletei ismeretlenek. Tiba a büntetés elől Magyarországot elhagyta, mire birtokai Csépán fivérére, Bothóra szálltak, ki azoknak egyikét 1216-ban Tiba rokonának Petenek eladta.[1] Csépán szerzett birtokai közül a Mosonmegyében fekvő *Balogd* (=Pfingsmark) és *Szombathely* (=Fertőfő-Szombathely=Nezsider), továbbá a Pozsegamegyében feküdt *Lesnica* és *Racessan* ismeretesek, melyeket II. András adományozásából kapott; a két utóbbit a templomosoknak hagyományozta.[2]

Nejét nem ismerjük. A krónika mondja, hogy egy előkelő származásu magyar hölgy, kivel Meráni Bertold, Gertrud királyné fivére el volt jegyezve, Csépánnak a neje.

Egyetlen fiát ismerjük: *II. Csépánt*, kinek életéből csak annyit tudunk, hogy a Csák nb. Demeter (országbiró és tálnokmester) leányát nőül vette és hogy fiutódok hátrahagyása nélkül halt meg. 1232-ben tanusitja t. i. a budai káptalan, hogy azon 600 márkát, melyet Demeter veje érdekében kiadott, annak rokonai István és Bothó visszafizették, a mennyiben Mosonmegyében fekvő csunyi (=schandorfi) birtokukat felperesnek átengedték.[3]

I. Bothó 1199- és 1201-ben mosoni, 1203-ban temesi, 1205-ben pozsonyi, 1206 óta megint mosoni főispán; 1209-ben követi I. Csépánt a nádorságban és a mosoni főispánságban, mely két állást 1212-ig tartott és mely alatt 1211-ben a Halics ellen vonult magyar hadseregnek fővezére volt; 1213-ban kevei főispán. Utoljára ráakadunk 1217-ben, midőn a heiligenkreuzi apátságot mint királyi pristaldus a legéntói birtokba statuál.[4]

1221-ben megjelenik Bothó nevű fia a győri káptalan előtt és előadja, hogy atyja az ausztriai szentkereszti apátságnak, *melynek confratere volt*, a Nyulas melleti Sásonyban őt illető birtokrészt hagyományozta.[5] Úgy látszik tehát, hogy 1221 táján halt meg.[6]

1208-ban I. Csépánnal és István nevü unoka-

[1] Fejér, III/I. k. 62. l. V. ö. Pauler, a magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt, II. k. 32. l.

[2] Fejér, III/I. k. 47. l.; Wenzel, VI. k. 315. l.

[3] Fejér, II. k. 348., 365. ll.; Hazai okmtár, II. k. 2. l., V. k. 4. l.; Knauz, I. k. 161. i.; Wenzel, XI. k. 73. l.

[4] Fejér, V/I. k. 293. l.; Soproni okmtár, I. k. 6. l.; Wenzel, I. k. 92. l.

[5] Fejér, III/I. k. 47., 59. ll., III/II. k. 467. l.; VII/I. k. 193. l. (kelet nélkül); Knauz, I. k. 194. l.; Wenzel, I. k. 98. l., VI. k. 315., 320., 325., 334. ll., XI. k. 106. l. Zimmermann-Werner, I. k. 10. l.

[1] Hazai okmtár, VI. k. 11. l.

[2] Wenzel, VI. k. 333. l., XI. k. 105. l.

[3] Wenzel, VI. k. 509. l.

[4] Fejér, III/I. k. 207. l.

[5] Wenzel, I. k 182. l.

[6] Nevét a Mosonmegyében még most is létező Pocz-

öcscsével együttesen a lébényi apátságnak Sándortól kezdeményezett alapitását bevégezte; ugyane tájt Rómába utazott.[1] Ugyanazon évben megkapja András királytól a Mosonmegyében fekvő *Chof* nevü birtokot,[2] az osztrák-magyar határon a Sár folyó mentén. Éppen e fekvése miatt s azért, mert «Csof» vagy «Csuffalva» nevü helységet Mosonmegyében nem találunk, az 1208 évi «Chof»-ot a jelenleg Ausztriában fekvő *Hof*-fal veszem azonosnak, mely pl. 1233-ban «*Hubi*» néven Bothó nádor fia tulajdonát képezi. 1209-ben megveszi a Gáta és Felzurány mellett fekvő *Csalló*-t.[3] 1210-ben megkapja András királytól a győri várból kihasitott *Ujfalu*-t, az ugyanazon várhoz tartozó *Novák*ot és a mosonyi várhoz tartozó *Réti* és *Kemnye* nevü birtokokat.[4] Feleségét nem ismerjük. Tudjuk azonban, hogy 1214-ben a mosonyi várjobbágyoktól a mosonmegyei *Nyulas*-on néhány telket vásárolt.[5]

Gyermekei közül egy fiut, II. Bothót és három leányt ismerünk. Igaz ugyan, hogy a győri káptalan 1221-ben, midőn az ausztriai apátságnak tett alapitványáról bizonyságot tesz, Bothó *fiairól* is tesz említést, de mi csak egyet ismerünk és úgy látszik, hogy fiai vagy utódok hátrahagyása nélkül haltak meg, vagy hogy a káptalan a többesszámot csak megszokásból használta.

Egyik leánya *Erzsébet*, a *Bór-Kálán nb.* Nána fia *Pózsá*-hoz ment férjhez, ki 1222-ben országbiró lett. Erzsébet 1255 előtt halt meg, mire férje Héder nb. Héder leányával második házasságra lépett. Erzsébettől született neki Nána nevü fia és Lucia nevü leánya, ki Csanád nb. Véty-nek a neje.[6]

Egy másik leánya *Éty fia Pálhoz* ment férjhez, ki később országbiró, Fejér és Zalamegyének főispánja lett. Nővére pedig Csák nb. *István*-nak a neje, ki az évek folytán szörényi bán, csanádi főispán, királynéi udvarbiró, Vas- és Pozsonymegyének főispánja lett.

1258-ban fellépett Bothó nádor unokaöcscsének fia, Óvári Konrád azon kivánságával, hogy a nádor e két leánya ilsovai és rohochai birtokukat[1] mint őt illető örökös jószágot neki visszaadják. Miután azonban István bán, mint nejének képviselője, Miklós fia Aba és Achilles fia Mátyás (valószinüleg a baranyamegyei Okori család tagja) a másik alperes képviseletében kimutatták, hogy nevezett nők a vitás birtokokat már 30 év (tehát 1228) óta leánynegyedi illetőség czimén kezükben tartják, Béla király felperest 1258 szeptember 21-ikén kelt itélete alapján pervesztesnek nyilvánitotta.[2]

II. Bothó, ki 1221-ben atyjának alapitványáról bizonyságot tesz, csak birtokos minőségében szerepel. 1231-ben tanuságot tesz arról, hogy néhai atyja egy mosonyi kúriát a lébényi apátságnak adományozott.[3] 1232-ben pöre volt bizonyos Móricz fia Péterrel, ki azt állitotta, hogy Bothó Ausztriából segitségére jött emberekkel pordányi várát (Sopronmegyében) megrohanta. Bothó bebizonyitotta ártatlanságát, mire őt a király nevezett évi november 18-ikán felmentette; Péter úgy boszulta meg magát, hogy Bothónak mosonmegyei (jelenleg Ausztriában fekvő) *hofi* és *mannesdorfi* birtokait pusztitotta, minek következtében 1233-ban 200 márka birságra elmarasztaltatott.[4] 1232-ben még azt is olvassuk róla, hogy rokonával, Istvánnal együttesen Csák nb. Demeter követelését (l. f.) kielégitette. 1233 után már nem akadunk nyomára. Hogy egyenes utódok hátrahagyása nélkül halt meg, bizonyitja azon körülmény, hogy rokona Konrád 1258-ban a Bothó nádor leányainak leánynegyed czimén kiadott birtokokat visszakövetelt. Valószinü az is, hogy az, a mit Béla király 1240-ben Bothó nádorról mond, nem a nádorra, hanem fiára vonatkozik. Azt mondja t. i. hogy Bothó nádor Sásony harmadrészét a

Neusiedel és Pátfalu nevü helységek őrizték meg. Az előbbi nem más mint a német Poth's Neusiedel = Pothnak a Nezsiderje.

[1] Hazai okmtár, VI. k. 8. l.
[2] Wenzel, VI. k. 324. l.
[3] Wenzel, VI. k. 334, l.
[4] Wenzel. VI. k. 334., 341. ll.
[5] Fejér, III/1. k. 101. l.; Wenzel, VI. k. 372, ll.
[6] Wenzel, VII. k. 412. l.

[1] A legnagyobb valószinüség a mellett szól, hogy e két helység a baranyamegyei (most verőczemegyei) matucsinai vár tartozékaihoz tartozott. Találunk ugyanis 1472-ben egy Jalsavafolyást és 1489-ben egy (úgylátszik elferditett) Rokovicz nevü helységet Baranyamegyében; mindketten a matucsinai vár tartozéka; (v. ö. Csánki II. k. 493. és 520. l.) Lásd különben még a függeléket.
[2] Wenzel, XI. k. 444. l.
[3] Wenzel, VI. k. 496. l.
[4] Wenzel, VI. k. 506., 529. l.

Fertő melletti földdel az ausztriai szent-kereszti apátságnak, a birtok két más harmadrészét pedig unokaöcscsének, Istvánnak hagyományozta.[1] Már most feltünő, hogy a nádor, miután fia volt, e birtokot nem ennek, hanem fivére fiának hagyta; a nagyobb valószinüség tehát a mellett szól, hogy itt II. Bothóról van szó.

Miután már most látjuk, hogy Csépán és Bothó utódai már az első nemzedékben kihaltak, jogosan kimondhatjuk, hogy a nemzetségnek ezen ága *I. Mór* utódjaiban találta későbbi képviselőit.

I. Mór a nemzetség Somogymegyében lévő birtokain tartózkodhatott,[2] mert Somogymegyében találjuk. Miután pedig tudjuk, hogy a szlavóniai bánok többnyire a drávavidéki megyékben, különösen Somogy- és Baranyamegyében birtokoltak, biztosra vehetjük, hogy azon Mór ispán, ki 1181 február havában «az egész tengermellék szorgos gondviselője» és III. Béla parancsából Zárában biráskodott,[3] nem más, mint Győr nb. I. István fia I. Mór.

1193-ban a somogymegyei Besenyő táján birtokos;[4] azontul nem akadunk többé nyomára, 1208-ban már nem élt.

Egyetlen ismert fia, *II. István* 1208-ban merül fel, midőn Bothó és Csépán nevü nagybátyáival együttesen a lébényi apátság alapitását II. Andrással megerősitteti. 1232-ben II. Bothóval együttesen Csák nb. Demeter követeléseit elégiti ki. 1239-ben már nem élt. Két fia volt: II. Mór és I. Konrád.

II. Mór 1239-ben merül fel legelőször, midőn fivérével együttesen sásonyi birtokát az ausztriai szent-kereszti apátságnak adományozta.[5] 1247-ben Baranyamegyében fekvő Saulfölde nevü ősi birtokát Fábián fiainak Marczell és Andrásnak, hü szolgálatainak elismeréseül adományozza,[6] de ez a róla szóló utolsó hir.

1252-ben már nem él. Nevezett évben tanusitja a győri káptalan, hogy Vekhard leánya, István fia Mór özvegye, jelenleg Héder nb. Dénes fia Hedrik neje, az atyjától Mórhoz vitt menyasszonyi hozományért, Mór fivére Konrádtól 20 márkával, (a jelenleg Pozsonymegyében fekvő) *Zselyi* nevü földdel és több szolgával ki lett elégitve;[1] ebből pedig kézzelfoghatólag kiderül, hogy II. Mórnak fiutódai nem voltak.

II. Mór halála után I. István utódaiból már csak az egy *I. Konrád* volt hátra, kire tehát a nemzetség ez ágának összes birtokai rászálltak. Hatalmas főur, ki vagyonának és hatalmának öntudatában életének nagy részét hatalmaskodásokkal és pörökkel töltötte, belenyult azonban az ország ügyeinek folyásába is.

Felmerül 1239-ben és 1247-ig mindig csak fivérével együtt tesznek róla emlitést. 1252 óta ő a család egyetlen képviselője. Viselt-e ez időben országos hivatalt? nem tudjuk; tény, hogy IV. Béla királynak kegyében állt, mert 1257 szeptember 9-ikén arról értesülünk, hogy a zseliczi Szent-Jakab-monostor népeitől szedendő s a királyi pénztárba folyó összes adókat neki, a monostor kegyurának adományozta.[2] De a viszonyok nem sokára megváltoztak. 1260-ban királyi pohárnokmester volt, mely minőségben felségsértést követett el, a mennyiben Ottokár cseh király osztrák seregét Mosonmegyén keresztül bocsátotta, ennek segitségével magyar földet pusztitott, hamis pénzgyártásra adta magát és magyar birtokait Ottokártól hübérként átvette. Büntetésül elvette tőle Béla összes mosony- és pozsonymegyei birtokait, köztük *Magyaróvárt* és a lébényi apátság kegyuraságát. Konrád, hogy elvesztett birtokait visszakapja, már most István trónörökös karjaiba dőlt, ki atyjával kibékülvén, keresztülvitte, hogy Konrád 1263 végén az azalatt Aba nb. Lőrincz tálnokmesternek adományozott birtokokat visszakapta.[3] 1266-ban meg-

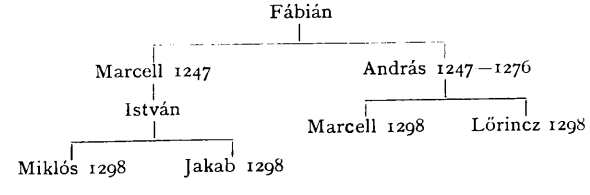

[1] Fejér, IV/I. k. 197. ll.

[2] Több mint valószinü, hogy azon *Both*, ki 1193-ban (Knauz, I. k. 143. l.) Segesd és Sarkad táján birtokolt, Mór fivérével, Bothó nádorral azonos.

[3] Kukuljevic, Cod. dipl. Croat, II. k. 117., 118. ll.

[4] Knauz, I. k. 144. l.

[5] Wenzel, II. k. 98. l.

[6] Wenzel, VII. k. 247. l. Az illetők utódait a következő nemzedék-töredék ábrázolja:

[1] Hazai okmtár, VI. k. 75. l.

[2] Fejér, VII/V. k. 322. ll.

[3] Wenzel, VIII, k. 51. l.

veszi a Mosonmegyében feküdt *Csernye* birtokot;[1] vissza is kapta lassanként az egyéb tőle elidegenitett birtokot, pl. Alsásonyt, melyet Béla király, *midőn ennek követségében egyszer István trónörököshöz utazott* és ennél hosszabb ideig tartortózkodott, Czekény mosonyi alispán fiainak, Bálint és Balázsnak adott és Fertőfő-Szombathelyt, melyet Béla a mosonyi várhoz visszafoglalt vala.[2] Bélával történt kibékülése után — úgy látszik — már nem viselt közhivatalt; a róla szóló okiratok mindig csak birtokviszonyairól szólnak.

1272 április 2-ikán megerősiti őt V. István a baranyamegyei *Kopács* és a mosonmegyei *Novák* birtokában, melyeket még Bothó nádor (utóbbit 1210-ben; Wenzel, VI. k. 342. l.) kapott és mely utóbbit Béla király akkor, midőn Istvánhoz átpártolt, tőle elvett vala.[3]

István halála után birtokperei nagy sora veszi kezdetét. 1273 szeptember 1-én történt, hogy Osl nb. Herbert *potfalvi* birtokát megrohanta és ottan nagy kárt okozott;[4] 1276-ban pöre van a Kán nb. Gyula fia Siklósi Miklós ellen a baranyamegyei *Zethke* miatt;[5] ugyanazon évben a zseliczi apáttal a somogymegyei *Basal* birtok határjárására nézve egyezkedik;[6] 1279 január 20-ikán megkapja a Buzát-Hahót nb. Herbertnek Vasmegyében fekvő *páczodi* jószágát, mert Herbert egyik birtokát pusztitotta;[1] 1282 április 25-ikén parancsolja Habsburgi Albert, Ausztria és Styria kormányzója Stadecker nevü emberének, hogy Altenburgi Konrádnak a tőle jogtalanul elfoglalt *Nezsidert* visszaadja;[2] 1279-ben visszaszerzi a Mosonmegyében fekvő *gesztenczei* és *városbalogdi* birtokokat,[3] miről alább lesz szó; 1282-ben megkapja IV. Lászlótól a mosonyi királyi vám egy részét, mert az ország nyugati határán fekvő egyik birtokán oly erődöt épitett,[4] mely a határt az osztrák megrohanások ellen védelmezte,[2] mely utóbbi körülménynyel mindenesetre az osztrák Stadecker esete összefüggésben volt; ugyanazon évi november 6-ikán elmarasztalják Lőrincz volt nádor fiát, Keményt, hogy Óvári Konrádnak és fiának *Jakabnak* 300 márkát fizessen, melynek biztositékául Keménynek egynéhány baranyamegyei birtokát felperesek javára lefoglalták;[5] 1284 február 6-ikán visszakapja királyi parancs folytán Mosonmegyében fekvő nováki birtokát, melyet Héder nb. Hedrik fia János haláláig erőszakosan lefoglalva tartott;[6] ugyanazon évi augusztus 30-ikán visszakapta a Somogymegyében feküdt és mások által elfoglalt *gyarmati* birtokát.[7] 1288-ban két elzálogositott birtokát, a veszprémi *Patvásárát* (a mai Papvásárja puszta) és a zalai *Nosztrej*-t (a mai Nosztor puszta) mely utóbbi már 1208-ban a család birtokában volt, visszaakarta váltani, de mivel Péter veszprémi püspök emberei a kitüzött határnapon meg nem jelentek, az ügyet elhalasztották. Péter meghalt, mire az ügy utódjának, Rád nb. Benedek püspök kezébe került, ki alatt 1290 október 10-ikén ujabb tárgyalásra utasittatott.[8] 1290 táján meg-

[1] Wenzel, VIII. k. 157. l.

[2] Wenzel, VII. k. 1. l. és Hazai okmtár, VI. k. 160. l., VII. k. 134. l., mely utóbbinak rubruma a keltet tévesen 1271 körüli időre teszi. Wenzelből (X. k. 452 l.) tudjuk, hogy Alsásonyt miképen vesztette el Konrád, de azt is, hogy még Béla visszaadta neki; a Hazai okmtárból (VII. k. 134. l.) pedig hogy Szát nb. Konrád győri főispán, ki a hatvanas évek közepén hivataloskodott, az ügy megvizsgálásával volt megbizva, miből tehát következik, hogy a visszadás még a hatvanas években történt.

[3] Wenzel, VIII. k. 419., 421. ll. (mindkét okirat kelet nélkül.)

[4] Wenzel, XII. k. 696. l. A birtok eredetileg néhány besenyő tulajdona volt, kiknek magvaszakadtán András király egy részét Bothó nádornak, másik részét a nádor hű emberének, Rátnak adta. Eredeti neve Chedusföld vagy *Lod ... földe* volt, melyet Rát később *Potfalvára* változtatott; ma Pátfalu = Prodesdorf (Wenzel, X. k. 454. l.)

[5] Hazai okmtár, VI. k. 162. l., kelet nélkül. A keltezés azon alapszik, hogy az okmányban megnevezett Ladi Albert, Okori Achilles 1276-ban emlittetnek. (Wenzel X. k. 455. l., XII. k. 186. l.)

[6] Wenzel, X. k. 432. l., kelet nélkül; a keltezés az előbbiben előadottakon alapszik.

[1] Hazai okmtár, VI. k. 229. l.

[2] Hazai okmtár, VI. k. 464. l., év nélkül. A keltezés azon alapszik, hogy Habsburgi Albert csak 1281 májusában lett kormányzó és 1282 végén már Ausztria uralkodója.

[3] Hazai okmtár, VI. k. 251. l.

[4] Wenzel, XII. k. 355. l.

[5] Wenzel, XII. k. 372. l.

[6] Hazai okmtár, VI. k, 301. l. E János kétségkivül azon Hedriknek a fia, ki 1252-ben II. Mór özvegyének második férje volt.

[7] Hazai okmtár, VI. k. 357. l. (év nélkül, de mivel IV. László 1284-ben az országgyülés miatt több hónapig Szegeden tartózkodott, 1284-re helyezendő.

[8] Wenzel, X. k. 459. l., XII. k. 474. l.; v. ö. Zalai okmtár, I. k. 85. l.

erősiti őt László király a győrmegyei *szentmártoni* és *serki* birtokban, melyet Kis Herbert mosonyi polgártól szerzett; 1295-ben a baranyamegyei Németieken ejtett erőszakoskodások fejében pénzbirságot fizet, de ugyanazon évi november 8-ikán visszakapja a baranyamegyei *Geresd*-et, melyet András király másnak adott;[1] ugyanazon (1295.) évi november havában *Olaszi*, *Hasságy* és *Heder* (a mai Hidár) nevü baranyamegyei birtokai közt *Szentaga* nevü birtokából bizonyos részt a tőle alapitott szentlászlói páloskolostornak adományoz.[2] 1296-ban megujult a Lőrincz nádor fia Keménynyel már évek előtt kezdett czivakodása; ez alkalommal Kemény Konrádnak *Kéménd*, *Lak*, *Gyula*, *Hasságy*, *Palkonya*, *Gerecz* (*2*), *Csér*, *Kátoly*, *Petre*, *Balogd*, *Gönczel* és *Toposz* nevü baranyamegyei birtokain garázdálkodott.[3]

1296-ban somogymegyei gyarmati birtokát Dezső nevü rokonának adja el; 1298-ban a baranyamegyei *Saulfölde* nevü birtokát azon Marczell és András utódainak engedi át, kik ennek egy részét II. Mórtól már 1247-ben kapták;[4] 1299-ben beiktatják őt Lőrincz nádor fia Keménynek Baranyamegyében fekvő permányi birtokába.[5]

Egyéb birtokviszonyaira nézve még a következők emelendők ki:

1. 1298 vagy 1299 július 11-ikén a pesti országgyülésen arról panaszkodik, hogy Nána fia János a somogymegyei *nágócsi* birtokát feldulta.[6]

2. Gesztenczére nézve egy, Jakab nevü fiához intézett és egynéhány mosonymegyei birtokának megszerzésére vonatkozó kelet nélküli levelében azt mondja, hogy vele együtt *Szentiványt* is megszerezte; Szentiván különben is *Szombathelylyel* (Gönczel mellett Csépán nevü nagyatyjának lett adományozva; világos azonban, hogy itt csak I. Csépán nádorról lehet szó, mert Konrád nagyatyja nem Csépán, hanem I. Mór.

3. *Rosenfeld* ősi birtoka, mely Szát nb. Miklós nádor idejében elidegenittetett; atyja (II. István) azonban visszaszerezte.

4. *Secundus-Teleki* ősi birtoka, melyen valamikor Secundus fia Tivadar nevü tisztje élt és örökös hátrahagyása nélkül meghalt.

5. *Szentmárton* Izsó mosonyi várjobbágyé, *Serk* pedig mosonyi várföld volt. Birtokosainak magvaszakadása után Béla király mindkettőt Herbertnek és Gosza nevü vejének adta, kitől ő a király beleegyezésével vásárolta.[1]

1302 november 11-ikén már nem él.

Özvegye, kinek nevét nem ismerjük, 1302 november 11-ikén emlittetik.[2]

Két fia volt: Jakab és III. István és két leánya, kiknek egyike Katalin.

Névleg ismeretlen *leánya* Sinister (Balog) Miklós volt tálnokmester fiához, Györgyhez ment férjhez, de többet nem tudunk felőle mint azt, hogy Stefánia nevü leányt szült, ki 1302-ben Osl nb. Beled fia Miklósnak az özvegye.[3]

Katalin már 1313 július 3-ikán *Ratold nb. Kővágóörsi Miksának* a neje; de úgy látszik, hogy már 1302 november 11-ikén is az volt, mert Miksa e napon kijelenti, hogy Óvári Konrád fia Jakab ellen sem Konrád özvegyét, sem ifjabbik fiát nem fogja képviselni. 1313 július 3-ikán Katának pöre volt fivérével Jakabbal, melyet az alperes meg nem jelenése miatt elhalasztottak; a pör, mely Katának leánynegyede és anyjának hozománya körül forgott, egészen 1315 január 17-ikéig huzódott a nélkül, hogy közelebb mozzanatait ismernők.[4]

III. István, kit 1302 november 11-ikén először emlitenek, 1305-ben fivérével együtt a baranyamegyei Bodmériekkel egyezkedik; 1313 november 30-ikán arról értesülünk, hogy a fivérek atyai birtokaikat még fel nem osztották és hogy István haraggal telve bátyját elhagyta; utoljára

[1] Wenzel, X. k. 186. l., XII. k. 577. l.

[2] Hazai okmtár, VIII. k. 356., 360. ll. Bár az adománylevelet még pohárnokmesteri pecsétjével ellátja, mégis kérdés, vajjon 1295-ben e méltóságot viselte-e? valószinübb, hogy még 1260-ik évi pecsétjét használta, mely évben még pohárnokmester volt.

[3] Hazai okmtár, VII. k. 250. l.; Wenzel, X. k. 211., 212. ll.

[4] Wenzel, XII. k. 624. l.

[5] Hazai okmtár, VI. k. 450. l. v. ö. Wenzel, XII. k. 642. l.

[6] Wenzel, X. k. 458. l.

[1] Wenzel, X. k. 452—454. ll. A levél mindenesetre 1279 után lett irva. V. ö. Wenzel, XI. k. 605. és XII. k. 493. l.

[2] Hazai okmtár, VII. k. 346. l.

[3] Anjoukori okmtár, I. k. 35., 37. ll.

[4] Anjoukori okmtár, I. k. 318., 325., 327., 336., 377. ll Hazai okmtár, VII. k. 346. l.

emlitik 1314 márczius 29-ikén.[1] Esetleges utódaira az eddig közzétett kutfőkben nem akadtam.

I. Jakab, ki 1282 november 6-ikán merül fel, 1285-ben Lőrincz nádor fia Keménynyel a *Kiskéménd* és *Gyula* nevü birtokain utóbbi által elkövetett károsodás ügyében egyezkedik. Az ellenségeskedések nagy mérvüek lehettek, mert Jakab ellenfelének fogságába is került, melyből csak száz márka váltságdij mellett tudott kiszabadulni. 1288-ban megveszi Baranyamegyében a *hazugdi* birtokot. 1290 október 10-ikén Mosonymegye főispánja; 1299-ben ő is a zseliczi monostor kegyura.[2] Nővérével Katalinnal folyt pörét már ismerjük.

1311 július 6-ikán «*Hasságyi*» néven szerepel;[3] 1314 július 25-ikén még él; 1315 január 13-ikán azonban már csak fiai emlittetnek, kik atyjuk pörét — bár még zsenge koruak voltak — átvették. Ebből tehát következik, hogy Jakab 1314 végén meghalt.[4]

Neje *Ilona*, a *Kán nb. Siklósi Miklós leánya* 1336 április 29-ikén az atyai birtokból neki járó leánynegyedét öregebb fiára ruházza át.[5] Miután Óvári Konrád 1298 május 24-ikén Siklósi Miklós fiatal fiát Gyulát, Ilona fivérét rokonának (cognatus) nevezi,[6] biztosra vehetjük, hogy fia Jakab akkor már Ilonának férje volt.

I. Jakab egy *Csála* nevü leányt és *I. Miklós* és *II. Konrád* nevü fiukat hagyott hátra maga után.

Egy Fejérnél közölt oklevél szerint a zseliczi monostor apátja 1320-ban arról tanuskodik, hogy Miklós mester és fiai: Konrád és *Noe* ez évben monostornak bizonyos szabadalmakat adtak.[7] Úgy látszik, hogy ez adat téves. Igaz ugyan, hogy Miklós és fiai Konrád és Noe itt a monostor kegyuraiként szerepelnek, de azokat egyetlen egy más forrás sem ismeri. Valószinü, hogy itt Jakabnak Miklós és Konrád nevü fiairól van szó.

[1] Anjoukori okmtár, I. k. 336. l.

[2] Wenzel, IX. k. 435. l., X. k. 452., 459. ll., XII. k. 372., 476., 577. ll.; Hazai okmtár, VI. k. 338. l. v. ö. Fejér, VI/II. k. 233. ll.

[3] Anjoukori okmtár, I. k. 231. l.

[4] Anjoukori okmtár, I. k. 354., 377. ll.

[5] Anjoukori okmtár, III. k. 274. ll.

[6] Wenzel, XII. k. 624. l.

[7] VIII/II. k. 275. l.

Csála alig volt hét éves, midőn a szerecsen származásu Hajsza, Misza nádor fivére akkor, midőn III. András utolsó éveiben (1298—1300) Baranyamegyében hatalmaskodott, őt a gyermekkorát élő Jakabbal, Misza nádor fiával erőszakosan eljegyezte. Ez az eljegyzés perre adott okot.

Az esztergomi érsek 1318 augusztus 25-ikén felhatalmazta a pécsi püspököt, hogy — mert az eljegyzés Csála szüleinek beleegyezése nélkül, Hajsza kényszeritésére jött létre — Csálának engedélyt adjon rá, hogy bárkivel egybekelhessen. Az arra kitüzött tárgyalási napon (1319 július 2-ikán) az anyjával megjelent Csála kijelentette András valkói főesperes előtt, hogy midőn teljeskoruvá lőn, sem hallgatag, sem nyiltan nem egyezett bele az eljegyzésbe; sőt valahányszor csak emlitették előtte az ügyet, óvást emelt ellene; de még jegyesét, a ki eljegyzése után mindjárt messze vidékre ment, nem is ismeri közelebbről. Ennek alapján a fenti napon az eljegyzést egyházilag érvénytelennek nyilvánitották. A vőlegény azonban nem elégedett meg ezzel az itélettel, hanem tovább folytatta perét jegyese ellen. A legutolsó, a mit erről az ügyről tudunk, az, hogy a két fél 1320 január 13-ikára tüzte ki az uj tárgyalási napot és hogy Csála s rokonai 1319 deczember 21-ikén Dámián sói prépostot és Lőrincz kéméndi plébánost jelölték ki e per biráiul. Ez ügy további mozzanatai ismeretlenek.[1] Ki lett Csála férje, nem tudjuk.

I. Miklós és *II. Konrád*, kik 1315 január 17-ikén merülnek fel, hosszu ideig együttesen szerepelnek. Kiskoruak lévén, Güssingi János felhasználta az alkalmat, hogy (1315 táján) baranyamegyei birtokaikat elfoglalja, de 1316 május 26-ikán visszakapták. E birtokok a következők: *Kéménd* vár, Hasságy, Thobold, Hedi (ma Hidor), Olasz, *Gyula*, Nyomja, Petre, Gerecz. 1319 június 12-ikén *Szederkény*, *Papd* és *Kovácsi* baranyamegyei birtokaiknak Szentemágócs nb. János baranyai főispán által történendő megvásárlása ellen tiltakoznak. 1329 február 9-ikén Derzs fiaival, Péterrel és Miklóssal a zseliczi monostor kegyuraságára vonatkozó jogaikat szabályozzák.[2] 1335 körül Baranyame-

[1] Anjoukori okmtár, I. k. 481., 518., 537. ll.

[2] Fejér, VIII/III. k. 358. l. Ugyanezen okmány Fe-

gyében fekvő *iváni* birtokuk zálogba adása ellen tiltakoznak; 1339 deczember 5-ikén megkapja Miklós, ki most már a «*Kéméndi*» nevet viseli, anyjának leánynegyedi illetősége czimén a baranyamegyei *Kápolnás-Sári* és *Tőtös* nevü zálogos birtokot; 1341 deczember 14-ikén megkapja e birtokot örök joggal; 1354 október 6-ikán már Miklós fiai *II. Jakab* és *I. Mihály* is szerepelnek; 1355 november 5-ikén II. Konrád fiai: *II. Miklós*, *János* és *Jakab* emlittetnek; mellettük még II. Jakabnak harmadik fia: *László* is, és ezek kivétel nélkül a Kéméndi nevet viselik.[1]

1384-ben azonban találjuk, hogy I. Miklós fia Mihály már a *Gyulai* nevet viseli. Neje *Eufémia*, a néhai Iváni Simon leánya és fiai *Mihály* és *István* megkapják ez évben Hanczkótól a hevesmegyei Ivánt és a borsodmegyei Tilajt.[2] Eufémia még 1420 márczius 2-ikán él, miután Geszti János özvegyével együtt hosszu ideig a Bátmonostoriakkal pörösködött.[3]

1415 február 20-ikán tanusitja a nádor, hogy *Kéméndi István fiai Benedek* és *János*, *Gyulai Jakab fiai Frank mester* és *Path*, továbbá *egy másik Gyulai Path fiai Kelemen* és *István* ellen pört folytatnak, mely, mert Gyulai Kelemen Boszniában Hervoja herczegnél időzik, elhalasztatik.

1450-ben pedig arról értesülünk, hogy néhai *Gyulai Frank fiai Ferencz* és *László* a tolnamegyei Máré vár és tartozékainak elfoglalása miatt Bátmonostori Töttös Lászlót perbe idézik, mert Márénak egyik fele nagyanyjuk, Csúzai Pál özvegye révén őket illeti.[1] E Gyulai László 1450-től 1455-ig Baranyamegye főispánja is.

Ebből tehát látjuk, hogy a Gyulaiak mellett a család egyik ága még a Kéméndi nevet is viselte s hogy ez, miután Kéméndiekre még 1500-ban is akadunk, ez ágnak állandó neve maradt.

A Gyulaiak, kiknek Frank és Path nevü tagjai kétségkivül II. Jakabnak a fiai (Frank és István a XV. század kezdetén Baranyamegye alispánjai) két ágra oszlottak: a Gyulaiakra és a gyulai Pathfiakra; az utóbbiak (filius Path, Path dictus) vagy II. Jakabnak Path nevü fiától vagy a másik Path fiaitól Kelemen és Istvántól származnak; nem áll tehát azon állitás, hogy a gyulai Patfiak «a XIII. század elején élt Pot nádor ivadéka».[2] Megczáfolhatatlanul be van bizonyitva, hogy Botho (=Poth) nádor összes birtokai Óvári I. Konrádra mentek át és hogy ennek utódainál, a Kéméndieknél és Gyulaiaknál maradtak, és miután már most tudjuk, hogy ezek között két Poth nevü tag a családot folytatta, mi sem természetesebb, hogy egyiknek vagy másiknak utódai a gyulai Pathfi nevet vették fel.

És ezzel a Győr nemzetségnek egyik főágát — miután három családnak belőle történt kiágazását elértük — elhagyhatjuk.

Nemzedékrendi táblája az eddigiek szerint a következő:

jér, VIII/II. k. 249. l. is van közölve, de «1320» keltetel. Miután azonban csak Derzs fiairól van szó, Derzs pedig 1320-ban még élt, az 1329 kelet helyesebb.

[1] Anjoukori okmtár, I. k. 377. (hol II. Konrád helyett tévesen áll: Jakab), 395., 502., 519., 520., 547., 565., 568., 616. ll., III. k. 168., 274., 616., 621. ll., IV. k. 175., 416. ll. V. k. 167., 437. ll., VI. k. 242., 387., 407. ll.

[2] Fejér, X/III. k. 15. l.

[3] Zichy-okmtár, V. k. 493. l., VI. k. 400., 593. ll.

[1] Zichy-okmtár, VI. k. 336. l., IX. k. 254. l.

[2] V. ö, Dr. Csánki Dezső, Magyarország földrajza a Hunyadiak korában, II. k. 537. l.

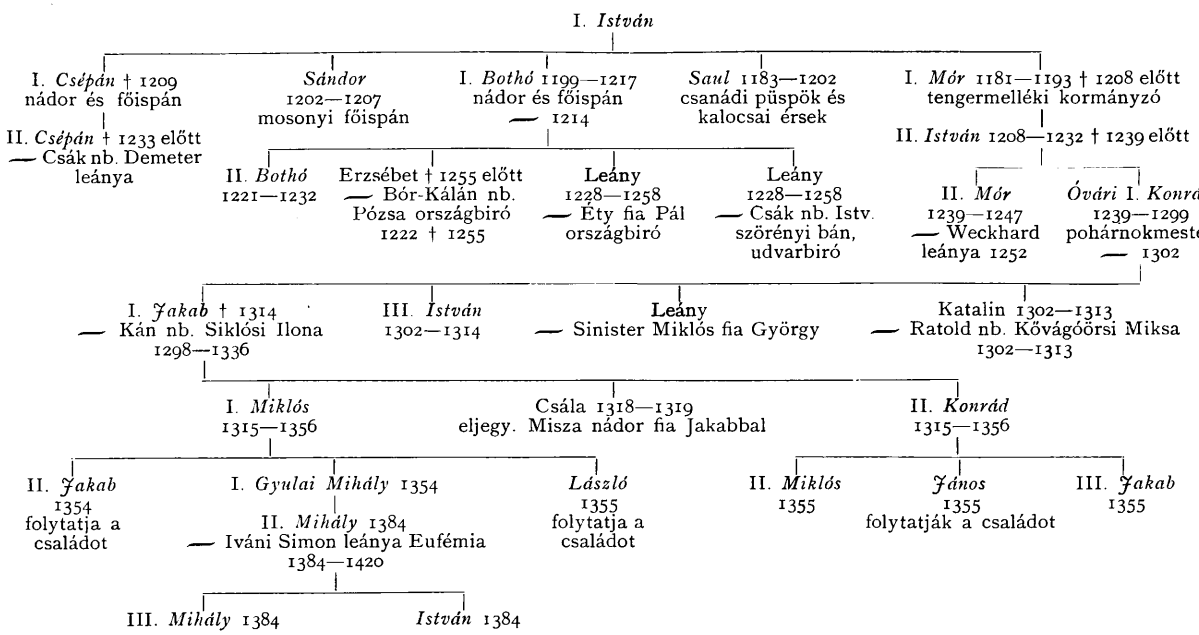

Mielőtt a nemzetség még hátra lévő ágaira áttérnénk, még a következő személyeket kell emlitenünk, kiket az Óváriak rokonaiknak neveznek a nélkül, hogy e rokonság közelebb fokát ismernők:

a) Saul érsek 1199 január 8-án, *kedves rokonának, György* lovagnak (strenuus miles), a csehországi Lhota nevü helységben Szent-György tiszteletére épitett egyháza számára búcsúlevelet állit ki, melyet Palmbergi Milico Dániel prágai püspök megerősitett.[1] Alig tévedünk, ha e csehországi Györgyöt Saul anyai rokonának tartjuk.

b) Midőn I. Csépán, I. Botho és II. István 1208-ban a lébényi monostornak adományozott birtokokat felsorolják, emlitik, hogy egy bizonyos révet *Pongrácz* és *János* nevü rokonaik beleegyezésével adtak.[2] A «consanguinei» kifejezés éppen úgy alkalmazható az atyai, mint az anyai rokonokra, de itt is nagyobb a valószinüség, hogy csak sógorsági viszonyról van szó.

c) Midőn Gertrud királyné 1213-ban a szentmártoni apát bizonyos birtokügyében itél, (a birák között Bothó volt nádort is találjuk) határjárással a «magistrum *M.* virum discretum nobilem et honestum *ex genealogia Geuriensi ortum*» bizza meg.[1] Ez utóbbi szokatlan (úgy látszik csak egyetlen egyszer előforduló) megjelölés arra enged következtetni, hogy M. mester «a győrmegyebeli nemzetségekből való ember», de nincs is kizárva, hogy a Győr nemzetség sarja.

b) *Endes utódai.*

Bizonyos *Endes* 1217 előtt drávántuli birtokos. *Endes fia Péter* Atha fia Endestől (kinek Pózsa nevü fivére van) 1217-ben a Somogy-megyében fekvő *Basal* birtokot veszi meg.[2] Endes fivére *Péter* 1231 előtt halt meg, mire birtokai három leányára szállt. Egyikök a *Mónoszló nb. Makariás viczebánnak a neje;* végrendeletében a drávamelletti Novákit, Szent-Mihályt és Szélkőt Tamás nevü fiára hagyta; nővére *Cséva* egy Ivánka nevü fiut hagyott maga után; a harmadiknak, *Jécsának* szintén Ivánka nevü fia volt, kinek halála után Monoszló nb. Tamás a Jécsára esett birtokokat: Novákit, Szentmihályt, Veretnyét és Basalt is kapta. *Endes fia Benedek* ezeket még azzal toldta, hogy Tamásnak és fivéreinek *Lankócz, Nigaslaj* és *Balazse*-t[3] is hagyományozta.[4]

[1] Fejér, II. k. 562. l.
[2] Fejér, III/I. k. 61. l.

[1] Wenzel, I. k. 133. l.
[2] Fejér, III/I. k. 221. l. Wenzel, XI. k. 153. l.
[3] E Balázse birtokot a Győr nb. Szerdahelyiek kezében is találjuk
[4] Wenzel, XI. k. 229. l.

Endes fia Péter 1231-ben még drávamelletti birtokos;[1] kétségkivül ő Endesnek azon fia, kitől a pannonhalmi apátság a somogymegyei *Gamás* helységben két jobbágyot kiváltott.[2] Hogy Endes (=Endus) az András vagy Endre név röviditése, bizonyitja az, hogy a Győrmegyében feküdt Kóny tulajdonosa 1220-ban Endus fia Péter és hogy ugyanaz 1228-ban mint Endre fia Péter emlittetik.[3] Miután magvaszakadt, fentebbi Győr nb. Péterrel nem azonos. Péter további nyomaira a következő adatok vezetnek:

a) 1243 május 14-ikén tanusitja Béla király, hogy Apor comes a Somogymegyében fekvő zselicz-szentjakabi monostornak (melyet 1061-ben Otto somogyi főispán alapitott és melynek kegyurasága egy ideig a királyok kezében volt) kegyuraságát bitorolta, mire őt a Győr nemzetség tagjai: *Saul* mester, *Dezső*, *Konrád* és *mások* bepörölték; a pörnek az lett a vége, hogy Apor a kegyuraságot a Győr nembelieknek hagyta.[4]

b) 1258-ban a zelicz-szentjakabi monostor következő kegyurai szerepelnek:

1. *Péter fia Csécsényi Konrád.* (Csécsény győrmegyei helység.)

2. E Péter unokája («nepos», lehetne esetleg Péter unokaöcscse is): *Dezső comes fia György.*[5]

3. 1258 táján tanusitja a szél:esfejérvári káptalan, hogy a Győr nemzetség alább nevezett tagjai a Somogymegyében fekvő *Lak*, *Betlen*, *Szöveszla* és *Bajon* nevü birtokokat, melyeket Sándor szánai főispán és fivére Majs tálnokmester zálogban tartottak, ezeknek elörökitik; tagjai pedig a következők:

1. *Saul* soproni főesperes.
2. *Csécsényi Péter* comes.
3. *Konrád*, Borsodmegye főispánja.
4. *Dezső fia György.*[6]

Miután pedig tudjuk, hogy a győrmegyei Csécsény a Győr nb. Szerdahelyi családé volt,[7] biztosra vehetjük, hogy az 1245 és 1258-ban itt felsorolt személyek a zseliczi monostor kegyuraság révén a nemzetség somogyi ágából valók és hogy ennek következtében — Saul főesperes kivételével — Endes fia Péter a közös ősök; az 1258-ban szereplő Csécsényi Pétert e Péter fiának, Konrád borsodi főispán fivérének vehetjük. Még a Majs és Sándorral való összeköttetésük is rokonsági kapocsra vezetendő vissza, a mint ezt a következő tábla mutatja:

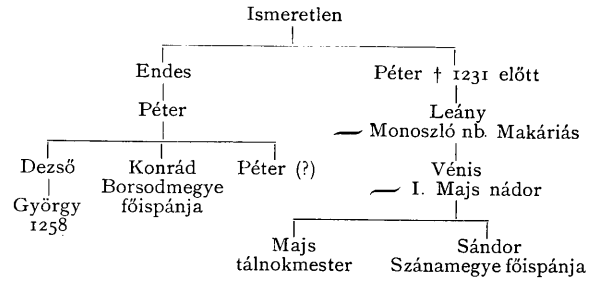

II. Csécsényi Péterről és Konrád borsodi főispánról többet nem tudunk; Dezső fia György azonban még elő fog fordulni.

Péter fia Dezső vagy I. Derzs György nevü fián kivül t. i. még egy II. Derzs nevü fiut is hagyott hátra, ki 1 96 február 14-ikén Óvári Konrádtól annak somogymegyei *Gyarmat* nevü birtokát vásárolta. Mindkét fivér családokat alapitott.

1. György utódai.

Midőn Óvári Konrád 1276-ban Tancs fia János baranyamegyei birtokossal bizonyos hatalmaskodása ügyében egyezkedett, János kezeseként többiek között *György fia*: *Szentadorjáni György* és *fia Konrád* is szerepel.[1] 1302-ben pedig kijelentik *Szenterzsébeti* (=Almamelléki Zsitk) *Ábrahám fia László* és *Szentadorjáni György fia Szeján*, a *Győr nemzetségnek somogymegyebeli tagjai*, hogy *Basal* nevü birtokukat, melyet *közös ősük*, *Endes fia néhai Péter* szerezte és melyet a Ratold nemzetség néhány tagjai elfoglaltak, az utóbbiaktól visszakapták.[2] Ebből tehát látjuk, *hogy az 1258-ban előfordult György utódai 1302-ben Somogymegyében a Szenterzsébeti és a Szentadorjáni családokat képviselték*, minek bizonyitékául az is szolgál, hogy a somogymegyei Adorjántelkét a Szerdahelyiek (Derzsfiak) birták.[3] Ábrahám leszármazását Györgytől izenként nem ismerjük; Szeján (=Zehanus, Zayhanus, Zelia-

[1] U. ott.
[2] Wenzel, II. k. 23. l.
[3] Wenzel, I. k. 250. l., VI. k. 407. l., XI. k. 158. l.
[4] Fejér, IV/I. k. 294. ll.
[5] Wenzel, II. k. 309, l.
[6] Hazai okmtár, VI. k. 96. l.
[7] Csánki, III. k. 547. l.

[1] Hazai okmtár, VI. k. 224. l.
[2] Anjoukori okmtár, I. k. 45., 46. ll.
[3] Csánki, II. k. 585. l.

nus), az 1276-ban előfordult Györgynek a fia, Konrádnak a fivére.

Volt pedig Szejánnak még egy más fivére is: 1282-ben Dezső fia Derzs mellett még *György fia Pózsa* is a zseliczi monostor kegyura, mely minőségben Majtai Majtának a monostor földjének egy részét engedik át. György fia Pózsa 1299-ben is a monostor kegyura; utoljára ráakadunk 1305-ben, midőn a Győr nemzetség többi tagjaival egy közelebbről ismeretlen ügyben Güssingi Henrik bán előtt szerepel.[1]

Szenterzsébeti László, ki 1305-ben szintén Pózsával együtt fordul elő, kétségkivül a család folytatója, de egyenes közvetlen utódait nem ismerjük. Előfordul ugyan 1335-ben és 1343-ban László fia Szenterzsébeti Ábrahám,[2] de mivel ez mindig csak szabolcsi ügyekben szerepel, nem hihető, hogy a somogymegyei család sarja.

Találjuk azonban 1350-ben *Győr nb. Szenterzsébeti Pál fia Jánost*,[3] ki Endes fia Péternek Basalról szóló 1217. évi vevési levelét a pécsi káptalannal átiratja.

Szenterzsébeti Mihály fia György özvegye és *fiai Jakab és Mátyás* 1364 április 26-ikán a pécsváradi konvent előtt bizonyos várkonyi malom felét eladják. Emlitik *Szenterzsébeti Ágoston fiait is: Tamást és Hippolitot.*[4]

Szenterzsébeti Péter fiai György és *Péter* és *Szenterzsébeti Pál fia Gergely* Somogymegyében lévő *keszői* vagyis *kilenczi* birtokukat 1390 június 28-ikán Pál szent-demeteri plébánosnak zálogba adják. Péter fia György 1397 július 8-ikán Baranyamegyében tanu.[5]

Szentadorjáni Szeján 1304 január 21-ikén Óvári Jakabbal Tétén nb. Pekri Lőrinczczel kibékül; 1305-ben nemzetségének már fentjelzett ügyében részt vesz; 1309 május 1-én beleegyezik abba, hogy Óvári Jakab a folyó évre a zseliczi monostor kegyuraságával járó ügyeket vezesse; 1318 május 1-én somogymegyei szolgabiró; 1318 után elvész a nyoma.[6]

1321 február 22-ikén emlittetnek ugyan Zayhan comes fiai mint pozsegamegyei birtokosok,[1] de mi biztossággal csak *egy* fiát ismerjük: *Konrádot*, ki 1346 november 30-ikán mint a nádor kiküldöttje, rokonainak, a Szerdahelyiek osztályozásánál közremüködik;[2] 1351 márczius 16-ikán pedig a somogymegyei *Csöszfalva* miatt a Bátmonostoriak ellen folytatott perben halasztást kap.[3]

2. *Derzs utódai.*

II. Derzs, kivel már 1282-ben találkoztunk, 1309-ben a zseliczi monostor kegyuraságának vezetését Óvári Jakabnak engedi át; ugyanazon évi július 21-ikén a somogyi Szent-Egyed-monostor apátjának bizalmas embere,[4] 1314-ben a somogymegyei *Válus* birtokosa.[5] 1321 márczins 7-ikén a somogymegyei *Szentmiklóson* lakik.[6]

Két fiát ismerjük: Pétert és Miklóst. *Péter*, ki 1320-ban felmerül és 1321 márczius 7-ikén a somogymegyei *Hajmáson* lakik,[7] 1324 május 6-ikán a király kardhordója, mely minőségben nevezett napon a somogymegyei *Csoknyát* királyi adományul kapja.[8]

1346 november 30-ikán fivérével az összes családi birtokokat véglegesen felosztván, a következőket kapja: *Péterfalva*, *Ivánkafalva*, *Hajmás*, *Ledegeres*, *Szentmiklós*, *Válus*, *Hasságy*, *Kisfalud*, *Enizd*, *Litarág*, *Szentlászló*, *Kárán*, *Kesefalva*, *Füz*, *Nyirakol*, *Ravaszd*, *Nemcsér*, (ezek mind Somogymegyében feküdtek), *Csehi*, *Azarjás*, *Rád*, *Kengyel* (Baranyamegyében), mig a baranyamegyei *Bita-Kun-Péterföldet* közösen birják.[9] Utoljára emlitik 1348 augusztus 13-ikán, midőn arról van szó, hogy a margitszigeti apáczáknak sámodi birtokát el ne foglalja.[10] Hogy nyilvános hivatalt viselt volna, arról nincs tudomásunk, de előkelő embernek kellett lennie, mert 1342 június 25-ikén az országbirók sorában helyet foglal.[11]

1355 deczember 20-ikán már nem él és ak-

[1] Anjoukori okmtár, I. k. 92. l.; Fejér, V/III. k. 133. ll., VI/II. k. 233. l.

[2] Anjoukori okmtár, III. k. 165. l.; Zichy-okmtár, II. k. 65. l.

[3] Wenzel, XI. k. 154. l.

[4] Zichy-okmtár, III. k. 230. l.

[5] Károlyi okmtár, I. k. 439. l; Zichy-okmtár, V. k. 40. l.

[6] Anjoukori okmtár, I. k. 72., 92., 174., 466., 600. ll.

[1] U. ott 600.

[2] Anjoukori okmtár, IV. k. 639. l.

[3] Zichy okmtár, II. k. 447. l.

[4] Knauz, II. k. 602. l.

[5] Csánki, II. k. 654. l.

[6] Zichy okmtár, I. k. 191. l.

[7] U. ott. v. ö. Fejér, VIII/II. k. 174. l.

[8] Anjoukori okmtár, II. k. 133. l.

[9] Anjoukori okmtár, IV. k. 639. l.

[10] Anjoukori okmtár, V. k. 220. l.

[11] Anjoukori okmtár, VI. k. 23. l.

kor *Mihály* nevü fia emlittetik, kiről még tudjuk, hogy 1356-ban a zseliczi monostor kegyura.[1]

II. Derzs fia *Miklós*, ki 1320 január 12-ikén felmerül és 1321 márczius 7-ikén a somogymegyei *Bát*-on lakik,[2] 1342 május 26-ikán hű szolgálataiért Baranyamegyében a Szaporcza mentén birtokot kap; ugyanazon évi június 25-ikén a bárók között foglal helyet; 1335-ben *Szerdahely* és *Tornócz* között a pálos-kolostort alapitja.[3]

1346-ban a családi vagyon felosztása alkalmával a következő birtokokat kapja: *a)* Somogymegyében: *Szerdahely*, *Feketető*, *Surján*, *Pálfalva*, *Gerencze*, *Daragonya*, *Ondos*, *Csokna*, *Tóti*, *Lófő*, *Sárd*, *Karatna*, *Karácsonkuta*, *Kökényesfő*, *Keresztúr*, *Szerenka*, *Gercze*, *Keményfalva*, *Hasságy*, *Olasztelek*, *Bát*; *b)* Baranyamegyében: *Szerdahely*, *Csepel*, *Lak*, *Kelemenfalva* és *Tésenfát*.

1351-ben kezdődnek a Kán nb. Siklósiakkal folytatott pörei. 1355 deczember 20-ikán visszaadja nekik Tésenfát, Szomorfalvát és Pálit; 1356 május 2-ikán pedig arra esküszik, hogy Siklósi Pál és István megöletésében része nincs;[4] ez egyuttal az utolsó róla szóló hir.

Egy leánya volt és két fia: *III. Derzs* és *György;* utóbbi 1335-től 1355-ig atyja és fivére ügyében részt vesz. Miklósnak ismeretlen leánya 1346 november 30-ikán már a Kán nb. *Siklósi Miklósnak* a neje.[5] E Miklós 1351 július 14-ikén már nem él, és miután ezen napon fivéreinek bizonyos birtokai Derzs fia Miklós javára lefoglaltatnak, világos, hogy a fentemlitett pörök e házasságból eredtek.

III. Derzs, ki 1335-ben felmerül, 1356-ig atyjának összes ügyeiben részes, és kinek további pályáját egyelőre nem követjük, két fiut hagyott hátra maga után: Pétert és Mártont.

Péter, ki a *Korom* melléknevet viselte, részt vett az Erzsébet és leánya Mária elfogatásakor kitört lázadásban, minek az lett a következménye, hogy Zsigmond őt összes birtokaitól megfosztotta. 1408 június 5-ikén már nem élt.[6]

Neje *Anna*, a somogymegyebeli Oroszi László nejének Klárának nővére, 1411 november 6-ikán már nem élt. Azon napon előadja nővére, hogy Anna halála után Szerdahelyi Márton volt bán és neje az elhaltnak bizonyos ékszereit magához vette és hogy ezeket a bántól visszaköveteli.[1]

Egy fiát ismerjük: *Jánost*, kinek Zsigmond király, Szerdahelyi Ders Márton volt tálnokmester kérésére — kinek e János a frater patruelisa, egyszer frater paternalisa is — 1408 június 5-ikén az atyai birtokokat visszaadja.[2] 1408-ban ugyanezen *Szerdahelyi Korom Jánosnak* a következő birtokai vannak: Szerdahely, Irefalva, Feketető, Surján, Gerenczevölgy, Bát, Zarm, Csoknya és Sárd.[3]

Az eddigi irodalomban azt találom, hogy Derzs fia Miklós fia Jánostól származik – Imre nevü fia révén — a Szerdahelyi Imrefi család. Ez állitás a következő kiigazitásra szorul.

1. II. Derzs fia Miklósnak — mint láttuk — csak Derzs és György nevü fiai voltak; János nevü fiát nem ismerjük.

2. III. Derzs fia Péter fia Korom János 1408-ban oly birtokokat tart kezében, melyeket 1346-ban III. Derzs atyja Miklós kapott.

3. *Szerdahelyi «Csepel» János fiai Irme* és *Dancs* Szerdahelyi Derzs (fi) Mártonnal együttesen 1425-ben a zselicz-szentjakabi apátsággal szemben oly birtokokra tartanak jogot, melyek (pl. Gerencze, Pálfalva, Surján, Deregenye. Feketető) 1346-ban szintén III. Derzs atyjának kezében voltak.[4]

Ha már most fontolóra veszszük még, hogy 1346-ban Csepel is Miklósé volt és hogy úgy «Korom» János, mint «Csepel» János III. Derzs fia Mártonnal mindig érdekközösséget vall: akkor — azt hiszem — kézzel fogható: hogy *«Korom» János és «Csepel» János egy és ugyanazon személy és hogy a Szerdahelyi Imrefi és Szerdahelyi Dancsfi családok őse, János, nem Miklósnak a fia.* Igaz ugyan, hogy a Zichy-okmánytár egy oklevele (V. k. 418. l.) szerint egy Imre fia Szerdahelyi György már 1405-ben átengedi nővérének, Zicsi Benedek nejének a *Kákonya*, *Dezche*,

[1] Anjoukori okmtár, VI. k. 414., 415. ll.; Fejér, IX/II. k. 545. ll.
[2] Zichy okmtár, I. k. 175., 191. ll.
[3] Fejér, VIII/IV. k. 136. l.
[4] Anjoukori okmtár, V. k. 509. l. VI. k. 413., 415., 451. ll.
[5] Anjoukori okmtár, IV. k. 642. l.
[6] Károlyi okmtár, I. k. 546. l.

[1] Zichy okmtár, VI. k. 156., 196. ll.
[2] Károlyi okmtár, I. k. 546. l.
[3] Csánki, II. k. 696. l.
[4] U. ott, 696., 697. ll.

Szenttrinitás és *Máli* nevü birtokokat és hogy pecsétje a Györ nb. Derzsfi család czimerét mutatja. De ezzel szemben már előre kimondhatjuk, hogy «Csepeli» János fia Imrének 1405-ben még nem lehetett férjhez ment unokája és hogy a most nevezett birtokokat 1405-ig még nem találtuk a nemzetség kezében.

Tudjuk, hogy egy Szerdahelyi György csak 1476-ban egyezkedik Kákonya, Máli és Szenttrinitás helységek felett a Battyániakkal;[1] tudjuk továbbá, hogy az egyetlen Zicsi Benedek, a kit 1405-ben ismerünk, 1402-ben született,[2] tehát 1405-ben csak három éves fiu volt; látjuk továbbá, hogy az idézett okirat roppant ügyetlenséggel, nehézkességgel, nyelvtani hibákkal és kritikán aluli irálylyal van irva, mintha csak György maga fogalmazta volna. Mindezek után tehát magától érthető, hogy keltezése is hibás és hogy sokkal későbbre helyezendő.

János fia Szerdahelyi Imre 1433-ban Zsigmond királylyal Rómában van; akkor feleségét, *Erzsébetet* is említik.[3]

III. Derzs fia *Márton* 1391-ben albán; 1393 július 1-én mint Derzs mester fia Márton mester volt szlavóniai albán, kalocsai várnagy,[4] 1401-ben alnádor,[5] 1406 január 14-ikén már mint «*Ders*» Márton királyi tálnokmester.[6]

1412 november 9-ikén olvassuk, hogy «Ders» Márton volt bán a király kiséretében Németországba készül;[7] 1418 október 31-ikén már nem él; 1419-ben Garai Miklós nádor «Szerdahelyi Derzs Márton»-nak nevezi. Özvegye *Anna* és fiai *György*, *IV. Derzs* és *Péter* a nádor előtt a rojcsaiak praedialis nemesek jogai felett perelnek.[8] IV. Derzs 1454-ben még él.[9]

Miután már most a nemzetség somogyi ága három családra ágazott ki, az eddigiek alapján a következő nemzedékrend-töredéket kapjuk:

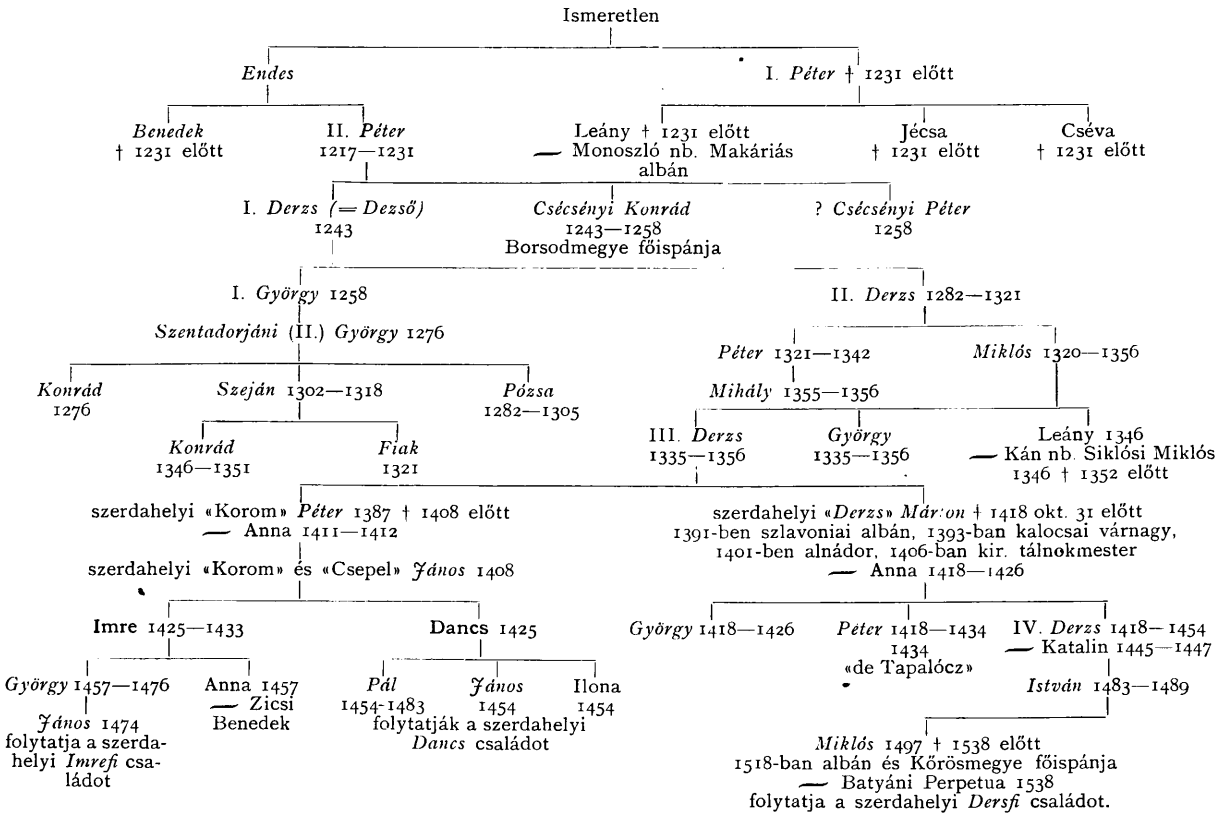

[1] Csánki, II. k. 697. ll.
[2] Zichy okmtár, V. 477. l.
[3] Turul, 1893., 5. l.
[4] Zichy okmtár, IV. k. 514. l.
[5] Csánki, Kőrösmegye 15.
[6] Hazai okmtár, V. k. 203. l.
[7] Zichy okmtár, VI. k. 197. l.
[8] Wenzel, XII. k. 285. l.
[9] Károlyi okmtár, II. k. 45., 73., 94., 99., 123., 143., 147., 245., 256., 258., 301., 436., 517. ll., III. k. 27., 56., 118., 207, ll.

c) *Csamasz ága.*

1226-ban tanusitja a győri káptalan, hogy *Somos fiai II. Szeraphin* és *Saul* mester a lébényi monostor birtokai melletti *monyorókeréki* földjüket a lébényi monostor apátjának eladták.[1] E *Saul* 1243-ban a zseliczi monostor kegyurai között fordul elő és Győr nb. embernek neveztetik; 1258-ban mint soproni főesperes részt vesz rokonainak azon müködésében, melynek alapján Majs és Sándor nevü fivérek követelését kielégitik; (l. f.) 1263 deczember 7-ikén már nem él.[2] Halála után Béla király *gesztenczei (=pusztasamarjai)* birtokát bizonyos Mihály fia Jakabnak adta, ki azt azonban 1279-ben Óvári Konrádnak, ki arra örökösödési igényeket emelt, visszaadta. Az illető okmány e Sault Győr nb. Chamaz fiának mondja és egyuttal azt is tudtunkra adja, hogy Saul fivérének, *Szeraphinnak* a *fia János* gesztenczei részét annak idején fennebbi Jakabnak cserébe adta.[3] E Jánosról többet nem tudunk.

Miután Óvári Konrád Gesztenczére, mint őt illető ősi jószágra, igényeket emelt, feltételezhető, hogy ez ág őse, Csamasz, hozzá közelebb állt, mint a nemzetség többi ágához.

Nemzedékrendje tehát a következő:

Csamasz

Saul 1226—1258 † 1263 kör. soproni főesperes	*Szeraphin* 1226
	II. János 1279

d) *Pál ága.*

1297 május 1-én bizonyitja a pécsi káptalan, hogy Óvári Konrád a *Győr nb. Pál fia Tamás*sal együttesen a Siklósiakkal kibékült.[4] Konrád fia Óvári Jakab 1305-ben e Pál fia Tamással jelen van, midőn a Győr nemzetség tagjai bizonyos ügyben Güssingi Henrik bán előtt tárgyalnak. (L. f.)

1308. évi januárban e Tamás már nem él.

Akkor megjelenik özvegye *Borbála*, a *Nigal nb. Miklós* (a Gömöri család egyik oldalőse) *leánya*, saját és fiai, a tizenegy éves *János* és a még bölcsőben lévő *Tádéval* és előadja, hogy leányának *Klárának* és ennek férjének *Altha fia Péternek* Baranyamegyében lévő *gönczeli* birtokának egy harmadát átengedi, mert nem elég gazdag arra, hogy árva fiait veje segitsége nélkül nevelje.[1] 1351 márczius 24-ikén pedig arról értesülünk, hogy Kéméndi Jakab fiai Oltha özvegyének, Győr nb. Pál fia Tamás leányának Klárának és anyjának Negol nb. Borbálának, kik mindketten Gönczelben laknak, leánynegyedi és hitbéri követeléseit kielégitik, mire ezek gönczeli birtokrészeiket nekik átengedik.[2] Miután ez ügy lebonyolitásánál Borbála képviseletében nem saját, hanem Klára fiai Ferencz és Jakab müködtek, nagyon valószinü, hogy János és Tádé 1351-ben már nem is élt.

Itt is találjuk, hogy Pál fia Tamás az Óváriakhoz közelebb áll, mint a nemzetség más ágaihoz, egy Gönczelt különben már 1296-ban Óvári Konrád birtokában találunk.

Ez ág nemzedékrendi táblája tehát a következő:

Győr nb. *Pál*

Tamás 1297—1305 † 1309 előtt
— Nigol nb. Borbála 1308—1351

Klára 1308—1351 — Altha fia Péter 1308 † 1351 előtt	*János* sz. 1297 élt még 1308-ban	*Tádé* sz. 1307 táján élt még 1308-ban

e) *Meg nem határozható tagok.*

Már többször emlitettük, hogy 1305 január 23-ikán[3] a Szentgyörgy melletti Valkóban Güssingi Henrik bán somogyi és baranyai főispán a Győr nemzetségnek bizonyos, közelebbről meg nem nevezett ügyét — mert az illetők akkor a bán szolgálatában el voltak foglalva — elhalasztotta. Úgy látszik, hogy az napon a Győr nemzetség összes felnőtt tagjai jelentek meg. Névsoruk a következő:

Egy részről:

1. Szeján comes maga és
2. *Elek* nevü rokona nevében;
3. Konrád fia Jakab maga és
4. Pál fia Tamás nevében;
5. *Eck fiai Lesták* és 6. *Ihones (= Iván);*
7. Ábrahám fia László maga és

[1] Wenzel, VI. k. 434. l.
[2] Wenzel, III. k. 66. l.
[3] Hazai okmtár, VI. k. 251. l.
[4] Wenzel, XII. k. 613. l.

[1] Anjoukori okmtár, I. k. 142. l.
[2] Anjoukori okmtár, V. k. 437. l.
[3] Anjoukori okmtár, I. k. 92. l.

8. *Ereu fia Miklós* nevében.

Más részről:

9. Dezső (= Derzs) mester maga és
10. Pózsa mester, továbbá
11. *Demeter*, valamint
12. *Gyula* nevében.

Elek, *Eck fiai Lesták* és *Ihonnes*, *Erő fia Miklós*, *Demeter* és *Gyula* teljesen ismeretlen személyek.

Ezekhez sorakozik még *Győr fia Dáma* is. Egy meg nem nevezett évi február 4-ikén bizonyitja a pécsi káptalan, hogy *Győr nb. Győr (= Geur) fia Dáma comes* Óvári Konrádot és a zseliczi monostor apátját a basali birtokperben képviseli; ki lett mondva, hogy Péterdi Balázs, Ladi Albert és Okori Achilles mint Konrád képviselői a vitás birtok határjárásánál közre fognak müködni;[1] 1276-ban pedig találjuk, hogy *Dáma* comes, *Óvári Konrád rokona*, az utóbbit az előttünk már ismeretes Tancs fia János elleni ügyben képviseli. Miután pedig itt egész más tanuk és kezesek emlittetnek és a basali ügyben IV. Béla királynak parancslevelére hivatkoznak, feltehető, hogy *Dáma* első fellépése 1271-re esik. Többet úgy sem tudunk róla. Vajjon atyjának neve: Geur esetleg Györgyel azonositandó-e, nem-e? nem tudjuk.

Végre még kiemelendő, hogy a Bodrog- és Baranyamegyében birtokos *Geszti* család — úgy látszik — a Győr nb. Gyulaiakkal ezeknek összes birtokaiban osztályos volt,[2] valamint fenn láttuk, hogy Gyulai Mihályné Geszti Jánosnéval sokáig a Bátmonostoriak ellen közös ügyben pört vitt. Nincs tehát kizárva, hogy ez a Geszti család is a Győr nemzetségnek egyik hajtása lehetett.

Függelék.

Fentebb láttuk, hogy I. Bothó leányai körülbelől 1228 óta Ilsova és Rohocha nevü birtokoknak tulajdonosai voltak, miután ezeket leánynegyedi illetékeiként kapták; ebből pedig kiviláglik, hogy nevezett két birtok mindenesetre már I. Bothó kezeiben volt. Meghatározásukra kiinduló pontul vettük, hogy a Baranyamegyében feküdt matucsinai vár tartozékai között 1472-ben *Jalsavafolyás*-ra és 1489-ben (a valószinüleg elferditett) *Rokovicz*-ra is akadunk.[1] Miután a valamikor Baranyamegyében feküdt Matucsina helység a jelenleg Verőczemegyéhez tartozó a diakovári alispánságban fekvő két Motičinával azonos, alig tévedünk, ha Ilsovában a Verőczemegye diakovári alispánságában lévő Jošava (Nova és Stara) községre ráismerünk. Rohocza vagy Rokovicz nevü helységet azonban nem ismerünk a mai Verőczemegyében. Tudjuk azonban, hogy Fonói János *Verőczemegye főispánja* 1323 július 2-ikán *egyuttal Rohocha várnagyja is volt*,[2] a miből majdnem biztossággal következtethető, hogy Rohocha Baranya-, illetőleg Verőczemegyében feküdt.

Már most abból, hogy I. Bothó Ilsován és Rohoczán birtokolt, arra is szabad következtetnünk, hogy a Matucsinaiak (Matucsinavár és tartozékainak birtokosai) Bothónak nemzetségbeli rokonai voltak.

Tudvalévő dolog, hogy *Kemény fia Lőrincz*, az ismert nádor és szörényi bán, IV. Bélának hadvezére V. István ellen, a Matucsinaiak őse és hogy nemzetségét mindeddig kikutatni nem sikerült. Fentebbi birtokviszony maga-magában még mit sem mondhat, de ha még egyéb körülmény rámutatna a nemzetségbeli rokonságra, akkor hasznát vehetjük; ez egyéb körülményt a czimerkérdésben vélem találni.

Kemény fia Lőrincz nádor czimerpecsetje 1268-ból három rózsaféle virágot mutat, a Győr nemzetségből származó családok czimerének közös vonása pedig a liliom, melyet már I. Konrád 1295. évi pecsétjében találunk. De találjuk azonkivül még azt is, hogy a Győr nb. Gyulai család czimerében a hullámos harántpólya felett liliom, a pólya alatt pedig *rózsa* van.[3]

Ha már most megfontoljuk, hogy a Lőrincz nádor pecsétjében 3 virág, rózsa vagy esetleg különstilizált lilioin is lehet, akkor nagyon valószinü, hogy ő, illetve a Matucsinai család a Győr nemzetségnek egyik régibb hajtása, mely czimerében csak a nemzetségi czimer jellemző alakját, a virágot tartotta meg. Még az is támogatja

[1] Wenzel, X. k. 432. l.
[2] Csánki, II. k. 546. l.

[1] Csánki, II. k. 457. l.
[2] Zichy okmtár, I. 230. l.
[3] Bárczay, heraldika kézikönyve 161. l. (434. ábra.)

e leszármaztatást, hogy nemcsak a Győr nemzetségnek István-ága birtokolt az északnyugati vidéken, hanem Lőrincz nádor is, kinek atyja Kemény a Pozsony- és Nyitramegye között feküdt Ujvárt kapta, a Nyitramegyében fekvő Dejte helység birtokosa, mely helységet családja ősi birtokának nevezi.[4] Dr. WERTNER MÓR.

[1] Lásd mindezekről «Kemény fia Lőrincz nádor» czimü értekezésemet a Századok 1892. évi foly. 41. oldalán.

GENEALOGIAI KÉRDÉSEK.

(Pór Antalnak ajánlva.)

Ilyen czim alatt, *Pór Antal* barátomtól, *Knauz Nándornak* ajánlva, nagyérdekességü közlemény jelent meg a *Turul* 1892-ik évi folyamában.

Négy genealogiai kérdés megoldásával foglalkozik. Az egyiket, mely III. Miklós esztergomi érsek (1350—1357) családi származására vonatkozik, nem lévén képes, a rendelkezésére álló adatok alapján teljesen tisztába hozni, azt a kérdést intézte «a magyar genealogusokhoz», hogy «ne terheltessenek III. vagyis Vasvári Miklós esztergomi érsek származása iránt érdeklődni».

Szava nem hangzott el hatás nélkül. A *Turul* 1893-ik évi folyamában *Karácsonyi János* közölt ujabb adalékokat a nevezett esztergomi érsek családjának történetéhez.

Én nélkülözöm ugyan a jogczimet, hogy magamat a genealogiai szakférfiak diszes köréhez tartozónak tekintsem; de történetirói pályámon gyakran voltam arra utalva, hogy genealogiai nyomozásokra terjeszkedjem ki. Valahányszor egy történeti alak életrajzával foglalkoztam, soha sem mulasztottam el családi származását, a lehetőséghez képest, megvilágitani.

Ilyen helyzetben vagyok III. Miklós esztergomi érsek irányában, ki mint Nagy-Lajos királynak, fontos diplomacziai megbizásokkal a pápai udvarhoz küldött követe, vonta magára figyelmemet.

Több év előtt történt, hogy tisztelt barátom Bubics Zsigmond püspök figyelmeztetett Nagy-Lajos királynak az Esterházy herczegek kismartoni nemzetségi levéltárában őrzött adománylevelére, melyben a nevezett esztergomi érsek diplomacziai tevékenysége tüzetesen ismertetve van, és kérésemre szives volt az okirat másolatát számomra elkészittetni.

A csanádi káptalantól 1420-ban kiállitott átiratban foglaltatik az 1355 márczius 27-ikén kelt (alább egész terjedelemben közzétett) királyi adománylevél, mely Károly Róbert és Nagy-Lajos uralkodásának történetéhez nagyjelentőségü részleteket tartalmaz. Ezeknek méltatása a *Turul* hivatása körén kivül esvén, genealogiai adatainak kiemelésére kell szoritkoznom. Megtudjuk azokból a következőket:

1. *Miklós* érsek atyja *Miklós*, nagyatyja pedig *Zyughi Lóránd* (Lorandus de Zyughy) volt.

2. *Miklós* érsek fitestvérei *János* és *Tamás* (aule regie milites) a király katonai szolgálatában előkelő állást foglaltak el.

3. *Miklós* érsek egyik (meg nem nevezett) nőtestvérének férje *László*, fia pedig *Péter* nevet viselt.

4. *Miklós* érsek egy másik (szintén meg nem nevezett) nőtestvérének férje *Ders*, fia *Tamás* és ennek fia *István* nevet viselt.

Az itt megnevezett tiz személy közül csakis egynek, Miklós érsek nagyatyjának vezeték-, családi-, vagy nemzetség neve van följegyezve. Azonban biztossággal vonhatjuk le azt a következtetést, hogy ennek fia és unokái (az érsek és fitestvérei) ugyanazt a nevet viselték; mert ellenkező esetben keresztnevük mellől a tőlök használt eltérő vezetéknév el nem maradt volna.

A *Zyugh-i* név magyar kiejtés szerint *Szügy-i*-nek olvasandó.

Szügyi nevü falu Nógrádmegyében a XIII. században létezett és mai napig létezik; Bihar és Zaránd-megyék határszélén, a mai Fekete, Bátor és Talpas között szintén létezett.[1]

Nógrádmegyében már 1302-ben akadunk nyomára Szügyi családnak.[2] Vajjon Miklós érsek

[1] Karácsonyi János szives közlése.

[2] Kubinyi Ferencz: Hontmegyei oklevéltár. 51.

nagyatyja ehhez a családhoz tartozott-e, vagy pedig a másik Szügytől kölcsönözte nevét? eldönteni nem birjuk.

Azonban ugyan ő egy más névvel is élt. Egy 1333 október 8-ikán kelt birtok-vásárlásról szóló oklevélben emlittetik: *János* mester *Miklós* vajdának *Vásári Lóránd* fiának fia. (Magister Johannes filius Nicolai quondam vayvode, filii Lorandy de Wasary.)[1]

Ez a Vasári helység Biharmegyében feküdt, és már 1295-ben per tárgyát képezte egyrészről *Ejkai Péter* ispán, másrészről *Lóránd* fiai: *György*, *Lőrincz* és *Miklós* között.[2]

Mikor Miklós érsek 1343 végén még mint esztergomi prépost majd ismét 1349 elején másodizben Lajos királytól Avignonba küldetett, ezt az alkalmat fölhasználta, hogy különféle kegyelmeket és kedvezéseket eszközöljön ki az egyház fejétől. Mindkét esetben megemlékezett *Vásári* helység, családja főbirtoka (eorum villa patrimonialis) plébánia-templomáról, mely búcsúengedélyben részesült.

A két kérvényben családja több tagjáról is megemlékezett. Az elsőben, mely 1344 február 16-ikán intéztetett el, *anyjának*, (kit meg nem nevez) továbbá három fitestvéréről: *Bekő* szilágymegyei ispánnak, *János*-nak és *Tamás*-nak (milites aule regis), úgyszintén vérrokonának (consangvineus) *János* csanádmegyei ispánnak, Lőrincz fiának, azt a kegyelmet biztositotta, hogy haláluk óráján általános feloldozásban részesülhessenek; Bekő és János ispánoknak ezenfelül azt a felhatalmazást is, hogy a szent-földre zarándokolhassanak.

A másodikban, mely 1349 márczius 22-ikén nyert elintézést, két fitestvérének *Jánosnak* és *Tamásnak* a fentebb emlitett kegyelem megujitását, harmadik fitestvére Bekő fiának *Tamásnak* pedig az esztergomi szent-Tamás-prépostság adományozását eszközölte ki.[3]

Bekő ispán emlékét két más oklevél is őrizi, a melyekben 1344 elején Biharmegyében fekvő szőllősi malmát a várad-velenczei apáczák kolostorának adományozta. (Magister Bekeu filius Nicolai condam vayvode de Vasari).[1] Mind a kettőben atyja Miklós a *Vásári* nevet viseli. Ezen és az 1333-ik évi fentebb is ismertetett oklevélben Miklós a vajda czimével van felruházva. Nem állapithatjuk meg, hogy milyen jogczimen illette meg őt ez a czim.

Miklós érsek családjának tagjaival, mint Vásáriakkal, még egy 1383 január 15-ikén kelt oklevélben találkozunk, a melyben az érsek testvérének Tamásnak a fia *István* osztozik unokatestvérével Demeterrel, László fiával, ki *Vásári János* fia volt. (Stephanus filius condam magistri Thome, fratris olim domini archiepiscopi Strigoniensis ab una, item Demetrius filius Ladislai filii Johannis de Wassar, frater videlicet eiusdem Stephani patruelis, parte ab altera.)[2]

E szerint a családfát a következőképen állithatjuk össze:

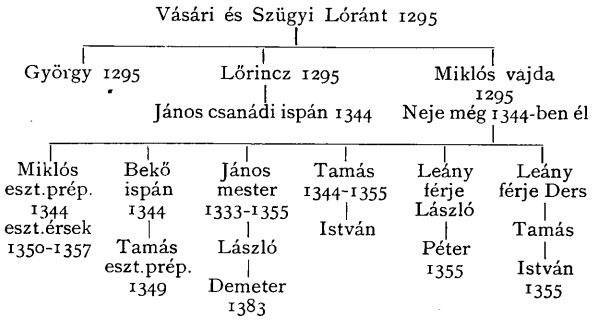

Lajos király adománylevelének szövege itt következik:

Lodovicus Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex, princeps Sallernitanus et honoris montis sancti Angeli dominus, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presencium noticiam habituris, salutem in omnium Salvatore.

Regie liberalitatis inmensitas recte pensans libramine merita subditorum, dum benemeritos votive retribucionis premio refocillat, et ad uberioris status preeminenciam suis amplis donacionibus sublevat et attollit, plurimorum mentes ad fidelitatis et sincere constancie puritatem excitat, et ad benemerendi studia ac sollicitorum obsequiorum impendia eos animat et confortat. Eapropter ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod cum nos, qui ex debito suscepti regiminis officio cura angimur continua comodis intendere subiectorum, eisque iuxta meritorum laudabilem exigenciam munificencia regia respondere de condigna reconpensa, inter ceteros regni nostri prela-

[1] Anjoukori Okmánytár. III. k. 38. l.

[2] Hazai Okmánytár. VIII. k. 347. l.

[3] A két supplicatió a vatikáni levéltárban: Clementis VI. Supplicationes, Anni II. pars II. fol. 204. és Anni VII. pars. III. fol. 206.

[1] Fejér Codex Diplomaticus. IX., I., 230., 232.

[2] A kismartoni levéltárban. Dr. Borovszky Samu szives közlése.

tos et barones in personam venerabilis in Christo patris et domini Nicolai nati Nicolai filii Lorandi de Zyugh archiepiscopi Strigoniensis dilecti et fidelis nostri, intuitus nostros regales duxissemus convertendos, aliqua serviciorum et obsequiosorum famulatuum ipsius genera, quibus maiestati nostre studuit multipliciter complacere ob causam proxime submittendam presentibus decrevimus inserenda. Nam cum idem dominus archiepiscopus adhuc prepositure prefate Strigoniensis ecclesie presidens, utpote is, quem virtutum varietas sic ornatum reddiderat, ut regalibus tractandis negociis et communicandis consiliis procul dubio dignus foret, ad sanctam sedem apostolicam ac ipsius et universalis ecclesie sumpmum pontificem, pro petendo, procurando, acquirendo et habendo dyademate regio et corona, excellentissimo principi domino Andrea olim Jerusalem et Sicilie regi felicis memorie, fratri nostro carissimo, in predictis regnis jure nature debito, unacum aliis nostris baronibus solempniter per nos foret destinatus, idem suis non parcendo laboribus, nec suorum, in negocio antedicto cum sumpme fidelitatis studio et votive sollicitudinis instantia, erga prelibatum dominum sumpmum pontificem nobis promptos atque gratos exhibvit famulatus ; demum cum processu temporum, post obtenta predictorum regalis dyadematis et corone a iamdicta sede insignia, quidam sathane satellites dyabolica succensi rabie, in necem prefati domini regis fratris nostri proditorie conspirantes, malignis cogitacionibus et pravis machinacionibus, tamquam iniquitatis filii et prodicionis alumpni sceleratis manibus, in divine maiestatis offensam ac scandalum orbis universi, eundem miserabiliter, quod dolentes referimus, iugulassent, nosque de tam amantissimi fratris nostri morte crudeli, ultra quam dici valeat, gementes et dolentes, et de huiusmodi facinoroso excessu, ipsiusque patratoribus prelibatis sumere vindictam ardenti desiderio cupientes, prefatum dominum Nicolaum tunc in episcopum Nitriensem electum, confirmatum, ante nostrum personalem abhinc ad partes illas egressum, cum quibusdem baronibus nostris et militibus, nostroque thezauro in Apuliam, videlicet civitatem Aquile, que tunc nostro subdita erat dominio, duxissemus transmittendum, idem cum magnifico viro domino Nicolao Konth, nunc vayvoda nostro Transilvano, per nos illic prius destinato, pluribus mensibus se et sua fortune casibus et periculis exponendo, et mortis verisimilia iacula ac inimicorum tela fortissima nullatenus formidando, pro nostri regii honoris culmine constantissime persistendo, nostra inibi agenda talem Deo duce perduxit ad finem, quod per utriusque ipsorum inductiones, persuasiones, ac consilia, principes illarum parcium et magnates, ac nobiles, et status ac condicionis homines cuiuscumque, ad nostrum beneplacitum et mandatum sunt reducti, nostroque voto se firmissime obtulerunt parituros, et tandem cum fuit expediens, paruerunt cum effectu. Denique ipso domino Nicolao tunc electo per nos ad propria revocato, et de predictorum principum, magnatum ac nobilium, necnon aliorum hominum regni Apulie predictorum, affeccione sincera, bona voluntate ac firmo ad nostra beneplacita parere volendi proposito, nos clarissime informati et super hoc securitate et certitudine exparte ipsorum nobis prestita per eundem, in jam dictum Regnum Apulie personaliter accessimus, et felices ac prosperos Deo duce imposuimus fines nostros in illis partibus peragendo, ubi omnes supradicti, iuxta informacionem ipsius domini Nicolai nobis factam, voto unanimi, id quod se facturos pro exaltacione nostri nominis sumpmendaque vindicta, obtulerant, promptis affectibus compleverunt ; eodem domino Nicolao, unacum magistro Thoma fratre suo, aule nostre milite, illic nobiscum redeunte, suaque laudabilia obsequia et servicia amplioribus coacervare obsequiis, totis viribus nostre maiestati sepedicte procurante. Ceterum cum nos feliciter, de salvatoris jam dicta clemencia, vota nostra in dicto regno Apulie quoad omnia pro nostre voluntatis libito terminante, in nostrum regnum Hungarie rediissemus, ac successu temporis validum movissemus exercitum contra regnum Rascie, crucis Christi ac nostre fidei christiane perfidum inimicum, et ultra flumen Zawe ante castrum Nandoralbense quod de novo in ipsius regis opprobrium reedificari et construi fecimus, castra metati fuissemus, supradicto domino Nicolao, iam dudum in archiepiscopum Strigoniensem sublimato, nobiscum, cum magna sue gentis armigere comitiva et exercituali existente, magister Thomas frater eiusdem, unacum aliis suis consangvineis et propinguis, vexillo eiusdem domini archiepiscopi fratris sui erecto, ipsiusque armigeris et familiaribus supradictis secum sumptis, nostre genti se associando, cum exercitu prefati regis Rascie, nostrum descensum latenter invadere cupiente, tam landubiliter studuit decertare, quod per nostre gentis et ipsorum strennuam probitatem, exercitus regis ipsius in fine nostri descensus victoriosissime extitit debellatus, ubi nobis maximus accrevit triumphus atque honor. In quo conflictu Petrus filius Ladislai, filius sororis archiepiscopi antedicti, et Stephanus filius Thome, filii Deers, affinis eiusdem, nec non Johannes filius *Chele* eiusdem familiaris predilectus letalia vulnera reportarunt, nonnullis eciam familiaribus ipsius miserabiliter interemptis, in loco certaminis prelibati. Ultraque attendentes eciam eiusdem domini archiepiscopi prompte fidelitatis et constancie puritatem, quam ad nos, et sacram coronam nostram regiam, tam idem, quam fratres sui habuisse dignoscuntur et habere, aliosque labores personales, et onera expensarum, que pro prosecucione nostrorum agendorum et nostri regalis culminis honore et augmento, ac nostrorum regnicolarum communi commodo eundem, multifaria experiencia docente, subiisse cognovimus, in memoriam reducentes, volentesque eundem et fratres suos pro tot et tam laudedignis obsequiis ac aliis, que enarrare per singula longum esset, regii nostri favoris munificencia prosequi graciosa in predictorum recompensam aliqualem quasdam possessiones, que quondam Nicolai fratris Aydue hominis sine herede decedentis fuisse dignoscuntur, Rohoncha et Nogfalu, cum tributo ab antiquo consueto, item possessiones Veresmarth vocatam nostram, cum portu in comitatu Chanadiensi existentes, ac possessionem Harmad, quondam Nicolai et Philippi filiorum Stephani, qui quondam divum regem Karolum genitorem nostrum ac predecessorem immediatum felicis memorie, dum in Themeswar residenciam faciebat, propriis eorundem ictibus sagittarum interimere voluerunt, et propter hoc infidelitatis notam incurrentes, perpetuo banniti, et omnibus eorum possessionibus atque bonis spoliati extiterunt per eundem, similiter in eodem comitatu Chanadiense existente, et que apud eiusdem patris nostri nostrasque manus ab

olim extiterunt, absque hesitacione et impeticione aliquali, cum universis earundem utilitatibus, iuribus, proventibus, redditibus, silvis, nemoribus, aquis, aquarumque decursibus, piscinis, molendinis, molendinorumque locis, terris, cultis et incultis, pratis, fenilibus, monasterio, ecclesiis, et generaliter pertinenciis quibuscunque, que ad easdem pertinuisse reperiuntur ab antiquo, sub antiquis metis et terminis, quibus per earum possessores ac nos possesse fuerunt, ex nostro regio beneplacito ac nostre genitiricis et consortis reginarum, utriusque Elizabeth vocatarum, unacum prelatorum et baronum nostrorum connivencia et consensu eidem domino Nicolao archiepiscopo, et per eum Johanni et Thome suis fratribus uterinis, aule nostre militibus, ipsorumque heredibus ac heredum successoribus et posteritatibus universis, nove donacionis titulo dedimus, tradidimus et contulimus, ea iuris et plenitudinis integitrate quemadmodum apud manus nostras regias habite extiterunt et possesse, perpetuo et irrevocabiliter possidendas, tenendas pariter et habendes, salvis iuribus alienis. Ut igitur predictorum fidelitatis videlicet et devocionis merita ferant posterorum oculis absque caligine oblivionis memoriam perpetue durabilitatis stabilitatisque constanciam evidentem, et tam ipse dominus Nicolaus archiepiscopus, quam sui fratres et propinqui heredes, ipsorumque posteritas universa ad nostra obsequiosa servicia reddantur promptciores, et in corporali ac pacifico dominio dictarum possessionum, villarum, jurium, proventuum, tributi, portus, et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinenciarum eorumdem, absque cuiuslibet contradiccionis et inpugnacionis obstaculo, perseverent et tranquilitate omnimoda perfruantur, et ne processu temporis, eadem nostra donacio, in toto, vel in aliqua sua parte valeat aliquatenus irritari, presentes concessimus nostras literas in firmitatem et robur predictorum privilegiales, pendentis et dupplicis sigilli nostri munimine roboratas.

Datum per manus venerabilis in Christo patris, domini Nicolai, eadem et apostolica gracia episcopi Zagrabiensis scilicet aule nostre vicecancellarii dilecti et fidelis nostri, anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto, sexto calendas aprilis, regni autem nostri anno quartodecimo; venerabilibus in Christo patribus dominis: eodem Nicolao Strigoniensi, locique eiusdem comite perpetuo, fratre Dyonisio Cholocensi et Dominico Spalatensi archiepiscopis; Nicolao Agriensis, Demetrio Waradiensis, Andrea Transilvano, Colomano Jauriensis, Nicolao Quinqueecclesiensis, Michaele Vaciensis, Johanne Wespremiensis, Thoma Chanadiensis, fratre Thoma Sirimiensis, Peregrino Bosznensis, Stephano Nitriensis et Blasio Tininiensis ecclesiarum episcopis, ecclesias Dei salubriter gubernantibus; magnificis baronibus Nicolao palatino et judice Comanorum, Cykow magistro thavarnicorum nostrorum, Nicolao wayvoda Transilvano et comite de Zolnuk, comite Nicolao Drugeth judice curie nostre, Nicolao de Macho, Nicolao de Zeurynio banis Andrea filoi Lachk magistro thavarnicorum reginalium, Dyonisio agasonum, Lewkes dapiferorum, Thoma filio Petri janitorum magistris, Symone filio Mauricii comite Posoniensi, ac aliis quampluribus comitatus regni nostri tenentibus et honores.

(1420-ban a csanádi káptalantól kiállított átirata az Esterházy herczegek kismartoni főlevéltárában. Repositorium 48. Fasc. A. Nro 7.)

FRAKNÓI VILMOS.

A NAGYSZOMBATI EGYETEMEN KIADOTT DOKTORI OKLEVÉL 1642-BŐL.

(Két szövegrajzzal.)

Ismeretesek azon körülmények és történeti események, melyek közremüködése mellett Pázmány Péter 1635-ik évi május 13-ikán Nagyszombatban a tudományos egyetemet hittani és bölcsészeti karral megalapította.[1]

Nem ismeretes azonban tudtunkkal az egyetem müködésének első időszakában kiállított doktori oklevelek alakja, szövege. Ha most ezen oknál fogva Majláth György gróf szivességéből bemutatni óhajtunk itt egy, a nagyszombati egyetem által 1642. évben kiadott bölcseleti doktori oklevelet,[2] azon meggyőződésből tesszük azt, hogy a magyar diplomatikának egy, eddigelé ismeretlen adat közlésével szolgálatot teszek s némi világot deritek azon alakiságra, melynek keretén belül a nagyszombati egyetem a legelső doktori okleveleket kiadta.

Azon fölvethető kérdésre, hogy miért épen e helyen kivántuk jelen értekezésünk kiséretében az eredeti oklevelet bemutatni, az oklevél maga adja meg a választ azon közvetlen vonatkozások által, melyekkel a heraldikával és sphragistikával szoros viszonylatban áll; s ebből kifolyólag szükségessé vált egy másik nemességi és czimeradományozási oklevél bemutatása és ismertetése is.

A szóban levő oklevelet mint doktori diplomát a nagyszombati egyetem Székhelyi Maylád Miklós részére fennállásának nyolczadik évében, 1642. évi november 11-ikén adta ki.

[1] Pauler Tivadar: A magy. kir. tud. egyetem története 4. l.

[2] Majláth György gróf zavari levéltárában Fasc. I. Nro 1.

Midőn ezen eredeti oklevelet bemutatjuk, legyen szabad azt nehány szóval kisérnünk s reá mutatnunk azon pontokra, melyek szerintünk annak érdekességet kölcsönöznek s heraldikailag megvilágitják, hogy miért kivántuk azt e helyen bemutatni, megokolván azon szoros összefüggést, melylyel ezen oklevél Maylád Miklós czimeradományozási oklevelével kapcsolatos.

A jezsuita atyák vezetése alatt álló tudományos egyetem ezen doktori oklevelét az egyetem nevében annak az idő szerint ötödik[1] kanczellárja Palkovich Márton adta ki, a maga és Rozniay János aláirásával. A nagyszombati egyetemen Palkovich volt az első, a ki az 1639. évi november havában a hittudományok doktorává avattatott[2] s ő volt az első, a ki a legelső bölcseleti doktori oklevelet Székhelyi Maylád Miklós részére kiadta.

Pázmány Péter bibornok nemcsak az egyetem vezetését bizta a jezsuita atyák társaságára, hanem ez tényleg is, névleg is a jezsuitáké volt. Határozottan kifejezi ezt a jelen diploma bekezdő sora, mely ezt a jezsuitákénak lenni mondja ezen szavakkal: «Martinus Palkovich sacrosanctæ theologiæ doctor et almæ archiepiscopalis in regia ac litera civitate Tyrnaviensi *Societatis Jesu universitatis* cancellarius». Ezután a szabad müvészetekről és a bölcsészeti tudományokról dicsérőleg megemlékezve, elmondja, hogy Majlád Miklós három évig hallgatván a nagyszombati egyetemen a bölcsészetet «profectu philosophici studii *trieteridem*» 1637. évi september 7-ikén a bölcsészet első fokában baccalaureatus lett.

Az oklevél «*trieteridem*» kifejezése azon föltevésre jogosit, hogy habár az Universitás ünnepélyes megnyitása 1635. évi november 13-ikán volt, s az alapitás királyi megerősitése ugyanazon év október 8-ikán történt meg;[3] az előadások, az alapitó oklevél kelte: május 13-ika után már megkezdettek, mert a három évi tanfolyam hallgatása csak akkor jön ki 1637. évi septemberig, ha az illető már az 1635. évben is hallgatta a bölcsészeti előadásokat; s e szerint a tényleges előadások, nem mint Pauler Tivadar irja,[1] 1636. évi január első napjaiban vették kezdetüket, hanem mindjárt a megalapitás után, 1635. évben, Majlád egy évvel később 1638. évi augusztus 4-ikén — mondja tovább az oklevél — licentiatus lett; s végre a bölcsészetben a mesteri és czimet elnyervén: «ac denique magisterii et doctoratus in philosophia titulos consecutus», az első volt, a ki azon egyetemen a bölcsészetből borostyán koszoruzva lett: «*philosophiae lauro primus omnium in hac universitate nostra meruerit coronari.*»

Kétségben hagy bennünket az «*ac denique*» szó, ha valjon azt az 1638. évre, vagy egy később bekövetkezett időre vonatkoztassuk, mert mig az oklevél a baccalaureatus évét 1637., a licentiátusét 1638 teszi, a magisteri és doktori czim elnyerésénél évet nem emlit, s csak annyit mond, hogy «*végre pedig*» ezen czimeket nyerte el.

Ha az akkori időben is követték azon szokást, hogy a doktori oklevelet azon napról keltezték, a mely napon az illető tudorrá avattatott, úgy a licentiátus és a doktori felavatás között négy év telt le, s ezzel megmagyarázható a czimeradományozási oklevél azon kifejezése, hogy: «befejezvén tanulmányaidat, úgy rendezted be azután is életedet, hogy a hazának és közjónak hiven és álhatatosan szolgálhassál».

Jogot ad ezek után az oklevél a felavatottnak mindazon szabadalmakkal, kedvezményekkel, kiváltságokkal és mentelmekkel élni, melyekkel a felavatottak bárhol és bármely nemzetnél élnek a római birodalom az osztrák tartományok akadémiáin és egyetemein, nevezetesen Kölnben, Bécsben, Mainzban, Ingolstadtban, Prágában, Olmüczben és Grezben.

Az oklevél alsó fölhajtott szélén két ágban keresztül huzott, kék, sárga és zöld szinü selyem szálakból sodort zsinóron függ az egyetemnek piros viaszba nyomott pecsétje, melynek tojásdad alakjában a pecsét képét a lángsugarakkal övedzett Szüz-Máriát ülő helyzetben ábrázolja; az istenanya jobbjában könyvet tart a térdén, baljával az ölében ülő gyermek Jézust öleli;[2] két

[1] Első Cancellárius Pacchanelli vitális, azután Bastiascsics Mátyás, Pizzon Ferencz, Turkovich György.

[2] Pauler. U. ott. 22. lapon.

[3] Pauler. U. ott. 4. lapon.

[1] U. ott. 9. lapon.

[2] Téves Pauler emlitett munkájában a pecsét leirásánál, hogy a boldogságos szüz egyik kezében jogar van.

oldalt egy-egy czimerpajzsban az ország czimere, jobbról a vágások, balról a kettős kereszt; a pecsétkép alatt Pázmány Péter bibornok czimerképe: három lengő strucz toll, bibornoki kalap alatt. A pecsét körirata: «*Patrona Hungariae Mater Universitatis Tyrna.*»

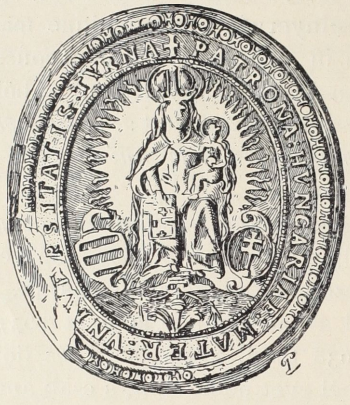

Kiváló érdekessége, hogy úgy mondjam nevezetessége ezen doktori oklevélnek az, hogy az oklevél felső jobb szögletén bele van festve Maylád Miklós czimerképe. Tudtommal legalább a hazai oklevelek kiállításánál, — az ármálisok kivételével — ez önálló eset, a mely itt sehol elő nem fordult, és sem ismertetve, sem bemutatva, sem kiadva mostanig nincsen. A jelen eset bizonyára megérdemli érdeklődésünket azon okoknál fogva, hogy kiderithessük a befestett czimerkép egykoruságát az oklevél kiállítási keltével s meghatározhassuk azon még feltünőbb körülményt, a melynek közrehatásával ezen 1642. évi november 11-ikén kelt doktori oklevélbe, az ugyanazon Maylád Miklósnak öt hónappal később 1643. évi április 22-ikén adományozott czimeres nemeslevél[1] czimerképe lett belé festve.

Azon körülmény, hogy a szöveg leirása már eredetileg úgy lett berendezve, hogy az oklevél felső jobb szögletébe a czimerkép befesthető lehessen, továbbá a czimerpajzsnak négy oszlopon nyugvó mennyezet alatt való elhelyezése, a mennyezet és oszlopok diszitése, minden kétséget kizárólag arra vall, hogy a czimerkép egyidejüleg készült az oklevél szövegével s az nem lehetett később belefestve; s nem tudnók megokolni azt, hogy miért tért volna el a szöveg beirása a rendestől, ha nem azért, hogy e szabadon hagyott helyet a czimerkép befestésével azonnal kitöltsék. Igaz, hogy ennek ellenében felvethető azon kérdés, hogy hiszen akkor, midőn a doktori diploma keltezve lett, 1642. évi november 11-ikén még Maylád Miklós czimeradományt nem kapott, s csak öt hónappal később, 1643 április 22-ikén lett az részére kiállitva; hogyan lehetséges tehát az: hogy a czimerképet, a mely még ismeretlen volt, annak kiadása előtt már öt hónappal előbb befestették volna a doktori diplomába?

Hogy ezen különös esetet állitásunk támogatására megfejthessük, reá kell térnünk a czimeradományozási oklevélre és szövegének azon mozzanataira, melyek földeritik és támogatják állitásunk azon igazságát, hogy a doktori oklevélbe festett czimerkép egyidejü ennek szövegével.

III. Ferdinánd királyi kanczelláriája igen bő tudomással birt mindarról, a mi Maylád Miklósnak nemcsak egyetemi polgárságát, de annak tanulókori életét is illeti; értesüléseit a nagyszombati gymnasiumból, és az egyetemről kapta. Hogy ez csakugyan úgy volt, bizonyitja a czimeradományozási oklevélnek azon kifejezése, melylyel elmondja: «hogy hivünk, a nagyszombati egyetem nyilvános és hiteles bizonyitványából tudjuk, hogy mindjárt ifjukori éveid beálltával a szabad művészetek tanulmányozásával foglalkoztál, hogy hazádnak annál nagyobb szolgálatokat tehessél».

Azon állitásunkat, melyet a Turul 1888. évi folyamának 8—9-ik lapján nyilvánitottunk, hogy Maylád Miklós az Erdélyben szerepelt István vérségéhez tartozott, még inkább megerősiti ezen czimeres nemeslevél azon kijelentése, hogy: «elhagyván szülőföldedet Erdélyt, Nagyszombatba jövél, hogy ott tanulmányaidat megkezdhessed». Tanulmányainak kezdete azonban e helyütt nem a bölcsészeti tudományokra vonatkozik, hanem a középiskolai tanfolyamokra, s az ezt illető tudomását a királyi kanczellária a nagyszombati gymnasiumtól nyerhette, mondván, hogy: «bölcsészeti tanulmányod az ugyanott alapitott egyetemen vette kezdetét, a hol tanul-

[1] Téves értesülés alapján közöltük a Turul VI. évf. 11. lapon, hogy Majláth Miklós 1672. évben kapta a czimerlevelet, de akkor még az eredeti ármálist nem láthattuk.

mányaidat megkezdetted, s ugyanott a bölcsészeti tanfolyamot befejezhetted».

Már feljebb emlitettük, hogy a szóban levő doktori oklevélben kifejezve van azon tény, hogy Maylád Miklós volt az első, a ki a nagyszombati egyetemen a bölcsészet doktorává avattatott «. . . *suprema philosophiae lauro primus omnium in hac universitate nostra meruerit coronari* . . .» Ezt a kifejezést a czimeradományozási oklevél majdnem szóról-szóra ismétli ezen szavakkal: «quia cum baccalaureatus tum vero magisterii philosophici prima laurea *primus omnium in eadam universitate Tyrnaviensi* vitu academico solenni decorari meruisse perhiberis . . .» Ennek lehetősége természetesen csak úgy történhetett, hogy a királyi kanczelláriában, a kiállitott czimeradományozási oklevél kiadása előtt a doktori diploma, melyből az kiirva lett, ismeretes volt.

Legérdekesebb része ezen okiratnak azon eddig egyedül álló tény, hogy az illetőnek czimere a doktori oklevélben le van festve. A jelen esetben ennek megfejtését a következőkben találjuk: a doktori diploma szövegének fogalmazványa természetesen a nagyszombati egyetemen készült; ez a fogalmazvány azonban a királyi kanczelláriába vitetett, a hol a szöveg fogalmazványa a bemutatott jelen diploma alakjában leiratott s ugyancsak ott t. i. a királyi kanczelláriában festették bele a czimert is; s az igy visszajutván az egyetemre, az egyetem kanczellárja Palkovich Márton és a logika tanára Rozniay János által aláirva s az egyetem hiteles függő pecsétével fölszerelve az illetőnek kiadatott. Bizonyitja ezt a diploma kiállitásának ünnepélyes diszes volta, a királyi kanczellária kézirásának hasonlatossága a nemesi czimerlevél kézirásával; a két czimerkép miniatórának ugyan azonossága a rajz, a kivitel egyöntetüségében, s végre a czimerkép alatt levő mondatszalagra irt két soros felirat, mely a czimeradományozásra vonatkozólag mondja, hogy a reménység, munka, bátorság, szeretet adta az álhatatosságnak gyümölcseit: «Spes, labor, ausus, amor dedit hos constantia fructus . . .», melylyel t. i. a király jutalmazni kivánta Maylád Miklósnak a bölcsészeti tudományok megszerzésében tanusitott fáradtságos és kitartó munkálkodását.

Az pedig, hogy a doktori diplomába öt hónappal előbb került a czimer, mint a hogy a nemesi czimerlevél kiadatott, legerősebben bizonyitja, hogy annak nemcsak szövege, de a beléfestett czimerkép is a királyi kanczelláriában készült, mert ha a czimerlevél leendő kiadása köztudomásu lett volna is, maga a czimerkép bizonyára csak a királyi kanczelláriában volt ismeretes, a hol az a doktori diplomába a czimerlevél előtt befestetett. Azon körülménynél fogva pedig, hogy a diploma szavai szerint Maylád Miklós szigorlatánál az ország mindkét státusának legfőbbjei jelenvoltak, valószinüvé teszi előttünk azon nézetet, hogy a doktori felavatás mintegy sub auspiciis regis történt, melynek jutalma a doktori diplomába befestett czimer adományozása lett. Megerősit bennünket ezen hitünkben a nemesi czimeres levélnek többször előforduló kifejezése, melylyel megokolja a czimeres levél adományozását mondván, hogy «mi jóakaró királyi hajlandóságunkat megszoktuk azok iránt mutatni, a kikről tudjuk, hogy az erényeket őszintén gyakorolják, a jó cselekedetekben vetekednek, a nagylelküségben, erényekben és tudományokban másokat tulszárnyalnak»; továbbá: «minthogy megértettük, hogy te ezek sorában mennyire jeleskedel, annyival inkább hajlandók vagyunk téged tisztességgel és jótéteménynyel felékesiteni». Ehhez járul még a czimereslevél szövege is, mely szerint Maylád Miklós mint bölcsész őseinek régi czimerpajzsát ujabb jelvényekkel megerősitette: «Prisca novis vegetat signis Nicolaus avorum arma, *Sophi prime* quod tulit ansa togæ»; sőt a jelen esetben az armális szövege a czimerképet egyenesen kapcsolatba hozza a czimerszerző bölcsészeti tanulmányaival. A czimeralakokra illesztett önkényes magyarázatából a szövegirónak, felemlitjük, hogy a czimerpajzs baloldali alsó mezeje a szöveg magyarázata szerint a Maylád Miklós ősei régi czimerének meglankadását, leesését, ledölését jelezi: «ruderibus antiqui cujusdem muri pristina maiorum tuorum insignia collapso referentibus . . .»; vörössel és ezüsttel váltakozó tizenkét koczka a hü és állhatatos lelket és a jó férfit jelenti, mert a négyszög bármerre is legyen dobva és forditva mindig egyenesen marad: «. . . duo denis vero quadratis albo et rubro colore discriniatis . . . mysterium fidelis et constantis animi, bonique viri significantibus . . . quadrati enim quoquo

versum iacti recte semper consistant . . .»; — a horgony, a reménység és bizalom jelképe: «. . . spei et fidutiæ symbolum Anchora . . .»; a törvényesen küzdők és győzedelmeskedők jelvényének magyarázza a kardot és pálmagallyat: «. . . ramum palmarum virentem . . . rhompheam . . . legitime certantium ac vincentium speci-

«. . . struthiorum pennis . . . modeste inclinatis laborem et tolerantiam adumbrantibus . . .»

A czimerkép: hasitott pajzs jobboldali kék mezejében hármas sziklacsucson nyugvó ezüsthorgony, szárán aranykorona, ezen keresztül haránt huzva zöld pálmaág és arany markolatu, egyenes pengéjü hegyes kard; a baloldali mező

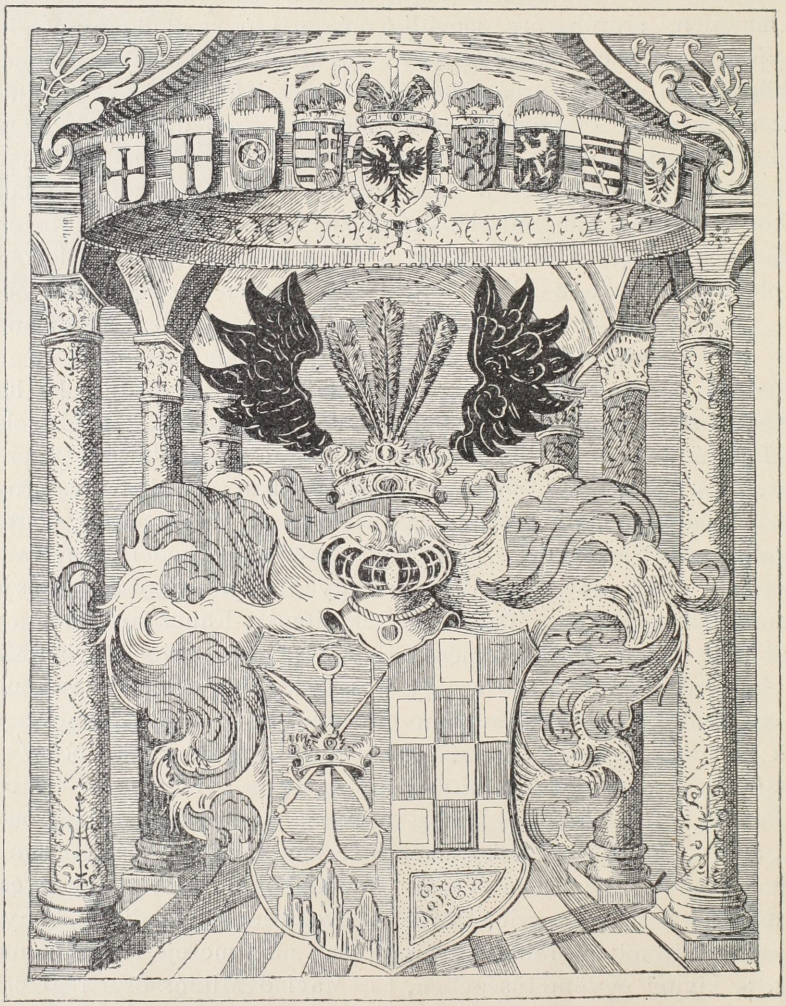

mina . . .»; a pajzson fekvő nyilt sisakot, és a két sasszárnyat, a királyi koronával, a király kegyes hajlandósága jeléül értelmezi: «. . . galeam apertam insigni diademate regio geminas alas aquilinas effigiatas in signum benignæ nostræ in te propensionis affixas . . .» s végül a három szerényen lefelé hajló strucztollat a munka és türelmesség beárnyékolásának jelzi:

alsó harmada arany, felső két harmada piros ezüsttel váltakozó tizenkét koczka négy sorban; oromdisz: leveles aranykoronából két oldalt kinövő fekete nyitott sasszárny, középen három előre hajló szürke strucztoll; orrjegy: piros-kék, foszlányok: ezüst-piros, arany-kék. Jelmondat: *Spero meliora caducis.*

Az ármális szövegéből úgy látszik, hogy sem

az adományos, sem a királyi kanczellária kellő és biztos tudomással nem birt Maylád Miklós családjának eredetéről, s a mint már feljebb emlitettük, csak annyit mond, hogy Erdélyből Magyarországba kora gyermekéveiben került. S azért ezen bizonytalansághoz ragaszkodik a czimeradományozási oklevél további szövege is. Ezen körülmény különös érdekességet ad az oklevél szövegének, melynek folyamán kijelenti a király, hogy saját elhatározásából Maylád Miklóst a régi magyar nemesek sorába iktatja összes utódaival együtt, oly módon, «hogyha egyébként nemes szüléktől származottnak találtatol, régi nemesi jogaidban megerősitünk, ha pedig valamelyik királyi elődünktől jogosan nyerted nemességed kezdetét azt megujitjuk és megerősitjük, ha pedig máshonnan, Erdély fejedelmeitől, vagy havasalji vajdától vagy bárhonnan venné nemességed eredetét, ez esetben ujra felveszünk az igazi és kétségtelen magyarországi nemeseink közé; «. . . Motu itaque proprio . . . te Nicolaum Maylád tuosque hæredes . . . in cœtum, numerum . . . dicti regni nostri Hungariæ nobilium assummimus . . . et aggregamus, eo modo, siquidem alias quoque ex honestis natalibus nobilique parenteca ortus esse perhiberis eadem nobilitatis tuæ prærogativa, si . . . ab aliquo antecessorum nostrorum divorum . . . Hungariæ Regum . . . cæperat initium pro renovata et confirmata de facto intelligatur, sin vero aliunde, puta Principibus Transylvaniæ, aut Vaivoda quopiam Transalpiniæ . . . vel alitercunque principium duxerat, extunc de novo assumptus et creatus . . . Hungariæ civis et nobilis habearis. . .»

Ezen, a két oklevél közötti viszonylagosságnak rövid ismertetése után, ime közöljük a doktori oklevélnek teljes szövegét:

Martinus Palkovich sacro sanctæ theologiæ doctor et almæ archiepiscopalis in regia ac libera civitate Tyrnaviensi societatis Jesu, universitatis cancellarius, omnibus has lecturis salutem in domino sempiternam. Labores atque exercitationes, a divina mente hominibus concessas, apud Xenophontem, ea propter sapientissime Cyrus asseruit, quod instrumenta quædam essent liberæ felicitatis, et felicissimae libertatis. Quod quidem, tam singulare encomium si quibus, certe præclaris illis laboribus, atque exercitationibus convenire est necesse, quos ad amplissima imperatoriarum gloriarum templa sic enim scientiarum artiumque liberalium palæstras vocare. Rhetori placuit Eomonio in erudito sapientiæ pulvere gloriosa animi contentione elocatos non modo libera illa consequitur felicitas, quam suo sibi jure liberales vendicant disciplinæ, sed etiam felicissima illa comitatur libertas, qua suos nominatim philosophia, dum liberos facit, eosdem non ad plumas aut pileos, sed ad immortales lauros, ipsis imperialibus temporibus familiares vocat, provehitque vocatos. Cuius quidem felicitatis ac libertatis honestissima liberalique animo dignissima illecebra pellectus *nobiles excellens, ac doctissimus dominus Nicolaus Maylád de Székhely*, eo generosi pectoris contentione, diligentia ac profectu philosophici studii trieteridem in hac universitate nostra confecit, ut in eadem prævio rigoroso examine, cæterisque de jure aut consvetudine academiarum præmitti solitis in legitimo publico ac solenni senatus nostri academici consensu spectante illustrissima regni Hungariæ status utriusque procerum corona, primo quidem anno Christi millesimo sexcentesimo trigesimo septimo die prima mensis Septembris, baccalaureatus philosophici gradum indeptus; deinde vero anno millesimo, Sexcentesimo trigesimo octavo, quarta die mensis Augusti, præmissa solenni rigidoque examine licentiæ, ac denique magisterii et doctoratus in philosophia titulos consecutus, *secunda ac suprema philosophiæ lauro primus omnium in hac universitate nostra* meruerit coronari, solitaque ejus utriusque dignitatis capessere. Qui quidem *nobilis excellens ac doctissimus dominus Nicolaus Maylád de Székhely artium liberalium et philosophiae magister* ut juxta luculentissimum tenorem *bullae aureae* erectionis et confirmationis eiusdem universitatis nostrae, a Cæsareæ et Regiæ Hungariæ Bohoemieque nec non archiducalis Austriæ Ferdinandi secundi glorioissimi recordationis Majestatis ac potestatis plenitudine emanatæ, omnibus privilegys, gratys immunitatibus, antelationibus exemptionibus, uti frui et gaudere, pleno ac inviolabili jure, ubivis locorum ac gentium posset, quibus post adeptos hujusmodi gradus, cæteri in alys academiis, universitatibus ac generalibus studys utuntur, fruuntur ac gaudent, quomodo libet dejure vel consvetudine; nomi-

natim autem in academys, universitatibus, studys generalibus, per imperium romanum regia ac provincias omnes principum austriacorum specialissimeque in Coloniensi Viennensi, Moguntina, Ingolstadensi, Pragensi, Olomucensi, Græcensi, hoc idem submisse id a nobis poscenti publicum et authenticum studiorum seu graduum antelatorum ac privilegium gratiorum immunitatum, antelationum exemptionum indeptorum testimonium dare voluimus. — declerantes ac significantes omnibus quorum interierit, quod iuxta eiusdem *bullae-aureae* tenorem ac vigorem testimonium huiusmodi legitime obtentum admitti ac recipi debeat, a quibusumque collegys, academys communitatibus capitulis ac ecclesys, quæ in suis candidatis triennale aut plurium pauciorumve annorum in aliqua academia studium vel gradum doctoratus philosophi requirunt, non secus ac si in quacunque antiquissima ac celeberrima universitate dictos Gradus academicos fuisset consecutus. Prout illud admittendum ac recipiendum ab omnibus confidimus ac speramus; omnibus in simili alioque genere obsequium, benevolentiam, ac favorem eiusdem universitatis nostræ integre ac syncere offerentes. *Datum Tyrnoviae* in eadem archiepiscopali universitate nostra, die undecima mensis Novembris, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo, erectæ vero academiæ nostræ octavo. Martinus Palkovich mp., Johannes Rozniay mp.

MAJLÁTH BÉLA.

VEGYES.

Forgách Ferencz házassága terve.

Forgách Ferencznek, a volt váradi püspöknek, utóbb erdélyi kanczellárnak, a XVI. század e jelentős történelemirójának életével foglalkozva megemlékeztünk azon tervről is, mely szerint házasodni készült.[1]

Mivel ismert volt, hogy Báthory István erdélyi fejedelem valamelyes követséget küldött a pápához, a mely Forgách érdekében is szól[2] és előttünk volt Forgách levele, melyben 1573 november 23-ikán Dudithnak irja, hogy «magam felöl ezt irhatom, hogy még meg nem nősztem; immár örömest megnőszném, mert a pápától dispensatiom vagyon»,[3] a legtermészetesebbnek látszott a kapcsolat, hogy a pápa e követség folytán megadta Forgáchnak a dispensatiót s hogy meg nem nősült, csak azon mult, hogy «mediocriter» magához illő feleséget sem talált.

A dolog azonban nem ily egyszerü.

Előre kell bocsátanunk — s itt végre-valahára azon helyzetben vagyunk, hogy Forgách születése évet végleg megállapithatjuk — hogy Forgáchot 1556 augusztus 7-ikén nevezte ki Ferdinand váradi püspökké,[4] midőn, mint maga Forgách irja, 21. évében volt.[5] *Forgách tehát 1535-ben született.* Ez megfelel teljesen annak, a mire a természetes következtetés vitt, midőn igy irtam: «Visszamenőleg ez alapból (Forgách Imre adatából, hogy ő [a hetedik gyermek] 1580-ban 41. évében van)[1] Ferencz születését 1535-re tehetnők.»[2] De hozzá tettem, hogy előbbre kell tennünk és pedig azért, mivel a számára 1560 július 17-ikén kiállitott pápai megerősitő bulla azt irta, hogy Forgách elérte a püspökségre törvényes kort, vagyis 30. évét betöltötte.[3]

Mivel a «te in legitima ætate constitutum» csak «stilus curialis»-nak bizonyul a pápai bullában, szinte hajlandók volnánk a bullának ezen kifejezést is «ad te *Presbyterum* Nitriensis . . . Dioecesis . . . direximus oculos nostræ mentis» csak megszokott mondásnak venni s arra gondolni, hogy Forgách talán fölszentelt pap sem volt. Azonban Forgáchnak e tekintetben való kétséges, roppantul burkolt kifejezései már gyanakodóvá tesznek.

Egyébként térjünk a dolog tárgyalására.

XIII. Gergely pápa 1572 május 13-ikán választatott a katholikus egyház fejévé.

Báthory István Erdély buzgó katholikus fejedelme követséget küldött a pápához. Követe

[1] Forgách Ferencz élete, Századok, 1896. évf. 636—637. ll.

[2] Szilágyi, Erd. Országgy. Eml. II. k. 429. l.

[3] Károlyi közl., Századok, 1880. évf. 756—757. ll.

[4] A kinev. okl. az orsz. levéltárban, eml. Bunyitay, A nagyváradi püsp. tört. I.

[5] V. ö. Forgách és Báthory alább tárgyalandó leveleit, 1572-ből, Vat. ltár, Nunt. Poloniæ, vol. 6, fol. 144, 147 és Theiner, Annal. Eccl. (Róma, 1858) I. k. 35., 36. ll.

[1] Forgách Imre naplója. Turul, VII. évf. 70. l.

[2] Id. ért. Századok, 1896. 520. l.

[3] A pápai kinev. bulla a Nemz. Múzeum Forgách levéltárban.

Berzeviczi Márton volt,[1] ki 1572 szeptember havában ment Rómába.

Kevéssel ennek megérkezte után Báthory István levelet is ir a pápához.[2]

Elődünk II. János uralkodása alatt, úgymond, Erdélyországban az eretnekség oly hatalomra jutott, hogy a kath. egyházat végső veszedelem fenyegette. De mióta mi Isten jóvoltából a hatalomra jutottunk, az igaz hit ismét visszaszereztetett, sőt Isten kegyelméből jelentékeny gyarapodását szemlélhetjük.

Magyarország területén számosan, a székely földön úgyszólván az összes lakósság visszavette a római kath. egyház szertartásait; több monostor tanult és ájtatos szerzetesekkel diszlik, egyházi szerekkel el van látva.

A mi egész családunk és ősi birtokaink állhatason hivei maradtak a katholikus egyháznak, melynek terjesztésén, visszaállitásán előkelő férfiak, köztük Forgách Ferencz kanczellár fáradoznak.

Ezt a gimesi Forgách Ferencz bárót, folytatja, mikor 21. évében volt, Ferdinand király a váradi püspökség czimével emelte s egyszersmind kilátásba helyezte neki, hogy magát a püspökséget is, melyet azidétt II. János király birt, meg fogja kapni. «Interim etiam gradus seu ordines, quos vocant clericales assumserat, nullis tamen vel celebratis sacris, vel tactis religiosissimis rebus».

Szándékosan nem forditjuk le ezen nagyon kétértelmü sorokat. Nemcsak mi nem értjük, de, mint a pápának alább tárgyalandó levele mutatja, magában a pápai udvarban sem voltak vele tisztában. Az «ordines clericales» jelenthetné a kisebb papi rendeket, de viszont a «nullis celebratis sacris» kifejezés arra mutat, hogy fölszentelt pap volt, mert a «sacra celebrare» kifejezésen misézést érthetünk, a mit tudvalevőleg csak áldozópappá szentelt egyén végezhet.

Utóbb, mondja tovább Báthory, megunván Forgách a várakozást, Miksa császár beleegyezésével lemondott a cziméről s ettől fogva a dolgok különféle állásában s az idők veszedelmes váltakozása közt a politikai ügyekben buzgalommal és jó példával annyit szolgált ennek az országnak (Erdélynek), a mennyit más nem volt volna képes szolgálni.

Mert azonkivül, hogy legnagyobb tekintélyben álló ember nálunk s fölemlitésre méltóan képzett és vallásos, hitbuzgóságával s a katholikus érdekekért való törekvésével kitünik, semmit sem mulaszt el, a mivel a katholikus vallást előmozdithatja.

Kérjük tehát Szentségedet, zárja be levelét, hogy rokonunkat azoktól az «ordines clericales»-től fölmenteni s ezzel lelkiismeretét minden zavartól és aggságoskodástól megmenteni kegyeskedjék.»[1]

Forgách megelégedett ugyan Báthory ajánlásával, ezért mondja, hogy «bőségesebben adnám elő Szentségednek ügyemet, ha a fölséges fejedelem követének meg nem hagyta volna, hogy ügyem okait hűségesen s részletesen adja elő Szentségednek», de azért, hogy a «várvavárt hirt» mentől biztosabban megkapja, maga sem mulasztja el, hogy ügyéről ne irjon.[2]

Elmondja, hogy, midőn tanulmányait befejezve Italiából megjött, Ferdinand püspökké nevezte ki s azután, éppen úgy, mint Báthory, leirja az élete változását előidéző körülményeket, hogy «assumsi ordines illos, ut vocant, clericales, per quos ad Episcopatus fastiguim ascenditur .... nulla adhuc religiosa re tanta nedum divina peracta.....» s folytatólag elmondja, hogy letevén czimét Olaszországba menet, majd Erdélybe jött, mert, úgymond, «állásomnak ilyen kétes állapotában debui consilium capere de deponendo gradu, quam ulterius in sacris ordinibus progredi».

Különben már V. Pius alatt akart folyamodni, el is készitette a fölmentést kérelmező iratát, de, mialatt készülődött, a pápa meghalt, most tehát őt kéri, hogy azon «gradus clericales»-től mentse föl.[3]

Ugyanazokkal a burkolt kifejezésekkel találkozunk itt is, mint Báthory levelében. Fölvette a rendeket, melyeken a püspökségig emelkedik, de hisz éppen előtte van az ordo presbyteratus, az áldozópapság; nedum divina peracta, mondja, de a «divina peragere» kifejezés is jelent annyit, mint misét mondani, tehát, úgy látszik, mintha a *joga* meg volt volna, hogy misét mondjon, vagyis föl lett volna szentelve áldozópappá.

Berzeviczinek, Forgách leveléből kitetszőleg, meg volt hagyva, hogy részletesen adja elő az ügyet. A pápa a biborosoktól környezve deczember 12-ikén kitüntető szivességgel fogadta Berzeviczit.[4] Természetes, hogy szónak kellett lenni ezen alkalommal Forgách ügyéről s a pápa ennek a szavaiból sem tudta megérteni, fölszentelt pap-e a kanczellár vagy sem.

[1] Az alább emlitett levélből látszik. — E részben érdekesen egészül ki azon pár sor, melyet bold. Szilágyi az Erd. Országgy. Eml. idézett helyén Báthory követségéről ir, s érdekes adalék azon életrajzhoz, melyet Berzeviczy a Századok 1898. évfolyamban B. Márton erdélyi kanczellárról, Forgách utódáról irt.

[2] Vat. ltár, Nunt. Polon. vol. 6, fol. 147. Theinernél is, id. m. Kelt Gyulafehérvárott, 1572 szeptember 15-ikén.

[1] Az aláirás: Devotus et humilis servus Stephanus Bathory, Voyvoda Transsylvaniæ.

[2] Vat. ltár, Nunt. Pol. VI, 144. Theiner, id. m. 35. l.

[3] 1572 szeptember 15-ikén Gyulafehérvárról keltezett levelét mint «Franciscus Forgách Transsylvaniæ Cancellarius «irja alá, minden egyházi czim nélkül.

[4] Theiner id. m. I. k. 36. l., v. ö. Berzeviczi levelét alább.

Különben Berzeviczi egy kis kellemetlenséget okozott ezen fogadtatáskor Báthorynak, mert ezt a pápa előtt tartott üdvözlő beszédében fejedelemnek czimezé. Miksa ezen megütközött s felelősségre vonta utóbb Báthoryt, ki azonban megadta a magyarázatot, hogy a levélben mindütt vajda van irva,[1] de nyilvánosan nem lehetett másképpen tenni, mert Miksa és közte a viszony titkos, s nagy baj nélkül nem lehetne nyilvánosságra hozni.[2]

A mit azonban Báthory a maga eljárásáról irt s a mit Berzeviczi Márton a kardinalisok előtt róla a pápának elmondott, az tetszett XIII. Gergelynek. Deczember 29-iki levelében[3] magasztalólag emlékezik meg Báthory hitbuzgóságáról, s buzditja tovább is hasonló működésre, mit azzal is mutasson meg, hogy elfogadja javaslatát a püspökségek visszaállitására vonatkozólag.

Majd rátér Forgách ügyére s többi közt azt mondja, hogy, ha áldozópap, állitsa valamely püspökség élére, de magának Forgáchnak is ir.[4] Jobb szerette volna, ha megmarad állásában, követve az apostol szavát, hogy maradjatok azon hivatásban, melyre hiva vagytok és ha nem gondol arra, hogy megfeleségesedik. Ha nehézségei voltak állásában, kérte volna az Isten segitségét, mi bizonynyal nem maradt volna el. Különben is, ha most baja, nehézségei voltak, még több lesz, ha felesége, gyermekei lesznek. «Ha másképpen tész, magadra vess, ha megbánod», mondja neki a pápa. Egyébként Báthory kérésére megtesz neki annyit, hogy *az alszerpapságtól és szerpapságtól* fölmenti, de *az áldozópapi rendet*, ha esetleg abban van («mert nem eléggé teszik nyilvánvalóvá ezt a te vagy magának Istvánnak levele») *semmiképpen sem akarjuk érinteni.*[1]

Egyébként mindenről bőséges fölvilágositást fog adni a mi «kedvelt fiunk» Berzeviczi Márton, kinek mindenben teljes hitelt adhatsz.

Berzeviczire hasznosan folyt le a követség, mert a pápa a comói biboros ajánlatára kitüntette, úgy látszik, lovaggá tette, mert levele alatt, melyben ezen biborosnak a közbenjárását megköszöni, «eques» aláirást is használ.[2] Ugyancsak küldöttsége alkalmával igéretet nyert, hogy megkapja a pápa arczképes emlékérmét, mit hazulról is sürgetett «nem üres, hiu fitogtatás végett, hanem azért, hogy utódaira hagyva családjában örökké éljen XIII. Gergely emléke.»

Haza érve kiegészithette szóval azon tudósitást, melyet a pápa levélileg Forgáchnak küldött.

Kétségtelenül maga a szerpapság alól való fölmentés, melyet a pápa megadott, igen nagy kegyelem, mert ezen rend alól a fölmentések igen ritkák s az egyháztörténelem alig néhányról tud emlitést tenni.

Már most mi volt Forgáchcsal, nem tudni. Az a körülmény, hogy tényleg nem nősült meg, arra mutatna, hogy felszentelt pap volt, mit a püspökké nevező bulla is mutat; Dudithoz irt levele arra vallana, hogy nem volt felszentelve áldozó papnak. Lehet tehát az is, hogy hatott rá a pápa intése; vagy a nehézségek, melyekkel nősülése terve kapcsolatba jött, csakhamar beálló betegeskedése, mely Olaszországba vitte, hol még dolgozni akart történelmi művén, mert okleveleket vitt e czélra magával,[3] akadályozták őt meg terve megvalósitásában.

SÖRÖS PONGRÁCZ.

[1] Mint fönt aláirását idéztük, tényleg igy irta magát. V. ö. erre már előbbi időből Miksa panaszát. Erdélyi Országgy. Eml. II. k. 418. l.

[2] Erd. Országgy. Eml. II. k. 429. l. 2. jegyzet.

[3] Vat. ltár Reg. Gregorii XIII. Ann. I. epist. 300. fol. 401.

[4] Ugyancsak deczember 29-ikéről keltezett lev. folytatólag u. ott epist. 302. f. 405.

[1] «Presbyteratum, si forte in eo es (nam non satis id declarant tuæ, aut ipsius Stephani litteræ) nulla ratione attingendum putaremus.»

[2] Ego autem, irja Gy.-Fehérvárról 1573 julius 21-ikén, Tuæ Amplitudini im mortales gratias ago; quod me indignum eo honore te auctore Summus Pontifex istic exornavit ..... Martinus Berzeviczejus Eques et Consil. Illustr. Princ. Transsylv. Vat. ltár, Nunt. Germ. Vol. 26, fol. 52, Theiner, id. m. 128. l.

[3] Acsády, Magyarország három részre oszl. tört.-ben.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató választmánya f. évi szeptember hó 28-ikán *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt ülést tartott, *Áldásy Antal*, *Békefi Remig*, *Boncz Ödön*, *Fraknói Vilmos*, *Majláth Béla*, *Nagy Gyula*, *Szinnyei József* ig. vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Schönherr Gyula* titkár vettek részt.

Az elnök az ülést megnyitván, *Majláth Béla* ig. vál. tag felolvasta «Czimeres doktori oklevél 1647-ből» czimü értekezését, mely a «Turul» jelen füzetében lát napvilágot.

Fejérpataky László másodelnök bemutatta és felvilágositó megjegyzésekkel kisérte I. Károlynak bizonyos Imre fia Miklós részére 1326 április 7-ikén adott oromdisz-adományozó oklevele fényképmásolatát, melyet a vasvár-szombathelyi káptalan levéltárában őrzött eredetiről a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára szerzett meg levéltári osztálya számára.

A folyó ügyek folyamán a titkár jelentette, hogy *Burchard Bélaváry* Konrád főrendiházi tag 100 frt alapitványnyal az alapitó tagok sorába lépett. Kivüle a társaság tagjaivá választattak: pártoló tagul

báró Győrffy Pál földbirtokos Szilágy-Kocsmáról (aj. a titkár), évdíjas tagokul *Bothfalusi Both Tamás* Eperjesről (aj. Meliorisz Béla), *Ujhelyi Hugó* kincstári ügyész Nagybányáról és *Lussich Károly* dr. kir. közjegyző Karán-Sebesről (aj. a titkár).

A titkár jelentette, hogy a nagyszebeni román irodalmi és közművelődési társaság a csereviszonyra vonatkozó ajánlata elfogadásáért irásban mondott köszönetet, a «Transilvania» czimü folyóiraton kivül összes eddigi kiadványait megküldte a társaságnak. A budapesti tudományos egyetem történelmi szemináriuma igazgatósága szintén levélben mondott köszönetet a Turul 1893—1898. évi folyamai megküldéseért.

Jelentést tett továbbá a titkár a felől, hogy a Petőfi-társaság a Petőfi Sándor halálának 50-ik évfordulója alkalmából Segesvárott rendezett emlékünnepre a társaság meghivatván, azon az elnökség intézkedéséből *Fejérpataky László* másodelnök, *Komáromy András* ig. vál. tag és a titkár által képviseltette magát. A Petőfi-társaság egyidejüleg a Petőfi-ház fölépitésének költségeihez adakozási ivet is küldvén a társaságnak, az ig. választmány felhatalmazta a titkári hivatalt, hogy a mennyiben a társaság tagjai a gyűjtéshez a társaság útján óhajtanának hozzájárulni, adományaikat átvegye és annak idején rendeltetési helyére juttassa.

Töth Árpád társulati pénztárnok jelentése szerint a társaság pénztárának állása az ülés napján a következő volt:

Bevétel 1899 január 1-től	2160 frt 80 kr.
Kiadás	1845 « 77 «
Pénztári maradvány	315 frt 03 kr.

Vagyonállás.

Értékpapirokban	11,300 frt — kr.
Kötelezvényekben	2,600 « — «
Kötelezvény nélküli alapitványok	500 « — «
A középkori czímeralbum és a Nemzetségi Zsebkönyv czéljaira takarékpénztárban elhelyezve	300 « — «
Pénztári maradvány	315 « 92 «
Összesen	15,015 frt 03 kr.

Az igazgató választmány f. évi január 26-ikán hozott határozatából kifolyólag elhatározta, hogy a nagygyülést deczember hó első felében az elnökség által kitüzendő napon a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében fogja megtartani. A nagygyülés napirendje következőkép állapittatott meg: 1. Elnöki megnyitó. 2. Az üresedésben levő másodelnöki szék betöltése. 3. Komáromy András emlékbeszéde Nagy Iván felett. 4. Titkári jelentés. 5. Pénztárnnki jelentés.

Végül a titkár bejelentette, hogy az ig. választmány kebelében 3 hely van üresedésben, és felkérte az ig. választmány tagjait, hogy e helyek betöltésére vonatkozó ajánlataikat az alapszabályok 19-ik §-a rendelkezéséhez képest a nagygyülést megelőző ig. választmányi ülés előtti napig, tehát deczember 29-ikéig sziveskedjenek a titkári hivatalhoz benyujtani.

Az elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *Majláth Béla* és *Szinnyei József* ig. vál. tagokat kérvén fel, ezzel az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410—1437.). Verzeichnet von Wilhelm Altmann. II. Bd. Innsbruck, 1897—98.

Altmann becses munkája be van fejezve, kiszámithatlan hasznára nemcsak az általános, hanem a magyar történetnek is. A benne foglalt adatok tömegéről fogalmat nyujthat az, hogy nem kevesebb mint 12,222 oklevélkivonatot közöl Zsigmond uralkodásának utolsó 27 évéről. Az oklevelek közt igen sok a főleg ránk, magyarokra vonatkozó; de akad akár hány tisztán magyar érdekü, magyar kanczelláriai kiadvány is.

Folyóiratunk olvasóit elsősorban a heraldikai és pecséttani tárgyu okiratok érdeklik. Miután a Zsigmond korabeli czimeresleveleink pontosabb vizsgálatánál a birodalmi armalisok ismerete nélkülözhetetlen, már az első kötet megjelenésekor közöltük volt az Altmann könyvében található ide vágó regesztákat. (1897. évf. 44. l.). Ezen közleményünk kiegészitésére kiszedtük a második kötetből is a czimeradományozó, bővitő, javitó stb. leveleket, a melyek közt egy magyar embernek szóló is van, egy pedig Zsigmond egyik ismeretlen magyar czimeradományának emlékét őrzi.

A heraldikai regesták száma a második kötetben jóval nagyobb, mint az elsőben volt. Ott összesen 102 czimeradományt találtunk, itt, hasonló időtartamról (1425—1437) 278-at. Adjuk őket kor szerint, úgy, a mint Altmannál találhatók, megjegyezvén, hogy a német nyelvüeket csillaggal jelöljük meg.[1]

*1425 január 9. Bécs. Thefenhule János. (Czjl.)

1425 január 16. Bécs. Sleibingsi Péter Iglauból. (A birodalmi igtatókönyvben át van húzva.)

1425 január 17. Bécs. Schwarzenberg Walter Friedbergből. (Cznl.)

1425 január 17. Bécs. Johannes de Turna Bellifortis. (Cznl.)

1425 január 18. Bécs. Grüningeni Lanstein János. (Közjegyzői kinevezés és czimerlevél.)

1425 február 21. Szarvkő. Czimerjavitó levél Greiseneckger János, Frigyes osztr. főhg. kamarása. (Czjl.)

1425 márczius 1. Nagyszombat. Stuessy Rudolf Zürichből.

1425 február (?) Tata? Muleni János és Vilmos testvérek, s egy másik Muleni János. (Czjl.)

1425 április 17. Székesfejérvár. Antonius Wittonis Haxin.

1425 május 11. Tata. Alram András.

1425 június 6. Buda. Werstadi Miklós mainzi városi irnok.

1425 június 8. Buda. Waldorfi Schurgin Keresztély.

1425 július 9. Visegrád. Lutz Hochherz Erfurtból. (Czjl.)

1425 augusztus 10. Buda. Brust Gáspár, Menyhárt és Boldizsár.

1425 augusztus 28. Buda. Beeck János.

1425 szeptember 1. Buda. Sultzi János.

1425 szeptember 26. Pozsony. Rawch András (Cznl.)

1425 deczember 4. Esztergom. Spiesz Henrik. (Czml.)

1426 január 9. Trencsén. Stickel Konrád (Czm. és jl.)

[1] A zárójelbe tett röviditések: *Cznl.* = czimeres nemeslevél; *Czml.* = czimer-megerősitő levél; *Czjl.* = czimerjavitó-levél; *Czuj.* = czimerujitás; *Czv.* = czimerváltoztatás.

1426 márczius 13. Bécs. Eberhard-fia Albert a bécsi sz. István templom kanonokja, Brémából, és Hoyai Arnold-fia János. (Ez utóbbit még az nap káplánjai közé veszi fel Zsigmond).

1426 márczius 26. Pozsony. Rekloke Reinhard a brémai Szent-Eusták templom kanonokja és Truper Henrik ugyancsak odavaló polgár.

1426 május 1. Esztergom. Scharfzand Lajos és Vilmos.

1426 május 1. Esztergom. Schultheiss Jakab.

1426 május 1. Esztergom. Sulzi János.[1]

1426 május 1. Esztergom. *Albeni János zágrábi püspök* (1420—33.) *birodalmi kanczellár, Albeni Henrik pécsi püspök és ennek fivére Albeni Rudolf.* (Czm. és jl.)

1426 junius 6. Tata. Meutingi Ulrik és János Augsburgból.

1426 szeptember 4. Buda. Zilioli de Piliciariis Jakab Ferrarából. Palotagrófi kinevezés és czimerlevél.

*1426 szeptember 29. Buda. Zsigmond megerősiti Stein János törvénytelen fiának, Henriknek Wenzel királytól nyert törvényesitését és megengedi neki, hogy atyja czimerét viselhesse.

1427 január 3. Brassó. Czimermegerősitő- és javitó levél Maslin János Rottweilből. (Czm. és jl.)

1427 február 1. Brassó. Gerlau János. Schönbrunnból.

1427 február 24. Brassó. Bossner János.

1427 április 9. Földvár. (Erdély.) Kappfer Jodok és társa Coler János.

1427 április 23. Brassó. Wrecht Fridrik Miklós Danzkából.

1427 május 25. Sepsi-Szent-György. Lerchenfelder Heimram straubingi polgár.

1427 nov. Nándor-Fejérvár. Edlerawer Herman.

1428 február 10. Nagyszombat. Fuchsensteiner János Glaubendorfból.

1428 július 9. Köveny. Lovag Chelli de Bengenennis, a művészetek és a gyógyászat doktora Pergolából.

*1429 február 18. Kassa. Merbot Miklós.

*1429 április 10. Pozsony. Amhart Lajos.

1429 április 17. Pozsony. Baworovi Márton. (Czni.)

1429 április 29. Pozsony. Czimerlevél Specklin Bertholdnak.

1429 június 11. Pozsony. Grünwald Vilmos kir. familiaris.

1429 június 11. Pozsony. Gretzer János Nürnbergből.

1429 június 13. Pozsony. Reyppoldsdorfi Horen Henrik.

1429 júl, 8. Pozsony. Freitag Miklós Égerből. (Czv.)

1429 július 26. Pozsony. Falb Albert.

*1429 szept. 29. Pozsony. Brune János és Péter (Czv., miután a velük ellenséges viszonyban élő rokonaikkal, Brune Antal és Jánossal nem akarnak egy czimert viselni.)

1429 szept. 29. Pozsony. Chosietowi Venczelnek.

1429 november 13. Pozsony. Offenburg Hermann Báselből. (Czjl.)

1429 november 25. Pozsony. Spett Jánosnak.

1429 decz. 26. Pozsony. Leonis János jogtudor.

1430 január 10. Pozsony. Goldener János, Konrád és Herman.

1430 január 16. Pozsony, Niger Konrád Burkasdszellből. (Czv. a törökök és csehek elleni háboruban teljesitett szolgálatokért.)

1430 február 9. Pozsony. Meinel Konrád és fia János. (Czml.)

1430 márczius 4. Pozsony. Schenk Péter Waibstadtból. (Czni. a Német-, Magyar- és Csehországban teljesitett szolgálatokért.)

*1430 május 1. Schintaw. Schaffer György és Miklós. (Csehországban tett hű szolgálatért.)

*1430 május 5. Schintaw. Winheim János.

*1430 máj. 12. Schintaw. Heidersdorfi Frigyes. (Czjl.)

1430 május 31. Schintaw. Konstanzi Ehinger Henrik. (Czm.)

1430 július 3. Bécs. Romersheimi Henrik és Jákab. (Ugyanaznap nyerték törvényesitésüket.)

1430 július 21. Bécs. Ponhammer János.

1430 július 22. Bécs. Brawn Bernát.

1430 július 22. Bécs. Reisach Keresztély. (Czuj.)

1430 július 22. Bécs. Liechtenstein Ottó. (Meissaui Ottótól hagyományozott czimer megerősitése.)

1430 augusztus 7. Pozsony. Fröschel György (Czjl.)

1430 augusztus 17. Passau. Jawser Rudolf, Mihály és Jobst. (Czimert és lovagi rangot megerősitő levél; aug. 22-ikén még egy példányban kiadatott.)

1430 augusztus 21. Passau. Awnbeck Márton.

1430 október 14. Nürnberg. Usmer Frigyes.

*1430 október 16. Nürnberg. Mesnang János.

*1430 okt. 28. Nürnberg. Grüner János és Miklós.

1430 nov. 11. Ulm. Ritter János Ulmból. (Czml.)

1430 nov. 11. Ulm. Aichstetter Frigyes.

1430 nov. 13. Ulm. Hutner Konrád.

1430 nov. 17. Ulm. Fridung Konrád. (Czml.)

1430 november 17. Ulm. Bechel Péter.

1430 deczember 2. Überlingen. Linsen János, Ulrik és Henrik.

1430 deczember 4. U. ott. Suter János és Konrád.

1430 deczember 6. U. ott. Vogelweider János és András.

1430 deczember 6. U. ott. Watti Hugó, János és Konrád és nagybátyjuk Watti Péter.

1430 deczember 26. Konstancz. Carterii Péternek, Amadé szavojai herczeg titkára. (Czni.)

1430 deczember 29. Konstancz. Mötele János, Rudolf és Miklós. (Czjl.)

*1431 január 10. U. ott. Schorendorfi János.

1431 január 13. Konstancz. Kalen János Braunschweigból.

1431 január 15. Konstancz. Turner Lutfried Konstanczból.

1431 január 17. Konstancz. Kalcheimi Kraicht Albert, Zokko, János és Gérárd. (Czni.)

1431 január 20. Konstancz. Laufner Konrád Kemptenből. (Czni.)

1431 január 29. Reutlingen. Lutzen Jakab, Henrik és Jodok.

1431 február 1. Gmünd. Beygaw András.

1431 február 7. Nürnberg. Spilner György Grossenauból.

1431 márczius 5. Nürnberg. Kapfhauser János Herrenbergből.

1431 márczius 7. Nürnberg. Dowbe Jakab és Wachenheimer Péter.

*1431 márczius 7. Nürnberg. Maurawer Henrik Salzburgból.

1431 márczius 8. Nürnberg Opitz Péter.

[1] Ugyanez már 1425 szeptember 1-én kapott volt czimerlevelet.

*1431 márcz. 9. Nürnberg. Rawhenberger János.
1431 márcz. 11. Nürnberg. Waldorpi Péter.
1431 márczius 11. Nürnberg. Hetter Herbertnek Rechenlingshausenből.
1431 márczius 13. Nürnberg. Schonbaschen Henrik, Bettenhauseni János és Judenbachi alias Schröter Konrád.
1431 április 2. Nürnberg. Jacobus de Rotulo genfi polgár.
1431 április 3. Nürnberg. Wyssnowi Mikite. (Czjl.)
1431 április 5. Nürnberg. Herrant Mihály, Rinót és Erdhárd.
1431 április 15. Nürnberg. Awrochi Hund Frigyes. (Czjl.)
1431 április 16. Nürnberg. Meyenberg János mester.
1431 április 16. Nürnberg. Fink Frigyes.
1431 április 16. Nürnberg. Senn Ulrik Sanct-Gallenből.
1431 április 23. Nürnberg. *Clemens de Sancto Georio.*
1431 április 27. Nürnberg. Suntheim Jánosnak.
1431 április 29. Nürnberg. Rot Seitz és János (Czml.)
1431 május 24. Éger. Scheiditz Henrik.
1431 május 29. Éger. Peter Miklós és fia Miklós.
1431 május 29. Éger. Sewer András.
1431 június 4. Bamberg. Stockman másképp Hitzemplitz János.
1431 június ? Nürnberg. Müller János Tübingenből.
1431 június 15. Nürnberg. Edlerawer Herman.
1431 június 19. Nürnberg. Gresel Ulrik.
1431 június 20. Nürnberg. Frankfurter János. (Cznl.)
1431 junius 24. Nürnberg. Fewer János, Miklós és Erhard.
1431 június 29. Nürnberg. Vogt Wigand és János Richelsheimből.
1431 június 29. Nürnberg. Nawi Loyus.
1431 július 2. Nürnberg. Wagenpfil Péter mester.
1431 július 3. Nürnberg. Med. doctor Wilgen Gottfried.
1431 július 6. Nürnberg. Medic. doctor Lochner János. (Czml.)
1431 július 9. Nürnberg. Adenolt, másként Eckart Jobst.
1431 július 24. Nürnberg. Alspacher alias Widman János mester és vérrokona Widman János.
1431 aug. 4. Nürnberg. Colner János és Sebald.
1431 augusztus 4. Nürnberg. Studenecker Osvald.
1431 augusztus 4. Nürnberg. Goschel Keresztély.
1431 augusztus 4. Nürnberg. Nemes Ciriferi Orbán jogtudor Salins-Moutiersből. (Czml.)
1431 augusztus 4. Nürnberg. Newenburgi János.
*1431 augusztus 18. Nürnberg. Span Mátyás.
1431 aug. 20. Nürnberg. Stock Miklós és János.
1431 augusztus 24. Nürnberg. Johannes de Pratis mester és jogtudor Cremaból. (Czl. és palotagrófi kinevezés.)
1431 augusztus 25. Nürnberg. Goldner Konrád és Herman. (Czml.)
1431 augusztus 28. Nürnberg. Stock János és Miklós. (Cznl. Ugyanezek egy héttel előbb czimerlevelet kaptak.)
*1431 szept. 7. Augsburg. Görlitzi Schmidt János.
*1431 szept. 8. Augsburg. Kol Ulrik.
*1431 szeptember 12. Landsberg. Brisacher Markvárd Konstanzból, a király udvari cselédje és ennek fivérei János, Bertold, Konrád és Henrik. (Lovagi ranggal.)
1431 szeptember 19. Lindau. Bissinger Miklós, Henrik és János. (Czml.)
*1431 október 16. Feldkirch. Ulmi Ehinger János, Walter és Konrád. (Czjl.)
1431 október 28. Feldkirch. Volker János Szulczbachból. (Czml.)
1431 november 25. Milano. Pirger János.
1431 nov. 25. Milano. Petrus de Castro Martini.
1431 decz. 5. Milano. Belmanulus de Penna. (Czml.)
1431 deczember 6. Milano. Posch Jakabnak Künstettenből.
1431 deczember 6. Milano. Masuerii másként Jordán Bernát Lyonból és fivére Péter. (Cznl.)
1431 decz. 10. Milano. Walter de Tongris. (Cznl.)
1431 deczember 11. Milano. Sunnawer Fülöp.
1431 deczember 13. Milano. Dinstel György.
1431 deczember 14. Milano. Hawrank János.
1431 deczember 30. Piacenza. Wyheri János.
1432 január 17. Piacenza. De Bonifaciis Bonifácz, Péter és Miklós, s unokatestvérük Galeazzo. (Cznl.)
1432 január 18. Piacenza. Petrus de Comprioribus és fia Lajos.
1432 február 25. Piacenza. Franciscinus de Arnoldis de Quistello fiai Amorotus, Feragutus és Tádé Mirandolából.
1432 márczius 6. Piacenza. Kern Miklós.
1432 márczius 11. Piacenza. Meszner Konrád.
1432 márczius 11. Piacenza. Hütel György és Lajos. (Czml.)
1432 márczius 15. Piacenza. Mirandolai János és Ferencz. (Engedély, hogy czimerükbe Luxemburg herczegség czimerét felvehessék.)
1432 márczius 25. Parma. Frey Frigyesnek Konstanczból.
1432 márcz. 25. Parma. Radmannsdorffi Gáspár.
1432 márcz. 25. Parma. Rüdingeni Keresztély.
1432 április 5. Parma. Terlagoi lovagok. (Cznl. birod. nemességről. Az eredeti a Terlagoi grófoknál.)
1432 júl. 1. Lucca. Schwartz Konrád és János. (Czml.)
1432 július 27. Siena. Laurentii János. (Ugyanaznap törvényesittetett).
1432 aug. 24. Siena. Tafler Konrád.
1432 aug. 31. Siena. Belzi Bereczk-fia Henrik.
*1432 szept. 15. Siena. Kircz Frigyes
1432 szept. 29. Siena. Sigwein János. (Czml.)
1432 október 5. Siena. Fechenheimer Maternus mester és fivérei János, Jakab, Gilbert és Ádám.
1432 október 9. Siena. Seng Zsigmond.
*1432 deczember 4. Siena. Hosman Mátyás.
*1432 deczember 4. Siena. Sparenlaib Pál.
*1432 decz. 19. Siena. Moytrodi Pucking Vilmos.
1432 decz. 19. Siena. Nuczel Mihály, Lőrincz és János.
*1432 decz. 29. Siena. Haspel Konrád.
1433 január 1. Siena. Becheim Ottó.
1433 február 18. Siena. Czissei Kolos, a király szolgája. (Cznl.)
1433 április 18. Siena. Narducius Simon-fia Károly Perugiából.
1433 április 19. Siena. Hurter Henrik.
1433 április 19. Siena. Lacki Péter. (Nem magyar. Lach, más néven Laak, Ausztriában van.)
1433 április 19. Siena. Reiffing Bertalan.
1433 május 21. Róma. Bochowi Venczel, császári

kanczellária jegyző. (Czml. Ugyanazon napon felveszi őt a király familiarissai közé).

*1433 máj. 21. Róma. Brisacher Markárd, a király szolgája és udvari ember, a kit előbb a király a Tiberis hidján lovaggá ütött. (Nemesitő és czjav. levél, mely Markárd testvéreinek, János, Bertold, Konrád és Henriknek is szól. Érdekes, hogy ugyanezek már 1431 szeptember 12-ikén Landsbergben kelt oklevéllel lovagi rangot és czimert kaptak.)

1433 május 31. Róma. Sannawer Miklós, Albert osztrák hg. követe, a kit a király a Tiberis hidján lovaggá ütött.

1433 május 31. Róma. Hasonlókép Beheim Sebaldot.

1433 május 31. Róma. Haller Erhárd és Pál. (Czjl.)

1433 május 31. Róma. Truchsess Ulrik. (Czjl.)

1433 május 31. Róma. Stock János és Miklós. (Czjl.)

1433 május 31. Róma. Blulyn Ulriknak Sulburgból.

1433 május 31. Róma. Probischc Germán Reynből.

1433 június 2. Róma. Wehinger György.

1433 jún. 7. Róma. Baworowi Lechowski Venczel.

1433 június 17. Róma. Hersseli Richart Henrik, a király persevantja.

1433 június 20. Róma. Knygt János Angolországból.

U. akkor, u. ott. Knonowi Meyer Konrád.

U. akkor, u. ott. Hert Lénárd.

U. akkor, u. ott. Stebler alias Graff Mihály.

U. akkor, u. ott. Schwartzenmurer Jakab és másik Jakab testvérek.

U. akkor, u. ott. Escher Gottfrid.

1433 junius 21. Róma. Chapman János Angliából.

1433 június 22. Róma. Capalati János lovag, a király fegyvernöke.

1433 jún. 28. Róma. Escher Götz lovag Zürichből. (Eredetije a családnál Zürichben.)

1433 június 29. Róma. Ghinazo de Azonibus Sienából. (Czml.)

1433 július 2. Róma. Heiden Márton, Ottó és Konrád. (Czmjl.)

*1433 július 10. Róma. Rummel Ferencz, János, Henrik és György. (Czmjl.)

1433 július 13. Róma. Beheim Konrád Gross-Kunrewtből.

1433 július 13. Róma. Schlick család. (Czbőv. Nincs a birod. igtatókönyvben s úgy látszik hamisitvány, mint a Schlickek oklevelei jórészben.)

1433 július 14. Róma. Neckel János és Mihály.

*1433 július 14. Róma. Holger Mihály.

1433 július 18. Róma. Schwertzel István.

1433 július 20. Róma. Benvenuto Jacobi Crode jogtudor Bolognából.

1433 július 30. Róma. Petrus de Quercu alias Duchesne Brüsselből. (Czml.)

1433 augusztus 1. Róma. Jochskonis János Niklasdorfból. (Palotagrófi kinevezés és czml.)

1433 augusztus 1. Róma. Angelus de Ponte Perugiából. (Czml.)

1433 augusztus 6. Róma. Legniczi, másként Aurifaber Jeromos (Czml.).

*1433 augusztus 10. Róma. Gerlach Jakab Görlitzből, a ki német-, olasz-, magyar- és Csehországban hüségesen szolgálta a királyt.

1433 aug. 10. Róma. Altenbair Henrik és János. (Czml.)

1433 aug 12. Róma. Maffinus de Senago Modoeciából. (Czjl.)

1433 aug. 22. Róma. Baptista de Scacolis Urbinóból.

1433 aug. 12. Róma. Poignar Bertalan.

1433 augusztus 15. A monte-rotondoi táborban. Seger Henning Braunschweigból.

1433 aug. 20. Perugia. Mateo Pietro de Ubaldis jogtudor fiai Baldus és Péter. (Czml.)

1433 aug. 28. Perugia. Monochuccius Venturacii de Campanisnak Perugiából. (Czml.)

1433 augusztus 28. Perugia. Nicolaus Pauli de Gracianis Perugiából. (Czml.)

1433 aug. 29. Perugia. Görlitz város (Czjl. s engedély zöld vagy sárga pecsétlő-viasz használatára.)

1433 szept. 1. Urbino. Nicolaus alias Brunellus de Scottis Perugiából.

1433 szept. 19. Ferrara. Nicolaus de Abacia.

1433 okt. 1. Pistoja. Aloisius de Verme részére. (A czimer az adományos *magyar* czimere után van szerkesztve. U. azon nap Zsigmond ezen Vermei Alajost Zimei Jakab veronai lovag fiát Sanguinetto grófjává tette.)

1433 november 11. Basel. Prawn János.

1433 deczember 6. Basel. Stawdinger György.

1433 deczember 10. Basel. Wirmlin Verner fiai Verner, Bertalan, Miklós és Márton. (Czml.)

1434 jan. 17. Basel. Krews Henrik Sachsenfeldenből.

1434 január 17. Basel. Wechsler Frigyes.

1434 jan. 17. Basel. Im-Hof János és hasonnevü fia.

1434 február 22. Basel. Stetern István Kalmunzból és fia Lénárt, Ulrik és János.

1434 márczius 23. Basel. Landespergi János.

*1434 április 3. Basel. Kircher János, a király hasonnevü protonotariusának fia (Czjl.)

1434 április 3. Basel. Zsigmond császár Rappoltstein urának Smassmannak Wetzel Elzával kötött házasságát valódi házasságnak, gyermekeiket törvényeseknek és örökösödésre jogosultaknak jelenti ki; egyuttal Wetzel Elzát és utódait megnemesiti s neki a Dickei urak kihalása következtében gazdátlanná vált czimert adományozza.

1434 április 4. Basel. Diesbach Kolozs lovag.

1434 ápr. 4. Basel. Helchner Burkárd és fiainak.

1434 április 4. Basel. Kelner Burkárdnak. (Czml. Azonos ez az előbbi Helchnerrel?)

*1434 április 4. Basel. Bugniet János és Miklós Freiburgból. (Czml.)

1434 április 4. Basel. Zimberman, másként Buchs Henrik. (Czml.)

*1434 április 5. Basel. Tzchatis Hugó Freiburgból. (Az apósa Murteni Gerhart János czimerét kapja.)

1434 ápr. 6. Basel. Sermonis Henrik és János. (Czml.)

1434 április 10. Basel. De Garsiis Lajos és Márkus (Palotagrófi kinevezéssel.)

1434 április 13. Basel. Fridung Konrád.

*1434 ápr. 13. Basel. Meiger Miklós és Henrik. (Czml.)

1434 ápr. 15. Basel. Obruster Han-nak nevezett Henrik.

1434 április 20. Basel. Boszna János és Antal

1434 ápr. 20. Basel. Ritenhofeni János és Péter. (Czml.)

*1434 máj. 1. Basel. Hagen Ferencz. (Nincs a birod. igtatókönyvben. Az eredeti a strassburgi városi levéltárban van.)

1434 május 1. Basel. Nesselbachi Gillig. (Czml.)

*1434 május 8. Basel. Laymugeni Erasmus. (Czjl., egyuttal engedély arra, hogy a saját czimere mellett Tegernbach váráét is használhassa.)

*1434 máj. 10. Basel. Sulczbachi Volker János. (Czml.)

*1434 máj. 11. Basel. Schonkint János Baselből (Czjl.)
*1434 decz. 6. Pozsony. Weider János Görlitzből. (Nincs a birod. igtatókönyvben. Gyanus, mert a keltezése hibás.)
*1434 decz. 8. Pozsony. Hegenheni Péter Baselből. (Czml.)
*1434 decz. 8. Pozsony. Herold János Baselből.
*1434 decz. 8. Pozsony. Thuring Verner, Bernát és Herman Baselből.
*1434 deczember 8. Pozsony. Surlin János, Detre és János-Konrád.
*1435 január 1. Pozsony. Cappel Hartung.
*1435 január 25. Bécs. Pfanzagel Ulrik bécsi polgárnak. (Nincs a bir. igtatókönyvben. Eredetije a bécsi csász. udvari levéltárban.)
1435 júl. 13. Brünn. Leroydei, alias Baffzky Venczel.
U. akkor, u. ott. Poit Simon.
U. akkor, u. ott. Murer Péter.
U. akkor, u. ott. Kernner Ulrik.
U. akkor, u. ott. Rued Pilgrim.
1435 aug. 9. Brünn. Brodecki János. (Cznl.)
1435 szept. 30. Pozsony. Heidenheimer Frigyes. (Cznl.)
1435 okt. 10. Pozsony. Ruckenberg János. (Cznl.)
1435 (H. és kelt nélkül). Galeazzo de Bouromeis.
*1436 május 7. Pozsony. Planke János.
*1436 augusztus 14. Iglau. Zsigmond császár kinyilatkoztatja, hogy a czimeres-nemeslevél, melyet Wurmelin Verner fiainak adott, Colmár városának semmi jogát sem csorbitja.
*1437 január 8. Prága. Thyner János és másik Jánosnak. (Mulfer Gillig czimeréről.)
*1437 január 8. Prága. Sparenlaib Pál elbogeni polgár. (Czjl.)
1437 márczius 13. Prága. Böhmisch-Brod város.
1437 április 17. Prága. Rolbatz János Baselből. (Nincs a birodalmi igtatókönyvben. Eredetije a zürichi Antiquar. Gesellschaft gyüjteményében.)
*1437 júl. 24. Éger. Stahrembergi Rüdiger. (Czjl.)
1437 augusztus 2. Éger. Czettler Jobst. (Nincs a bir. igtatókönyvben. Az eredeti a berlini állami titkos levéltárban volt, de elveszett.)

Heroldokra vonatkozólag a következő három okiratot ismerjük meg az Altmann regestáiból:

1431 április 4. Nürnberg. Zsigmond kir. Frawenberger Ditriket heroldjává nevezi ki.

1433 június 3. Róma. A király kinevezi Mausdorffi Jánost a csehországi összes heroldok és poursuivantok fejévé és neki a «*Behemerland*» nevet adja. (A birod, igtatókönyvben át van húzva s mellé irva; *Vide in registro Boemie).*

1433 június 17. Zsigmond czimert ad poursuivantjának Hersseli Richart Henriknek. (A czimerlevelek közt is közöltük.)

A tornákra vonatkozólag nagy érdekü adatot szolgáltat a következő oklevél:

*1431 július 13. Nürnberg. Zsigmond megengedi Nürnberg városnak, hogy trombitásokat és harsonásokat tarthasson. Ez évben Nürnbergben nagyszerü tornaünnepélyek voltak s muzsikusokra kétségtelenül ép ezért volt szüksége a városnak.

Nem kevésbbé érdekes azon 1430 szeptember 22-ikén, ugyancsak Nürnbergben kelt okirat, melylyel a király Sobyratzi Péternek helyre állitja becsületét és tisztességét, melyet azért vesztett el, mert párviadalban győzelmet vett rajta Splani Hugó. A duellumra Splani Hugó, másként Hugo de Villafranca del Penades több izben kérte volt a király engedelmét, mig végre Frigyes brandemburgi őrgróf közbenjárására megnyerhette. A küzdelem négy előkelő tanu jelenlétében 1430 szeptember 18-ikán történt meg s Péter legyőzetésével végződött. Milyen szomorú következményekkel járt ez a vesztes félre, mutatja a négy nappal később kelt oklevél, a melyben az elveszett becsületet a királynak kellett helyreállitani. «*Nos considerantes* — mondja Zsigmond az oklevélben — *quod duobus duellantibus alterum ab altero vinci necesse est, vel mutuis saltem amborum ictibus se prosterni, quibus tamen sic succumbentibus, quoniam ars amborum ex libera procedit quodam modo voluntate, majestas regia benignitate solita succurrendum decrevit, ne maioris dedecoris et desperationis laqueo se submittant.*» Hasonló becsület-helyreállító levél kivonatát már az 1419. évnél közöltük.

A sárkány-rendről szól egy 1429 szeptember 29-ikén Pozsonyban kelt oklevél, melylyel a király Litvániai Vitoldot a rendbe felveszi.

Külföldi rendek közül emlittetnek a Szent-György paizsáról (Sct. Georgen-schilt) nevezett lovagtársaság, melynek, úgy látszik, több különböző csoportja volt az imperium egyes vidékein. Szabályait 1426 márczius 14-ikén erősitette meg Zsigmond. 1434 márczius 4-ikén kelt a vörös keresztes-rend kiváltságlevele, 1431 márczius 31-ikén pedig az *egyszarvúról* nevezett nürnbergi lovagi társaságé, ez utóbbi azonban a birodalmi igtatókönyv jegyzete szerint «*non transivit*».

Van a regesták közt nehány pecséttani tekintetben érdekes is. *1429 február 21-ikén (Kassán) a namslavi lovagság kap pecsétet, *1434 július 3-án pedig Eifelstat város. Vörös viaszszal pecsételés jogát kapja 1425 április 11. (Székesfejérvárott) Frangepan Miklós vegliai, segniai és modrusi gróf,[1] 1437 április 4-ikén pedig Eberstorfi János. Városok közül 1433-ban Boroszló, 1434-ben Görlitz és Ulm, 1435-ben Schweidnitz.

Ennyi adatot nyujt az Altmann munkája a czimer- és pecséttanhoz. A regesták felölelik a birodalmi igtatókönyvek teljes anyagát, de ezzel a Zsigmond czimeres (és egyéb) oklevelei alig ha vannak teljesen kimeritve. Számos olyan kétségtelen hitelü, eredeti oklevelet ismerünk, a melyek az igtatókönyvekből hiányoznak. Czimerlevél is van köztük nem egy. Lehetséges, hogy egy részük a magyar vagy a cseh királyi könyvekbe volt bevezetve, de sok valószinüleg regisztrálatlanul maradhatott.

Áttekinthetőség kedvéért összeállitottuk a birodalmi armálisok különbféle csoportjait. Van pedig az ismert 379 között nyelvre nézve 294 latin és 85 német. Pusztán czimeradományt tartalmaz 232; régi czimert megerősit 29; nemesitéssel, palotagrófi vagy közjegyzői kinevezéssel kapcsolatos czimeradomány van 58; czimerbővités vagy javitás van 42; czimerváltoztatási engedély 8; czimer vagy sisakdisz átruházásáról és örökléséről szól 6, elkobzott czimer visszaadásáról 1, végül városi czimerlevél van 3.

Általában kevés akad köztük az előkelőbb nemesség tagjainak szóló; nagy része az adományosoknak alsóbb rangu ember, udvari szolganép és városi polgár. Nemzetség szerint legtöbb közöttük a német, főleg az osztrák tartományokbeli, aztán jönnek az olaszok. Van

[1] Az oklevelet Zsigmond mint római és *magyar* király adja ki.

nehány németalföldi és angol is, ez utóbbiak, úgy látszik, akkor kapták az armálist, mikor a császári koronázásra követül mentek Rómába.

A czimeradományozó okleveleknek több olyan fajával találkozunk, a minőket a mi Zsigmondtól származó armálisaink közt hiába keresnénk. Ilyenek a czimerátruházást jóváhagyó oklevelek. Gyakori eset volt, hogy házasságon kivül született gyermekekre törvényesitésük alkalmával átruházta az uralkodó atyjuk czimerét; bár nem egy esetben, talán a rokonok tiltakozását tekintve, új czimerrel adományozta meg őket. Érdekesek azon esetek is, midőn valamely kihalt nemzetség gazdátlan (ledig) czimerét adja oda valakinek Zsigmond. Rendkivüli czimeradományok közül kiemelendő a Laymungeni Erasmusé, a ki 1434 május 8-ikán Baselben czimert kap, s ugyanazon oklevélben azt is megengedi neki a király, hogy e mellett a Tegernbach vára czimerét is viselhesse. A legmagasabb királyi kitüntetésben részesültek a dúsgazdag és felső Olaszországban nagy szerepet játszó Mirandolák: engedélyt nyernek rá, hogy Luxemburg czimerével bővithessék a magukét.

Van nehány megmagyarázhatatlan czimeradományozási eset is. Brisachi Markvárd királyi udvari ember és négy fivére 1431 szeptember 21-ikén Landspergben lovagi rangot és czimert kap. Ugyanezek az adományosok két évvel később, 1433, május 21-ikén Rómában ugyancsak lovagi titulust és czimert kapnak. Még különösebb a Jauser Rudolf, Mihály és Jobst esete. Ezek alig egy hét alatt kapnak kétszer lovagi rangjukat és czimerüket megerősitő levelet, először 1430 augusztus 17-ikén, másodszor ez év és hó 22-ikén; mindkét oklevél Passauban kelt.

Azok a magyarok számára adott birodalmi armalisok, melyeket eddig ismerünk, u. m. a Somkereki Erdélyi és a Bossányi 1415-ből, a Kölkedi 1429-ből és az Aszuvölgyi 1437-ből, hiányoznak a birodalmi igtatókönyvekből s igy az Altmann munkájából is. Helyettük egy más magyar embernek adott armalist találunk benne: Albeni János zágrábi, Albeni Henrik pécsi püspök és fivérük Albeni Rudolfét. (Kelt 1426 május 1-én Esztergomban.)

Tévedésből kaptak-e ezek *birodalmi* czimerjavitó oklevelet, vagy ők maguk kértek ilyet, ki tudná eldönteni. Valószinübb az első eset, mert ez időben, mikor még Zsigmond nem volt imperator, nem lehetett nagyobb becse a német armalisnak, mint a magyarnak.

Egy magyar czimerlevélnek a *nyoma* is fenmaradt egyik regestában. 1433 október 1-én Pisztójában Zimei Jakab fia Vermei Alajos grófságot kapott Zsigmondtól. Ugyanaznap birodalmi armalist is nyert, nemességének nagyobb dicsőségére; az ebben foglalt czimernek pedig az új gróf *magyar* czimere szolgált alapul. Előbb tehát magyar czimert s talán nemességet is kapott volt Vermei Alajos, a melyre, gróffá lévén, hogy annál erősebb hitellel birjon, birodalmi armálist váltott magának.

Helyek szerint csoportositva a Zsigmond czimerleveleit, azt találjuk, hogy Magyarországon csak 78 kelt; és pedig Pozsonyban 30, Budán 16, Tatán 10, Esztergomban 5, Brassóban, Visegrádon 4—4. A külföldi városok közül nem Konstanczra, mint sokan hitték, hanem a tornáiról hires Nürnbergre esik a legtöbb, 50 darab. Utánna mindjárt Konstancz következik 43 darabbal. Rómában kelt 39, Baselben és Sienában 18—18, Bécsben 17, Prágában és Brünnben 6—6. Miután a legtöbb czimeradomány a tornákkal áll összefüggésben, ezek a számok azt is megmutatják, hol tartottak abban az időben Német- és Magyarországon legtöbb tornaünnepélyt. Az ilyen ünnepségek alkalmából aztán tömeges czimeradományozásokra találunk. A császári koronázás alkalmával Rómában május 31-ikén 7, junius 20-ikán 6 armális kelt. Négy öt czimerlevél egy napon nem tartozik a ritkaságok közé. 1424 szeptember 1-én Tatán egyszerre 6 czimert adományozott Zsigmond csupa angolos nevü uraknak, a kik, úgy lehet, az augusztus végén tartott nagy királyi vadászatokon szerezték érdemeiket.

Nagyon szerettünk volna összehasonlitásul közölni egy hasonló kimutatást Zsigmond magyar czimerleveleiről is. Ez azonban ez idő szerint még nem lehetséges. A mi királyi könyveink nincsenek meg, a czimeradományoknak tehát megközelitőleg teljes sorozatát sem vagyunk képesek összeállitani. Az az anyag, a mi eddig a levéltárakból előkerült, csak egy töredéke az egésznek, a kiadottak s ismertek száma alig megy többre hetvennél. Idővel meg fog többszörösödni ez a szám s akkor nagyon tanulságos lesz a külföldi és a magyar anyag egybevetése. *Varjú Elemér.*

Nemes családok Pest vármegyében. Irta Kőszeghi Sándor. Budapest, 1899. 8-rét, 447. l.

Pest vármegye érdemes főlevéltárnoka most megjelent munkájával a heraldika és genealogiával foglalkozóknak, nemkülönben az egyes nemesi családoknak igen használható kézi könyvet nyujt. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye levéltárának gazdag anyagából közli azon nemes családoknak jegyzékét, melyekre a vármegye levéltárában valamely, bármily csekély adat is található. E jegyzék összeállitásában azon irányelvet követte, hogy nemcsak a *pestmegyei* családokat vette föl, hanem az összes nemesi családokat, melyeknek a vármegyében nyomuk maradt. Munkája ilyformán közel ötezer családra vonatkozó adatokat tartalmaz. Csak adatoknak gyüjteménye a könyv, a minthogy nem is lehet ez másképen, feldolgozást az anyagnak terjedelme folytán kivánni nem lehetett, de az anyag természeténél fogva ily feldolgozás talán magától is ki volt zárva. Munkáját átlapozva, azon benyomást veszszük, hogy lelkiismeretes szorgalommal vannak összeállitva mindazon adatok, melyeket a levéltár az egyes családokra, úgy a nemességre, mint azok leszármazására vagy legalább is czimerére tartalmaz.

Két megjegyzést azonban nem hallgathatunk el. Az egyik az, hogy a munka tisztán csak a megyei levéltár anyagát tartalmazza, ez irányban tehát teljesnek mondható, de e mellett még nagyon sok oly nemesi család lehet, kikre a levéltár adatot nem tartalmaz, de azért a pestmegyei családok közé számithatók. A másik megjegyzés az, hogy a munka értékét nagyban emelte volna, ha szerző külön választja a szoros értelemben vett pestmegyei és külön a többi nemesi családokat. Igy legalább a tulajdonképeni megyei nemesi családokat egy helyt találhatnók meg. Mindkét megjegyzés azonban épen csak megjegyzés akar lenni, a munka belértékét és használhatóságát e két körülmény nem érinti. ⋆

A BÁRÓ WESSELÉNYI CSALÁD EREDETI CZIMERE.

(Szines hasonmással és a szöveg közt három rajzzal.)

Sok czimer-elfajulást ismer a magyar heraldikai tudomány (csak a Forgách-czimerre utalok), de nagyobbat és nevezetesebbet, mint a minő a báró Wesselényi családé, alig. E méltán országos hirü és nagynevü családnak származását is mesékbe burkolták a XVII-ik század hizelgő deákjai és irói, azonban Nagy Iván és Deák Farkas fáradozásainak sikerült a meséket megczáfolni s a családnak tiszta magyar származását megállapitani. Ámde szintoly mesés czimerének eredete, változásai s elfajulása felett még eddig homály borongott s noha Doby Antalnak meg Csergheő Gézának e folyóiratban közölt adatai e homályt kezdették eloszlatni, teljes, kétségtelen fényt nem tudtak e vitás, homályos heraldikai kérdésre deriteni, mert sem Doby, sem Csergheő nem tudták a döntő bizonyitékot, az eredeti czimerlevelet, felmutatni.

A Turul lapjain kezdődött a Wesselényi-czimer homályos kérdésének tisztázása; legyen itt a folytatása és befejezése is. Azért itt közlöm az alábbi czimerlevelet, s bebizonyitom, hogy az nem mást, mint a báró Wesselényi család eredeti czimerét ábrázolja.

Ismeretes, hogy a hadadi báró Wesselényi család czimere a mult századtól kezdve *kék mezőben* koronás szirén balrahajló halfarkkal; jobb kezében zöld száron 3 veres rózsát tart, balját csipőjére teszi.[1]

Ezzel ellentétben bizonyos, hogy Wesselényi Ferencz nádor nem szirént használ czimerképül, hanem koronás, halfarkkal végződő, kiöltött nyelvü s egy lábával 3 rózsát tartó állatot, a mely oroszlánnak, vagy kutyának nézhető.[1] A kétséget, vajjon a halfarkkal végződő kiöltött nyelvü állat eredetileg oroszlán volt-e vagy kutya? a nádor nagyatyjának I. Ferencznek czimere oszlatja el. Ebben a czimerkép félreismerhetetlenül nem egyéb, mint halfarkkal végződő kiöltött nyelvü *kutya*.[2]

Az, hogy I. Ferencz 1576-iki czimerében a czimerképül szolgáló kutya nem tart lábával semmit, hanem egy fatörzsökhöz van kötve, nem tesz különbséget. Mind a rózsa, mind a fatörzsök ugy is csak járulékok, s a czimerkép naturalizálása után, tehát csak a XVI. és XVII. században keletkeztek.

Azt lehetne azonban itt ellenvetni, hogy a kiöltött nyelvü és halfarkkal végződő kutyát talán csak a Lengyelországban is honos Wesselényiek használták czimerképül, ellenben az Erdélyben lakók mindig a szirént.

Ezt az ellenvetést megdönti Wesselényi I. Miklósnak, Erdélyország itélőmesterének és a Wesselényi család gyekei ága alapitójának 1584-iki, s előbb Gyekén, most Zsibón őrzött siremléke. Ezen rajta van I. Miklós szines czimere s arra, mint az emlékkő felfedezője Deák Far-

[1] Nemzetségi Zsebkönyv, 1888. 451. l.

[1] Nagy Iván, Magy. csal. XII. k. 161. l. Acsády, Szechy Mária, 3. l. Turul, 1890. évf. 85. l.

[2] Turul, 1883. évf. 49. l., 1890, évf. 214. l.

kas irja: «*kék mezőben* felülről inkább medvét mutató, de kiöltött nyelvéről itélve oroszlánnak szándékolt állat van rajzolva, a mely alulról felkunkorodó halfarkban végződik, s két első lábával faderekat vagy törzset tart».[1] Ezen leirásból világos, hogy I. Miklós czimerképe semmiesetre sem volt szirén, hanem kiöltött nyelvü állat, a melyet Deák Farkas medvének vagy oroszlánnak gyanitott, de, a mely, mint I. Miklós unokaöcscsének I. Ferencznek azóta felfedezett czimeréből tudjuk, tulajdonképen kutya.

Nagynehezen, a XVI. századbeli emlékekből, meglehet tehát állapitani, hogy a Wesselényi család a XVI. században halfarkban végződő, kiöltött nyelvü kutyát használt czimerképül. De még itt sem állapodhatunk meg, mert tudjuk, hogy a XVI. században a naturalizmus és a jelképiességre való törekvés már megrontotta a heraldikai jó izlést. Azt pl. hogy Wesselényi I. Ferencz 1576-iki czimerében a czimerképül szolgáló kutya fatörzsökhöz van kötve vagy lánczolva, nyilván az eredeti czimerkép naturalizálásának, elfajulásának tulajdonithatjuk.

Teljes bizonyosságot nyujt erre nézve az itt bemutatott czimerlevél. De mielőtt erről szólnék, el kell mondanom, hogy jutottam e czimerlevél és kép másolatához.

Történetiróink az utóbbi években ritkán hallották hirét Bölöni Sándornak, a nagyváradi múzeum volt igazgató-őrének, pedig életpályája ugy indult, hogy a magyar történetirás terén sokat és nagyot lehetett tőle remélni. Családjának gazdag levéltára, vagyoni helyzete, korán már 1872—75. években nyilatkozó hajlama jóformán ujjal mutatták neki, hogy a magyar történetirásnak szentelje életét. De előbb a politika sikamlós ösvényére lépett, aztán egyéb ügyekkel foglalkozott s igy valódi hivatáta terén csak keveset munkálkodott. Életének egy nagy elhatározása volt csupán: az, midőn Szilágymegye történetének irására vállalkozott. Össze is gyüjtötte jórészben az idevonatkozó adatokat, az eredeti okleveleket nagy diplomatikai jártassággal lemásolgatta s egyes családok, helységek multjának vázlatait elkészitgette, de utóbb elhatározását megváltoztatta, visszalépett s nemsokára kinos szenvedés után meghalt.

[1] Archeologiai Értesitő, 1876. I. k. 21—23. l. A Wesselényi család őseiről, 1878. 4. l.

Bölöni Sándor kutatásai közben a báró Wesselényi családnak akkor még Görcsönben, jelenleg az erdélyi múzeumban elhelyezett levéltárából az itt közölt czimerlevelet nemcsak lemásolta, hanem az oklevél elején álló képet is Szüts Izsó nagyváradi rajztanárral hiven lefestette, mert, a mióta megtudta tőlem, miként lehet kimutatni, hogy e czimerlevél a Wesselényi-család eredeti czimerét tartotta fönn, szándéka volt azt a Turulban közzétenni s ezáltal az itt megjelent nagyszámú és érdekes hű czimer-másolatokat szaporitani. A halál azonban őt e szándékában is meggátolta.

Testvérbátyja, Bölöni József, öcscse kéziratainak őre és tulajdonosa volt az, a ki e czimerlevél másolatát és rajzát nekem általadta. Igy lőn módomban, hogy a Wesselényi-czimerkérdésben néhai Bölöni Sándor szándékát megvalósithatom s a döntő bizonyitékot előmutathatom.

Az 1418 márczius 29-ikén Konstánzban kelt oklevél úgy a mint azt Bölöni Sándor lemásolta, igy hangzik:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. rex. Omnibus Cristi fidelibus tam presentibus, quam futuris presentium notitiam habituris salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni regii, velud e sole radii, nobilitates legittimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane ad universorum tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster Ladislaus dictus Chese filius Demetrii de Dansa et de Kerezthur coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus serviciis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis utique acceptis et laudandis, quibus ipse nobis et sacro nostro regio diademati a longinquis temporibus in nostris agendis prosperis et adversis, persone et rebus suis non parcendo, indefesse studuit complacere reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia, in presentium litterarum nostrarum capite depicta, maiestati nostre exhibendo eadem a nostra celsitudine sibi et per eum Petro filio Dominici de eadem condivisionali fratri suo ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ex liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos prefati Ladislai Chese gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus ipse in Bosna et signanter in presentibus Almanie partibus, quos nos pro sacrosancte universalis ecclesie, que iam superni luminis gracia illustrante ad unitatem per verum et unicum eius sponsum pervenit, et sacri imperii status reformatione, duce Christo, qui lux vera luminum, feliciter perlustravimus, se variis periculis imminenti-

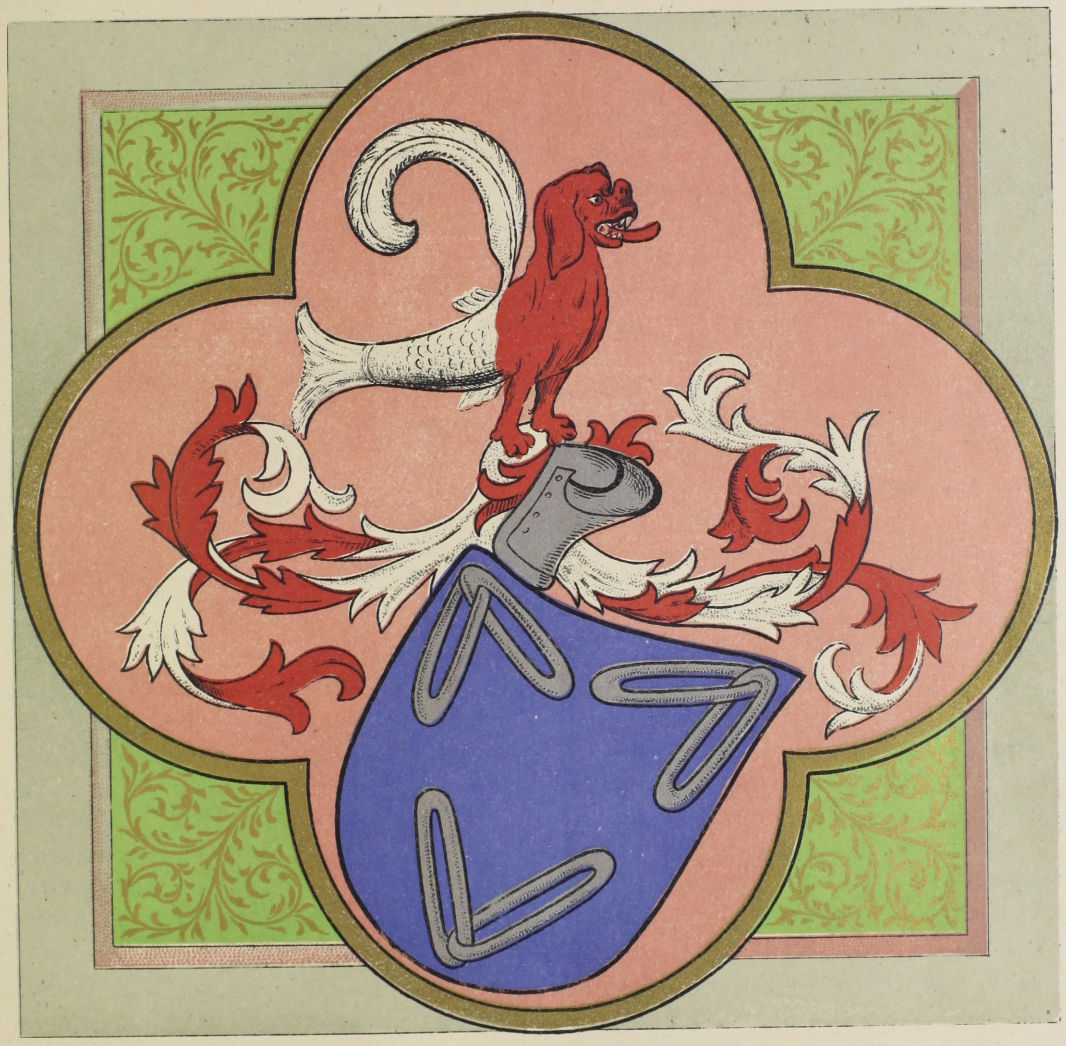

A WESSELÉNYI CSALÁD CZÍMERE 1418-BÓL.

bus ipsum exponendo, celsitudini nostre intentissimis animi desideriis studuit gratum reddere et acceptum, animo deliberato et ex certa nostra scientia eidem Ladislai Chese et per eum predicto Petro filio Dominici ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ad prefati Ladislai Chese supplicationis instantiam prescripta arma seu nobilitatis insignia hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta virtute presentium conferimus ymmo de habundaciori plenitudine specialis nostre gratia ad maiorem eiusdem Ladislai dicti Chese et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus, damus et elargimus, ut iidem Ladislaus et Petrus eorumque heredes et posteritas universa, nata et nascitura, hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium appropriatis coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, a modo inantea in preliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari gestare valeant pariter et deferre. Gaudeant igitur favore regio ac de tanto munere singularis gratie antefati Ladislaus et Petrus eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regni eorundem inantea solidetur intentio, quanto ampliori favore preventos se conspicient munere gratiarum. Presentes autem ad premissorum memoriam sigilli nostri secreti, quo ut rex Hungarie utimur, appensione prefatis Ladislai et Petro ipsorumque heredibus supradictis iussimus communiri perpetuo et in evum valituras. Datum Constantie feria tertia proxima post festum Pasche domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo secundo Romanorum vero octavo.

Ez oklevélből értesülünk, hogy Kereszturi és Dansai Csese László (Demeter fia) 1418 elején előterjesztette Zsigmond királynak a tőle előre kiválasztott czimert és annak a maga és unokatestvére, Domokos fia Péter részére való adományozását kérte. A király pedig tekintetbe véve Csese (Chese) Lászlónak Boszniában és Németországban a király szolgálatában szerzett érdemeit, kérelmét teljesitette.

Az oklevélben részletesen le nem irt czimer kiállitására hasonlit a Csapi, Nagymihályi és a László-Karcsai Török családoknak szintén Konstánczban s 1418-ban ajándékozott czimerei hez.[1] Ez arra mutat, hogy egy képiró művei. Csese László czimerét kettős halványabb és sötétebb violaszinü szegély veszi körül. A czimerpaizs, oromdisz és járulékaik az annyira kedvelt négyes karélyban (lóherelevélkörben) vannak elhelyezve. A négyes karély és szegély közt támadt üres helyeket zöld alapra festett aranylevelek töltik ki. Magának a czimernek leirása következő:[1] A kerektalpú paizs jobb és bal szögletében valamint talpán *kék mezőben* egymásba fonódó két-két lánczszem. Oromdisz: fehér halfarkban végződő *kiöltött nyelvü veres-kutya*, hátán egy fehér strucztollal. Orrjegy (takaró) veres-fehér.

Csak az a bökkenő, hogy e czimerlevélben tulajdonkép egy árva szó sincs a Wesselényi családról. Hogyan igazolhatjuk tehát, hogy az ezen czimerlevél elejére festett s itt hiven közölt czimer volt a Wesselényi család eredeti czimere?

Azzal kezdjük, noha teljes bizonyitéknak magunk sem tartjuk, hogy Csese László czimerlevele a báró Wesselényi család levéltárában maradt fenn, s ellenben a Wesselényi család nevére szóló XV. századbeli czimerlevél ott nincs. Ha ez nem Wesselényi-czimer, akkor azt kell állitanunk, hogy a báró Wesselényi család idegen család czimerlevelét megtudta ugyan őrizni, de a magáét nem.

Második bizonyitékunk, hogy e czimerlevélben emlitett Kereszturi és Dansai Csese László korántsem tekinthető a Wesselényi családhoz vadidegennek, mert annyi legalább is bizonyos, hogy a nógrádmegyei Vesselény szomszédságában birtokos vala.

Előneve bizonyitja ezt, még pedig nem a «Kereszturi», mert Keresztur tömérdek van ez országban, hanem a Dansai, mert «Dansa» helynév oly ritkaság, hogy annak alapján tulajdonosát egész bátran meghatározhatjuk. Hiába keresnők e helységet a mai Helységnévtárban, hiába keressük a XV. századbeli helységek között; egész az Árpádkorig kell fölmennünk, hogy feltaláljuk s hollétét meghatározzuk.

1246-ban IV. Béla a szörnyü bünökről hirhedt Fulkó várát, Füleket, étekfogó mesterének Pok Móricznak ajándékozza. A beiktatáskor nagyjából följegyzik a várhoz tartozó uradalom határait. Fejér közlésében hibásan, de azért mégis megérthetően igy szól e határleirás: Kezdődik a füleki vár révénél két kő-határdombbal a déli oldalon Babduin ispán földjének szomszédságában. Azután határos Bába földével, to-

[1] V. ö. Turul, 1885. évf. 118. l., 1889. évf. 177. l., 1895. évf. 38. l.

[1] Azon műszavakat használom, melyeket Bárczay megállapitott.

vábbá Kovács (Cuach) földével és utóbb Kurtányföldével, a mely a dansai nemeseké *(que est nobilium de Dansa)*. Továbbá Purun fiainak földéhez vonul a határ és a Druha (helyesebben Luha azaz Szuha) folyón Galsa földéhez érkezik s végre az Ipoly folyóba esik. Ezen vonul fölfelé a határ és Garáb földének szomszédságába érkezik, a mely Vecseszló földje, és érintkezik Ebre (Egbruch) földével s végre ismét az Ipolyba esik s úgy vonul fel Ipolyfőig és a poltári (Polta) erdőn keresztül a Fehérkőhöz megy ki. Azután a poltári (Poltal) folyóba esik s e folyón átmenve Záh nembeli Márton földének szomszédságba érkezik. Végre átmenvén a folyón előbb Lampertnek Masztincz (Muszink 1379-ben Masonch, Szuhához tartozó kis helység[1] azután Veselényi (de Tsilan) Drausnak, tovább a *dansai nemeseknek*, Tornovai Drausnak, ismét a dansai nemeseknek *(nobilium de Dansa)*, és Feliczian (hibásan Telzcian) meg Lampert földjével és Arian szőllejével tovább mindkét Lutva-val, és Domonkos mester Anyád nevü meg Balduin ispán Anyád nevü földével lesz határos.[2]

Világos ebből, hogy az itt háromszor is említett Dansa füleki uradalom közelében és pedig Vesselénytől délre állott. Ugyanitt Vesselény közvetlen szomszédságában megtaláljuk Kereszturt is (ma Kis- és Nagy-Keresztúr puszta). Dansa holléte mutatja azt is, hogy csak ezen Keresztúr lehetett azon helység, melyről Csese László előnevét vette s ahol épen azért akkoriban birtokos is volt.

Megállapitottuk ekkép, hogy az 1418-ban czimeradományban részesült Csese László Vesselény közelében, szomszédságában lakó nemes ember volt. Innen már most csak egy lépés volt, hogy Vesselény egy részét vagy ő, vagy atyafia Domonkos fia Péter megvegye s lakását oda áthelyezve, magát Vesselényinek nevezze. Az sem lehetetlen, hogy valamelyiknek leányát a Wesselényiek mostanig ismert első tagjainak I. Farkasnak és I. Miklósnak atyja vagy nagyatyja vette el s a vagyonnal együtt az 1418-iki czimert és czimerlevelet is átörökölte. Vagy fi-, vagy nőágon a Wesselényi család mindenesetre a dansai nemesek ivadéke, mert az 1246-ban dansai nemesek tulajdonában levő Kurtánföld (ma puszta Fülektől északnyugatra) 1556-ben Kereszturral együtt a Wesselényi család birtoka.[1]

Hogy két eshetőség közül egyik bizonyosan megtörtént, azt bárki is be fogja látni, a ki tudja, mily gyakran lett a magyar heraldikában az oromdiszből czimerkép. A képzeleti alakokat annyira kedvelő renaissance korszakban Csese László (akár fi-, akár nő-ágon való ivadéka csak oromdiszét helyezte át a paizsba és készen volt a XV. század végén annyira kedvelt képzeleti állattal ékeskedő czimerpaizs. Sőt a régi czimernek beszélő czimerré való átalakitására és igy e czimer naturalizálására is ott volt a régi czimerképben a kedvező alkalom. A három pár lánczszemet egész lánczczá alakitották át, azzal a halfarku kutyát egy törzsökhöz kötötték s a XVI. század végén előállott azon czimer, melyet, mint fentebb megmutattuk, Wesselényi I. Miklós és I. Ferencz használtak.

Ezen átmenet ismertetésével egyuttal előadtuk a főbizonyitékot is az itt bemutatott 1418-iki czimer, a br. Wesselényi család czimerének egybetartozására nézve. Két fontos részletben teljesen egyezik Csese László 1418-iki és az első Wesselényiek czimere: a halfarkú kiöltött nyelvü kutya használatában és a paizs kék mezejében. Két ily fontos és oly ritka, (mint a halfarkú és kiöltött nyelvü kutya) részlet egybehangzása, nem lehet a véletlen müve, s azért e teljesnek mondható (mert az, hogy a halfarkú, kiöltött nyelvü kutya előbb oromdiszül, utóbb czimerképül fordul elő, nem tesz különbséget) megegyezés kétségtelenné teszi, a mit e czimerlevél megszerzőjének előneve és lakhelye, továbbá az, hogy e czimerlevél állandó birtokosa s megőrizője a báró Wesselényi család vala, a nélkül is szerfölött hihetővé lett, hogy az itt bemutatott 1418-iki czimer volt a báró Wesselényi család eredeti czimere.

Ezek után a Wesselényi-czimer változatait ekként állapithatjuk meg:

A XV. században: Kék mezőben a paizs jobb és bal szegletében, továbbá a paizs talpán

[1] Kubinyi, Hontmegyei oklevéltár 385. l.

[2] Fejér, Cod. Dipl. IV/I. k. 407. l.

[1] Deák Farkas, A Wesselényi család őseiről. 1878. 4. lap.

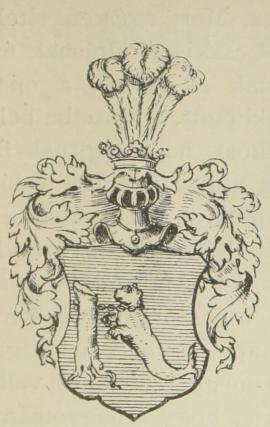

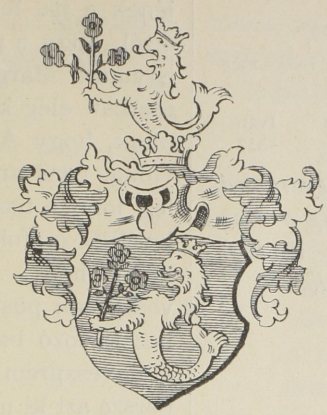

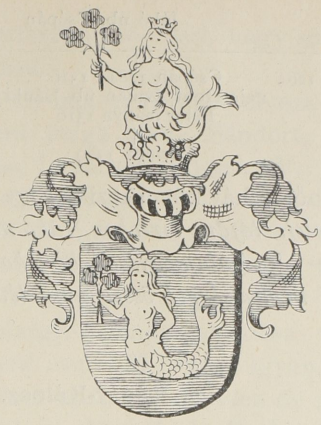

elhelyezett 3 pár lánczszem. Oromdisz: halfarku, kiöltött nyelvü veres kutya, hátán egy strucztollal. Orrjegy: vereskék.

A XVI. században: Kék mezőben halfarku, kiöltött nyelvü, fatörzsökhöz kötött kutya. Oromdisz: 3 strucztoll.

A XVII. században: Kék mezőben koronás, egészen haltestü, oroszlánfejü és kiöltött nyelvü állat, lábaival 3 veres rózsát tart. Oromdisz: a czimerkép.

A XVIII. században: Kék mezőben koronás szirén, jobb kezében 3 veres rózsát tart, balját csipőjére teszi. Oromdisz: a czimerkép.

A fokozatos elfajulás, vagy, ha úgy tetszik, átváltozás ekként lépésről-lépésre követhető.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Második, befejező közlemény.)

6. Jákó.

IV. László 1284 május 4-ikén Szabolcsmegye szolgabiráit: Gutkeled nb. Hados, Semjén nb. Mihály és Balog Jánost utasitja, hogy Péter fia Péter és Csépán fia Miklós között Jákó birtok iránt fenforgó ügyben igazságot szolgáltassanak. Péter azt állitja, hogy Miklós az ő atyját Jákó nevü örökös birtokában ok nélkül háborgatta. Ugyanazon évi deczember 14-ikén tanusitják a szolgabirák, hogy az ügy Péter eskületétele útján legyen rendezendő. Itt azonban a panaszos már nem Péter fia Péter, hanem Csamata fia Péter, alperesek pedig *Jákó nb. Csépán fiai Csépán, Miklós és Kozma.* 1285 január 11-ikén tanusitják a szolgabirák, hogy nevezett Péter az esküt letette, mire a vitás birtokot megkapta.[1]

1312 január 15-ikén *Jákói* Csépán fiai *Kozma* és *Csépán* a szabolcsmegyei Laskod helység szomszédai.[1] 1316 október 8-ikán *Jákói* Csépán fia *Csépán* saját úgy mint neje, Hontpázmán nb. Péter leánya és annak anyja nevében Bánki Jánost bizonyos birtokok elidegenitésétől tilalmazza.[2] Csépán fia *Kozma* még 1324 deczember 20-ikán szabolcsmegyei birtokos.[3] 1329 január 14-ikén már csak ifj. Csépán fia *Lőrinczre* akadunk, ki nevezett napon arra marasztaltatik, hogy bizonyos peres ügyben Jákóban lévő 3 házát perköltség czimén a biró kezéhez juttassa.[4] Kozma fia Jákói *Miklós* 1336 október 19-ikén sujtásos mente elidegenesitésével van vádolva; 1357 márczius 14-ikén pedig Kozma fia Jákói *Iványal* találkozunk.[5] Megkapjuk tehát a következő stemmát:

[1] Hazai okmtár, VII. k. 184., 188., 194. ll.

[1] Anjoukori okmtár, I. k. 247. l.
[2] U. ott 402. l.
[3] Zichy okmtár, I. k. 264. l.
[4] Anjoukori okmtár, II. k. 385. l.
[5] U. ott. III. k. 289. l., V. k. 545. l.

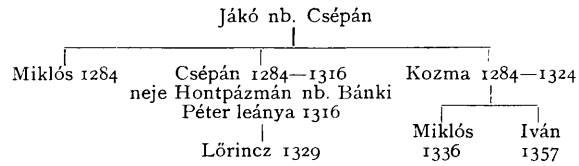

Ebből tehát következik, *hogy a Magyarország északkeleti táján birtokos Jáko nemzetség a Vas-, Sopron- és Zalamegyében birtokos Ják nevü jövevény nemzetséggel össze nem tévesztendő.*

7. Kádár-Kálosz.

III. Incze pápának 1208 április 13-ikán kelt leveléből a következőt tudjuk: András somogyi főispán özvegye Margit, II. András királynak atyai ágon nagynénje (= amita) halála előtt összes hozományát a magyarországi János-vitézeknek hagyományozta. Halála után András főispán fia Andronikosz azonban vonakodott a hagyatékot kiadni, minek az lett a következménye, hogy a rend priora és összes tagjai a pápához fordultak. Ez — III. Incze — a fennebbi kelti levéllel felhivta a veszprémi püspököt és a veszprémi egyházmegyéhez tartozó bakonybéli apátot, hogy Andronikoszt egyházi hatalommal, minden felebbezési jogának mellőzésével, a hagyaték átengedésére kényszeritsék.[1]

Itt tehát II. Gyécsa királyunknak Margit nevü leányáról van szó, ki mint András somogyi főispán özvegye hozományi igényeit a János-vitézekre átruházta és valószinüleg 1207 végén vagy 1208 kezdetén meghalt. Hogy birtokait épen a János-rendnek hagyományozta, egészen természetesnek találjuk, ha fontolóra veszszük, hogy édes anyja Fruzsina királyné ugyanazon rendnek Somogy, Fejér és Zala vármegyékben rengeteg birtokokat adományozott[2] és hogy nővére Erzsébet, Frigyes cseh fejedelem neje, mindkettejük anyjának, Fruzsinának példáját követve, ugyanazon rendet Csehországban is megajándékozta.

Vajjon András somogyi főispánnak, fentebbi Andronikoszon kivül még más gyermekei is voltak? nem tudjuk; de én rám Incze pápa levele azt a benyomást teszi, mintha Andronikosz nem is Margitnak, hanem András egyik korábbi nejének a fia lett volna. Mert egészen eltekintve attól, hogy a pápa őt csakis Andrásnak és nem egyuttal Margit fiának is nevezi, a mi jelen esetben elég közel fekhetett, tekintetbe kell vennünk, hogy Andronikosz, ha Margitnak fia lett volna, édes anyjának utolsó akaratát valószinüleg jobban tisztelte volna. A mi azonban a pápai levélből czáfolhatatlanul kitünik, az azon körülmény, hogy András fia Andronikosz, mert a veszprémi püspök és a veszprémi egyházmegyéhez tartozó bakonyi apát egyházi hatósága alatt állt, veszprém egyházmegyei birtokos volt, a mi persze azt ki nem zárja, hogy a hagyományozott birtokok (ha csakugyan birtokokról és nem készpénzről volt a szó) esetleg valamely szomszédos más megyében fekhettek. Arról, hogy a pápai közbenjárásnak mi volt az eredménye, mit sem tudunk.

Andronikoszról ezután igen sokáig nem hallunk semmit. Csak 1248 október 26-ikán mondja IV. Béla, hogy *Kádár-Kálosz nb. András fia Andronikosz* mester tőle valamikor az ország határához közel lévő és a zagoriai várhoz tartozó Pocoy és Pruzzlom nevü földeket kapta azon czélból, hogy az országnak e kitett pontjára megbizható őrsége legyen és hogy Ekch fia Ekch comes őt e birtokokba bevezette. Andronikosz elmulasztotta azonban annak idején az adományozásra vonatkozólag királyi adománylevelet kieszközölni, mert abba bizott, hogy a két birtokot saját erejével is lesz képes minden idegen támadás és igény ellen védelmezni, — csakhogy csalódott. Midőn ugyanis Gutkeled nb. István szlavoniai bán és Türje nb. Fülöp zágrábi érsek a zagoriai vártól jogtalanul elidegenitett birtokokat a nevezett vár számára visszakövetelték, kiderült, hogy Andronikosz a nevezett két földről szóló birtokjogát nem tudja kellőleg igazolni, miért is azon veszélyben forgott, hogy e jószágait elveszti. Béla király elrendelte tehát fentebbi napon, hogy Andronikosz, tekintettel azon szolgálatokra, melyeket neki a tengervidéken és másutt tett, a nevezett két jószág birtokában maradjon.[1] A birtokok határ-

[1] Fejér, III/I. k., 56., (69.) ll.

[2] Knauz, I. k. 142. l.

[1] Wenzel, XI. k. 359. l. Az okirat itt helyenként zavaros. Igy mondja pl. hogy Šemnicza táján «terra Chare filii domini Bani» van, a mi elég érthetetlen. Fejér VII/V. k. 276. l., szintén közölte ez okiratot, «terra Gure filii O. bani»-ról szól és ez helyes. Tudjuk, t. i.

járásából kitünik, hogy a mai Varasd megyebeli Križanće mellett feküdtek, úgy, hogy Pruzlom alatt minden esetre a mai Varasd megyebeli Prislin a stajer határon értendő. Ekch comes pedig nem más, mint Éty fia Éty (= Ech = Ekch), ki 1248 október 11-ikén, mint czimzetes bán, Varasdmegye főispánja.

Ki legyen már most ez a «Kadarkaluz» nb. András fia Andronikosz? E nemzetségről vajmi keveset tudván, erre csak közvetett uton tudunk válaszolni.

Ismeretes dolog, hogy majdnem minden nemzetség neve valamely személy vagy helység nevére vezetendő vissza. Kadart ismerjük mint hely- és személynevet,[1] Kaluzt pedig csak mint helynevet, keresendő tehát oly vidék, melyben úgy az egyik, mint a másik név képviselve legyen; ez pedig egyrészt Veszprémmegye, hol még ma is a veszprémi járásban Veszprém mellett északkeleti irányban Kádárta falu fekszik. Kaluz nevü helység mai napon nincs e megyében, de volt még 1507-ben Peremárton mellett Veszprémtől északkeleti irányban;[2] első nyomát találjuk állitólag 1082-ben; biztosan pedig 1240 táján és 1323-ban; másrészt találjuk Somogymegyében még ma a kaposvári járásban lévő *Kadarkutat* és egy *Kálozfalva* nevü helységet, mely jelenleg már nem létezik, de a 14-ik században a kaposvári járásban lévő Gálosfa vidékén feküdt.[3] Ezekből tudjuk tehát, hogy a Kadar és Kaluzból összetett Kádár-Kálósz nemzetség vagy Veszprém vagy Somogy vármegyének e két helységétől vette nevét és hogy Andronikosz mint e nemzetség sarja nagyobb valószinüséggel somogymegyei ember, a minek megint az a folyománya, hogy András somogyi főispánnak 1208-ban szereplő fiával, Andronikoszszal azonos, mert Somogymegye szintén a veszprémi dioecesishez tartozott, azon körülmény pedig, hogy András Somogymegye főispánja és hogy fia, a Somogymegyével határos Zagoriában volt birtokos, sokkal valószinübbé teszi, hogy somogymegyei származásu.

Andronikosz nyoma 1248 után elvész. Négy fiut hagyott hátra maga után: Sándort, Lőrinczet, Miklóst és Lukácsot, kiknek V. István 1270-ben Bélának 1248-ban kiállitott, a zagoriai várföldekről szóló okiratát megerősitette.[1] István a Kadarkaluz nb. Andronicus mester fiainak nevezi őket.

Sándort a Margit-legenda előadása szerint érdekes embernek ismerjük. Igaz ugyan, hogy a legenda másolata csak «Alexander de genere Coloi» vagy «Coloc»-ról szól, de Pauler Gyulának mégis van igaza, ha őt Andronikosz fiával azonositja, mert a legenda hangsulyozza, hogy e Sándor a veszprémi egyházmegyéből való ember volt, igy tehát a «Kadar» szó elhagyatván nemzetségét a Coloc-szal jelöli meg, a mi a Kálósz-nak felel meg, a mint ilyen elhagyásokat a Balog-Semjén, Hont-Pázmán nemzetségnél is találunk.

Sándor a legenda szerint 1236-ban született, a mit 1276-ban, midőn Margit szentté avattatása ügyében tanuskodott, tiszta latinsággal vallott. Előadta tovább, hogy IV. László királynak követe volt a szicziliai királynál. Hat évig fogoly volt Ausztriában a Krems melletti Falkenberg várában. A vár ura, Falkenberg Rapold egy torony fenekén tartotta őt vasban; még háromszáz márka váltságdijért sem akarta őt elbocsátani és igy három esztendőig kellett fogságban maradnia. Csak midőn Margit «tisztességére» egy Miatyánkat mondott, állt be a szabadulásának ideje. Rapoldot saját emberei megölték, mire az özvegy — Seefeld Adelheid — őt minden váltság nélkül 1273 január 6-ikán elbocsátá. Vallomását 1276-ban tette le.

Róla és fivéreiről többet nem tudunk. Akadunk még azonban egy 1323 november 13-ikán kiállitott okiratra,[2] melyben István veszprémi kanonok tanusitja, hogy Kaluzi Lukács, néhai Lőrincz fia, maga és fivérei Jakab és László nevében Márton fia János özvegyét és ennek vejét Mencshelyi Ágostont hitbéri és leánynegyedi követelésükre nézve a veszprémi püspöknek egyik korábbi itélete alapján végle-

hogy a Vázsony nb. Ochuz (= Atyasz) bán fia Györk (= Gyurka) 1256 előtt a Varasdmegyében feküdt Komor és Velika (ves) helységek birtokosa volt (Wenzel VII. k. 446. 447. ll.) és hogy ezeket ipjának, a Buzád-Hahót nb. Mihálynak cserébe adta.

[1] 1146-ban volt egy Kádár nevü országbiró.

[2] Csánki, Hunyadiak kora. III. k. 215., 236. ll.

[3] Csánki, II. k. 616. l.

[1] Fejér, VII/V. k., 365. l.

[2] Anjoukori okmtár, II. k. 96. l.

gesen kielégitette. Bár az okirat itt nem Kaluz nembeliekről, hanem csak Kaluziakról szól, azt hiszem helyes uton járunk, ha e Kálószi Lukács atyjában, Andronikosz fia Lőrinczre ráismerünk.

Az eddigi adatok nem csak hogy egy alig ismert nemzetséget megvilágitanak, de egyuttal archontologiánk és az Árpádház családi történetének közelebb ismeretére is szolgálnak.

Mindenek előtt kiemelendő, hogy András somogyi főispánban a Kádár-Kálósz nemzetség első ősatyjára ráismerünk. Életéből biztos adataink nincsenek. Ismerünk 1192-től 1194-ig egy András nevü soproni főispánt és 1198-ban egy András bánt András királyfi oldalán Szlavóniában. Ez utóbbi a somogyi főispánnal azonos; ismerünk t. i. egy okiratot 1198-ból,[1] melyben András királyfi nagyai sorában *András bán mellett meg «Andronicus, filius Bani» is szerepel*, a mi e személyazonosságot kétségtelenné teszi. András somogyi főispánságának idejét biztosan meg nem határozhatjuk. Imre király alatt ismerjük 1203-ban Ratold főispánt, utána II. András alatt 1205-től 1206-ig Merkurt, utána 1207-ben Ják nb. Csépánt; ha tehát András nem volt 1198 előtt a főispán, akkor csakis 1204 táján lehetett, de úgy látszik, hogy már 1198 és 1200 között halt meg, mert 1198 után már nem találjuk őt András nagyjai között és 1200-ban András udvarában már Miklós a bán.

Neje, Margit, II. Gyécsa király leánya, valószinüleg 1207 végén vagy 1208 elején halt meg és a mint már fentebb jeleztem, Andrásnak második neje lehetett. Hogy férjének gyermekeket szült volna, nem valószinü, mert egészen eltekintve az erre vonatkozólag már fent mondottakról, nagyon feltünő, hogy IV. Béla Andronikosz mestert 1248-ban nem nevezi rokonának és V. István 1270-ben ezt szintén ki nem emeli, holott tudjuk, hogy pl. Miskócz nb. Domonkos bán és fia Bars úgy mint Angelosz János herczeg királyaink részéről «rokonok»-nak elismertettek.

Nézetem szerint Margit e házasságának mégis maradt némi nyoma. Tudjuk, hogy IV. László 1281-ben és 1287-ben, III. András pedig 1296-ban II. Majs nádor özvegyét — kit a Margit-legenda Erzsébetnek nevez — a királyi család rokonának (soror, cognata) mondja; oly rokonság ez, melyet mindeddig meghatározni nem tudunk. Ha azonban fontolóra veszszük, hogy II. Majs nádor a Veszprém vármegyével határos Somogy, Fejér és Tolna vármegyékben többszörös birtokos volt és a Margit-legenda őt Veszprémi Majsnak nevezi, akkor nem igen valószinütlen, hogy neje a Kádár-Kálósz nemzetség sarja. András vagy Margit leánya azonban alig lehetett, mivel ez esetben — mert 1228-ban már leánya született — legalább is a XIII. század elején kellett volna születnie s igy legalább is 90 éves korában meghalt volna, a mi nem lehetetlen ugyan, de nem is igen valószinü. Hihetőbb, hogy Andronikosznak vagy András bán valamelyik más — de nem Margittól született — fiának a leánya, s igy volna magyarázható, hogy IV. Béla és V. István alatt, midőn származását és családi viszonyait még jól ismerték, mindig csak «Majs nejének» nevezik és hogy csak IV. László idejében annak révén, hogy Margit királyleány valamikor atyai családjába beleházasodott, kezdték őt a királyi családdal összeköttetésbe hozni. Majs végrendelkezésének tanui ezt csak azzal jelezték, hogy «előkelő leszármazását» aposztrofálták, IV. László és III. András emberei pedig már sorort, cognatát csináltak belőle.

8. Bór-Kálán.

Pózsa országbiró.

A többnyire Baranyamegyében birtokos Kálán nemzetségből, mely különben csak a Bór nemzetségnek egyik hajtása és melyet azért leghelyesebben Bór-Kálánnak nevezünk, bizonyos Nána származott, kiről csak azt tudjuk, hogy Pózsa nevü fiut hagyott maga után. Miután e Pózsa korában számos Pózsa nevü országnagy szerepelt, nehezen megállapitható, vajjon 1212 előtt hivatalt viselt-e vagy nem; de azt mégis kiemeljük, hogy 1216-ban Pózsa szlavóniai bán, 1221-ben egy Pózsa győrmegyei, 1222-ben pedig borsodmegyei főispán volt. Csanád nb. Tivadar nádor alatt, mint fent kimutattuk, Nána fia Pózsa, kit most már határozottan Bór-Kálán nembelinek nevezünk, az országbiró. 1223-ban Béla alatt egy Pózsa Biharmegye főispánja; 1225 és 1227-ben Béla tárnokmestere, Vas és

[1] Fejér, II. k. 319. l.

Fejér vármegyék főispánja; 1230-ban csak Béla tárnokmestere, 1231-ben Béla alatt Zalamegye főispánja, 1235-ben Béla tárnokmestere, szörényi bán és Bácsmegye főispánja. Vajjon az 1222 után szereplő Pózsák egyike a mi Pózsánknak megfelel-e, nem-e? nem tudom, de úgy látszik, hogy a zalai főispán és a tárnokmester, mert Bácsmegye főispánja, vele azonos. 1255 márczius 15-ikén már nem él.[1]

Két neje volt: 1. Győr nb. Botho comesnek (ez mindenesetre a nádor) Erzsébet nevü leánya; 2. Héder nb. Héder leánya, ki 1255 márczius 19-ikén hozományi követeléseinek kielégitését elismeri.

Első nejétől, a már ismert Luczián kivül, ki 1255 márczius 15-ikén Csanád nb. Véty özvegyeként szerepel, még (II.) Nána nevü fia is született; második nejétől egy Karterius nevü fiu származott.

II. Nána, kivel már 1244-ben találkozunk, I. Majs nádor leányát vette nőül, kivel gyermektelen házasságban élt; 1266 után elvész a nyoma. Karterius esetleges utódai szintén ismeretlenek.

Pózsa országbiró stemmája tehát a következő:

Bór-Kálán nb. I. Nána
|
Pózsa országbiró 1222 † 1255 kezdetén.
neje 1. Győr nb. Botho nádor leánya Erzsébet
2. Héder nb. Héder leánya 1255
|
1. II. Nána 1244—1266 neje I. Majs nádor leánya 1256—1266 | 2. Lucia 1255 férje Csanád nb. Véty † 1255 előtt | 2. Karterius 1248—1255

9. Káta.

A nagyváradi káptalan tanusitja 1313 június 25-ikén, hogy Tunyogi Imre (= Emőcz = Emicz) fia Simon Szatmármegyében lévő tunyogi birtokát, melyet Semjén nb. Mihály és Lászlónak zálogba adott, ki nem váltotta.[2] Nem is váltotta ki később, mert Dózsa vajda és ennek adorjáni várnagyja, Pózsa szolnoki főispán 1320 táján tanusitja, hogy Imre fia Gergely a fivére, Simon által, elzálogositott tunyogi birtokot még mindig ki nem váltotta;[1] ebből még az is következtethető, hogy Simon 1320 táján már nem is élt. 1325 november 3-ikán találkozunk már Tunyogi Gergely fiával, Mihálylyal. Előadja Károly király előtt, hogy Csáholyi Pál fia János nemcsak vele közelebb rokonságban van, hanem mindenkor és minden szükségében őt sokkal nagyobb jóakarattal és kegygyel elégitette ki, *mint nemzetségének többi rokonai*; ennek különös példájául felhozza, hogy tunyogi birtokának felét Ilona, Bagyicz és Bagyor nevü nemes asszonyok hitbéri és hozományi igényeinek kielégitése ügyében birói itélet alapján elvesztette s hogy nevezett Csáholyi János őt ez ügyben kisegitette, a miért is a János pénzén visszaváltott birtokrészét Jánosnak átengedi, egyéb tunyogi birtokrészeit majd később vele felosztja.[2] Miután Mihály atyja Gergely 1337 június 17-ikén a Pok nb. Miklós vajda özvegyének (Kaplyon nb. Nagymihályi Katalinnak) hitbéri ügyében tanuvallomást tesz[3] («Nyiri Tunyogi» néven), világos, hogy Mihály pöre csak Simon női hozzátartozóira vonatkozik. Mihálylyal utoljára 1335 márczius 23-ikán találkozunk, midőn Szatmár vármegyében bizonyos birtokügyben tanuskodik.[4]

Már most az a kérdés, hogy a Tunyogi család e tagjai mely nemzetségből valók? Erre — azt hiszem — az 1325. évi okirat elég világosan adja a választ.

Tunyogi Mihály azzal kezdi, hogy Csáholyi János vele «közelebb rokonsági vonalban» van (sibi in propinquiori linea proximitatis attineret), de ez a «proximitas» közelebbi vonala még nem egyenlő a nemzetség közösségével; éltek elég gyakran e megjelöléssel a női kapcson alapuló rokonságnál és a sógorságnál is; de Mihály még tovább megy s azt mondja, hogy «nemzetségének többi rokonai közül» (inter ceteros sue generacionis proximos) János tett legtöbbet érte; e «többi» vagy a mint az okirat mondja «ceteri» dönt itt; Csáholyi János e szerint Tunyogi Mihálynak nemzetségbeli rokona s ennek alapján jogositva vagyunk a Káta nemzetségből kiága-

[1] Fejér, IV/II. k., 24., 377. ll. IV/III. k, 315. ll. Hazai okltár, 10. l. Wenzel, VII. k. 244., 411., 412., 434. ll. XI. 365., 434. ll.

[2] Fejér, VIII/II. k., 519. l.

[1] Fejér, VIII/II. k., 101. ll. Anjoukori okmtár, I. k. 479., 554. ll.

[2] Fejér, VIII/IV. k., 94. l.

[3] Sztárai okmtár, I. k. 122. l.

[4] Anjoukori okmtár, III. k. 150. l.

zott számos családok sorába a Tunyogiak ez ágát is felvenni, mert hogy a Csáholyiak a Káta nemzetségből származtak, köztudomásu dolog.

A János és Mihály közötti összeköttető kapcsot nem ismerjük. Csáholyi János atyja Péter; ennek atyja Ábrahám, kinek atyja Panyit 1239-ben merül fel; ezeknél több tagokat nem ismerünk a Csáholyiak legrégibb ősei közül, a valószinüség tehát a mellett vall, hogy Imre, Tunyogi Mihály nagyatyja fentebbi Panyitnak fivére vagy fia lehetett.

Tunyogi Mihály utódait nem ismerjük; de ismerünk még más Tunyogiakat: pl. András fia Pált, ki 1356 július 10-ikén bizonyos erdélyi birtokügyben tanuskodik; Jánost, ki 1431-ben kir. ember; András fia Ábrahámot és Bertalan (1426) fia Gergelyt 1466-ban; Imrének, Szaniszlófi Bátori Magdolna férjének, a fentebbiekkel való összefüggését nem adhatjuk.

10. Lőrente.

a) *Lőrinthei Joákim.*

Volt két Lőrinte nevü helység; egyik volt Zalamegyében, a másik Veszprémmegyében; voltak Lőrentei nevü birtokosok és Lőrentenembeliek, de nem szenvedhet kétséget, hogy mindezen esetekben egy és ugyanazon nemzetséggel van dolgunk.

A zalamegyei Lőrintei Joákim 1178-ban tünik fel, midőn III. Béla parancsára Rédét, Lothárt és Kodát, a Milleiek őseit, a zalai várjobbágyság alól felmentett birtokukba bevezeti.[1] 1199-ben, mint Imre király «miles»-e, nejének Angelikának beleegyezésével összes zalamegyei birtokait a veszprémi káptalannak hagyományozza.[2] Miután a káptalant később e birtokok tulajdonában találjuk, világos, hogy Joákimnak fiörököse nem lett.

Midőn a Győr nembeliek 1208-ban a Mosonmegyében lévő lébényi monostor alapitását megerősitik, azt mondják, hogy a monostor számára a Milej mentén levő földből hatvan holdat Joákimtól és fivéreitől vettek. Alig csalódunk, ha e Joákimban Lőrente nb. Joákimra ráismerünk, a mi annál valószinübb, a mennyiben a monostor Laurenta helység melletti földeket is kap.[1]

b) *Lőrente nb. Dedál, Zalamegye főispánja.*

Midőn Ratold nb. Gyula országbiró 1236-ban a Zalamegyében fekvő Vigánt tulajdonosai közt per tárgyát képező bizonyos erdőrész határjárásának megtörténtéről bizonyságlevelet ad, kiemeli, hogy az ügy megvizsgálására hivét, a Leurenthe nb. Dedalust a veszprémmegyei káptalanhoz küldte, ki onnan visszajövén, neki jelentést tett.[2] Dedalus tehát állandóan Zalamegyében tartózkodott. Ezután sokáig nem akadunk ily nevü zalamegyei emberre. Csak 1251-ben olvassuk, hogy Éty fia Pál országbiró és Zalamegye főispánja a palkonyai föld bizonyos részét Román és Pózsa királyi szolgáknak határjelekkel elkülönitteti és az ügy lebonyolitásával Andornak pristaldust, Dedalus «mayor exercitus»-t és Holdohal centuriót megbizta. Ez utóbbira még 1256-ban is akadunk,[3] mig Dedalus nyomát sokára elvesztjük. 1273 május 12-ikétől azonban 1274 deczember 2-ikáig találkozunk Dedalus zalai főispánnal, és miután később már mindig más nevü főispánokkal találkozunk, alig hihető, hogy még 1276-ban is Zalamegye főispánja lett volna, a mint ezt Wenzel (IX. k. 158. l.) állitja. A nevezett okmány ugyan azt mondja, hogy Benedek esztergomi érsek saját úgy mint fratresei Dedál zalai főispán, Beke és István nevében a Vázsony nb. Almádiaktól azoknak szentmiklósi várát a székesfejérvári káptalan előtt megvásárolta; de miután az okmányon szereplő Bertalan prépost sem 1276 előtt, sem utána másutt nem emlittetik, világos, hogy az okmány keltezése gyanus.

Miután Lőrente nb. Dedál 1236-ban Zalamegyében pristaldus, 1251-ben egy Dedál, a zalamegyei őrség parancsnoka, Román és Pózsa számára határjárást eszközöl és egy Dedál nevü főispán ugyanazon Román és Pózsa számára 1274 április 8-ikán és 26-ikán a Palkonyával

[1] Történelmi Tár, 1898. évf. 339. l.
[2] Hazai okmtár, V. k. 1. l.

[1] Fejér, III/I. k., 61., 64. l.
[2] Hazai okmtár, VI. k. 34. l.
[3] Hazai okmtár, VII. k. 42., 59. l.

szomszédos Szegföldet statuálja,[1] bátran kimondhatjuk, hogy az 1273-tól 1274-ig szereplő zalamegyei főispán is azonos vele.

Mindezekből még az is következik, hogy Dedál Palkonya és Szegfalu, tehát Pacsa vidékén birtokolt, mivel azon körülmény is szépen megegyezik, hogy Lőrente nb. Ant fia János 1291-ben Pacsát kapja.

Hogy Benedek érsek nem a főispán édes fivére, hanem csak tágabb értelemben veendő fratere, abból tünik ki, hogy Dedál egyik fivére szintén Beke, a mi Benedekkel azonos. Esetleges utódait nem ismerjük.

11. Monoszló.

A körösmegyei (ma Moslavina nevü) Monoszló helység az ugyanazon nevü nemzetségnek ősi székhelyének tekinthető. A Monoszló nemzetségnek névleg ismert első képviselője bizonyos Makáriás, kinek (névleg ismeretlen) atyjáról csak annyit tudunk, hogy (valószinüleg II.) Béla király alatt valamelyik csatában egy előkelő ellenséges tisztet megölt, kinek holttestét hozzátartozói 100 arany denárért kiváltották és hogy Makáriás ezért a tettért Béla királytól a monoszlói nyestet kapta.[2]

Midőn *Makáriás* legelőször 1181-ben felmerül, már jelentékeny ember, a mennyiben Farkas nádorral és egyéb szlavón előkelőkkel Béla király nagyjai között szerepel és Zárában birói minőségben működik.[3]

Az 1189. év májusában a király országbirája és vicze-bán, mely minőségben Péter salonai érsek látogatását fogadja Zárában.[4] Egy 1270-ben kiállított okirat bánnak nevezi ugyan,[5] de arról egyéb okiratok mit sem tudnak; 1192-ben már Miskócz nb. Domonkos az országbiró. III. Béla alatt már csak 1193-ban akadunk rá, mint szolnoki főispánra.[6] Béla halála után András királyfi pártját fogta s igy megmagyarázható, hogy 1198-ban András udvarában Horvátországban a herczeg nagyjai sorában találjuk, a nélkül, hogy az általa betöltött hivatalt ismernők;[1] 1198 után elvész a nyoma s alig szenvedhet kétséget, hogy e tájban meghalt.

Birtokviszonyaiból csak annyi ismeretes, hogy III. Béla alatt bácsmegyei földesur volt, a mennyiben a Szonta mellett lévő Szentgergelyfalunál számos halastót birtokolt.[2]

Névleg ismeretlen *neje* a Győr nb. Endes fivére Péternek a leánya, ki atyja halála után — mint már előadtuk — baranyamegyei birtokait férje családjára ruházta át.

Makáriás egy Venys nevü leányt és I. Tamás, I. Miklós, I. István és I. Egyed nevü fiakat hagyott hátra maga után.

Vénis a Somogy- és Kőrösmegyében birtokolt Majshoz ment férjhez, kit 1209-ben mint Vasmegye főispánját, 1229-től 1231-ig pedig mint nádort ismerünk. Két fia, Majs és Sándor megkapja 1256-ban az anyjuk Venys után járó leánynegyedi örökségét készpénzben és bizonyos számu szolgákban.[3]

I. Miklós, Makáriás fia 1217-ben Monoszló birtokosa;[4] 1231-ben már nem él. Életéből csak egynehány birtokviszonyaira vonatkozó adatot ismerünk, melyeket alább előadunk. Egy 1231. évi okirat *fiairól* beszél ugyan, de mi ezek sorából csakis Andrást ismerjük. Ez *András*, a ki magát 1247-ben Szond (= Szonta) falubelinek nevezi, ez évben a Fejérmegyében lévő bögödi birtokát rokonának, Monoszló nb. Tamásnak adja el;[5] 1264-ben rokonának egyik perében esküszik.[6] Miután 1270-ben arról értesülünk, hogy Makáriás bán fia Miklósnak összes birtokai Egyed nevü fivérének utódaira rászálltak, magától érthető, hogy sem Andrásnak, sem esetleges fivéreinek nem voltak fiaik.

I. István, Makáriás bán fia, ki 1231-ben még él és kiről birtokviszonyain kivül mit sem tudunk, 1247-ben már nincs az élők között. *II. Makáriáson* kivül még több fia volt, de ezek Makáriással együtt, 1247-ben már nem

[1] Hazai okmtár, VII. k. 147. l.
[2] Wenzel, XI. k. 228. l.
[3] Wenzel, VI. k. 146. l.
[4] Fejér, VII/I. k., 178. l.
[5] Hazai okmtár, VII. k. 120. l.
[6] Knauz, I. k. 146. l. Wenzel, XI. k. 54. l. (tévesen: Mathana).

[1] Fejér, II. k. 319., 320. ll.
[2] Wenzel, XI. k. 61. l.
[3] Hazai okmtár, VII. k. 51. l.
[4] Tkalčić, Mon. eccl. Zagr. I. k. 38. l.
[5] Hazai okmtár, VII. k. 36. l.
[6] U. ott, 93. l.

éltek, miért is összes birtokuk a nemzetség egyéb tagjaira háramlott.[1]

I. Egyedről, Makáriás bán fiáról mást nem tudunk, mint azt, hogy I. Péter és II. András nevü fiai voltak.

I. Péter 1247-ben már nem élt. Nevezett év januáriusában arról értesülünk, hogy *özvegye*, kiskoru *Péter* nevü fiának képviseletében, II. Makáriás hagyatékából a reá esett részt felveszi.[2] E II. Péter 1256-ban részt vesz azon családi egyességben, melynek alapján Venys fiai, a fentnevezett Majs és Sándor, anyai örökségüket kapják. 1257-ben megveszi a Monoszló melletti, a Száva mentén feküdt Marična nevü földet, mely vétel lebonyolitásában őt bizonyos Mahar képviseli.[3] 1262 augusztus 3-ikán mint Monoszlói Péter a gerzenczemegyei Petlenna helység szomszédja.[4] Két évvel később (1264-ben) arról értesülünk, hogy rokonai harasztaniczai birtokán garázdálkodván, vétküket 20 márkával jóvátették.[5] 1269 június 26-ikán a nemzetségi birtokok uj felosztása alkalmából a Száva és Lónya közötti jószágokat kapja. 1270 márczius 20-ikán (II.) Miklós nevü unokatestvérével birtokegyezséget köt, melyről majd alább szólunk. Utoljára 1283 augusztus 14-ikén akadunk reá, midőn István és Tamás nevü rokonaival az egymásnak okozott kártételek és büntettek felett kiegyezik.[6] További nyomait 1316-ig nem találjuk; esetleges utódait nem ismerjük. 1316 deczember 20-ikán azonban azt mondja Károly király,[7] hogy az örökösök hátrahagyása nélkül elhalt Monoszlói Péter birtokait (Monoszló vár, Borsanócz vár, felső- és alsó Gerzencze, Polozsnicza, Megyericse), melyek részint annak magvaszakadtán, részint pedig annak hütelensége következtében a koronára szálltak, Vodicsai János bánnak adományozza.

II. András, I. Egyed fia, legelőször 1247. évi január hóban tünik fel, midőn nemzetségének egyéb tagjaival II. Makáriás hagyatékát felosztja. Ez alkalommal megkapja a Száva és Lónya közötti földeket. Többet nem tudunk róla. Két fia volt: Kenész és II. Miklós.

Kenész 1256-ban Venys fiának kielégitésében vesz részt és 1257-ben a Száva melletti Marična nevü birtokát rokonainak adja el. 1257 után elvész a nyoma; esetleges utódait nem ismerjük.

Fivére *II. Miklós*, ki vele együtt 1256-ban merül fel, 1257-ben midőn Kenész Maričnát az ő nevében is eladja, nincsen jelen. 1264-ben nemzetségbeli rokonainak kiegyezkedése alkalmából esküszik; 1269 június 26-ikán örökölt birtokaik felosztása alkalmából rokonaitól a Száva és Lónya, a Csernecz, Száva és Hodra folyók közti földeket Kapolczával (= Gaep) együtt kapta. 1270-ben unokaöcscsével, II. Péterrel, a császmai káptalan előtt közös birtokaikat következőleg osztja fel:

1. Azon birtokokból, melyeket Makáriás bán fia Miklós után egyszer már felosztottak, (ebből tehát látjuk, hogy I. Miklós fia András és ennek fivérei magtalanul haltak el) Péter Monoszlót, Cseresnyőt, a Kapos mentén lévő Márkot kapja. A Duna mentén lévő Belszond, Csereszt, Ropoly (Priskával), Bögöd fele, Apáti és Csenő pedig Miklósé.

2. Midőn II. Makáriás hagyatékát felosztották, megkapta Péter a Kenész részéről eladott Presznát és Kemeniczét.

3. Az Ebsó mentén lévő malmokat minden fél megtartja, csakhogy jövőben egyiknek sincs megengedve azon újabb malmokat felállitani.

4. Ropolyt és Priskét, melyet Miklós atyja András Gergely comesnek eladott és melyet Péter saját pénzével visszaváltott, megkapja Péter. Ropolyfőt, melyet jelenleg a királyné népei és a szentmártoni apát birtokolnak, Péter fogja visszaszerezni.

5. Bögöd felét Péter kapja.

6. A somogymegyei Gadányt és Póczát megkapja Miklós.

7. Péter megtartja a Somogymegyében lévő köröshegyi részét. 1270 márczius 20-ikán a székesfehérvári káptalan előtt ez osztást mindketten megerősitették.[1]

II. Miklós ezután véglegesen eltünik és igy mondhatjuk, hogy I. Makáriás Miklós, István és Egyed nevü fiainak utódai II. Miklóssal kihaltak.

[1] Hazai okmtár, VII. k. 33. l.
[2] U. ott.
[3] U. ott, 75. l.
[4] U. ott, 82. l.
[5] U. ott, 93. l.
[6] U. ott, 180. l.
[7] Blagaj okmtár, 83. l.

[1] Blagay okmtár, 120. l.

Térjünk már most vissza I. Tamáshoz.

I. Tamás, nemzetségének e kimagasló alakja, atyjához hasonlóan, II. Andrásnak hive lévén, már 1206-ban e királytól a bácsmegyei szontai birtokot kapta; akkor azonban csak egyszerü királyi «miles»,[1] 1221-ben Valkómegye főispánja, mely évben a Vázsony nb. Atyasz bánnal bizonyos birtokokat kicserél. Atyasz megkapja a Zágrábmegyében fekvő Durnic, Ližnic, Pola és Ruffa nevü birtokokat, melyeket Tamás aranybullás adománylevéllel András királytól kapott és odaadja Tamásnak az ugyanazon megyében fekvő Harasztaniczát (a mai két Hrastelnicza egyikét). Midőn 1229-ben az aronti (Bácsmegyében) udvarnokokkal mindkettejük földjeinek határai miatt régóta folytatott perét békésen beszünteti, akkor már «Tamás bán»-nak neveztetik,[2] bánságát azonban nem ismerjük.

1231-ben kiállit számára II. András egy okiratot, mely az akkori helytörténetre nézve felette fontos és mint valamely család birtokviszonyait ecsetelő okmány, párját ritkitja.[3] Mindenek előtt arról értesülünk, hogy Tamás már akkor, midőn Imre király és András között az ismeretes czivódások folytak, Imre által börtönbe ejtetett és hogy sem fenyegetések, sem testi sérülések és egyéb bajok által nem hagyta magát Andrással szemben Imre részére megnyeretni. András trónralépése után a király magán és nyilvános ügyeiben mindig megbizható, előrelátó és kifogástalan embernek bebizonyult; midőn a király keresztes hadjárata alatt (1217—1218) az ország számos nagyjai András ellen fellázadtak, Tamás minden tekintetben hü és megbizható maradt; egyik orosz hadjáratban sulyosan megsebesült. Mindezekért 1231-ben azzal jutalmazta őt András, hogy bárói beleegyezésével[4] összes, bármily uton szerzett birtokaiban megerősitette:

1. A bácsmegyei *Szontát*, mint fentebb láttuk, 1206-ban kapta a királytól, kire az, eddigi birtokosának, Uros-nak, magvaszakadása következtében, rászállt.

2. A csanádmegyei *Csikám*, melyben szent-Márton tiszteletére volt egy templom felépitve, bizonyos Ján nevü századosé volt, kinek magvaszakadása következtében a koronára szállt; ezt is Andrástól kapta.

3. A valkómegyei *Sóvalát* az orosz hadjáratban szerzett érdemeiért szintén a királytól kapta.

4. Királyi adomány továbbá a zágrábi halászok birtokában volt föld és erdő, melynek területén *Pola*, *Dužnic*, *Ližnic*, *Ruffa*, *Pála*, *Poljana* és *Križna* nevü földek feküdtek.

5. A szerémmegyei *Solt* nemzetségi birtok, melyet I. Makáriás négy fia egymás között felosztott vala. Miklós az ő részét a Szent-Lélekről nevezett zárdának adta. Egyed az övét a szentkereszti monostornak, mely részt Tamás és István megvett.

6. Ugyanabban a megyében *Kotyáson* (az okirat «Lochia»-nak mondja) is volt örökölt birtoka (Megyer és Apáti között).

7. Bácsmegyében *Szondon* birtokolt, hol kuriája is volt. A szondi birtok valamikor három részre lett felosztva; az egyiket megkapta I. Makariás, a másodikat kapták *Gergely comes nővérei*, Jakab és Mihály anyai nagynénjei és Botond anyja; a harmadik részt kapta Gáb neje és a szentkereszti egyház. E Gergely comest meg nem határozhatjuk ugyan, de nagy valószinüséggel feltehetjük, hogy I. Makáriásnak unokatestvére volt, ha csak fel nem teszszük, hogy itt I. Makáriás atyjával lehet dolgunk. Gergely nővéreinek utódai, Jakab, Mihály és Botond 1231-ben anyai örökségüket kivánták, mire Tamás következőleg egyezkedett velök:

a) Mahar fia Jakab (talán azonos azon Vaja nb. Jakabbal, ki 1241-ben a tatárok ellen esett) és Mihály fia Mihály a nagynénjök után őket illető szondi földért, melyen Gergely comes tornya volt épitve, 124 márkát kaptak. *b)* Botond, ki anyja után maga annyit örökölt, mint a két előbbi együttesen (különben is széplaki birtokos) ugyanannyi pénzt kapott.

8. Gáb nejének részét, *Császlót* és *Szentpált* e nő fiától, Balázstól, vette 120 márkáért.

9. *Belszond* vagyis *Fenyér* fele Tamásé, fele Andrásé.

10. *Ujlak* egészen Tamásé.

11. Egy másik *Szentpál* Tamásnak ősi birtoka.

[1] Blagay okmtár, 3. l.

[2] U. ott, 8., 15. l.

[3] Wenzel, XI. k. 218—230. ll.

[4] Csák nb. Ugrin kalocsai érsek, Majs nádor (Tamás sógora), Dénes tárnokmester és szolnoki főispán, Kán nb. Gyula soproni főispán, Buzád-Hahót nb. Buzád bán stb.

12. A baranyamegyei *Szilvás* István nevü fivére-é, de ez bizonyos Miklós fiai ellen pervesztes lévén, a perköltségek fedezésére Szilvást engedte át (Kán nb.) Gyula nádornak, mire azt Tamás a nádortól 80 márka árán megvette.

13. Somogymegyében a Kapos és Zselicz folyók közti *Homok* az övé; határos azonban itt *Miklós nevü fivéreinek fiaival.*

14. *Zselicz* miatt a kéthelyi udvarnokokkal kellett Miklós és Dénes nádorok előtt perelnie, mert az udvarnokok Zselicznek a Kaposon tul fekvő részét maguk számára kérték. Mindkét forum előtt elvesztették azonban a pert, mire András király 1231-ben e birtokot véglegesen Tamásnak itélte oda.

15. *Rengősár* eredetileg Tamás és Miklós nevü) fivére fiának, Andrásnak, birtoka volt. Tamás azonban András részét 28 márkáért szerezte meg.

16. *Póczán* van neki 13 ekealja, erdővel, rétekkel, szőlőkkel és szolgáknak való lakásokkal.

17. *Kerekiben* van hetven hold földje.

18. A fejérmegyei *Bögöd* fele az övé, fele Miklós nevü fivéreé.

19. *Biva* szintén felében az övé, felében Miklósé; de ő Miklós felét ennek András nevü fiától vásárolta.

20. A bácsmegyei *Szajl* három részre van felosztva; két része monostoroké, harmadik része Tamásé.

21. A drávántuli *Monoszlónak* csak a negyedik része az övé.

22. A Császma melletti *Tholla* az övé; nevezetesen a vásártér és a vám.

23. *Száva* fele az övé, fele István nevü fivéreé.

24. A *Cseresnyő*ben lévő *Uni* nevü prædium fele az övé, fele Miklós nevü fivéreé.

25. Anyja után is örökölt. A Győr nb. Endes fivére Péter, somogyi és horvátországi birtokos, három leányt hagyott hátra maga után, kik atyjuktól annak *nováki* birtokát örökölték. Egyikük, kinek nevét nem ismerjük, fiának, Tamásnak, a drávamelletti nováki birtokrészét, továbbá *Mihályfalvát* és *Szélkő*-t hagyományozta. Nővére, Cséva, Ivánka nevü fiut szült, ki anyai birtokát, *Gyangáj* és *Dragon* falukat Tamásnak még Cséva életében eladta; a harmadik leánynak, Jécsának, szintén Ivánka nevü fia volt, ki azonban csak egy leány hátrahagyásával még anyja életében meghalt, mire Jécsa unokájának és saját öt lányának birtokrészének örököseül Tamást nevezte ki; e birtokok voltak: *Szentmihály*, *Veretnye*, és fiának egyik faluja *Lakaucz* (talán Lankócz) nevü földdel, melyet ez Endes fia Benedektől kapott, továbbá az Alma melletti *Basal.* E Benedek azonkivül még *Nigaslaj* és *Balazse* nevü helységeket hagyományozta Miklós és Tamásnak.

26. A somogyi várból kihasitott *brunchai* (talán boronkai) földeken van neki tizenkét ekealja, melynek határát már III. Bélának adománylevele leirja.

27. Végre van neki még *Bozan* földnek fele, melyet valamikor Gyula nádor jelenlétében Fülöp comestől megvett.

Béla ifj. király II. András e megerősitő levelét ugyanazon évben (1231-ben) helybenhagyván[1] Tamást «volt bánnak» czimezi. Már maga a helybenhagyásból, de még jobban a Tamásról itt mondott dicséretből biztossággal következtethetjük, hogy Tamás 1231-ben Bélának kegyében is részesült. I. Tamás halálozási évét nem ismerjük ugyan, de azt hiszem, hogy bátran 1237-re tehetjük. Nevezett évben tanusitja ugyanis a bácsi káptalan, hogy Tamás bán fiai *a bán nejével* együtt birtokaik felosztása végett káptalani kiküldöttet kérnek.

Két fia volt: I. Gergely és II. Tamás és négy leánya, kinek egyikét Nábotnak hivták.

Nábot a Héder nb. Héder fia Jakabhoz ment férjhez. 1278-ban tanusitja a győri káptalan, hogy Nábot leánynegyedi öröksége gyanánt pénzt kapott, melyért férje a bokodi birtokot vásárolta, miért is e birtokot nejének szabad rendelkezésére bocsátja.[2] E Bokod valószinüleg a vasmegyei Bokoddal azonos.

II. Tamás, Tamás bán fia, 1237-ben merül fel, midőn fivérével az atyai hagyatékot felosztja.[3] Az ő részére jutott birtokok a következők: *Monoszló*, *Anyác*, *Bolozin*, *Rengősár*, *Bina*, *Sár*, 3 *Szentpál*, *Alárok*, *Belszond*, *Kotyás* (Szerémmegyében). A mi *négy hajadon nővérét* illeti,

[1] U. ott, 234. l.
[2] Hazai okmtár, VI. k. 233. l.
[3] Hazai okmtár, VII. k. 23. l.

abban megegyeztek, hogy ezek az atyjuktól nekik hagyományozott szováni (Bácsmegyében) szőlők jövedelmeit élvezzék, de hogy férjhezmenetelük után e jövedelmek megint a két fivérre átszálljanak.

1247 január havában II. Tamás, kiveszi a részét II. Makáriás hagyatékából. Ugyanazon évben vásárolja I. Andrástól ennek bögödi birtokát; 1256 augusztus 25-ikén már nem él, mert akkor már fiai: III. Tamás és II. István szerepelnek.

III. Tamás 1256 augusztus 25-ikén Venys fiainak kielégitésénél működik közre; 1257-ben megveszi fivérével és II. Péterrel együttesen Kenész és II. Miklósnak maričnai birtokát; 1264-ben mindkét fivér harasztaniczai birtokos. Utoljára találkozunk vele 1283 augusztus 14-ikén midőn szintén fivérével együttesen II. Péterrel az egymásnak okozott büntények felett kiegyezik. Esetleges utódai ismeretlenek.

II. István 1256-tól 1283-ig fivérének Tamásnak összes ügyeiben részes. Utoljára 1293-ban akadunk reá, midőn János zágrábi püspök a Vaska melletti gveščei birtokot neki eladja; ez alkalommal Monoszlai István «nobilis et probus vir» jelzővel neveztetik.[1] Többet nem tudunk róla. Úgy látszik, hogy neki sem voltak egyenes leszármazói.

II. Gergely (ezt azért kell «második»-nak neveznünk, mert előtte már egy Gergely volt a nemzetségben), Tamás bán fia, 1237-ben merül fel legelőször. Akkor megkapja a következő birtokokat: *Pócza, Szilvás, Ujlak, Széklak, Külszond, Császló, Belszond, Zsitnya, Sárt* és nehány bácsmegyei szőlőket. 1244-ben birtokait gyarapitja, midőn Petkó fiától, Péterkétől annak Bácsmegyében fekvő *füzegi* birtokát 15 ezüst-márka árán megveszi.[2] 1247 január havában megkapja II. Makáriás hagyatékából őt illető részét. 1252-ben arról értesülünk, hogy füzegi birtokát, melyet 1244-ben vásárolt, Benedek kalocsai érseknek 15 márkáért átengedte.[3] 1255 október 21-ikén Krassómegye főispánja, mely minőségben Szeján kun herczeg egynehány emberét a bodrogmegyei szőlősi birtokban beiktatja;[4] 1256-ban részt vesz Venys fiainak kielégitésében; 1269 június 22-ikén a kunok birája; nevezett napon részt vesz azon egyezségben, melynek alapján I. Egyed fiai birtokaikat maguk között felosztják. Ez az utolsó róla szóló hir.

Három fia volt: II. Egyed, III. Gergely és III. Péter.

III. Péter, ki a papi pályára lépett, 1266-tól 1270-ig (V.) István ifjabb királynak alkanczellárja. István trónralépésével ő lett erdélyi püspök, mely minőségben 1307 november 27-ikén meghalt.[1] Politikai szereplése nem tartozván e sorok keretébe, ezt e helyen mellőzendőnek tartom. Csak az legyen kiemelve, hogy pályájának kezdetét mindenesetre annak köszönhette, hogy atyja — a kunok birája — és két fivére (mint alább látni fogjuk) V. Istvánnak és kun Erzsébetnek lelkes hivei voltak.

III. Gergely[2] V. István trónraléptével a királyné tárnokmestere s Vasmegye főispánja lett, mely két hivatalt 1270 szeptember 8-ikától 1272 augusztus 30-ikáig tartott.[3] Ez idő alatt elég alkalma nyilt, magát a király szolgálatában kitüntetni. 1270 vége felé egyike volt azon fővezéreknek, kik magyar hadsereggel Stiriára törtek; 1271 nyarán a lázadó Güssingi Henrik bánt megverte. István halála után azonban nagyon változtak a viszonyok. Gergely és fivére Egyed Pozsonyba vonult és innen a cseh Ottokárhoz fordult, ki őket tárt karokkal fogadta. 1273-ban a két fivér azonban megbánta e tettét és visszatért a magyar udvarhoz, hol Gergely márczius 30-ikától fogva megint Vasmegye főispánja lett, mely minőségben egészen 1274 szeptember 25-ikéig találjuk; közben (1273 június 26-ikán) még pozsegai főispán is volt;[4] 1273 nyarán Güssingi

[1] Fejér, VI/I. k., 258. l.
[2] Wenzel, XI. k. 336. l.
[3] Fejér, IV/II. k., 156. l.
[4] Hazai okmtár, VIII. k. 62. l.

[1] Leg. Card. Gentilis, 155. l.

[2] Hazai okmtár, VII. k. 181. l. *Lőrinczn*ek nevezi, de erről egyetlen egy más okirat sem tud semmit.

[3] Fejér, V/I. k.. 138. l., VII/II. k., 17. l.; Hazai okmtár, I. k. 57 l., V. k. 46., 48. ll., VI. k. 185. l., VIII. k. 145., 440. ll.; Knauz, I. k. 605. l.; Wenzel, VIII. k. 287., 301., 343., 346., 380., 382., 384., 386., 389., 390. ll., XII. k. 50., 695. ll.

[4] Fejér, V/II. k., 54., 238. ll. (tévesen 1275); Hazai okmtár, II. k. 11. l., VI. k. 189., 197., 200., 202., 205. ll. (tévesen 1278), VII. k. 141., 142., 144. ll., VIII. k. 152., 155., 159., 164., 168. ll.; Knauz, II. k. 20., 30., 32., 45. ll.; Tkalčić, Mon. civit. Zagrab, 47. l.; Wenzel, IV. k. 23. l., IX. k. 18., 22., 34., 51., 54., 60., 63. ll., XII. k. 76., 78., 80., 84., 92., 93., 100. ll.; Zichy okmtár, I. k. 35. l.

Ivánnal együttesen vezette az osztrákok által elfoglalt Győr ostromát, mely teljes győzelmével végződött. Mindamellett nem találkozunk vele többé 1274 után; úgy látszik, hogy visszavonult a magánéletbe; utoljára 1283 augusztus 14-ikén akadunk reá, midőn nemzetségbeli rokonainak egyezkedése alkalmából emlitetik.[1] Halálozásának évét nem ismerjük; 1294 deczember havában már nem élt. Fiutóda nem volt.

Fivérével,[2] *II. Egyeddel* legelőször találkozunk 1265-ben, mely évben mint István ifj. királynak tárnokmestere, *bácsmegyei* szolgái, a Dobra nemzetség tagjai számára nemesitést eszközöl ki.[3] 1266-ban Istvánnak tárnokmestere,[4] mely hivatalt Istvánnak egész társkirálysága alatt 1270-ig viselte. 1266-ban részt vett a bolgárok elleni hadjáratban, melyben egészen Tirnováig győztesen nyomult.[5] István trónraléptével Egyed királyi tárnokmester és Pozsonymegyének főispánja lett, mely két tisztségben 1270 június 13-ikától 1272 augusztus 3-ikáig találjuk.[6] 1271-ben ő volt egyike azon követeknek, kik Ottokárral a békefeltételekről alkudoztak. István halála után fivérével Gergelylyel Pozsonyba vonult, a szomszéd várakat hatalmába ejté és II. Ottokárhoz fordult, ki őt örömmel fogadta s neki adta Lac, Kornenburg és Stockeraut. 1273-ban azonban meggondolta a dolgot és visszatért a magyar udvarhoz, hol Macsó és Bosznia bánjává kinevezték; e minőségben 1273 május 23-ikától 1273 szeptember 22-ig találjuk. 1274 deczember 29-ikén azonban megint kir. tárnokmester, mely hivatalt 1275 június 4-ikéig viselt.[1] Ez azonban utolsó nyilvános fellépése; eltünik, ép úgy, mint fivére Gergely, véglegesen a közpályáról. 1283. évi augusztus 14-ikén rokonainak egyezkedése alkalmával egyszerüen mint családi tag emlittetik. Tizenegy évig nem hallunk azután felőle egy szót sem; csak 1294. évi deczember havában tanusitja a pécsi káptalan;[2] hogy a Tamás bán nemzetségéből való Gergely mester fia Egyed mester kérésére a prépost káplánját azzal bizta meg, hogy a nevezett Egyednek rokonai számára történendő adományozásánál közreműködjön. A káplán a következőket jelentette: *Egyed, fivére Péter erdélyi püspök* és egyéb tanuk előtt kijelentette, hogy *fivére Gergely* egyenes utódok hátrahagyása nélkül meghalt, mely haláleset őt saját azaz nemzetségbeli rokonoktól megfosztotta; ennek következtében elhatározta magát, hogy másodfoku oldalrokonait, Bő nb. Derzs fia István fiait: Mihály erdélyi prépostot és Pétert, a székelyek főispánját fivéreiül örökbefogadja és nekik Atina nevü birtokából a «viznyacatus» néven ismert Gáj, Odroha és Darnócz nevü földeket adományozza, mely adományozását a jelen volt Péter püspök mindenben helybenhagyta. Mily rokonság létezett a Bő nembeliek között és közte, nem tudjuk; magától érthető azonban, hogy Mihálynak és Péternek anyja Monoszló nb. leány volt, a mi annál inkább elfogadható, a mennyiben a Bő nemzetség Somogymegyében birtokolt és Bő nb. Derzs fia István 1266-ban somogyi alispán volt. Magától értetődik, hogy Egyed mesternek 1294-ben nem volt fia; nem is lett neki később sem. 1308-ban vejének, Aba nb. Soproni Lőrincz fia Miklósnak Darnócz várát (a mai Drenováczot, Körösmegyében) adományozta.[3] 1313-ban pedig a pozsonymegyei Nagyszombat városban végrendelkezik. Az esztergomi Szent-Adalbert-egyháznak, mely ellen vétkezett, a Csanádmegyében lévő *nagylaki* birtokát hagyományozza; *Szondot* adja vejének, *Kórógyi* Lőrincz fia *Fülöpnek; Atinának* egy részét hagyja *nejének*, másik részét *árva leányainak; Ropolyt* szin-

[1] Hazai okmtár, VII. k. 181. l. hol tévesen Lőrinczнek neveztetik.

[2] Hogy Gergely, Vasmegye főispánja, Egyed macsói bánnak a fivére, bizonyitja IV. Lászlónak 1273 május 27-ikén kiállitott okirata. Hazai okmtár, VII. k. 141. l.

[3] Fejér, IV/III. k., 294. ll.

[4] A máramarosszigeti ref. kollégium gyüjteményében van egy 1266. évi oklevél, melyet István «per manus magistri Petri aule nostræ vicecancellarii, Egidio vero fratre eiusdem tavarnicorum nostrorum existente» állit ki. Ez oklevél — melyet Pauler Gyula «A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt» cz. művének II. kiadásában (537. l.) idéz, minden kétséget kizáró módon bebizonyitja, — a mint ezt különben alább még meglátjuk — hogy Egyed tárnokmester a Monoszló nemzetség tagja.

[5] Fejér, IV/III. k, 525. l.

[6] Fejér, V/I. k., 138. l., VII/II. k., 12. l.; Hazai okmtár, I. k. 57. l., VIII. 145., 439. ll.; Tkalčić, 47 l.; Zichy okmtár, I. k. 30. l.; Wenzel, III. k. 253., 273. ll., VIII. k. 279., 286., 343., 345., 346., 379., 382., 385., 389., 390. ll., XII. k. 50., 53., 695. ll.

[1] Fejér, V/II. k., 240., 245. ll.: Hazai okmtár, VIII. k. 170. l.

[2] Wenzel, XII. k. 557. l.

[3] Csánki, Körösmegye a 15. században. 52. l.

tén felosztja; felét adja vejének, *Aba nb. Nyéki* Lőrincz fia *Miklósnak*, másik felét *rokonának*, Gutkeled nb. Amadé fia Miklósnak; *Fülekkel* (valószinüleg Füzeg) más alkalommal akar rendelkezni).

Nem rendelkezhetett többé; sulyos betegsége következtében még 1313 márczius 11-ike előtt meghalt Nagyszombatban, mert tudjuk, hogy fentebbi végrendeletét nevezett napon felnyitották és kihirdették.[1] Az illető okiratban Monoszlói Gergely fia Egyed mesternek hivják őt.

Hány leánya volt, nem tudjuk. Egyikük, mint láttuk, *Aba nb. Miklósnak* a neje, kinek már 1308-ban darnóczi birtokát adta. Miklós atyja, Soproni (Nyéki) Lőrincz 1290-ben Erzsébet királynétól, kivel sógorsági viszonyban volt, a verőczemegyei szentmártoni «vyznicatus»-t kapta. 1317 május 22-ikén pedig olvassuk,[2] hogy Károly király Aba nb. Lőrincz fiainak, Miklós, Jakab, János és Péternek az örökösök hátrahagyása nélkül elhalt Monoszló nb. Gergely fia Egyed mesternek Atina és Novák nevü birtokait az atinai és darnóczi várral együtt adományozta. E Miklóstól származnak a körösmegyei Atinaiak.

Második leánya, mint láttuk, már 1313-ban a Baranya-, Valkó- és Pozsegamegyében birtokos *Kórógyi Fülöpnek* a neje. Fülöp 1313-tól 1350-ig szerepel s úgy látszik, hogy Egyed leánya még előtte halt meg.[3] Tőle származnak a XV. században kihalt Kórógyiak.

Harmadik leánya a *Borsa nb. Tamás fia István fia Istvánhoz* ment férjhez. Ez István (Roland erdélyi vajdának unokaöcscse) összes birtokait a váradi püspökségnek és káptalannak hagyományozta, azon feltétellel, hogy neje ebből jegyruhája és hitbére fejében 50 márkát kapjon. 1334 november 5-ikén jelenti pedig az egri káptalan, hogy Atinai Egyed leánya, István özvegye, az ötven márkát el nem fogadta, hanem százat követel. Miután az örökösök nem hajlandók ez összeget részére megállapitani, az ügy világi és egyházi főurakból álló bíróság elé kerül;[1] a pör végét nem ismerjük. István meghalt 1333 január 11-ikén; nejének elhalálozási éve ismeretlen.

II. Egyeddel a Monoszló nemzetség utolsó fisarja szállt a sirba. Mily rokonságban állt a Gutkeled nb. Amadé fia Miklóshoz, kinek ropolyi jószágának egy részét hagyományozta, nem tudjuk; itt is valószinü, hogy Miklós, kinek atyja Vasmegye főispánja volt, Monoszló nb. leánynak az ivadéka. Tudjuk továbbá, hogy Péter püspök 1306-ban a Kán nb. László erdély vajdát «charissimus frater»-ének nevezi,[2] de itt sem ismerjük a rokonság keletkezését.

Azonkivül ismeretes, hogy II. Egyednek kérésére 1272-ben a felvidéki Aba fia Aba, ez Egyed «fratere» V. Istvántól a nyitrai várhoz tartozó tavarnoki és örzsedi birtokokat kapta.[3] E rokonság genezise szintén ismeretlen; valószinü azonban, hogy Egyednek pozsonyi főispánságával áll összeköttetésben.

Az eddigiek szerint tehát a Monoszló nemzetség nemzedékrendi táblája (I. Gergely mellőzésével) következőleg alakul:

[1] Knauz. Mon. eccl. Strigon. II. k. 677., 678. ll.
[2] Anjoukori okmtár, I. k. 427. l.
[3] Lásd Turul, 1892. évf, 170. l.

[1] Századok, 1888. évf. 152., 154. ll.
[2] Fejér, VIII/I. k., 203. l.
[3] Wenzel, VIII. k. 379. l.

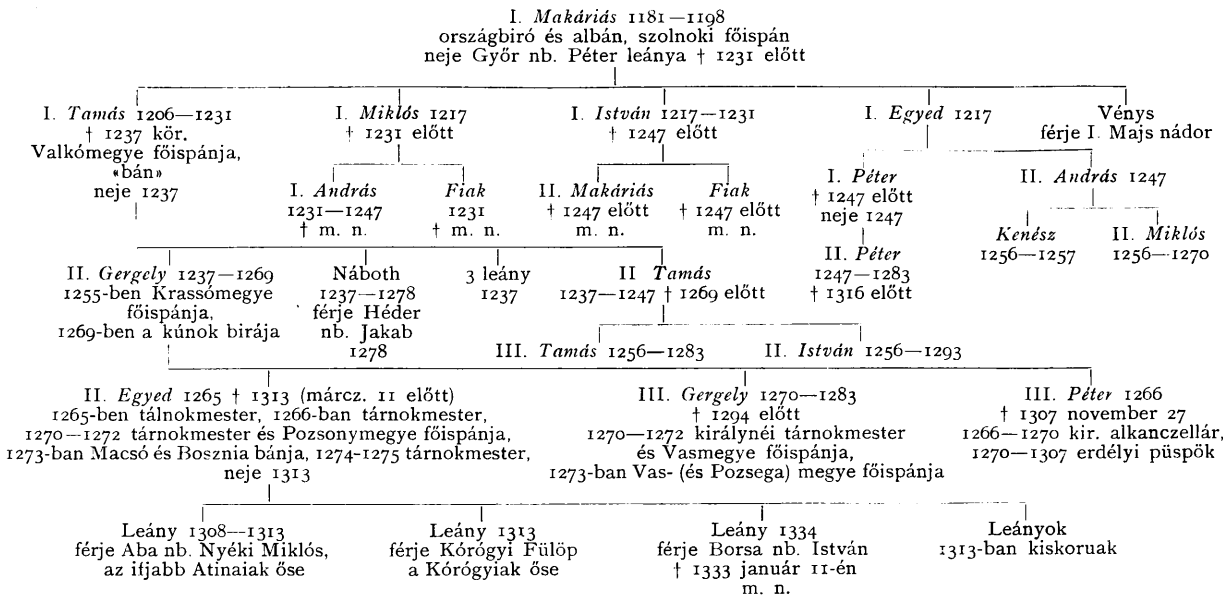

12. Myle.

1366-ban előfordul *Myle nb. János fia Péter* azon perben, melyet a Kamarcsaiak az Ákos nb. Miczk bán fia István ellen a Körösmegyében fekvő Prodavicz birtok ügyében támasztottak.[1] Kétségkivül drávántuli nemzetség.

13. Pilis.

A székesfehérvári káptalan 1287 márczius 27-ikén kiadott leveléből kitünik, hogy *Pilis nb. Miklós comes fia Demeter comes* az Esztergammegyében fekvő sárkányi birtokát Szo(v)árd nb. Miklós fiainak, Péternek és Szo(v)árdnak eladta. Nevezett birtoknak egy fele még akkor is Betend bán fiai-é volt, mig másik fele *e Betend bán leányának kezével* fentebbi Pilis nb. Demeter birtokába jutott.[2]

Az okiratban két hiba van. A vevők képviselője Garasi János; ily helységet nem ismerünk Esztergommegyében; de van még ma is Bajna mellett Sárás puszta és tudjuk, hogy a Szo(v)árd nembeliek Sáráson birtokoltak; itt tehát Garas helyett Saras olvasandó; a mi pedig Sárkány szomszédját: Lylugi Rupheyn fiát, Benczet illeti, biztosan tudjuk, hogy ez nem más mint Libádi Rophoyn fia Bencz, ki 1289-ben Magyar-Szölgyénben földet elad (Fejér, V/III. k., 480. l.); Libád különben még ma is létezik Sárkány mellett Esztergammegye párkányi járásában.

Ennyi az egész, a mit eddig a Pilis nemzetségről tudtunk, de ez legyen a következőknek kiinduló pontja.

Detre zólyomi főispán és veje: néhai Rüdiger fia Hervin (= Ervin)[1] 1222-ben Hontmegyében fekvő szebelébi birtokukat az esztergomi káptalannak eladják.[2] Hervin már 1219-ben fordul elő; Detrét pedig 1222 előtt nem ismerjük. Ő Zólyommegyének első ismert főispánja. Meddig maradt ez állásban, nem tudjuk; midőn 1229-ben a borsodmegyei Szuhogy birtokot kapja, akkor királyi ügyész Zólyomban.[3] 1232-ben már csak mint volt zólyomi főispánról van róla szó;[4] 1233-ban még él és akkor azt mondja róla András király, hogy az országban és annak határain kivül tett szolgálataiban elaggott;[5] utoljára ráakadunk 1236 június 16-ikán, midőn IV. Béla-

[1] Fejér, IX/VI. k., 298. l.

[2] Wenzel, IX. k. 455. l.

[1] E Rüdiger Meráni Bertolddal, a későbbi kalocsai érsekkel állt összeköttetésben; már Imre király adta neki Szebelébet; 1211-ben megkapja II. Andrástól a hontmegyei Szántónak egy részét. — Fejér, III/I. k., 108. l.; Knauz, I. k. 236. l.

[2] Knauz, I. k. 238. l.

[3] Wenzel, I. k. 263. l.

[4] Hazai okmtár, VII. k. 21. l.

[5] Wenzel, I. k. 304. l.

tól a nógrádmegyei Sztracsin, a borsodmegyei Cserne és a hontmegyei Zahora nevü helyeket kapja.[1] Három fia volt: II. Detre, I. Mikó (= Mihály) és Miklós, továbbá egy leánya, kiről már tudjuk, hogy 1222-ben a német származásu Hervinnek a neje volt.

II. Detre, ki 1256-tól 1263 szeptember 30-ikáig Zólyommegye és 1256—1262-ig, továbbá 1263-tól 1264-ig Szepesmegye főispánja, 1250-ben merül fel, midőn Mikó nevü fivérével a Nógrádmegyében lévő Ludány és Halász nevü helységeket megveszi;[2] 1257-ben elismerik, hogy a krakói várhoz tartozó földek egy részének örökös birtokosa.[3] Lehet, hogy az 1251-ben előforduló Detre nevü győri főispánnal azonos. Négy fia van: III. Mikó, Elek, II. Atyasz és III. Detre, kik — bár nem névszerint — 1267-ben először emlittetnek. A legnagyobb valószinüség azonban a mellett szól, hogy II. Detrének még egy leánya is volt.

1281-ben t. i. arról értesülünk, hogy Mihály comes fia Simon anyjának leánynegyedi részét Detre comes fiaitól, Mikó, Atyasz és Detrétől követeli; miután továbbá az illető okmány[4] azt is mondja, hogy e leánynegyed Detre fiai *örökölt* birtokaiból fizetendő, világos, hogy itt csak II. Detre leányáról lehet szó, mert ellenkező esetben I. Detrének egyéb leszármazói is lettek volna belevonva a pörbe. 1297-ben pedig tanusitja a váczi káptalan, hogy Detre fia Mikó a Nógrádmegyében fekvő Galábocs és Halász nevü birtokait rokonainak: Fulko fia Mihály fiainak Simon és Tamásnak *leánynegyedi követelésük kielégitésére* átengedte.[5] Ebből már most világosan kitünik, hogy a Katisz nb. Szécsényi Fulko fia Mihály, solymosi várnagynak neje II. Detre leánya, kitől többi között a Libercsei és vingárti Geréb-család származott.

II. Detre fiairól valami különös megjegyezni valónk nincs. Leginkább csak I. Mikó fiainak társaságában birtokügyek rendezésével találjuk őket elfoglalva.

II. Mikó 1280 táján a királyi hadseregben részt vesz valamely hadi müveletben. Utoljára 1300-ban akadunk reá, midőn a nógrádmegyei Zellői birtokát elcseréli.

Elek 1268-tól 1278-ig szerepel.

II. Atyasz 1280-ban a Csák nb. Ugrin királyi tárnokmester embereként egy nógrádmegyei birtokügy rendezésében szerepel;[1] azonkivül még csak 1281-ben találkozunk vele, midőn a Katisz nb. Simon anyjának követeléseiről van szó.

III. Detrét 1283-ig ismerjük.[2] Mindanégy fivér esetleges utódai ismeretlenek.

I. Mikó vagy *Mihály*,[3] I Detre fia, nemzetségének egyik kimagasló alakja, serdülő ifjuságától kezdve Béla király szolgálatában állt; később gyakran tagja volt a királyi bel- és külföldi küldöttségeknek; fokról-fokra annyira emelkedtek érdemei, hogy Béla egyik okiratában azt mondja róluk, hogy nem csak nyelven nem lehet azokat kiejteni, de még gondolatban sem teljesen méltathatók. Midőn a király a tatárjárás alatt a tengermellékre törekedett, Mikó, egész családját és tüzhelyét otthagyván, addig kisérte őt, mig a Dráván tul biztos hajlékra talált; de még most sem akarta őt elhagyni és csak határozott királyi parancsra beleegyezett abba, hogy az ország más részében lakó alattvalókat minden tőle kitelhető módon támogassa, előbb azonban két fiát ott hagyta a királynál, hogy hüségéről kezeskedjenek. Azért meg is kapta 1247 október 3-ikán a nógrádmegyei Esztergályt,[4] melyben különben már 1244-ben vétel utján része volt. 1247 február 17-ikén Sárosmegye, 1248-tól 1252 április 25-ikéig pedig Zólyommegye főispánja; 1250-ben megveszi a nógrádmegyei Ludán és Halász helyeket: 1251-ben megszerzi az ugyanazon megyében fekvő Nyerges-t; 1252-ben Busan-t; 1252 április 24-ikén királyi adományozás utján a hontmegyei Hidvéget; egy nappal később az ugyanott fekvő Aba-t; de ez az utolsó róla szóló hir.

[1] Wenzel, II. k. 36. l.
[2] Wenzel, II. k. 118. l.
[3] Wenzel, II. k. 296. l.
[4] Wenzel, IX. k. 303. l.
[5] Wenzel, X. k. 284. l.

[9] Wenzel, V. k. 282. l.
[1] Hazai okltár, 98. l.
[2] Hogy «Mikó» sohasem Miklós, hanem Mihály, bebizonyitja maga Imre király 1199-ben, midőn a pápát arról értesiti, hogy eddigi nádorát hivatalától megfosztotta s helyébe Michael comest kinevezte (Wenzel, VI. k. 199. l.); ez utóbbit pedig a magyar okiratok mindig csak Mikének nevezik. A Mikó, Mika, Mike azonban nem más mint a Michael név két első tagja (Micha).
[3] Fejér, IV/I. k., 474. l.

Ot fia volt: Bitér, Péter, I. Atyasz, II. Mikó és III. Detre.

IV. Detre 1261 augusztus 11-ikétől 1263 szeptember 30-ikáig zólyomi, 1263-tól 1264-ig Szepesmegye főispánja.

II. Mikó (Mihály) 1253-tól 1254-ig Zólyommegye főispánja, de alig szenvedhet kétséget, hogy 1264 november 17-ikétől 1273-ig Zólyom- és Szepesmegye főispánja is volt. 1279-ben már nem élt.

Péter (ki a «Forró» melléknevet is viseli) 1267-ben Hontmegye főispánja, mely minőségben fivéreivel, Atyasz és Mikóval és II. Detre fiaival együtt a trencsénmegyei Teplicza, Várna és Zsolna nevü birtokokat véglegesen megszerzi, miután ezekért Árvavárt, Árvát, a liptómegyei Verbiczet, a turóczmegyei Trebosztót, Benicz, Motnaturócz és Tornók birtokokat cserébe adta. 1268-ban az előbbiekkel együtt nógrádmegyei ludányi birtokát nagyobbitja; 1281-ben, a turóczmegyei Gáj nevü helységet királyi adományozás utján kapja. Utoljára ráakadunk 1285-ben, midőn a király parancsolja, hogy a tőle elfoglalt rutkai birtokot annak jogos tulajdonosainak visszaadja. Halála évét nem ismerjük. Nyugtalan és garázdálkodó ember volt, a miről még lent lesz a szó.

1290 június 30-ikán már nem él. E napon tanusitja az esztergami káptalan, hogy özvegye, (a komáronmegyebeli) *Igmánd nb.* András comes leánya *Erzsébet* és leányai: az öregebb *Katalin*, Hontpázmán nb. Hont fia *Demeter* özvegye és az ifjabb *Anna*, Hontpázmán nb. Kázmér fia *Lambert* neje Péternek szerzett birtokai iránt ennek rokonaival osztályos egyezségre léptek. Péter fivérei: Bitér, II. Detre fia Mikó és Miklós fia Demeter megkapják a Nógrádmegyében fekvő Zsély, Darcsán, Kékkő (várt) és a Hontmegyében fekvő két Olvárt, melyeket Péter saját költségével szerzett és IV. László beleegyezésével nejének és leányainak hagyományozott vala; ez utóbbiak megkapják Bitérnek Hontmegyében levő ősi birtokait: Hidvég, Aba, Olvárt és a hidvégi fakastélyt.

I. Atyasz, ki 1273 július 2-ikán Esztergályon földet szerez és fivéreinek összes szerepléseiben részt vesz, 1277-ben már nem él. Akkor tanusitja a budai káptalan, hogy *Jolán* nevü özvegyének atyja: Hontpázmán nb. Ivánka fia András és fia János budai prépost (a későbbi kalocsai érsek) Atyasz fivérével Péterrel Jolán hitbére és jegyajándéka iránt egyezkednek.

A családot csakis *I. Bitér* folytatta, kivel már 1250-ben találkozunk. 1277 április 24-ikétől Zólyommegye főispánja, 1282-ben «Zólyomi» melléknévvel él.[1] 1278-ban megszerzi a trencsénmegyei Hricsót; meghalt 1299 kezdetén. Több fiut hagyott hátra maga után, kik közül *János* 1297-ben, *Miklós* 1299-ben, *Péter* 1320-ban merül fel.[2] Ezek, kik a családot folytatták és kiktől a *gyarmati Balassa* család származik, kitüzött czélunkra nézve már nem érdekelnek bennünket.

Fentebb láttuk, hogy I. Detrének még egy ifjabb fia *Miklós* is volt. Ez felmerül 1233-ban, midőn András királytól a Liptómegyében fekvő Ujfalut kapja.[3] Ezt azonban az ugyanazon megyében fekvő Palugyával együtt később Béla királynak cserébe adván, tőle 1246 szeptember 11-ikén a honti vártól teljesen kihasitott *Gyarmatot* kapta;[4] utoljára 1257 július 27-ikén akadunk reá, midőn arról van szó, hogy a krakói vár mellett levő hatvan hold föld az ősi birtoka. (l. f.)

Két fia volt: II. Péter és Demeter és egy leánya.

Úgy látszik, hogy Miklós vagy fiai rokonaik-

[1] Hazai okmtár, VI. k. 284. l. — Az illető okirat igen zavarosnak látszik. Azt mondja, hogy «Mathyas, comes officialis comitis Byter de Turch» ex precepto «comitis Byter de Zolum» Neczpál földtért bejárta stb. Az egész majdnem úgy hangzik mintha egy Bitér Turóczmegye, — egy másik Bitér Zólyommegye főispánja lett volna 1282-ben. De nem igy áll a dolog. «Mathyas comes officialis comitis Byter de Turch» annyit jelent, mint «Turóczi Mátyás, Bitér comesnek az officialisa,» — mig «ex precepto comitis Byter de Zolum» annyit jelent mint «Zólyomi Bitér comes parancsára»; mert hogy 1282-ben nem Bitér, hanem Miklós volt Zólyommegye főispánja, bizonyitja többi között az idézett okiratot közvetlenül követő 1282 évi okmány (Hazai okmtár, VI. k. 286. l.); Miklós különben már 1279 óta Zólyommegye főispánja. — Turóczmegye főispánját pedig azért nem láthatjuk Bitérben, mert officialisa csak nem nevezheti őt egy és ugyanazon helyen egyszer «Turóczmegye főispánjának,» máskor «Zólyomi Bitér»-nek.

[2] Az eddigiekre nézve v. ö. Hazai okltár, 170. l.; Wenzel, III. k. 156., 194., 281. ll., IV. k. 28., 45., 90., 171., 173., 246., 270. ll., V. k. 177., 180., 182. (tévesen 1297. kör.), 226., 241., 252. ll., IX. k. 503. l., XII. k. 17., 333. l.; Hazai okmtár, VI. k. 78. l., VIII. k. 240., 275. ll.

[3] Wenzel, I. k. 304. l.

[4] Wenzel, II. k. 189. l.

kal korán osztozkodtak, mert addig, mig I. Detre halála után II. Detrét és I. Mikót valamint ezeknek utódait birtok- és érdeközösségben találjuk, Miklós és fiai ezekkel együttesen nem említetnek.

II. Péter 1274 november 8-ikán merül fel legelőször, mely napon a Nógrádmegyében fekvő petényi és podluzsáni birtokát fentebbi «Forró» Péternek eladja.[1] 1277-ben a «*Chernei*» nevet használja; tudjuk, hogy I. Detre 1236-ban a Borsodmegyében fekvő Csernét kapta; ez tehát Miklósra szállt rá. De 1277-ben találjuk, hogy Detre fia Miklós fiai: *Chernei Péter és Demeter* az Abauj vármegyében fekvő Redmecz másként Vil nevü örökölt birtokukat *nővérük*, *Merzsa fia Pózsa* (a Kendiek és Kellemesiek ősének) *neje* fiainak átengedik;[2] 1277 után csak egyetlen egy nyomát találjuk.

Ákos nb. Borsodi István nádor elbeszéli 1303-ban, hogy midőn még III. András idejében egyik emberét, Ladomér fia Istvánt, több báró és nemes kiséretében a király egyik fontos ügyében elküldte s a küldöttség Szádó nevü faluban álomba merült, Csák nb. Csák az alvókat megtámadván Miklós fia Pétert, Demeter akkori zólyomi főispán fivérét fogságba ejtette.[3]

Fivére *Demeter*, családjának legkimagaslóbb alakja, biztossággal csak 1277-ben merül fel, midőn nővére fiainak a redmeczi birtokot átengedi (l. f.). 1279-ben már Sárosmegye főispánja és érdemdus ember, ki a királytól hü szolgálatai elismeréseül a nógrádmegyei Kürtöst kapta; különösen emliti László király, hogy 1273-ban Győr előtt kitüntette magát.[4] Vajjon az 1281-ben, de csak egyetlen egy okiratban szereplő hasonnevü pozsonyi főispánnal azonos-e? nem tudjuk. 1285-ben Zólyommegye főispánja és királynéi tárnokmester és a Rutka melletti Prekopa birtokosa.[5] 1285-től kezdve egészen III. András haláláig félbeszakitás nélkül Zólyommegye és azalatt (1297—1300) Pozsony- és (1298) Sárosmegye főispánja. III. András alatt egyáltalában igen befolyásos ember volt és ennek legkimagaslóbb kifolyásaként tekintendő, hogy őt 1298-ban azon magyar segélyhad vezetésével bizta meg, mely Albert osztrák herczeg támogatására Nassaui Adolf német ellenkirály ellen vonult. III. András halála után Venczel és Ottó pártját fogta; ő volt azoknak egyike, kik a cseh Venczelhez utaztak, hogy a magyar koronával megkinálják.[1] 1309 június 15-ikén azonban már azon országnagyok között találjuk, kik előtt Károly király a koronázási esküt leteszi.[2] Mind a mellett mégis a Csák nb. Trencséni Mátéhoz csatlakozott, kinek zászlaja alatt, mint a rozgonyi csatában harczolt sereg egyik fővezére, 1312-ben életét kilehelte. Esetleges utódait nem ismerjük.

Birtokviszonyaira nézve kiemelendő, hogy «Forró» Péter halála után, mert ennek birtokai a király ellenségeinek mindig menedéket adtak, IV. László Péternek kékkői várát és a gyarmati tornyot e Demeternek adományozta, ki azokat nagy nehezen Péter vejétől, Hontpázmán nb. Lamberttől visszafoglalta és Péter fivérének, Bitérnek, átadta, miért is a hálás Bitértől nemcsak Kékkő harmadát, hanem az Ipoly mentén Nógrádmegyében fekvő Gyarmatot is kapta;[3] 1296-ban pedig a hontmegyei Kovárszeget Szügyi Andrásnak átengedvén, érte a Gyarmat melletti Ribát kapja.[4]

Az eddigiekből kitünik: 1. hogy I. Detre utódai az egymással határos Hont-, Nógrád-, Turócz-, Liptó-, Trencsén- és Zólyommegyében, különösen pedig legrégibb időktől fogva Hont- és Nógrádmegyében birtokoltak, 2. hogy köztük és a Hontpázmán nemzetség felvidéki ágai között számos házassági összeköttetés jött létre. Igy találjuk pl. hogy «Forró» Péter egyik leánya a Hontpázmán nb. hontmegyei Demeter, másika a Hontpázmán nb., az esztergommegyei Bényben birtokos Lambert neje, mig I. Atyasz magának ugyanazon nemzetségnek egyik nyitramegyei ágából, a Forgács család őseiből választott feleséget.

Ezeknek alapján biztosra vehetjük, *hogy az 1287-ben szereplő Pilis nb. Miklós comes fia Demeter comes, Betend bán veje, az esztergom-*

[1] Wenzel, IV. k. 45. l.
[2] Wenzel, IV. k. 91. l. V. ö. Turul, 1897. évf. 75. l. skk.
[3] Anjoukori okmtár, I. k. 52. l.
[4] Wenzel, IV. k. 181. l.
[5] Hazai okmtár, VIII. k. 241. l.; Wenzel, IV. k. 281. l.

[1] Anjoukori okmtár I. k. 53. l.
[2] Leg. Card. Gentilis 305. l.
[3] Knauz, II. k. 260. l., u. o. Fejér, VI/II. k., 160. l.
[4] Wenzel, X. k. 246. l.

megyei Sárkány résztulajdonosa, I. Detre fia Miklós fia Demeter zólyomi főispánnal azonos. Van azonban erre nézve még más hatalmas támpont is.

Hontpázmán nb. Miklós fia Betend bán, (kinek nemzetségét más helyen bebizonyitottam), ki 1247 márczius 21-ikén az esztergommegyei Sárkányt kapta, nyitramegyei ember volt. 1243-ban megkapta a Trencsénmegyében levő Vicsáp helységet; 1257-ben az esztergommegyei Muzslán is vett birtokot. Fiai közül névszerint csak az egy *Ferenczet* ismerjük, ki — mint később látjuk — már többnyire Nógrádmegyében szerepel. Midőn 1290-ben a Nógrádmegyében birtokos Katisz és a Rátold nemzetség tagjai között Zagyvafőn az Aba nb. Amadé nádor közvetitése folytán a Katisz nb. Lesták halála iránt egyezség köttetik, akkor már ez a Ferencz mint a Katisz nembeliek rokona szerepel.[1] Betend fia Ferencz fia «Pogány» István 1329 április 10-ikén a Trencsénmegyében lévő Gradna, a nyitramegyei Sissó, Visnyő, Vendégi és egyéb e vidéken fekvő birtokait Károly királynak adja cserébe, melyekért az Erdélyben fekvő Szilvás, Nagyakasztó, Septér, Örményes, Gyekekuta, Buza, Noszoly, Lak, Gyulatelket kapja.[2] Hogy Ferencz fia István ősi birtokait erdélyiekkel cserélte fel, annak voltak nyomós okai. Már 1333-ban találjuk, hogy ez István Katisz nb. Szécsényi Tamás erdélyi vajdának a hive és familiarisa,[3] 1338-ban pedig arról értesülünk, hogy Hontpázmán nb. Ferencz fia Pogány István e vajdának *rokona* (proximusa) és a belső-szolnokmegyei Róna tulajdonosa.[4] E rokonságot, mely csakis sógorság vagy anyai rokonság lehetett, eddig nem voltunk képesek teljességében felismerni; de ha szemügyre veszszük, hogy Tamás vajda legöregebb fia, Kónya Miklós, fiának az akkor még nem igen gyakori Ferencz nevet adta, önkénytelenül arra a gondolatra jövünk, hogy ezt valamelyik ősének tiszteletére tette s igy, tekintettel Ferencz fia Pogány Istvánnak Tamás vajdával volt rokonsági viszonyára, majdnem kézzel fogható, *hogy Betend bán Ferencz fiának a leánya Szécsényi Tamás vajdának eddig ismeretlen első nejével azonos,* kitől Kónya Miklós született. Miklós tehát anyai nagyatyja tiszteletére adta a Ferencz nevet fiának, Pogány István pedig Tamás vajdának a sógora, kinek oldalán Erdélyben élvén és ott letelepedni akarván, jónak találta ősi birtokait erdélyiekkel felcserélni. Hogy Tamás vajda utódai még 1424-ben az esztergommegyei Kural helység tulajdonosai,[1] mindenesetre arra vezetendő vissza, hogy Szécsényi Tamás nejének kezével esztergommegyei birtokot is kapott, miután Sárkány nem messze Kuraltól fekszik.

Ha már most Hontpázmán nb. Betend bán fia Ferencz leánya a nógrádmegyei Katisz nb. Szécsényi Tamáshoz ment nőül, nagyon is elhihetjük, hogy az egy nemzedékkel öregebb nagynénje, Betend bán leánya, 1287-ben a Tamásnál korábban szerepelt nógrádmegyei Pilis nb. Miklós fia Demeternek lehetett a neje, ki férjének már egy esztergommegyei birtokot, Sárkányt hozott hozományul.

Ezek szerint tehát *nemcsak Demeter zólyomi és pozsonyi főispán a Pilis nemzetség sarja, hanem I. Detrének összes utódai, nevezetesen a gyarmati Balázsfiak vagyis a Balassák is azok.*

A nemzetségi nevet illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy alatta nem a hasonlónevü (Pilis-) megye vagy a Szabolcs-, Tolna- és Esztergommegyében fekvő Pilis (utóbbiban Pilis-Marót) helységek értendők, hanem a Nógrádmegyének füleki járásában fekvő Pilis, mely már 1246-ban Fülek táján emlitetik.[2] Hogy azt a Detrefiak birtokában nem találtuk; nem mérvadó, mert nincsen kizárva, hogy a nógrádmegyei Varsányi István, kinek pilisi birtokát 1319-ben Szécsényi Tamás kapja,[3] e nemzetség egy másik ágának a tagja.

Végezetül még a következők emelendők ki: Midőn a már ismert Katisz nb. Fulkó fia Mihály és fiai Simon, Tamás és Péter 1301 május 18-ikán a nógrádmegyei pestényi birtokuk határjárását eszközlik, nemzetségbeli rokonuk gyanánt többek között Detre (Ditricus) fia Mikó comes is szerepel;[4] ez pedig engem és talán másokat is arra

[1] Fejér, VI/I. k., 69. ll.
[2] Anjoukori okmtár, II. k. 394. l.
[3] Fejér, VIII/III. k., 679. l.
[4] Anjoukori okmtár, III. k. 470. l.

[1] Fejér, X/VI. k., 619. l.
[2] Fejér, IV/I. k., 408. l.
[3] Anjoukori okmtár, I. k. 529. l.
[4] Anjoukori okmtár, I. k. 11. l.

inditott, hogy a Detrefiakat szintén Katisz nembelieknek tartsuk; fentebbi kutatások alapján most már mondom, hogy e Mikó más nógrádmegyebeli birtokos.

Van azonban még egészen más természetü érv, mely azon állitást, hogy a Detrefiak, nevezetesen Demeter zólyomi főispán nem a Katisz nemzetség sarja, támogatja, s ez oly érv, mely akkor, midőn valamely genealogiai ügy állását vagy mibenlétét egyéb körülmények is megvilágitják, döntő érvnek elfogadható, t. i. *a czimer*.

Tudvalévő dolog, hogy a Katisz nemzetségből származó Szécsényi és Vingárti Geréb családok czimerében az oroszlán és a pólya közös vonást képeznek; nem igy a Demeter főispán czimerében.

Az 1299. évi pecsétjén, melynek körirata: «S. Mag(istri) Demetri comitis posoniensi(s de Zol(vm). et. de. Sarus», a pólyás, lapos háromszögü pajzsban a négy pólyát egy nyilvesszőhöz hasonhló ábra (↑) felezi. De egy 1350. évi okirat még egyebet is mond.

Szécsényi Tamás országbiró nevezett évi április 27-ikén több Turóczmegyebeliek ellenében, kik hamis okleveleket mutatnak fel, Szorovicza birtokot a királynak itéli. Indokolásában többiek között azt is hozza elő, hogy a hamisitóktól bemutatott egyik oklevél, mely Demeter zólyomi főispánról szól, ennek pecsétjével, mely egy *szarvas, ökör vagy bölény fejét* ábrázolja («sigillum ipsius imaginem capitis quasi bovis cornuti vel bubali»), el van látva,[1] pedig tudjuk, hogy a *gyarmati Balassa család czimerének főalakja szintén a bölényfej*.

Az eddigiek szerint tehát a következő nemzedékrendi táblát kapjuk:

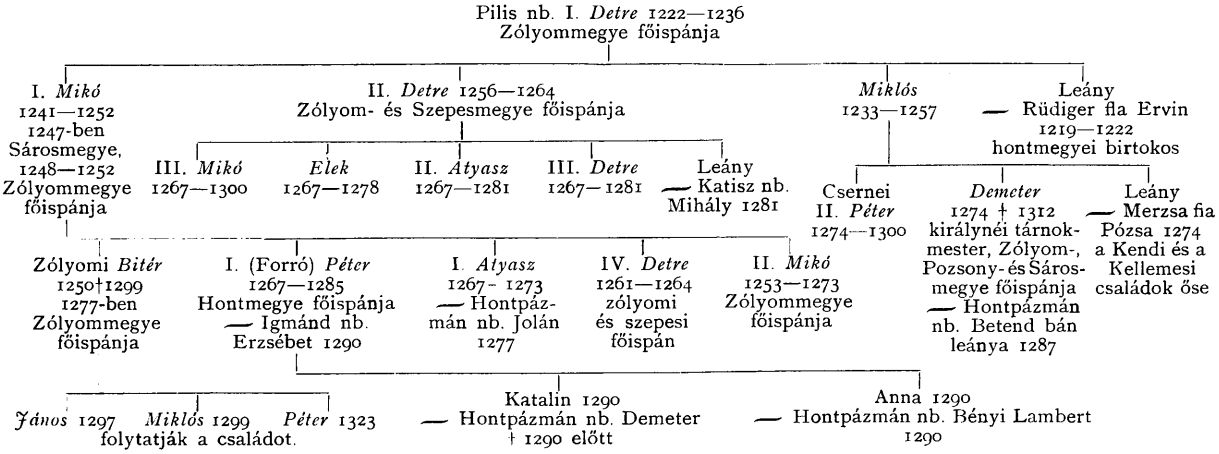

14. «Pudan».

Fejér, IV. k. 3., 144. ll. közöl egy oklevelet, melyből kitünik hogy IV. Béla király a Pudan nb. Gábortól, mert ez a Pentele-templomot ki nem javitotta, a nevezett templom kegyuraságát elvévén, ezt az esztergomi érsekre átruházza, csakhogy Knauz, ki ezt az okmányt (I. k. 495. l.) helyesebben teszi közzé, nem Pudan, hanem Sudan nemzetségről szól. Pudan nemzetség tehát nem is létezik, hanem ez a Nógrád- és Pozsegamegyében birtokos Zsadány nemzetségnek Fejér által történt elferditése.

Gábrián fiai Domonkos, Jakab és Gábrián, kik magukat 1273-ban a csehek ellen kitüntették, 1277-ben a monostort az összes hozzátartozó javakkal visszakapták; ifj. Gábrián fia Gyebő 1330-ban bolondóczi alvárnagy.[2]

15. Ratold.

Bizonyos Gyula 1214-ben Nyitramegye főispánja, 1219—1221 országbiró és kevei főispán, 1221 Mosonmegye főispánja, 1230—1233 Béla társkirály alatt erdélyi vajda, 1235—1239 országbiró, csanádi és kevei főispán. Az okiratok rendesen «frater Ratold»-nak nevezik, egy helyen azonban Lesták fiának mondatik.[3]

[1] Anjoukori okmtár, V. k. 371. l.
[2] Wenzel, IX. k. 176., 177. ll.
[3] Wenzel, VI. k. 487. l.

Ratolddal való fratersége éppen az által nyer felvilágositást, hogy Gyula pályáját mint Nyitramegye főispánja nyitja meg. 1290 szeptember 16-ikán pedig találjuk, hogy Ratold nb. Fulkomár fia Pál Nyitramegyéből ugyanazon nb. Ratold fiainak Péternek és Tamásnak három szolgáját eladta.[1]

Igy kapjuk tehát a következő stemmatöredéket:

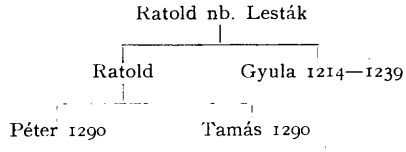

16. Vázsony.

Atyasz bán atyja.

Hogy az ismert Atyasz bán atyja is Atyasz nevü volt, két okiratból tudjuk; az egyik azt mondja, hogy III. Béla király őt a zágrábmegyei Kemesnicze nevü birtoktól megfosztotta, a másik: hogy Zalamegyében fekvő mileji és lengyeli birtokát vétel utján szerezte.[1] A következőben azonban azt hiszem, hogy közelebb nyomára jöhetünk. II. Gyécsa király 1150 körül az osztrákok herczegével találkozni akarván, a pannonhalmi apátnak meghagyta, hogy haladéktalanul 40 mk. finom ezüstöt bocsásson rendelkezésére. Midőn az apát erre kijelentette, hogy semmiféle ezüstje nincs, Héder országbiró az apát pénztárnokát, Atyaszt (= Ogguz) magához rendelte és megparancsolta neki, hogy a király követelésének eleget tegyen. Ez hogy a parancsnak eleget tegyen, Pozsonyba utazott, hol egyházának egyik birtokát 20 márkáért eladta s ezt a király rendelkezésére bocsátotta.[2]

Miután a Vázsony nemzetség többnyire Zala- és Veszprémmegyében birtokolt, több mint valószinü, hogy Atyasz, a pannonhalmi apát pénztárnoka, Atyasz bánnak az atyja.

Dr. WERTNER MÓR.

[1] Hazai okmtár, VII. k. 212. l.

[1] Wenzel, VI. k. 532. l., XI. k. 161. l.
[2] Wenzel, I. k. 60. l.

A LIPTÓMEGYEI KIRÁLYI SÓLYMÁROK LESZÁRMAZÓI.

Irdatlan erdőség rengetege boritotta azon területet, a mely az északi Kárpátok tövében, a felső Vágvölgyben északról a Magas-, délről az Alacsony Tátra között fekszik, s manapság Liptómegye néven ismeretes. Három század pörgött le az idő kerekén a honfoglalás óta s ott a müvelődés, a benépesités, a községi élet legkisebb nyomát sem találjuk sem irott emlékekben, sem régiségi maradványokban. S mig a honfoglalásra Szent-István király honalkotása, a belső szervezkedés, a közigazgatás, a területek beosztása, a vármegyék lassu alakulása következett, még ez időtájban is, midőn a felsőmagyarországi részekben észak felé Hont, Bars, Trencsén a megyék történelmi alakulásának keretébe esik, de még sem Szepes, sem Zólyom a vármegyék sorozatában helyet nem foglal, ismeretlenül marad a mai Liptómegye területe, neve is.

II. Gézának kellett a királyi székbe ülnie, hogy a területek szilárdabb és nagyobb számmal alakuljanak, mert mig Szent-István alatt a vármegyék száma negyvenötre ment, száz évvel utána az hetvenkettőre szaporodott. Ez időben keletkezett Szepes vármegye Liptó keleti, Zólyom vármegye annak délnyugati határán; de még akkor is ötven-hatvan évnek kellett elmulnia, mig a mai Liptómegye területén az őserdők homályában a kultura első csiráira reá akadunk. Ezen időszakra esik Liptó várnak épitése, a várkatonák, a várjobbágyok, a királyi népek telepitése, a mi a vár épitésének csak természetes következménye lett; ekkor keletkeztek Zólyom vármegye gyepüin tul a felső Vág medenczéjében azon igen gyéren lakott néhány kis telepek, melyek ha szabad úgy mondanunk descensuális földje, első foglalásu területe volt az oda kirendelt királyi embereknek, mert hogy ott, az erdőségek vadonában, a kietlen rengetegben az önkéntes letelepedésre ok nem volt,

bizonyitja az eddigi kutatások alapján a zord éghajlaton, a földmivelésre alkalmatlan térviszonyokon kivül az is, hogy a felette csekély számu szórványos néhány telep gyér lakosságának fenmaradt nyomai határozottan királyi telepitésre vallanak. Ilyenek a várkatonaság, a királyi jobbágyok és népek, a halászok, a solymárok és vadászok, kik a nagy kiterjedésü áthatlan őserdőkkel boritott területen a kultura, a községi élet, a földmivelés legelső pionjaiként szerepeltek; de a kiknek az idő folyamán némileg megszaporodott száma már szükségessé tette a kormányzást. S a mint a megélhetés első feltétele: az erdők irtása, a Vág völgyének lapályain az ekének uralma által ha csak részben is biztositva volt, megkezdődött a nagyobb arányu benépesités is. Liptómegye jelenlegi területe a maga egészében mint királyi praedium, még egy évszázadon keresztül Zólyommegye tartozéka volt, s mint várispánságot Zólyom vármegye comesei a maguk curialis comesei által kormányozták; s az egész XIII. században minden közigazgatási tény és igazságszolgáltatási ügy, határjárás, birtokosztály, jogháboritás, birtokba vezetés, birtokátadás, stb. mind a zólyomi comesek közbenjárásával, az ő officiálisaik közbenjöttével történt.

Legkorábban a XII. évszázad utolsó tizedeiben létesültek ama kis községek, melyekben a Liptó vár őrizetével megbizott várkatonák, a királyi jobbágyok és népek elhelyezve valának a vár szomszédságában s annak legközelebbi környékén; ilyenek Zentanna asszony, Hadáz, Bakonya, később Váralja, most Bukovina, Kelemenfalu, a honnan a Dobák genusból származtak a maig élő Dobák, Zentannai, a Hadázok törzséből a Bobrovnyiczky nemzetségek, a Kevélyek utódai a Lavották, Sibor ivadékai a Thuránszkyak.

A XIII. század első évtizedeiben már határozott alakban találjuk a községi életet, mely természetszerüleg az erdőirtás haladását és ennek kapcsán a mezőgazdaság terjedését föltételezi. Okiratos bizonyitékául szolgál ennek II. András király által Budán 1226-ban február 2-ikán Cletus egri prépost és királyi kanczellár által szignált királyi okirat,[1] mely szerint Liptói Nagy fia Miklós királyi szolga és a budai vár provisorának Gemian falujában[1] tizenkét királyi népet mindenestől adományoz «... omnes populos nostras in Gemiani villa nimirum duodecim populos integros cum eorum pertinentiis ... damus donamus in perpetuum totum et omne jus nostrum ... transferendo et per homines nostros introducendo ...»

Ezen okiratban a határjárásnál emlittetik «*villa Plostyin*», «Zent Ján», a mai Szent-Iván felé vezető út és «Bodafalu» népeinek mocsara «... usque ad stagnum vel paludem populi Boda ...»

Mindezen községek keletkezését megelőzték azonban a királyi halászok, sólymárok és vadászok telepei, nyomban következett erre a királyi várjobbágyok fészke Liptó vár körül, kik Liptó vármegyének autochton lakosságát képezték, s belőlük váltak ki a vármegye későbbi nemességének azon kulturnemzetségei, kik az általános müveltséget terjesztve, mintegy magvát alkották a községi élet csiráinak, kik körül a szolgáló népek jegeczedve, első tömegét képezték a benépesités kezdetleges próbáinak. Kisérletezésnek mondjuk azt tudatosan, mert habár még ekkor, sőt 1257-ig birtokadományozások alig fordulnak elő, daczára a lakatlan puszta erdőterületek nagy kiterjedésének, ez csak arra vall, hogy a megélhetés főfeltétele, a mezőgazdaság, a földmivelés még nem hóditott annyi tért, hogy az a lakosság mindennapi kenyerét biztosithatta volna a magas fekvésü hegyes völgyes vidék zord éghajlatával, különben sem volt kecsegtető a megtelepülni szándékozókra, vagy a megtelepülésre oda kirendelt királyi népekre nézve.

Hogy ezen benépesitési kisérlet minő lassu menetü volt, tanuságot szolgáltat erre azon körülmény és kutatásaink eddigi eredménye, mely szerint 1226-tól kezdve a királyi jobbágyok és népek szaporitásán kivül más megyékből behozott és beköltözött egyének részére 1257-ig, tehát harmincz év alatt mindössze hat birtokadományozás történt. 1226. évben liptói Nagy Miklós és fia András Gemianfalvában, (Demiánnak is irva ugyanazon oklevélben), tizenkét egész népséget kap tartozékaival;[2]

[1] A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

[2] U. ott.

1230-ban Beuche és Hanch Polkunak Mogiorfal. 1231-ben[1] Zemel fia Beharnak[2] zólyomi lakosnak terra Bobrouch és Hódos adományoztatik; 1233-ban Hudkonth Reucha, a mai Revucza földét kapja;[3] s ugyancsak 1233-ban Detrek comes fia Miklós Oyufalu adományosa lett.[4] Volt ugyan még András királynak Polku részére egy adománya, mely által t. i. Hybát kapja, de ennek évszámát nem tudjuk; minthogy ezen adományozásról IV. Béla királynak 1239. évben kelt oklevele emlékezve meg, csak annyit mond, hogy András király Mogorfalut és *Hybát* Palkunak adományozza, s az utóbbit most Béla király visszaveszi:[5] ... quod cum pater noster Andreas rex inclite recordationis, Polku de villa Mogorfalu pro multiplicibus servitiis suis contulisset terras duarum villarum in Lyptow, Hyba scilicet et Mogorfalue post adeptum regni sceptrum nos predictam villam Hyba cum terra ad ipsam pertinentia ad usum nostrum recepimus ...»

A királyi birtokoknak II. András alatt történt szertelen eladományozása országszerte ugyan igen megapasztotta a királyi jószágok állományát, Liptó vármegye területén azonban ez az eset nem állott be, bár ha kivánatosnak látszott, hogy a benépesités gyorsabb foganata szempontjából az erdőséggel benőtt talaj a Vág völgyének sikjain minél nagyobb mértékben és terjedelemben a kultura terjedésének melegágyává változzék. S mégis IV. Béla trónra léptének első éveiben két adomány visszavételének nyomára akadunk; az egyik, mint fentebb emlitők, Hyba visszavétele 1239. évben; a másik a Rásztokay családtól visszavett Német-Lipcsét illeti,[6] a mi minden valószinüség szerint az 1236. évben történt. Mind a két adomány visszavétele bányászati célokra vezet; Német-Lipcsén a Zólyom vármegyéből Hybán a Szepességből gyarmatositott német vendégek könnyebb és czélszerübb elhelyezése tekintetéből. A telepités kisérletének egy további esetét tanusitja Oyufalu Nova villa a mai Illanova és Polugea kicserélése a Hont várához tartozó Gormoth földeért Detrik fia, Miklós részére «... Nicolao filio Detrici quandam terram castri nostri de Honth que Gormoth vulgo nuncupatur ... in permutationem prediorum suorum Novavilla scilicet et Polugea in Lypto existentium que ad nos recipimus ...» Ezt a csere-oklevelet IV. Béla 1246. évi szeptember 11-ikén állitotta ki.[1] Ide is királyi népeket telepitettek, s mig később Polugea adományozás utján feldaraboltatott, Oyufalu, Illanova néven, mai napig kincstári birtok maradt.

Ezen időszakból még két adományozásról szólanak a fenmaradt oklevelek. Ezeknek egyike itt már előbb letelepedett királyi népek részére történt. Liptó vármegye kulturtörténetére nézve az adományozási oklevél érdekes adata az, hogy abban két helységnév tudomására jutunk, melyben *Werbiche* és *Okolichna* közötti földterület emlittetik, melyet IV. Béla Bosinnak és fiainak, Szaniszló, Punak, Milath, Bohuta és Bohuret liptói népeknek adományoz 1248. évben azon érdemekért, melyeket a tatárok elleni harczokban szereztek.[2]

A másik oklevél már ujabb telepitést jelez, s vonatkozik ez Zelencha — a mai Szjelnicz — feletti puszta, lakatlan erdőrészre, a mely a XIV. században Kvachan nevet nyer, s azt IV. Béla 1256. évben András beszterczebányai birónak adományozta.[3] «... cuiusdam sylvae deserte habitatoribus destitute in provinciia Liptoviensi supra villam Zelniche ...»

Fel kell itt emlitenünk még azon adatokat, a melyek habár nem világositanak fel a telepités éveire nézve, de határozottan ezen időszakra utalnak, amennyiben a helységnevek a határjárási okiratokban előfordulnak, a melyek mint nem donationalis helyek, nem vendéglakosok által elfoglalt területek, csakis királyi jobbágyok vagy népek által osztatlanul közösben használt földbirtokok voltak s vagy mint meg-

[1] Szent-Iványi cs. levéltára a Magyar Nemz. Múzeumban.

[2] Eredeti perg. okirat Behorfalu nemesi község levéltárában.

[3] Petrus Kubinyi, Genealogia fam. de Felső Kubin. (Pest, 1831.) 22. lap, II. sz.

[4] Wenczel: Árpádk. uj okmtár, I. XL. k. 304. l.

[5] Dettrich Antal benedekfalvi levéltárában.

[6] Turul, VIII. k. 2. l. Acta deputationis pro revisione gremialis nobilitatis Liptómegye levéltárában, 1731. fasc. III. no. 19.

[1] Wenczel, Árpádkori uj okmtár II. k. 189. l.

[2] U. ott VII. k. 258. l.

[3] Magyar Tört. Tár IV. k. 6. l.

szállott földek terra descensualis vagy ülés (ülys) néven emlittetnek az okiratokban, mint Hakülyse, Vikárisülyse, a genus Sepere, genus Dobak terra descensuálisa.

A benépesités ezen első kisérleteihez kell még csatolnunk és megemlitenünk azon történelmi feljegyzéseket, melyek a templáriusoknak a XIII. század első felében a Likauka és Liszkova községek között az úgynevezett Baráthegyen állott kolostorára vonatkoznak; a mely adatok szerint Herberstein János Gottfrid, a templomosok nagyvizitátora, 1230. évben vizsgálat közben Liptómegyében a Baráthegyen állott kolostorban elhalálozott volna.[1] Templomukat Kis-Szentmártonban, közvetlenül a Baráthegy éjszaki oldalára épitették. Sajátságos, hogy itt a templáriusok kulturális müködésének semminemü nyoma nem maradt, sem oklevelekben, sem alkotásaikban, de mi azért kétségen kivül fogadhatjuk azon teljes hitelü történelmi adatot, a mely Herberstein nagyvizitátor halálát 1230-ban a liptómegyei Baráthegyre helyezi.

Az okiratokkal bizonyitott telepitéseken kivül voltak még a XIII. század első felében községek, a melyeknek létezését későbbi oklevelek határozottan támogatják, s a melyeknek természetszerüleg a müvelődés bizonyos fokán kellett állaniok, mert mint a benépesités első kisérletei, a társadalmi együttállás alapján, közös erővel, közös munkával készitették elő a talajt a földmivelésre, a marhatenyésztés nagyobb mérvü kiterjesztésére. Ezek voltak a sajátképeni várnépek, a kik a községenkint kikerekitett területeken laktak. Ilyenek Werbiche, Polughea, Zelencha — a mai Szjelnicza — Tarnuch — Tarnócz — Lupcha — a mostani Német-Lipcse — Toplucha — Tépla — Luheia — a mai Lubella — és Bobrouch, Hyba. Mindezen községek első lakói és megalapitói a Liptó várhoz tartozó királyi várnépek voltak; bizonyitja ezt azon történeti tény, hogy a megye közép- és alsó részén történt későbbi adományozás mindannyija a most emlitett községek határából, mint praedium regale, terra regalis, sylva deserta területből hasittatott ki az adományos részére az 1257. év után, a midőn is a második, a nagy mérvben eszközölt benépesités kezdetét vette, s megindult részben a várjószágok magánosoknak történt eladományozása, részben pedig a jogtalanul elfoglalt várjószágok visszavétele az illetéktelenül bitorlóktól; prægnans bizonyitéka továbbá annak, hogy ezen telepek királyi népekéi voltak, az, hogy idegen jövevényekről, vendégekről a vonatkozó okiratokban egy szó emlités nincsen; s csak a második benépesités után néhány évvel emlittetnek, midőn a letelepedett hospitesek állandósitása tekintetéből azok kiváltságokkal láttattak el; ilyenek: a régebbi Lupcha, mely most már az uj telepesek nemzetisége után Német-Lipcse lett; Zelenche, Tornoch, Bobrócz, Hyba, Bocha — a mai Boczabánya.

Biztosan most már meg nem állapitható évben, de mindenesetre az 1257. évet megelőzőleg, az első telepitési kisérletek legnagyobb részt dugába dőltek, s bárminő oknál fogva, akár éghajlati, akár területi kedvezőtlen viszonyok miatt, Liptómegye igen nagy részében ismét néptelenné vált. A lakosság, a királyi népek — a várjobbágyoknak, s az udvar tartáshoz tartozó szolgák, mint a halászok, a sólymárok és vadászok kivételével — kiköltözködtek, szerte széjjel mentek a megyéből, s azoknak a szétszállingózott királyi népeknek összeszedése megtörténvén, a gömörmegyei Szécs és Balog királyi földön szállásoltattak el. Hogy mily nagy mérvü lehetett a kivándorlás által beállott elnéptelenedés, azt IV. Béla által 1257. évi június 12-ikén kiadott királyi okirat tünteti fel.[1]

Ezen okirat elmondja, hogy «midőn népeink közül többen Turóczból és Liptóból kivándoroltak, és másoknak a praediumain lettek szétszórva, s mi őket visszahivtuk Szécs és Bolugon levő földeinkre és a szécsi udvarnokok földén letelepitettük s őket Corochvára hatósága alól kivettük . . . azon szabadságot adtuk nekik, hogy három aratásig semmit sem fizetnek, . . . Liptóba és Turóczba átköltözhetnek minden jószágaiakkal egyetemben és épületeikkel, fizetvén mindenkori biráiknak 12 denárt; továbbá Szent-Márton napkor minden háztelek után a comesnek két nehezéket adnak; min-

[1] Fuxhoffer Dom., Monaster. II. k. 240—41. l. Pesti Frigyes, A templáriusok, 127. l.

[1] Arpádkori uj okmtár, II. k. 280. l.

den negyven háztól kötelesek adni egy legelőről behajtott marhát, negyven tyúkot és husz köböl zabot, négy arasz és két ujjnyi nagy köböllel, mint a hogy az Liptóban és Turóczban szokásos; köteleztetnek továbbá minden negyven háztelek után egy lovas embert állitani a király hadjáratába. Ingóságaikból, ha valaki közülök magtalanul elhal, a comesük egy tárgyat választhat, szolgája és szolgálóleánya kivételével; birót, a ki közöttük két vagy három nehézek értékéig itélhet, közösen választhatnak; nagyobb dolgokban pedig az ő comesük fog itélni.»[1]

Nyilvánvaló ezen okiratból Liptómegye nagy mérvü elnéptelenedése s IV. Bélának azon törekvése, hogy a pusztán maradt, lakatlan területeket a fent elősorolt kiváltságok mellett is ujólag benépesitse. Vajjon a kivándorolt népek visszaszállingóztak-e az elhagyott tüzhelyhez, vagy a megyében hol települtek le? az iránt semmi bizonyitékkal nem birunk; de hogy a királyi praediumok egyes központjaiban nem települtek le, azt teljes biztossággal és okiratilag támogatni tudjuk. Ezen pusztán maradt helyeken, a hol előbb királyi várnépek laktak, az 1257. évben kiadott s feljebb emlitett kiváltságos okirat kiadása után három évre már jövevény, vendég népekre, hospesekre találunk, kik kiváltságaik oltalma alatt Liptómegye területén a müvelődés ujabb csiráit vetették el az ipar, kézmü és a mezőgazdaság, a bányamüvelés terjedelmes üzembe vétele útján. Ezen telepek mind kiváltságos községek, hol a hospesek megszállottak: Lipcse, Tepla, Zelencha, Tarnócz, Hyba, Boczabánya.

Mind a kivándorlás, mind az ujabbi benépesités csak azon helyeket hagyta érintetlenül, a mely községek népei szolgálmányuk által a helyhez valának kötve. Ezek voltak a várkatonák és várjobbágyok helységei, s a királyi udvartartás szolgálatában állott halász, sólymár és vadász népek által lakott területek.

A várjobbágyok és udvari szolgálatban állottak fiaiból került ki azon adományosok legnagyobb része, a kik a megye középső részén, a déli és nyugati oldalon egyaránt őseivé váltak azon családoknak, a melyek az országos nemesek sorába felvétetvén, a kulturát, a községi életet, a mező- és erdőgazdaságot terjesztették, a megye közigazgatási, politikai és honvédelmi életében s a nyilvánosság terén mint comesek, birák, várispánok stb. szerepeltek. Ezen családok közül, ez alkalommal, a királyi sólymároktól leszármazottak egynéhányával foglalkozunk, a melyeknek Liptómegyére nézve érdekes történetét a következőkben foglaljuk össze.

I.

A Vidafeldi család.

A felső Vág medenczéjének azon részében, mely Liptómegyében Liptó-Ujvártól hosszuságában Rózsahegyig, szélességében pedig déltől éjszaknak az Alacsony és Magas Tátra, az úgynevezett liptói havasok között a Dubrava pataknak a sikföldre való kifolyásától Kvacsánig terjed, van azon földterület, a mely már a XIII. század első felében, az ott letelepitett királyi sólymárok közös és feltételes birtokában volt. Ezen területet keletről Csemicze és Nagy-Palugya, délnek a Dubrava és Lubella patak, nyugatnak Malatin és Szent-Mihály határolja, mig északon Rásztok és Werbó között a Vág folyása szab határt kiterjedésének. Majdnem közepére esik ezen területnek ama jelentéktelen kis falu, a mely ma Szokolcs név alatt ismeretes, telepitésekor azonban már a XIII. század első felében is, az ott letelepitettek foglalkozása után *Solmus*, *Solomus*nak neveztetett, mert itt laktak a királyi udvartartás szolgálatában állott solyomápolók, nevelők, idomitók nemzetségei, s azoknak fiai, kik mint királyi jobbágyfiuk, udvarnokok (udvornici, servientes regis), apródok és szolgák szereztek érdemeket arra, hogy az ország nemesei közé felvétessenek, s mint volt conditionaritusai az általuk mivelt és birtokolt királyi vagy várföldeknek, az adományosok sorában szabad urai lettek ingatlan birtokaiknak.

A mai Szokolcs helységnév csak a XV. század második felének szüleménye, a mindent eltótositó husszita harczok alatt keletkezett és név és értelem szerinti forditása a sólyomnak, a mi tótul «*Szokol*»-lal van visszaadva. Hogy ennek a Szokolcsnak első eredeti neve tisztán magyar volt, arra nézve több bizonyitékaink közül csak a következőket emlitjük

[1] Árpádkori uj okmtár, II. k. 280. l.

fel. Fiatha fia Damián liptómegyei jobbágy két ekényi feltételes földet kap, s abba őt Miklós, zólyomi comes 1281—1283. évek között[1] bevezeti és beigtatja a turóczi konvent bizonysága mellett, kihasitván és elhatárolván ezen két ekényi földterületet a *solmusi* királyi birtokból. Ezen tényét Miklós zólyomi comesnek IV. László 1289. évben kiadott királyi okiratával megerősiti. A most emlitett oklevelet Damiannak unokája Demeternek fia István az 1391-iki birtokvizsgálat alkalmával bemutatja, a midőn is Bebek Imre országbiró még 106 év után is azon két ekényi földet, melynek határából az kihasittatott, *Solmusnak* nevezi. «Super terra conditionali duorum aratrorum *Solmus vocata.*»[2] Igen érdekes világosságot vett a Solmus név értelmére, s hogy az csakugyan a királyi sólymároké volt, Demeter pozsonyi és zólyomi comesnek 1297. évi július 8-ikán Liptóban kiadott oklevele,[3] melynek tartalma szerint Gallicus János — a ki Olaszinak (de Olozy) is neveztetett — bepanaszolta III. András király előtt Gergelyt, hogy ez jogtalanul elfoglalta félekényi földét a Liptóban élő királyi sólymárok területéből «. . . quandam particulam terre cultivate dimidii aratri sufficientem de terra *falconariorum* ipsius domini regis in Liptó existentium que, . . . indebite fuerat occupata . . .»

Kétségtelenül kitünik ezekből, hogy a mai Szokolcs eredeti első neve Solymos volt és törzsfészke a liptói királyi sólymároknak, a mely körül a XIII. század második felének folyamán a sólymárok ivadékai a nekik hol feltételesen, hol feltétlenül adományozott, de a sólymárok területéhez tartozott területeken legnagyobb részben saját nevük után elkeresztelt községeket alapitottak. Ilyenek: a mai Fiácsicz 1267-ben, *Terra Fiatha*, s csak 1456—1469-ig Fiacsicz; Olozy Gallicus János mester nemzetisége után; *Vidafelde*, első tulajdonosának, Vida neve után; *Bertalanfalu*, *Dechtór*, s legkésőbb Osztóyfelde, a melynek adományosa *Kurmus* György levén, Kurmusnak neveztek, s mostani neve is Körmös.

A királyi sólymárok első telepesei közül csak négy család alapitójának nevét ismerjük, ezek: Vida, Fiatha, Gallicus János mester és Kurmus, kik közül Vida magtalanul elhalt ugyan, de nevét, a királyi kézre került birtoka Vidafelde után a János mester unokái, mint a kiknek tulajdonába királyi adományozás révén átment, családi nevül felvették, s mint népes élő nemzetség azt a XVI. század közepéig viselték, midőn is a Vidafeldiek férfi ágon kihaltak; a Fiatha nemzetsége a XV. század utolsó tizedeiben kiveszett; a Kurmus családra vonatkozó okiratokat pedig, ha vannak is ilyenek, nem ismervén, róluk semmit sem mondhatunk.

Itt tehát történeti és okiratos alapokon a királyi sólymárok fészkéből eredő *Vidafeldi* és *Fiatha* családnak történetét óhajtjuk előadni, annál is inkább, minthogy ezen két családról még csak rövid feljegyzéseket sem találunk, sem a heraldikai és genealogiai munkákban, sem egyéb monografikus müvekben vagy történeti értekezésekben, melyek ezen kihalt két család multját csak némileg is megvilágitanák pedig Liptómegye Árpádkori történetének érdekes adatait szolgáltatják azon események, melyek különösen a Vidafeldiek személye, müködésük, később közpályájuk között forognak.

Olasz János mester nevével legkorábban 1262-ben okleveleinkben találkozunk. Az oklevelek latin szövege tizenegyszer 1262—1297-ig «*magister Johannes Galicus*»-nak irja őt, egyszersem azonban *de Olozy*, bárha adományozott földterületének legnagyobb része a mostani Nagy-Olaszi, akkoriban Olozy határában volt. Ennek természetes oka más nem lehetett, mint az, hogy János mester még 1262-ben is a sólymárok ősi fészkében Solumusban lakott, a honnan Olozyt telepitette, s az olasz név ragadványképen hárult reá, mert származására minden valószinüség szerint olasz nemzetiségü volt, ha a Galicus vagy Gallicus szó a Latinussal egyértelmünek vehető s ez esetben *olasz* értelemmel bir; a minthogy maga Olazy 1267-ben[1] *Olaszynak*, ugyanezen helységnév 1268-ban *terra Latinarumnak* iratik a Máthéfeldén épitendő templom telkének adományozási oklevele-

[1] A birtokba bevezetés csak az 1281—83. évek között történhetett, mert Miklós ezen időben volt zólyomi comes.

[2] Magyar Tört. Tár, IV. k. Liptói regestrum, 11. l.

[3] Wenczel, Árpádkori uj okmtár, V. k. 180. l.

[1] Wenczel: Árpádkori okmtár, III. k. 159. l.; Genealogia fam. Kubinyi 1824. kiadás.

lében.[1] S mig János mester nemzetiségét az általa alapitott község nyolcz századon át fentartotta, leszármazói néhány évtized mulva idegen családnevet vettek fel.

Jánosnak «*mester*» jelzőjére nézve azon nézetben vagyunk, hogy ennek értelme nem az általános magasabb müveltség, szellemi kiválóság jelzése ez esetben, csak a foglalkozásával járó rangkülönbség kifejezése szemben azokkal, a kik vele együtt, mint a királyi udvar szolgái «*servientes regis*», a sólyommadarak nevelése, ápolása és tanitása körül foglalkoztak, a kiknek János mestere volt, a miért is magister Johannesnek iratik. Ezt ugyan nem mint határozott meggyőződést, csak mint nézetet merjük állitani, mert ha voltak magistri agazonum, tavernicorum, dapiferorum, ép úgy lehettek magistri falconariorum is, bárha ennek megfelelő adatokat eddig nem is ismerünk; de nincs kizárva a lehetősége annak, hogy még előkerülhetnek; s magában a dolog természetében fekszik, hogy a sólymároknak is kellett mesterüknek lenni, a ki azokat mesterségükre tanitotta, oktatta, s mesterük volt azon szakban, melynek gyakorlása a királyi udvar háztartásában reájuk háramlott. De különben is János mester conditionarius volt s nem tartozott az országos nemesek közé, s helyhez kötve Liptómegyében lakott. Határozott tanuságot tesz ezen állitásunk felől IV. Bélának 1262. évben kelt adománylevele, mely szerint Gallicus János mesternek az olaszii határban négy ekényi földet adományoz oly feltétel mellett, hogy János és utódai általános hadjárat alkalmával mint katonák a liptói várban s annak őrzésére maradni tartoznak.[2] Hogy pedig Olasz János mester csakugyan királyi sólymár s valószinüleg sólymármester volt, annak világos bizonyitéka Demeter pozsonyi és zólyomi comesnek már fentebb is emlitett oklevele, mely szerint a sólymároktól III. András parancsára Gergely által elfoglalt félekényi földet Gallicus János mesternek visszaadatni rendeli, a mely királyi rendelet foganatositásáról Demeter comes a bizonyságlevelet 1297 július 8-ikán kiadta.[3]

[1] Magyar Tört. Tár, IV. k. Liptói regestrum 36. l.
[2] Liptói regestr. 16. l.
[3] Árpádkori uj okmtár, V. k. 180. l.

Midőn ezen oklevélben a király megparancsolja Demeter comesnek, hogy a Gergely által eltulajdonitott s a sólymárok földjéből elfoglalt területet «... quandam particulam terre, de terra *falconariorum* ipsius domini regis in Lypto existentium ...» Gergelytől visszavegye, s azt Demeter comes János mesternek visszaadja, ez csak olyképen történhetett, hogy a panaszos, az érdekelt fél királyi sólymár volt, s ezen esetben az elfoglalt földterülethez János mesternek voltak jogigényei mint sólymárnak, s minthogy azon területet tőle foglalták el, Demeter comes ugyancsak neki adta vissza «... ab eodem Gregorio auferendo *restituimus magistro Johanni Galico* ...», mert hogy ezen terület őt illette, arról Demeter comes János mester irományaiból meggyőződött «... prout in ipsius literis et instrumentis diversis nobis exhibitis plenius vidimus contineri ...»[1]

János mester érdemeire vallanak azon további adományok, melyekben őt a királyi kegy gyors egymásutánban részesitette. Alig két évvel később az olaszii feltételes adományozás után Tepla és Latina villa, azaz Olaszy között egy a mai Verbó területére eső rétet kap, a melyet IV. Béla parancsára 1264-ben Mihály zólyomi és szepesi comes jelöl ki, s ezen adományt IV. László 1278. évben megerősiti.[2] Ugyanezen évben, János mester Luhelán egy ekényi földterület adományozásában is részesül, a mely az ő földjeinek szomszédságában volt «... quandam terram usui unius aratri sufficientem in proxima vicinitate adjacentem ...» Ezen területet János mester már örök tulajdonul kapja, s az neki a lubellai népek földjéből kihasittatik és elhatároltatik «... dedimus, donavimus et tradidimus ... jure perpetuo et irevocabiliter possidendam et a terra populorum nostrorum de villa Lubela vocata abstractum penitus separatam ...»[3] A turóczi konvent királyi rendeletre János mestert még ugyanazon évben bevezeti.[4] A határleirásból kitünik, hogy ezen kihasitott földterület János mesternek fiacsiczi birtokrészével volt határos, mint a mely birtoktest a királyi sólymároké volt.

[1] Liptói regestr. 17. l.
[2] Árpádkori uj okmtár, IV. k. 100. l.
[3] U. ott.
[4] U. ott, 175. l.

Gallicus János mesterrel mint birtokszerzővel még egyszer találkozunk, a hogy azt már feljebb is emlitők, az 1297. évben, midőn neki III. András a Gergely által a sólymároktól elfoglalt félekényi földet visszaadni rendeli.[1]

János mestert az előttünk ismert okiratok mindvégig 1299-ig a Gallicus jelzővel emlitik, a midőn is a most emlitett évben végképen eltünik szemünk elől. 1298. évben több liptói férfiakkal «. . . cum pluribus viris de Lypto . . .» Myka comes és liptói castellanus itélkezik 1298. évi aprilis 1-én «. . . Datum in Lypto feria tertia proxima post dominicam Ramis palmarum . . .»[2] egy földrész iránt, melyet Gergely, Gekmény szolgája elfoglalt; ott Myka comes határjárást eszközöl, Gergelytől visszaveszi s azt János mesternek assignálja «. . . magistro Johanni Gallico (igy) . . . ordine judiciario restituimus . . . quandam particulam terre per Gregorium condam servientem comitis Gekmény indebite occupatam.[3] Végre 1299. évi deczember 6-ikán kelt s az esztergomi káptalan által kiadott s András mester kispalugyai birtokán eszközölt határjárási jelentésből mint királyi ember, homo regius emlittetik.

Mig János mestert a nemzetiségi ragadványnév sirjáig kisérte, utódainál a Gallicus jelző elő nem fordul. Fia Vilmos, Viliamnak is irva, kinek nevével csak egyszer találkozunk az oklevelekben, már de Olazy iratik, úgyszintén ennek fiai Gekmény, Tyvan és Theodor, valamint Vilmos testvére János klerikus is de Olazy neveztetik. Ezek tehát Olazy helység nevétől, a hol laktak, vették fel az előnevet s még a XIV. század elején is megtartják, s csak később válik, illetve változik át János mester utódainak előneve családi névvé, ekkor is azonban helynévtől ered s lesz Vidafeldi, midőn már több évtizeden át, majdnem egy félszázadig Vidafelde birtokában voltak.

Már fentebb emlitettük, hogy a sólymárcsaládok egyikének feje *Vida* volt, a kinek földterületét keletről a mai Csemicze, Nagy-Palugya, déli oldalról a sólymárok törzsfészkei Solumos, a mai Szokolcs, nyugatról Gallicus János mester földje és községe, Olozy, a mai Nagy-Olaszi, éjszakról pedig a Vág folyó határolta el. Ezen terület a mai Dechtár, Bertalanfalu és Vidafelde praedium. Az egész területnek első és közös neve Vidafelde volt, s csak később, a XIV. század elején történt birtokosztály alkalmával vette fel külön területekké válva a Bertalanfalva és Dechtór elnevezést, a mint ezt a történtek sorrendjében tárgyalni fogjuk.

Vida magtalanul elhalván, földterülete királyi kézre került, s mint ilyen, királyi adományozás tárgyát képezé. De a jelen esetben, mert a sólymárok birtokának részét képezi, a királyi udvar szolgálatában állott sólymárfiuk részére szállott feltétlen tulajdonul. Az adományosok Olozy Vilmos fiai Gekmin és Tywan lettek. Vida ugyanis az 1267. évet megelőzőleg elhalálozott, s az ő földje, a melyen még akkor községek telepitve nem voltak, minthogy azt pusztán csak *terra Videnek* mondja az adományozási oklevél, holott ugyanezen oklevélben a határleirásnál mint községek Villa Polughea, villa Solumus emlitve vannak, IV. Béla 1267. deczember 19-ikén[1] kiadott oklevelével Germin és Tywannak adományozta.

A most emlitett okirat János mester utódainak társadalmi állására nézve néhány érdekes adatot tartalmaz, melynek megvilágitása annál inkább is kivánatos, mert csak igy nyerhetünk teljes tájékozást azon beállott változások iránt, melyeket már Olozy Jánosnál és fiainál észlelünk. Mindenekelőtt azonban igazolni tartozunk azt, hogy Olozy Vilmos egyenes utóda volt Gallicus János mesternek. Okiratilag ugyan arra nézve, hogy Vilmos János mesternek fia lett volna, adatot sehol sem találunk, de azt mégis kétségtelennek tartjuk azon körülménynél fogva, hogy János mester magtalanul el nem halt, mert birtokai ez esetben királyi kézre kerültek volna és eladományozás tárgyát képezék vala; ez pedig nem történt meg sem Olozyban, sem Fiatha házán, sem Solumuson, sem Lubelán; sőt ellenkezőleg mindezen területekre nézve 1391. évben a birtokigazolási királyi patens és privilegiális levele-

[1] Árpádkori uj okmtár, V. k. 180. l.

[2] Szent-Iványi cs. levéltára.

[3] Palugyay István levéltára Bodafalván. Kivonatban l. Fejér Cod. dipl. VI. k. 242. l.

[1] Wenzel, Arpádkori uj okmtár, III. k. 159. l.; Liptói regestr. 10. l.; Genealogia fam. de Felső-Kubin.

ket Olozy Vilmos leszármazói mutatták be Bebek Imre országbiró előtt, a kik a száz évi időközben eszközölt birtokosztály révén részint *Olaszy*, részint *Vidafeldi* nevet vettek fel, s igazolták jogigényeiket Gallicus János mester egykori birtokait illetőleg. Azon eset pedig, hogy Gallicus János mesternek Olozy Vilmos talán testvére lehetett, s e szerint a János mester birtokai reá szállottak, teljesen ki van zárva; a mint azt a sok irat közül bizonyitja a következő tényállás, midőn is t. i. Gekmin és Tywan testvérek közül az előbbeni magtalanul elhalt, a két testvér között megejtett osztály utján neki jutott Kis-Olaszy nem háramlott vissza örökségül Tywan édes testvérére, hanem az 1308. évi november 11-ikén Donch mester által kiadott okirat szerint Rudlinusnak adományoztatott «. . . quod quia comes Giekmin nobilis de Lyptow heredum solatio caruit et decessit . . . et ipsius possessio nobis de jure devolvi dinoscebatur . . . comiti Rudlino dedimus et contulimus . . .» [1] Kellő bizonyiték ez arra nézve, hogy Olazy Vilmos csakis egyenes örököse vagyis fia volt Gallicus János mesternek. Az előnevek különbözősége Vilmos és János mesternél egészen közömbös, mert az sem az egyiknél, sem a másiknál család névül nem szolgált, csak megkülönböztető jelző vala az egyénekre nézve a XIII. században, sőt még a XIV. első felében sem gyakori a megállapitott családnevek használata.

Ezek után térjünk vissza az 1267. évi királyi oklevél szövegéhez, melyet mint érdekes adatokat tartalmazót jeleztünk az imént. Ezen okiratban Gekmin és Tywan de Olozy liptómegyei nemeseknek vannak irva «. . . *nobiles de Lypto*», holott e két testvérnek atyja Viliam vagy Vilmos csak Viliam de Olozinak mondatik. Minden valószinüség szerint már Vilmos a királyi népek fokozatában előlépett s várjobbágyi osztályba jutott, s Gekmén és Tywan mint várjobbágyfiuk szerzett érdemeik jutalmául az 1267. évet megelőzőleg nemesi rangra emeltettek. Hogy ez a dolgok természete szerint igy történt, az világos mindazon esetekből, melyek az egyik osztályból egy másik osztályba való rangemelést tanusitják, s minthogy kasztrendszer nem létezett, nem volt elzárva az ut a rangemelkedésre az arra érdemeket szerzettek előtt.[1]

Gekmin és Tywan testvérek is rászolgáltak a király kitüntetésére, mert IV. Béla különböző hadjárataiban részt vettek s kivált Liptó várának fentartásában derekasan munkálkodtak «. . . attendentes fidelitates et servitiorum merita ipsorum Gekmini et Tywan quod nobis in diversis regni nostri expeditionibus impenderunt et specialiter propter conservationem castri nostri de Lypto . . .» az utódok nélkül elhalt Vida földét neki adományozta «. . . quondam Vide sine herede decedentis Vidafelde vocatam in Lypto existentem . . . dedimus donavimus et contulimus perpetuo et irrevocabiliter pacifice possidendam . . .»; s megparancsolta Mihály zólyomi comesnek, hogy az adományosokat a birtokba beiktassa és bevezesse.

Úgy látszik, hogy a két testvér közül Gekmin már 1273-ban nem élt, mert a most érintett évben kelt ujabbi adománylevélben nem emlittetik s abban Tywannak egy másik testvére Tivadar szerepel s itt vannak mint Olazy Viliam fiai megnevezve. Egy ujabb birtokrészre vonatkozik azon donatio, a mely a várjobbágyság birtokából lett kiszoritva s nemesi birtokká változott. Ezen birtokrész a mai Patak, akkori nevén Medekis, a mely nemcsak hangzásánál, de értelménél fogva is tót szó, minthogy az a *savanyu viz* tót kifejezése, a hol az csakugyan bőforrásból fakad.

Olazy Viliam fiai Tywan és Theodor, a IV. László király által Ruthéniába menesztett követségekben vettek részt és ez alkalommal szereztek érdemeket s azon hüségükért, melylyel IV. László iránt viseltettek, s ezek után a Liptó várban tanusitott szolgálataikért jutalmazta meg őket a király «. . . quod Tywan et Theodorius filii Viliam de Olazy fideles nostri quandam particulam terre in Medekes de Lipto existentem petierunt a nobis sibi dari . . . consideratis fidelitatibus et meritoriis servitiis . . . que nobis in legationibus nostris in Rutheniam sepius transmissi et postmodum in castro nostro de Lipto residentes . . .» Az adományo-

[1] Az esztergomi káptalannak 1338. évben kelt átirata. Gróf Batthyányi József köpcsényi levélt. Lad 25. fasc. 2.

[1] Pesti Frigyes, A magyarországi várispánságok története, 85—88. l.

zási oklevél kelt 1273 augusztus 1-én,[1] a midőn is a turóczi konventnél elrendeli Tywan és Tivadar bevezetését és beiktatását Olazy János klerikus királyi ember jelenlétében.

Olazi János mint homo regius nem lehetett az adományos Tywan és Tivadar testvére, mert mint ilyen a határjárásban nem tanuskodhatott volna; Gekminnek fia szintén nem, minthogy Gekmin magtalanul halt el, s igy csak Olazi Viliamnak testvére és Gallicus János mesternek fia volt.

Olazi Vilmos fiai 1273-ban befejezték a birtokszerzést, s mig atyjukról csak ez egyszer emlékeznek meg az okiratok, s nincs tudomásunk szerepléséről, nagyatyjuk, a magas kort elért Gallicus János mester még 1298-ban is visszaszerezte a Gekmin szolgája Gergely által elbitorolt földrészt fiathafalvi része mellett Solumuson, a hol mint királyi sólymármester ezen állapotában maradt halála végéig; unokái pedig a nemesek sorába felküzdvén magukat további leszármazóikban, Liptómegyében kulturális jelentőségü szerepet vittek majdnem négy századon keresztül, megalapitván a Vidafeldi családot számos elágazásában, községeket alkottak, telepitettek azon a puszta földterületen, mely a mai Csemicze községtől nyugatra terjedve egészen Patakig huzódik a Vág balpartján, melyek ma is tanuságot tesznek az egykori sólymármester négyszáz év előtti unokáinak tevékenységéről a kultura, a mezőgazdaság terjesztése körül; tanuskodnak az egykor népesebb Dechtár, Bertalanfalu és Vidafelde volt községek, ma alig néhány házból álló kis faluk és praedium.

A birtok-szerzések ideje az Olazy családban a XIII. század utolsó tizedeiben lejárt, s oly viszonyok állottak be, melyeket közelebbről ugyan nem ismerünk, de maguk után vonták az ősök által szerzett területeknek elidegenitését, a szaporodott családtagok között való felosztását s részben idegen kézre jutását. Már 1279-ben, tehát rövid tizenkét évvel arra, hogy Gekmin és Tywan Vida halála után Vidafelde adományosai lettek, Tywan vidafeldi birtokának felerészét Tivadarnak Viliam fiának, tehát édes testvérének két és fél márkáért örökáron eladta, a mely eladást IV. László 1279. évi augusztus 31-ikén kelt patenslevelével megerősitette.[1] Gekmin, Tywannak és Tivadarnak testvére, magtalanul elhalván, birtokrésze, a mely a boldogasszonyfalvi templom közelében volt «...que vocatur prope ecclesiam beate virginis Marie...», a mostani Kis-Olaszi, Rudlinus comesnek adományoztatott Donch mester által, a ki az adományozásról az okiratot, mint fentebb láttuk, Lipcsén Liptómegyében 1308 november 11-ikén.

Tywan és Tivadar az 1312. évet megelőzőleg elhaláloztak, helyüket fiutódaik foglalták el; de a két testvér gyermekei között birtokviszály támad azon adás-vevésből, a mely Tywan és Tivadar között 1279-ben Vidafelde iránt létrejött, midőn t. i. Tywan vidafeldi birtokának felét Tivadarnak két és fél márkáért eladta. A viszálykodás úgy látszik sokáig tartott, mert végre kibékülni nem tudván, 1312. évben Tywan fiai, János és Gergely Donch mester elé idéztették Tivadar fiait, Balázst, Pétert és Benedeket a vidafeldi birtokügye miatt, kérvén Donch mestert a biráskodás napjának beálltával, hogy a panaszos ügyet békességes egyezkedés utján rendezze el közöttük;[2] a fogott birák Seraphin fia, András comes, Bodor comes, Mesa fia László, Bense és Mykus fia Péter az általuk megkisérlett békés egyeztetés után visszatérve, egyhangulag a következőket jelentették Donch comesnek: Tywan fiainak azon a földterületén, a melyen Tivadar fiai jelenleg élnek, részbirtokuk van, s ezenfelül azon földterület iránt nekik még IV. Béla királytól kiadott privilegialis levelük van. Erre ellenben Balázs a maga és testvérei nevében azt válaszolja, hogy azon birtokrésznek felébe ők atyjuk Tivadar után, melyet ez Tywantól saját pénzeért megszerzett, örökség jogán léptek, s vele együtt annak haláláig békességben birtokolták. Ezen ellentétes állitások beigazolására a fogott birák úgy itélkeztek, hogy magukhoz hasonló tiz emberrel esküt tartoznak letenni arra, hogy a kérdéses földnek valódi fele valóban az övék, atyjuk által pénzen szerezve; midőn pedig az odaitélt eskü letételére Tivadar fiai megjelentek, Tywannak emlitett fiai, a fent-

[1] Wenzel, Árpádkori uj okmtár, IX. k. 29. l.

[1] Liptói regestr. M. Tört. Tár, IV. k. 39. l.

[2] A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

nevezett fogott birák közbenjárására, békesség kedvéért az eskü letételét elengedték, s hogy a jövőben is egymást kölcsönösen szeressék és segitsék úgy mint azelőtt, Tywan fiai saját jóakaratokból átengedték azon földterületnek fele részét, melyet Béla király privilegiuma erejénél fogva atyjuk birt, Theodor fiainak és örököseiknek örökidőkre, Tivadar fiai pedig hatodfél márkát adtak Tywan fiainak.

Ezen egyezkedés a viszálykodó testvérgyermekek között 1312. évi január 25-ikén köttetett Donch comes előtt, a melyet a turóczi konvent ugyanazon év márczius 1-én a felek kivánságára hitelesen átirt.

A családtagok szaporodtával beállott a birtok megosztásának szüksége úgy a családok alapitása, valamint a háztartás szempontjából. Ez a kényszeritő körülmény kilencz részre osztotta a vidafeldi birtoktestet testvérek és unokatestvérek között, kiknek neveit, ágazatait, leszármazását a liptói regestrum tartotta fenn az utókor számára, s genealogiai szempontból igen becses adatokkal szolgál a Vidafeldiek további leszármazására nézve. Megtudjuk ezen osztály révén azt is, hogy Tivadarnak Balázson, Gáboron és Benedeken kivül még egy negyedik fia Bertalan is volt, de a ki már 1312-ben nem élt, s a ki Bertalanfalvát telepitette s csak fiai vettek részt a vidafeldi birtok megosztásánál. Az osztozkodás első izben 1350. évben történt Tamás liptói és körösi comes előtt, a ki az osztályosoknak az osztozkodásról szóló oklevelet július 1-én adta ki.[1] A megejtett osztozkodásban részt vettek az eddig közös tulajdonjoggal birt testvérek: Bertalan fiai Miklós és János, továbbá Bertalan fia, András fiai Péter és János, illetve Bertalan unokái. A megtörtént birtokosztályt Konth Miklós nádor 1361. évi április 4-ikén átirta.[2]

A megejtett osztozkodás, úgy látszik, pereskedésre adott alkalmat az osztályos felek között; s annak csak a fogott birák itélete vetett véget, s a sokáig huzódott viszálykodás csak 1377-ben szünt meg, midőn is az ujabb osztozkodás felől Vidafeldét illetőleg Bertalan fia Miklós, Miklós fiai Mátyás és László között, másrészt András fia János és Péter fiai Gergely és László között az osztozkodási bizonyitványt «... super *divisione iterata* dicte possessionis Vidafelde inter Mathiam et Ladislaum filios Nicolai, filii Bartholomei ab una et Johannem filium Andree, Gregorium et Ladislaum filios Petri parte ab altera ...» a turóczi konvent 1377. évi február 15-ikén az osztozkodó feleknek kiadta.[1]

Sajnos, hogy ezen kétrendbeli osztálylevélnek a szövegét nem ismerjük, s nem tudjuk, vajjon azok léteznek-e és hol? Kutatásunk az iránt meddő maradt; bár ha azoknak létezése a Kubinyi család levéltárában feltehető, minthogy ezen birtokok a XVI. század folyamán a Kubinyiak birtokába ment át. Az osztozkodás lényegére nézve azonban mégis némi világot vet a turóczi konventnek egy 1363. évi szeptember 27-ikén[2] kiadott oklevele, mely szerint a Turpatakyak részére Lajos király által elrendelt határjárásánál András fia János mint homo regius emlittetik. Világosan kitetszik ebből az, hogy a Vidafeldiek között 1350-ben történt osztozkodás alkalmával a Bertalanfalva és Csemicze közötti területet Dechtárt András fia János kapta osztályrészül; a község 1350. és 1363. évek között alakult, mert János atyja András az 1350. osztály alkalmából csakis mint Bertalan fia emlittetik; holott 1363-ban a Turapatakiak határjárásánál mint homo regius már *de Dechtár* iratik «... quo presente Johannes filius Andree de Dechtár aliis absentibus homo noster ...»

Érdekes epizód az a Vidafeldi család tagjainak történetében, a mi Miklós fiát Mátét érte, midőn 1374-ben Syal nevü birtokáról a királyhoz igyekezve Debreczenen keresztül utazott. Ezen eset felől Imre nádor és a kunok birája az emlitett évben bizonyságlevelet adott Vidafeldi Miklós fia Máthé részére,[3] melyben elmondja, hogy Máté a királynak panaszképen elbeszélte, hogy midőn ő 1372. évben deczember 29-ik napján a syali birtokról feleségével és gyermekeivel Debreczenen át utazva, ott megszállott, Debreczeni Dousa fiának, Jakabnak fia

[1] Magyar Tört. Tár, IV. k. Liptói regestr. 32. l.
[2] U. ott.

[1] Magyar Tört. Tár, IV. k. Liptói regest. 32. l.
[2] Thuránszky Zoltán levéltára Thurapatakon.
[3] Gróf Zichy család okmtár, I. k. 587. l., 440. okmány.

István őt nejével, fiával és leányaival elfogta, arczán sajátkezüleg nehéz sebeket ejtett; szörnyen megvérezte, s addig tartotta bebörtönözve, a mig neki tetszett s bár ha az emlitett István az akkor Debreczenben tartózkodó király előtt elégtételt adni magára vállalta, azt legkevésbbé sem teljesitette.

Magyarfalvi Mykow fia Egyed kérelmére, minthogy az magyarfalvi birtokát törvényes módon elfoglalni óhajtá, Lajos király elrendelte a szepesi káptalannál, hogy Egyedet az emlitett birtokba bevezesse és beiktassa a király emberének jelenlétében. A királyi parancs kelt 1380. évi november 8-ikán[1] A beiktatásnál és határjárásnál homo regiusként emlittetnek Vidafeldi László, János és Mihály literatus «. . . quo presente . . . Ladislaus aut Johannes de Vidafelde seu Michael literatus de eadem aliis absentibus homo noster . . .» A káptalan a beiktatási jelentést 1380. évi deczember 20-ikán adta ki.

A birtokszerzés és osztozkodás után okiratos adataink legnagyobb része a Vidafeldi család genealogiai kiegészitésére szolgál; kisebb része azonban a család történetének néhány érdekes momentumát világitja meg. Ezeket, hogy a köztudatból teljesen kiveszett családdal együtt a feledékenység örvényéből kimentsük, még a következőkben tárgyaljuk; kinálkozó alkalmunk lévén ez által a különben is ismeretlen család genealogiáját 1526-ig a maga teljességében összeállitva Liptómegye történetének érdekében közrebocsátani.

Vidafeldi György fiának, Jánosnak valamelyes viszálykodása támadt a lubellai birtokosokkal, a kiket Lajos király a szepesi káptalan által királyi embere jelenlétében megidéztetett. A megidézésről szóló jelentését a szepesi káptalan 1382. évi május 12-ikén adta ki,[2] mely szerint a felek megidézését a király embere ugyanazon évben eszközölvén, a király előtt való megjelenésük határnapját június 1-ére tette.

Sajátságos azon néveltorzitás, a mely a turóczi konvent által 1386. évi június 17-ikén kelt s Mária királynéhoz intézett jelentésében a Vidafeldi családra vonatkozólag előfordul.[1] Ugyanis Lubellay Fülöp fiai Miklós, Bálint és Péter, Lubellai Jakou fiát Pétert és ennek atyai unokatestvéreit, Lászlót és Györgyöt a lubellai birtokból ki akarván zárni, panaszt emeltek Bebek Imre országbiró előtt, a ki ez iránt a vizsgálatot a turóczi konventnél elrendelvén, a királyné emberéül a többi között felemliti Bertalanfalvi literatus Mihályt is ezen kifejezéssel «. . . sin *Michael literatus de Barthalomfijahastul* . . .», a ki természetesen nem lehet más, mint a Bertalan fiaitól származó Vidafeldi literatus Mihály, a ki Bertalan fiának, Jánosnak volt fia. Ugyanezen ügyben 1386. június 15-ikén kelt jelentésében a szepesi káptalannak[2] szintén mint a királynő embere neveztetik literatus Mihály igy «. . . *Michael literatus de Berthalamfyaistul* . . .»

Midőn Bebek Imre országbiró 1391. évben János deák okirathamisitásai következtében Liptómegyében Boldogasszonyfalván — a mai Szent-Márián — általános birtokvizsgálatot tartott, ez alkalommal a Gallicus János mesternek 1262. évben feltételesen adományozott Olaszi birtokra vonatkozó oklevelet Olazy János fia literatus Péter,[3] Vidafeldet illetőleg Vidafeldi János fia, András bobróczi plébános,[4] a lubellai egyekényi föld iránt ugyancsak Olaszi literatus Péter, továbbá Vidafeldét illetőleg Vidafeldi literatus Mihály,[5] s a Vidafeldi osztályról szóló oklevelet 1350., 1361. és 1377. évből Vidafeldi László fia Miklós mutatta be.[6] Kisolaszit illetőleg, miután abban Gekminnek csak részbirtoka volt, a mely 1308-ban magtalanság következtében Rudlinos comes kezére került, a többiben Tivadar fiai örököltek s ezeknek egyenes utódai közül Györgynek fia, László és János fiai Péter és László jelentkeztek a jogos birtoklás bizonyitására; kijelentették azonban, hogy ez alkalommal bárha elegendő okirataik vannak, azokat be nem terjeszthetik, mert édes testvérük Miklós, a ki jelenleg a király hadjáratában vesz részt, magával vitte, hogy a hadjáratban

[1] Szentiványi család levéltára a Nemz. Múzeumban.
[2] Fejérpataky családi levélt. a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában.

[1] Fejérpataky család levélt. a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában.
[2] U. ott.
[3] Liptói regestr. 16.
[4] U. ott. 10. lap.
[5] U. ott. 39. lap.
[6] U. ott. 32. l.

teendő szolgálatai által nekiek a nemesi szabadságot megszerezhesse.[2]

Különösnek tünhetik fel, hogy midőn Gekmin és Tywan testvérek 1267. évben az örökösök nélkül elhalt Vida birtokát adományul kapják, ezek nemeseknek iratnak az adománylevélben «. . . nobiles de Liptó . . .»; Medekis adományozásánál pedig 1273-ban, midőn azt Tywan és Tivadar testvérek együttesen kapják, Theodor nemesnek nem iratik «. . . Tywan et Theodorius filii Viliam de Olozy . . .», s mind a ketten csak Olozy Viliam fiainak mondatnak. Ámde van arra elég példa Árpádkori okleveleinkben, hogy mig az egyik testvér országos nemessé lesz, a másik előbbeni állapotában marad, s csak az unokák élvezhetik a nemesi szabadságokat, illetve kiváltságokat, mit maguknak szerzett érdemeik által kivivtak. Igy történhetett ez esetben is, mert a mint látni fogjuk, Tivadarnak az ágán Benedek, a XVI. század elején Liptómegye alispánja volt.

Vidafeldi Jánosnak fia András bobróczi plébános nevével találkozunk egy 1393. évi márczius 22-ikén kelt s a turóczi konvent által kiadott bizonyságlevélben,[2] mely szerint «. . . discretus ac honorabilis vir Andreas filius Jan de Vidafelde . . .» Vidafeldi János fia András a konventus előtt megjelenvén, kijelentette, hogy ő vidafeldi birtokrészéből Scholastikát és Margitot a hajadoni negyedből természetben kielégitette «. . . nobilibus dominabus Scholastika et Margarethe videlicet sororibus suis scilicet uterinis . . . quartalia iobbadionalia (igy) cum sessionibus et aliis utilitatibus . . . ammisiset, dedisset et contulisset . . .»

1410. évben Marczellfalvi Bessenyő Tamás fiainak István és Mihálynak és István fiai András, Tamás és Jánosnak birtokrészén Zsigmond király határjárást eszközöltetvén a turóczi konvent által, a megejtett határjárást jelentő oklevélben, a mely ugyanazon évben kelt, mint szomszéd birtokos, Medekis a mai Patak határában Olazy János fiát Pétert mint szomszéd birtokost nevezi meg «. . . de quo directe transit ad venam Vagh, in cuius rippa sunt due mete terre quarum una sequestrat terras prefate villa Medokis, alia vero terras Petri filii Johannis de Olazy . . .»[1]

A turóczi konvent által 1410. évi november 5-ikén kiadott jelentésben Moys Márton és fiainak a moysházi ma Vitálisfalva birtokba való beiktatásánál mint homo regiust találjuk Vidafeldi Nagy Mihályt.[2]

1411. évben a Gekmin és Tywannak 1267. évben Vidafelde iránt kiadott adománylevelet Zsigmond király ujra kiadja és megerősiti. Kérik ezt Zsigmondtól György Péter fia, András fia, Gekmin fiai, István és Mihály János fiai, ugyanazon András fia, az emlitett Gekmin fiai[3] «. . . fideles nostri Georgius filius Petri, Andree, filii Gekmini, ac Stephanus et Michael filii Johannis filii eiusdem Andrea filii prefati Gekmini . . . de Vydafelde . . .»

1415-ben Lubelai István, Jakab fia, úgy a maga, mint Vida László fia András nevében tiltakozik és ellentmond a szepesi káptalan előtt Filpes Péter fiai Bálint és Lénárd azon ténye ellen, melylyel a tiltakozók birtokrészét Lubelán jogtalanul elfoglalták. A káptalan bizonyságlevele kelt ugyanazon év április 15-ikén «. . . feria secunda proxima post quindenas festi pasche domini . . .»[4]

Vidafeldi István fia László Liptómegyéből «. . . Ladislaus filius Stephani de Vidafelde in comitatu Liptoviensi . . .» 1434. évben megjelenvén a turóczi konvent előtt, azon kérelmének adott kifejezést, hogy miután az idők viszontagságai miatt patensleveleit veszély nélkül magánál nem hordhatja, kéri a konventet, hogy azokat neki átiratban adja ki. A káptalan az átirást az év július 6-ikán eszközölvén, azt a kérelmezőnek kiadta.[5]

Érdekes a Vidafeldi György fia Márton, mint az esztergomi érseki megyének nyilvános jegyzője által 1438. évi november 11-ikén kiadott oklevél, a mely Hadászi Kiszel Benedek ügyvédvalló nyilatkozatát tartalmazza. Az oklevél el van látva Vidafeldi Márton aláirásával és kézjegyével, de a kelet helye nincs felemlitve, s csak annyit mond, hogy az ügyvédvallás «a

[1] Liptói regestr. 23. l.
[2] Mattyasovszky család alsó-mattyasóvi levéltára.
[1] Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.
[2] U. ott.
[3] Letopis matice slovenskej, 1870. VII. évf. I. füzet.
[4] Fejérpataky cs. levéltára Kelencsényben.
[5] Thuránszky Zoltán turiki levéltára.

lakóházunkban» történt. Az okirat bekezdése ez: «... In nomine domini Amen. Anno eiusdem domini millesimo quadringentesimo tricesimo octavo, indictione quinta, die vero undecimo mensis Novembris hora meridiei, in domo nostre habitationis pontificatus ...» A befejezésben mondja: «... Acta sunt hec et facta sub anno, indictione, die, mense, hora, loco et pontificatu ut supra ...» Az okiratnak záradéka a következő: «... Et ego Martinus natus Georgii de Vidafelde Strigoniensis diocesis publicus imperiali authoritate notarius premisse, dum sic fierent et agerentur, una cum prenotatis testibus presens interfui eaque sic fieri vidi et audivi publicum et in hanc publicam formam redegi signoque et nomine meis solitis et consuetis consignavi, manu mea propria conscripsi rogatus et requisitus in fidem omnium et singulorum premissorum ...»[1]

Bárha itt a kelethely nincs kitéve, mégis azt hisszük, hogy ezen okirat itt Liptómegyében készült, annál is inkább, mert a jelen volt tanuk István szent-andrási plébános, Lomniczi István és Rásztokai Pál mind liptói lakosok; azonban határozottan nem állithatjuk, mert épen úgy történhetett az egyházmegye székhelyén, mint itt. Némi támpontot nyujt feltevésünkre az, hogy Vidafeldi Márton 1438-ban Liptómegyében volt, s mint meghivott szomszédbirtokos megjelent azon birtokba iktatásnál, mely Platthy Péter fiai részére és Platthy Bálint fia, Tamás kértére a turóczi konvent által Nagy-Palugyán végrehajtatott «... vicinis et commetaneis eorundem videlicet ... Martino literato et Jacobo dicto Dekmen de Vidafeld ...»[2]

A Vidafeldi család terjeszkedésének további adatait nyujtja nekünk a turóczi konventnek 1447. évben Vidafeldén keresztülvitt beiktatási jelentése, a melyben elmondja, hogy Vidafeldi László leánya Katalin, Szentmiklósi Mihály neje, továbbá Vidafeldi Miklós leányai, Klára és Dorottya, vétel utján Vidafelden szerzett birtokrészükbe bevezettetni kivánván «... Catharina consort Michaelis de Sancto Nicolao filia videlicet condam Ladislai de Vidafelde, Item Clara relicta et Dorothea filia condam Nicolai de eadem Vidafelde ... in dominium juris eorum empthicii in dicta possessione Vidafelde vellent introire ...» Palóczi László országbiró a beigtatást elrendelvén, azt a turóczi konventus, Mihály pap által Párizsházi Lőrincz királyi ember jelenlétében július 7-ikén «... feria sexta proxima ante festum beate Margaretha virginis et martyris» foganatositotta. Jelen volt a bevezetésnél mint szomszédhatáros a többi között Vidafeldi Jakab, alias Dekmén «... vicinis commetaneis eiusdem videlicet Jacobo alias Dekmén de eadem Vidafelde ...» A bevezetésről szóló bizonylatot a konvent július 21-ikén adta ki.[1]

A családtagok vezetéknevének még mindig ingadozó használata és a leszármazás folytonosságának adatai mellett érdekes biráskodási mozzanatokat tartalmaz egy, Liptómegye alispánja Marczelfalvi Bessenew által 1452. évben[2] Vidafeldi István és nővérei, Anna és Dorottya részére kiadott birói itélet Damianfalvi Nagy Imre fiai Miklós és György elleni ügyükben. Leirja ugyanis ezen okirat, hogy Vidafalvi másképen Fiacskaházi József fia István a saját és nővérei, Anna, Guoth Istvánné és Dorottya, Fiachkaházi Miklós neje nevében bepanaszolja Damianfalvi Nagy Imre fiait Miklóst és Györgyöt az iránt, hogy őket az ő vidafalvi részbirtokukból kizárták és azt elfoglalták erőszakkal, s azt az ő megkárositásukkal használják; s azon birtokrészt maguknak visszaadatni kérik. A vármegye közgyülésén ezen panasz folytán Bukovinai Tamás fia Demeter kellő meghatalmazással levén ellátva, Damianfalvi Miklós nevében azt válaszolja, hogy addig Miklós Istvánt és nővéreit, Annát és Dorottyát az ő portiójukból ki nem zárta, el nem foglalta és nem használta. «Azon itéletet hoztuk erre — mondja az oklevél — hogy a panaszosok bármelyike ellen is hatodmagával, magához hasonló nemesekkel február 26-ikán esküt tenni tartozik az iránt, hogy ő a vádlók birtokrészét jogtalanul el nem foglalta s azt elfoglalván erőhatalommal jelenleg sem használja; Györgyöt pedig a vádlók ellenében kilencz márka birságra itéltük, mert előttünk senki

[1] Bobrovnyiczky László levéltárában Rózsahegyen.
[2] Platthy Gáspár levéltárában Nagy-Palugyán. Fasc. 23. Nro 502.

[1] Letopis matiare Slovensky 1870. VII. évf. I. füzet.
[2] Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

érette nem válaszolt, sem törvényes védője nem volt: «Georgium contra memoratos Stephanum, Annam et Dorottheam in judicio novem marcarum comisimus fore convictum eo quod coram nobis pro ipso nullus penitus exstitit responsor neque procurator legitimus . . .» Damianfalvi Miklós azonban az eskü letételére a bíróság előtt meg nem jelent és György a kilencz márka birságot meg nem fizetvén, e miatt őket Vidafeldi István ujolag pörbe idézte, s a bíróság márczius 15-ikét tüzte ki a megjelenés napjául. Megjelent ugyan — irja az okirat — Miklós a kitüzött határnapon, de magát a kiszabott eskü le nem tétele ügyében kimenteni nem tudta, György pedig magának védőt szerezni nem tudván, ez által Miklóst magát a hatalmaskodás vétségében, Györgyöt pedig a birság megkettőzött összegében elitélték, s márczius 29-ik napját tüzték ki határidőül, a midőn is a felek köteleztettek a kérdéses birtokra vonatkozó okleveleket a bíróság előtt bemutatni. A kitüzött határidőre Vidafeldi István néhány okiratot mutatott be a bíróságnak Damiánfalvi Miklós jelenlétében; Damiánfalvi Miklós azonban semminemü oklevelet beterjeszteni képes nem volt, azért — mondja az okirat — mi néhány velünk együtt ülésező nemes emberrel itélvén, az emlitett kérdéses birtokrész Vidafeldi József gyermekeinek, Sándornak, Annának és Dorottyának itéltük, Damianfalvi Miklóst pedig ezen birtok iránt örök hallgatásra itéltük, megparancsolván neki, hogy azon részbirtokot Istvánnak, Annának és Dorottyának április 19-ig visszaadja «. . . Stephanus pro se et sororibus suis pretaxatis nonnullas literas exhibuit coram nobis presente Nicolao prenotato . . . et quia pretactus Nicolaus filius Emerici nullam penitus literam exhibere patuit . . . ideo nos cum nonnullis nobilibus pro tunc nobiscum in sede nostra judiciaria consedentibus adjudicantes decrevimus preallegatam portionem possessionariam fore et esse Stephani nepotis Anne et Dorothee prescriptarum filiarum Josef . . . Nicolao . . ab eodem portione perpetuo inponendo silentium, commitendo eidem . . . ut presumptam portionem . . . Stephano Anne et Dorothee usque ad feriam quartam proximam videlicet ante festum beati Georgii martyris resignaret . . .» Damianfalvi Miklós azonban a birtokrészt a kitüzött időig Vidafalvi Istvánnak át nem adta, s e miatt István ujabb panaszt emelvén, hat márkával ismételve megbirságolták Miklóst elrendelvén, hogy azt május 22-ig kifizetni, s a birtokrészt Istvánnak átadni tartozik.

Meddő maradt minden itélkezés, Damiánfalvi Miklós nem gondolt a birtok visszaadására. Ekkor már az itélkező birák elhatározták, hogy vagy valaki közülök vagy megbizott emberük által Vidafalvi Istvánt, Annát és Dorottyát a kérdéses birtokrészbe bevezettetik és visszahelyezik. Igy is történt. Kiküldött embereik jelentik ezután, hogy június 24-ikén «. . . ipso die festi beati Joannis Baptiste . . .» Istvánt, Annát és Dorottyát birtokrészükbe visszahelyezték és bevezették és sem Damiánfalvi Miklósnak, sem bárki másnak ellentmondása meg nem állhatván «. . . in predicta possessione Vidafelde . . . Stephanum, Annam et Dorotheam reintroduxissent . . . contradictione autem fati Nicolai filii Emerici et aliorum quorumlibet non obstante.» Ezen birói eljárásra vonatkozó bizonylatot Liptóvármegye alispánja és a négy szolgabiró kiadták junius 8-ikán.[1]

1453. évben Vidafeldi György fia Jakab a saját, Mihály fiai János és Mathé, és István fiai Mihály és László osztályos atyafiai nevében tiltakozik Dolynai Péter fia Istvánnak azon ténye ellen, hogy a néhai Tivadarnak egész vidafeldi rész birtokát Malathini András fia Lászlónak és neje Dorottyának, Kozma fia, Benedeknek, Szentmiklósi Mihálynak és neje Dorottyának zálogba vetette. A tiltakozási bizonyitványt a turóczi konvent ugyanazon év június 15-ikén adta ki.[2]

Malathyni Demke Lőrincz fia Gergely kisolaszi kuriájába bevezettetni óhajtván, kérelmére Mátyás király a beiktatást a szepesi káptalannál 1465. évi április 3-ikán elrendeli, királyi emberül a többi között Berthalanfalvi Lászlót is megemliti A beiktatás történt október 27-ikén, midőn is a beiktatás foganatositásakor mint meghivott szomszéd birtokos Berthalanfalvi Jakab «. . . Jacobus de *Berthamalom* . . .» is szerepel. A beiktatásról szóló bizonylatot a szepesi káptalan kiadta november 11-ikén.[3]

[1] Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.

[2] Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában. Eredeti.

[3] Eredetije Demke Frigyes levélt. Malatin Liptómegyében.

1469. évben Vidafeldi Tamás fia, Péter fia István és Drasskfalvi Simon fia György között birtokcsere történt. István ugyanis jordánfeldi birtokát Turóczvármegyében visszavonhatlanul és örökre Györgynek adta; ez pedig az anyai ágon birt liptóvármegyei vidafeldi birtokrészét Istvánnak adta «. . . quod Stephanus filius Petri filii Thoma de Vidafelde . . . totalem portionem suam possessionariam in possessione Jordanfelde vocata habitam . . . prefato Georgio filio dicti Simonis de prefata Drasskfalva jure perpetuo et irrevocabiliter dedisset donasset et contulisset . . . Georgius filius Simonis totalem portionem possessionariam suam . . . in possessione Vidafelde vocata in comitatu Liptoviensi existente habitam . . . Stephano filio Petri dedisset donasset et contulisset . . in concambium . . .» A birtokcserére vonatkozó bizonylatot a turóczi konvent november 12-ikén állitotta ki.[1]

Komorowi Péter, a ki 1456—1469-ig liptói comes volt, egy kelethely, év és nap nélkül kiadott okiratában bizonyitja, hogy egyrészről Fyaczka Pál, Balázs fia János, másrészről Rásztokai Bálint fia Mátyás, András fia Márton, Bonseteleki Vitályos fia György és Benedek egymás között perpatvarkodván, a viszálykodást a választott birák közbenjárására egymás között megszüntették. A választott birák között felemliti a bizonyságlevél a többi között Widafeldi literatus Jánost.[2]

A vidafeldi birtokra vonatkozó azon egyességet, mely 1312. évben Tywan fiai János és Gergely; Tivadar fiai Balázs, Péter és Benedek között a turóczi konvent előtt köttetett, 1481. évben Vidafeldi Mihály átiratás czéljából a turóczi konvent előtt bemutatta, s ezt a konvent azon év február 24-ikén ismét átirta és a kérelmező Mihálynak hiteles másolatban kiadta.[3]

Ugyanezen Mihály, a ki a turóczi konvent jegyzője volt «. . . nobilis Michael de Vidafelde notarius scilicet noster . . .» Bukovinai Demeter özvegye Mártha később Zentkereszty Motko Miklós neje nevében egy Bisztreczi Kremniczky Mátyás, Liptóvármegye alispánja által 1481. évi május 9-én kiadott oklevél átirását kéri; a mit a konvent azon év július 10-ikén[1] meg is cselekedett.

A XVI. század második tizedében, 1512-től 1526-ig a Vida család tagjai közül még három egyénnel találkozunk az okiratokban, a kik a leszármazást 1526-ig kiegészitve, a családfát lezárják. Ezek között van Vidafeldi Benedek, a ki 1512-ben és 1517-ben Liptó vármegyében mint alispán szerepel. Ez ugyanis 1512. évi május 5-ikén bizonyságlevelet ad Nagy-Palugyán lakó Györgynek az iránt, hogy Záhorján nevü quartalis jószágát Czyn Mihálynak három forintért zálogba adta.[2] 1517-ben pedig Urbán Tamás és Lázár nyilatkozatot tesznek Vidafeldi Benedek alispán előtt, hogy édes anyjuk Katalin apja, Záhorjáni Zemkó János által elzálogositott záhorjáni quartalis birtoknak kiváltási jogát Bodafalvi Imrétől Szentkereszti Czyn Mihályra ruházták át. A kiváltási jog átruházása iránti bizonylatot Vidafeldi Benedek mint alispán ugyanazon év január 14-ikén adta ki.[3]

1513-ban azon sajátságos eset történt, hogy Kispalugyay György és János egyrészről, másrészt pedig Kispalugyay György és Bernold bizonyos vitás ügyüket választott bíróságra bizván, az ügyet egymás között kiegyenlitették ugyan, de az elintézésről a feleknek bizonyságlevelet nem adtak ki, s igy jogaikat sem egymás irányában, sem másokkal szemben védelmezni nem tudták. Panaszt emeltek e miatt Ulászló király előtt a választott birák ellen s Ulászló 1513. évi május 1-én[4] parancslevelet küldött a választott birákhoz Zemerchen Kristóf, Kapy Miklós, Pottornyai Tamás, Podhoráni Dénes, Olazi György, Beninházi Allman Mihály, Vidafeldi Gáspár törvényszéki jegyzőhöz, a melyben elrendeli, hogy rövid határidő alatt a szepesi káptalanba siessenek s ott az istennek tartozó hitükre s a szent koronának tartozó hüségükre az általuk hozott itéletet bemondják és bevallják «. . . receptis presentibus . . . in uno certo et brevi termino insimul convenire et *personaliter* ad capitulum ecclesie Scepusiensis

[1] Letopis, XI. évf. 71 l.
[2] Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.
[3] U. ott.

[1] Lavotta János rózsahegyi levéltárában, káptal. kiadványmásolat.
[2] Bobrovnyiczky cs. levéltára Rózsahegyen.
[3] U. ott. Eredeti.
[4] Pongrácz Albert andrásfalvi levéltárában.

accedere ibique ad fidem vestram deo debitam fidelitatemque nobis et sacre corone nostre observandam prescriptas literas ratione dispositionis vestre fateri dicereque et referare modis omnibus debeatis et teneamini . . .»

1523. évben Szentkereszti Czyn Mihály ipochházi jószágrészének birtokába akarván lépni, az erre vonatkozó birtokbaiktatást és bevezetést Báthory István nádor a szepesi káptalannál január 11-ikén kelt rendeletével megparancsolván, a megejtett bevezetés és beiktatásnál Vidafeldi literatus Mihály mint szomszéd és határos birtokos szerepel. A beiktatásról szóló bizonylatot a káptalan ugyanazon év május 16-ikán a beiktatás pedig történt május elsején.

Visszatekintve jelen tanulmányunk okiratos anyagára, az családtani becses tartalmánál fogva egyrészt lehetővé tette, hogy a Vidafeldiek leszármazási tábláját összeállitsuk s a köztudatból kihalt család nemzedék rendjébe minden egyes tagot korszerint elhelyezve, teljes képét nyujtsuk a feledés fátyolával letakart sólymár eredetü családnak; másrészt pedig olyan történeti jelenségeket igyekezzük megvilágitani, a melyek, azt hisszük, hogy kulturtörténeti szempontból nemcsak Liptómegye speciális történetének szempontjából, de a megyei élet fejlődésének tekintetéből is megérdemlik a történelmi szakkörök figyelmét és érdeklődését.

Különösen kidomborodik itt a családi- vagyis inkább a vezetékneveknek három századon át folyton ingadozó alkalmazása, a mely, úgy véljük, ez esetben mindig a lakóhelylyel és birtokkal, tehát a helynévvel volt szoros összefüggésben. Igy látjuk, hogy I. Mihály 1386. évben de Bertalanfalva, s ugyancsak ő 1391-ben de Vidafelde iratik; III. Péter 1391 de Olazy; édes testvére III. András ugyanakkor de Vidafelde van nevezve; József 1431-ben egyszerre de Vidafelde alias de Fiacskaházi emlittetik; IV. László 1434-ben de Vidafelde, 1465-ben de Bertalanfalva iratik. Második érdekes jelenség a községek keletkezésének történetében mutatkozik, midőn is a conditionatus kiváltságok lassanként nemesi előjogokká válnak, azzal a királyi prediumok fogynak, a nemesi birtokok felaprózott kis területeken szaporodnak, s itt a nép alsóbb osztályából való felemelkedés a magasabb osztályba kezdetét veszi, de a vármegyei szervezetnek a XIII. század végéig még semmi nyoma sem észlelhető; a kuriális községeket az adományosok szolganépekkel telepitik meg.

A dolgozatunkhoz csatolt táblázat tünteti fel az eddig ismeretlenül maradt Vidafeldi család nemzedék rendjét, melyet a rendelkezésünkre állott eredeti okiratok feldolgozott anyagának alapján állitottunk össze, teljesnek csak annyiban legyen szabad azt mondanunk, a mennyiben lehetnek, sőt vannak is okiratok, melyekhez mi hozzá nem férhettünk, s a jelen összeállitást lényegesen bővithetik, részben még változtathatják, s mi felette kivánatosnak tartjuk, nemcsak a nemzedék rend-, de Liptómegye köztörténetének szempontjából is, hogy e tekintetben a netalán lappangó okiratos adatok köztudomásra jussanak.

II.

A Fiatha család.

Sokkal kisebb számuak és jelentőségében csekélyebb arányuak azon okiratos adatok, melyek évekig tartó kutatásaink és levéltári forrásnyomozásaink alatt rendelkezésünkre jutottak a másik solymárcsaládra, a Fiathákra vonatkozólag; mindamellett azonban habár történeti értékük leginkább nemzedékrendi adatokban nyilvánul, e helyütt feldolgozni szükségesnek tartottuk, mert amugy is igen sok, kivált az Árpádkorból, azon kérdések száma, a melyekre kielégitő választ már nem kaphatunk, s igy kivánatos minden töredékes vagy csak kisebb jelentőségü anyagnak közrebocsátása is, melyek a régen letünt századok homályára, a magyar föld egyes területére némi világosságot vethetnek, kivált ott, hol a köztörténeti események központjától távol eső területeken a kulturális mozzanatok, a fejlődés, a haladás mozgató ereje a családok történetével szorosan egybe van forrva.

Solumus, a mai kiejtéssel Sólymos jelentéktelen kis falu nevének keletkezéséről már jelen dolgozatunk első részében, a Vidafeldiek történeténél szóllottunk, s csak szükségtelen ismétlésbe esnénk, ha itt ismételve bizonyitani akarnók, hogy annak szó- és értelemszerinti forditása a latin «*terra falconariorum*». A királyi sólymárok ezen törzsfészkének keletkezési idejére

nézve azon határozott meggyőződésünket kell koczkáztatnunk, hogy az a XIII. század első tizedeiben már fennállott, s a királyi várjobbágyokkal egyidejüleg szállották meg azt a királyi udvartartás szolgálatában állott sólymárok. Ezen nézetünkben megerősit bennünket IV. Béla királynak 1267. évi deczember 19-ikén[1] kelt adománylevele, melylyel Gekmin és Tywannak adományozta a magtalanul elhalt Vida földterületét s melyben a határleirásnál mondja a többi között, hogy András Albert fia földétől nyugatnak fordul a völgybe s ott határos *Fiatha földével*, onnan éjszak felé ereszkedve *Solumus község* határáig ér. «. . . usque terram Andree filii Alberti, hinc reflectitur ad occidentem ad vallem et ibi contiguatur *terre Fiatha*, hinc descendit ad septemtrionem usque metas et terminos *ville Solumus* . . .»

Becses két adat ez tárgyunkra nézve, mert azokból nyilvánvalólag kiderül, hogy 1267-ben Fiathafalva még nem létezett, s Fiathának csak puszta földterülete volt, melyen később a maga nevéről elkeresztelt Fiathafalvát telepitette; Solumus azonban mint község már meg volt, mivelhogy azt az emlitett oklevél villa Solumusnak irja, a hol Fiatha sólymár elei laktak.

A királyi prediumok, a várföldek elfoglalása, bitorlása a kárpátalji várispánságokban annál könnyebb volt, mentül gyérebb, mentül kisebb volt a telepitvények, a lakosság száma, s mentül nagyobb a kietlen erdőségek területe; s mig II. András alatt a várispánság administrátiójának igen csekély nyomaira akadunk s IV. Béla uralkodása idejében a várföldek szertelen eladományozása folytán a királyi prediumok fogyni kezdettek s a jogtalan foglalások még inkább csökkentették: beállott a birtokvizsgálat szüksége. IV. László uralkodásának első évében mint királyi biztosokat a vizsgálattal megbizta Mihály zólyomi és szepesi comest és Paska mestert, hogy a Zólyom vármegyéhez tartozó összes földek birtoklását megvizsgálják; s igy történt, hogy a Zólyom vármegyéhez tartozó liptói várispánságban megvizsgálván a többi között Fiatha földét is, azt úgy, a mint akkor Fiatha birtokában találták, ugyanannak örök birtokul át is adták. Az erre vonatkozó oklevelet Mihály comes és Paska mester 1273. évben ki is adták.[1]

Ezen oklevéllel járult Farcasius jobbágy fia Fiatha IV. László elé 1279. évben, kérvén a királyt, hogy Mihály comes levelét helybenhagyná s azt királyi privilegiális levelében átirva meg is erősitené; a király Fiatha kérelmét teljesitvén, arról szóló privilegiális levelét ugyanazon évben Fiathának kiadta.[2] Megtudjuk a királyi oklevél tartalmából, hogy Fiathának Farkasius liptói jobbágy volt az atya «... Fiatha filius Farcasii jobbagionis de Liptou . . .» Értesülünk belőle továbbá arról, hogy azon földterületet még IV. Béla király adományozta Fiathának, a mely területet a zólyomi comes *Churmonának* nevez. Levonható a következtetés ebből, hogy Fiatha atyjának Farkasiusnak életkora visszanyul az 1230-as évekig; s Fiatha földének előbbeni birtokosa Churma volt, a kiről ez Fiathára, mint királyi jobbágyfiura szállt adomány utján IV. Béla király idejében.

A Fiatha család törzsatyjának további leszármazóira vonatkozólag IV. Lászlónak 1289. évben kelt oklevele tájékoztat bennünket, a melynek szövegét ugyan nem ismerjük, de annak létezését a liptói regestrum fentartotta, s abban van előadva, hogy IV. László megerősiti Miklós zólyomi comesnek oklevelét, mely szerint Solmus birtokból a turóczi konvent tanuskodása mellett két ekényi földet Fiatha fiának Damiánnak átadott és azt elhatárolta.[3]

Midőn 1298. évben Demeter pozsonyi és zólyomi comesnek udvarbirája és liptói várnagy «. . . comes Mika et castellanus de Liptó . . .» ura rendeletéből «ad speciale mandatum domini nostri Demetrii comitis Posoniensis et de Zolum...» a Gekmin szolgája Gergely által elfoglalt földet Gallicus János mesternek visszaadta, ezen ténykedésénél a többi liptói urak között jelen voltak Fiacha és Damián Fiachának fia.[4]

Majdnem száz éves időköz szakitja meg itt a család további történetének folyamatát. A XIV. század utolsó tizedéig semmiféle okiratos adatokkal nem rendelkezünk, melyek csak

[1] Wenzel, Árpádkori uj okmtár, III. k. 159. l.

[1] Árpádkori uj okmtár, XII. k. 86. l.
[2] U. ott, XII. k. 255. l.
[3] Magyar Tört. Tár, IV. k. 11. l.
[4] A Szent-Ivány család levéltárában.

némileg is világosságot vethetnének az egyes családtagok müködésére, genealógiai viszonyaira, vagy azon eseményekre, melyek a Fiathák családfájának terjeszkedésében más nemzetségekkel való összeköttetésekben mulhatlanul beállottak. Zsigmond király uralkodásának első éveiben találkozunk ismét 1390. évben a Fiathákkal, midőn is t. i. Lubelai Jakab fia Péter, János lipcsei birót megidéztette azon tiltakozás miatt, melylyel egy földrészbe iktatásnál a bevezetésnek ellentmondott. A felhivás megtörténtének egyik királyi tanujaként neveztetik a többi között *Fiachai Fiachka fia Miklós* is. A király személye elő való megidézést Bebek Imre országbiró a turóczi konvent által rendelte el november 22-ikén Visegrádon kelt oklevelében.[1]

Mindannak daczára azonban, hogy egy száz éves hiány mutatkozik a család történetében, a nemzedékrend folytonosságát megóvta az 1391. évben tartott birtokvizsgálat jegyzőkönyve, a melyben följegyezve találjuk a sólymosi birtok igazolásánál a Fiatha családnak négy generációját, mely egyenes leszármazásban legalább két vonalon összeköti a családalapitóval az unokákat. Ugyanis az 1289. évben kelt megerősitő királyi oklevelet Solumus iránt az 1391. évi birtokvizsgálat alkalmával István Demeter fia, Damián fia, Fiatha fia mutatta be; a turóczi konventnek[2] Fiathafalva, más néven Cheurma felett az 1279. és az 1306. években kelt határjárási okiratát pedig István fia Miklós és másik Miklós, Fiathafalvi Gergely fia terjesztette elő.[3]

A fejetlenség, a hatalmaskodás, a XV. század közepén, a felső megyékben, de különösen Liptó- és Turóczmegyében nemcsak a féktelenül duló oligarchák között ütötte föl fejét kivált a Pongráczok és Giskra, Komorow versenygései, viszálykodásai alatt, de a kisbirtokosok, a kisebb nemesség között is napirenden volt a birtokháboritás, a foglalás, a mi az egyes családok perpatvarkodását, gyülölködését idézte elő, különösen ott, hol a szomszédság, a határos területek már magukban elég anyaggal birtak, s ürügyül szolgálhattak az ellenségeskedésre. Ilyen villongásban versenyeztek egymással a fyacsiczi és dubravai határos birtokosok. Ugyanis Fyacsiczi Fyacska Pál és testvére Fyacsiczi Chuda Balázs fia János folytonos zaklatások és háborgatások miatt gyülölködtek és háboruskodtak Rásztokai Bálint fia Mátyás, Rásztokai András fia Márton, Bensetelki Vitályos fia György és azok osztályos testvére Benedek, dubravai birtokosokkal, mig végre válasz tott birák közbenjárásával egymás között kiegyeztek. A felek közötti kiegyezésre vonatkozó bizonyságlevelet Komorówi Péter comes és a liptói szolgabirák szolgáltatták ki.[1]

A most emlitett papir-oklevél igen hiányos s az alsó része csonka levén, a kiadás évszáma meg nem határozható.

Azon pörben, melyet Vidafeldi József fia István 1452-ben a saját és nőtestvérei Anna Góth Istvánné, és Dorottya Vidafeldi Miklósné nevében Damiánfalvi Nagy Imre fiai Miklós és György ellen az anyjuk után őket megillető quartalitium miatt inditott, Fiacskaházi Gergelynek fia Miklós is emlittetik,[2] a kinek neje Vidafeldi Miklós Dorottya nevü leánya volt.

Hogy a husszíták elhatalmaskodása, a martalóczok pusztitásai, az oligarchák dulongásai minő hatással voltak Liptómegye társadalmára a község és családnevek eltótosodására, világot vet arra a turóczi konventnek egy 1469. évben május 29-ikén[3] kelt oklevele, mely szerint bizonyitja, hogy Szentmiklósi Pongrácz István a saját és a többi érdektársai nevében tiltakozik Komorówi Péternek azon ténye ellen, melylyel az őket jogosan megillető nagy várat (t. i. Liptó várát) a hozzátartozó birtokokkal együtt elfoglalta és ennek hasznát élvezi «. . . Quomodo videlicet magnificus Petrus de Komorow castrum ipsorum exponentium ut puta magnum castrum cum suis pertinentiis et possessionibus in comitatu Liptoviensi . . . indebite occupasset, occupataque uteretur etiam de presenti . . .» A várhoz tartozó községek itt de már nem a régi magyaros nevük szerint, hanem elszlávositva iratnak, igy Tarnocz már Trnovecz, Bobruch Bobrovecz, Boldogasszonyfalva Matky Bozoje, Solymos Sokolcza és Fiathafalva, Fyachkaháza már Fiacsicz néven szerepel.

[1] A Fejérpataky család levéltárában.
[2] Liptói regestrum: Magyar Tört. Tár. 11. l.
[3] U. ott.

[1] A Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.
[2] Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában. Eredeti.
[3] Letopis Maticza Slovenskaj XI. évf. II. füzet 81. l.

A liptómegyei solymár családok leszármazási táblája.

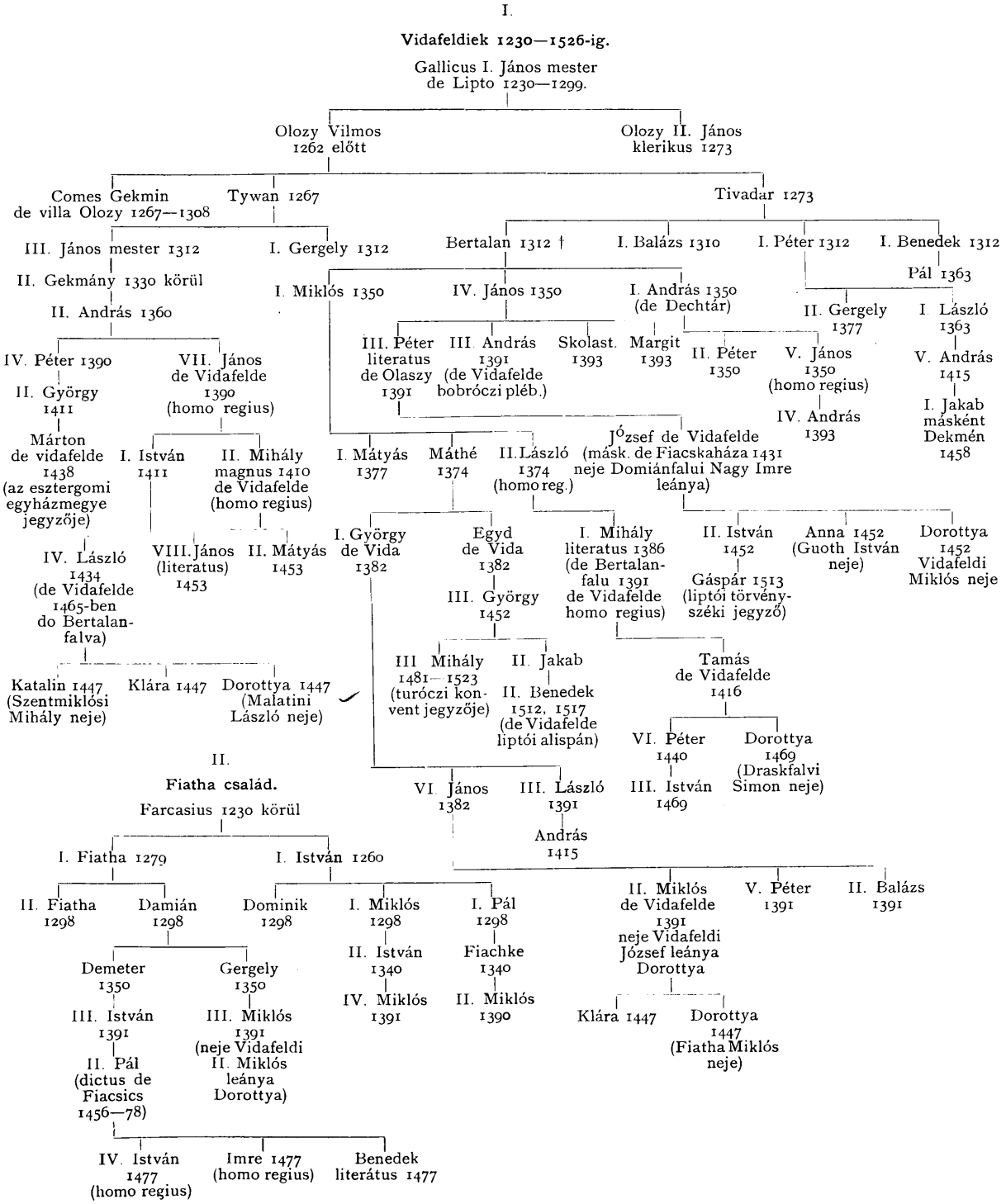

A XIV. században még csak egyszer találkozunk a Fiatha nemzetség egyes tagjával. Előfordulnak ezek a turóczi konventnek egy 1477. évi június 2-ikán[2] kelt bizonyságlevelében, mely szerint Mátyás király rendeletere Lubellai Péter fiait Jánost és Mátyást Fejérpatak másként Kelecsén és Andicze másnéven Malathyn birtokukba bevezette «. . . ad facies prescriptorum portionum possessionariorum Fejerpatak, Andicze seu Klechyn et Malathyn . . .» Mint homo regiusok emlitve vannak Fiachkafalvi István és Imre, a meghivott szomszédok és határbirtokosok közül jelen voltak Fiachkafalvi Pál és Benedek literatus.

A Fiatha nemzetségnek legutóbb nevezett három tagját, Istvánt, Imrét és Benedeket, minthogy elődeiket nem ismerjük, a nemzedékrendbe beosztani nem tudjuk.

Midőn a feledés homályából kiszakitottuk a Fiatha családot, tettük azt azon inditó oknál fogva, hogy Liptómegye területe azon kis részének keletkezését, első telepitését, a királyi sólyomnevelők, ápolók, idomitók nemzetségeinek egyes családjait megismerhessük; mert habár a Fiatha család tagjainak ténykedése a megye közéletében, a kulturális haladás terjesztésében alig vehető számba, a megye történetére nézve nem lehet közömbos dolog még a legcsekélyebb történeti adat sem, nem lehet az egy kihalt család szük körü tevékenysége sem, habár az a megye Árpádkori viszonyainak, a benépesités kezdetleges kisérleteinek megvilágitására csak a pislogó mécs fényével szolgál a homályban.

Osszeállitva felhasznált okiratos adataink alapján a Vidafeldi és a Fiatha családok nemzedékrendjét, azt az alábbi leszármazási táblán mutatjuk be az érdeklődő közönségnek, hivén, hogy a magyar családok genealógiai terén némi csekély szolgálatot tettünk a solymárok két nemzetsége történetének feldolgozása és közrebocsátása által. MAJLÁTH BÉLA.

[1] A Fejérpataky család levéltárában.

VEGYES.

A Motesiczky máskép Majthényi család előnevének kérdéséhez.

Huzamos ideig s kimeritően tanulmányozva a Kesselleökeöi Majthényi család történetét, régóta keresem a megfejtést arra a kérdésre, miért használja a Motesiczky alias Majthényi család is a Keseleökeői előnevet, holott a Felső-Motesiczi, helyesebben a Feltő-Majthényi előnév illetné meg?

A Majthényi család több rendbeli levéltáraiban kutatva, igen soká nem tudtam reá jönni, milyen helynév alatt lappanghat a régi Majthén. A mai napon ily néven ismert helységek semmi nexus-ban nem állanak és nem állottak az utolsó V—VI. évszázadban a hasonnevü családhoz. Van egy jelentéktelen falu Trencsén vármegyében, melynek neve Mojczin, ez az utóbbi időkben, úgy látszik hivatalból, megmagyarositttatott, legalább az ottani jámbor tót lakosok ma már nem a régi nevén emlitik, de Majthénnek nevezik; volt-e ez is Majthényi birtok régente, eddig előttem nincs bebizonyitva, habár vannak, a kik ezt állitják. Tény az, hogy ezen igénytelen kis falu, állitólag vissza magyarositott nevével annyiból félrevezette a kutatót, hogy jobbnak és más utmutatónak hiányában ebbe kelletett habár nem csekély kételylyel elménkben, belényugodnunk. Kutatás közben először akadtam egy erre vonatkozó adatra egy tanuvallatási jegyzőkönyvnél, a melyben egy plébános kikérdeztetvén, ismeri-e a helyi viszonyokat s a földesurak (a Majthényiek) jogczimeit Motesiczre nézve stb., az illető felkiált: «hogy ne ismerném, annyi év óta, hisz azon helységnek tulajdonképpeni nevét is jól tudom, az nem Motesicz, hanem Majthén!» Elképzelhető, hogy ezen nyilatkozat elektrizálólag hatott reám, a ki oly régen kutattam utána; de ez az egyetlen pozitiv adat volt s az összes Majthényi család-féle levéltárakban másodikra nem akadtam. Egy izben, a varini, magyarul várnai jobbágyok egy folyamodványát a XV. század végső éveiből olvasván, látom, hogy földesurakat, a kinek szólott a folyamodvány tót nyelven, Motesiczi Jánosnak nevezik; nem tudtam magamnak ezen előttem ismeretlen egyén kilétét megmagyarázni. Varin, az óvári uradalom tartozmánya Pongrácz jus volt s ebben Majthényi János, a pétervaradi főkapitány feleségének révén birtokos volt, de Motesiczky nexus ott előttem érthetetlen volt.

Ezen ingadozásom azonban csak addig tartott, mig alkalmam nyilt a Motesiczky családnak levéltárába betekinthetni, abból a napfénynél világosabban kitünik, hogy a mai Motesicz régen Majthén volt, s ezen átidomulása a névnek a XV. század vége és a XVI. század eleje közt ment végbe. Egy okmányban 1497-ből találtam a Motesicz nevet kiirva, aztán kitörülve s fölibe odairva Majthént.

Nyilván a tollvivő irásközben a már szokásba átment tót nevet oda irta volt, de csakhamar meglátván, felháborodott benne a hazafias önérzet s helyibe odaillesztette a régi, minden esetre magyarosabb nevet. A Motesiczky család tagjai a XIV. század elejétől fogva Majthényieknek iratnak, minden oklevélben, később azonban mindinkább Motesiczky alias Majthényinak s ezen szokás megmaradt egészen az ujabb korig, végleg csak a mult században enyészett el a régi név. Tagadhatatlan, hogy a ma élő két család, valamint a Bacskády család meghamisitatlan Majthényi, csakhogy mikor váltak el egymástól, ezt ma már az ismert levéltári adatok alapján nem lehet bebizonyitani. Feltünő körülmény az, hogy a rokonsági öntudat annyira élénk még ma is a két család tagjai közt, hogy az ember közelebbi rokonságot vélne feltételezhetni, pedig a kötelék bizony igen régi, a XIV. század elején ezen két család már régen úgy megosztozkodott volt a közös birtokokban, hogy sem az egyik család temérdek okmányában, sem a másiknak igen terjedelmes levéltárában a legtávolabb rokonságnak legkisebb nyoma sem lelhető fel.

Az ősi hely, a régi Majthén ketté vált, Felső-Majthén a várral maradt a mai Motesiczkyaknak, a közvetlen szomszédságában lévő Alsó-Majthén jutott az utóbb Kesselleökeöről czimzett Majthényiaknak és Majthényi (Majteh-i, a hogy akkor irták) Basskának, a ki a Basskafalvai, ma Bacskafalvai Bacskády családot alapitotta, valamint azon helységet is, mely még ma is a család birtokában van és az ő nevét megörökitette. Mikor történt az osztály, nem tudjuk, de a XIV. század elején már igy birják régen, persze, hol békésen, hol némi kisebb-nagyobb villongások között, de a melyek *legkevésbbé sem olyan természetüek*, hogy örök jogok keresését lehetne azokból kimagyarázni, ellenkezőleg, kizárólag olyan természetüek, melyek szomszéd birtokosok között elő szoktak volt fordulni.

Sem a Motesiczky család oklevelei közt, sem pedig a Majthényiek levéltáraiban ma már reájuk vonatkozó Árpádkori oklevelet nem találunk, csak egy nehány szólt a Divék nemzetség távolabb álló családjairól u. m. a Bossányiakól s másokról. Hogy miért? Erre természetesen biztos válasz nincsen, de feltehető, hogy a kesselleőkeői várban akkor pusztultak el, midőn ott tüzvész által egy része a levéltárnak elemésztetett, a mit az ennek következményében kért uj királyi adománylevél világosan felemlit. Ez volna a magyarázat a Majthényi család okleveleire nézve, a Motesiczky családéra nézve legfeljebb azt lehetne sejditeni, hogy mivel feltehető, hogy a hol ma is áll az időnként átidomult régi vár, a XIII. században is ott állott az atyai ház s hogy ez magyar jogszokás szerint az ifjabbiknak jutott volna osztályrészül; minthogy pedig majdan 400 esztendeje, hogy ezen családban azon szokás divott, hogy mindig a család seniora volt a «conservator litterarum», nem lehetetlen, hogy kivéve a végleges osztályra vonatkozó leveleket, melyeket minden fél bizonyára féltékenyen őrizett, a többi továbbra is megmaradt az idősebb ágnál. De ez csak éppen gyenge alapon nyugvó vélemény, a mely ellen leginkább az szól, hogy éppen a nagy osztályra vonatkozó leveleknek sincs sehol nyoma. Éppen mert ezek mind eltüntek, holott a vérségbeli más családok Árpádkori oklevelei tekintélyes mennyiségben fenmaradtak, úgy vélekedem, hogy ezen ága a Divék nemzetségnek még régebben osztozkodott volt és vált ki a közösség kötelékéből. Az Alsó-Majthéni Majthényi család, helyesebben mondva, egyik tagja, Gergely, Csejthe vár főkapitánya kapja Zsigmond királytól egyéb birtokokon kivül Kesselleőkeő várát és tartozmányát 1434-ben. Ezen időtől fogva ő és utódai ezt tették székhelyükké és birják mai napig. Már ekkor talán két évszázad vagy több is mult el, hogy javaikra nézve a Felső-Majthénen lakó vérrokonoktól elváltak volt, a hozzájuk alkalmasint közelebbfoku rokon Basska és ivadékai semmi jogot nem formáltak, mert nem is formálhattak Kesselleőkeőre vagy csak annak előnevére. Honnét származhatik tehát azon régen jogérvényes uzusa a Motesiczky családnak, hogy ezen előnevet használja?

Esetleg napfényre kerülő, a homályt eloszlató adatot köszönettel venné SZERÉMI.

Felvilágositás a Récsey czimeres könyvéről.

Folyóiratunk ez évi 86. lapján egy kéziratos czimeres könyvre hivta fel Récsey Viktor a heraldikusok figyelmét. Nem volt szerencsém a könyvet szinről-szinre láthatni, de az ismertetőül közölt névsorból s a nevek után következő jegyzetekből azonnal rájöttem s nehány összehasonlitás után kétségtelen bizonyossággal megállapithattam, hogy a kéziratos czimeres könyv az

1741—52. években adományozott s a Királyi Könyvekbe beiktatott czimerek másolata. — A nevek után álló *Protocoll.* alatt a Királyi Könyv értendő, továbbá a Királyi Könyv évés lap-száma, vagy pedig az armalis fogalmazványának hivatalos jelzete, a mely az Országos Levéltárban levő «*Conceptus expedicionum cancellariae*» gyüjteményre utal. Teszem azt: a Récsey jegyzékében foglalt ez a bejegyzés: *Delimanics Josephi Nro 9 ex Aug. 1747. Protocoll. fol. 608* azt jelenti, hogy a Delimanics Józsefnek adott armalis fogalmazványa a *Conc. exp. canc.* gyüjtemény 1747. évi augusztus havi csomójában 9. szám alatt, az 1747. évi Királyi Könyvben pedig a 608. lapon található. Jaszvicz és Okelli, mint heroldok és kanczelláriai lajstromozók állithatták össze azt a kéziratos könyvet, de aligha az Erdődy-család valamely tagja részére, hanem talán inkább gr. Batthyány Lajos számára, a ki 1732—46-ban kanczellár 1751—65-ben nádor volt. *Uj dolgot az a kéziratos könyv épenséggel nem tartalmaz; valamennyit ismerjük a Királyi Könyvekből.* Sőt ha a Récsey közölte névsor helyességére épitenünk lehet s ha nem rójjuk fel olvasási hibának a sürün mutatkozó hibákat, akkor azt a czimeres könyvet óvatosan kell használni. Csak egy pár szembeötlőbb tévedésre mutatok rá: *Vusadin* helyett Vasadia, *Pajzitovics* helyett Pajazetovics, *Hannsen* helyett Hanuseu, *Fuszek* helyett Tuszek, *Leporis* helyett Leporres, *Lewko* helyett Leroko, *Khorherr* helyett Khorer stb. olvasható a Récsey jegyzékében. Mindenesetre a czimerek rajzai is megérdemelnék az összehasonlitást a *Conc. exp. canc.* és a Királyi Könyvekben levő czimerrajzokkal. Még csak azt jegyzem meg, hogy a szlávos hangzásu nevek nem *horvát* családok nevei, mint Récsey hiszi, hanem határőrvidéki *rácz* katonáké, kiknek az örökösödési háboruban tanusitott hü szolgálatait, főleg 1751—52-ben tömeges nemesitésekkel igyekezett Mária Terézia királynő jövőre is biztositani.

ILLÉSSY JÁNOS.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató választmánya november 30-ikán tartotta meg ez évi utolsó rendes ülését, melyen *báró Radvánszky Béla* elnöklete alatt *Áldásy Antal*, *Barabás Samu*, *Bánó József*, *Boncz Ödön*, *Borovszky Samu*, *Fejérpataky László*, *Illéssy János*, *Kammerer Ernő*, *Pettkó Béla*, *Szent-Iványi Zoltán*, *Szinnyei József*, *Thaly Kálmán* ig. vál. tagok, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Schönherr Gyula* titkár vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, *Illésy János* ig. vál. tag felolvasta «Per a Nagy-Mihályi czimer birtoklása miatt» czimü értekezését, mely a Turulban fog megjelenni.

Áldásy Antal jegyző bemutatta V. László királynak a Pethendi Buday család részére 1454. szeptember 18-ikán adott czimeres levelét, melyet ifj. *Reissig Ede* társ. évdijas tag Buday Gyula szabolcsmegyei birtokos levéltárában talált és a Turulban szándékozik ismertetni. *Schönherr Gyula* titkár pedig egy másik középkori czimeres levelet mutatott be, Szentbenedeki Balázs 1435. január 3-ikán kelt armalisát, melyet ifj. *Reissig Ede* fedezett fel Vas vármegye levéltárában; s egyuttal bemutatta annak az uj, u. n. háromszinü (trikromatikus) autotipiai eljárás utján készült hasonmását, mely az eredetit teljes hüséggel adja vissza.

A folyóügyek élén a társaság évdijas tagjai közé felvétettek a következők: 1899-től dr. *Pásztor Bertalan* ügyvéd, Egerben (aj. *Fejérpataky László*), *Zsivkovics Lajos* m. kir. honvéd-őrnagy-hadbiró Budapesten (aj. a titkár); 1900-tól *Bödi Balogh Gyula*, Vas vármegye főlevéltárnoka Szombathelyen (aj. ifj. *Reissig Ede*).

Az igazgató-választmányban üresedésben levő három helyre az ülést megelőző napig három ajánlólevél érkezett be. Az igazgató-választmány szine előtt felbomlott levelekben ig. választmányi tagokul ajánlattak: id. *Daniel Gábor*, ajánlják Áldásy Antal és Szinnyei József, ifj. *Reissig Ede*, ajánlják Csánki Dezső, dr. Komáromy András és Pettkó Béla és *Varju Elemér*, ajánlják Boncz Ödön és Szinnyei József ig. vál. tagok. A titkos szavazás elrendeltetvén, beadatott 15 szavazólap. A szavazatokból id. *Daniel Gáborra* 15, ifj. *Reissig Edére* 14, *Varju Elemérre* 15 esvén, valamennyien megválasztattak az igazgató-választmány tagjává.

A pénztárnok kimutatása szerint bevétel volt az ülés napjáig 3418 frt 75 kr., kiadás 2714 frt 15 kr., készpénz 704 frt 60 kr. A társaság vagyona 15,404 frt 60 kr.

A pénztár állapotának és az évi számadásoknak megvizsgálására az igazgató-választmány *Boncz Ödön*, *Borovszky Samu* és *Szinnyei József* ig. vál. tagokat küldte ki.

A nagygyülés napjául deczember 12-ike állapittatott meg; a szeptember 28-iki ülésben megállapitott

napirendben a felolvasás tárgyául *Komáromy András* ig. vál. tagnak *Nagy Iván* másodelnök felett tartandó emlékbeszéde tüzetett ki; miután azonban Komáromy Andrást családi gyásza akadályozza az emlékbeszéd megtartásában, az igazgató-választmány a titkár inditványára *Csoma József* ig. vál. tagnak «Az első magánczimeradományok» czimü dolgozatát fogadta el a nagygyülésen leendő felolvasásra.

Napirend után *Fejérpataky László* másodelnök inditványt tevén, hogy az igazgató-választmány a középkori czimeralbum kiadása felől hozott régebbi határozatát a jövő év folyamán hajtsa végre, az igazgató-választmány utasitotta az elnökséget, hogy a vállalat segélyezése érdekében intézzen kérelmet a Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságához és a kiadásnak költségvetéséről a legközelebbi ülés elé tervezetet terjesszen elő.

Végezetül a titkár zárt ülésben előterjesztvén azon tagok jegyzékét, a kik tagdijaikkal két vagy ennél több idő óta hátralékban vannak, az igazgató-választmány elhatározta, hogy az illetőket a társaság ügyésze utján levélben fogja felszólitani hátralékaik kifizetésére.

A jegyzőkönyv hitelesitésére az elnök *Illéssy János* és *Szinnyei József* ig. választmányi tagokat küldte ki és ezzel az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság deczember 12-ikén tartotta meg nagygyülését, melyen báró *Kadvánszky Béla* elnök, *Fejérpataky László* másodelnök, *Békefi Remig*, *Boncz Ödön*, id. *Daniel Gábor*, *Dézsi Lajos*, *Illésy János*, *Nagy Gyula*, ifj. *Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *Szinnyei József*, *Varju Elemér* ig. vál. tagok, *Esztegár László*, *Gyarmathy Sándor*, báró *Győrffy Samu*, *Horváth Sándor*, *Szombathy Ignácz*, *Tahy István* társ. tagok, *Áldásy Antal* jegyző, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Schönherr Gyula* titkár vettek részt.

Az elnöki tisztet *Fejérpataky László* másodelnök teljesitette, a ki a nagygyülést a következő beszéddel nyitotta meg:

Tisztelt Nagygyülés!

A hazai történelem igen nevezetes segédtudományainak müvelésére alakult társaságunk évenként egyszer egybegyül, hogy beszámoljon az egy év alatt elért tudományos és anyagi eredményekről. Most, midőn először van szerencsém a nagygyülést vezethetni, felujul emlékezetemben a tizenhét esztendős mult. Összehasonlitom a hazai czimertan és nemzedékrend terén ma elért eredményeket azokkal az ismeretekkel, a melyeknek másfél évtized előtt voltunk birtokában, és örömmel konstatálom, hogy ez eredmények elérésében társaságunknak kiváló része volt.

Miként a történelmi kritika és ennek legfontosabb segédtudománya, az oklevéltan fejlesztésében, hazánk csak nagykésőn csatlakozott a század hatvanas éveiben a külföldön keletkezett uj irányzathoz és ennek tudományos eszközeit úgyszólván csak ma kezdi teljes mértékben értékesiteni: igy a czimertan és a hazai genealogia terén is csak ujabb időben érvényesülnek a külföldi kutatás tudományos módszerei és az általok elért eredmények.

Pedig az első tudomány irodalma már több mint hétszáz éves; régibb a történelem egyéb segédtudományainak irodalmánál. A külföld minden nemzete bőven kivette belőle a maga részét. Nálunk hiányzott az érzék annak tudományos müvelésére. Egész a legujabb időkig, mondhatjuk, társaságunk megalakulásáig a czimertani tudományos érzék hazánkban csak czimergyüjtemények, tehát nyers anyagnak egybehozásában és legfőlebb annak leirásában nyilvánult. Nem gondolt senki arra, hogy e nyers anyagot a modern heraldikai kutató szemével nézze, hogy azt a czimerek fejlődésének keretébe illessze, hogy az általános eredményeket a hazai anyagra alkalmazza. Elzárkoztunk a külföldi tudományos törekvések elől. A tudomány vivmányai ép oly ismeretlenek maradtak előttünk, mint a mily terra incognita volt a magyar heraldika minden sajátságával és nemzeti vonásaival a külföld előtt.

Mintha ez a tudományos közönyösség megszünt, mintha az a választófal, mely hazánkba a külföldi eredményeket át nem eresztette, ledőlt volna társaságunk megalakulásával. Most már ismerjük, értjük, becsüljük egymást. A magyar heraldika megtalálta az őt megillető helyet az általános szaktudomány keretében.

Tudtuk, hogy e téren sok a pótolni való. Ott kezdtük, a honnét a tudományos törekvéseknek ki kell indulniok: az anyag egybegyüjtésén és ismertetésén. Csak ha ezt ismerjük, mehetünk egy lépéssel tovább: a nemzeti sajátságok felismeréséhez. Ezt a második lépést is megtettük. Még nem jártuk be egészen sem az első, sem a második területet, de egyet-mást már világosan látunk. Fogalmunk van legbecsesebb czimeremlékeink, legrégibb czimerleveleink számáról, természetéről, ismerjük nemzeti sajátságaink egyikét-másikát, közel ötven régi nemzetségünk czimerével tisztában vagyunk. Jól tudjuk, hogy ez még nem minden, hogy végső czélunk elérésétől még igen messze vagyunk; de az eredmény, melyet a zajtalan, csendes munka igen szerény anyagi eszközökkel ért el, kielégithet mindenkit.

Igy állunk a hazai genealogia terén elért eredményekkel is. Itt már volt mire támaszkodnunk, nem jártunk járatlan talajon. Genealogiai érzék volt nálunk mindig. A mult idők kegyelete, az ősök viselt dolgai iránt való érdeklődés, és e mellett anyagi-magánjogi érdekek mindenha ébren tartották azt. De igazi tudományos és történetkritikai alapon csak akkor müvelhettük a hazai nemzedékrendet, mikor a levéltárak ajtajáról lehullott az évszázados zár, mely a régi kor okleveleit addig rejtve tartotta. Oklevelek százezrei állottak egyszerre a kutató rendelkezésére, oly rengeteg anyag, melynek teljes ismeretétől még sok idő választ el.

Társaságunk bőven felhasználta a kinálkozó alkalmat, bőven meritett e kiapadhatatlan forrásból.

Közzétettük régi nemzetségeink, történelmi szerepet vitt családaink, közbirtokosságunk történetének, leszármazásának hosszu sorát. Kutatásainkat mindig a történelmi tudományos czél, és nem mellék-, személyes érdek vezette; mert tudtuk, hogy egy-egy család multjának vázolása által egy-egy mozaik-szemmel járulunk a magyar nemesség, tehát a magyar nemzet multját feltüntető kép teljességéhez.

Társaságunk munkásságának tulajdonitható részben az az örvendetes lendület, melyet körünkön tul is az általunk felölelt történelmi disciplinák irodalmában évek óta tapasztalunk. Megyei monographiák hosszu sorozata a megyebeli családok történetére kiváló sulyt helyez; két munkatársunk megirja a régi magyar nemzetségek leszármazását, elágazásait, birtokviszonyait; létre jön a nagy Siebmacher-vállalatnak magyarországi része, a magyar czimertannak valóságos «corpus heraldicum»-a, egy társunk rendszeres magyar czimertant ir, melyben a hazai termékek megtalálják az őket megillető helyet a szaktudomány általános keretében stb.

Véletlenség vagy esetleg, hogy a szaktudománynak e gyors felvirágozása, oly hosszu álom után épen társaságunk müködésének idejére esik? Azt hiszem, a kettő közt okozatos összefüggés van, és társaságunk teljes önérzettel kiveheti a maga részét a szaktudományi ismeretek gyarapitásából, terjesztéséből.

Sokat tettünk a rendelkezésünkre álló eszközök korlátain belül a müvelésünkre bizott disciplinák terén, de még nem eleget. Csatoljon ez év is ujabb eredményeket és sikereket az elértekhez és tartsuk meg a jövőben is a szigoruan tudományos és kritikai jelleget, mely társaságunkat és annak organumát, folyóiratunkat eddig vezette, mert maradandó becsü eredményeket csak ily módon érhetünk el.

Ezzel a nagygyülést megnyitom.

*

Ezután *Áldásy Antal* jegyző felolvasta *Csoma József* ig. vál. tagnak «Az első magánczimeradományok» czimü dolgozatát, mely a Turul jelen füzetében van közzétéve.

A felolvasás befejeztével az elnök felhivta a nagygyülést a Szilágyi Sándor elhunytával üresedésbe jött másodelnöki szék betöltésére. A titkár megállapitván a nagygyülés választóképességét, az elnök a szavazatok beszedésére a titkárt és a jegyzőt küldte ki.

A titkos szavazás utján beadott szavazólapok az elnök által felbontatván, a szavazás eredményekép a társaság másodelnökévé az 1900—1904. évi ötéves cyclusra az összes beadott 21 szavazattal egyhangulag herczeg *Odescalchi Arthur* választatott meg.

Ezután *Schönherr Gyula* titkár felolvasta jelentését a társaság 1899. évi müködéséről. A nagygyülés tudomásul vette a titkári jelentést, mely egész terjedelmében a Turul jelen füzetében közöltetik.

Tóth Árpád pénztárnok bemutatta részletes jelentését a pénztár és a társaság vagyonának állapotáról. E szerint a pénztári eredmény a nagygyülés napjáig a következő adatokat mutatja:

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány 1898-ról	151 frt 43 kr.
2.	Értékpapirok kamatai (23,400 korona 4% koronajáradék és 100 frt 4% jelzálog hitelbank nyeremény kölcsönkötvény után)	452 « — «
3.	Alapitványok kamatai	95 « — «
4.	Pártoló tagdijakból	1220 « — «
5.	Évdijakból	1099 « 95 «
6.	A társulati kiadványok eladásából	134 « 77 «
7.	Alapitvány befizetés	900 « — «
8.	Rendkivüli bevétel	115 « 60 «
	Összesen	4168 frt 75 kr.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok	750 frt — kr.
2.	Irói tiszteletdijak és szerkesztés	541 « 45 «
3.	Nyomdai költségek	873 « 74 «
4.	Szinnyomatok készitése	— « «
5.	Metszetek, rajzok	111 « 34 «
6.	Utánvételi szétküldés költségei	32 « 56 «
7.	Irodai átalány	60 « — «
8.	Társulati szolga dijazása	60 » — «
9.	Ujévi ajándékok, pénzbeszedési dijak, másolások stb.	113 « 53 «
10.	Tőkésités	875 « 15 «
11.	Rendkívüli kiadás	125 « — «
	Összesen	3542 frt 77 kr.
	Készpénz	625 « 98 «

A társaság vagyona.

1.	Értékpapirok névleges értékben (koronajáradék 23,400 korona, jelzáloghitelb. nyer. kölcsön kötvény 100 frt)	11,800 frt — kr.
2.	Kötelezvényekkel biztositott alapitványok	2,600 « — «
3.	Kötelezvény nélküli alapitványok	500 « — «
	Az alapitványok összege	14,900 frt — kr.
4.	A középkori czimeralbum és a Nemzetségi Zsebkönyv czéljaira a takarékpénztárban két könyvre elhelyezve	300 « — «
5.	A fenti készpénz	625 « 98 «
	Összes vagyon	15,825 frt 98 kr.

Minthogy a választmány a számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyülés a pénztári kimutatást ideiglenesen tudomásul vette.

A napirend után *báró Radvánszky Béla* elnök, a ki a nagygyülés folyamán érkezvén meg, a tagok sorában foglalt helyet, a Siebmacher-féle czimerkönyvben és egyéb magyar czimergyüjteményekben megjelent czimerek motivumaihoz készitendő betürendes mutató munkába vétele iránt tett inditványt, melyet a nagygyülés elvben magáénak tevén, a részletek megvitatása végett az igazgató-választmány elé rendelt terjeszteni.

A jegyzőkönyv hitelesitésére az elnök id. *Dániel Gábor* ig. vál. és *Esztegár László* évdijas tagokat kétte fel és ezzel a nagygyülés véget ért.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1899-ik évben.

Tisztelt Nagygyülés!

Először nyilik alkalmam titkári tisztemből kifolyó kötelességemet társaságunk összesége előtt teljesitni, s midőn a társaság életének tizenhetedik évéről kötelességszerüleg beszámolok, első szavam nem lehet egyéb a kegyelet és hála szavánál, mely azokat illeti, a kik társaságunkat megalapitása óta kormányozták, s a kik által kijelölt irány követésében látjuk a legbiztosabb módot arra, hogy társaságunk a jövőben is sikeresen oldja meg feladatait.

Azok közül, a kik a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságot 17 év előtt, 1883-ban megalapitották, 32-en foglalnak helyet ma igazgató-választmányunkban; köztük 25-en már az első választmánynak tagjai voltak. Élükön örömmel és büszkeséggel üdvözöljük ma is a régi vezért, *báró Radvánszky Bélát*, társaságunk megteremtőjét és fennállása óta állandó elnökét, s oldala mellett az egyik másodelnöki méltóságban azt a férfiut, a ki tizenhat éven át viselve a titkári tisztet, odaadó munkásságával lerakta fejlődésünk biztos alapjait. Az ő érdemeikhez méltóképp sorakoznak a ma megválasztott második másodelnök egyéniségének kiváló tulajdonságai, melyek reményt nyujtanak arra, hogy az igazgató-választmány kebelében kezdettől fogva kifejtett tevékenységét uj méltóságában is társaságunk felvirágoztatására fogja folytatni.

De hiányoznak közülünk egykori másodelnökeink: *Nagy Imre*, *Nagy Iván* és *Szilágyi Sándor*, s a kiváló szakférfiak, a heraldikai tudomány oszlopai: *báró Nyáry Albert*, *Ipolyi Arnold*, *Cserghető Géza*, *Bárczay Oszkár*, a kiknek elhunytával mindig nagyobb és nagyobb lett az ür, mely társaságunk mai elemeit a régiektől elválasztja és mindig nehezebb lesz a feladat, mely az uj emberekre várakozik, hogy e veszteségeket pótolják és társaságunk igazgatásában ép úgy, mint tudományos tevékenységének irányitásában hiven megőrizzék a régi hagyományokat.

E veszteségek közül a most lefolyt esztendő rovására esik nagyérdemü másodelnökünk, *Szilágyi Sándor* 1899 január 12-ikén bekövetkezett elhunyta. Egy hónap hiján egy év telt el azóta, hogy ezt a kitünő embert örök nyugalomra helyeztük, de a fájdalom, mit ravatala mellett éreztünk, ma sem enyhült, és ma sem kisebb a veszteség tudata, a mely az ő halálával nemcsak társaságunkat, nemcsak a tudományt, de egész közéletünket érte.

Társaságunk a nagy halott iránt táplált kegyeletének annak idején az ő érdemeihez méltó módon adott kifejezést és emléke felett tartandó beszédben is le fogja róni iránta a hála és kegyelet adóját.

De a mai nagygyülésen, az elsőn, melyre e gyászeset óta egybegyültünk, áldozzunk szintén egy könycseppet azon férfiu emlékének, a kinek elvesztése oly szomoruvá tette társaságunkra nézve a lefolyt esztendő kezdetét.

Igazgató-választmányunk sorából szintén legrégibb tagtársaink egyikét veszitettük el *Hunyady László* grófban, kinek magas társadalmi állása és a genealogiai tudományszak iránt tanusitott érdeklődése jelentékeny szerepet juttatott társaságunk törekvéseinek szolgálatában.

A társaságnak az 1898. év végén 68 alapitó, 150 pártoló és 305 évdijas, összesen tehát 523 tagja volt: öttel kevesebb, mint az előző év végén. A jelen év folyamán két uj alapitó, két pártoló és 17 évdijas taggal gyarapodtunk, s a régi évdijas tagok közül ketten léptek át az alapitó tagok sorába; de viszont halálozások és kilépések folytán régi pártoló tagjaink száma hattal, az évdijasoké tizzel kevesbedett, úgy, hogy ma az összes tagok száma 528, mindössze öttel több a mult évi számnál; tehát ott vagyunk, a hol két év előtt voltunk.

Társaságunk utolsó nagygyülése 1898 deczember 16-ikán tartatott meg; ezen választotta meg a társaság a *Nagy Iván* halála által megüresedett másodelnöki méltóságra addigi titkárát, *Fejérpataky Lászlót*.

A társaság ügyeit az igazgató-választmány az alapszabályok és ügyrend rendelkezéséhez hiven a f. évi január 13-ikán tartott rendkivüli, s a január 26-ikán, április 27-ikén, szeptember 28-ikán és november 30-ikán tartott rendes üléseken intézte el.

A január 13-iki rendkivüli ülés egybehivását *Szilágyi Sándor* másodelnök elhunyta tette szükségessé.

A január 26-iki ülésen töltetett be a jelentést tevő személyével a titkári tiszt s az e választás folytán megüresedett jegyzői állásra ugyanekkor *Áldásy Antal* ig.-vál. tag választatott meg. Az április 27-iki ülésén tette meg a számvizsgáló-bizottság szokásos jelentését a társaság vagyoni állásáról, mely jelentés alapján az igazgató-választmány a társaság 1899. évi költségvetését megállapitotta. A november 30-iki ülésen az igazgató-választmányban megüresedett helyek választás utján betöltetvén, az igazgató-választmány bizalma id. *Daniel Gábor*, ifj. *Reissig Ede* és *Varjú Elemér* tagtársainkra esett, kiknek a heraldikai és genealogiai tudományok terén elért sikerei és társaságunk ügyei iránt tanusitott érdeklődése már eleve igazolják az igazgató-választmány kebelében kifejtendő tevékenységükhöz füzött várakozásokat.

Ha megemlitem, hogy társaságunk küldöttségileg részt vett a Petőfi-társaság által Petőfi Sándor halálának 50-ik évfordulója alkalmából Segesvárott rendezett emlékünnepen, ezzel kimeritettem azon adatokat, melyek a társaság most lefolyt munkaévének külső eseményeiről nyujtanak képet.

Tudományos feladataink megoldásában elért eredményeink, melyek társaságunk belső életének tulajdonképeni tartalmát alkotják, az üléseinken tartott felolvasásokban és a Turul hasábjain közzétett dolgozatokban foglaltatnak. Követve az előző évi jelentések gyakorlatát, megkisérlem vázlatosan ismertetni e szakszerü irodalmi munkásságot, hogy a tisztelt nagygyülésnek módjában legyen itéletet alkotni ama kérdésben, mily mértékben sikerült a magunk elé tüzött tudományos célokat a lefolyt évben megközeliteni.

Ama tudományág szempontjából, melynek müvelése feladataink között az első helyet foglalja el, legnagyobb jelentőséggel birnak a folyóiratunkban közzétett dolgozatok közül a középkori czimereslevelek ismertetései és az azokhoz füzött heraldikai és családtörténeti megjegyzések. Az a négy eredeti czimereslevél, melyek szines hasonmásai a Turul 1898. évi 4. és folyó évi 1–3. füzeteiben a megfelelő méltatás kiséretében megjelentek, a Zsigmond korabeli armalisok, tehát középkori heraldikánk e nemben legrégibb

emlékeinek sorozatát gyarapitják. A Szirmay Györgynek és társainak 1414 június 27-ikén Konstanczban adott czimert a család birtokában őrzött eredeti czimereslevélről *Borovszky Samu* és *Varjú Elemér* ig.-vál. tagok ismertették, az utóbbi gazdag heraldikai apparatussal világitva meg annak czimertani jelentőségeit. *Boncz Ödön* ig.-vál. tag Kökényesi Jakabnak 1428 június 22-ikén Galambócz alatt kapott armálisát (mely azóta a Tallián család levéltárával örök letéteményül a Magyar Nemzeti Múzeumba került) mutatva be, terjedelmes tanulmányban irta meg a Kökényesi, utóbb Szentbalázsi Szele család történetét a XIV. század elejétől a XVI. század derekáig. *Kollányi Ferencz* a Karcsai Péter és társai részére 1434 márczius 12-ikén Bázelben adott czimereslevelet ismertette, melyet tulajdonosa, Lukács József a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának ajándékozott. A Mesterházyak ősének, Vesterházy Bálintnak 1436 július 2-ikán kelt czimereslevelét, a család levéltárából, korán elveszitett tagtársunk, *Bárczay Oszkár* posthumus dolgozatának kiséretében ismertettük.

E publicatiókon kivül társaságunk egyébként is hozzájárult a középkori armalisaink felől birt ismeretek gyarapitásához. *Fejérpataky László* másodelnök a f. évi szeptember 28-iki ig.-vál. ülésen mutatta be I. Károly 1326 április 7-ikén bizonyos Imre fia Miklós részére oromdisz-adományozás tárgyában kiadott oklevelének fényképét, melyből kiderült, hogy a Fejér közlésénél szereplő *Enyerei Herczegh* név nincs meg az oklevél eredeti szövegében. *Ifj. Reissig Ede* ig.-vál. tag két, eddig ismeretlen armalist küldött be tanulmányozás végett a társasághoz, úgymint Szentbenedeki Balázs 1435 január 3-ikán Pozsonyban és a Pethendi Buday család 1454 szeptember 18-ikán kelt armalisait, melyek elseje Vas vármegye levéltárából, a második egy szabolcsmegyei családi levéltárból került napfényre; mindkettő a november 30-iki ülésen lett bemutatva. A Both család Mátyás királytól 1460 február 18-ikán kapott czimereslevele *Meliorisz Bélának* az április 27-iki ülésen felolvasott terjedelmes dolgozata kapcsán került bemutatóra. Egy ma még lappangó Mátyás korabeli armalissal, a Marczibányaik 1465 június 11-ikén kelt czimereslevelével foglalkozott *Illéssy János* ig.-vál. tagnak a január 26-iki ülésen felolvasott értekezése, mely a Turul ez évi 1. füzetében látott napvilágot. S itt kell megemlékeznünk *Varjú Elemérnek* a Regesta Imperii uj kötetei felől irt nagyterjedelmü ismertetéséről, melyben Zsigmond király német birodalmi regestáiból összeállitva a heraldikai vonatkozásokat, a magyar heraldika szempontjából is igen tanulságos megjegyzésekkel kiséri e király birodalmi czimeradományainak hosszu sorozatát.

A hazai czimertan egy másik, nem kevésbbé fontos forrásából meritett ugyancsak *Varjú Elemér*, «Magyar köriratu pecsétek a XIV. és XV. században» czimü dolgozatában, melyben az eddig kiadott magyar pecsétek sorozatát két ismeretlen darabbal, Velykei Bálint és Moth László pecsétjeivel egészitette ki.

Az élő heraldika egyik érdekes fejezetéhez, a vitézi rendek történetéhez a jelentéstevő járult uj adalékkal, «Krisztus kinszenvedésének rendje» czimü értekezésében egy Mátyás korabeli magyar nemesi társaság tervezetét ismertetve, melynek emlékét az alapitó-levél szövegének egy müncheni kódexben megmaradt egykoru másolata őrizte meg számunkra. Az ujabbkori czimertan körébe vág *Majláth Béla* ig.-vál. tag «A nagyszombati egyetemen kiadott doktori oklevél 1642-ből» czimü dolgozata, mely a Majlád Miklós bölcsészet-doktori diplomájára festett családi czimerrel és annak kapcsán a Majláth család nemesi czimerének eredetével foglalkozik és egyuttal a nagyszombati egyetem pecsétjét is bemutatja *Illéssy János* a Nagy-Mihályi család czimerének bitorlása miatt a Pribék és Fekete családok ellen folyt perről tartott felolvasást; értekezése a Turul legközelebbi füzetében fog megjelenni. *Récsey Viktor* pedig a Korchmáros Menyhért kőszegi birtokos házánál talált kéziratban egy, a mult század derekáról származó czimerkönyvet mutatott be, melyről utólag szakavatott biráló kimutatta, hogy az 1741—52. években kelt és a királyi könyvekbe annak rendje és módja szerint beiktatott czimeradományok adatait foglalja magában.

Családtörténelmi közleményeink közül első helyre kell tenni *Wertner Mór* ig.-vál. tag dolgozatát az Árpádkori nádorok genealogiájáról, melyben a mult év folyamán megkezdett czikksorozatát befejezve, az aranybulla évétől az Árpádház kihaltáig 29 nádornak és függelékképen öt alnádornak és 11 nádori tisztviselőnek nemzetségi viszonyaira derit okleveles adatok alapján világosságot. Ugyanő az oklevéltáraink gazdag tárházából meritett adatait értékesiti «Nemzetségi kutatások» czimü nagyterjedelmü dolgozatában, melynek eddig megjelent része az Ákos, Csák, Csanád, Gutkeled és Győr nemzetségek történetéhez tartalmaz eddig fel nem használt becses adatokat. A magyar nemzetségek kérdéséhez kivüle *Kállay Ubul* és *ifj. Reissig Ede* járultak uj adalékokkal: az előbbi az állitólagos Zud genus kérdését tisztázta, kimutatva, hogy ez a nemzetség nem létezett; utóbbi a Csabi nemzetség történetét ismertette.

A középkori családtörténeti adatok gazdag sorozatát találjuk *Majláth Béláuak* a Kereszturiakról, Zemche ivadékairól és a Platthyakról irt tanulmányaiban, melyek a liptó-vármegyei nemesi családok történetének keretén belül az egész vármegye középkori kulturájának képére világot vetnek. *Fraknói Vilmos* ig.-vál. tag «Genealogiai kérdések» czim alatt *Pór Antalnak* ajánlott czikkében Vásári Miklós esztergomi érsek származásának kérdését tisztázza. *Boncz Ödön* ig. vál. tag pedig nagy gonddal kidolgozott tanulmányában a Szentgyörgyvölgyi Bakacs család történetét vezeti le a XIV. század elejétől kezdve a családnak 1734-ben bekövetkezett kihalásaig, kiterjeszkedve a János királytól Lippán 1532 június 11-ikén kelt czimeradományra és az 1622-iki czimerujitásra is, melyeknek az a körülmény kölcsönzött kiváló érdeket, hogy a czimerben a mohácsi csatának egyik nevezetes momentuma, Bánffy Jánosnak Bakacs Sándor által történt megmentése nyert megörökitést.

Sörös Pongrácz Forgách Ferencz váradi püspök házassági tervéről, *Thaly Kálmán* ig.-vál. tag. az ónodi Zákány család XVII. századi tagjairól, *Bay Ilona* a csicseri Ormos család szabolcs-vármegyei kihalt ágáról, *Lehoczky Tivadar* ig.-vál. tag a Balling, Berthóthy és Leövey családokról, *Meliorisz Béla* a Daxner családról, *Csoma József* ig.-vál. tag a Gáti, máskép Tokaj család nemesitéséről szóló kisebb közleményeikben szintén megannyi érdekes adatokkal járultak a hazai genealogiai irodalom gyarapitásához.

Meg kell emlékeznünk végül az *Áldásy Antal*, *Varjú Elemér* és mások szakavatott tollából származó könyvismertetésekről, melyek a hazai heraldikai és genealogiai irodalom összes termékeit, és a külföldiekből a magyar vonatkozásuakat felölelve, nagyban hozzájárultak, hogy folyóiratunk, az immár XVII. évfolyamát élő Turul ez évi füzetei is lehető teljes képet nyujtsanak a társaságunk által képviselt tudományágak irodalmának mai állapotáról.

Abban a nemes versenyben, mely oly szép jövőt igér a heraldikai és genealogiai tudomány fejlődésének, kétségkivül társaságunkat illeti meg a vezető szerepe. Mily eredménynyel állottuk meg helyünket, e kérdésre nyugodtan várhatjuk az elfogulatlan birálók feleletét. Lehetséges, hogy eredményeink nem elégitettek ki mindenkit minden irányban ; nem szabad azonban felednünk, hogy azok a remények sem váltak be teljes mértékben, melyeket a társaság megalapitói a közönség érdeklődésébe helyeztek. Tize nhét év előtt 319 taggal kezdte meg a társaság munkáját ; e szám már a következő évben 500-ra emelkedett, de itt jóformán meg is állottunk, s a lefolyt három lustrum ebben a tekintetben alig mutat számbavehető haladást. Tagtársaink vállvetett buzgó munkásságának köszönhetjük, hogy tudományos téren elért eredményeink messze felülmulják a rendelkezésünkre álló anyagi eszközök nagyságát. A Turul ma nemcsak a heraldikusokra és genealogusokra, de az egyetemes történettudomány müvelőire is nélkülözhetetlen forrássá vált. A lefolyt év utolsó ülésében határozta el igazgató-választmányunk a középkori magyar heraldika legszebb emlékeinek, mohácsi vész előtti armalisaink czimerképeinek gyüjteményes kiadását, melyhez a Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának támogatását is sikerült megnyernünk. S a lendület, mit e kulturtörténelmi szempontból is rendkivül becses kiadvány megindításától várunk, remélhetőleg meg fogja adni a módot arra is, hogy rég félbeszakitott vállalatunk, a Nemzetségi Zsebkönyv folytatására gondolhassunk.

Megnyugvással tekintve vissza a lefolyt év eredményeire s bizalommal eltelve a jövő irányában, kérem a tisztelt nagygyűlést, hogy jelentésemet tudomásul venni méltóztassék.

Schönherr Gyula,
titkár.

SZAKIRODALOM.

Nagy Iván. Családtörténeti Értesitő. Szerkesztik és kiadják: Dr. Komáromy András és Pettkó Béla. I. évf. 5—10. füzet.

A *Nagy Iván* befejezte első évi pályafutását. Előttünk fekszik a takaros kötetet képező évfolyam, a mely úgy tartalmasságánál, mint csinos kiállításánál fogva előnyösen kiválik a hasonló czélu és irányu szakfolyóiratok közül. A külföld bármelyik genealogiai lapjával nemcsak kiállja a versenyt, de a legtöbbet felül is mulja.

Végig menve az évfolyam tartalmán, úgy találjuk, hogy a czikkek legnagyobb része, hiven a szerkesztők programmjához, a gyakorlati genealogia czéljainak szolgál. Legtöbb helyet foglalnak el a ma is élő (nagyrészt ujabb eredetü) többnyire köznemes családokat illető rövid leszármazások, czimer-ismertetések. Nagyobb, a historiai genealogia körébe tartozó czikk csak kettő van. Az Alaghy család története, *Dr. Illéssy Jánostól* és a Perényieké a mohácsi vész előtt, *Dr. Komáromy Andrástól*. Az első egy nagyterjedelmü monografiai munka eredménye, óriási okleveles apparátussal készitve s úgy megirva, hogy még a nem szakembernek is élvezetes olvasmány. A második czikk legfeljebb csak terjedelemre nézve kisebb amannál ; belbecse nem csekélyebb az Illéssy dolgozatánál. A rövidebb czikkek közt kiváló az *ifj. Reissig Edéé* az alsó-köröskényi Thuróczy család leszármazásáról. A *Magyarország családai* czimü rovatban a *Nagy Iván* hasonló czimü müve pótlásául a következő nemes családok ismertetését találjuk : Benkó, Berhely de Kisbosva, Blaskovich de Ebeczk Bodnár, Bors, Dráveczky, Földy-Doby, Grabarics, Harmos de Hihalom, Horvát de Dralepszka, Horváth, Jeszenszky de Kisjeszen, Kéler, Klein-Arnótfalvy, Knapp-Bányai, Korchmáros, Kovachich, Kubinszky, Lászlóffy, Lévay de Kis-Szecse, Majik de Tarcsa, Marsó de Verebély, Mettal de Frivald, Molnár, Morvay de Alsódraskócz, Nagy de Tasnád, Pekry de Petrovina, Sigray de Bátor, Sipos de Markosfalva, Svaiczer de Aranyidka, Szalatnay, Szana, Szigethy, Tattay, Tóth de Székely, Vass de Szigeth, Vértesy de Vértesalja és Vörösmarty. A rövid, de tartalmas czikkek jórészének *Dr. Komáromy András* a szerzője ; négyet *Horváth Sándor* irt, kettő-kettő való *Angyal Páltól*, *Benkó Imrétől*, egyet-egyet közölnek *Doby Antal*, *Doby István*, *Falsoviczky Sándor*, *Kis Bálint*, *Kovássy Elemér*, *Orosz Ernő*, *Pettkó Béla*, *Reissig Ede* és *Sarlay Sámuel*.

Két állandó rovat tartalmaz még nagy fontosságu adatokat : *Az 1754—55-iki nemesi összeirás lajstroma* (közli *Illéssy*) és a *Czimerleirások a királyi könyvekből* (közli *Pettkó*). Sok érdekes apróság van a tárczában : megyei és városi levéltárak czimerleveleinek jegyzékei, családtörténeti kérdések és feleletek s más hasonlók.

Az egyes családtörténeti czikkekhez kifogástalanul stilizált czimerábrák járulnak. Mint különösen figyelemre és elismerésre méltó dolgot ki kell emelnünk, hogy a czimerek nem mint a Siebmacherei sablónos paizsokba s sisakokra vannak rajzolva, hanem jó másolatai a czimerlevelekben (vagy pecséteken) levő eredetieknek.

Egyetlen, könnyen pótolható hiánya van csupán a Nagy Ivánnak : nincs registere. Ha ez elkészül — s hisszük, hogy a jövő folyam első füzete már hozni fogja az első kötet névmutatóját — úgy a Nagy Iván minden tekintetben nélkülözhetetlen s eléggé meg nem becsülhető segédeszköze leend a hazai genealogiais heraldikai kutatásoknak. *V. E.*

A heraldika köréből. Irta: Dr. Meliorisz Béla. Eperjes, 1899. 8-r. 75. l.

E kis füzet szerzőjének neve folyóiratunk olvasói előtt már nem ismeretlen. Néhány genealogiai tárgyu dolgozata megjelent már folyóiratunkban, s egyik legközelebbi füzetünk egy középkori czimeres levélnek, a Both család czimereslevelének ismertetését fogja tőle közölni. Jelen kis értekezése az eperjesi

Széchenyi kör egyik estéjén olvastatott fel, s essayszerü csevegésben végig megy az egész heraldikai tudományon. Értekezésében, melyhez a heraldikai, főleg a magyar irodalomnak legjobb kézikönyveit felhasználta, uj dolgot természetszerüleg nem mond. Maradandó becset kölcsönöz a füzetnek a függelék, melyben a Sáros vármegyéből eredő, vagy ott megtelepedett nemes családok czimereit röviden ismerteti. Összesen 206 nemesi családot sorol fel. Adataiban nemcsak a már ismert kézikönyvekre, hanem az egyes családok közleményeire, pecsétjeire, festményekre támaszkodik, szóval levéltári anyagot is használt fel. Megemlitendő ezek között szerzőnek azon adata, hogy a Zsembery család nemessége, a család közlése szerint 1438-ból ered. A középkori armálisok számát egygyel megtoldja, a Both családnak 1460-ból származó armálisával. Közli továbbá az 1723 május 28-iki kongregáczió jegyzőkönyvéből a kétségtelen igazolt nemes családok jegyzékét, ezek közül ma már 88 család a vármegyében elő nem fordul, kihalt vagy elköltözött.

Még csak egy tévedését akarom itt helyreigazitani. Azt mondja ugyanis, hogy a Bárcsay által összeállitott középkori oklevelek jegyzékében az 1431. Gyiorugh-féle armális az Usz család levéltárában nem fordul elő. Pedig előfordul, csakhogy, nagyon helyesen, Görögi név alatt.

Schroll A. bécsi müintézet kiadásában két ujabb diszmunka jelent meg második, illetve harmadik kiadásban, melyekre érdeklődő tagtársaink figyelmét ezennel felhivjuk. Az egyik *Die Orden und Ehrenzeichen der k. u. k. österreichisch-ungarischen Monarchie* czimen nemcsak a rendjeleket, hanem a különféle emlékérmek és nemesi egyesületek jelvényeit is adja egész a legujabb időkig alapitott Erzsébet rendjelig és az uralkodói jubileum s Albrecht főherczeg emlékére alapitott érmekig bezárólag. A szöveget 16 szinnyomatu tábla egészíti ki, melyek a rendjelek és érmek rajzain kivül még a rendi egyenruhákat is adják. E munka szerzői *Heyer von Rosenfeld* és *Hugo Gerard Ströhl*, ki az előbbi halála után az uj kiadást előkészitette. A második munka Ströhl *Oesterreichisch-Ungarische Wappenrolle* müve, melynek régibb kiadásait annak idején folyóiratunk is ismertette. Azóta több tekintetben változások történtek, igy változtak a főherczegi czimerek, a német lovagrend nagy mesterének czimere stb., továbbá változások történtek a zászlók és jelző zászlók használatában is. E változások tették okadatolttá az uj kiadást, melynek szövegét 23 szines és fekete nyomásu tábla kiséri E táblák közé azonban teljesen felesleges volt szerzőnek felvenni azt, a mely Ausztria úgynevezett nagy birodalmi czimerét ábrázolja, s melyet szerző azon czimer után ad, melyet 1836-ban I. Ferdinánd császár állapitott meg, s mely e birodalmi czimert kétfejü koronás sas mellén ábrázolja. E birodalmi nagy czimeren a magyar szent korona országainak és melléktartományainak czimerei is láthatók a pajzs jobb felső sarkában. E közjogilag teljesen téves czimernek szines reprodukcziója már csak azért is fölösleges volt, mert a szerző maga is elismeri a szövegben, hogy e czimer 1866 óta, ha nincs is hivatalosan megszüntetve, hallgatagon használaton kivül helyeztetett, s igy untig elég lett volna a szövegben adott fekete rajz is. Ettől eltekintve a munkát melegen ajánlhatjuk az érdeklődők figyelmébe. A két munka a kiadó bécsi czég utján (I Maximilianstrasse 9.) szerezhető meg, az elsőnek ára 9 frt, az utóbbinak 18 frt.

Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft «Adler». Uj sorozat, VIII. kötet Bécs, 1898. 4-rét, 5 táblával és 14 szövegképpel. (Ára 8 frt.)

Az osztrák heraldikai társaság mult évi évkönyve bátran megjelenhetett volna magyarul, a magyar heraldikai és genealogiai társulat kiadásában, mert elejétől végig magyar tárgyu czikkeket tartalmaz, magyar szakférfiak tollából. Csak két dolgozat van benne. Az első *Thallóczy Lajos* nagybecsü munkája: *Die Geschichte der Grafen von Blagay*, a Monumenta Hungariæ Historica XXVIII. kötetében látott először világot magyar nyelven; a német kiadás innen van fordítva; de miután a bevezetés szerint az eredetinek némely hiányai ki vannak benne igazitva, teljesebb az első, magyar kiadásnál. A jeles dolgozat magyar kiadását már elegendőkép méltányolták a szakfolyóiratok, fölösleges lenne itt a kiérdemelt dicséreteket megismételni. Tizennégy pecsétábra emeli a munka értékét. A második czikk *Wertner Móré*, folytatása egy már az 1894. évi folyamban megkezdett sorozatnak, melyben a nem egészen szabatos «Ausländische Geschlechter in Ungarn» czim alatt idegenből beszármazott, (tehát idegen eredetü, de korántsem *külföldi)* családaink történetével foglalkozik: a Hunyadiakéval, a Gutkeled nemzetségbeli Báthoryakéval, a Bogát-Radván nb. Rákóczyakéval s a Buzád-Hahold nb. Alsó-Lendvai Bánfiakéval. Mindenik rész egy-egy tökéletes genealogiai monografia, olyan, aminők Wertner tollából szoktak folyni. Kivánatos lenne, hogy a jeles munka magyar nyelven is napvilágot látna. *V. E.*

Dr. Mihályi János «Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból» czimü munkára hirdet előfizetést, melyben az 1300—1500. évek közt kelt azon 350 drb. oklevelet kivánja közzétenni, melyeket Máramarosra vonatkozólag évek hosszu során át gyüjtött. Mint az előfizetési felhivásból kitünik, az oklevéltár egyidejüleg kétféle kiadásban fog megjelenni, az egyik magyar, a másik román nyelven irt bő kivonattal kiséri az oklevelek szövegét, hogy azok tartalmát lényeges részében olyanok is megérthessék, kik a latin nyelvben kevesebb jártassággal birnak. A gyüjtemény nemcsak bő és érdekes anyagot igér a vármegye monografiája történeti részéhez, hanem annak egy kötetét kivánja képezni, módot nyujtván, «hogy az ősöknek Magyarország legdicsőbb korszaka alatt viselt dolgairól első és hiteles forrásból t. i. egykoru, hivatalos oklevelekből mindenki ismeretet szerezhessen». A vármegye levéltárában lévő adatok alapján fel lesznek e munkában tüntetve azon családok is, kik nemességüket utóbb szerezték, s a mult század végéig igazolták. A gyüjtemény nagy nyolczadrétü 45—50 nyomatott ivből álló kötetet fog képezni. A megrendelés vagy az előfizetési pénz, — füzött példány után 5 frt, félbőr kötésü példány után 6 frt — 1900 január végéig dr. Mihályi Jánoshoz Máramaros-Szigetre küldendő. A munka az 1900. év folyamán fog megjelenni.